Povijest Adventističke crkve u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Dalmaciju

Đidara, Ivan

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:240566

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ODSJEK POVIJEST

Mr.sc. Ivan Đidara

POVIJEST ADVENTISTIČKE CRKVE U HRVATSKOJ S POSEBNIM OSVRTOM NA DALMACIJU

Doktorski rad

Split, 2016.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODJEL ZA HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ODSJEK POVIJEST

Mr.sc. Ivan Đidara

POVIJEST ADVENTISTIČKE CRKVE U HRVATSKOJ S POSEBNIM OSVRTOM NA DALMACIJU

Doktorski rad

Mentor
Prof. dr. sc. Josip Vrandečić

Komentor
Prof. dr. sc. Željko Bartulović

Split, 2016.

PREDGOVOR

Tema ovoga rada je Povijest Adventističke crkve u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Dalmaciju. To razdoblje obuhvaća postojanje više država i različite odnose prema crkvama, tj. vjerskim zajednicama.

Rad je podijeljen u sljedeće metodološki i kronološki poredane cjeline:

Uvod obuhvaća ciljeve, hipoteze, metodologiju i strukturu rada.

Druga cjelina obuhvaća razdoblje Austro-Ugarske Monarhije i njene vlasti u Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji do 1918. godine i u njemu je ukratko dan pregled povijesti tih triju geopolitičkih cjelina i Monarhije, njihovu državnu organizaciju, propise o položaju različitih vjerskih zajednica, nastanak, osnovno učenje i organizaciju Adventističke crkve te dolazak njezinih prvih misionara na te prostore.

Treća cjelina obuhvaća razdoblje Kraljevine SHS/Jugoslavije (1918.-1941.) u kojem se opet daje kratak povijesni pregled, zatim propisi i odnos državnih vlasti prema vjerskim zajednicama, djelatnost kolportera i rad misionara na tim prostorima.

Četvrta cjelina je doba Drugog svjetskog rata i vlasti NDH (1941.-1945.) pri čemu se obrađuje povijesni okvir, odnos NDH prema crkvama i vjerskim zajednicama te rad Save Ćirića u Splitu.

Peti dio obuhvaća doba FNRJ/SFRJ (1945.-1990.), povijesni okvir ateističke države, propise o položaju vjerskih zajednica, praktičan, negativan odnos vlasti prema vjerskim zajednicama, posebno prema Adventističkoj crkvi i njenim vjernicima, policijske i sudske progone, organizaciju i rad Adventističke crkve, te zanimljiv odnos prema Rimokatoličkoj crkvi u korespondenciji dr. Frane Franića biskupa i adventističkog pastora Đorđa Kalezića u Splitu.

Šesti dio analizira razdoblje samostalne R. Hrvatske (1991.-2000.) praćeno novim državnim okolnostima, novim propisima o vjerskim zajednicama, o djelovanju Adventističke crkve u okolnostima Domovinskog rata, njenoj školskoj, humanitarnoj, izdavačkoj i medijskoj djelatnosti kao i pogled u budućnost.

Na kraju teze nalazi se Zaključak, popis literature, Sažetak i prijevod sažetka na strani jezik. (engl. Summary)

Rad je napisan kao doktorski na Sveučilištu u Splitu, Odjela za humanističke znanosti na Odsjeku za Povijest Filozofskog fakulteta, pod mentorstvom prof. dr. sc. Josipa Vrandečića te komentorstvom prof. dr. sc. Željka Bartulovića, kojima autor izražava zahvalnost na usmjeravanju i prijedlozima tijekom pisanja teze.

Pisac također izražava zahvalnost adventističkim mjesnim crkvama u R. Hrvatskoj te vjerništvu u zemlji i inozemstvu, koji su svojim intervjuima, sačuvanim fotografijama i dokumentima doprinijeli sklapanju ovoga povijesnoga mozaika, koji svakako još ima mjesta koja valja popuniti.

Zahvalnost ide i Jadranskoj uniji konferencija Adventističke crkve u Zagrebu, koja je stavila na raspolaganje uvid u svoj arhiv, Adventističkom visokom teološkom učilištu u Maruševcu, Državnom arhivu u Splitu, Državnom arhivu u Varaždinu; gospodinu Milanu Jakovcu iz Vancouvera u Kanadi, koji je tijekom nastajanja ovoga rada dao dragocjene podatke i dokumente o odnosu vojnih vlasti prema adventističkim mladićima u JNA te je tijekom toga razdoblja nastala i knjiga o tom vremenu pod naslovom *Nisu me mogli slomiti - Čizmom po vjerskoj slobodi*; prof. dr. sc. Robertu Obradoviću iz Vancouvera u Kanadi, koji je kao profesor povijesti crkve dao važne dokumente i savjete; te svima koji su pridonijeli prikupljanju ove građe a sve s ciljem "da se ne zaboravi".

SADRŽAJ

PREDGOVOR……..**I**

SADRŽAJ ..... **II**

I. UVOD *11*
1. Ciljevi rada *11*
2. Hipoteze *11*
3. Metodologija istraživanja *12*
4. Struktura *12*

II. ADVENTISTIČKA CRKVA U DOBA AUSTRO-UGARSKE DO 1918.....*14*
1. Obrazloženje osnovnih pojmova o Adventističkoj crkvi *14*

2. Položaj vjerskih zajednica u Habsburškoj/Austro-Ugarskoj Monarhiji.....*17*
2.1. Vjerske reforme u doba vlasti Marije Terezije *18*
2.2. Vjerske reforme u doba cara Josipa II. *20*
2.3. Rimokatolička crkva na području Monarhije *21*
2.4. Pravoslavna crkva na području Monarhije *21*
2.5. Židovi na području Monarhije *22*
2.5.1. Židovi u Splitu *23*
2.6. Nazareni i baptisti na području Monarhije *25*
2.7. Evangelici na području Monarhije *27*
2.8. Muslimani na području Monarhije *28*
2.9. Pokrajinski propisi o nedjeljnom danu u Dalmaciji *28*

3. Adventistička crkva - osnove učenja *32*
3.1. Što adventisti vjeruju?.....*33*

4. Adventistički misionari u Europi i Austro-Ugarskoj Monarhiji *35*
4.1. Misionar John Nevins Andrews *35*
4.2. Misionarka Ellen G. White *36*
4.3. Misionari iz Njemačke *36*
4.4. Misionar Michael Belina Czechowski *37*

5. Adventisti u Slavoniji …….…….. *37*
5.1. Osijek …….....*37*
5.1.1. Sastav stanovništva po narodnostima ……..... *37*
5.1.2. Sastav stanovništva po vjeroispovijedima ……..... *38*
5.1.3. Vjerske zajednice koje imaju svoje molitvene domove u Osijeku ..... ……....*39*
5.1.4. Prvi uvjeti rada adventističkih misionara od 1907. - 1918. ……..... *41*
5.1.5. Počeci adventističkog djelovanja u Osijeku …….....*42*
5.1.6. Julijana Salaj - "Dragocjen biser" ……..... *44*
5.1.7. Prvi adventistički misionari u Osijeku …….. *45*
5.1.8. Albin Močni……. ……*46*

6. Adventisti u Hrvatskoj …….. ……..*46*
6.1. Zagreb …….....*46*

6.1.1. Sedamdeseta obljetnica gradnje crkve Zagreb 1 u Deželićevoj 77.……47
6.1.2. Hugo Baršić …….. ……..49
6.1.3. Slavko Manestar……..... 49
6.1.4. Janko Poljak …….50
6.2.Varaždin……..... 50
6.2.1. Agica Agata Pleško.…….. ……50
6.2.2.Mihael Virtič.……54
6.2.3. Početak rada Mihaela Virtiča u Zagrebu..……55
6.2.4. Virtič postavljen za pastora u Varaždinu..……. 56
6.2.5. Štefica Mijatović, djevojačko Novosad…….....56
6.2.6. Posjet pastora Radoša Dedića Ministarstvu za odnose s vjerskim zajednicama za vladavine FNRJ ..…….....57
6.3. Rijeka ……58
6.3.1. Povijest Adventističke crkve - u Rijeci u povodu 70. obljetnice……....58
6.4. Pula …… …….. …62

7. Adventisti u Dalmaciji ……65
7.1. Pastor Albin Močnik do dolaska u Split 1909. 68
7.2. Pastor Albin Močnik u Splitu 1909. i Franz Henry Schuberth 1910. 71

III. ADVENTISTIČKA CRKVA U DOBA KRALJEVINE SHS I KRALJEVINE JUGOSLAVIJE (1918.-1941.).....*75*
1. Povijesna pozadina 75
2. Položaj vjerskih zajednica u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji 81
3. Zakon o … Kraljevine SHS i drugi pravni akti o vjerskim zajednicama 82
4. Priznanje Adventističke crkve u Kraljevini Jugoslaviji 1930. 85
5. Rad Adventističke crkve na prostoru Dalmacije 1918.-1941. 87
5.1. Rad Albina Močnika 1918-1941. 87
5.2. Živorad Krdžalić i dolazak literarnih evanđelista – kolportera u Dalmaciju 90
5.3. Žene literarni evanđelisti - kolporterke 92
5.3.1. Ana Manestar 92
5.3.2. Kata Trifunović 93
5.3.2.1. Kolportaža na otoku Braču 95
5.3.2.2. Kolportaža u Sarajevu 96
5.3.2.3. Bolest i prekid s kolportažom 96
5.4. Počeci i razvoj adventističkog djelovanja u Zadru 97
5.4.1. Iz povijesti grada Zadra 97
5.4.2. Literarna evanđelistica - kolporterka Antonietta Cobal u Zadru 98
5.4.2.1. Cecilija Pedišić 98
5.4.2.2 . Bruno Pedišić 99
5.5. Počeci i razvoj adventističkog djelovanja u Šibeniku 99
5.5.1. Iz povijesti grada Šibenika 99
5.5.2. Štefanija Pedišić 100
5.6. Split, pastor Janko Pleško 1938. – 1940. 101
5.7. Nastanak i razvoj mjesne crkve u Zelenici 103
5.7.1. Pastori koji su službovali u Zelenici 106

IV. ADVENTISTIČKA CRKVA U RAZDOBLJU DRUGOG SVJETSKOG RATA (1941. - 1945.).....*108*
1. Povijesna pozadina 108

2. Propisi NDH o položaju vjerskih zajednica i vjernika 110
3. Pastor Savo Ćirić u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu 1940.-1946......113
4. Albin Močnik 1941.-1945.....117
5. Položaj Adventističke crkve tijekom Drugog svjetskog rata.....118
6. Montirani proces FNRJ u Zagrebu 1947. g. protiv dužnosnika Adventističke crkve...120

V. ADVENTISTIČKA CRKVA U FNRJ (1945.-1963.) I SFRJ (1963. – 1991.) 125
1. Povijesna pozadina.....125
1.1. Antifašistički pokret u Dalmaciji ...……..125

2. Propisi FNRJ/SFRJ o vjerskim zajednicama.....128

3. UDBA sustavno prati rad Adventističke crkve.....130
3.1. Dio dokumentacije iz UDBA-e o Adventističkoj crkvi 131
3.2. Rezolucija Adventističke crkve 1946. – manipulacija UDBA-e.....135
3.3. Izborni sabor Adventističke crkve 1948. 138
3.4. UDBA i Unijski izborni sabor 1951.....140

4. Primjeri progona Adventističke crkve i njenih pripadnika.....141
4.1. Osuđen pastor Dušan Šofranac u Sarajevu 1945. 141
4.2. Presude adventistima u Zagrebu 1947. 142
4.3. Pastori i vjernici kažnjavani zbog vjerskih razloga.....144
4.4. Slučajevi kršenja vjerskih prava u JNA 146
4.4.1. Milan Jakovac.....147
4.4.2. Ljubomir Ninković 151
4.4.3. Ivan Jaklić.....153
4.4.4. Krsto Gigić.....155
4.4.5. Miroslav Jelić.....156
4.4.6. Kršenje vjerskih sloboda u JNA viđeno očima muslimana.....156
4.5. Rad subotom - sukob vjerskog i svjetovnog prava.....158
4.5.1. Rad subotom – slučaj Darinke Premeru i Bruna Pedišića 159
4.6. Vjerska prava i školstvo – nastava subotom.....161
4.7. Vjerska prava i „naturalno davanje“ debelih svinja državi.....163
4.8. Kršenje vjerskih sloboda - Bilješka iz rada pastora V. Šuberta u Virovitici.....164

5. Čelnici Adventističke crkve 1945.-2015.....165
5.1. Pastor Albin Močnik.....165
5.2. Pastor Živorad Krdžalić 166
5.3. Pastor Anton Lorencin.....167
5.4. Pastor Radoš Dedić…….. .168
5.5. Pastor Jovan Slankamenac.....168
5.6. Pastor Jovan Lorencin.....170
5.7. Pastor Milan Šušljić.....171
5.8. Pastor Hinko Pleško 171
5.9. Pastor Velimir Šubert ..…… 172
5.*10. Pastor Drago Obradović* ...…… 172
5.11. Pastor Miroslav Đidara …..……174
5.12. Osnovana Udruga Synergos……175

6. Adventistički pastori u Splitu 172
6.1. Pastor Pavle Brechelmacher u Splitu 1948. 178
6.2. Pastor Dušan Šofranac u Splitu 1950. 178
6.3. Pastor Ivan Pavušin u Splitu 1951. 178
6.4. Pastor Stipe Manestar u Splitu 1954. 179
6.5. Pastor Đorđe Kalezić u Splitu 1957. 179
6.5.1. Pisma nadbiskupa i kardinala Franje Šepera pastoru Đorđu Kaleziću 180
6.5.2. Pisma biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 181
6.5.2.1. Prvo pismo Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 181
6.5.2.2. Drugo pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 182
6.5.2.3. Treće pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 183
6.5.2.4. Četvrto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 183
6.5.2.5. Peto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 184
6.5.2.6. Šesto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 185
6.5.2.7. Sedmo pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 185
6.5.2.8. Prvo pismo pastora Đorđa Kalezića biskupu Frani Franiću 186
6.5.2.9. Drugo pismo pastora Đorđa Kalezića biskupu Frani Franiću 187
6.5.2.10. Osmo pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 188
6.5.2.11. Deveto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću 189
6.5.2.12. Posjet pastora Đorđa Kalezića Vinišću 189
6.6. Pastor Ante Kanački u Splitu 1960. – sjećanja supruge 191
6.6.1. „Sin će tvoj ozdraviti – Samo vjeruj!“ 192
6.6.2. Usnula san – S Biblijom u ruci 192
6.6.3. Kozjim stazama 190
6.6.4. Stroga medicinska sestra 192
6.6.5. Od Zadra do Dubrovnika 193
6.6.6. Kakav je bio pastor Ante Kanački? 193
6.7. Pastor Bogoljub Radovanović u Splitu 1962. 193
6.8. Pastor Jovan Posavec u Splitu 1964. 194
6.9. Pastor Petar Đorđević u Splitu 1965. 194
6.10. Pastor Ivan Halužan u Splitu 1966. 194
6.11. Pastor Franjo Musija u Splitu 1969. 196
6.12. Pastor Tomo Ivanešić u Splitu 1972. 197
6.13. Pastor Viktor Karlić u Splitu 1973. 197
6.14. Pastor Lovro Jurčić u Splitu 1977. 197
6.15. Pastor Ranko Stefanović u Splitu 1981 197
6.16. Pastor Ivan Pirija u Splitu 1987. godine 198

7. Adventistički pastori u Zadru 200
7.1. Pastor Franjo Musija u Zadru 1972. 200
7.2. Pastor Ivan Đidara u Zadru 1974. 201
7.3. Pastor Đorđe Čuport u Zadru 1978. 203
7.4. Pastor Vladimir Kovačević u Zadru 1983. 204
7.5. Pastor Dobrivoje Ranđelović (iz Gospića) u Zadru 1988. 205

8. Rad u Šibeniku, Vodicama i Kninu 205

9. Rad u Dubrovniku 207

10. Prema novom dobu - veliko krštenje u Maruševcu 1990. 208

VI. ADVENTISTIČKA CRKVA U REPUBLICI HRVATSKOJ (1991. do 2015.).....*210*

1. Povijesna pozadina.....*210*

2. Pravni propisi o vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj.....*211*

3. Osnivanje i razvoj Jadranske unije konferencija.....*213*
3.1. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1985.-1989......*213*
3.2. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1989.-1992.....*215*
3.3. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u Razdoblju od 1992.-1995......*217*
3.4. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1995.-1998.....*219*

4. Osnivanje Udruge za vjersku slobodu u RH.....*221*

5. Javna glasila Adventističke crkve - Odjek i Adventistički pregled.....*223*

6. Djelovanje Adventističke crkve u ratnim okolnostima od 1991. do 1995......*224*
6.1. Humanitarna udruga ADRA.....*225*
6.2. Aktivnosti ADRA-e u ratnim uvjetima.....*225*
6.2.1. Vukovar.....*227*
6.2.2. Lipik i Bilogora.....*227*
6.2.3. Drama na poligonu C u Osijeku.....*227*
6.2.4. Gospić.....*228*
6.2.5. Sarajevo.....*228*
6.2.6. U sabornici na Markovu trgu u Zagrebu.....*229*
6.2.7. Zatvorska kapela u Požegi.....*230*
6.2.8. Pastoral.....*230*
6.2.9. Vozači u konvojima ADRA-e.....*231*
6.2.10. Željko Manestar – sjećanja volontera ADRA-e.....*233*
6.2.11. Smrt Aleksandre Tomašević u Sarajevu.....*234*
6.3. Humanitarna udruga CRO Australia.....*235*

7. Izgradnja Adventističke crkve u Splitu.....*237*
7.1. Izgradnja novog sakralnog objekta u Splitu 1996.-1998......*237*
7.1.1. Govor Ilije Kurbaše.....*238*
7.2. Otvorenje knjižare Adventus i čitaonice u Splitu.....*239*
7.3. Popis propovjednika koji su službovali u Splitu.....*240*

8. Iz rada Adventističke crkve u Zadru (pastor Dominik Crnogorac 1992.-1993.).....*241*

9. Iz rada Adventističke crkve u Dubrovniku.....*242*
9.1. Nastup gospel ansambla Agape iz Zagreba 1991......*242*
9.2. Literarni evanđelisti - kolporteri u Dubrovniku iz Zelenike.....*243*
9.3. Literarni evanđelisti - kolporteri u Dubrovniku 1991. godine.....*244*
9.4. Predstavnici ADRA-e u Dubrovniku 1996. i 1998......*248*

10. Rad Adventističke crkve u Kninu.....*252*

11. Školstvo u sustavu Adventističke crkve 253

12. Javni mediji Adventističke crkve 256
12.1. Izdavaštvo 256
12.2. Adventistički radio i TV programi 257

13. Ugovor Adventističke crkve s Vladom RH……...258

14. Pogled u budućnost.....260

VII. ZAKLJUČAK 267

VIII. LITERATURA 277

IX. SAŽETAK.....285

X. SUMMARY 289

I. UVOD

1. Ciljevi rada

Cilj je ovoga rada istražiti početak i razvoj Adventističke crkve u R. Hrvatskoj (Slavonija, Hrvatska, Dalmacija), s posebnim osvrtom na Dalmaciju. Tko je, kako i zašto započeo taj rad i u kakvim uvjetima se taj rad razvijao? Tko je i na koji način savladavao nasljeđe protureformacije na tom geografskom prostoru? Budući da je to neistraženo područje, valja pionirski pronaći i istražiti relevantnu građu i složiti traženi, zasada neistraženi mozaik. Time bi se dao doprinos znanosti te hrvatskoj crkvenoj neistraženoj povijesti u tom segmentu. I o radu Adventističke crkve u Europi bi se popunila zasad bijela područja neistraženosti na njezinoj povijesnoj karti.

2. Hipoteze

Budući da se istražuje razdoblje početka XX. stoljeća kao početak dolaska adventističkih misionara u Slavoniju, Hrvatsku, kao i u Dalmaciju, za očekivati je da će biti teško pronaći dokumentaciju o vjerskom pokretu koji je dosad neistražen, dugo nepriznat, dakle izvan zakona; kada su pojmovi demokratičnosti i vjerske slobode strani duhovnim i vladajućim svjetovnim strukturama, priznatim crkvama i državi, kada su one desetljećima, bez obzira na naziv državnog sustava, kao moćne institucije u "braku".

U takvim vremenima je opasno čuvati takvu možebitnu "kompromitirajuću" dokumentaciju, tada još relativno rijetke i skupe fotografije; kada je očito siromaštvo i stalna nesigurnost i progon; kada su prohujali ratovi svjetskih razmjera tijekom kojih su prijetnje nepriznatim vjerskim pokretima pojačane, onda početak i razvoj takvog projekta/pokreta može izgledati kao "nemoguća misija".

No, uz takve negativne okolnosti ipak dolazi do početka vjerske djelatnosti adventista, ponajprije s literaturom, prvo u urbanim cjelinama, radom pojedinaca što je moguće pratiti mukotrpnim intervjuiranjem još živućih osoba ili članova obitelji ili pak suradnika.

Praćenjem odnosa države spram vjerskih zajednica, različitog odnosa spram priznatih i nepriznatih religija utvrdit će se posebnosti položaja adventista na prostoru današnje R. Hrvatske.

Istraživanje će obuhvatiti dijelom i neka Hrvatskoj susjedna područja, gdje je to potrebno, koja su bitna zbog međuzavisnosti djelovanja.

Pri istraživanju treba utvrditi koje su osobe bitno utjecale na razvoj Adventističke crkve, centre i vrijeme njihovog rada, probleme koji su ih pri tome pratili. Gdje je to moguće, pratit će se i odnos spram većinske Crkve na zadanom prostoru.

3. Metodologija istraživanja

U ovom istraživanju bit će primijenjeno više znanstvenih metoda, što je i nužno, imajući u vidu narav i kompleksnost ove građe i sadašnjeg stanja istraženosti. Sukladno standardima i karakteristikama povijesne znanosti, najprije će se primijeniti istraživačka i historijska metoda, jer treba kritički istražiti relevantnu građu u zadanom razdoblju, te deskriptivna koja će pomoći uobličavanju istraženih činjenica i doći do novih spoznaja.

Primijenit će se tematska metoda u okviru kronološke: obuhvaćen bi bio povijesni nastanak, odnosi crkve i države, omasovljenje vjerništva, odnosi crkve i školstva, odnosi crkve i obrtničkog sektora, odnosi crkve i vojnog sektora, teološki stavovi i njihovo uvjetovanje odnosa spram države, odnosi spram Rimokatoličke crkve te kvalitativni doprinos suživotu.

Bit će primijenjene komparativna i analitička metoda u razmatranju utjecaja različitih vjersko-političkih sustava i njihova utjecaja na Crkvu.

Time će se omogućiti razumijevanje tih odnosa, pojašnjenje i rekonstrukcija istraživane povijesne građe. Temeljem utvrđenih povijesnih činjenica i izloženih argumenata, odnosno dobivenih rezultata u pojedinim poglavljima i završnim razmatranjima primijenit će se i induktivno-deduktivna metoda, kao i metode konkluzije i dokazivanja, te sintetička metoda, kako bi se došlo do možebitnih novih provjerljivih znanstvenih zaključaka i teza.

Kako pisani materijali dijelom nisu sačuvani, od osobite važnosti bit će primjena metode intervjua osoba koje su djelovale u istraživanom razdoblju, članova njihovih obitelji ili suradnika.

4. Struktura

Rad će kroz XX. stoljeće obuhvatiti pet država koje su se izmijenile na zadanom geografskom području, u kojem razdoblju su se dogodila dva svjetska rata i Domovinski rat. Pratit će se dolasci prvih adventističkih misionara, njihov rad u vjersko-političkim uvjetima u svakom državnom sustavu; uvjeti pod kojima su djelovali; vjerske slobode i prava čovjeka u pravnim propisima te njihove refleksije na vjerski život; školstvo i njegov utjecaj na vjerništvo; vojne obveze te mediji i crkva bit će u središtu istraživanja i razmatranja.

Odnosi države i većinske Crkve koji su se razvijali prema Adventističkoj crkvi u zadanom razdoblju i Adventističke crkve prema spomenutim institucijama, pokazat će kako se ta skupina vjernika nosila s izazovima u svakoj od tih vjersko-političkih opcija i koje je rezultate taj odnos polučio.

II. ADVENTISTIČKA CRKVA U DOBA AUSTRO-UGARSKE DO 1918.

1. Obrazloženje osnovnih pojmova o Adventističkoj crkvi

U ovom znanstvenom radu predmet istraživanja bit će geneza, uvjeti i razvoj Adventističke crkve u R. Hrvatskoj (Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmacij).

Gledano iz religijske perspektive, pojava ovog protestantskog pokreta bila je reakcija na specifičnosti razdoblja Srednjeg vijeka, tj. tadašnjeg odnosa država i religija, kao i religija međusobno, posebice na prostoru Europe i Sjeverne Amerike, pošto su Reformacija, protureformacija, razdoblje prosvjetiteljstva i Francuska revolucija izvršile svoj utjecaj.

Budući da Adventistička crkva spada u mlađe crkve reformacijske baštine[1] na ovim prostorima, koliko je poznato, nije bilo dosad pokušaja istraživanja i sređivanja te povijesne građe.

Adventistička crkva pripada protestantskoj orijentaciji te je valjalo utvrditi kako se na ovim prostorima koji su predmet istraživanja pojavio i razvijao taj vjerski pokret. U ovom će radu biti korišteni pojmovi[2] koji su manje poznati a važni su za razumijevanje ove građe.

Kako su se kroz razna razdoblja koristili razni nazivi za tu istu Crkvu, važno je upoznati te istoznačnice. Osnovno određenje pojmova[3] će pomoći pri snalaženju kod navođenja raznih izvora u ovom radu. Ovi naslovi pod kojima se spominju adventisti su istoznačnice i govore što se pod tim imenom podrazumijeva:

- Adventisti – od lat. *adventus* - dolazak, od engl. *advent* - dolazak, su oni koji vjeruju u Drugi Kristov dolazak. (Ime je iz engleskog jezika.) U rimokatolika postoji pojam adventski vijenac - 4 tjedna prije adventa - došašća Božića

- Adventistička crkva – je crkva vjernika koji pripadaju čekaocima Drugog Kristovog dolaska.

- Adventisti sedmog dana – je crkva vjernika koji iščekuju Drugi Kristov dolazak i svetkuju sedmi dan tjedna, zapisano u Deset zapovijedi kao 4. – subotu.

- Kršćanska adventistička crkva – su vjernici koji iščekuju Drugi Kristov dolazak, koji su kršćani. To je bilo bitno naglasiti na ovim našim prostorima jer je samo ime (adventisti) uzeto iz engleskog/latinskog (advent, adventus), i mnogima nije bilo jasno jesu li to kršćani. U Sjedinjenim Američkim Državama taj pojam je bio jasan, gdje su adventisti nastali kao

[1] Jambrek, S. *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj*, (2003.) str. 17, Bogoslovni institut, Zagreb
[2] Usp. *Što adventisti vjeruju?* (2001.) *TIVA* Varaždin *i Znaci vremena*, Zagreb
[3] *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*, (2008.) Prometej i Udruga za vjersku slobodu u RH, Zagreb, str. 245-250.

Dunavu. U *Četvrtome austro-turskom ratu* (1716–18) habsburška vojska, predvođena Eugenom Savojskim, pobijedila je Turke kod Petrovaradina. Požarevačkim mirom Turska je Austriji morala ustupiti Banat, Bos. Posavinu i *s* Srbiju. Tijekom *Petoga austro-turskog rata* (1737–39) austr. vojska prodrla je do Niša, a potom je poražena kod Grocke. Beogradskim mirom Austrija je vratila Turskoj područja zadobivena u prethodnom ratu. *Šesti* i posljednji veći austro-turski rat vodio se od 1787. do 1791. Austrija je Turcima oduzela Beograd, ali ga je nakon sklopljena mira morala vratiti. Granica uspostavljena nakon ovoga rata nije se mijenjala do Berlinskoga kongresa (1878).

Austro-Ugarska (Austro-Ugarska Monarhija), naziv Habsburške Monarhije od Austro-ugarske nagodbe (1867) do raspada države 1918. Na teritoriju od 676 616 km² obitavalo je (1910) 51 356 465 st., od toga o. 12 mil. Nijemaca, o. 10 mil. Mađara, o. 24 mil. Slavena te o. 5 mil. drugih naroda. Stvaranje A.-U. bilo je posljedica dugo prisutne unutar. krize u Monarhiji i njezinih vanj. poraza, koji su je prisilili na dvojno uređenje drž. sustava. Granicom na rijeci Leithi zemlja je podijeljena na austr. dio (Gornja i Donja Austrija, Tirol s Vorarlbergom, Štajerska, Koruška, Kranjska, Gorica, Gradiška, Trst, Istra, Dalmacija, Češka, Moravska, Šleska, Galicija i Bukovina – zajednički naziv Cislajtanija) i ug. dio (Mađarska s pripojenom Sedmogradskom, Hrvatska i Slavonija – zajednički naziv Translajtanija). Bosna i Hercegovina (okupirana 1878, anektirana 1908) potpala je pod zajedničku austroug. upravu. A.-U. Monarhija bila je temeljena na prevlasti dvaju najbrojnijih i ekonomski najmoćnijih naroda. Iznutra razdijeljena međunac. suprotnostima, slomljena je unutar. revoluc. gibanjima i pobjedom zemalja Antante u I. svj. ratu. Obećanje cara Karla (15. X. 1918) da će Austriju pretvoriti u "savez slobodnih naroda" došlo je zakasnjelo, u trenucima kada su diplomatskim pregovorima velikih sila već bili iskrojeni budući eur. zemljovidi. Češ. zemlje i Poljska proglašene su republikama (28. X.), a u Zagrebu je 29. X. 1918. Hrv. sabor proglasio odcjepljenje hrv. zemalja i njihovo ujedinjenje sa slov. pokrajinama, Bosnom i Vojvodinom u Državu SHS. Lišen vlasti, car Karlo je abdicirao 11. XI. 1918, čime definitivno sa svj. polit. pozornice nestaje moćna višenac. država srednjoeur. naroda. Na ruševinama A.-U. nastale su 1918. nove države: Austrija, Mađarska, Država SHS i Čehoslovačka, a Poljska je pripojila Galiciju.

Claude Autant-Lara

Austro-ugarska nagodba, državnoprav. ugovor načinjen 1867. kojim su uređeni odnosi među zemljama pod vlašću Habsburgovaca za posljednjih 50 godina opstojanja Monarhije. Nagodba je nastala kao rezultat sporazuma između austr. i ug. vladajućih polit. krugova. Formalno su je tvorila dva zakona: jedan se odnosio na austrijski, a drugi na ug. dio Monarhije. Prema sadržaju nagodbe Monarhija je ustrojena kao zajednica dviju država *(dualizam)*, od kojih je svaka imala zasebni ustav i tijela drž. vlasti, a zajednički su im bili vladar, vojska, vanj. poslovi i za te poslove nužne financije. U okviru dualističkog ustroja države uskoro (1868) su uređeni i odnosi Hrvatske s Ugarskom (→ Hrvatsko-ugarska nagodba).

aut (engl.), kod šport. igara, prostor izvan granične linije igrališta.

aut-aut (lat.), ili-ili, ili jedno ili drugo (pri presudnim odlukama).

aut Caesar aut nihil (lat.), ili car ili ništa; geslo se pripisuje Cesareu Borgi; označava prekomjernu ambicioznost.

Autant-Lara, Claude, franc. redatelj (Luzarches, 5. VIII. 1903 – Antibes, 5. II. 2000). Karijeru počeo kratkim avangardnim filmovima 1920-ih, a najveći uspjeh ostvario je 1947. provokativnim igr. filmom *Đavao u tijelu*, u kojem daje kritiku tradic. morala i braka. Bio je sklon adaptacijama klas. knjiž. djela i čvrsto se oslanjao na scenarij, pa je postao jednom od gl. meta napada franc. novovalne kritike. Ostali važ. filmovi: *Crvena krčma* (1951), *Crveno i crno* (1954), *Bila je noć u Parizu* (1956), *Grof Monte-Cristo* (1961), *Gloria* (1977).

autarhija (grč.), samovlađe; u duhovnom smislu, upravljanje samim sobom, sposobnost neovisnosti o afektima (stoicizam). *polit* Samodržavlje, vlast pojedinca, autarha.

Autarijati, ilir. pleme naseljeno u ant. doba na području od *s* Hercegovine do *jz* Srbije. Nakon prodora Kelta (o. ←300) prelaze u Peoniju, gdje bivaju poraženi. Nakon toga više se ne spominju.

autarkija (grč.), ekon. samodovoljnost i zatvorenost zemlje, orijentacija na zadovoljavanje svih potreba vlastitom proizvodnjom u izolaciji od svjetske trgovine. Ekon. teorija općenito se protivi autarkiji jer znači odricanje od pogodnosti međunar. diobe rada i dopušta održavanje neracionalnih proizvodnji.

Austro-Ugarska Monarhija

Crkva, jer je u engleskom pojam *advent* – dolazak, njima posve jasan. Ali, na ovim prostorima to nije bio slučaj i zato je dodano na početku imena crkve *Kršćanska*.

- Seventh-day Adventist Church – Crkva adventista sedmoga dana, Crkva čekalaca drugog Kristovog dolaska, koji svetkuju sedmi dan tjedna – subotu, prema Izlasku 20,8-12 (Biblija). Zato su neki skratili cijeli naslov i nazivaju adventiste pejorativno subotarima. No, to nazivlje teološki nije ispravno, jer primjerice neke bi se moglo nazvati nedjeljarima, petkarima a to već ne govori o suštini stvari, jer bi tako i neki ateisti bili svrstani u nedjeljare, dakle vjernike.

Zato, zbog povijesnih razloga prepoznavanja, pojmovi kao: Kršćanska adventistička crkva, Adventisti sedmog dana, Adventistička crkva, Adventisti, Seventh-day Adventist Church, koji će biti korišteni u citiranju iz raznih izvora i razdoblja, u ovom radu imaju isto značenje.

Također treba pojasniti neke pojmove koji su vezani uz administrativnu podjelu Adventističke crkve na svjetskoj razini: pod pojmom protestantizam ovdje se podrazumijeva pokret reformacije, odnosno crkve reformacije, u širem smislu Crkve reformacijske baštine.

- Mjesna crkva/župa je zajednica vjernika, najmanja organizirana administrativna jedinica. Mjesnih crkava može biti više u jednom mjestu.

- Crkveno okružje je administrativno središte više mjesnih crkava u kojem je crkvenim dekretom postavljen rukopoloženi pastor. To mogu biti mjesne crkve u više mjesta oko okružnog središta ili više mjesnih crkava u velikom gradu.

- Konferenciju čine više crkvenih okruga. Obično to bude teritorij jedne države.

- Uniju predstavlja više Konferencija. Obično se radi o više država.

- Divizija je administrativna jedinica koju sačinjavaju Unije. Divizija kojoj pripada Jadranska unija konferencija, kojoj pripada i RH, nosi naslov Trans-europska divizija, koja se sastoji od 22 države.

- Generalna konferencija je najviše upravno - administrativno tijelo na svjetskoj razini. Funkcionira na predstavničkom sustavu. Administratore biraju predstavnici iz cijeloga svijeta, od mjesnih crkava, crkvenih okruga, konferencija, unija i divizija na razdoblje od pet godina.

Budući da je Adventistička crkva sljednica reformacijske baštine i kao takva protestantska, na čelu nema papu nego predsjednika. Uobičajeno je da on može biti biran uzastopno najviše na dva mandata. Adventistička crkva nema zapovijeđeni celibat za svoje svećenstvo.

Uvažavajući nacionalne, rasne, političke, geografske, vjerske i ine različitosti, adventisti smatraju da su svi ljudi jednakopravni pred Bogom i ne odobravaju bilo kakvu diskriminaciju po bilo kom osnovu, poštujući slobodu savjesti.

2. Položaj vjerskih zajednica u Habsburškoj/Austro-Ugarskoj Monarhiji

U vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, u vjerskoj strukturi stanovništva prevladavali su rimokatolici i pravoslavci, nešto ostataka protestanata luterana i kalvina, nešto Židova a u Bosni i Hercegovini i muslimani. U to vrijeme u Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji je većinsko stanovništvo rimokatoličko, nešto pravoslavaca, vrlo mali broj protestanata i nešto Židova.

Prema popisu pučanstva[4] iz 1910. godine u Austro-Ugarskoj je bilo 51.356.465 stanovnika. Od toga je bilo:

Nijemaca 12.010. 699

Mađara 10.067.922

Čeha i Slovaka 8.475.292

Poljaka 5.019.496

Ukrajinaca 3.998.872

Slovenaca 1.349.222

Hrvata 2.900.945,

Muslimana 612.137

Srba 2.032.449

Rumunja 3.224.755

Talijana 804.271

te drugih različitih naroda 860.365

> "Austrijski Nijemci, kao vladajući narod, činili su tek nešto više od jedne petine od ukupnog pučanstva Monarhije, a zajedno s Mađarima, drugim vladajućim narodom, 42,9%; Slaveni su imali udio 47,8%, a ostali 9,3%. Hrvati su, uključujući i one u BiH od 1878. godine, činili 5,65% pučanstva Monarhije. To je dovoljnim razlogom da Hrvati nisu mogli ni maštati o tome da vlastitim snagama silom ostvare svoju državu izvan Austro-Ugarske. Jedini je put bio borba za što potpuniji suverenitet u okviru te države."[5]

Političko-teritorijalne okolnosti u Monarhiji bile su zamršene i svakako su otežavale rad misionarima. Različiti jezici, domaći i službeni strani, specifičnosti slavenskih[6] jezika u izgovoru, čitanju i pisanju bili su veliki problem misionarima - strancima.

---

[4] *Leksikon naselja Hrvatske,* str. 79.

[5] Bilandžić, D. *Hrvatska moderna povijest,* str. 20.

[6] Primjerice: pisanje ili izgovaranje i čitanje slova i glasova: č, ć, ž, š, đ, dž, lj, nj te padeži za mnoge strance su velike nepoznanice i to se odrazilo na pisanje arhiva koji su sačuvani, jer su oni to prevodili na njemački i engleski jezik (prim. autora).

"Sve do kraja Prvog svjetskog rata 1918. godine, Austro–Ugarska Monarhija držala je pod svojom vlašću dio južnoslavenskih zemalja. Usprkos etničkoj posebnosti tih naroda, politički gledano, njihova povijest predstavljala je dio povijesti Austro-Ugarske. Pošto je cjelokupan teritorij dvojne monarhije, iako podijeljen na političke cjeline, predstavljao jedan nedjeljivi državni prostor, bez unutarnjih carinskih granica, to se i povijest Adventističke crkve u tom dijelu jugoistočne Europe mora razmatrati u tom kontekstu, u okvirima vjersko – političko – teritorijalnih okolnosti."[7]
"Kada, dakle, govorimo o počecima i razvitku djelovanja Adventističke crkve u južnoslavenskim zemljama: Slovenija, Hrvatska (Dalmacija, Hrvatska, Slavonija), Bosna i Hercegovina i Vojvodina, pod vlašću Austro-Ugarske, imamo u vidu ove četiri teritorijalno povezane cjeline u vremenu do 1918. godine, ali i dijelove tih teritorija, koji se danas nalaze u sastavu Austrije, Mađarske i Rumunjske i koji su nekada gravitirali prema ovim zemljama."[8]

Vjersko - politička klima u Austro-Ugarskoj Monarhiji pretače se unutar zemalja koje pokriva, kako na druge zemlje tako i na Slavoniju, Hrvatsku i Dalmaciju.[9]

2.1. Vjerske reforme u doba vlasti Marije Terezije

Da bi lakše bilo razumjeti nastajanje i razvoj Adventističke crkve početkom XX. stoljeća na području koje obuhvaća današnja R. Hrvatska, valja podsjetiti na vjersko-politički kontekst u to vrijeme i okolnosti koje su uvjetovale propise o vjerskim zajednicama u Monarhiji. Posebice se tu u praksi osjećaju stavovi protureformacije.[10] Kakve su bile vjerske slobode?

---

[7] Šušljić, M. (2004.) *Bićete mi svedoci*, str. 102, Preporod, Beograd
[8] *Isto*, str. 104.105.
[9] Poraz Austrije u ratu 1866. doveo je do sporazuma između dvora i Ugarskog sabora o osnivanju dualističke monarhije. U Austriji vodeću ulogu imaju liberali čiji je cilj centralizam i germanizacija, gospodarska i politička hegemonija. Dvor ne odlučuje sporazumjeti se s jednim partnerom i to najopasnijim (Mađari), nego federalizirati državu. Većina ugarskog sabora je za personalnu uniju, košutovci za neovisnost, ali vodeći političar Deak je spreman na ustupke. Dvor treba Ugarsku kao izvor sirovina i vojske, želi izbjeći rat i moguće odcjepljenje pa prihvaća dualizam. Liberali su ciljeve ograničili na svoj dio Monarhije, a većina mađarskih političara je zadovoljna autonomijom. Zahtjev za samostalnošću Ugarske je usklađen s načelom cjelokupnosti habsburških zemalja te interesima veleposjednika i kapitalista. Slavenski narodi su podijeljeni između vladajućih Austrijanaca i Mađara. (Beust je navodno rekao Andrassyu: *"Čuvajte vi svoje horde, a mi ćemo već svoje čuvati."*.) Hrvatski sabor nije sudjelovao u pregovorima, ali je kasnije trebao urediti svoje odnose s Ugarskom. Tako bi Beč ipak malo oslabio Ugarsku. Biskup Strossmayer ustvrdio je da se odlučivalo «o nama, bez nas» (*de nobis, sine nobis*)! Usp. Bartulović, Ž. *Povijest hrvatskog prava i države*, str. 46.
[10] Milić, J. (2006.) *Kalvinizam u Hrvata*, str. 77. Protestantska reformirana crkvena općina Tordinci. Teološki fakultet Novi Sad, Grafika, Osijek
Usp. Opći religijski leksikon, str. 766.
Protureformacija ili Katolička obnova nastala je kao odgovor Katoličke Crkve na Lutherov protestantizam.
Papa Pavao III. (1534.-1549.) započeo je Tridentinski sabor (1545.-1563.), koji je trebao provesti reformu ustanova (ne i doktrine). Između ostaloga, trebalo je riješiti probleme koji su iznutra nagrizali Crkvu, a bili su i među povodima Reformacije: korumpiranih biskupa i svećenika, plaćenih oprosta i drugih novčanih zloporaba. Sabor je nedvosmisleno odbacio protestantske stavove i zadržao temeljnu strukturu Crkve, njezin sustav sakramenata, crkvene redove i doktrinu. Odbacio je svaki kompromis s protestantima i ponovio temeljne postavke rimokatoličanstva. Sabor je jasno stao iza dogme spasenja kroz vjeru i dobra djela. Potvrđen je i sakrament pretvorbe kruha i vina u tijelo i krv Kristovu, kao i sedam svetih sakramenata. Jasno su potvrđeni i katolički običaji protiv kojih su reformatori najviše grmjeli: hodočašća, štovanje svetaca i relikvija, kao i štovanje Marije.
Sabor se nakon dugih rasprava dogovorio oko sljedećih glavnih smjernica za ono što će poslije postati poznato kao protureformacija:
Katoličko tumačenje Biblije je konačno. Svaki kršćanin koji želi nametnuti drukčije tumačenje je heretik. Kršćanima za spasenje trebaju vjera i dobra djela. Biblija i Katolička crkva su jednako snažne instance za usmjeravanje kršćanskog života. Oprost je valjan izraz vjere. (Ali prodaja oprosta je zabranjena.)
Protureformacija je donijela bogatog ploda u Katoličkoj Crkvi, kako u odgoju svećenstva i poučavanju vjernika, tako i u materijalnim spomenicima. Barokna umjetnost najočitiji je primjer stvaralaštva iz razdoblja protureformacije.
Protureformacija u Hrvatskoj

Habsburška Monarhija bila je multinacionalna i multikonfesionalna državna zajednica. No, i pored te činjenice, sve do 1781. godine, odnosno do *Patenta tolerancije*, službeno povlaštena vjeroispovijest bila je rimokatolička. Zaštitnik Rimokatoličke crkve kao jedine priznate, bila je vladarica Marija Terezija.[11]

Marija Terezija 1758. godine, uz dopuštenje pape, uzima naslov apostolskog kralja. Svakako da je takav naslov od pape dodijeljen jednoj carici značio veliko ovlaštenje, ali i obvezu da se svojim autoritetom bori protiv svega što nije rimokatoličko. Ona stječe pravo imenovanja crkvenih prelata (biskupi, nadbiskupi) što potječe još iz Wormskog konkordata 1122. Prelati odmah stječu prihode s imanja, a vršenje crkvenih funkcija odobrava papa. Došlo je do povezivanja Crkve i države, pri čemu je premoć na strani države.[12] Barem je tako izgledalo.

Napravljeni su pomaci i u reformi kaznenog prava, a u njima se spominju i vjerski delikti. Do 1768. izvor kaznenog prava u Hrvatskoj su brojni zakonski članci sabora, kraljevski dekreti i drugi propisi, npr. *Constitutio Criminales Carolina* Karla V. iz 1532. i *Ordo Fernandea* kralja Ferdinanda III. iz 1656., ali ne kao pozitivno pravo, nego pomoćni izvor. Prema *Constitutio Criminales Carolina* delikt je povreda javnog poretka pa kazneni progon provodi država, a ne oštećena strana (iako se delikti dijele na javne i privatne). Najteži su: veleizdaja, pobuna protiv vladara, feudalnog poretka, rimokatoličke vjere, imovinski delikti i drugo. Smrtna kazna je česta, kao i tjelesne kazne. Kazneni postupak je inkvizitoran (spojena je služba progona i suđenja), a branitelj isključen.[13] Zanimljivo je da se u tom kontekstu delikata, kada je riječ o vjeri, spominje samo progon protiv onih koji napadnu Rimokatoličku crkvu. Druge vjere su isključene.

Protureformacija u Hrvatskoj vršena je sa velikim uspjehom, ponajviše uz pomoć jezuita. Nju je prihvatilo plemstvo i crkveni sabor. Započinje sa grofom Draškovićem, a sabor je 1567. g. donio prvi protureformacijski zakon. "Tko istupi iz katoličke crkve, ne može imati u Slavoniji i Hrvatskoj bilo kakav imetak, niti vršiti javnu službu". Toma Erdody na saboru u Požunu 1608. izvukavši mač iz korica izjavio je: "Ovim ću mačem istjerati tu Luteransku kugu iz naše zemlje, prije ćemo se odvojiti od Ugarske, nego dopustiti, da se ona ukorijeni u našim krajevima. Imamo rijeke Savu, Dravu i Kupu, pa ćemo iz jedne dati piti tim novim gostima". 1609. hrvatski sabor je donio zaključak da se u Hrvatskoj i Slavoniji priznaje samo jedna vjera, katolička, ta se odluka posebice odnosila na sjevernu Hrvatsku. Odluka je bila motivirana željom da se spriječi ugarsko plemstvo, koje je dobrim dijelom slijedilo kalvinistički nauk, da preuzima posjede u tom dijelu Hrvatske.

[11] Marija Terezija (1717.-1780.) "...bila je odgojena u katoličkom duhu, često je bila vrlo netolerantna prema protestantima i Židovima. Nije bila sklona prosvjetiteljskim idejama, ali je bila dovoljno mudra i dalekovidna da se okruži savjetnicima i ministrima prosvjetiteljskog opredjeljenja, omogućavajući na taj način reforme koje će pozitivno utjecati na sve njezine narode i zemlje." Budak, N. Strecha, M. Krušelj, Ž. *Habsburzi i Hrvati*, str. 105

[12] Bartulović, Ž. (2011.) *Povijest hrvatskog prava i države* , str. 33.

[13] *Isto*, str. 33.

2.2. Vjerske reforme u doba cara Josipa II.

Nakon stupanja na vlast Cara Josipa II.[14], sina Marije Terezije, odnosno nakon *Patenta o toleranciji*, položaj Rimokatoličke crkve u Habsburškoj Monarhiji pa tako i u hrvatskim zemljama, znatno se mijenja. U slučaju Rimokatoličke crkve, Josip II. ukinuo je opće crkveno pravo te uveo posebno nazvano "jozefinskim" crkvenim pravom, po čemu je njegova reforma dobila ime "jozefinizam".[15] Time je pokušao ograničiti utjecaj Rimokatoličke crkve kao feudalne institucije na duhovne odnosno pastoralne aktivnosti.

> "Uloga katoličke crkve trebala se ograničiti na vjeronauk, propovijed, davanje sakramenata i službu Božju. Zato je Josip II. oduzeo redovima njihove privilegije u školstvu. ...Značajno je da je država određivala sadržaj i metode teološke nastave... Radi štednje grubo se miješao u religijske običaje i ceremonije. Spriječio je raskoš barokne pobožnosti, ukinuo prekomjerne blagdane i javne ceremonije."[16]

Posebnu je pažnju Car poklonio nižem svećenstvu, koje je bilo financijski slabo zbrinuto.[17] Stoga je ukinuo sve redovničke zajednice koje se nisu bavile odgojnim, odnosno humanitarnim (bolničkim) radom. Zaplijenio je svu samostansku imovinu ukinutih redova, davši je carskom namjesničkom vijeću na raspolaganje, koji ju je upotrijebio u svrhu *fonda vjerozakonskoga (cassa parochorum) i naukovnoga (fondus studiorum).*[18]

Jozefinske odredbe ukidaju se konkordatom između Svete stolice i Habsburške Monarhije 1885. godine,[19] no samo formalno jer su se u državnoj upravi, na visokim učilištima, novinarstvu pa i u pojedinim crkvenim krugovima i dalje provodila načela jozefinizma.[20]

> "Neprijeporno je, međutim, da su prosvjetiteljstvo i jozefinizam na hrvatskom kulturnom području ostvarili i velike, pozitivne rezultate i ostavili tragove i posijali korijene iz kojih su poslije niknule naše najveće kulturne, znanstvene i društvene ustanove i pokreti, kao npr. hrvatski narodni preporod, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Sveučilište u Zagrebu."[21]

Svojim hrabrim i energičnim potezima kojim je duboko poveo Monarhiju u crkvene reforme, iako apsolutist, Josip II. 1781. donosi Edikt o vjerskoj snošljivosti, prema kojem pripadnici svih priznatih konfesija uživaju ista prava. Poglavito se to odnosi na protestante, te

---

[14] Josip II. (1741.- 1790.) vladao je jedno desetljeće, no njegovo je doba ostavilo dubok trag u svim zemljama njegova carstva. "Život je posvetio nastojanjima da poboljša svijet: osnivao je bolnice i ubožnice, otvarao javne parkove bečkim građanima, odvajao mnogo vremena za razgovore s podanicima koje je primao u skromnom trosobnom stanu bečkog Hofburga. Vjerovao je da naobrazba može popraviti svijet, a da on može provesti u djelo načela francuskih prosvjetiteljskih filozofa." Budak, N.; Strecha, M.; Krušelj, Ž. *Habsburzi i Hrvati*., str.106.

[15] Usp. Kolarić, J. *Povijest kršćanstva u Hrvata,* str. 67-68.

[16] Usp. Gross, M. *Počeci moderne Hrvatske*, str. 325.

[17] "Umjesto samostana, jozefinskim su reformama utemeljene mnoge župe, jer se smatralo da je uloga župnika u prosvjećivanju i ukupnom ustroju crkvenog i građanskog života nezaobilazna." Budak, N., Strecha, M., Krušelj, Ž., *Habsburzi i Hrvati*, str. 109. Na području Zagrebačke biskupije, 1789. i 1790. godine osnovano je više od 100 novih župa. Usp. Kolarić, J. (1995.) "*Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji*", str. 311. u: Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994, Zagreb: Nadbiskupija zagrebačka

[18] Usp. Šišić, F. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda,* str. 342.

[19] Usp. Kolarić, J. "*Povijest kršćanstva u Hrvata*", str. 68.

[20] Kolarić, J. "*Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji*", u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*, str. 315.

[21] *Isto,* str. 315.

Židove koji stječu pravo ulaska u javne službe, škole itd. Odobreno je osnivanje crkvenih općina i prijelaz na protestantizam. Car je istaknuo da želi postići *"bratsku slogu među pučanstvom države različitih vjera"*.

Aktom *Ius placeti* 1781., temeljem patronatskog prava, nalaže da se papina pisma crkvi u Hrvatskoj i Ugarskoj proglase tek uz odobrenje vladara. Popisao je crkvenu imovinu 1784., zatvorio samostane (1782.-1786.), npr. pavlina i isusovaca, imovinu konfiscirao i utemeljio zaklade za potporu siromašnog svećenstva te osnivao svjetovne pučke škole na njemačkom jeziku. Ukinuo je 624 samostana s 20.000 članova. Imutak 37 ukinutih pavlinskih samostana iznosio je 10 milijuna forinti.[22]

2.3. Rimokatolička crkva na području Monarhije

Smrekar u *Priručniku za političku upravnu službu* spominje kako je Austro-Ugarska Monarhija uredila odnose s Rimokatoličkom crkvom 1855.[23] Kao ilustracija, tu je detaljno opisan odnos crkve i države za područje Hrvatske i Slavonije.

2.4. Pravoslavna crkva na području Monarhije

Monarhija je vodila računa da se u dijelovima u kojima ima većinsko rimokatoličko ili pravoslavno stanovništvo tim Crkvama omoguće velika prava i slobode, kako bi se održao mir i teritorijalna cjelovitost. Također je imala "razumijevanja" za želje tih većinskih Crkava, da se potiskuje i iskorjenjuje sve što bi moglo biti "hereza" ili vjerska opozicija.

Pravoslavni Srbi na području Austro-Ugarske Monarhije pripadali su Karlovačkoj mitropoliji sa sjedištem u Srijemskim Karlovcima.[24] Nakon velike seobe, 1690., patrijarh Arsenije III. Čarnojević[25] organizira Srpsku pravoslavnu crkvu temeljem privilegija koje je dobio od cara Leopolda I.

> "Proglas cara Leopolda I. od 6. aprila 1690., kao i ova privilegija od 21. avgusta i druga od 11. decembra i. g.., kao i one od 1691. i 1695. poslužile su kao osnova srpsko-crkvenoj autonomiji u Habsburškoj Monarhiji. Njih su potvrđivali kasniji vladari: Josif I. 1706., Karlo III. (VI) 1713. i 1715. i Marija

---

[22] Bartulović, Ž. *Povijest hrvatskog prava i države* , str. 33.

[23] Smrekar, M. (1905.) *Priručnik za političku upravnu službu*, knjiga V, Zagreb, str. 1159-1187

[24] Sveti Sava (Rastko Nemanjić, rođen oko 1175. god., umro 12. siječnja 1236. god.) prvi je arhiepiskop srpski i osnivač Srpske pravoslavne crkve kao autokefalne arhiepiskopije. Dana 09. travnja 1346. god. na crkvenom saboru u Skoplju, kralj Dušan proglašava Srpsku pravoslavnu crkvu za patrijaršiju. Za sjedište nove patrijaršije izabran je grad Peć (na Kosovu), te se i patrijaršija naziva Pećkom patrijaršijom (i danas patrijarh srpski nosi titulu Patrijarh Pećki). Godine 1462. , uslijed najezde Turaka, Pećka Patrijaršija se ukida. Obnavlja se opet za vrijeme Mehmed Paše Sokolovića 1557. godine, ali je 1766. godine, na zahtjev carigradskog patrijarha, a zbog utjecaja grčkoga episkopata, ukinuta. Konačno 1879. godine Pećka se Patrijaršija opet obnavlja a oko nje se 1920. godine ujedinjuju sve srpske pravoslavne crkve koje su samostalno djelovale na ovim prostorima. Usp. Šišić, F. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 342., str. 61-71., 77-84., 171-214., 278-281.

[25] Arsenije Čarnojević (Crnojević), rođen je (?) a umro u Beču 27. listopada 1706. godine. Sahranjen je u manastiru Krušedolu. Više o Arseniju II, Čarnojeviću vidi u: SAVA, Episkop šumadijski, *Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka*, Beograd: Evro, Podgorica: Unireks, Kragujevac: Kalenić, 1996. str. 26-32.

Terezija 1743. Ovim potvrdama privilegije su dosta menjane i sužavane, ali jedino su one regulisale pravni položaj Srba sve do 1779. (po nekim do temišvarskog sabora 1790.)..."[26]

Godine 1864. objavljen je vjerski zakon o položaju Grčko-iztočne crkve.[27]

I. Naziv grčko-iztočne crkve.

Naredba ministarstva državnoga, ministarstva rata, dvorskih kancelarija: kr. ugarske, erdeljske i hrvatsko-slavonsko-dalmatinske od 29. studenoga 1864., o tom, kako se u buduće ima nazivati crkva grčko-nesjedinjena glasi:

Njegovo ces. kr. apostolsko Veličanstvo dostojalo je previšnjom odlukom od 26. studenoga godine 1864. dozvoliti, da se crkva grčko-nesjedinjena a tako i osobe i stvari, k istoj spadajuće, imadu u buduće u svihkolikih uredovnih pismih i dopisih nazivati »grčko-iztočne«.

II. Propisi o uredjenju grčko-iztočne crkve.

Najviši reskript od 10. kolovoza 1868. za obseg kraljevine Hrvatske i Slavonije o zaključcih srbskoga narodnoga sabora od godine 1864./5. sadržaje sliedeće ustanove:
Objavljujemo ovim i dajemo na znanje svim kojih se tiče: da smo vodjeni očinskom brigom za boljak vjernih Naših podanika grčko-iztočnoga vjerozakona, spadajućih u crkveno područje srbske mitropolije karlovačke, obnašli zaključcima, koji su stvoreni na srbskom narodnom saboru, sazvanu u Karlovce, najvišom odlukom Našom od 24. prosinca 1864. radi razpravljanja grčko-iztočnih crkvenih, školskih i fundacijonalnih poslova, te koji su Nam najponiznije podneseni, i to:

I. 0 redukciji i dotaciji parohijskoga svećenstva, o stanju osoblja manastirskoga svećenstva i o dotaciji episkopata;

II. o ustrojenju mjestnih crkvenih obćina;

III. o školah;

IV. o ustrojenju konsistorija i mitropolitsko-crkvenoga i školskoga savjeta;

V. o upravljanju manastirskih dobara i srbsko-narodnih fondova; na posliedku

VI. o stečajnom parohijskom izpitu; s njekim promienama Našu najvišu potvrdu u obziru kraljevina Hrvatske i Slavonije najmilostivije podieliti, kao što spomenute zaključke srbskoga narodnoga sabora s posebnim odlukama ujedno odobrismo u pogledu kraljevine Ugarske i područja vojne Krajine.

2.5. Židovi na području Monarhije

Patentom tolerancije cara Josipa II. iz 1782. i 1783. i Židovi[28] [29] su stekli povoljniji status glede ispovijedanja vjere. *Patent tolerancije* im omogućava da se trajno naseljavaju u Hrvatskoj. Osnivali su svoje vjerske općine i škole.[30]

---

[26] Usp. Petrović, D. (1970.) *Istorija Sremske eparhije, Sremski Karlovci*: Eparhija sremska, str. 15.
[27] Poglavlje drugo. Uređenje grčko – istočne crkve. Usp. Smrekar, *Priručnik za političku upravnu službu.*
[28] Usp. Kečkemet, D. *Židovi u povijesti Splita*, Slobodna Dalmacija, Split: 1971.
[29] Židovi se spominju već u rimskim kolonijama naših krajeva (Salona - danas Solin, Benkovac, Mursa, danas Osijek). "Česte promjene političkih i ekonomskih prilika u Hrvatskoj, a time i zakonodavstava, utjecale su na naseljavanje i položaj Židova, određivale organizaciju i veličinu židovskih zajednica kao i njihove migracije. Malo je poznato o srednjovjekovnim

Prva općina je osnovana 1785. godine u Varaždinu.[31] Mogli su se baviti obrtom, odijevati se jednako kao i ostali građani, no car im je nametnuo njemački jezik namjesto hebrejskog, te njemačka prezimena.[32] Austrijskim ustavom od 26. travnja 1848. godine kao i naredbama iz 1848./1849. godine, Židovi su stekli građansku ravnopravnost glede posjedovanja nekretnina i slobodnoga vršenja vjerskih obreda. Židovi su izjednačeni s kršćanima u svim pravima. No, carskom odlukom od 02. listopada 1853. godine ponovno je za Židove uvedena zabrana posjedovanja nekretnina.[33]

Cesarskim Patentom od 18. veljače 1860. godine, stavljena je van snage zabrana posjedovanja nekretnina Židovima, na području Austro-Ugarske Monarhije. Postupno su ukidane sve odredbe koje su im onemogućavale normalan vjerski, obiteljski i gospodarski život.[34] Potpuna ravnopravnost Židova u Ugarskoj i Slavoniji[35] proglašena je zakonom od 21. listopada 1873. godine. [36]

2.5.1. Židovi u Splitu

Karakterističan je jedan članak statuta (Statuta et leges Spalati) iz 1878. godine. A samo trideset godina prije nego što će prvi adventistički misionari kročiti na tlo Dalmacije. Kakva zastrašujuća izjava?! Taj članak glasi:

"Određuje se i nalaže da se nikakav heretik (krivovjerac), gazar (gazarus), pataren, kakvim se god imenom nazivao, ne usudi ili ne zamisli neko vrijeme zadržati u gradu, a ako se neki takav pronađe u spomenutom gradu, neka bude daleko protjeran."[37]

Kako su Židovi bili u nemilosti kroz povijest, nažalost, to ih je dočekalo i u XX. stoljeću i u Dalmaciji.

"Odnos jedne sredine prema Židovima najvidljivije se ogledao u propisima koji su im nalagali da budu posebno obilježeni; odnosno u strogosti provođenja tih propisa. Obilježavanje Židova prvi je put propisano Lateranskim koncilom 1215. godine, a i u relativno liberalnoj Veneciji primjenjivalo se nakon 1394. obaveznim nošenjem na prsima znaka u obliku slova O od žutog sukna. Od 1496. nadalje, Židovi su nosili žutu kapu a od kraja XVI. stoljeća postala je ta kapa crvena, dok su levantinski Židovi imali žuti turban. Židove, koji nisu imali tu kapu, svatko je mogao privesti i dobiti nagradu."[38]

židovskim zajednicama u Hrvatskoj i Zagrebu. Pronađeni dokumenti svjedoče (npr. sudske isprave iz 1444. i 1459. godine) o prebivanju Židova u Zagrebu. Židovi su nakon izbora Habsburgovaca morali otići iz Hrvatske, te su se jedino zadržali u području Mletačke Dalmacije i Dubrovnika." Švob, M. *Židovi u Hrvatskoj*, Židovske zajednice, Zagreb: Izvori, 2004. str. 25.

[30] Usp. Švob, M. *Židovi u Hrvatskoj*, Židovske zajednice, str. 34.

[31] *Historija naroda Jugoslavije* sv. II., Zagreb: Školska knjiga, 1959., str. 1100.

[32] Usp. Šišić, F. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 341.

[33] Usp. Gross, M. *Počeci moderne Hrvatske,* str. 361.

[34] Agneza, S. "*Židovi i proces modernizacije građanskog društva u Hrvatskoj između 1873. i 1914. godine*" u: zborniku *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*, Zagreb: Židovska općina, 1998., ste. 143.

[35] Zakon je objavljen u: *Sbornik zakona i naredaba*, god. 1874. kom. XX, broj 61.; Usp. Gross, M. *Počeci moderne Hrvatske*, str. 362.

[36] Usp. Milić, J. *Kalvinizam u Hrvata*, str. 89.90.

[37] Kečkemet, D. *Židovi u povijesti Splita*, Slobodna Dalmacija, Split: 1971., str. 21.

[38] *Isto*, str. 92.

Iako su Židovi posvuda bili radišni i snalažljivi i donosili koristi sredini u kojoj su živjeli, vjerska i nacionalna netrpeljivost i ponos u zemljama u kojima su očekivali utočište, bili su im gotovo stalna prijetnja. Venecija ih je, primjerice, dobrano koristila za uvoz dobara preko Dalmacije iz područja pod turskom okupacijom, primjerice iz Bosne.

"Više od 3000 židovskih obitelj, pošto su odbili 1493. godine da se pokrste, bilo je protjerano iz Španjolske i rasulo se u razne gradove Azije, u Solun, Smirnu i drugdje. Jedna se kolonija naselila u Splitu, unatoč ograničenjima uzrokovanima veoma proširenom nesnošljivošću prema njima, koja ih je pogodila u njihovoj novoj domovini, povećana oholim karakterom stanovnika tog doba."[39]

Budući da su ih i crkva i tadašnji politički sustavi dobrano iskorištavali i progonili, najveću zaštitu, kakve li ironije, pružili su im ateisti, ili bolje reći rezultati Francuske revolucije.

"Francuska je revolucija prva donijela Židovima potpunu slobodu i ravnopravnost. 'Deklaracija o pravima čovjeka i građanina' proglasila je jednaka prava za sve ljude. Godine 1791. dobili su Židovi u Francuskoj sva prava kao i kršćani."[40]

Zakon o vjerskim zajednicama iz 1873. regulira položaj pripadnika židovske vjere - Izraelićana.[41]

Poglavje četvrto **O ravnopravnosti Izraelićana.**

Zakonski članak sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 21. listopada 1873., kojim se ustanovljuje ravnopravnost Izraelićana sa sljedbenicima ostalih u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji zakonom priznanih vjerozakona[1]) sadržaje sliedeće ustanove;

§. 1. Sliedbenici izraelitičke vjere priznaju se tako u pogledu slobodnoga izvršavanja vjerozakona, kano i u pogledu uživanja prava političkih i gradjanskih ravnopravnima sa sliedbenicima ostalih u Hrvatskoj i Slavoniji zakonom primljenih vjeroizpovjesti.

§. 2. Propisi, protivni ustanovi ovoj, ukidaju se .

§. 3. U pogledu bogoštovnih poslova izraelitičkih priuzdržano ostaje državi pripadajuće joj pravo vrhovnoga nadzora, a isto tako ostaje nestegnut njezin zakoniti upliv u nastavne poslove izraelitičke.

§. 4. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Budući da su ih politički sustavi fašizma i nacizma strahovito progonili, velik dio njih je otišao tijekom Drugog svjetskog rata u partizane i u ateizam ili agnosticizam. Najveća prava u Jugoslaviji dobili su poslije 1945. u FNRJ, opet, koje li ironije, od ateista.

[39] *Isto*, str. 111.
[40] *Isto*, str. 113.
[41] Usp. Smrekar

Na Židovima su, kroz povijest, gotovo svi uglavnom vjersko politički sustavi, vježbali strogoću i pokazivali razinu demokracije i vladavinu prava. Povijest ih je strašno demantirala u kompetentnosti. Nažalost, taj model je neprimjereno prakticiran u XX. stoljeću, ne samo protiv Židova.

2.6. Nazareni i baptisti na području Monarhije

Nazarenska crkva osnovana je u Švicarskoj u drugoj polovici XIX. stoljeća. Bivši pastor Reformirane crkve Samuel Heinrich Froehlich (1803.-1857.), napustivši Reformiranu crkvu zbog neslaganja oko krštenja (smatrao je valjanim samo krštenje vjerujućih onih koji su sposobni sami posvjedočiti svoju vjeru - dakle samo odrasle, a ne djecu), 1832. godine osniva zajednicu pod nazivom *Gemeinschaft Evangelische Taufgesinnter* (Zajednica evanđeoskih baptista). U budućem razdoblju Froehlich sve više naglašava konzervativne evangelikalne stavove. Po njegovu shvaćanju, kršćani ne smiju biti vezani "svjetovnim stvarima" poput odlaženja u kazališta, čitanja novina, odlaženja u restorane i sl. Kršćani moraju biti poslušni starješinama.[42]

Preteče baptista su anabaptisti, nastali u XVI. stoljeću, usporedo s luteranskom i kalvinskom reformacijom. Zbog svojih stavova o krštenju samo odraslih, a ne djece, bili su progonjeni i od rimokatolika i od evangelika i od reformiranih. Prva baptistička zajednica nastala je 1609. godine u Amsterdamu. Ime im dolazi iz izvornog grčkog jezika, od glagola *baptizo*, što znači kršten (uroniti).[43]

Nazarenstvo su iz Švicarske u Ugarsku prenijeli braća Hemšeji i Josip Bela, koji je zbog propovijedanja nazarenskog učenja završio u tamnici. Nazarenstvo se uglavnom širilo među Srbima. Prva njihova zajednica osnovana je oko 1865. godine u Srijemskim Karlovcima (Vojvodina). Vodio ju je Hrvat, Mato Rebrić.[44]

Pravni status baptista i nazarena definira se Naredbom kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unutarnje poslove od 12. studenoga 1895. godine broj 12.200, o jednoličnom postupku sa sektom Nazarena i Baptista.[45] Ovom se naredbom potvrđuje i nadopunjuje naredba od 15. prosinca 1893.

---

[42] Usp. Bjelajac, B. *Protestant and Evangelicals in Serbia until 1945*., Beograd: Branko Bjelajac, 2001., str. 39-41.; Milin, L. *Crkva i sekte*, Beograd, Kraljevo: Eparhija Žička, 1982. str. 59-60; Ferenc, B. *Keresztyen felekezetek II,* Budapest: Budapesti Reformatus Theologiai Akademia, 1985., str. 35-42. U ono vrijeme čitanje novina i odlazak u restorane smatralo se visokim luksuzom.

[43] Usp. Horak, J. *Baptisti, povijest i načela vjerovanja*, Zagreb: Duhovna stvarnost, 1989., str. 9; Baptističku povijest na hrvatskom prostoru pregledno je obradio i hrvatskoj javnosti prezentirao Ruben Knežević. Vidi: Knežević, R. *Pregled povijesti baptizma na hrvatskom prostoru*, Savez Baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj, Baptistički institut, 2001.

[44] Usp. Milin, L. *Crkva i sekte*, str. 60.

[45] Usp. "Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unutarnje poslove od 12. studenoga 1895. broj 12.200., kojom se preinačuju, odnosno, nadopunjuju neke ustanove naredbe od 15. prosinca 1893. broj

godine. Nazareni i baptisti izrijekom se nazivaju sektama, te "... nisu zakonom priznate vjeroizpovjesti". (Paragraf 1.)[46]

§. 1. Sekta Nazarena ili sekta Baptista nisu zakonom priznate vjeroizpovjesti.

§. 2. Sliedbenici sekte Nazarena i sekte Baptista ne smiju se siliti na izvršivanje vjerskih čina koje čine zakonom priznate vjeroizpoviesti.

§. 3. Skupštine sliedbenika sekte Nazarena i sekte Baptista kao takovih u smislu zakona od 14. siečnja 1875. o pravu sakupljati se nisu dopuštene; nu slobodno im je sastajati se u svrhu zajedničkoga bogomoljenja uz uvjet: 1. da sastanak bude u kući jednoga od njihovih susliedbenika; 2. da sastanak bude ograničen samo na osobe, koje kuće gospodar poznaje, i koje on naročito pozove i 3. da kuće gospodar kr. kotarskoj oblasti (gradskomu poglavarstvu) obznani dan i sat sastanka barem jedan dan prije, nego što će se sastanak držati. Na ovu prijavu ne ima oblast izdati nikakove odluke.

§. 4. Brak, sklopljen po nauci Nazarenaca ili po nauci Baptista, pravno je nevaljan, a djeca iz takova braka nezakonita su. Kod osoba odpalih u jednu ili drugu od ovih sekta iza sklopljenja braka, prosudjuje se isti i sve iz njega izviruće posliedice po zakonih, koji glede sklapanja braka postoje za pripadnike one vjeroizpoviesti, kojoj su supruzi za vrieme sklopljenja braka pripadali. Djeca koja su rodjena bilo prije bilo poslje odpada roditelja im u Nazarence ili Baptiste, smatraju se do osamnaeste godine sliedbenicima one zakonom priznate konfesije, kojoj pravno pripadaju njihovi roditelji. Po tom se imadu takova djeca u smislu postojećih propisa o vjerozakonskom odgoju djece odgajati u onoj vjeroizpoviesti, kojoj njihovi roditelji pripadaju. Ovakova se djeca dakle moraju i krstiti i u školi katehizirati i crkvu polaziti i pokapati po obredu dotične konfesije. Roditelji, koji ne će da vrše navedene propise i dužnosti, imat će upravna oblast, čim joj to dodje do znanja, prijaviti nadležnoj sudbenoj oblasti, koja će po propisih §. 140. i 178. obćeg gradjanskog zakona proti takovim roditeljem postupati ter ih shodnim načinom prinukati na vršenje dužnosti odnosno odrediti gubitak očinske vlasti.

§. 9. Dosliedno ustanovi prediđućega paragrafa obterećuju sliedbenike sekte Nazarena i Baptista svi imovinski tereti one konfesije, kojoj zakonito pripadaju, ter su naročito dužni podavati običajna župnička podavanja kao što su lukno, parohijal itd., doprinašati k gradnjam crkava itd.

8940. o jednoličnom postupku sa sektom Nazarena i Baptista u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (Sbornik 1894. kom. I., br. 2.)"u: *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1895., kom. XX, str. 589-592.

[46] Usp. Smrekar.

§. 10. Kao što Nazarenci i Baptisti imadu vršiti sve državljanske dužnosti, tako su imenito i dužni svoju djecu, čim su za školu dorasla, marljivo i bez svakoga prigovora u školu slati.

§. 11. Mrtvaci ovih sekta imadu se pokapati na onom dielu dotičnoga mjestnoga obćinskoga groblja, koji je opredieljen za novorodjenu i prije kršćenja preminulu djecu.

§. 12. Svi ovoj naredbi protivni propisi stavljaju se izvan krieposti.

Svoje su skupove ovi vjernici u svrhu molitve mogli održavati samo u kući jednoga od svojih pripadnika, a iste su morali prijavljivati kraljevskoj kotarskoj oblasti barem jedan dan ranije. (Paragraf 3.)

Brak sklopljen sukladno obredu Nazarena i Baptista smatran je nevaljanim, a djeca nezakonita. Djeca Nazarena i Baptista morala su biti kštena u priznatoj konfesiji kojoj su roditelji ranije pripadali, pohađati vjeronauk te ispunjavati sve obveze unutar zakonom priznate konfesije, sve do svoje 18. godine. (Paragraf 4.)

Ovo je tipičan primjer suradnje većinske crkve i države na djelu, i ne nazire se vjerska sloboda ili vjerska tolerancija prema tzv. malim vjerskim pokretima.

2.7. Evangelici na području Monarhije

Godine 1898. u Zakonu o vjerskim zajednicama spomenuta je Evangelička crkva.[47] Poglavje treće. Uredjenje evangeličke crkve.

Zakon od 7. svibnja 1898. o uredjenju izvanjskih pravnih odnošaja evangeličkih crkava augsburške i helvetske vjeroizpoviesti u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji 1) sadržaje sliedeće ustanove:

§. 1. Evangeličke crkvene obćine augsburške i helvetske vjeroizpovjesti u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji sačinjavaju sastavni dio jedinstvenih crkava augsburške i helvetske vjeroizpoviesti u zemljah krune sv. Stjepana.

§. 2. Prema svojemu položaju, označenom u predidućem paragrafu služit će se evangeličke crkve augsburške i helvetske vjeroizpovjesti pri vodjenju, upravi i uredjivanju svojih vjerskih, crkvenih, školskih i zakladnih poslova zakonima, što su ih sinode jur stvorile, a Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo odobrilo,1) kao i onima, što će ih sinode u buduće stvarati, a Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo uz ustavni upliv bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije potvrdjivati, u jednom i u drugom slučaju unutar granica

[47] Usp. Smrekar.

zemaljskih zakona kraljevina Hrvatske i Slavonije, a imenito uz podpuno uvaženje državopravnoga položaja, što ga iste kraljevine zauzimaju u okviru zemalja krune sv. Stjepana.

§. 3, Njegovomu ces. i kr. apoštolskomu Veličanstvu pripadajuće pravo vrhovnoga nadzora nad evangeličkim crkvama obiju vjeroizpovjesti vršit ce u području kraljevina Hrvatske i Slavonije ban kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije prema odredbama zemaljskih zakona istih kraljevina.

§. 4. Pripadnikom evangeličkih crkava obiju vjeroizpovjesli u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji zajamčuje se na temelju ravnopravnosti iz zemaljskih sredstava razmjerni prinos u svrhe bogoštovne.

§. 5. Izvršba ovoga zakona povjerava se banu.

2.8. Muslimani na području Monarhije

Islamska zajednica, stoljećima je bila državni, ali i vjerski neprijatelj Monarhije i većinske Crkve. Zato nije bila priznata konfesija na području Monarhije, osim u BiH praktično nakon njene okupacije 1878., a osobito nakon aneksije 1908. Tek je 27. travnja 1916. godine, odlukom Hrvatskog sabora, Islam priznat kao vjera, a godine 1919. otvoren je imamski ured u Zagrebu.[48]

Postupno će islam na području R. Hrvatske sve više bivati priznat i gradit će sakralne objekte, posebice u drugoj polovici XX. stoljeća. Imat će u običnim, preuređenim kućama svoje džamije u Dubrovniku i Splitu i šire. Tako su jedno vrijeme poslije 1945. u vojsci imali i poseban "kazan" za muslimane, jer ne jedu svinjetinu.

2.9. Pokrajinski propisi o nedjeljnom danu u Dalmaciji

Ni u jednom od tih vjerskih zakona ne spominje se Adventistička crkva ali je postupanje prema pripadnicima te vjerske zajednice bilo isto kao i prema spomenutim a nepriznatim sljedbama.

Gore spomenuta vjersko-politička situacija, na području koje je pokrivala Austro-Ugarska Monarhija, na početku XX. stoljeća, pokazuje svu svoju složenost za početak širenja novog vjerskog pokreta, protestantske orijentacije.

Ući na područje države ili određenog saveza država, gdje je na vlasti vjersko politički sustav, kao što je to bio slučaj u Austro-Ugarskoj Monarhiji, i širiti novu vjeru izgledalo je

[48] Usp. Omerbašić, Š. *Islam i muslimani u Hrvatskoj*, Zagreb: Mešihat islamske zajednice u RH, 1995., str.101-115.

kao nemoguća misija. Poduhvat unaprijed osuđen na neuspjeh. Upravo u takvo područje i vjersko politički sustav, koji je slabo znao za vjerske slobode i toleranciju, došli su adventistički misionari.

U adventističkom časopisu ***Zions Waechter***[49] izašao je 1908. godine članak propovjednika H. F. Schubertha, predsjednika Njemačke unije, pod naslovom „Hrvatska, Srbija i Bugarska, koji spominje ograničenja vjerskih sloboda u državnim propisima:

> "Čini prekršaj koji se kažnjava zatvorom u trajanju od jednog do tri mjeseca svaki onaj koji radi osnivanja ili širenja neke vjerske zajednice (sekte), kojoj je **priznavanje**[50] kao neprihvatljivo **uskratila državna vlast**, održava sastanke, drži predavanja ili ih objavljuje, vrbuje obraćenike ili bilo što drugo čini sa gore navedenim ciljem."[51]

Ovakav zakon je u to vrijeme bio veliko iznenađenje tim više što su, reformacija i protestantizam već uvelike ostavili snažnoga traga na duhovne, kulturološke i slobodarske tijekove u Europi. No, s obzirom na pokrenutu protureformaciju, takvi zakoni su bili logična posljedica stvarnog stava većinske Crkve i države. U takvim vjersko političkim uvjetima započeli su adventistički misionari svoje djelovanje na području Austro - Ugarske Monarhije.

To je vrijeme kada Adventistička crkva nije priznata, njezini su vjernici izloženi netoleranciji, a adventistički misionari imaju poteškoća i od vlasti i od većinske Crkve.

U *Pokrajinskom listu*[52] zakona i naredaba Monarhije decidirano država određuje, do u pojedinosti, kako se ima svetkovati nedjelja u Dalmaciji. To pokazuje da je država, očito u sprezi s većinskom Crkvom, određivala svim stanovnicima države kako imaju prakticirati svoju vjeru, konkretno kada je u pitanju tjedni dan odmora.

Pitanje koje se nameće: Što je u tom slučaju s ateistima, agnosticima, pripadnicima drugih (nepriznatih) vjerskih zajednica ili sljedbi? Muslimani (petak), Židovi i adventisti (subota) imaju različite dane tjednoga odmora.

Kako će se većinsko stanovništvo odnositi prema vjerskim nepriznatim religijskim entitetima? Kako će se prema njima odnositi država?

Evo dijela nedjeljnog zakona početkom XX. stoljeća, koji je važio u Austro-Ugarskoj Monarhiji za Dalmaciju. Tekst je prijepis izvornika sa svim jezičnim karakteristikama onoga vremena. Samo donošenje takvog državnog zakona pokazuje na kojoj su razini bile vjerske slobode i prava građana koji su mislili drukčije.

---

[49] *Zions Waechter* (Sionska straža), od 16. studenoga 1908. godine.
[50] Naglasio autor
[51] Šušljić, *Bićete mi svedoci*, str.138.139.
[52] *Pokrajnski list* zakona i naredaba Austro-Ugarske Monarhije, od 08.11.1902., br. 35827, str.83.; decidirano se spominje tko i kada smije raditi nedjeljom (obrtnici, pisari, frizeri, seljani koji donose svoje proizvode na tržnicu, ...) 1903. od 15.02. br. 7; 1905. od 23. 08. br. 15 i 31.08 i br.17. str. 49-54; 1906. od 16. siječnja, str. 7.

Pokrajinski list

z a k o n a i n a r e d a b a
za Kraljevinu Dalmaciju.
KOMAD XVII.
Razdan i razposlan 18. Studenoga 1905.

Obznana
c. k. dalmatinskog Namjestništva od 3. studenoga 1905. broj 39947 VI glede potanjeg uređenja nedjeljnog počivanja njekih obrta.
Na temelju §. 1., članka VII. i IX. zakona 16. siječnja 1895. D. Z. L. broj 21 i s obzirom na preinake uvedene od zakona 18. srpnja 1905. D. Z. L. broj 125 glede nedjeljnog počivanja, kao i na temelju odredaba ć. k. Ministarstva trgovine od 24. travnja 1895. D. Z. L. broj 58, od 11. kolovoza 1895. D. Z. L. broj 125 i od 10 travnja 1897. D. Z. L. broj 97, saslušavši zanimane općine i trgovačke obrtničke komore, nalazim da odredim što slijedi:

§. 1.
Nedjeljno počivanje ima u smislu §. 1., članka II., pomenutog zakona otpočeti svake nedjelje najkašnje u 6 sati u jutro, a to u isto doba za sve radnike fednog obrtovanja, a ima trajati najmanje 24 sata.
§. 2.
Radnja se nedjeljom u slijedećim obrtima na ovaj način dopušta:
1. Pekari
a) Proizvađanje: do 7 s. pr. p. i od 10 s. p. p. ipak moći će biti zaposlen za pripravne radnje samo jedan radnik u svakom obrtu od 8 s. p. p. unaprijed.
b) Prodavanje: od 7 s. pr. p. do podne i od 6 do 8 p. p.

2. Slastičari (kolačari i bademačari)
a) Proizvađanje: do podne i od 10 s. p. p. ali samo za one stvari koje se ne mogu držati u sahrani.
b) Prodavanje: do 2 s. p. p.
a) Proizvađanje: do podne i od 10 s. p. p. ali samo za one stvari koje se ne mogu držati u sahrani.
b) Prodavanje: do podne

3. Mesari i prodavači divljači
a) Klanje i rezanje (kasapljenje) za prodaju u nedjelju od 6 do 10 sati pr. p. i ponedjeljkom od 4 s. jutra unaprijed
b) Prodavanje: do podne

4. Sušioci mesa i kobasičari
a) Proizvađanje: od 6 do 10 pr. p.
b) Prodavanje: od 8 pr. p. do 2 p. p. o od 7 do 9 p. p.
a) Proizvađanje: od 6 do 10 pr. p.
b) Prodavanje: do podne

5. Brijači i vlasuljari
Do podne

6. Sirari, mlijekari prodavaoci mlieka
a) Proizvađanje: do 9 s. pr. p.
b) Prodavanje: od 7 do 10 s. pr. p.

7. Trgovina sa živežem
Od 8 do 11 pr. p.
Od 6 do 10 pr. p.
Od 7 do 10 pr p. i od 6,30 do 7,30 p. p.
Od 7 do 11 pr. p.

Od 1. travnja do 30. rujna:
od 6 do 10 s. pr. p.
Od 1. listopada do 31. ožujka:
od 8 do podne.

8. Svi ostali trgovački t. j. toli pravi trgovački obrti koli proizvodnim obrtima pripadajuća razprodaja njihove robe
Tjeranje mora biti obustavljeno kroz cijeli dan

9. Staretinari i zalagaonice
Tjeranje mora biti obustavljeno kroz cijeli dan

10. Pecitelji kestenja
Radnja se dopušta kroz cijeli dan
11. Trgovci svježeg i umjetnog cvijeća
Radnja se dopušta kroz cijeli dan

§. 3.
U koliko u obrtima naznačenim u pređašnjem §. pod brojevima 1 - 6 nedjeljna radnja imala bi trajati više od 3 sata, treba dotičnim radnicima dati barem 24 sata počivanja nastajne nedjelje, ili ako to nije moguće s obzirom na posao, jednog rabotnog dana, ili barem po šest sati počivanja u dva dana od sedmice.

Odnosne se odredbe imaju uvrstiti u radnički red, dotično pribiti na zgodnom mjestu u radionicam u jezicima običajnim u zemlji.

§. 4.
U trgovačkim obrtima naznačenim u §. 2 pod brojem 7 u koliko se ne može dati radničkom osoblju počivanje u nedjelju bez prekida od podne do časa kada se nastajnog dana otvori posao, davati će se tom osoblju izmjenice kao dan za počivanje sasvim slobodna svaka druga nedjelja, ili ako to ne može da bude, po(l) dana u sedmici.

§. 5.
U svetačnim danima, treba u smislu članka XIV. gore pomenutog zakona, radnicima davati vrijeme koje im je potrebno, da s obzirom na njihov vjerozakon učestvuju u službi božjoj[53] prije podne.

§. 6.
U trgovačkim obrtima, u kojima bi osoblje u nedjelju upotrebljeno više od 3 sata, treba mu dati naizmjence svaku drugu nedjelju podpuno počivanje, ili ako to nije moguće, po(l) dana počivanja u sedmici (članak X. zakona 18. srpnja 1905. D. Z. L. broj125).

§. 7.
U satovima, za koje nije dopuštena za trgovinu radnja u nedjelju, ulazna vrata u pomješća namijenjena saobraćaju s publikom moraju se držati zatvorena.

§. 8.
Ako je sa trgovačkim obrtom skopčano tjeranje drugog obrta, za koji je nedjeljno počivanje drugačije uređeno a uredba prometa ne omogučiva potpuno dijeljenje pomješća pojedinih obrta na taj način, da jamči opsluživanje dotičnih naredaba o nedjeljnom počivanju, imat će vrijediti za cijeli promet najstroži propis (članak IX. zakona 18. srpnja 1905. D. Z. L. broj 125)

§. 9.
Radnja u pisarnicama i u opće sa trgovinom skopčani pisarnički poslovi dopušta se u nedjelju
d o 3 1. p r o s i n c a 1 9 0 5. o d 8 d o 1 0 sati pr. p. uz uvjet, da svakom radniku u istoj zaposlenom bude dozvoljeno potpuno počivanje svaku drugu nedjelju.
O d 1. s i j e č n j a 1 9 0 6. ima se uvesti u te poslove potpuno nedjeljno počivanje.

§. 10.
Propisi izdati u pojedinim općinama glede nedjeljnog počivanja za trgovački obrt uopće, ili za stanovite grane trgovine odnosno za njeke kategorije roba, moraju biti primijenjeni i tjeranju torbarenja[54] (članak XII. b. zakona 18. srpnja 1905. D. Z. L. broj 125).

[53] Ovo zvuči kao da država vodi računa o vjerskoj slobodi (Istaknuo autor)
[54] Ta odredba se onda mogla odnositi na sve trgovce koji su nešto nosili u torbi (torbarenje) i prodavali pa i na one koji su kolportirali - prodavali knjige (vjerskog sadržaja).

§. 11.
Prekršaji odredaba ove obznane kazniti će se na temelju §. 2 u početku pomenutog zakona po kaznenim propisim obrtnog pravilnika.

§. 12.
Sve do sada izdate obznane glede potanjeg uređenja nedjeljnog počivanja njekih obrta stavljaju se izvan kreposti.

§. 13.
Ova obznana stupa u krepost danom njezinog proglašenja u pokrajinskom listu zakona i naredaba za kraljevinu Dalmaciju.

Zadar, dne 3. studenoga 1905.
NARDELLI s.r.

Ovakav zakon je kod građanstva stvarao animozitet prema svakome tko bi govorio ili radio drukčije, a i strah, ako bi nekog takvog podržao ili zaštitio. Bio bi to prvenstveno čin protiv pokrajinskog, svjetovnog zakona, koji je u detalje specificirao što se nedjeljom smije raditi a što ne i od kad do kad.

Zanimljivo je da je u Bibliji specificirano što se smije a što ne smije raditi subotom i to izriče Bog osobno Mojsiju koji je to i zapisao, i to od zalaska sunca u petak do zalaska sunca u subotu. Ovdje je zanimljivo zapaziti da te propise za svetkovanje nedjelje izriče država. Zašto je to potrebno državi? Kako država zna što i kako trebaju raditi vjernici u prakticiranju svoje vjere i to precizno od koliko do koliko sati? A neki smiju raditi po cijeli dan nedjeljom?!

Država je ovdje pokazala da je zaštitnica većinske Crkve. Ostaje snažan dojam da je netko iz većinske Crkve sastavio (Crkva i država u „braku“) i dao tu specifikaciju za propisivanje aktivnosti nedjeljom u ministrove ruke. Tako je taj stav većinske Crkve postao državnim zakonom. Članak 10 ovoga zakona spominje i progon tzv. torbarenja. To je svakako bio loš zakon za misionare i kolportere, koji su u "torbama" nosili literaturu a vjerojatno i za sitne trgovce koji su možda "na crno" prodavali sitnice (čačkalice, konac, igle, naprstak, lule, 'cigaršpice', tabakere, šibice...).

3. Adventistička crkva - osnove učenja

Tko su, zapravo, adventisti? Adventistička crkva[55] nastaje u Sjedinjenim Američkim Državama sredinom XIX. stoljeća. Protestanti, oni čiji su predšasnici pobjegli iz Europe zbog progona koje je sprovodila vjersko politička struktura preko inkvizicije, bivaju potaknuti na

[55] Adventistička crkva: poznata u svijetu kao Seventh-day Aventist Church, Crkva adventista sedmoga dana. Iščekuju drugi Kristov dolazak kao rješenje za ovaj svijet, kada će grijeh i smrt biti uništeni zauvijek i nastati vječni život sreće i mira.

temeljitije istraživanje Biblije[56] i prepoznaju znake vremena koji su prorečeni u biblijskim proročanstvima[57].

Francuski rimokatolički filozof i teolog Jean Vernette, u svojoj knjizi *Sekte* u izdanju izdavačke kuće Verbum iz Splita 2005. je o adventistima napisao:

> "Adventisti sedmog dana. Oni inzistiraju na očekivanju ponovnog Kristova dolaska (na engleskom: *advent* - dolazak) i na opsluživanju subote kao dana posvećena Gospodinu. Njihovi su začetnici jedan farmer iz države New York, William Miller (1782.-1849.), i nakon njega žena zapaženih kvaliteta Ellen (G.) White, „duh proroštva“, (1872.-1915.). Njihov je nauk u glavnini onaj iz reformiranih crkava koje doslovno shvaćaju Bibliju. Oni pridaju veliku važnost moralnim krepostima, djelima zdravstvene reforme... Rimokatolička crkva priznaje njihovo krštenje jer vjeruju u Sv. Trojstvo i krštavaju u ime Oca i Sina i Svetoga Duha. **Adventisti nisu sekta. Ta Crkva nije sekta**.“ [58]

Na pitanje: Što je sekta?, isti autor odgovara:

> " ... Sekta je nešto posve različito od pokreta. [59] *Sekti* [60]pripadaju oni koji *slijede* neku osobu, nauk (od latinskog *sequi*, slijediti)..."

Adventisti vjeruju da svi ljudi imaju jednako pravo na spasenje, bez obzira na narodnost, jezik, rasu, kulturu, porijeklo, religiju ili koju drugu različitost.[61]

Ovdje je potrebno spomenuti nekoliko osnovnih teoloških točaka vjerovanja po kojima se adventisti ne razlikuju od većinske Crkve i nekoliko po kojima se razlikuju, što će biti jedan od osnovnih otežavajućih razloga za teško probijanje adventističkog vjerskog pokreta na vjerskom a i društvenom planu.

3.1. Što adventisti vjeruju?

Radi boljeg razumijevanja ove građe, potrebno je imati u vidu ovu teološko-povijesnu pozadinu.

TEMELJNA VJEROVANJA
ADVENTISTA SEDMOGA DANA

Evo osnovnih vjerovanja a opširnije je moguće naći u knjizi *Što adventisti vjeruju?*

1. Sveto pismo[62] 2. Sveto Trojstvo[63] 3. Bog Otac[64] 4. Bog Sin[65] 5. Bog Sveti Duh[66] 6. Stvaranje[67] 7. Ljudska priroda[68] 8. Velika borba između dobra i zla[69] 9. Kristov život, smrt i

---

[56] Usp. Ellen G. White, (1997.) *Velika borba*, str.259.-274. Znaci vremena Zgreb, i Biblija: Otkrivenje 14,6-12; Daniel 8,14.
[57] Usp. Ellen G. White: *Velika borba* str. 306.-323. (Lisabonski potres 01.11.1755. Osjetio se po cijelom svijetu, od Sjeverne Amerike do Japana; Pomračenje Sunca 19.05.1780. To pomračenje do danas nije objašnjeno ni po kojem poznatom ciklusu kretanja Sunca.; Padanje "zvijezda" - meteora nad Sjevernom Amerikom 13.11.1833. prema Bibliji: Otkrivenje 6,12-17. Ovo su bili znaci koji su pokrenuli tamošnje protestante na sustavno istraživanje biblijskih proročanstava.)
[58] Vernette, J. (2010.) *Sekte*, str. 58 .59.. Split: Verbum
[59] Kršćanska adventistička crkva je vjerski pokret. Autorica Emma Howell Cooper, u knjizi *The Great Advent Movement*, u izdanju Review and Herald Publishing Association, Washington D.C. 1968. daje kratki presjek povijesti Adventističke Crkve kao pokreta. (Autor)
[60] *Isto*, str. 11.)
[61] *Biblija:* Rimljanima 2,11
[62] *Što adventisti vjeruju*, str. 4.
[63] *Isto*, str. 16.

uskrsnuće[70] 10. Iskustvo spasenja[71] 11. Rasti u Kristu[72] 12. Crkva[73] 13. Ostatak i njegova zadaća[74] 14. Jedinstvo Kristova Tijela[75] 15. Krštenje[76] 16. Gospodnja večera[77] 17. Duhovni darovi i službe[78] 18. Dar proroštva[79] 19. Božji Zakon[80] 20. Subota - dan odmora[81] 21. Upraviteljska služba[82] 22. Kršćansko vladanje[83] 23. Brak i obitelj[84] 24. Kristova služba u nebeskom Svetištu[85] 25. Kristov drugi dolazak[86] 26. Smrt i uskrsnuće[87] 27. Tisućgodišnjica i kraj grijeha[88] 28. Nova zemlja .[89]

Prof. dr. sc. Samuele Bacchiocchi, Rimljanin, godinama je predavao teologiju i povijest crkve na prestižnom adventističkom učilištu Andrews u Sjedinjenim Američkim Državama. Autor je 50-ak knjiga a njegova najpoznatija je *From Sabbath to Sunday* (*Od subote do nedjelje*), koja je doživjela izdanja na svim svjetskim jezicima. Među mnogim zemljama koje je posjetio i održavao predavanja bila je i Hrvatska. U nas je njegova knjiga, također, uvelike doprinijela razumijevanju razloga koji su doveli do odbacivanja svetkovanja povijesne, biblijske subote a prihvaćanja nedjelje.[90]

U upravljačkoj strukturi Adventističke crkve svijet je administrativno podijeljen na: Generalnu konferenciju (Glavno upravno tijelo na svjetskoj razini) koju sačinjavaju divizije. Ima ih 13 (Primjerice, Transeuropska divizija ima u svom sastavu 22 zemlje, kojoj pripada i Hrvatska u sastavu Jadranske unije konferencija); ima 104 unijske konferencije i misije; ima 575 lokalnih konferencija i misija; ima 68 225 mjesnih crkava, 63 800 malih skupina koje se

---

[64] *Isto*, str. 28.
[65] *Isto,* str. 36.
[66] *Isto*, str. 58.
[67] *Isto*, str. 68.
[68] *Isto*, str. 78.
[69] *Isto*, str. 98.
[70] *Isto*, str. 106.
[71] *Isto*, str. 118.
[72] *Isto*, str. 134.
[73] *Isto*, str. 152.
[74] *Isto*, str. 170.
[75] *Isto*, str. 180.
[76] *Isto*, str. 194.
[77] *Isto*, str. 206.
[78] *Isto*, str. 216.
[79] *Isto*, str. 232.
[80] *Isto*, str. 248.
[81] *Isto*, str. 268.
[82] *Isto*, str. 278.
[83] *Isto*, str. 294.
[84] *Isto*, str. 312.
[85] *Isto*, str. 332.
[86] *Isto*, str. 348.
[87] *Isto*, str. 362.
[88] *Isto*, str.374.
[89] *Isto*, str. 385.
[90] Knjiga prof. dr. sc. Samuelea Bacchiocchia, *From Sabbath to Sunday,* izdana je u Vatikanu u The pontifical gregorian university press, Rome 1977. gdje je na Gregoriani, na toj tezi i doktorirao iz područja povijesti kršćanske crkve.

tjedno okupljaju na proučavanja Biblije, vjernika (odraslih krštenih) preko 18 000 000; rukopoloženih (aktivnih) pastora ima 16 949; svih aktivnih djelatnika ima 213 267. Ima 3500 misionara na svim kontinentima. Djeluju u 206 država (Priznatih država danas, prema UN, ima 232). Iz Hrvatske konferencije ima djelatnika po gotovo cijelom svijetu, od Sjedinjenih Američkih Država do Europe, Afrike, Australije i otočnih država. Oni su profesori na visokoškolskim ustanovama, misionari, humanitarci i administratori i vrlo su cijenjeni u obavljanju svojih dužnosti.

U zdravstvenom radu Adventistička crkva ima 167 bolnica i sanatorija, domova za njegu i umirovljeničkih centara 132, klinika i dispanzera 352, domova za siročad i dječjih domova 42, aviona i medicinskih ekipa 8, posjeta liječnika izvan zdravstvenih ustanova ostvareno je 16 079 916.

Najpoznatiji zdravstveni centar u adventističkom svijetu je Loma Linda u Kaliforniji, u SAD-u. Uz ostalo, tamo se vrše operacije na srcu i mozgu, posebice na vrlo mladim pacijentima (bebe).

4. Adventistički misionari u Europi i Austro-Ugarskoj Monarhiji

Misionari Adventističke crkve počinju iz Sjeverne Amerike dolaziti u Europu 1860-ih. Vrlo brzo će iz središnje Europe misionari krenuti i u njezin jugozapadni i jugoistočni dio. Zanimljivo je da su adventisti najprije u Europi počeli svoje djelovanje u zemljama u kojima je Reformacija ostavila traga: u Švicarskoj, Njemačkoj i skandinavskim zemljama. Zatim su krenuli na područje Austro-Ugarske Monarhije, gdje su uvjeti za misionare bili daleko teži.

4.1. Misionar John Nevins Andrews

Adventistički misionari dolaze u Europu 1860-ih godina. Najprije u Švicarsku, u koju dolazi prvi adventistički misionar John Nevins Andrews.[91] Zatim u skandinavske zemlje. Prvi je adventistički misionar izvan Sjedinjenih Američkih Država. U Europi prva njegova postaja bila je u Baselu u Švicarskoj 1874. godine. Čitao je Bibliju na sedam jezika. Novi zavjet je znao napamet. Bio je treći predsjednik Generalne konferencije crkve Adventista sedmoga dana 1867. godine. Mnoge godine je proveo radeći kao urednik časopisa *Review and Herald* (Pregled i Glasnik). Njegov je veliki doprinos teologiji, školstvu i organizaciji Adventističke crkve na svjetskoj razini.

[91] John Nevins Andrews (1829.-1883.) Bio je vrlo plodan pisac. *SDA Bible commmentary, Encyclopedia,* volume 10, str. 43.44.

4.2. Misionarka Ellen G. White

Ellen G. White (1827.-1915.) jedna je od osnivača adventističkog pokreta sredinom 19. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama. Najplodnija je spisateljica Sjedinjenih Američkih Država s opusom od preko 100 000 stranica rukom pisanoga teksta pretočenih u preko 100 knjiga, većinom tematskih kompilacija, i najprevođeniji autor uopće u povijesti Sjedinjenih Američkih Država a i u svijetu.

Primjerice, njezina knjiga *Koraci prema Kristu* prevedena je na preko 150 jezika u ukupnoj nakladi preko stotinu milijuna komada a u nas je dosad doživjela četrdesetak izdanja. Njezina knjiga *Isusov život*, od stotinu probranih djela na tu temu, u američkoj Kongresnoj knjižnici stoji na prvom mjestu i prevedena je na preko 80 jezika. Njezine knjige se čitaju u dvjestotinjak zemalja svijeta. Pisala je o zdravlju, prehrani, praktičnom kršćanstvu, odgoju, obiteljskom životu, obrazovanju...[92] Na hrvatski jezik je prevedeno preko tridesetak njezinih djela. Njezine knjige su u R. Hrvatskoj izvršile značajan utjecaj na čitatelje u području duhovnosti i zdravog načina življenja.

U Europi boravi od 1885. do 1887. na poziv Generalne konferencije[93]. Provela je dvije godine u Europi, za to vrijeme sa sjedištem u Baselu u Švicarskoj. Posjetila je još Englesku, Italiju kao i skandinavske zemlje, a postoje indicije da je posjetila sjeverni dio Hrvatske, sjeverozapadnu Istru na obali. Tu se je upoznala s uvjetima života i rada i dala korisne savjete i smjernice za razvoj Adventističke crkve u Europi. Vraća se u Sjedinjene Američke Države 1887. i stalno djeluje kao javni govornik, savjetnica i spisateljica. Odigrala je značajnu ulogu u Adventističkoj crkvi u svijetu kroz razdoblje od 1844. do 1915. godine.

4.3. Misionari iz Njemačke

Ubrzo na sjeveru Njemačke, 1899. u Friedensauu, kod Magdeburga, adventisti otvaraju prvo učilište. Tamo se školuju i prvi misionari, koji će krenuti na jug Europe, pa tako i u Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju.

Taj učilišni kompleks, iako je osnovan i izgrađen prije više od stotinu godina, i danas djeluje impresivno i ima odlično okruženje u prirodi i dovoljno prostora za djelovanje, što je važna odrednica u adventističkom odgoju i obrazovanju - učenje uz rad u prirodi. Intelektualni i fizički rad se međusobno ne isključuju nego moraju biti u ravnoteži.[94]

---

[92] Usp. Knight, G. R. *Upoznajmo Ellen White*, Znaci vremena, Zagreb: 1999. Usp. Knight, G. R .*Kratka povijest Kršćanske adventističke crkve*, Znaci vremena, Zagreb: 2002.

[93] Generalna konferencija je glavno upravno tijelo Adventističke crkve za cijeli svijet sa sjedištem u Washingtonu DC i u Silver Springu, Maryland, u SAD-u.

[94] White, E. G. *Odgoj*, str. 49.59. White, E. G. *Um, karakter i osobnost*

4.4. Misionar Michael Belina Czechowski

Na području Austro-Ugarske Monarhije prvi adventistički misionar bio je Michael Belina Czechowski (1818.-1876.).[95] M. B. Czechowski, rimokatolički svećenik, postao je protestant u Švicarskoj, postao adventist 1857. godine te otputovao u Sjedinjene Američke Države, proveo tamo određeno vrijeme propovijedajući teme na osnovi biblijskih proročanstava u mnogim gradovima Kanade i SAD-a a zatim se vratio u Europu 1867. godine i propovijedao adventističku vijest u Italiji, Švicarskoj i u nekim balkanskim zemljama kao što je Mađarska i Rumunjska od 1867. godine. Objavljivao je *Drugi Kristov dolazak u slavi* i potrebu svetkovanja subote, sedmoga dana u tjednu, prema 4. zapovijedi Dekaloga (Božjeg zakona. Biblija, Izlazak 20. poglavlje). dolazi u Mađarsku, u Peštu 1867., i to samoinicijativno, jer vodstvo Adventističke crkve u Sjedinjenim Američkim Državama u to vrijeme nije imalo dovoljno ljudskih i financijskih resursa za misiju u Europi a on je osjećao silnu želju da ode u Europu a posebice u Italiju.

Iz Pešte se adventistički misionari kreću i prema Vojvodini. To je utjecalo da adventistička vijest ubrzo dopre u Slavoniju, u Osijek[96].

5. Adventisti u Slavoniji

5.1. Osijek

Zbog prometnih, rodbinskih i trgovačkih veza, najvjerojatnije iz područja Novog Sada, netko je adventističku vijest donio u Osijek, najvjerojatnije već 1907. godine.[97]

5.1.1. Sastav stanovništva po narodnostima[98], kao rezultat migracija pod snažnim utjecajem ratnih, ekonomskih i ostalih faktora prema popisu stanovništva 2001. godine:

1.	Hrvati	86,58 %
2.	Srbi	7,65 %
3.	Mađari	1,01 %
4.	Albanci	0,42 %
5.	Nijemci	0,25 %
6.	Slovaci	0,21 %
7.	Bošnjaci	0,18 %
8.	Makedonci	0,16 %
9.	Slovenci	0,15 %
10.	Crnogorci	0,15 %

[95] *SDA Bible Commentary*, svezak 10, str. 365. 608.
[96] Đidara, I. *Nova nada*, knjiga posvećena tom području, 2008. Osijek.
[97] *Isto*
[98] *Leksikon naselja Hrvatske*, str. 552 - 554.., Mozaik knjiga, Zagreb, 2006.

11. Romi	0,11 %
12. Rusini	0,06 %
13. Ukrajinci	0,04 %
14. Česi	0,03 %
15. Austrijanci	0,02 %
16. Židovi	0,02 %
17. Bugari	0,01 %
18. Poljaci	0,01 %
19. Rumunji	0,01 %
20. Rusi	0,01 %
21. Talijani	0,01 %
22. Ostali	0,31 %
23. Nije se izjasnilo	2,26 %

5.1.2. Sastav stanovništva prema vjeroispovijedi, kao rezultat migracija stanovništva pod snažnim utjecajem ratnih, ekonomskih i ostalih čimbenika a iz popisa 2001. godine:

Područja na kojima djeluju mnoge vjerske zajednice i žive stanovnici različitih vjerskih i životnih opredjeljenja, govore da su odnosi u društvu razvijeniji, tolerantniji i na višoj razini i da se značajnije poštuje sloboda savjesti, što je vrlo važno za jednu društvenu sredinu. Takav tolerantan stav stanovništva utječe i na zakone koji reguliraju međureligijske odnose i odnose između države i Crkve a posebice na lokalne odnose u društvenoj zajednici. Prema gornjoj tabeli, Osijek je na tom planu, posebice kroz posljednjih stotinu godina vrlo bogat različitostima u vjerskom smislu. Evo kojih sve vjerskih zajednica ima u Osijeku, prema popisu stanovništva iz 2001. godine:

1. Rimokatolici	84,18 %
2. Srpska pravoslavna crkva	4,28 %
3. Ostale pravoslavne crkve	3,20 %
4. Islam	0,84 %
5. Kalvinistička crkva	0,35 %
6. Jehovini svjedoci	0,18 %
7. Evangelička crkva	0,17 %
8. Adventistička crkva	0,08 %
9. Grkokatolici	0,07 %
10. Baptistička crkva	0,04 %
11. Makedonska pravoslavna crkva	0,03 %
12. Židovi	0,02%
13. Ruska pravoslavna crkva	0,01 %
14. Crnogorska pravoslavna crkva	0,01 %
15. Kristova pentekostna crkva	0,02 %
16. Ostali	0,29 %
17. Agnostici	3,14 %
18. Nisu vjernici	2,53 %

19. Nepoznato 0,47 %

5.1.3.Vjerske zajednice[99] koje imaju svoje molitvene domove u Osijeku 2001. godine:

1. Rimokatolička crkva. Sve se župe nalaze u Osječkom dekanatu Đakovačke i srijemske biskupije
2. Grkokatolička crkva sv. Krista Kralja u istoimenoj župi, Vukovarski dekanat Križevačke eparhije
3. Kršćanska Nazarenska vjerska zajednica
4. Srpska pravoslavna crkvena općina
5. Islamska zajednica u Hrvatskoj
6. Jehovini svjedoci
7. Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana (Mormoni)
8. Baptistička crkva
9. Evanđeoska crkva radosne vijesti
10. Kršćanska adventistička crkva
11. Reformirana kršćanska crkva
12. Protestantska reformirana kršćanska crkva

Usprkos tendencioznih priča[100] u svakom političkom sustavu, u razdobljima koja su predmet istraživanje u ovom radu (Austro Ugarska[101], Kraljevina Jugoslavija[102], NDH[103], FNRJ[104], SFRJ[105], gledajući strukturu stanovništva i strukturu vjerskih zajednica[106] u Osijeku, stječe se nedvojben dojam da je stanovništvo na tom području ipak tolerantno, naviklo na promjene koje donose putnici, društvene i političke promjene a i ratovi ili baš je takvo zbog tih pojava.

---

[99] *Leksikon naselja Hrvatske*, str. 555.-556.
[100] Đidara, I. Nova nada. *Serijal: Sjećanja Velimira Šuberta,* u Prilogu. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije adventistima su podmetali da su komunisti.
Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske da su Židovi (jer svetkuju subotu, a Židove su progonili i slali u Njemačku u logore smrti, a narod je to – aktivno ili pasivno - nažalost, prihvaćao).
Za FNR Jugoslavije i za SFRJ podmetali su adventistima da su kontrarevolucionari i američki špijuni, sluge američkog imperijalizma.
Naravno, vrijeme je demantiralo sve te besmislice. No, one su svakako uzrokovale velike probleme i crkvenoj administraciji i pojedincima, i pri radu i školovanju i za ostvarivanje osnovnih prava vjerništva.
[101] *Leksikon jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, str.60.- 61., Zagreb, 1974. Austro Ugarska monarhija (1908. -1918.)
[102] *Leksikon JLZ*, str. 507. Kraljevina Jugoslavija (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca – skraćeno Kraljevina SHS a od 1929. Kraljevina Jugoslavija (1918. -1941.)
[103] *Leksikon JLZ*, str. 738. Nezavisna Država Hrvatska (1941.-1945.)
[104] *Leksikon JLZ*, str. 288.) FNR Jugoslavija (1945. - 1963.)
[105] *Isto.* SFR Jugoslavija (1963. -1992.), s komunističkim režimom.
[106] *Savjest i sloboda*, br. 8.Vjesnik, Zagreb, 1968.

Grad Osijek danas. Prije Domovinskog rata imao je 120 000 stanovnika a danas (2016.) oko 100 000.

Velike promjene na političkoj i religijskoj sceni od 1900. do 1970. prilično su otežavale nastajanje i rad adventističkog vjerskog pokreta na ovim prostorima. Tako su crkvene knjige, ispunjene do posljednje stranice uništavane[107] zbog straha od zloupotreba, prepisivane su one koje su već bile pohabane i pune – prepisivana su samo imena onih koji su bili živi i tako se povijest dobrim dijelom izgubila u zaboravu. Ipak, još je bilo moguće pronaći zapise, fotografije i intervjuirati žive, koji su još u stanju dati važne podatke za utvrđivanje činjenica.

Osijek, inače, nosi pečat utjecaja Austo-Ugarske na religiju i arhitekturu.[108] Sve stare zgrade su visoke dva do tri kata, ukrašene karakterističnim fasadama. Parkovi su veliki i bogato ukrašeni. Utjecaju širenja religije[109] potpomoglo je slobodno kolanje ljudi i stvari u monarhiji jer su granice priključenih država bile „izbrisane“, bez kontrole i carina.[110] Jezične barijere su očito dobro savladavali, jer u praksi pogranično stanovništvo dviju država uglavnom govori dva jezika.

Zbog svih spomenutih parametara, Osijek je bio zanimljiv za adventističke misionare.

---

[107] *Serijal: Sjećanja Velimira Šuberta,* u Prilogu, crkvene knjige su uništavane.
[108] Osijek je osvajao tzv. „zelenu vrpcu“ za SFR Jugoslavije kao najzeleniji grad. (I.Đ.)
[109] Milan Šušljić, *Bićete mi svedoci*, str. 102. Preporod, Beograd, 2004.
[110] *Isto*

5.1.4. Prvi uvjeti rada adventističkih misionara od 1907. - 1918. u južnoslavenskim zemljama na području i za vrijeme vladavine Austro-Ugarske Monarhije .

Prvi misionari, koji su objavljivali adventističku nadu[111] iz Biblije, imali su na terenu vrlo specifičnu situaciju na političkom i vjerskom planu, kada su došli objavljivati tu vijest na području Austro-Ugarske Monarhije. U kakvom političkom okruženju je živio grad Osijek prije stotinu godina?

> „Sve do kraja I. svjetskog rata 1918. godine, Austro-Ugarska monarhija držala je pod svojom vlašću dio južnoslavenskih zemalja. Usprkos etničkoj posebnosti tih naroda, politički gledano, njihova povijest predstavljala je dio povijesti Austro-Ugarske. Pošto je cjelokupan teritorij dvojne monarhije, iako podijeljen na političke cjeline, predstavljao jedan nedjeljivi državni prostor, bez unutrašnjih carinskih i pasoških granica, to se i povijest Crkve adventista sedmoga dana u tom dijelu jugoistočne Evrope mora razmatrati u tom kontekstu, u okvirima političko – teritorijalnih okolnosti.[112]
>
> „Kada, dakle, govorimo o počecima i razvitku djelovanja Crkve adventista sedmog dana u južnoslavenskim zemljama :Slovenija, Hrvatska (Dalmacija, Hrvatska, Slavonija), Bosna i Hercegovina i Vojvodina, pod vlašću Austro-Ugarske, imamo u vidu ove četiri povezane cjeline u vremenu do 1918. godine, ali i dijelove tih teritorija, koji se danas nalaze u sastavu Austrije, Mađarske i Rumunjske i koji su nekada gravitirali prema ovim zemljama.
>
> Kada i na koji način je vijest o drugom Kristovom dolasku stigla u krajeve koje smo upravo spomenuli, i kada su je prihvatili prvi pripadnici južnoslavenskih naroda? Tko su oni bili? Vjerojatno to nikada nećemo točno saznati. Vrijeme o kojem govorimo nije bilo vrijeme nacionalnih država niti su se podanici Austro-Ugarske monarhije dijelili na pripadnike pojedinih naroda. Nitko im nije odricao pravo da u svojoj sredini govore svojim jezikom, da njeguju svoju nacionalnu kulturu, ali su svi prvenstveno morali imati na umu da su podanici Njegovog carskog veličanstva. Prema tome, etnička pripadnost se posebno isticala samo u posebnim prilikama.
> Ova činjenica se odnosi i na dijelove Crkve adventista sedmog dana... Nepobitna je činjenica da su prvi misionari Crkve adventista sedmoga dana dolazili sa Zapada. Govorili su prije svega njemački, francuski i engleski. Zato su prve obraćenike, sasvim prirodno, nalazili među onima koji su govorili tim jezicima (ili uz prijevod)....“ [113]

U časopisu ***Zions Waechter*** [114] izašao je 1908. godine članak propovjednika H. F. Schubertha, predsjednika Njemačke unije, pod naslovom „Hrvatska, Srbija i Bugarska, iz kojega navodimo uvodni dio:

> „Prvo bismo se htjeli pozabaviti svojim najmlađim djetetom, tek u posao uzetim misijskim poljem, **Kraljevinom Hrvatskom**. Ona se sastoji od dva dijela, **Hrvatske i Slavonije, ...**
> Glavni grad je Agram, na hrvatskom jeziku Zagreb, čist, lijep grad sa 75 000 stanovnika, koji leži, okružen prekrasnim vinogradima, u podnožju Zagrebačke gore. Dolazeći iz Graza, ovdje sam se sreo sa porodicom Schillinger i bratom Močnikom, koji su kratko vrijeme svoga boravka iskoristili da vrijedno uče jezik.
> **Na istočnom kraju Slavonije imamo još petoro vjernika**[115] a ima i jedan broj duša koje su zainteresirane za istinu.

---

[111] Ivan 14,1-3.
[112] Milan Šušljić, *Bićete mi svedoci*, str. 102. Preporod, Beograd, 2004.
[113] M.Šušljić, *Bićete mi svedoci*, 104.105.
[114] *Zions Waechter* (Sionska straža), od 16. studenoga 1908. godine.
[115] *Isto* (Vjerojatno misli na skupinu vjernika od 1907. ili još ranije, koji su bili povezani s Julijanom Salaj u Osijeku. Prim. I.Đ.)

Svećenstvo je pomoću vrlo starih zakona uspjelo postići da nijedna ('nova' - prim. prev.) vjerska zajednica do sada ne uspije da zaživi; jer, po zakonu, stanovnici moraju pripadati nekoj od priznatih državnih religija; da netko ne pripada nijednoj religiji, što je čak i u Austriji dozvoljeno, ovdje u Hrvatskoj se ne trpi.

Jedan paragraf zakona kaže:

'Čini prekršaj koji se kažnjava zatvorom u trajanju od jednog do tri mjeseca svaki onaj koji radi osnivanja ili širenja neke vjerske zajednice (sekte), kojoj je priznavanje kao neprihvatljivo uskratila državna vlast, održava sastanke, drži predavanja ili ih objavljuje, vrbuje obraćenike ili bilo što drugo čini sa gore navedenim ciljem.'
Kolportaža, koja je do prije sedam mjeseci bila dozvoljena, sada je iz političkih razloga potpuno zabranjena i nitko ne smije nikakve spise ni prodavati niti posuđivati. Ali, pošto se posljednja poruka mora objaviti i Hrvatima, i ovdje će nam Gospod pomoći. On će nam prokrčiti put i u ovoj prekrasnoj zemlji sa tako prijateljski raspoloženim stanovnicima. Već smo učinili korake koji će nam, kada se ostvare, osigurati željenu slobodu rada. Neka Gospod naše napore u tom smjeru i radnike koji tamo rade blagoslovi, tako da uskoro s našom porukom možemo izaći u javnost.“[116]

5.1.5. Počeci adventističkog djelovanja u Osijeku

Zbog političkih i geografskih razloga, Osijek je bio pod možebitnim većim utjecajem Novog Sada i Budimpešte, u nekim vidovima, nego pod utjecajem Zagreba. Evo nekoliko činjenica koje bi mogle dokazati da je adventistička vijest dospjela u Osijek sa sjeveroistoka (Vojvodina, Mađarska) a ne sa zapada, a to znači bar 1907. godine ili ranije. To znači ranije nego što se to dogodilo u ostalim mjestima u Hrvatskoj.

Evo nekoliko razloga za ovu tvrdnju:

1. Adventistički misionari prije dolaze na područje Budima i Pešte – (Budimpešte)[117] i oko Novoga Sada[118] [119] Bečkereka (sada Zrenjanin)[120] [121] [122] Novog

---

[116] *Isto*

[117] „M.B. Czechovski, Poljak, bivši rimokatolički svećenik postaje protestant u Švicarskoj. Primio adventističku vijest i bio kršten kada je stigao u Ameriku 1857. godine. Vraća se u Evropu i u mjestu Tramelan u Švicarskoj osniva skupinu svetkovatelja subote i 1867. godine putuje Evropom, uključujući i Mađarsku, šireći istinu o suboti. Adventisti sedmog dana svoj rad započinju u Mađarskoj u tadašnjoj pokrajini Transilvaniji, koja je kasnije pripala Rumunjskoj.
L.R.Conradi je to područje posjetio 1890. godine i ubrzo je obraćena jedna žena po imenu Rotmayer Clara, koja je ubrzo otputovala u Hamburg i tamo prevela nekoliko biblijskih tema, koje su tiskane na mađarskom jeziku i poslane u Mađarsku radi distribucije. SDA *Bible Commentary,* Vol. 10, str.608. *Rewiev and Herald,* 69:773, Dec. 13. 1892.

[118] Godine 1898. J.H.Huenergardt i njegova supruga stižu iz Amerike da rade kao misionari u Mađarskoj ali u području Podunavlja. Posjećuje Budimpeštu 21. kolovoza 1898. godine. Tamo susreće prvu obraćenicu u tadašnjoj Mađarskoj. Bila je to Anna Nagy, koja se u Budimpešti nastanila, došavši iz pokrajine Transilvanije. Prvi obraćenik radom Huenergardta dolazi u Budimpeštu 1901. godine. Bio je to Michael B. Osz. I tamo radi u Djelu propovijedanja evanđelja. U ožujku 1902. godine prvi opći sastanak mađarskih adventista sedmoga dana održan je u Klausenburgu. Prva mjesna crkva je organizirana u Bekešćabi.. Godine 1903. Huenergardt se seli sa sjedištem u Budimpeštu, započinje održavati evanđeoske sastanke i krštava nekoliko osoba. SDA *Bible Commentary,* Vol. 10, str. 609.)

[119] „U svom izvješću s posjeta Mađarskoj 1904. godine, o radu Jean Vuilleumier, iz Švicarske, je pisao: ... Rad u Mađarskoj je započeo samo prije šest ili sedam godina i tamo imamo blizu 200 vjernika.“ *Le Messager,* 8:88, November 1904. SDA *Bible Commentary,* Vol. 10, str. 609

Miloševa[123] [124] [125] nego u Zagreb[126] te je zato moguće da je prije netko došao iz tih krajeva u Osijeku.

2. Pripadanje Osijeka području Slavonije[127]

3. Pod Austro Ugarskom[128] upravom,

4. Bliži je Novom Sadu nego Zagrebu (od Osijeka do Novog Sada oko 100 km, od Osijeka do Zagreba 275 km, od Osijeka do Budimpešte oko 190 km),

5. Loša prometna povezanost sa Zagrebom,

6. Drugi entitet u odnosu na Zagreb. Jer Zagreb je bio u tadašnjoj Hrvatskoj a Osijek u tadašnjoj Slavoniji,

7. Kolanje ljudi i stvari - trgovina, zbog blizine, bili su više povezani s Vojvodinom nego sa Zagrebom.

8. Julijana Salaj – sjećanje[129], bila je krštena i svjedoči o skupini adventista kojoj je i sama pripadala, dok su u Osijek dolazili misionari (kolporteri, posjete) iz Mađarske a to znači minimum 1907. ili ranije, jer su misionari u Hrvatsku stigli sa zapada i to 1908.

9. Albin Močnik – za očekivati je da je radio u početku svog rada od 1908. godine i dalje i u Osijeku, o čemu će kasnije biti više rječi.

10. Max Ludewig – adventistički misionar, zvanično je premješten u Osijek[130] 1910. godine iz Zemuna, a koji je inače došao sa zapada.

11. Kolporteri – radili su praktično na širenju adventističke literature[131], o čemu će biti riječi kasnije

12. Propovjednici[132] – sustavno, o čemu će biti riječi kasnije

---

[120] Vojvodina. Godine 1890. počelo je objavljivanje adventističke vijesti u Vojvodini. Conradi posjećuje Zrenjanin (tadašnji Bečkerek) 1893. godine jednog svećenika Reformatorske crkve... Huenergardt posjećuje Mokrin i tamo 1899. godine osnovao prvu subotnu školu. Kasnije će tamo biti osnovana i prva mjesna crkva u Banatu (dio Vojvodine). Godine 1905. duhovno buđenje u selu Kumane. Huenergardt posjećuje skupinu koja svetkuje subotu.

[121] *Isto*

[122] SDA *Bible Commentary,* Vol. 10, str. 1633.

[123] Novo Miloševo, konferencija 1908. godine. Prisutno 200 vjernika. SDA *Bible Commentary,* Vol.10. str.1634.

[124] Novi Sad je 1925. godine bio središte Jugoslavenske unije konferencija. SDA *Bible Commentary,* Vol. 10, str.1634.

[125] Albin Močnik, *Adventizam,* str. 95. 109-111. (tiskana 1925. g. u Osijeku) „Vjera jugoslavenskih adventista je kršćanska, a pojavila se i održava se u raznim dijelovima naše Kraljevine još od 1903. godine i to: u Vojvodini od 1903. godine, u Srbiji od 1909. godine, u Sloveniji od 1906. godine, u Hrvatskoj od 1908. godine, u Bosni od 1909. godine, u Dalmaciji od 1910. godine i u Crnoj Gori od 1923. godine."

[126] U Zgrebu 1908. godine, počeci, *Zions Waechter,* 16.11.1908.

[127] Milan Šušljić, *Bićete mi svedoci,* str. 102.

[128] *Isto,* 103.

[129] Đidara, I. *Nova nada*. Serijal: *Sjećanja Velimira Šuberta,* u Prilogu

[130] Australski *Glasnik Jugoslovenskih adventista sedmog dana*, III/3, 1968.

[131] Živo Krdžalić, Pismo njegove kćereke Ljiljane Krdžalić, privatna arhiva I.Đ.

Tako je moguće da su adventistički misionari došli u Osijek iz Mađarske ili Novoga Sada i njegove okolice a ne iz Zagreba, što bi se moglo očekivati.

5.1.6. Julijana Salaj - "Dragocjen biser“

Prema tvrdnji Julijane Salaj, o kojoj će biti više riječi kasnije, već 1907. godine, ako ne ranije, u Osijeku je postojala skupina vjernika adventista, kojoj je i ona pripadala kao djevojka. Tada je mogla imati između 17 - 19 godina. Rođena je 1889. Ako pretpostavimo da je imala 18 godina kada se događalo da je postojala skupina adventista kojoj je i ona pripadala (a moglo je biti i ranije) a kojoj su dolazili u posjet i propovjednici iz Mađarske (ili iz Vojvodine?), dolazimo do 1907. godine. Ako je to točno, to je „dragocjen biser“ koji smo otrgli zaboravu. Budući da se radi o osobi koja je bila adventistica u najboljim mladenačkim godinama i koja nije znala da bi taj podatak uopće mogao biti bitan, a sama ga je spomenula propovjedniku, i to još smatrajući svojom „otežavajućom okolnošću“, jer je trebala time kazati da je pogazila svoj zavjet krštenjem dat Bogu, nema razloga da joj ne vjerujemo.[133]

Ponovno je krštena 1965. godine u Zagrebu. Krstio[134] ju je propovjednik Velimir Šubert.
Počeci Kršćanske adventističke crkve, mjesne crkve u Osijeku, dakle, sežu najmanje do prvih početaka propovijedanja Albina Močnika i Maxa Ludewiga na prostorima Slavonije.[135] Oni su nakon školovanja u Friedensauu (Njemačka) došli na ove prostore 1908.[136] godine.
Zašto imamo vrlo malo podataka iz tog razdoblja? Jer su prvi vjernici iz toga vremena pomrli, politička i geografska pripadnost osječkog područja je u graničnom području i pod utjecajima koje je teško pratiti iz današnje perspektive. Kolporteri, većina njih nisu smjeli čuvati ili slati svoje izvještaje upravama zbog teških okolnosti rada (rat, nepriznata Adventistička Crkva, otpor svećenstva i politike[137].
Istu sudbinu dijelili su i propovjednici kasnije, kada je to Djelo dobilo organiziraniju formu. Nisu smjeli čuvati[138] kod sebe ili u crkvi dokumentaciju zbog stalnih racija, upada, pretresa, seljenja, putovanja, prijetnji zatvorom, kaznama... jer su uvijek bili u opasnosti da netko od možebitnih državnih vlasti ili netko drugi to zloupotrijebi. Zatim, tu su i mnoga ratna zbivanja. U kratkom vremenskom razdoblju dva svjetska rata!

---

[132] Popis propovjednika, od Albina Močnika i nadalje (I.Đ.)
[133] *Serijal: Sjećanja Velimira Šuberta*, u Prilogu
[134] *Isto*
[135] Australski *Glasnik jugoslovenskih adventista sedmoga dana* III/3, 1968. Intervju s Maxom Ludewigom
[136] *Zions Waechter*, 16. 11. 1908.
[137] *Serijal: Sjećanja Velimira Šuberta*, u Prilogu.
[138] *Isto*

U časopisu ***Zions Waechter*** [139]od ožujka 1914. godine, dakle pred samo izbijanje Prvog svjetskog rata, izašao je opširan izvještaj propovjednika Roberta Schillingera, predsjednika Misije Tisa – Sava i Jadranske misije o stanju adventističkog Djela na tim prostorima.

Donosimo izvod iz njega:

> „U siječnju 1914. godine posjetio sam Lok, Turiju, Veliku Kikindu, Vršac, Temišvar, Zemun, a onda još i **Osijek** i Slavonsku požegu.
> U Slavoniji također djelo ide naprijed. ...“[140]

Dakle, postoje ozbiljne indikacije da je u Osijeku djelo propovijedanja Kršćanske adventističke crkve počelo 1907.[141] godine ili čak i ranije[142], pod utjecajem mjesta oko Novog Sada i Budima i Pešte (Budimpešte), jer je to područje bilo pod Austro-Ugarskom Monarhijom. To saznajemo iz intervjua s propovjednikom Velimirom Šubertom, koji je jedno vrijeme radio i u Osijeku. On je, naime, taj koji je krstio onu gospođu Julijanu Salaj, koja mu je ispričala da je barem već 1907. godine bila skupina adventista u Osijeku, kojoj je i ona pripadala.

5.1.7. Prvi adventistički misionari u Osijeku

Velimir Šubert (rođen u Zagrebu 1930), radio je kao propovjednik u Osijeku od 1957.-1959. godine ali je tek radeći kao propovjednik u Zagrebu saznao dragocjeni povijesni podatak o počecima koje istražujemo. Kako je to bilo?

Evo te životne priče:

U Zagrebu Velimir Šubert susreće u adventističkoj crkvi gospođu Julijanu Salaj[143]. Rođena je 07.04.1889. (umrla 1967.?) godine a zatražila je ponovno krštenje, jer je dugo izbivala iz Crkve zbog razočaranja nemilim događajem[144] i obnovila je zavjet krštenjem u Zagrebu u mjesnoj crkvi na Prilazu Gjure Deželića 77, dana 26.06.1965. godine. Krstio ju je propovjednik Velimir Šubert.[145]

Ona mu je pričala da je u njezinoj mladosti u Osijeku bila skupina adventista kojoj je i ona pripadala. Ona je tada mogla imati oko 17 - 18 godina. Dolazili su povremeno, kazala je ona,

---

[139] *Zions Waechter*, 30. ožujka 1914. godine.
[140] M.Šušljić, *Bićete mi svedoci*, str.179. Preporod, Beograd 2004.
[141] Đidara, I. *Nova nada*. Serijal: *Sjećanja Velimira Šuberta*
[142] *Isto*
[143] *Isto*
[144] *Isto*, (O Julijani Salaj)
[145] *Isto*

gosti iz Mađarske[146] i propovijedali u toj skupini. Budući da je to područje bilo pod upravom Austro-Ugarske u to vrijeme, bilo je logično da adventistički predstavnici dođu i na ove prostore. To znači da je ta skupina postojala i prije dolaska Albina Močnika na te prostore (1908.)!

Sastajali su se u privatnoj kući. Tako, nemamo više podataka o toj skupini ali je dragocjen podatak da je jedna osoba preživjela to vrijeme i usmjerila nas na tragove nastajanja Adventističke crkve u Osijeku, gdje počeci doista sežu barem u 1907. godinu. Jer, poslije te godine više se ne spominju gosti i propovjednici iz Mađarske, koje spominje Julijana Salaj, nego Albin Močnik, Max Ludewig i drugi, koji su, kako se zna, dolazili sa Zapada.

5.1.8. Albin Močnik

Po svemu sudeći, Albin Močnik bi mogao biti među prvim misionarima Adventističke crkve, koji je od 1908. godine i dalje radio i u Osijeku i drugim dijelovima Hrvatske (Slavonije, Dalmacije). Ali ako uzmemo u obzir onu skupinu koju spominje Julijana Salaj, kojoj je i sama pripadala, Osijek je, prema dosadašnjim saznanjima, prvi grad u Republici Hrvatskoj, u kojem je započelo djelovanje adventističkih misionara.[147]

6. Adventisti u Hrvatskoj

Sama ideja o početku rada adventističkih misionara na tlu Hrvatske počela se rađati u umovima crkvenih vođa u Europi još u prvim godinama 20. stoljeća.

> "Na sastanku vođa Europske unije konferencija Kršćanske adventističke crkve u Londonu 1902. godine, visoki dužnosnici na čelu s tadašnjim predsjednikom L. R. Conradijem razgovarali su između ostalog i o problematici velikog teritorija južnoslavenskih zemalja na području Austro-Ugarske Monarhije… na koji još nisu došli misionari Adventističke crkve. U isto vrijeme donesen je zaključak da se za budući rad Adventističke crkve na tlu Austro-Ugarske … zaduži John F. Huenergadt iz Sjeverne Amerike. …"[148]

6.1. Zagreb

Prema dosadašnjoj spoznaji, prvi adventistički misionari pojavili su se u Zagrebu 1908. godine. John F. Huenergadt šalje prve misonare u Hrvatsku. Bili su to Robert Schillinger i Albin Močnik. Službeno glasilo Adventističke crkve u R. Hrvatskoj *Adventistički pregled* bilježi da

> "…pastora Roberta Schillingera možemo smatrati utemeljiteljem organiziranog djelovanja Kršćanske adventističke crkve na tlu Hrvatske. Godinu njegovog dolaska u Zagreb, 1908., možemo smatrati početkom organiziranog djelovanja Crkve na tlu današnje Republike Hrvatske.

---

[146] *Isto*, ili iz Vojvodine?, jer su ti dijelovi mogli za stanovnike Osijeka imati značenje isto što i Mađarska - ili Budimpešta? (I.Đ.)

[147] Usp. Đidara, I. (2007.) *Nova nada*, Osijek

[148] *Adventistički pregled*, str. 4. broj 5. 2008. Zagreb.

> Nedugo nakon dolaska obitelji pastora Roberta Schillingera u Zagreb ujesen 1908., pridružuje im se i drugi misionar, mladi pastor Albin Močnik, koji umjesto u Sloveniji, svoj rad također počinje u Hrvatskoj." [149]

Jedan od prvih problema s kojim su se susreli adventistički misionari u Zagrebu bio je nepoznavanje hrvatskog jezika. Robert Schillinger je govorio njemački a Albin Močnik, budući da je studirao u Njemačkoj govorio je njemački i kao Slovenac slovenski. Zato su obojica morala učiti hrvatski. Njihovi prvi slušatelji u Zagrebu ipak su bili oni koji su znali njemački.

> "Prva predavanja su održavana (1908.) na njemačkom jeziku u Hotelu Royal u Ilici. Predavanja je posjećivalo dvadesetak zainteresiranih Zagrepčana.
> U isto vrijeme adventistička nakladnička djelatnost za Europu počela je tiskati prve publikacije na hrvatskom jeziku te je oko poslova prijevoda na hrvatski jezik pastor Robert Schillinger angažirao dvojicu uglednih zagrebačkih prevoditelja, Marijana i Matu Hanžekovića, koji su prevodili knjige s njemačkog jezika te slali rukopise u Njemačku u Hamburg u adventističku tiskaru. Među prvim tiskanim knjigama na hrvatskom jeziku (1913.) godine bila je knjižica *Put Kristu* autorice Ellen G. White."[150]

U Zagrebu su 1935. godine adventisti relativno vrlo brzo, za manje od godinu dana, izgradili reprezentativnu zgradu za crkvene potrebe i stan pastora. Bio je to prvi sakralni objekt ove vjerske zajednice izgrađen na tlu R. Hrvatske. Prvi crkveni objekt nije se smio zvati crkva niti izgledati kao crkva te je izgrađen i registriran kao "Dobrotvorno samaritansko društvo Zagreb", jer je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije ta vjerska zajednica bila nepriznata i zabranjena.

Zanimljivo je napomenuti da su adventisti kao Dobrotvorno društvo smjeli, osim organiziranog dobrotvornog rada, usput održavati i predavanja. Dugogodišnja predsjednica tog društva bila je gospođa Josipa Budicki supruga dobro poznatog Ferdinada Budickog, koji je u Hrvatsku dovezao prvi automobil i donio nogometnu loptu.[151]

Na području današnje R. Hrvatske, za proteklih stotinu godina (1908.-2008.), djelovalo je 176 adventističkih pastora.[152]

6.1.1. Sedamdeseta obljetnica gradnje i posvećenja objekta Kršćanske adventističke crkve, mjesne crkve Zagreb 1 (1935.-2005.) na adresi Prilaz Gjure Deželića 77

Piše: Neven Klačmer, u to vrijeme *pomoćni propovjednik crkve Zagreb 1.*

---

[149] *Isto*, str. 4.
[150] *Isto*, str. 5.
[151] *Isto*, str. 13.
[152] *Isto*, str. 21.

Kršćanska adventistička crkva u ulici Prilaz Gjure Deželića 77. u Zagrebu, prvi je sakralni objekt ove vjerske zajednice sagrađen u Republici Hrvatskoj prije sedamdeset godina. Prvi crkveni objekt u to doba nije se smio zvati crkva niti izgledati kao crkva te je sagrađen kao *Dobrotvorno samaritansko društvo Zagreb*. Gradilo se brzo i učinkovito te je gradnja završila za manje od godinu dana. Molitveni dom otvoren je svečanim bogoslužjem posvećenja početkom listopada 1935. Uz potporu Crkve iz inozemstva stotinjak tadašnjih adventističkih vjernika u Zagrebu dobilo je svoj prvi dom molitve. Crkvena zgrada nalazi se u zapadnom dijelu ulice na njenoj južnoj strani, nedaleko rimokatoličke crkve Svetog Blaža.

Početak organiziranog djelovanja Kršćanske adventističke crkve u Zagrebu veže se uz 08. kolovoza 1908. godine kada je po pozivu Ludwiga Roberta Conradia, vođe Adventističke crkve za Europu, u Zagreb kao misionar poslan pastor Robert Schillinger, tada već iskusni propovjednik iz Švicarske. Zajedno s njim u Zagreb je došao i mladi propovjednik Albin Močnik, koji je upravo završio svoju teološku izobrazbu u Njemačkoj. O prvim dojmovima po dolasku u Zagreb u razgovoru sa Stjepanom Baršićem 1946. godine Robert Schillinger je rekao: "*8. kolovoza moja obitelj i ja stigli smo iz Švicarske preko Milana i Trsta u Zagreb. Budući da smo dugo tražili prikladan stan koji bi nam mogao poslužiti i za predavanja, smjestili smo se u hotelu "Royal" u Ilici. Pošto sam šetao Ilicom i pokušavao razumjeti što ljudi govore i nisam uspio, prvo mi je bilo naučiti jezik kako bih mogao komunicirati s ljudima. U hotelu sam održao prvo predavanje za krug meni poznatih ljudi. Preko novina sam našao prevoditelja s Njemačkog na Hrvatski. Bio je to Mato Hanžeković. Na ovo predavanje došlo je oko 20 osoba...*"

Bilo je to prvih 20 Zagrepčana koji su mogli čuti adventnu vijest od prvog Zagrebačkog propovjednika - misionara Roberta Schillingera. Uskoro je, surađujući s Matom Hanžekovićem, počeo s prevođenjem Biblijskih pouka na Hrvatski jezik. Zatim je 1911. godine preveo i pripremio knjigu Put Kristu za njeno prvo izdanje na Hrvatskom jeziku. Nakon kratkog vremena Schillinger, zajedno s Močnikom odlazi u južnu Hrvatsku a nakon toga u Vojvodinu te adventno djelo u Zagrebu nakratko zastaje da bi ponovno oživjelo nakon prvog svjetskog rata.

Oživljavanje adventne vijesti koja je stigla u Zagreb prije desetak godina, dogodilo se po povratku vojnika s Europskih ratnih fronti nakon svršetka Prvog svjetskog rata. Kada su se zagrebački adventisti vratili u svoj grad ponovno je oživjelo propovijedanje evanđelja. Bilo je to 1918. godine. Među istaknutim nositeljima adventizma tada su bili braća: Janko Pleško, Mirko Kavur i brat Strmski. Mirko Kavur upoznao je trostruku anđeosku vijest kao ratni zarobljenik u Galiciji. Kršten je 1917. godine u mjestu Pltava. U Zagreb se vratio 1918. i tu se na čudesan način susreo s Jankom Pleškom a kasnije i stupio u kontakt s pastorom Maxom Ludewigom koji je kao misionar boravio u Zagrebu tijekom prvog svjetskog rata. Braća Josip i Vilim Pleško došli su u Crkvu zahvaljujući svom bratu Janku koji se s adventizmom upoznao u Insbruku 1915. Tijekom 1919. godine braća Janko i Vilim Pleško pohađali su seminar za literarne evanđeliste u Novom Sadu i potom stupili u propovjedničku službu u Zagrebu.

Prva skupina vjernika na vjerske sastanke okupljala se u Klaićevoj ulici u Zagrebu. Tu je njihov vođa skupine, kasnije pastor, Janko Pleško bio podstanar. Sastanci se održavaju u dvorišnoj zgradi, u prostoriji do njegova stana. U to vrijeme jedno je od predavanja održano u prostorijama Glavnog željezničkog kolodvora u Zagrebu.

Nešto kasnije, budući da je skupina brojčano rasla, pronalaze novu lokaciju u potkrovlju jedne zgrade na Ksaverskoj cesti. U grupi su tada Vilim, Janko i Josip Pleško te sestra Milka koja se kasnije udaje za brata Kavura,

U to vrijeme skupini se kao nova vjernica priključuje sestra Peček. Ona je stanovala u Novoj Vesi 21. Ponudila je svoj stan kao mjesto okupljanja te je na ovoj lokaciji po prvi put zvanično organizirana adventistička zajednica vjernika. Smatramo je prvom crkvom premda će do prve crkvene zgrade proći još dosta vremena. Prvi pastor i propovjednik prve crkve bio je Janko Pleško a prvi članovi Jelka i Ivan Špoljar, brat Strmski, sestre Budicki, Kaizer, Kuzmički i Martinić te drugi o kojima podatke više nemamo.

Godine 1922. crkva se funkcionalno organizira i unajmljuje svoje prve prostorije u Matičinoj ulici broj 3. Bile su to dvije prostorije jer je u jednoj bila crkva, a u drugoj stan propovjednika Janka Pleška. Kasnije je i stan preuređen za crkvene potrebe. Starješina ove crkve bio je brat Ignac Premužak. Vođa misije bio je brat Ivan Lavižati, a vođa subotnje škole Ivan Špoljar. Od tada je crkva uz redovita subotnja bogoslužja imala i redovita evanđeoska nedjeljna bogoslužja u terminu od 18-19 sati. Uz ovaj skroman ali dragocjen početak uza sve lijepo, bilo je i dosta problema no propovijedanje evanđelja je napredovalo i skupina se iz dana u dan povećavala. Bliski suradnik prvom propovjedniku Janku Plešku bio je brat Pavao Pućar inače općinski bilježnik u Svetom Martinu pod Okićem koji je bio dugogodišnji misionar na tom području i osnovao jezgru crkve u Rakovom Potoku koja je rasla

istodobno s crkvom u Zagrebu.

Iz povijesnih zapisa saznajemo da je od 1926. godine crkva u unajmljenim prostorijama u Bregovitoj ulici 5 na drugom katu. To je današnja Tomićeva ulica poznata po uspinjači kojom se najbrže i najjednostavnije može popeti od Ilice do Griča.

Crkva i dalje raste iako prolazi kroz određene probleme i reforme. Od 1925. godine adventističko vjerništvo na području Hrvatske, Slovenije i Bosne objedinjeno je u organizacijsku formu pod imenom Savska misija. Sjedište ove misije bilo je u Zagrebu. Time je Zagreb postao administrativno središte adventizma za ovu regiju što je pojačalo napore koji su se i do tada poduzimali u djelu propovijedanja evanđelja. Za prvog predsjednika Misije izabran je pastor Robert Schillinger.

Pod njegovim vodstvom na Pantovčaku je pokrenut Teološki seminar gdje se školuju propovjednici i službenici crkve koji svoj praktični rad obavljaju u Zagrebu. Prvi učenici ove škole bili su Stjepan Ladović (vjernik zagrebačke crkve), Bogoljub Radovanović i Juraj Mihaljević. U to vrijeme na čelu Zagrebačke crkve u Bregovitoj ulici bio je starješina Stjepan Baršić, kasnije kroničar adventizma u Zagrebu.

6.1.2. Hugo Baršić

Godine 1927. Kršćanska adventistička crkva kupila je svoju prvu nekretninu. Bila je to dvorišna zgrada u Prilazu Gjure Deželića 77 u kojoj je prethodno bila tvornica čarapa. U toj zgradi koja je danas pretežno stambena bilo je sjedište adventističke Savske misije, koja će kasnije postati Savsko udruženje (konferencije) i dvorana Adventističke crkve. Crkva u Zagrebu tada je brojala oko 80 vjernika. Broj je i dalje rastao, a vjernici napredovali u duhovnim spoznajama.

Početkom 1930-ih Savska misija postaje Savskim udruženjem Kršćanske adventističke crkve što je analogno današnjoj organizacijskoj razini konferencije. Tih godina Crkvena organizacija se intenzivno razvija te Crkva u Zagrebu, poduprta lokalnim vodstvom te vodstvom crkve u Kraljevini Jugoslaviji, financijski potpomognuta od Europske crkve, kreće u gradnju središnje Adventističke crkve u Hrvatskoj, današnju zgradu Kršćanske adventističke crkve na Prilazu Gjure Deželića 77. u Zagrebu. Radove gradnje izvodili su volonterski uglavnom tadašnji vjernici crkve, majstori iz Zagreba i okolice. Tim graditelja predvodila su trojica braće iz poznate adventističke obitelji Manestar: Stjepan, Šimun i Slavko. Nadalje, imena kao što su: Blažić, Dominjan, Baten, Bruševac, Duk, Lakuš, Rožić, Juzbašić, Cvetković, Požgaj, Ladović, Razum i mnogi drugi predstavljaju ljude koji su sebe i svoje vrijeme utkali u ovu građevinu vjerujući da će mnogima donijeti duhovnu dobrobit. Gradnja je počela 15. ožujka a završena u rujnu 1935. godine. Trajala je dakle samo 6 mjeseci Nešto od sjećanja na izgradnju u svom izlaganju prigodom obilježavanja 60. obljetnice održane prije 10 godina iznio je jedan od trojice braće graditelja pastor Slavko Manestar

6.1.3. Slavko Manestar

Nova zgrada u Deželićevoj 77 odmah je puštena u uporabu. Osim dvorane za bogoslužje nova je crkva raspolagala pomoćnim i uredskim prostorom koji je od početka služio potrebama šire crkvene organizacije. Tijekom svoje povijesti njime se služilo Savsko udruženje, nešto kasnije Zajednica Jugoslavenskih adventista zatim Zapadna crkvena oblast, Hrvatsko-slovenska konferencija, Jadranska unija konferencija a danas se ovdje nalazi sjedište Hrvatske konferencije, Kršćanske adventističke crkve.

Budući da je Adventistička crkva u tadašnjoj Kraljevini bila nepriznata i zabranjena od strane vlasti, ova zgrada i djelatnost crkve morala se registrirati kao *Dobrotvorno samaritansko društvo Zagreb*. Pod tom vrstom djelatnosti crkva je mogla nesmetano održavati svoja bogoslužja i putem humanitarne djelatnosti, raditi i misijsku djelatnost crkve. Tako su vjernice crkve početkom tridesetih godina izrađivale odjeću za siromašnu djecu i skrbile za mnoge potrebite osobe u ovom velikom gradu. Na taj način crkva je otvarala svoja vrata društvu tijekom prvih godina svoje aktivne djelatnosti u novim prostorima. Dugogodišnja voditeljica ove djelatnosti u crkvi na Prilazu bila je sestra Josipa Budicki, supruga dobro poznatog Ferdinanda Budickog, koji je u Hrvatsku dovezao prvi automobil, nogometnu loptu i tako dalje. U to vrijeme dugogodišnji starješina crkve bio je brat Stjepan Baršić.

Na ovakav način crkva je djelovala sve do približavanja drugog svjetskog rata. Tijekom rata u Zagreb pristiže velik broj izbjeglica iz Like, i Bosne te su vlasti zatražile zgradu za potrebe smještaja izbjeglica. U tom trenutku vodstvo crkve odlučilo je da vjernici formiraju male skupine i tako se okupljaju radi svojih duhovnih potreba i misije. Vjernici se stoga, tijekom Drugoga svjetskog rata okupljaju po kućama raspoređeni po kvartovima grada. Na čitavom području Zagreba bilo je trideset takvih grupa. Na taj način broj vjernika se udvostručio a kraj rata vjernici su dočekali ponovno u svojoj zgradi na Deželićevom prilazu koja im je vraćena, no dvorana više nije mogla primiti sve koji su

se okupili. Od tada su se bogoslužja održavala subotom u dva termina, a vjernici raspoređeni u dvije skupine. Također od tada te su dvije skupine poznate kao crkve Zagreb 1. i Zagreb 2.
Pošto se broj vjernika neprekidno povećavao uskoro su dvije skupine prerasle u četiri skupine poznate kao „Črnomerec, Trešnjevka, Zrinjevac i Maksimir“. Na ovo se razdoblje tijekom svečanosti održane prije 10 godina osvrnuo dugogodišnji čelnik Adventističke crkve u Hrvataskoj, pastor Janko Poljak.

6.1.4. Janko Poljak

Tako je bilo sve do 1962. kada je u Rakovčevoj ulici sagrađena i otvorena mjesna crkva Zagreb 2. U tom razdoblju crkva je imala velik broj mladih vjernika te se to i odrazilo na bogatstvo sadržaja koji su pripremali. To vrijeme pamti se i po brojnim krštenjima te putovanjima i izletima mladih vjernika. U tom razdoblju također su uz pomoć i sudjelovanje zagrebačkih vjernika osnovane adventističke zajednice u mjestima zagrebačke okolice kao što je crkva u Bistri 1923. godine, crkva u Rakovom Potoku 1924. crkva u Vinagori (Hrvatsko Zagorje) 1942, u Karlovcu 1947., crkva u Krapinskim Toplicama 1948., crkva u Rakovčevoj ulici u Zagrebu 1962., crkva u Sesvetama 1969., crkva u Stojdragi 1970., crkva u Stubičkim Toplicama 1976. i crkva Zagreb Novi 1991.

Tijekom kasnijih godina crkva na Prilazu nastavila je svoje misijsko djelovanje a prostorije crkve adaptirane su nekoliko puta. Tako je 1983. – 1984. godine adaptirana glavna crkvena dvorana s novim i funkcionalnim stubištem, holovima, garderobom te prostorijama za najmanju djecu koju popularno zovemo bepski odjel.

Tijekom domovinskog rata 1991-1995. crkva je bila dosta angažirana i na humanitarnom području. Velik broj vjernika i službenici crkve proveli su zapaženo vrijeme radeći u humanitarnoj organizaciji Kršćanske adventističke crkve ADRA. Poznato skladište ADRA-e koje je vodila mjesna crkva Zagreb 1 nalazilo se u Strojarskoj ulici neposredno iza Autobusnog kolodvora. Kroz ovo humanitarno središte prošle su tisuće ljudi. Također je na Zapadnom kolodvoru bilo jedno veliko skladište ADRA-e, koje je bilo ustupljeno besplatno na uporabu ljubaznošću HŽ-a. Isto tako skladišni prostor od 1000 m.2 bio je besplatno ustupljen ADRA-i na Žitnjaku (Skladišta Žitnjak).

Vjernici crkve Zagreb 1 uvijek su, pa tako i u razdoblju posljednjih 15 godina, sudjelovali u velikim evanđeoskim projektima kao što su bile serije predavanja održane u dva navrata na Ekonomskom fakultetu 1990. i 1991.(?). Učestvovali su evanđelisti David Currie i Peter Roenfeldt. Predavanja su održavana svakog dana u dva termina, zbog velikog interesa građanstva.
U glazbenom životu djelovali su mnogi pojedinci i skupine a dva imena koja u tom smislu valja istaknuti su sastav Credo i sastav Agape.

Crkva nastoji biti društvu korisna na razne načine, a među brojne seminare, radionice, školu zdravog života, izložbe, Škola odvikavanja od pušenja - poznata kao Petodnevni plan odvikavanja od pušenja, koji su vodili stručnjaci na tom području, predavanja, izlete, možemo ubrojiti i druženje za žene nazvano *Doručak uz Bibliju* te likovnu radionicu za djecu.

Dogradnja i pregradnja prostora zadnjih nekoliko godina također je bila intenzivna. Tako je u dvorištu adaptirana višenamjenska zgrada, suterenski prostori crkvene zgrade preuređeni su sukladno potrebama crkve, a dizalo će pomoći teško pokretnim osobama da lakše stignu do bilo koje od četiriju razina crkve. Radovi su organizirani i izvedeni u najvećoj mjeri zahvaljujući financiranju i zalaganju vjernika ove crkve. Time se pokazalo da i današnja generacija vjernika voli i podupire svoju crkvu najbolje što može kao što su to činile i prijašnje generacije.[153]

6.2. Varaždin

6.2.1. Agica Agata Pleško

Prema pisanju Agice Agate Pleško, Šmaguc Dragice te drugih starijih vjernika iz Varaždina, adventisti su u početku na području Varaždina i okoline djelovali kako slijedi:

[153] Pribilježio pastor Neven Klačmer 2005. O 70. obljetnici izgradnje (2005.) prvog sakralnog objekta Kršćanske adventističke crkve u Zagrebu, Prilaz Gjure Deželića 77.

- Janko Pleško kolportirao u Zagorju i u samom Varaždinu od 1918. - 1924. godine.
- Godine 1924. u Varaždin dolazi Golubić Franjo i supruga mu Agica.
- Janko Pleško je Golubić Franji dao popis imena i adrese prijatelja u Varaždinu, kojima je prodao knjige u vrijeme dok je na tom području kolportitao.
- Jedna od adresa bila je i od Novosad Pavela. U veljači 1924. godine prvi put su svetkovali subotu u Varaždinu. U kući Novosad Pavela okupili su se i drugi prijatelji koje je Janko Pleško pronašao prodajući knjige a Golubić Franjo pozvao na obiteljsko bogoslužje. Tu je bio i jedan od sinova Pavela Novosada, imenom Josip.

Obitelj Bolkovič iz Ptuja (Slovenija) seli u mjesto Jirlovci i tamo je gospodin Bolkovič bio kršten te je došao u mjesto Radovan i svjedočio susjedima. Tamo su upoznali adventističku vijest braća Golubić Franjo i Antun. Golubić Franjo ima sina Josipa. Golubić Antun ima sinove Ferdu i Mirka te kćer Doru, udanu Bistrović.

- Do 1928. godine u Varaždinu ima oko 25 krštenih vjernika.
- U to vrijeme uprava Adventističke crkve za ovu regiju bila je u Zagrebu i nazvana je savsko udruženje (Kasnije Zapadna crkvena oblast te konačno Hrvatska konferencija)
- Od 1928. - 1940. godine vjernici se u Varaždinu sakupljaju po kućama.
- Od 1921. - 1945. godine vjernici su se sastajali i u kući Golubić Ferde.
- Nakon Drugog svjetskog rata 1946. godine u Varaždin dolazi građevinski obrtnik Manestar Slavko i predsjednik tadašnje Unije crkvenih oblasti Kršćanske adventističke crkve Anton Lorencin. Tada je iznajmljena kuća za potrebe mjesne crkve od vjernice Anđelković. Bila je inaće Židovka. Imala je tri kuće. Jednu je dala za potrebe mjesne crkve u Varaždinu.
- Prvi zvanični propovjednik u Adventističkoj crkvi u Varaždinu bio je Viktor Karlić a došao je na službovanje 1948. godine. Stanovao u Pavlinskoj ulici.
- Veliko osipanje. Pet obitelji otišlo u tzv. Malu zajednicu. Izgubili smo 12 osoba.
- Godine 1946. tiskane *Pouke iz Biblije* [154] u Varaždinu[155]
- Mihael Virtič doselio 1958. godine u Varaždin
- Reprezentativna crkvena zgrada Adventističke crkve u Varaždinu izgrađena je 1973. godine u Milčetičevoj 6.

Pismo Agice Pleško, 1. stranica:

[154] Knjiga - priručnik *Pouke iz Biblije* je redovito gradivo koje se tiska svaka tri mjeseca u godini, koje proučavaju svi vjernici Adventističke crkve - ista tematika po cijelom svijetu.
[155] Intervju 16.01.2011.: Šmaguc Dragica (rođ. Holetić) iz Varaždina.

Početci Božjega djela u Varaždinu

Po novoj godini 1924 smo kolportirali po Zagorju i br. Robert Šilinger (SCHilinger) nas je zadužio,da se nastanimo u Varaždinu i tu organizujemo Božje djelo.Kad sam se sastala sa svojim suprugom Franjem Pleškom kod Sv. Ilije,gdje smo imali naručene knjige na po-sta restante,razdjelili smo si knjige i napetili se prema Varaždin opet svaki svojim putem. Franjo je išao preko Biškupca,a ja kroz Va raždin breg i Turčin.Po dogovoru smo se za dva dana našli u Varaždi nu,kot obitelji Novosad. Njihovu adresu nam je dao brat od Franje Janko Pleško,koji je več prije toga kolportirao u Varaždinu i kod Novosadovih našao zanimanje za istinu.Oni su došli iz Češke i imali knjige starih reformatora i Bibliju i tako su se zanimali za sadaš-nju istinu.Ja sam došla u Varaždin nekoliko sati iza Franje i našla jih u živoj razpravi o suboti. Otac Novosad je tražio,da se mu iz Sv. Pisma dokaže,da je subota još danas sveti dan od odmora,kojega krščani imaju da svetkuju. To je nama bila radost, a Gospod je raz-svetio njihov um,da su svatili Njegovu svetu volju i ozbilnost Nje-govog poziva.Tako smo več prvu subotu našeg boravljenja u Varaždinu imali bogoslužje kod prijatelja obitelji Novosad, sa proučevanjem lekcije i uobičajenim razporedom. To je bilo krajem fečuara (veljač 1924 godine.Oni su pozvali i prijatelje,kao i mi, i tako su na ta bogoslužja dolazile prijateljice Španiček i Terezija Levatič,koju j njen suprug tukao i branio joj,da dolazi k nama.Obitelj Novosad nas je primila na stan,kao podstanare. Tek kasnije,kad smo očekivali naraščaj,odselili smo se u Budislavce u Vidovec kraj Varaždina.

Br. Oković je posetio svoj rodjenkraj Križovljan i svoga prija telja Franja Golubića i govorio mu o istinama Sv. Pisma.Tako su do šli do istine obitelji Franje i Antuna Golubić i Antun Kralj.Češče smo posjećivali Franja Golubića i prijatelje,koji su se kod njega sakupili i tamo su nas jedne subote napali sa batinama i kamenjem. Te batine su nam donjele veliku radost,kada se je poradi njih počel zanimati za istinu obitelj Vilaj, njih 5 ili 6 je bilo kasnije krš-čenih (odraslih, a imali su i djece),kao i cjela obitelj Golubić Antuna i Golubić Franje.Oni su kasnije prodali svoja imanja na selu i doselili se u ~~xxxx~~ Varaždin.

Na jesen 1927 godine smo se doselili ~~opet~~ iz Vidovca u Varaždi Bilo je več prilično prijatelja i brača (br. Šilinger i ostali) od-lučili su,da nadjemo stan sa posebnom sobom,koja ima poseban ulaz, da bi se mogla upotrebiti samo za bogoslužja. Tako smo se uselili u Mihanovičevu br. 3 kod gospodje Šarman.Te zime se je vratila iz Pariza iz Francuske u svoj rodjengrad Varaždin Marija Posavec,

Pismo Agice Pleško, privatno zabilježena povijest, o počecima adventističkog djelovanja u Varaždinu.

- 2 -

~~Posavec~~,kao naša sestra. U Parizu su joj brača dala adresu od br. Šilingera, a on ju je uputio k nama. Ona je upoznala sa istinom svoju mamu (sestra Pizman) i svoju sestru Dragicu Dućekijević,gospodina Miklavšić, a kasnije i svoga brata Posavec Stjepana sa suprugom i tri sina.

Medjuvremenu je Franjo pronašao neke prijateljice u Medjimurju,koje su se zanimale za istinu. Tako je bila i jedna obitelj u Legradu. Neznam jim imena,jer sam imala djecu i nisam odlazila više kolportirati i posječivati prijatelje van grada i okoline.

Zanimanje je bilo veliko,krščene brače već priličan broj. Bilo je ljepi broj omladine i djece, a nas su poslali u Karlovac. Tako smo novembra 1930, godine otišli iz Varaždina, na kojeg se uvjek sječam sa ljubavju.Samo Bog zna,koliko smo imali nevolja od svečenika vladajuće crkve i policije,ja se toga neću sječati. Ali se sjećam one naše dobre brače i sestara i njihove drage nam dječice,koji su kasnije otišli u svjet,sa molitvom i željom,da u njima opet zagori ona prva ljubav do Krista,koja nam svima daje snagu,da nam ništa ne izgleda teško (nego drago),da žrtvujemo za Njega. Jevr.10,32 Sječam se,da je,dok smo bili u Vidovcu došla k meni prijateljica Terezija Levatić,sa željom,da ostavi kod nas djecu i majku u 11 sat u noči.Donjela je dvoje djece,a treći je bio na putu (bila je trudn Namjeravala je da drugi dan ide na sud ili kuda već,da se razstavi sa mužem,koju ju je dan na dan,istine radi tukao,sve kojige spoliva i neljudski sa njom postupao. Govorile smo dugo u noć.Pomalo sam j pokušala odgovoriti od njene odluke.Naše oružje,su naša koljena, na kojima se odbranimo svih namjera neprijatelja. Naš Bog čuje naše molitve. I tako je uslišao i molitve te skromne žene,koja je duge godine imala oganj istine u srcu i usprkos svih nevolja ga zn la zapaliti i u srcima svoje djece.Kada sam došla s njom skupa u Varaždinu,ona je uvjek plakala od radosti,da je Bog uslišio njene i naše molitve,dao joj,da vidi svoju djecu vjernu i da ima mir i slobodu.-To hrabri našu vjeru i jača naše pouzdanje,da se u svim životnim poteškočama naslonimo na Božja obečanja.

Moja želja je,da Gospod blagoslovi taj grad,da u njemu bude Njegova crkva ljepa i veličasna,ne samo kao gradjevina nega mnogo više,kao hram Svetoga Duha na slavo Boga i Oca i Isusa Krista sada i u svu vječnost ! 2. Petr. 3,9 - 14.

U bratskoj ljubavi ostajem vaša sestra u Kristu

Pleško Agica

Ptuj, 2. aprila 1975

Pismo Agice Pleško o nastanku Adventističke crkve u Varaždinu, 2. stranica.

6.2.2. Mihael Virtič

Pastor u Varaždinu opisuje kako su se prema njemu odnosile ateističke vlasti u to vrijeme u FNRJ. Gotovo svakoga dana imao je premetačinu stana, privođenje, ili saslušavanje u miliciji.

> Pisao sam dnevnik dok sam bio aktivan pastor, tako da mogu za svaki dan reći gdje sam bio i što sam radio taj dan. Godine 1958. doselio sam u Varaždin. Morao sam ići u tajništvo unutrašnjih poslova, u vjersku komisiju.
> Prema planu tadašnjih vlasti ja sam trebao biti njihov špijun. To su tadašnje vlasti htjele na svaki način postići od mene. Ja sam im dao samo one informacije koje je svatko mogao saznati. Drugo ništa. I tako oni mene nisu mogli upotrijebiti. To je bila UDBA koja me je htjela za špijuna. Htjeli su me vrbovati mnogo prije no što sam doselio u Varaždin. Oni su znali da sam propovjednik. Stalno sam imao premetačine stana. Cijeli tjedan svaki dan su dolazili kod mene u premetačinu. Svaki dan sam po nekoliko sati proveo kod njih na ispitivanju.
>
> Nisam znao što smijem reći a što ne. I jednog dana sam bio kod njih na saslušanju, ispitivali me, a bila je to veljača. Došao sam kući, uzeo kruha i jabuku te otputovao autobusom za Zagreb. U autobusu sam skinuo kaput, i sjeo u prvi red. Imao sam neke bombone pa sam s kondukterom uspostavio kontakt. Vozili smo se od Maribora za Zagreb. Kad smo došli u Zelinu, autobus je prije stanice zaustavljen. Ušao je milicajac i prošao do kraja autobusa i izišao. A ja kažem kondukteru:
> 'Izgleda da je nekoga tražio.'
> 'Da, jeste.', kaže kondukter. S kondukterom sam uspostavio vezu pa sam mogao s njime razgovarati.
>
> U Zagrebu u sjedištu Adventističke crkve nisam našao u uredu ni predsjednika, ni tajnika, nego samo pastora Rajka Šušljića kao blagajnika. On je znao te zakone, pa mi je rekao da se ništa ne sekiram: 'Ne mogu te ni za što optužiti.'
> I u pola noći sam se vratio kući. A već sutra ujutro u osam sati sam se morao javiti opet na saslušavanje u miliciju. Imao sam poziv da moram opet doći. Ja sam se izgovorio.
> Pitali su me: 'Gdje si bio?'
> Ja kažem: 'Kod Rajka Šušljića u Zagrebu.'
> A on (isljednik) kaže: 'Što Zagreb, mene zanima ovdje u Mariboru.' Tada sam bio propovjednik za cijelu Sloveniju. 'Kako nemate blagajnika u Sloveniji.?'
> 'Nemamo.'
> Isljednik: 'Pa jeste li pokušali uspostaviti vezu sa Zagrebom?'
> 'Jesam.'
> Isljednik: 'Pa, kako?'
> 'Pa, lično!'
> Isljednik: 'Pa, znamo da ste bili u Zagrebu. I, jeste li sad donijeli neke informacije?'
> 'Ništa!'
> Isljednik: 'Pa, kako ništa?'
> 'Nije bilo predsjednika.'
> Isljednik: 'A zamjenik?'
> 'Pa, ni njega nije bilo u Zagrebu!'
> Isljednik: 'Pa dobro, s kime ste razgovarali?'
> 'S blagajnikom.'
> Isljednik: 'Pa dobro, što vam je blagajnik dao?'
> 'Pa ništa, jer on nema nikakve podatke.'
> Isljednik: 'Dobro, da li ste se odlučili da nam kažete brojke?'
> 'Ne, nisam.'
> Isljednik: 'Znači niste?'
> 'Nisam!'
> Isljednik: 'Vi ste danas još i drski? Dobro idemo u kućnu premetačinu.' Iznenada.[156]

[156] Virtič, Intervju 20.02.2011.

Ono što su proživljavali propovjednici s raznim tipovima vlasti, nije pogađalo samo njih kao službene osobe u Crkvi nego isto i njihove obitelji, posebno supruge. Virtič opisuje konkretne situacije postupanja jugoslavenskih isljednika:

> Moja supruga je bila kod kuće. Kuća u kojoj smo stanovali bila je na kat. Mi smo stanovali u prizemlju. Kuća je bila prepisana na moju suprugu Gertrudu tako da meni nisu mogli ništa oduzeti, niti me kazniti, jer ja nisam imao ništa od vlasništva. To je bilo 1956. Imao sam biblioteku, puno knjiga. U spavaćoj sobi nisam mogao ložiti jer nije bilo nikakve peći. Bila je takva kuća. Dvojica su tu morali dva sata pretraživati, svaku knjigu, svaki dio namještaja. Bili su uvjereni da mi adventisti u Mariboru imamo veliku svotu novca, jer želimo kupiti neku posebnu zgradu za crkvu. Ova dvorana koju smo imali u najmu od jednog našeg prijatelja, a kasnije vjernika, je već polako bila premala.
>
> Sve su pregledali, nešto su i oduzeli, jer moja supruga je tada prevodila materijal za *Pouke iz Biblije* i subotnju školu za Sloveniju. Morali smo putovati po cijeloj Sloveniji. Iako sam imao nešto malo novca, ništa nisu pronašli. Tada je došla jedna prijateljica, jedna djevojka, na biblijski sat da proučavamo Bibliju. Moja supruga joj je tiho rekla neka ide kod blagajnika mjesne crkve, jer će sigurno i on imati premetačinu. I ova djevojka je otišla i prenijela tu informaciju blagajniku. Ta vjernica koja je bila blagajnica je uzela kutiju blagajne i odnijela u podrum i zatrpala u ugljen. Kad su došli, našli su joj nešto novca u krevetu, ali je rekla: 'To je moje.'
> Pitali su: 'Zašto ste taj novac sakrili?'
> 'Jer moj suprug ne zna da ja štedim.' Ali crkvenog ništa nisu mogli zaplijeniti. I tako je prošao taj događaj.[157]

Javljanje pastora u miliciju svakoga tjedna, zamorno saslušavanje postalo je kao nešto normalno i uobičajeno. Stalno pod stresom i u strahu.

> I u petak sam se isto morao javiti na saslušanje, a bio sam malo pod stresom jer nisam znao što oni namjeravaju. U subotu ujutro sam već u šest ujutro otišao u crkvu i bio tamo do navečer poslije završetka subote. Rekao sam: Ako dođu, u crkvi me ne smiju uhapsiti, a iz crkve neću ići van tako da me ne mogu zatvoriti. A izgleda onom prilikom kada sam išao za Zagreb, kada sam skinuo kaput u autobusu, da sam se prehladio. Jer u ponedjeljak smo zvali doktora, imao sam temperaturu, pa nisam mogao ići ponovno na saslušanje.
> Onda je išla moja supruga da dobije natrag stvari koje su nam oduzeli u premetačini. A oni su rekli: 'Ah, mi ćemo ipak čekati dok vaš suprug ozdravi.'
> 'Ne može, jer smo dobili *Pouke iz Biblije* koje moramo predati vjernicima.' - kazala je moja supruga.
> 'Ništa', kažu oni, 'već ćemo mi to dati vašem suprugu kad on ozdravi.'
> 'Ne!', kazala je ona, 'ja to moram danas dobiti.'
> 'A, jel? A kakve posljedice će biti ako vi to ne dobijete od nas danas?'
> 'Onda ću vjernicima morati reći da ste vi krivi jer ste zadržavali prijevod i niste nam to htjeli vratiti.'
> 'A, vaš suprug će već nešto reći.'
> 'Ne, on će reći istinu.'
> 'Da, već će se on snaći. Kao što se ovdje snađe, tako će se i tamo snaći.'[158]

Ipak su joj vratili *Pouke iz Biblije* (na hrvatskom, da može prevoditi na slovenski jezik), a neke stvari je Virtič kasnije on dobio.

> Imao sam bilježnicu, gdje sam sebi pisao kako koja mjesna crkva stoji… . To je sve bilo u šiframa. Koristio sam i njemačka, ćirilična i slovenska slova i upotrijebio za brojeve. Ovisi da li je pisano velikim ili malim slovom. Oni su to vidjeli i pregledali. 'Izgleda da tu imate zabilježenu prisutnost vjernika.' Tako ništa nisu uspjeli saznati.[159]

6.2.3. Početak rada Mihaela Virtiča u Zagrebu

---

[157] *Intervju.* Mihael Virtič, 2013.
[158] *Isto*
[159] *Isto*

Počeo sam raditi kao pripravnik u Zagrebu. Ako bismo uzeli kalendarski, bio sam u Zagrebu i vodio crkvu Maksimir. Tada je Zagreb imao četiri adventističke mjesne crkve: Črnomerec, Trešnjevka, Maksimir i još jedna…centar ili tako nekako. I dvije mjesne crkve su imale u pola osam bogoslužje a dvije u pola jedanaest. To je bilo na Prilazu. Samo je jedna zgrada bila u vlasništvu crkve. Jedne subote je jedna bila u prvom terminu, a druga u drugom terminu. To je bilo 1949. godine. Tada je pastor Manestar bio predsjednik crkvene Oblasti, Dragiša Stojčević nam je predavao a Milovanović, ja, Vrančić, Coklin, Pavušin, Bosiljka, pa dvije djevojke u uredu, i Rajko Šušljić išli smo još dvije godine na Pantovčak da završimo školovanje. Tada u Zagrebu nisam dobio nikakvih kartica za hranu, a sve je bilo na kartice. Onda možeš misliti kako sam ja prolazio.

Stanovao sam u Tuškancu. To je jedna ulica kod Zagrebačke. Ide od željezničke stanice do ulice Narodnog fronta to je u blizini takozvane Džamije danas (kružni tok). Tu su uvjeti bili gadni. Sa prozora sam vidio kako trče štakori jer su tu bili oficirski blokovi, a njihove žene ili nisu htjele čistiti ili nisu znale. Svašta je bilo. Poslije sam se preselio na Črnomerec kod jednog vjernika, tamo sam dobio sobu. Kod te obitelkji je bilo fino i čisto. Moj otac mi je slao jednom tjedno jedan svežanj i u njemu raženi kruh, oko pet do šest kilograma.[160]

6.2.4. Virtič postavljen za pastora u Varaždinu

Varaždin je bilo drugo mjesto moga rada. Onda smo bili presretni kad smo gradili u Varaždinu prvu zgradu mjesne crkve. Ja sam isto tamo radio.
Tamo je netko pronašao da tvornica Varteks prodaje tvrdu marmeladu u drvenim kutijama. To je bilo jako fino za jesti.

Kad sam stupio na dužnost u Varaždinu, bilo je pet adventističkih mjesnih crkava po raznim mjestima u crkvenom okrugu: Varaždin, Čakovec, Sokolovac, Kolarec, Krapinske Toplice. Kasnije su još pridodane: Virje, Drašković, Križevci, Koprivnica...

Mjesna crkva u Draškoviću je organizirana za moje vrijeme. Ovdje sam vodio pregled za svakog prijatelja, broj teme, tko je nju imao i kada je imao. Jer sve nisam mogao sam. Znači vjernici su pomagali u držanju tema. U koprivnici sam imao jednog jako dobrog brata Jakopanca. Uvijek smo išli biciklima na sve strane. On me je vodio. Preko tjedna je doznao za kakve prijatelja i kad sam ja došao u subotu on me je vodio kod njih. Evo za četiri godine mi smo krstili u Varaždinskom crkvenom okrugu 113 osoba.

Svuda se išlo biciklom. Kada sam Bio u Varaždinu dobio sam novi bicikl iz Njemačke „durkopf“ jer se moj stari bicikl pokvario. Onda sam kupio i moped u Varaždinu jer u Legrad je bilo vrlo teško doći. Morao si do Rasinje i onda dva sata pješice. Ili sam išao vlakom i onda iz Dubrave dva sata pješice. Jednom se sjećam kad sam iz Rasinje u Legrad biciklom vozio starog pastora Šušljić Rajka, a on nikad nije vozio bicikl a meni je bilo malo teže održavati ravnotežu, ali nekako smo se snašli.

6.2.5. Štefica Mijatović, djevojačko Novosad

Pleško Agica (Agata) i (Franc) Franjo su (1924.) došli na Varaždin Breg, klekli i molili se za ovo područje rada. Kad su ušli u grad (Varaždin) pitali su stanovnike ima li netko tu tko svetkuje subotu. Onda su ih neki uputili k mom djedu Novosad Pavelu. On još nije bio adventist ali je, koliko ja znam, čitao te luteranske knjige… i o Janu Husu… Svetkovao je subotu onako kako je znao i kako je čitao u Bibliji.[161]

Tako je obitelj Novosad među prvima prihvatila adventističku vijest u Varaždinu. Inače je obitelj Novosad davala usluge transporta u ono vrijeme. On je bio "foringaš". Na mjestu gdje

[160] *Intervju.* Mihael Virtič, 2013.
[161] Intervju: Štefica Mijatović, djevojačko Novosad, 31.10.2011.[161]

se danas nalazi autobusni kolodvor oni su imali imanje i tamo su držali konje i platon-kola. Selio je ljude od Požege u Slavoniji do Rijeke, sve sa platon-kolima.

Kako su adventistička djeca prolazila u školi? Štefica Mijatović-Novosad svjedoči:

> "Ja sam išla u prvi razred a moja sestra Ankica u drugi. Starija je od mene skoro dvije godine. Imala je problema u školi zbog svetkovanja subote. Rušili su je. Pala je godinu. Nakon ponavljanja opet su je srušili iz istog razloga. Tako je tri godine išla u prvi razred
>
> Mene su srušili na kraju prvog razreda jednom, iz istog razloga. Tako sam ja išla dvije godine u prvi razred. Ja sam imala učiteljicu koja je došla iz partizana. Ona nije htjela za Boga ni čuti. Mučila nas je na sve načine. A najteže je bilo što su nas rušili i nismo mogli napredovati u viši razred."[162]

A kad je to proganjanje u školama za adventističku djecu postalo neizdrživo u Jugoslaviji, tadašnji tajnik za vjerska pitanja pri Adveentističkoj crkvi za Jugoslaviju pastor Radoš Dedić, na sastanku svih pastora je objavio:

> "Kolege, objavite svim vjernicima da im djeca budu dobri učenici, da ne bude problema s te strane. Donesite sve svjedodžbe djece koja imaju problem u školi iz vjerskih razloga (ne pohađaju nastavu subotom). Mi ćemo tada nešto poduzeti." [163]

Gospođa Mijatović-Novosad nastavlja sa svjedočenjem:

> "A mi smo svi, odreda bili odlikaši iz svih predmeta. Samo iz vladanja 1 (nedovoljan). Jer nismo pohađali nastavu subotom."
> Mnogi su roditelji plaćali kazne zbog toga što nisu slali svoju djecu subotom u školu iz vjerskih razloga. Mnogi su bili kažnjavani i zatvorskom kaznom. Moj je otac bio u zatvoru iz tih razloga. Nismo odustali, ne! Naša je snaga bila u tome što smo bili dobri učenici.
> Kad bismo izašli za veliki školski odmor u dvorište, učiteljice bi sjedile na klupama do zida i gledale djecu. U školi su nas neka djeca mučila. U mom razredu je bila jedna učenica, koja mi je stalno pravila probleme. Na velikom odmoru bi me primila za pletenice i naganjala po dvorištu, tjerajući me kao konja, govoreći: "Hajde, subotarka, điha, điha!", dok bi učiteljice to promatrale i smijale se. Ništa nisu poduzimale."[164]

6.2.6. Posjet pastora Radoša Dedića Ministarstvu za odnose s vjerskim zajednicama za vladavine FNRJ.

> Pastor Radoš Dedić, tajnik za vjerska pitanja Adventističke crkve, sakupio je preko stotinu svjedodžbi adventističke djece koja su bila maltretirana iz vjerskih razloga. To je odnio u ministarstvo za vjerska pitanja u Beograd.
> Pitao je toga ministra: "Mogu li djeca ne prolaziti iz razreda u viši razred samo zato što svetkuju subotu?" A ministar je odgovorio: "Pa to ne može biti." A Dedić je na to rekao: "Ali to se događa s našom djecom. Zaustavljaju u napredovanju odlične učenike." Ministar je tada upitao: "A možete li vi to dokazati?" Dedić je odgovorio: "Mogu!" Zatim je iz torbe izvadio preko stotinu svjedodžbi i pokazao ministru.
> Ovaj je to gledao. Sve 5,5,5, … a 4 je bila najniža ocjena i sve takve ocjene. A na kraju primjedba: Izostao/la zbog subote (toliko sati). Zbog toga ponavlja razred.
> Ministar je nakon pregleda svjedodžbi, uvjeren u stvarno stanje u školama, odmah počeo telefonirati… Nakon izvjesnog vremena progoni su prestali prema adventističkoj djeci (iako ne u svim školama).[165]

---

[162] *Intervju*. Štefica Mijatović, djevojačko Novosad, 31.10.2011.
[163] *Isto*
[164] *Isto*
[165] *Isto*

6.3. Rijeka

Intervjue su dali:

Grbić Mile, Rijeka, 08.10.2014.

Grbić Milica, Rijeka, 08.10.2014.

Mavračić Zlatko, Rijeka, 08.10.2014.

Mavračić Božidarka, Rijeka, 08.10.2014.

Adventistička crkva u Rijeci: početak rada prvih misionara bio je 1912.

Govor Grbić Milice, Rijeka, 08.10.2014. u povodu 70. obljetnice mjesne crkve:

6.3.1. Povijest Adventisitičke crkve - mjesne crkve u Rijeci U povodu 70. obljetnice (1936. - 24.11.2007.)

Govor Grbić Milice

Velika mi je radost pozdraviti Vas ovog prekrasnog jutra, koje zrači osmijehom, srećom, sjećanjima… Gdje god pogledate, vidite samo pozdravljaju se i grle stari prijatelji, suradnici i znanci.
Osobno mislim da će nam ovaj dan biti prekratak.

Ipak, ne možemo zaobići i trenutak tuge i sjećanja na one koje smo poštovali, koje smo voljeli, sa kojima smo surađivali, a nema ih više među živima.

Kratko bih se osvrnula na povijest, koliko je do danas poznato, odnosno na početak i osnivanje Adventističke crkve u Rijeci, i ubrzanim pregledom kalendara došla do današnjih dana.
Statistički podaci govore da je u razdoblju od sedamdeset godina u našem gradu službovalo dvadeset dva pastora sa svojim obiteljima.

Krenimo redom
Krajem 1936. godine vjernik Slavko Manestar, kao građevinski poduzetnik sa svojom suprugom Ankom i kćerkom Milom i sinom Đorđem doseljava na Sušak iz Sv. Jelene, današnji Dramalj. Tu rade, žive životom pobožnih ljudi, svjedoče o Bogu svojim susjedima i sugrađanima. Tako rade četiri godine, naizgled bez rezultata. Odjednomse svijeća koja tinja pretvara u plamen koji svijetli u tami.

Pristupaju biblijskom krštenju oni koji prihvaćaju biblijski nauk. Među prvih deset krštenih osoba bila je i moja majka Seršić Antonija. Ja sam prva beba koja je došla na svijet u našoj maloj crkvenoj obitelji. I eto, zato baš ja imam tu čast govoriti o povijesti Adventističke crkve u Rijeci.
Bile su to ratne godine i možda razlog više u traganju za nečim neprolaznim, za nadom, za pobjedom života.
Nešto više o tom razdoblju čut ćemo u intervjuu koji slijedi s bratom Đorđem Manestrom, sinom Slavka Manestra.
Godine 1946. konačno imamo prvi posvećeni molitveni dom u Rijeci. A o otm danu čut ćemo nešto više kasnije, sjećanjem onih koji su došli iz Zagreba, da pjesmom uljepšaju našu svečanost.

Nažalost, ta radost ne traje dugo, jer nam tadašnje vlasti zatvaraju tu crkvu a pastor Manestar s obitelji seli u Zagreb.
Rukopoloženi starješina Ivan Kalin vodi brigu o vjernicima (bez crkvenog objkta za sastajanje), koji se sakupljaju u obiteljima u skupinama u gradu, jer javna okupljanja nisu dozvoljena. Svejedno broj vjerništva raste.

Godine 1951. u Rijeku dolazi pastor Janko Poljak sa suprugom Katicom i kćerkom Jasminom, koja je danas s nama i radosni smo što ćemo se zajedno u sjećanjima vratiti u ono vrijeme.

Velikim zalaganjem i utjecajem kod gradskih vlasti, brat Ivan Kalin, koji radi kao stručnjak na telefonskim centralama u gradu i pastor Janko Poljak, uspjeli su ishoditi dozvolu za okupljanje vjerništva u prostorima jedne male i trošne zgrade u centru starogradske jezgre.

Prostorija je bez prozora, vlažna, vrata uvijek moraju biti otvorena radi provjetravanja. Ali, mi svo svi sretni. Ako smo ju zvali "Katakomba" mislim da je sve rečeno.

Pastor Janko odlazi na novu dužnost a zamjenjuje ga pastor Đorđe Kalezić sa suprugom Đurđicom i djecom. To su bili roditelji naše sestre Vere Bunuševac, koja nam je vjerna organistica u crkvi.
Sada smo već u 1955. godini. Na moj mali dječji život posebno je ostavila traga i utjecaja sestra Kalezić, supruga pastora Kalezića.
Kao što se djeca rado sjećaju svojih prvih učitelja u školi, i mene sjećanjaj vežu za Đurđicu Kalezić, kojaje rijetko viđenom ljubavlju i judrošću i strpljenjem poučavala nas djecu prvim poukama o Isusu. Pjevamo oprve pjesmice o Isusu, pa čak i na stranim jezicima. To su moja prva osobna sjećanja iz tog vremena.
Ponovno ostajemo bez crkvenog prostora. Ovog puta sanitarna inspekcija zatvara neadekvatn prostor. Opet stara priča…
Sakupljanje po skupinama u domovima vjernika. Naša sušačka skupina sakupljala se u kući gospođe Ane Škorobonja, majke Zdenke Lackovi.
Konačno, 1957. godine dolazimoi u posjed zgrade u kojoj se nalazi Adventistička crkva i danas. Useljivje bio samo prvi kat a u prizemlju i potkrovlju stanuju stanari.
Stan je vrlo brzo bio adaptiran. Srušeni su pregradni zidovi i napravljena je crkvena dvorana i mali jednosobni stan za pastora. Dana 24.08.1957. godine crkvena dvorana je posvećena za bogoslužja.
Te godine radom započinje pastor Ivan Pavušin sa suprugom Jelkom i djecom Vlatkom i Željkom.

Mjesna crkva djeluje vrlo aktivno u svim odjeljenjima. Posebno je bilo aktivno samarićansko (dobrotvorno) odjeljenje, gdje su uključeni i stari i mladi u služenju nepokretnim bolesnicima, pripremi ogrijeva starijim vjernicima i svim potrebama u crkvenoj obitelji.
U to vrijeme djeluje crkveni zbor, sastavljen od starih i mladih, omladinski zbor, muški sastav, tamburaški orkestar a sve to vodi i brine naš tadašnji starješina i zborovođa gospodin Stanko Sokreški.

Godine 1960. dolazi nam pastor Hinko Reth sa svojom suprugom i petoro djece. Vrlo muzikalna obitelj, tako da glazbeni život u crkvi doseže vrhunac. Nažalost, kratko su s nama, jer već naredne godine sele u Sjevernu Ameriku.
I sa bračnim parom Petrović - Vojislavom i Brigitom (djevojačko Kalin). Nažalost, jako su kratko ostali s nama. Svega deset mjeseci. Zatim se see po potrebi službe u Varaždin.

Godine 1961. u Rijeku dolazi pastor Jakov Vitner, sa suprugom Viktorijom i kćerkom Lidijom. Mnogi od nas pamtimo to razdoblje po izuzetnom rastu mjesne crkve, misijskim aktivnostima i predanom radu obitelji Vitner. U to vrijeme u Rijeci radi kao pripravnik pastor Vladimir Kovačević, koji je danas s nama, inače u mirovini.
Slijede četiri godine rada pastora Mate Jurčića sa suprugom Nevenkom te kćerima Vlastom i Brankicom.
Uz njega kao pripravnik radi pastor Vojislav Jelić, danas pastor u Berlinu u Njemačkoj.
Iz tog vremena pamtimo velika događanja, kao što je iseljavanje stanara iz prizemlja naše zgrade i potkrovlja. Tako mjesna crkva dobiva prostor za potrebe dječjeg odjeljenja, koja su za svoje potrebe koristila stan propovjednika. Naime, dobrotom Božjom i darežljivošću potaknutih vjernika koji ustupaju svoje stambene prostore tim stanarima u crkvenoj zgradi, tj. vrše zamjenu sa stanarima i tako je cijela zgrada postala vlasništvo crkve.

Sa zahvalnošću se sjećamo obitelji: pokojnog brata Grujića, sestre Pepine Klinc i sestre Jelke Falešić. Posebice ne smijemo zaboravitu ovu sestru Falešić. Ona svoju kuću na Krimeji sa dva stana prodaje, sav novac daje za obnovu i unapređenje mjesne crkve. Do kraja svog života živi u jednoj sobi u ovoj zgradi. Vodi brigu o čistoći i ljepoti zgrade i okoliša, sve bez ikakve naknade. Budući da je vrlo mlada ostala udovica a nije imala djece, sav je svoj život posvetila Gospodinu. Našu omiljenu sestru Jelku Falešić, koja je umrla 1982. godine nakon kratke bolesti ispratili smo na groblju Kozala.

Nakon umirovljenja pasrora Mate Jurčića, od 1970. - 1973. godine radi ovdje pastor Mirko Milovanović sa suprugom Danicom i djecom Jasminom i Svetlanom. O tom vremenu više ćemo čuti od njegove supruge Danice.
Pastor Mirko Miovanović nakon umirovljenja vraća se sa suprugom Danicom u Rijeku da tu provedu ostatak života. Puno mudrosti i ozbiljnih opomena sjeća se ova mjesna crkva upravo od ovog pastora, kojeg smo prije 2 godine ispratili na groblje, na počinak do Kristovog ponovnog dolaska.

Obitelj Marin - pastor Drago sa suprugom Vesnom i djecom Karmen, Narcisom i Danijelom koji je rođen u to vrijeme, službuju u Rijeci od 1973. - 1977. godine. Posebno je to vrijeme za dječju subotnju školu i skupinu mladih, čemu je posebno doprinijela obitelj Marin. Vrijedno je istaknuti da je svo troje njihove djece izabralo propovjednički poziv, slijedeći svoje roditelje. Svaka od kćeri se udala za pastora a sin je pastor u Ljubljani. On je danas ovdje sa suprugom, koje srdačno pozdravljamo.

Pastor Josip Plantak sa suprugom Ivankom i kćerima Jasminkom i Snježanom, dolaze u Rijeku 1977. godine i ostaju pet godina. To je razdoblje u kojem se planira obnova i adaptacija crkvenog objekta. Crkvena dvorana je preseljena na drugi kat, stan pastora na prvi a dječja odjeljenja, ured i ostalo u prizemlje.

Skupinu predanih vjernika, koji učestvuju u svakodnevnim radovima, predvodi izuzetno marljiv i požrtvovan pastor Josip Plantak, koji sve konce drži u svojim rukama i mudroj glavi.
A što reći za njegovu suprugu Ivanku? Ona u uvjetima koje mnoge supruge ne bi prihvatile, u improviziranoj kuhinji, koja jezbog radova stalno spreseljavana, mjesecima brine ne samo i svojoj obitelji nego i o dvadesetak majstora i pomoćnih radnika, za koje tri puta dnevno sprema obrok! O tim obrocima mogli bi govoriti oni koji su u njima uživali. Ulistopadu 1982. godine ovaj molitveni dom je posvećen a obitelj Plantak već iduće godine seli u Bjelovar.

U Rijeku 1983. godine dlazi pastor Ilija Bešlić sa suprugom Radmilom i djecom Sarom i Helenom. Sve je novo, stan prostran i sve snage posvećene su misijskim projektima a priraštaj novih vjernika je zapažen. Vjerujem da se toga razdoblja i obitelji Bešlić naročito sjećaju studenti i mladež iz tog vremena, koji se najradije sakuplaju u kuhinji i oko stola u njihovu stanu. Sjećam se izjave jednog tadašnjeg studenta medicine: Kakav divan osjećaj kad uđeš u zgradu i osjetiš miris krafni!". Dakle, propovijedanje pretočeno u djelo.
U tom razdoblju u rijeci živi pastor Janez Borse sa suprugom Antonijom. I njih također danas pozdravljamo.

Godine 1988. na kratko u Rijeku dolazi pastor Damir Posavac sa suprugom Slobodankom i djecom. Danas žive i rade u Australiji.

Godine 1990. u Rijeku doseljavaju pastor Karlo i Đurđica Lenart. Bile su to ratne godine, dosta specifične. Sjećamo se misije pastora Lenarta u to vrijeme u Albaniji.

Godine 1993. pa do umirovljenja 1996. ovdje radi obitelj Piroški - Miodrag i Anđelka. Kao što je zabilježen značajan rast ove mjesne crkve za vrijeme trajanja Drugog svjetskog rata tako je bilo i za trajanja Domovinskog rata 1991-1995.
Psiholozi bi to stručno objasnili zašto u takvim okolnostima dolazi do ekspanzije u brojčanom rastu vjernika. Pastor Piroški nakon umirovljenja ostaje živjeti u Rijeci i sa svojom suprugom velika je potpora mjesnoj crkvi i budućim pastorima kad god je u Rijeci.

Godine 1996. dolazi pastor Radoslav Bučko. Vežu nas svježa sjećanja iz tog vremena. Pamtimo satelitke prijenose evanđeoskih predavanja: 1996. godine govori Mark Finley, 1998. godine govori Dwait Nelson. Mjesna crkva je svake večeri na okupu i to kroz nekoliko tjedana. Predavanja se prikazuju u dva termina. Da se zadovolje potrebe svih koji to žele slušati i gledati. Veliki dio naših sugrađana iskoristio je tu priliku.

Spomenula bih još jedan značajan događaj u koji se uključila cijela mjesna crkva u Rijeci, a to je humanitarni koncert, nama dobro poznate skupine Agape iz Zagreba, koju smo i za danas pozvali da uveliča ovu našu svečanost.

Mjesna crkva je za taj koncert prodala 3000 ulaznica i u prepunoj Dvorani mladosti održan je humanitarni koncert. Prikupljena financijska sredstva donirana su KBC-u Sušak, odjelu za dijalizu. Svoju zahvalnost u ime KBC-a izrazio je ovdje prisutan prof. dr. sc. Luka Zaputović.

Godine 2003. dolazi do tada najmlađi pastor koji je radio u Rijeci. Bio je to pastor Zlatko Musija. Brzo osvaja srca svih nas a posebice djece i mladih. Kad danas razgovaram s nekim dječacima, oni kažu: "Moj prijatelj Zlatko." Posebnu važnost daje zajedništvu i druženju u prirodi. Okupljamo se na izletima i planinarenjima, a trodnevnog izleta na Velebit još se neki rado sjećaju, jednako stariji i mlađi. U to vrijeme održava se u izvancrkvenom prostoru velika evangelizacija, koju vodi dr. sc. Nikolas Satelmajer, pastor iz SAD-a koju nastavlja pastor Zlatko Musija.Vrijeme od listopada 2005. godine do travnja 2006. okuplja mnoge prijatelje Biblije. Dobili smo prijatelje i poznanike s kojima se rado susrećemo na našim raznim programima.

Nakratko, prošle godine dolazi obitelj pastora Edvarda Milera kojisa suprugom Sabinom i i djecom Larisom i Edvinom u lipnju ove godine odlazi u Kanadu. U tom kratkom vremenu pastor Miler održava uspješna predavanja "Čudesna mjesta u biblijskim zemljama" u izvancrkvenom prostoru i "Proročanstva govore" u ovoj našoj dvorani.
Naš današnji domaćin, pastor Miroslav Lorencin sa suprugom Julijanom, na čelu je naše mjesne crkve danas.

6.4. Pula

Prvi vjernici Adventističke crkve u Puli kršteni su između dva svjetska rata, ali zbog predratnih i ratnih zbivanja većina njih je morala napustiti grad i preseliti u druge krajeve. Tako je Marija Mijaski bila jedina adventistička vjernica koja je ostala u Puli. Tijekom tjedna bi se pridružila maloj skupini metodističkih vjernika u gradu. Neposredno nakon Drugog svjetskog rata u Medulin, nedaleko Pule, vraća se Josip Lorencin s obitelji a u Fažanu nedaleko Pule Barica Radošević s obitelji.

U Puli 1951. godina predstavlja prekretnicu za Adventističku crkvu i njezino vjerništvo. Te je godine mladi adventistički pastor Janko Poljak dobio zaduženje za područje Rijeke i Istre. U svom radu, na poticaj gospođe Ane Kosmač (rođena u Puli a tada živi u Karlovcu), on sa suprugom odlazi u pastoralni posjet tada (prema dosadašnjoj spoznaji) jedinim vjernicama Adventističke crkve u Puli - Barici Radošević i Mariji Majaski.

Nekoliko tjedana prije posjeta, gospođa Barica Radošević je usnila duboko dojmljiv san u kojem vidi lijepu zgradu u kojoj je Adventistička crkva puna vjernika. Pastor Janko Poljak se angažirao u pronalaženju zgrade pogodne za potrebe crkve te taj san iste godine postaje stvarnost.

Naime, metodisti su imali crkvu za mornare. No, kako se njihov broj smanjio, a raspadom Austro-Ugarske i povučen, na kraju se ugasio, zgrada je ostala prazna. Vlasti su je dali na upotrebu Adventističkoj crkvi. Zanimljivo je da će poslije 50 godina tu istu zgradu vlasti R. Hrvatske vratiti Metodističkoj crkvi, a budući da oni nemaju vjernika u Puli, oni su tu zgradu

ponudili u otkup Adventističkoj crkvi. Zato, što su je adventisti održavali i sačuvali, dobili su pravo prvokupa. I to u pola cijene. Tako su adventisti nastavili koristiti tu zgradu i dalje, dobivši na otplatu taj objekat izgrađen u kamenu.

Tijekom 1951. godine u Pulu doseljavaju Karlo i Irma Vidaković, obitelji Vladimira Radoševića, Liberata Kalčića, Gedeona Gagića i Svete Sretenovića te gospođe Olga Pezerović i Ana Kosmač a pridružuje im se i obitelj Josipa Lorencina iz Medulina. Ta skupina od dvadesetak vjernika i desetak djece u to vrijeme čini jezgru Adventističke crkve u Puli i u nastupajućim desetljećima raste i širi Radosnu vijest.

Do 1982. godine opunomoćeni pastori zaduženi za Pulu stanovali su u Rijeci a njima pridruženi mladi pastori i pripravnici u Puli. Osim pastora, mjesnu crkvu su vodili vjernici: Josip Lorencin, Karlo Vidaković, Stjepan Lipković, Stjepan Magdić, Liberat Kalčić, Nenad Jerončić, Pierina Jerončić, Dragoslav Radulović, Željko kalčić, Janko Žufić i drugi.

U mjesnoj crkvi u Puli postoji nekoliko vjernika koji su organizirali snimanje i distribuciju nosača zvuka i filmova te predavanja mnogih pastora, liječnika, kuhara, pjevačkih sastava… (CD, DVD) i sve to volonterski. Jedan je čak izgradio studio na svom imanju za snimanje raznih programa. Jedan od njih je Vale Boris, koji je čak osnovao internetsku televiziju (TV-hope). Sve je to na volonterskoj bazi i uz veliko žrtvovanje osobnih sredstava a sve s ciljem da zainteresiranima približe Radosnu vijest u koju vjeruju.[166]

[166] Iz intervjua pastora Miroslava Lorencina, koji je rodom iz Medulina kraj Pule, a koji je vršio dužnost predsjednika mjesnih crkava Hrvatske konferencije.

U početku...

Prvi vjernici-adventisti u Puli kršteni su između dva svjetska rata, ali zbog predratnih i ratnih zbivanja većina njih je morala napustiti grad i preseliti u druge krajeve. Tako je Marija Mijaski bila jedina vjernica koja je ostala u Puli. Tijekom tjedna pridruživala se na bogoslužju maloj skupini metodističkih vjernika. Neposredno nakon drugog svjetskog rata u Medulin se vraća obitelj Josipa Lorencina, a u Fažanu obitelj Barice Radošević.

1951. godina je prekretnica za Adventističku crkvu u Puli. Te je godine mladi pastor Janko Poljak dobio zaduženje za širenje Radosne vijesti na području Rijeke i Istre. U svom radu, na poticaj Ane Kosmač (rođena u Puli, a tada živi u Karlovcu), on odlazi u pastoralnu posjetu ohrabrenja tada jedinim vjernicima - adventistima u Puli, Barici Radošević i Mariji Mijaski.

Nekoliko tjedana prije posjete, Barica Radošević sanja duboko dojmljiv san u kojem vidi lijepu zgradu adventističke crkve ispunjenu vjernicima. Pastor Poljak se angažira oko pronalaženja zgrade za crkvu, te uz Božju pomoć taj san te iste godine postaje stvarnost.

Tijekom te godine u Pulu dolaze obitelji Vladimira Radoševića, Liberata Kalčića, Gedeona Gagića i Svete Sretenovića, vjernice Olga Pezerović i Ana Kosmač, a pridružuje se i obitelj Josipa Lorencina iz Medulina. Ta skupina od dvadesetak vjernika i desetak djece čini jezgro adventističke crkve koja u nastupajućim desetljećima širi Radosnu vijest te raste duhovno i brojčano.

Do 1982. opunomoćeni pastori zaduženi za Pulu stanovali su u Rijeci, a njima su pridruženi mladi pastori koji su stanovali u Puli. Osim pastora, crkvu su vodili starješine: Josip Lorencin, Karlo Vidaković, Stjepan Lipković, Stjepan Magdić, Liberat Kalčić, Nenad Jerončić, Pierina Jerončić, Dragoslav Radulović, Željko Kalčić i Janko Žufić.

Irma i Karlo Vidaković

Ana Kosmač

pastor Janko Poljak

Olga Pezerović

Ana i Josip Lorencin

Rezika i Liberat Kalčić

Vjernici crkve u Puli 1956. godine

50. obljetnica crkve u Puli

Početak adventističkog djelovanja u Puli bio je između dva rata. A od 1951. godine djeluju kao mjesna crkva. Godišnjica: 50 god. u Adventističkom regledu 2001.

Intervjue su dali:

Boris Vale, Pazin, 08.10.2014.

Milkica Vale, Pazin, 08.10.2014.

Patrik Vale, Pazin, 08.10.2014.

Žufić Janko, Pula, 08.10.2014.

Lorencin Miroslav, Medulin, 08.10.2014., pastor

Magdić Ankica, Pula, 08.10.2014.

Mojzeš Drago, Zagreb, 08.10.2014., pastor

Vidaković Habulan Blaženka, Pula, 08.10.2014.

Djelovanje Udruge Advent: TV- hope, proizvodnja i distribucija VHS, CD, DVD. Udruga je osnovana i financirana na privatnoj osnovi i djeluje preko dvadeset godina.

7. Adventisti u Dalmaciji

Zanimljivo je da među studentima u Friedensauu na studij odlaze i ljudi koji posebno žele raditi kao misionari na Balkanu, umjesto da izaberu neke atraktivnije zemlje, kao što je primjerice Švicarska.

Neki od studenata su jugoistok Monarhije prihvatili za svoje mjesto rada, jer tamo nije bilo velikih reformatora, kao u Njemačkoj ili Švicarskoj, koji su na vjerskom planu u posljednjih pet stotina godina ostavili neizbrisiv trag u povijesti Europe

Tako u južni dio Europe iz Friedensaua 1908. godine kreću prvi adventistički misionari u Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju. Među njima su Albin Močnik, koji će prvi doći u Split, Max Ludewig, Robert Schillinger i drugi.

Prema dosadašnjoj spoznaji, adventističko djelo se najprije pojavilo i razvijalo na području današnje Republike Hrvatske u Slavoniji u Osijeku 1907.[167] godine, zatim u Hrvatskoj u Zagrebu 1908.[168] te u Dalmaciji u Splitu 1909/10.[169] godine.

Tijekom narednih godina, uoči Prvoga svjetskog rata, osnovane su mjesne crkve u Splitu 1911. i u Rijeci 1912. godine. To je bilo vrijeme čestih promjena na političkoj sceni, mađarizacije i germanizacije te podijeljenosti teritorija i zato je vrlo teško rekonstruirati razvoj upravnih struktura Adventističke crkve na području današnje Republike Hrvatske.

---

[167] *Isto*

[168] *Adventistički pregled* br. 6, 2008. godine

[169] *Isto*, 2010. godine

Godine 1909. dogodio se značajan datum za nakladničko djelo na području Hrvatske. U sklopu tadašnje unijske nakladničke kuće u Hamburgu, izdan je prvi broj službenog glasila Jadranske misije na hrvatskom jeziku - *Posljednja objava*. Počeo je izlaziti u četvrtom tromjesečju 1909. godine i izišao u nakladi od 125 primjeraka."[170]

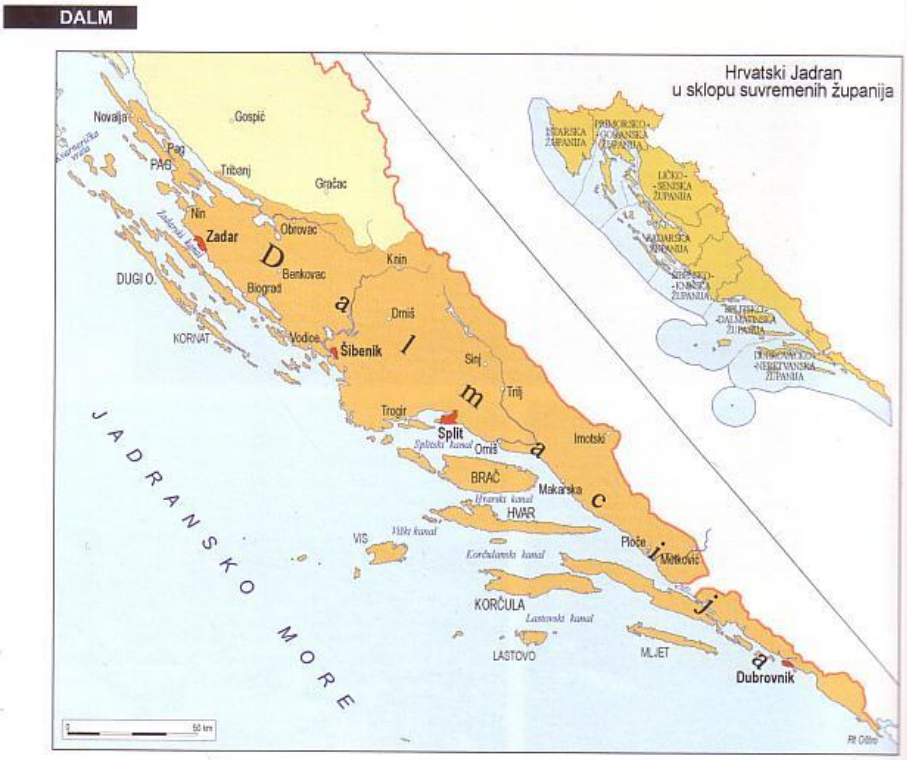

brojniji, izduženi i usporedni, te međusobno i prema kopnenoj obali izdvajaju morske kanale (tzv. dalmatinski tip obale). Osim u → Ravnim kotarima, obalni pojas pretežno je uzak, od zaleđa odvojen vapnenačkim planinama. D. je pretežno krško područje, građeno od vapnenaca i dolomita s izdvojenim plodnijim flišnim područjima. U zaleđu se izdvajaju pojedina polja u kršu (Imotsko, Sinjsko i dr.). Na otocima i u priobalju klima je sredozemna, sa suhim vrućim ljetom i blagim zimama; u zaleđu su zime hladnije i vlažnije. Tekućice su ugl. kratke, vodom bogatije zimi; najveće su r. Cetina, Krka, Zrmanja i Neretva. Poljoprivreda i ribarstvo imaju ograničenu važnost; povrtlarstvo i voćarstvo u izdvojenim plodnijim područjima (Ravni kotari, delta Neretve, Konavle), uzgoj masline, vinove loze, smokve, ovčarstvo (na Pagu), ribarstvo, marikultura. Solane (Pag, Ston). Brodogradnja, brodarstvo, ind. u gradovima. Gl. luke: Split, Zadar, Šibenik, Ploče, Dubrovnik. Razvijen je turizam, posebno kupališni i nautički. Cestovne i želj. veze ugl. ne zadovoljavaju suvr. potrebe; važan zračni promet (Dubrovnik, Split, Brač, Zadar), trajektne veze s otocima i Italijom. Podjela prema gravitacijskim utjecajima većih gradova na sjevernu (Zadar, Šibenik), srednju (Split; između rta Ploča i ušća Neretve) i južnu Dalmaciju (Dubrovnik).

Dalmata, II, novine autonomaške stranke u Zadru, izlazile od 1866–1916; većina priloga na tal. jeziku. Značajni prilozi iz kult. prošlosti Dalmacije.

dalmatika (lat. *dalmatica vestis* dalmatinska odjeća), dugačka tunika s dugim, širokim, ušivenim rukavima koji su joj davali oblik slova T; naziv je dobila po plaštu kakav su nosili dalm. pastiri, ili po bijeloj vunenoj tkanini, koja se proizvodila u Dalmaciji. U Rimu je prihvaćena u vrijeme cara Komodija, potkraj II. st., i bila je urešena dvjema purpurnim prugama koje su se okomito protezale od ramena s prednje i leđne strane. Poč. IV. st. izrađivala se i od lana, pa i svile. Za vrijeme Dioklecijana postala je sastavnim dijelom carske odjeće. Od 320. g. postaje liturgijsko ruho rim. pape (duga bijela haljina širokih rukava), od XI. uobičajeno liturgijsko ruho biskupa i đakona, a za Karla Velikoga ceremonijalna carska odjeća.

Dalmatin, Antun → Antun Dalmatin

Dalmatin, Jurij, slov. protest. književnik i prevoditelj (Krško, o. 1547 – Ljubljana, 31. VIII. 1589).

294

Dalmacija je dugo bila zapuštena na svim područjima pa i na duhovnom.

[170] *Adventistički pregled* br. 5/2008. str. 7.

Djelovanje Adventističke crkve na tako širokom području zahtijevalo je odmah i administrativno ustrojstvo na tim područjima. Djelatnika je bilo malo ali su radili koordinirano s upravom, primali literaturu, što je podrazumijevalo prevođenje knjiga i popratnih materijala s engleskog ili njemačkog jezika na jezike u Austro-Ugarskoj Monarhiji, organiziranje tečajeva za usavršavanje kolportera, primanje potpore i planiranje.

Drugo desetljeće dvadesetog stoljeća obilježilo je preseljenje uprave Misije 1911. godine u Novi Sad. Time se u Novi Sad preselio i pastor Robert Schillinger kao vođa. Mnoga područja koja prije nisu bila zajedno, sada su se našla pod jedinstvenom upravom. Pošto je 1912. godine izvršena reorganizacija Adventističke crkve u Europi zbog (brojčanog) porasta vjerništva, na području Mađarske, Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine osnovana je prva Unija sa sjedištem u Budimpešti. Dobila je naziv Dunavska unija konferencija, a za prvog predsjednika izabran je John F. Huenergardt.[171]

Tadašnja Jadranska misija će krajem XX. stoljeća dobiti ime Jadranska unija konferencija ali sa nešto promijenjenom strukturom Konferencija članica na tome području.

Od tog vremena na tlu Hrvatske znatno će se osjetiti njegov doprinos bržem razvoju Adventističke crkve. Dotadašnja Jadranska misija, koja je obuhvaćala većinu današnjeg hrvatskog teritorija, dobila je novo ime Misija Tisa-Sava i dalje sa sjedištem u Novom Sadu. Istodobno s ovom upravom u Novom Sadu, kratko vrijeme postoji i uprava pod Njemačkom unijom sa sjedištem u Zagrebu, koja vodi brigu o crkvama u Dalmaciji i središnjem dijelu Hrvatske, na čijem je čelu pastor W. Schaefer.

Sve ovo učinjeno je u svrhu efikasnijeg djelovanja na ovim politički turbulentnim područjima. U to vrijeme na području ovih misija izlazi i misijski časopis *Znaci vremena* koji u početku izlazi u nakladi od 250 primjeraka, da bi za samo godinu dana povećao nakladu na 5000 primjeraka, a još godinu poslije na rekordnih 47 000 primjeraka, što govori u prilog snažnom djelovanju prvih misionara preko literature na tlu čitave Misije Tisa-Sava.

Veliku evanđeosku aktivnost na tlu Misije Tisa-Sava i na tlu Hrvatske nakratko zaustavlja dolazak Prvoga svjetskog rata, ali ni to nije moglo zaustaviti već snažnu prisutnost i djelovanje Adventističke rkve na ovom području; naprotiv, još ju je ojačalo.[172]

Zanimljivo je da je Dalmacija u planovima adventističkih misionara došla relativno vrlo brzo na red. Unatoč nepopularnim vjersko-političkim zakonima Austro-Ugarske Monarhije, jer ne smije se zaboraviti da je ona bila čuvarica kršćanstva prema istoku zbog prijetećeg prodora islama, dok je u Europi trajao obračun s protestantizmom. I pored izoliranosti,

---

[171] *Isto*
[172] *Isto*, str. 6. 7. br. 5, 2008.

nepostojanja infrastruktura, nedostatka djelatnika, ipak je poslije Zagreba, Split bio prvi grad u kojem je misionar Albin Močnik započeo rad u Dalmaciji.

7.1. Pastor Albin Močnik do dolaska u Split 1909.[173]

Albin Močnik, Slovenac (4. veljače 1888. u Trbovlju na Pohorju, Slovenija - 1972.) Bio je jedno od jedanaestero djece u obitelji. Otac Štefan, postolar kod kojega je učio zanat uz pohađanje narodne škole, ali ih je rano napustio i otputovao u Ameriku, tražeći zaposlenje. Majka je ostala sama i brinula se o djeci, a od oca nije dobivala nikakvu pomoć.

Nakon završenog osnovnoškolskog obrazovanja htio je postati slikar. Uputio se pješice u Graz, no u tom se gradu nije nigdje uspio zaposliti niti naći mjesto za svoje slikarsko školovanje. Iz Austrije se uputio dalje u Njemačku, sve do Hamburga.

Umirovljeni pastor Mihael Virtič, kolega i osobni prijatelj Albina Močnika, je o njemu zabilježio:

> „U Hamburgu sam se uspio zaposliti. Tako sam bio životno osiguran za neko vrijeme. Pismima sam uspostavio vezu sa svojim ocem u Sjevernoj Americi. On mi je želio pomoći, pa mi je poslao parobrodsku kartu za Ameriku, s napomenom da je plaćena i hrana tijekom putovanja. S plaćenom kartom u džepu nastala je druga poteškoća: morao sam pronaći brod koji će me primiti da otputujem k ocu u Colorado." [174]

Zanimljiv je bio životni put Albina Močnika. Tako mlad, u potrazi za kakvom-takvom egzistencijom, sa sklonošću ka umjetnosti slikanja, crtanja i pisanja proze i pjesama, nikada nije ni pomišljao na neko drugo zvanje. No, njegovo traganje je poprimilo posve drugi životni smjer od zamišljenog. On će sve te svoje umjetničke kvalitete kasnije upotrijebiti kao misionar.

> "Jednoga dana u hamburškoj luci ugledao me stariji sjedobradi čovjek, pogledao me duboko u oči i rekao vrlo ugodnim glasom: 'Mladiću moj, ti zasigurno čekaš neki prekooceanski parobrod ili tražiš zaposlenje. Ali pusti to, ne idi na more, i ovdje na kopnu ima mjesta za tebe. Prepusti to Bogu! Ostani, jer od tebe može biti nešto dobra!'.Nakon toga mi je pružio ruku i zaželio Božji blagoslov.
> Budući da u Hamburgu tog dana nije bilo nijednog broda za Ameriku, put me nakon toga susreta odveo po najvećoj studeni na zapad, prema luci Bremerhafen. Najprije sam stigao u grad Stade. Dobro se sjećam kako sam kao sedamnaestogodišnjak, 03. siječnja 1906. godine, napustio taj grad i pošao pješice i slabo obučen prema Bremerhafenu."[175]

U Bremerhafen je stigao 06. siječnja. Strahovita hladnoća, prazna lisnica i glad natjerali su ga da u tom gradu zaboravi savjet starog gospodina. Nevolja ga je odvela izravno u luku, gdje se je nadao naći brod za New York. Ali ni ondje nije bilo takvog broda.

---

[173] Močnik, A. *Adventizam,* str. 95. 109-111. (tiskana 1925. g. u Osijeku) „Vjera jugoslavenskih adventista je kršćanska, a pojavila se i održava se u raznim dijelovima naše Kraljevine još od 1903. godine i to: u Vojvodini od 1903. godine, u Srbiji od 1909. godine, u Sloveniji od 1906. godine, u Hrvatskoj od 1908. godine, u Bosni od 1909. godine, u Dalmaciji od 1910. godine i u Crnoj Gori od 1923. godine.“ Usp. *Adventistički pregled*, br. 5. str. 37. 2010. Janez Borse, kroničar adventističkog pokreta u Republici Sloveniji.
[174] Umirovljeni pastor Mihael Virtič, o Albinu Močniku u pogovoru u Močnikovoj knjizi *Bijeg oko svijeta*.
[175] Isto

Razočaran, gladan i prozebao zastao je na nekom mostu i promatrao rukavac rijeke Weser. Došla mu je pomisao da bi ipak najbolje bilo skočiti u tu vodu i tako učiniti kraj svim životnim patnjama. Ali prije nego što je mogao ostvariti svoju zamisao, dotaknula ga je nečija ruka. Pred njim je stajao starac, odmjerio ga i upitao glasom punim srdačne topline: 'Mladiću, o čemu razmišljaš, kamo želiš?'

> "Kad sam mu iskreno rekao svoju namjeru, odgovorio je: 'Poslušaj me i nikad nećeš zažaliti. Pogledaj tamo, to ti je Schieferstrasse. Idi, potraži kuću na broju 17 i pokucaj. To su dobri i ljubazni ljudi. Oni će ti dati posla i nikad nećeš zažaliti što si me poslušao.' Poslušao sam tog čovjeka, našao kuću, pokucao, dobio posao i stan u obitelji.
> Kakva je promjena nastala u mojemu životu i u srcu! Nakon dužeg pješačenja i lutanja, gladovanja i smrzavanja sada sam, usred hladne zime, našao topao dom u koji sam bio primljen s puno pažnje i ljubavi. Osim toga, imao sam i stan i zaposlenje. Gazda je imao postolarsku radionicu i primio me za šegrta.
> U početku sam se teško snalazio. Mnogo toga nisam razumio. Evo zašto. U radionicu je došla neka fina i otmjena gospođa sa šeširom na glavi i mojega je gazdu oslovljavala s 'brate'. Nakon toga je došao neki gospodin u fraku, s cilindrom na glavi. I taj je mojega gazdu nazivao 'bratom'. Pomislio sam kako sam došao u finu i otmjenu kuću. Sigurno ću jednog dana i ja postati takav gospodin. A tada je za mene i moje razmišljanje došao hladan tuš. Ušla je čistačica ulice i, na moje čuđenje, mojega gazdu također oslovljavala s 'brate'. Bio sam uistinu zbunjen. Nisam mogao razumjeti da neka obitelj može imati tako raznolike rođake.
> Tek me je u petak čekalo pravo iznenađenje. Poslije podne smo lijepo počistili i pospremili radionicu. A tada nam je gazda rekao da u subotu ne radi i da je radionica tada zatvorena. Obitelj Schiefers i Banas bili su adventisti. Tako sam kod njih upoznao i prihvatio pravu biblijsku istinu o Božjem danu odmora. U ožujku sam već bio učinio zavjet biblijskim krštenjem, sretan kao nikad prije..."[176]

Kršten je 1906. godine, kada je imao osamnaest[177] godina. Bio je jedan od studenata, uz Maxa Ludewiga, Alfreda Thomasa i Roberta Schillingera – koji je došao nešto ranije od njih u Adventističko učilište Friedensau, nedaleko Magdeburga, u sjevernom dijelu Njemačke.[178]

Te 1906, kad je kršten prvi Slovenac, Albin Močnik, u srpnju je održana biblijska konferencija u Friedensauu. Danas je tamo adventističko teološko učilište za njemačko govorno područje, s mnogim drugim zgradama, posebice Dom za stare i nemoćne. Izgrađeno je čitavo selo s poštom, općinom i grobljem. Svi stanovnici sela su adventisti, od upravitelja do vrtlara i kućepazitelja. Ali prije stotinu godina nije bilo tako.

U to doba u Friedensauu nije bilo nikakve druge građevine, osim jedne stare vodenice na potoku Ilu, u kojem je bilo mnogo dabrova. Sve okolo su polja i šume. U potkrovlju te vodenice dobili su studenti mjesto za spavanje, a nastavu su održavali u jednoj drvenoj baraci. Močnik u svojim memoarskim zapisima opisuje svoj početak studija u vrlo limitiranim okolnostima. Evo dijela iz njegove knjige *Bijeg oko svijeta:*

> "Među sedmoro upisanih polaznika škole bila je i jedna djevojka iz Hamburga.
> Na spomenutoj konferenciji bio sam i ja. Želio sam doznati ima li zastupnika iz Austro-Ugarske ili čak iz moje domovine Slovenije. Ali uzalud su bili svi moji upiti. Netko tko je pokazao malo više zanimanja za

---

[176] *Isto*
[177] Adventistička crkva krštava samo odrasle osobe, sukladno biblijskom nauku i primjeru Isusa Krista prema Mateju 3,13.
[178] Adventističko učilište Friedensau, prvo u Europi, u kojem su se školovali prvi adventistički misionari. (autor)

moja pitanja prenio ih je predsjedniku Ugarskog misijskog polja. I tako sam se upoznao i s tim predsjednikom, pastorom J. F. Huenergardtom. Na njegovu želju ispričao sam mu ukratko svoj život i kako sam dospio u Friedensau.

Kad je sve doznao, i da mi je moj otac iz Amerike već poslao kartu za parobrod kako bih došao k njemu, treći sam puta začuo riječi koje su me se duboko dojmile: 'Mladi moj brate, ostani ovdje, jer od tebe može nešto postati. Čuo si (ovdje na konferenciji) kako braća iz Generalne konferencije i misionari iz Afrike, Palestine, Brazila i drugih krajeva sa suzama u očima pozivaju mladiće da prihvate Isusov poziv i da se prijave za školovanje, da bi žuta polja dobila žeteoce.

Tada je govorio o Božjem djelu među Južnim Slavenima. Pričao mi je o prvom krštenju u Kumanima (u Vojvodini), o tamošnjem jedinom biblijskom radniku, bratu Todoru. Zatim je uzeo obje moje ruke, pogledao me u oči i rekao tihim glasom: 'Mladi brate, što namjeravaš učiniti? Tvoj te zemaljski otac u Americi poziva, a i tvoj nebeski Otac te zove. Isus je napustio Nebo da bi postao Spasitelj grješnika. A ti? Vidi kako te je Božja ruka čudesno vodila i dovela ovamo. Što češ učiniti?'

Morao sam odlučiti, jer mi je srce htjelo iskočiti. Moja ruka se spustila u ruku pastora Hunergardta i tako je bio utvrđen moj životni put. Vratio sam se u Bremerhafen srediti svoje poslove, i u kolovozu sam došao vlakom ponovno u Friedensau, pun najljepše nade. Škola mi je bila nešto veliko i uzvišeno. Kad sam usred noći stigao i pred sobom ugledao školu, srce mi je zadrhtalo od uzbuđenja. Kleknuo sam nasred puta i zahvalio Gospodinu na Njegovoj velikoj milosti što me je našao dostojnog pozvati u misijsku školu.
Nigdje više nije bilo svjetla.

Nekako sam se uspio uspeti u potkrovlje škole, napipao neka vrata i pokucao. Netko je otvorio i kad je čuo da sam došao u školu i da nemam prenoćišta, probudio je još jednog studenta. Njih dvojica su spojili svoje krevete i tako sam prospavao svoju prvu noć u školi. A ta su dvojica bili Max Ludewig i Alfred Thomas. To zajedništvo u preskromnim uvjetima probudilo je među nama srdačno prijateljstvo.

Predavanja naših učitelja i iskustva misionara koji su nas posjećivali tako su me oduševila da sam u slobodno vrijeme mislio samo na svoj narod i tražio načine i sredstva kako bih mu mogao objaviti ovu divnu istinu. Prevodio sam važne stvari na slovenski jezik i o vlastitom trošku tiskao traktat: 'Ali je konec blizu?' (Je li blizu kraj?) Svaki sam novčić upotrijebio da podržim misiju."[179]

Poslije je pastor J. F. Huenergardt poslao u školu prvu Srpkinju, vjernicu Angelinu Lazić iz Mokrina u Banatu (Vojvodina). Od nje je Močnik doznao za ćirilicu. Još istoga poslijepodneva, idući za plugom i skupljajući krumpire, kad god je dospio do kraja svake brazde ili kad je plug malo zastao, on je po zemlji pisao ta neobična slova. Kad su uvečer pokupili krumpir i završili posao, vratio se je, sav sretan, u svoju sobu, jer je znao čitati i pisati ćirilicu.

Upravitelj škole, pastor Otto Lipke, primio je nakon nekoliko dana od vjernika Todora iz Velike Kikinde (Vojvodina) u Južnoj Ugarskoj prvi srpski prijevod subotnjoškolskih Biblijskih pouka. Uz njih je dobio i molbu da, ako netko zna čitati to pismo, umnoži taj tekst i što prije ga pošalje natrag kako bi braća u Srbiji mogla imati udjela u blagoslovima proučavanja tih pouka.

Budući da je u međuvremenu vrtlar izvijestio upravitelja škole o čudnom skupljanju krumpira i o tome kako sam ja cijelog poslijepodneva u svakoj mogućoj prigodi pisao po zemlji čudna ćirilićna slova, pozvali su me upravitelju. On mi je dao srpski prijevod pouka i upitao znam li to čitati i pisati. Točno sam pročitao i napisao ćiriličnim slovima nekoliko rečenica. Tako sam postao tiskar subotnjoškolskih pouka i drugog gradiva na srpskom jeziku za taj narod."[180]

[179] Isto
[180] Isto

Da bi za svoj narod, Slovence, Močnik osigurao više misionara, zainteresirao je dvojicu studenata za tu zemlju, nabavio gramatiku i učio ih slovenski jezik. Jedan od njih bio je Max Ludewig, poslije predsjednik Savskog udruženja u Zagrebu, i Alfred Thomas, poslije predsjednik Bugarskog misijskog polja. Obojica su se odlučila pripremiti za misijski rad među Slovencima i svakako naučiti slovenski jezik.

Tamo u potkrovlju vodenice pronašli su staru, odbačenu školsku ploču, i tako je potkrovlje postalo njihova prva učionica i mala tiskara. Uvijek su bili zajedno. Često bi potražili mirno mjesto u šumi i ondje planirali program za svoje buduće polje rada. Tamo je naučio njemački i koliko je mogao slavenske jezike. Ta trojica mladića su kasnije kao misionari pisali traktate i knjige, organizirali kolportažu[181] sastavljali pjesmarice, organizirali male skupine i mjesne crkve.

Nakon ponovne konferencije u srpnju 1908. godine u Friedensauu krenuli su na put i posao. Robert Schillinger iz Švicarske i Albin Močnik, Slovenac, pošli su u Zagreb, Max Ludewig u Beograd, a Alfred Thomas je najprije počeo raditi kratko u Grazu u Austriji poslije u Sarajevu.[182] Za njih je time započelo novo razdoblje. Predsjednik Ugarskog misijskog polja J. F. Huenergardt je mlade misionare ispratio na rad ovim riječima:

> "'Braćo!' – rekao nam je na rastanku pastor Huenergardt, predsjednik Ugarskog misijskog polja – 'pođite na rad sa Svemogućim kao vođom, s Kristovom ljubavlju u srcu i riječima iz knjige proroka Izaije 60, 22 kao geslom: 'Od najmanjeg postat će tisuća, od neznatnoga moćan narod.' – I bi tako!..."[183]

Nakon završenog studija, tijekom sabora Unije u Friedensauu donosi se zaključak da se Albina Močnika pošalje u Zagreb kao misionara, zajedno s Robertom Schillingerom, rukopoloženim propovjednikom iz Švicarske. Bilo je to 1908. godine.

Prema drugom izvoru 1908. vraća se u Sloveniju i nastavlja put za Zagreb, gdje počinje svoj misionarski rad, ali nailazi na oštro protivljenje.[184]

7.2. Pastor Albin Močnik u Splitu 1909. i Franz Henry Schuberth 1910.

Prvi adventistički evangelizatori[185] u Splitu bili su Albin Močnik 1909. i Franz Henry Schuberth 1910.[186] Močnik o događajima koji su prethodili dolasku u Split piše:

---

[181] Kolportaža - literarni evangelizam - rasprostranjivanje, prodaja, posuđivanje, poklanjanje literature od vrata do vrata.
[182] Šušljić, *Bićete mi svedoci*, str. 137, Preporod, Beograd 2004
[183] Virtič, M. Iz knjige *Bijeg oko svijeta* u bilješki o piscu.
[184] Usp. *Adventistički pregled*, br. 5. str. 37. 2010. Janez Borse, kroničar adventističkog pokreta u Republici Sloveniji.
[185] Evangelizator je propovjednik koji javno propovijeda evanđeosku poruku, i izvan crkvenih, sakralnih prostora, u javnim i društvenim prostorima i na otvorenom. U SAD-u su često takve sastanke nazivali campmeetings (sastanci na otvorenom). U novije vrijeme evangelizatori nastupaju i u sportskim dvoranama i na stadionima, gdje je moguće prihvatiti velik broj slušatelja a sve češće nastupaju na radiju i na televiziji. (autor)
[186] Šušljić, M. *Btćete mi svedoci*, str. 244.

"Propovjednik Schillinger je 15. prosinca 1909. u Beogradu krstio prve plodove rada Maxa Ludewiga: Sofiju Mesarović, njezinu kćer Tonku i Evu Ficko, Slovakinju iz sela Boljevaca u Srijemu. Iste su noći još četiri osobe prihvatile Spasitelja i odlučile poći Njegovim putom.

Ubrzo nakon tih krštenja pastor Ludewig je uhićen i izveden pred sud. Osuđen je na izgon iz zemlje. Ja sam nastavio njegov rad u Srbiji. Dok sam od mjesta do mjesta tražio zainteresirane osobe, u selu Kusatku našao sam seoskog krojača koji je tijekom jedne noći prihvatio cijelu istinu i odlučio svetkovati već sljedeću subotu. Prigodom novog posjeta odveden sam u općinu, a odatle u sud u Smederevskoj Palanci. Nakon osmodnevnog zatvora odveden sam pod stražom u Beograd i nakon dva dana prebačen preko granice.
Naše vodstvo me preselilo u Split u Dalmaciju. Ondje je pastor Franz H. Schubert, prema austrijskim zakonima, u velikoj dvorani održao niz predavanja koja su nam tamo podarila prve vjernike kao temelj Adventističke crkve (u Splitu)."[187]

Godine 1909. nastavlja rad u Beogradu (premješten - deportiran u Zemun). Albin Močnik je, zbog progona, vjerojatno vrlo kasno, pred sam kraj 1909. godine morao vrlo brzo otići iz Srbije. Jer su uhićenja, kazne zatvora i izgoni bili česti i brzo izvođeni. Zato postoji velika vjerojatnost da je već pred sam kraj 1909. bio deportiran iz Srbije i uprava Adventističke crkve ga poslala u Split. Već 1910.[188] poziva iz Njemačke svojega kolegu Franza Henryja Schubertha da održi prvu evangelizaciju u Splitu – niz predavanja o biblijskim proročanstvima.

U Splitu je Močnik osnovao jezgru buduće mjesne Adventističke crkve. Tamo je držao zanimljiva predavanja zajedno s H. F. Schubertom, poznatim pastorom i administratorom Adventističke crkve u Europi. Stoga ga se, zajedno sa Schillingerom smatra začetnikom Adventističke crkve u Dalmaciji a i u Hrvatskoj.

U Splitu, najvjerojatnije od konca 1909. kolportira i upoznaje zainteresirane za biblijska proučavanja. Budući da je tada Split bio dosta izoliran, morao je najprije upoznati kulturološko-vjersku klimu, pripremiti kroz kolportažu i druženje određenu skupinu zainteresiranih za predavanja duhovnog karaktera. To znači da je morao doći u Split krajem 1909. da bi već 1910. mogao organizirati predavanja.

Budući da je Franz H. Schuberth govorio njemački, a Albin Močnik je znao njemački on mu je s njemačkog prevodio na hrvatski jezik.

Močnik je priredio prvu pjesmaricu za crkveno pjevanje na slovenskom jeziku. Sam je napisao mnoge pjesme i mnoge preveo s njemačkog. Pisao je na slovenskom, njemačkom, hrvatskom i na srpskom jeziku. Bio je evangelizator[189] na području Dalmacije. Močnik je

[187] Močnik, A. *Kako se Bog triput objavio Južnim Slavenima?* Neobjavljena knjiga, nastala 1956., kola u rukopisu, str. 21.22.
[188] Šušljić, M. *Bićete mi svedoci, str. 244.*
[189] Vidi bilj. 115.

imao i umjetničkog dara za slikanje, crtanje i pisanje proze i pjesama.[190] U pismu je često nacrtao pokoju vinjetu.

Posebno ga se smatra zaslužnim za formiranje Adventističke crkve kao ustanove u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji. Jedan od njegovih suradnika, prof. dr. Mirko Golubić, napisao je o njemu: 'Albin Močnik, propovjednik, historik, filozof a ponajviše pjesnik; čovjek privlačne osobnosti, živa duha, bujne mašte i velikog oduševljenja, koji unosi cijelo svoje biće u rad na živu i ugodnu žrtvu Bogu."“

> Albin Močnik jedna je od najsvjetlijih osoba u povijesti adventističkog pokreta na području bivše Jugoslavije u XX. stoljeću. Iako se s kolegama na školovanju toliko pripremao za rad u svojoj domovini Sloveniji, u nju se doselio tek 1940. godine, i to u Maribor, gdje je prije njegovog dolaska već bila organizirana prva adventistička mjesna crkva 1910. godine.
>
> Bio je vrlo nadaren pisac i pjesnik. Napisao je *Povijest novozavjetne crkve* i nekoliko drugih rado čitanih knjiga. Godine 1917. prepjevao je i objavio prvu adventističku pjesmaricu na tadašnjem hrvatsko-srpskom jeziku, a mnoge od tih pjesama i danas su rado pjevane. Bio je prvi urednik crkvenog glasila *Glasnik*. Godine 1925. bio je izabran za predsjednika Unije crkvenih oblasti, a poslije je djelovao i kao profesor u Teološkoj školi u Beogradu i u Zagrebu. Umro je u Slovenj Gradcu 1972. godine u Sloveniji."[191]

Budući da Adventistička crkva vidi svoju misiju u objavljivanju proročanstava o Drugom Kristovom dolasku i pripremi građanstva za taj veliki događaj, Albin Močnik se je posebno specijalizirao za objavljivanje biblijskih proročanstava iz knjige Daniel i Otkrivenje (Apokalipsa)

> "Adventističku vijest propovijedao je i perom i riječju. Pozornost su mu naročito privlačila proročanstva proroka Daniela i Otkrivenja, koja je objašnjavao u propovijedima i člancima, te pitanja u vezi s poviješću kršćanske Crkve. Kao dugogodišnji urednik kršćanskih časopisa i knjiga te oduševljeni propovjednik i pjesnik adventne nade, velik je njegov doprinos rasprostranjivanju i učvršćenju te nade na spomenutim prostorima. Kao pionir adventne vijesti čuvao je duh adventnog pokreta: duh samoodricanja, revne službe i nepokolebljive vjere u drugi Kristov dolazak."[192]

U Splitu je obolio od trbušnog tifusa. Godine 1911. u Gradecu se ženi Pavlom Mühldorfer. Godine 1912. radi u Somboru, a potom u Vršcu, gdje mu je rođeno svih petero djece od žene Pavle.[193]

U Budimpešti je 1915. godine posvećen za adventističkog propovjednika. Iste godine pozvan je u austrijsku vojsku: najprije služi u Judenburgu, a zatim u Saafeldenu. Zbog bolesti je upućen na liječenje u Salzburg i Graz. Prevodi i piše pjesme za adventističku pjesmaricu na srpskom jeziku (1917.).

---

[190] Močnik je priredio prvu pjesmaricu za crkveno pjevanje na slovenskom jeziku. Sam je napisao mnoge pjesme i mnoge preveo s njemačkog. Pisao je na slovenskom, njemačkom, hrvatskom i na srpskom jeziku.
[191] Mihael Virtič, pastor u mirovini, Slovenija
[192] Golubić, M. *Povijest kršćanske crkve*, 4. preuređeno izdanje, str. 349, Genesis, Zagreb, u pripremi za tisak.
[193] Usp. *Adventistički pregled*, br. 5. str. 37. 2010. Janez Borse, kroničar adventističkog pokreta u Republici Sloveniji.

Prema drugom izvoru godine 1916. odano je priznanje misionarima Albinu Močniku i Maxu Ludewigu i tom su prigodom rukopoloženi[194] za propovjednike evanđelja na području u koje su poslani da rade kao misionari. Područje Savske misije u tim ratnim godinama po prvi put posjećuje predsjednik Adventističke crkve za područje Europske divizije pastor Louis R. Conradi u pratnji Johna F. Huenergardta.[195]

Pastor Albin Močnik je pripremio prvu adventističku pjesmaricu na hrvatskom jeziku koja je objavljena 1917. godine. Jedan primjerak je sačuvan i nalazi se u arhivu Jadranske unije konferencija u Zagrebu.

U to vrijeme nastaje knjižica poezije od 120 stranica te 20 osobnih pisama svojima. Godine 1918. dva mjeseca prije svršetka rata, otpušten je iz vojske kao pedesetpostotni invalid. Po završetku rata 1918.—1919. bez obitelji radi u Zagrebu.

U svojem istraživanju povijesti Kršćanske adventističke crkve u Južnih Slavena važne podatke objavio je Neven Klačmer. Prema njemu je Močnik u doba Prvog svjetskog rata djelovao kao putujući propovjednik na relaciji Beograd – Novi Sad – Zagreb. Koncem Prvog svjetskog rata, godine 1918. radio je kao pastor u Zagrebu i tamo pomogao u organizaciji prve adventističke mjesne crkve.

Zbog vrlo rigoroznih vjersko-političkih zakona, teškoća u putovanju, nedostatka kolportera, siromaštva i ubrzo Prvog svjetskog rata, adventističko djelo je u ovom razdoblju u Dalmaciji bilo znatno usporeno. Mnogi vjernici morali su otići na bojišnicu, a ono što je ostalo od toga rada su knjige i časopisi posijani širom Dalmacije.

Razdoblje od 1908. do 1918. je karakteristično po početnim aktivnostima misionara Adventističke crkve na području Austro-Ugaraske Monarhije. Uz neprihvatljive vjersko-političke zakone, siromaštvo, nedostatak dovoljnog broja misionara, jezička barijera misionara, Prvi svjetski rat, ipak su udareni temelji počecima Adventističke crkve u Dalmaciji. Za taj mukotrpan početak i razvoj najzaslužniji je tada mladi pastor Albin Močnik i literarni evanđelisti - kolporteri i kolporterke.

[194] Rukopolaganje je u Adventističkoj crkvi čin poslije praktikuma, kojim se pastoru daje punomoć za službu.
[195] *Adventistički pregled* br. 5, str. 7. 2008.

III. ADVENTISTIČKA CRKVA U DOBA KRALJEVINE SHS I KRALJEVINEJUGOSLAVIJE (1918.-1941.)

1. Povijesna pozadina

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, od 1929. Kraljevina Jugoslavija, naziv je za monarhiju koja je obuhvaćala područja Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Makedonije. Nastala je 1. prosinca 1918. nakon burnih zbivanja tijekom Prvog svjetskog rata.

Nakon atentata na prijestolonasljednika nadvojvodu Ferdinanda u Sarajevu 1914. dolazi do izbijanja Prvog svjetskog rata. Austro-Ugarska, a time i hrvatski prostori u njoj kao i Dalmacija nalazili su se na strani Centralnih sila (s Njemačkom, Turskom, kasnije i Bugarskom), te su se borile protiv država Antante (Francuska, Ujedinjeno kraljevstvo, Rusija do 1917.) i drugih koje su se borile na istoj strani (Srbija, SAD).

Već prije početka rata u politici su se razlikovale načelno dvije struje, ovisno o stavu koje su imale prema državnopravnoj budućnosti hrvatskih i južnoslavenskih prostora. Dio političara zalagao se za opstanak Austro-Ugarske i ostanak hrvatskih prostora u njenim okvirima, moguće uz promjene državne organizacije Monarhije (npr. trijalizam, federalizacija). Drugi su bili za rušenje Austro-Ugarske i stvaranje državne zajednice Južnih Slavena zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom.

U ovoj drugoj skupini političara s ciljem oslobođenja jugoslavenskih zemalja od Austro-Ugarske i ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom isticala se skupina uglavnom dalmatinskih političara koji su osnovali Jugoslavenski odbor kao organizaciju hrvatske, slovenske i nešto srpske političke emigracije iz Austro-Ugarske. Prije objave rata hrvatski političari Trumbić, Supilo, Hinko Hinković, Franko Potočnjak, Milan Marijanović i dr. emigriraju u Italiju te s Ivanom Meštrovićem počinju djelovati u Rimu koncem 1914. godine. Odbor se formalno konstituira 30. 04. 1915. u Parizu i bira dr. Trumbića za predsjednika Predsjedništva.

U Italiju emigriraju srpski zastupnici iz Bosanskog sabora (Vasiljević i Stojanović), s naputkom srpskog premijera Pašića da u Odboru zastupaju stvaranje unitarne jugoslavenske države, a Hrvatima i Slovencima daju ustupke u nazivu države, oznakama, ravnopravnosti vjera i pisama te maksimalno pokrajinski sabor, a Odboru i njegovim članovima obećaju financijsku potporu. Supilo traži od Odbora da sa srpskom vladom odmah utvrdi način ujedinjenja i zastupa federativno načelo. U ožujku 1916. Supilo je bez uspjeha predložio Odboru da Hrvatska prekine sa Srbijom i da osnuje Hrvatski odbor. Zato u lipnju podnosi

ostavku. Drugi značajan zadatak Jugoslavenskog odbora bio je borba protiv Londonskog ugovora iz 1915. kojim su države Antante Italiji za prelazak na njihovu stranu u ratu obećali teritorije. Značajan dio tih teritorija bili su hrvatski prostori – Istre i Dalmacije.[196]

Već od 1914. godine sa skupštinskom Niškom deklaracijom Srbija je počela pripremati teren za ove događaje, naizgled nudeći oslobođenje „neslobodne braće“, što se kasnije pokazalo kao stvaranje države u kojoj će na vlasti biti dinastija Karađorđevića i kojoj će putem centralizma i unitarizma politička elita iz Srbije imati prevlast.

Koncem 1916. umro je vladar Franjo Josip, a naslijedio ga je Karlo IV. koji pokušava sklopiti separatni mir s Antantom. U Rusiji revolucija u veljači 1917. ruši carstvo koje je bilo oslonac velikosrpske politike. U rat u travnju 1917. ulaze SAD. Time jačaju pozicije država Antante, a dolazi i do političkih akcija oko budućnosti hrvatskih prostora pa i Dalmacije.

Svibanjska deklaracija hrvatskih i slovenskih predstavnika u Carevinskom vijeću u Beču jača pretpostavke o opstanku Austro-Ugarske uz uvjet trijalističke organizacije Monarhije i nemogućnost širenja Srbije na zapad. To slabi položaj Srbije pa srbijanska skupštinska oporba traži pregovore s Jugoslavenskim odborom o uvjetima ujedinjenja. Predsjednik srbijanske vlade Pašić je procijenio da bi sastanak mogao utjecati na Antantu da promijeni stav o očuvanju Austro-Ugarske. Pašić je s predsjednikom srbijanske skupštine Androm Nikolićem pozvao članove Jugoslavenskog odbora na Krf, gdje je bilo sjedište srbijanske vlade u izbjeglištvu nakon okupacije Srbije. Konferencija traje od 15. 06. do 20. 07. 1917.

Od Antante se traži cjelovito rješenje jugoslavenskog pitanja, tj. buduća država treba pokrivati sav etnički prostor Južnih Slavena. Srbi, Hrvati i Slovenci slobodnom voljom će se ujediniti u zajedničku Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, ustavnu i parlamentarnu monarhija pod dinastijom Karađorđevića. Deklaracija priznaje ravnopravnost tri narodna imena, njihove zastave i grbove, oba pisma i **sve priznate vjere** (istaknuo autor), kao i niz građansko-političkih prava: ravnopravnost pred zakonom, jednako, opće, neposredno i tajno pravo glasa.

Početkom 1918. slab vojni položaj Antante (izlazak Rusije iz rata) i antiratno raspoloženje masa utječu da engleski premijer Lloyd George izjavi kako rušenje Austro-Ugarske nije ratni cilj te Južnim Slavenima obećaje samo autonomiju u Monarhiji. Američki predsjednik Wilson u 14 točaka za narode Austro-Ugarske predviđa tek "najširi autonomni razvitak". Južnoslavenske političare izjave uznemiruju. Ante Trumbić upozorava svjetsku

[196] Bartulović, *Povijest hrvatskog prava i države*, str. 71

javnost na južnoslavensko pitanje, dok Pašić traži BiH za Srbiju. Nakon ulaska u rat SAD su se u svibnju opredijelile za rušenje Austro-Ugarske i podržale težnje Južnih Slavena za neovisnošću. U lipnju Antanta u Versaillesu utvrđuje da svaka vlada ima pravo zauzeti stav prema zemljama Austro-Ugarske. Francuska i britanska vlada priznaju Čehe i Slovake za saveznike, a njihovo narodno vijeće kao vladu. Jugoslavenski odbor pokušao je dobiti slično priznanje, ali srpska i talijanska vlada su se tome usprotivile.

Zanimljivo je spomenuti da se Rusija zalagala za dvije Jugoslavije, od kojih bi jedna bila katolička a druga pravoslavna. Nije teško zamisliti da bi i u takvoj tvorevini bilo manipuliranja s vjerskim entitetima i zakonima. No, to se nije dogodilo. Ali dogodilo se ono što je važilo u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Država je ušla u savez sa većinskim Crkvama i donosila vjerskopolitičke zakone koji su kočili vjersku slobodu.

> "Od svog proglašenja 29. listopada 1918. godine Država Slovenaca, Hrvata i Srba bez vojske u doba dok završava Prvi svjetski rat našla se u nesagledivim problemima. Dok je sada već nepostojeća Austro-Ugarska priznala postojanje ove države s izuzetkom Srbije, nitko drugi to nije učinio. U sljedećih mjesec dana koristeći se tom činjenicom talijanski vojnici prodiru na njen državni teritorij i počinju vršiti okupaciju dijelova Slovenije, Istre, Rijeke i Dalmacije. Dok je prije propasti carske Rusije 1917. godine za ovu državu postojala takva mogućnost jer se Rusija zalagala za nastanak dviju Jugoslavija od kojih bi jedna bila katolička, a druga pravoslavna, sada su sve velike sile vršile pritisak na ujedinjenju države Slovenaca, Hrvata i Srba s kraljevinom Srbijom."[197]

U ožujku 1918. kongres južnoslavenskih političara Monarhije u Zagrebu donosi zaključak o koncentraciji stranaka i skupina na stajalištu narodnog jedinstva i samoodređenja, tražeći neovisnost države Slovenaca, Hrvata i Srba, a 02. 07. na narodnoj skupštini u Splitu traži se osnivanje narodnih vijeća. U srpnju se osniva narodna organizacija za Hrvatsko primorje i Istru, a u kolovozu u Ljubljani južnoslavenske stranke i udruge iz Trsta, Istre i Koruške i Dalmacije osnivaju Narodni svet za slovenski prostor.

Nakon austrougarske ponude za mir i proboja Solunske fronte u Zagrebu se 24. 09. sastaju Narodni svet za Sloveniju i Istru, Narodna organizacija za Dalmaciju, Starčevićeva Stranka prava, HPSS, socijaldemokrati, vojvođanski radikali i izvanstranačke skupine te izjavljuju da austro-ugarski organi nemaju ovlasti za njihovo zastupanje, već će oni sami sebe zastupati.[198]

---

[197] Usp. Bartulović

[198] Skupština u Splitu zaključila je da *"etnički jedinstven narod Srba, Hrvata i Slovenaca ima neotuđivo pravo i dužnost da sredstvom samoodređenja ostvari svoju jedinstvenu i nezavisnu državu."*
Predstavnici Slovenaca, Hrvata i Srba su 24. 09. istaknuli da cesarska i kraljevska vlada može govoriti *"samo u ime onih dvaju naroda koji u Austro-ugarskoj gospoduju i zahtijevaju da u smislu samoodređenja bude narodu Slovenaca, Hrvata i Srba osigurano sudjelovanje na budućem mirovnom kongresu po njegovim izričito u tu svrhu izabranim narodnim predstavnicima"*. Usp. Bartulović, Ž. (2011.) *Povijest hrvatskog prava i države*
NV SHS zastupa ova načela: 1. Slovenci, Hrvati i Srbi predstavljaju jedan narod (jedinstveni narod – troimeni narod). 2. NV SHS traži nezavisnost, sjedinjenje i slobodu u svojoj jedinstvenoj narodnoj državi u kojoj se po želji sastavnih narodnih dijelova moraju poštivati državnopravni kontinuiteti historičko-političkih teritorija uz potpunu ravnopravnost plemena i konfesija. 3. NV SHS traži teritorij na kojem živi taj narod. 4. NV SHS traži državu uz građanske slobode i demokratske samouprave. 5. NV SHS traži da narodu Slovenaca, Hrvata i Srba bude zajamčeno sudjelovanje na budućem mirovnom

Odlukom Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. Hrvatska, Slavonija i Dalmacija ulaze u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Dio dalmatinskih političara uslijed talijanske okupacije dijelova obale požuruje ujedinjenje sa Srbijom.

Na sastanku u Ženevi između predstavnika Narodnog vijeća Države SHS i Jugoslavenskog odbora na jednoj strani te Vlade Kraljevine Srbije na drugoj strani usvojena je Ženevska deklaracija U uvodnoj izjavi Ženevske deklaracije 09. 11. 1918. konstatira se ujedinjenje u državu Srba, Hrvata i Slovenaca (s nadom da će se uskoro pridružiti i C. Gora) u nedjeljivu državnu cjelinu, koju prema vani predstavlja zajedničko ministarstvo SHS. No Srbija je izbjegla primjenu prihvaćenih načela, a prigovora na akt bilo je i sa strane srpskih političara u Narodnom vijeću SHS.

Studeni 1918. godine je jednostavno bio doba anarhije bez vidljivog izlaza u državi Slovenaca, Hrvata i Srba. Na sjeveru je došlo do okršaja između Hrvata i Slovenaca na jednoj strani i Mađara na drugoj oko Međimurja i Prekmurja. Slična situacija se u ovo doba događa i na graničnim područjima između današnje Slovenije i Austrije gdje su svoj maleni rat imali Slovenci i Nijemci. Na istoku države Srijem je bio anektiran od Srbije, dok Italija uzima sve veće dijelove jadranske obale. Istovremeno u unutrašnjosti ove države naoružani dezerteri ili vojnici koji ne priznaju njenu vlast, stvaraju trajnu nestabilnost. U takvim uvjetima poslano je izaslanstvo ove države u Beograd kako bi proglasilo ujedinjenje sa Srbijom i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Prvoprosinačkim ugovorom 1. prosinca 1918., koji se sastoji od dva državnopravna akta: adrese delegacije NV Države SHS i proklamacije regenta Kraljevine Srbije Aleksandra Karađorđevića o ujedinjenju nastala je nova država – Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Proklamacijom regent proglašava ujedinjenje Srbije sa zemljama države SHS u Kraljevinu SHS, regent i vlada prihvaćaju zahtjeve Adrese, regent će surađivati s delegacijom pri osnivanju središnje vlade koja će kontaktirati s Delegacijom i narodnim predstavništvom te njemu biti odgovorna, vlada i predstavništvo brinut će se o podudaranju državnih i etničkih granica, a regent biti kralj slobodnim građanima, vjeran parlamentarizmu i demokraciji. Na kraju je Srbe, Hrvate i Slovence nazvao jednim narodom.

Dio Dalmacije okupiran je do Rapalskog ugovora 1920. Italiji je pripao Zadar, otoci Lastovo i Palagruža, ali to je bilo manje nego što joj je Antanta obećala Londonskim ugovorom 1915. Granice države će biti povučene tek mirovnim sporazumima između 1919. i 1924. godine. Po njima će država dobiti Međimurje i dio Baranje, a u odnosu na današnje

---

kongresu. Krunsko vijeće 27. 10. nudi reformu dualizma, ali 28. 10. u Pragu je osnovana Čehoslovačka Republika, Monarhija se raspada. Usp. Bartulović, *Povijest hrvatskog prava i države*

hrvatske granice ostati bez Istre, Rijeke, Zadra i nekih otoka. Slovenija će tim sporazumima dobiti Prekmurje, ali će u odnosu na današnje državne granice ostati bez dijelova primorskih teritorija prema Italiji, dok će granica s Austrijom biti odlučena u korist Austrije na referendumu za Korušku.

Proglašenjem ujedinjenja Kraljevine Srbije i Države Slovenaca, Hrvata i Srba u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca nastala je nova država s dijelom neriješenim granicama koje je ona htjela proširiti. Slične želje su imale i Italija kao članica Antante, ali i druge države na Balkanu (Grčka, Rumunjska). Ta situacija dovodi do međudržavnih kriza koje imaju utjecaja i na unutrašnja zbivanja pa posredno i na položaj vjerskih zajednica.

Nova država donijela je svoj ustav tek nakon višegodišnjih političkih rasprava. Vidovdanski ustav jedva je izglasan slabom natpolovičnom većinom u Ustavotvornoj skupštini 28. lipnja 1921.[199]

Nakon višegodišnje političke borbe Hrvatske (republikanske) seljačke stranke na čelu sa Stjepanom Radićem koji je 1928. teško ranjen u skupštini u Beogradu, nakon čega umire, međunacionalni odnosi u državi bili su toliko poremećeni da je kralj Aleksandar uveo monarhističku diktaturu 6. siječnja 1929. oslanjajući se uglavnom na vojsku i policiju. Tada država mijenja naziv u Kraljevina Jugoslavija.[200]

Na čelu države je prvo bio kralj Petar I. Karađorđević od 1918. - 1921. kojeg je uslijed bolesti mijenjao regent kasniji kralj Aleksandar I. Karađorđević koji je ubijen u atentatu hrvatskih i bugarskih političkih emigranata u Marseillesu 1934. Od tada vlada tročlano Kraljevsko namjesništvo na čelu s princom Pavlom Karađorđevićem umjesto maloljetnog kralja Petra II. Karađorđevića. Godine 1939. dolazi do sporazuma sa Hrvatskom seljačkom strankom i njenim vođom dr. Vlatkom Mačekom te je osnovana Banovina Hrvatska što je trebalo predstavljati početak buduće federalizacije države. To je potrajalo do 1941. kada je skupina vojnih časnika, uz podršku V. Britanije izvršila državni udar pri čemu je kralj Petar II. preuzeo vlast. Razdoblje je karakteristično po velikoj suradnji većinske crkve i države.

---

[199] Ustav Kraljevine SHS od 28. 06. 1921. Prema čl. 1. Ustava, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca je «ustavna, parlamentarna i nasljedna monarhija». Ustavnost znači da vlast organa vlasti izvire iz Ustava. Parlamentarnost, kao odnos zakonodavne i izvršne vlasti, znači da izvršnu vlast (vladu) vladar imenuje iz parlamentarne većine i ona djeluje dok uživa povjerenje parlamenta, a u suprotnom daje ostavku. Međutim, Ustav ne razrađuje to načelo. Ustav je vlast podijelio između vladara, vlade i Skupštine. "Zakonodavnu vlast vrši kralj i narodna skupština zajednički", "upravnu vlast vrši kralj preko odgovornih ministara", a "Sudsku vlast vrše sudovi. Njihove presude i rešenja izriču se i izvršuju u ime kralja na osnovi zakona". Međutim, ovlasti kralja su takve da je trodioba samo formalna. Usp. Bartulović, str. 88.

[200] Poslije atentata 20. 06. 1928. vodstvo SDK napustilo je Skupštinu i Beograd, došlo je do raskola srbijanskih i prečanskih stranaka. Vodstvo SDK traži povratak na stanje iz 1918. Kralj tvrdi da više ne može surađivati s parlamentom pa 06. 01. 1929. donosi službeni proglas: *"Nastupio je čas kada između kralja i naroda ne može i ne sme biti više posrednika"*, da parlamentarni rad uslijed političkih strasti postaje smetnja za državu. U svrhu očuvanja narodnog jedinstva i državne cjeline kralj ukida Vidovdanski ustav i raspušta Narodnu skupštinu. *"Svi zemaljski zakoni ostaju u važnosti, dok se prema potrebama mojim ukazom ne ukinu"*. Usp. Bartulović, str. 96.

Nepriznate vjere, sljedbe i konfesije su i dalje u slabom položaju spram države i priznatih religija.

Uvjeti za rad adventistima otežani su i u ovom vjerskopolitičkom sustavu diskriminacijskim, starim zakonima, koji ne priznaju druge konfesije osim tzv. odobrenih ili priznatih vjera. Priznate su: Rimokatolička, pravoslavna, islamska, evangelici (obiju konfesija[201]: evangelici - luteranska i reformirani - kalvinistička) i židovska.

Konkordati

Zašto su takvi stavovi država bili zastupani prema tzv. priznatim i nepriznatim vjerskim zajednicama? Iza svega toga stoje konkordati tih država koje su obuhvaćene ovim ugovorom sa Sv. Stolicom, tj. Vatikanom a njihov utjecaj se prelijevao i na Dalmaciju. Što su, zapravo, konkordati koji su imali toliki upliv na vjerskopolitičke sustave u razdoblju koje je predmet ovog rada? Ivan Mužić, povjesničar i autor knjige *Katolička crkva i Stepinac* daje detaljno objašnjenje:

> Odnosi (Rimo)katoličke crkve i države bili su kroz osamnaest stoljeća - uza sve međusobne česte sukobe - tako povezani da se može govoriti **o sustavu jedinstva Crkve i držav**e, koji se prema prevlasti jedne strane nad drugom očitovao ili kao crkvena država ili državna crkva, u kojoj su propisi postajali pravne norme bez obzira na to, da li ih je izdavala, dotično sankcionirala Crkva ili država. **Taj sustav, koji je podupirao samo jednu vjeru, u biti je nijekao načelo vjerske slobode.** (Naglasio autor.) [202]

Taj sustav jedinstva Crkve i države je definirao kakav će stav država zauzimati prema tzv. malim vjerskim zajednicama ili novim vjerskim pokretima. Mužić naglašava značajan pomak u odnosima Crkve i države, koji će istina polako ali ipak doći do izražaja - govori o ostvarivanju načela vjerske slobode.

> Od druge polovice XIX. stoljeća (posebno od 1780. kad je papinska država likvidirana od Kraljevine Italije) **nastupio je polagani proces odvajanja Crkve od države** u smislu ostvarivanja **načela vjerske slobode**.
>
> U modernoj državi odnos države prema Crkvi veoma je različit. Država u tom sustavu prepušta Crkvi na reguliranje dio poslova iz konfesionalnih odnosa. U drugim državama došlo je do potpunog odvajanja Crkve od države, i to tako, da se vjera tretira kao privatno uvjerenje svakog građanina, dok se vjerske organizacije smatraju pravnom osobnošću. **Tek u sustavu odvajanja Crkve od države moguće je ostvariti slobodu vjere, dotično ravnopravnost svih vjera.** (Naglasio autor.) [203]

Povijest konkordata ima svoju dugu tradiciju i oni imaju svoj snažan utjecaj na vjersko politički život građana. O samoj pravnoj naravi tih konkordata postoje razna mišljenja:

Konkordatski sustav

> S obzirom na to, da je stvarno razgraničenje djelokruga između duhovne i državne vlasti u pojedinoj zemlji katkad sporno, poznat je i **konkordatski sustav**, po kojemu Crkva i država uređuju svoje odnose

[201] *Službene novine* KSHS 1925. od 28.3. str.2.
[202] Mužić, I. *Katolička crkva i Stepinac*, str. 15. (2003.) Marjan tisak, Split
[203] *Isto*

međusobnim sporazumom. To je započelo konkordatima, od kojih je prvi sklopljen u godini 1122. između pape KalikstaII. i cara Henrika V., i to traje do naših dana.

Teorija privilegija

… Po staroj **"teoriji privilegija"**, koja danas ima vrlo mali broj pristaša, **konkordat je povlastica**, koju Crkva, kao vlast, koja je u duhovnom smislu nad državom, podjeljuje državi ili vladaru, tj. civilnoj vlasti, i to tako da uvijek može bez suglasnosti druge strane od njega odustati ili ga promijeniti. Protivno tome, po **"teoriji legaliteta"**, **konkordat je zakon**, koji donosi država kao vrhovna vlast na svom području, nadređena Crkvi i koja konkordat proglašava zakonom, koji može uvijek sama opozvati ili promijeniti.[204]

Teorija konkordata

Sukob dviju navedenih teza pokušala je riješiti **"teorija konkordata"**, u smislu, da je **konkordat ugovor** između Crkve i države kao ravnopravnh i nezavisnih vlasti. Ipak definiranje konkordata nije ni po ovoj definiciji jednostavno. Činjenica je da konkordat nije međunarodni ugovor, jer se ne sklapa između vrhovnih vlasti dvaju naroda u raznim zemljama, već između vrhovnih predstavnika vlasti (Rimo)katoličke crkve i države za jedan narod, koji živi u toj državi. Konkordat nije ni međudržavni ugovor, jer ga s najvišim nositeljem vlasti u jednoj državi sklapa papa kao vjerski poglavar katolika, a ne kao predstavnik Vatikanske Države.

U svakom slučaju konkordat je ugovor, koji se sklapa u pismenom obliku između predstavnika najviše državne vlasti i pape kao vrhovnog duhovnog poglavara katoličkih vjernika u toj državi i po kojemu dva ravnopravna kontrahenta za sebe i za svoje nasljednike trajno reguliraju pravni položaj (Rimo)katoličke crkve u državi, s kojom se potpisuje konkordat kao i odnos te države s Vatikanom. Sve to, da bi se izbjegli mogući sukobi u budućnosti. Konkordat stupana snagu kad ga proglasi papa u kardinalskom konzistoriju, dotično procedurom, kojom državna vlast donosi i proglašava zakone.[205]

2. Položaj vjerskih zajednica u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji

Vjerske slobode prema Vidovdanskom ustavu iz 1921. su vrlo ograničene - samo za priznate vjere ili konfesije. Ustav 1921. tako precizira:[206]

> "Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovesti ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati.
> Uživanje građanskih i političkih prava nezavisno je od ispovedanja vere. Niko se ne može osloboditi svojih građanskih i vojnih dužnosti i obaveza pozivajući se na propise svoje vere.
>
> Usvajaju se one vere, koje su u ma kom delu Kraljevine već dobile zakonsko priznanje. Druge vere mogu biti priznate samo zakonom. Usvojene i priznate vere samostalno uređuju svoje unutrašnje verske poslove i upravljaju svojim zakladama i fondovima u granicama zakona.
>
> Niko nije dužan da svoje versko osvedočenje javno ispoveda. Niko nije dužan da sudeluje u verozakonim aktama, svečanostima, obredima i vežbama, osim kod državnih praznika i svečanostima i u koliko to odredi zakon za osobe, koje su podložne očinskoj, tutorskoj i vojnoj vlasti.
>
> Usvojene i priznate vere mogu održavati veze sa svojim vrhovnim verskim poglavarima i van granica države, u koliko to traže duhovni propisi pojedinih veroispovesti. Način, kako će se te vere održati, regulisaće se zakonom.
>
> U koliko su u državnom budžetu predviđeni za verozakone svrhe izdaci, imaju se deliti među pojedine usvojene i priznate veroispovesti srazmerno broju njihovih vernih i stvarno dokazanoj potrebi.
> Verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja ili preko napisa verskog karaktera ili inače pri vršenju svoje zvanične dužnosti, u partiske svrhe."

---

[204] *Isto*
[205] *Isto*, str. 16.
[206] *Vidovdanski ustav* 1921. Član 12.

Ovdje se jasno ističe da su "usvojene veroispovesti ravnopravne pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati". To znači da postoje usvojene i nepriznate. Među usvojenima - priznatima se ne spominje Adventistička crkva.

Oktroirani ustav iz 1931. godine o vjerama[207] spominje praktično isto što i Vidovdanski ustav iz 1921. Tvrdi da se jamči sloboda vjere i savjesti a istodobno ističe da postoje usvojene (i neusvojene) vjeroispovijedi. Tako je on (Oktroirani ustav) sam po sebi kontradiktoran u tom segmentu o vjerskim slobodama kao i Vidovdanski. Jer, ovi Ustavi ne govore o vjerskim slobodama nego o onim vjerskim zajednicama kojima je država dala (selektivno) slobodu postojanja i djelovanja.

Zanimljivo je da je kralj Petar I. pri dolasku na vlast objavio u svom prvom proglasu da će se zalagati za ustavnost, jednakopravnost i demokraciju svih naroda u Kraljevini SHS, a na rasporedu vjenčanja Aleksandra I. 1922. godine stoji:

Raspored
Prisutnih lica u Beogradskoj Sabornoj Crkvi na dan vjenčanja
Njegovog Veličanstva Aleksandra I. sa Nj.K.V. princezom Marijom Rumunjskom 08.06.1922. godine

1. Poglavice *priznatih* vjera
2. Kraljevska familija

... i ostala svita poimence. [208]

Na ovom službenom državnom događaju jasno se vidi povlašten položaj tzv. priznatih vjera u odnosu na one nepriznate.

3. Zakon o … Kraljevine SHS i drugi pravni akti o vjerskim zajednicama

Narodne novine[209] KSHS objavile su 1925. godine popis priznatih vjera (tekst je pisan ćirilicom, azbučnim redom i na srpskom jeziku):

A. *Za sve Ustavom usvojene konfesije*: (točke od 1-4) ...
B. *Posebno za pojedine vjeroispovijesti u nadležnosti Ministarstva Vjera spada i to*:
a. za pravoslavne (točke od 1-8)
b. za katolike (točke od 1-7)
v. za muslimane (točke od 1- 4)
g. za evangelike obiju konfesija (Helvetske konfesije - luterani (1859.)
i Augsburške konfesije - kalvini (1899.), (točke od 1-3)
d. za Jevreje (točke isto kao kod evangelika)

Ovaj popis zorno prikazuje odnos vlasti prema "ostalim", nepriznatim vjerskim zajednicama.

[207] *Oktroirani ustav* 1931. Član 11.
[208] *Narodne novine*,KSHS od 01.06 1922. godine, broj 119. HR-DORH, Arhiv u Splitu. (istaknuo autor)
[209] *Narodne novine*, KSHS od 28.03.1925. god. VII. br. 69.-XIV., str.2.

Sljedeći značajan pravni akt kojim se regulira položaj pripadnika Adventističke crkve u Kraljevini Jugoslaviji bio je akt koji je izdalo Ministarstvo pravde Kraljevine Jugoslavije. Tu se eksplicitno daje do znanja da je ispovijedanje adventistima zabranjeno.

MINISTARSTVO PRAVDE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE[210]

Versko odeljenje
Broj 82957/29-XV
1. juna 1930. godine
Beograd

Radi pravilnog postupanja sa hrišćanskom sektom Jugoslovenskih adventista određujem sledeće:

Član 1.

Hrišćanska sekta Jugoslovenskih adventista nije zakonom priznata konfesija i ne može javno ispovedati svoju veru.

Član 2.

Svi konfesijski akti, koji proizvode građansko-pravne posledice, smatraju se pravno valjani za pristalice sekte Jugoslovenskih adventista samo onda ako ih je izvršio sveštenik one konfesije kojoj oni pravno[211] pripadaju.

Član 3.

Sastanci pristalica sekte Jugoslovenskih adventista radi zajedničke molitve dozvoljavaju se pod uslovima:

1. da sastanak bude u privatnoj kući;
2. da sastanak bude ograničen samo na pristalice adventističke sekte;
3. da sastanak bude prijavljen prvostepenoj upravnoj vlasti bar jedan dan ranije predstavkom po kojoj upravna vlast nema da donosi nikakvo rešenje.

Član 4

Za pristalice sekte Međunarodnih adventista sedmog dana[212] važi i dalje naređenje Ministra vera od 5. maja 1924. godine V. Broj 8765.

Ministar pravde.

Dr. Srškić, s.r.

Iz ovoga se jasno vidi da je Adventistička crkva bila samo tolerirana, a ne ravnopravna sa ostalim priznatim vjerskim organizacijama. To znači da se gotovo ništa nije izmijenilo u odnosu na ranije razdoblje. Izmijenilo se utoliko što ih prema vjernicima nisu primjenjivali otvorenu silu, što je prestao brutalan policijski progon. To je ipak bio napredak.

[210] Šušljić, M. *Bićete mi svedoci*, str. 346.
[211] To je značilo: ako je netko bio katolik ili pravoslavac i htio postati adventist, morao je pribaviti dokumente iz svoje prijašnje Crkve. To je značilo da vjenčanje nije bilo valjano ako je bilo izvan tih Crkvi. To je bilo ponižavajuće. (autor)
[212] Skupina tzv. "vegetara", koja se odvojila od Adventističke crkve 1920.

Močnik opisuje stvarno stanje na terenu, poslije tog famoznog "priznanja" Adventističke crkve, u časopisu *Der Advent Bote* i daje opasku što se zbilo na jednom bogoslužju:

> "Ipak, naš arhineprijatelj je u to vrijeme pronašao jednog vrlo sposobnog čovjeka, jednog katoličkog svećenika, i doveo ga na čelo Ministarstva unutrašnjih poslova. Taj čovjek je uspio da u dokumentu kojim nam je dodijeljena sloboda nađe jednu riječ koju je uspio iskoristiti protiv nas, tako da je na nekim mjestima naše vjernike doveo u vrlo težak položaj.
>
> U naredbi je, naime, pisalo da nam je dodijeljena puna sloboda okupljanja u 'svrhu molitve'. Pošto je svaka bogomolja istovremeno i dom molitve, u molitvene svrhe spadaju i sve aktivnosti koje se inače odvijaju u molitvenim domovima. Ovaj ministar se međutim okomio na ovaj izraz: 'u svrhu molitve', i odredio da se možemo okupljati isključivo na molitvu i ništa više, da ne smijemo čitati čak ni biblijske tekstove, a kamoli da propovijedamo ili da dajemo neke pouke." [213]

Riječ je o rimokatoličkom svećeniku, političaru i čelniku Slovenske ljudske stranke, Antonu Korošecu. Crkvena politika države se držala starog dotada isprobanog pravila: održavati dobre odnose s većinskom Crkvom, tolerirati ostale priznate a priječiti nastanak i razvoj eventualnih novih vjera ili sekta. Ovdje je dodatna prednost države bila u tome što je ministar ujedno i svećenik koji je znao „precizno“ tumačiti pojedine izraze iz vjerske terminologije.

> "Tako se jednom, u nekom mjestu u sjevernoj Bosni, dogodilo da je naš propovjednik stigao da bi poslužio tamošnjoj mjesnoj crkvi. Međutim, kada je bogoslužje počelo, pojavio se i policijski doušnik. I tako je postalo isključeno da se bogoslužje obavi po našem uobičajenom redu. Zato je propovjednik zatražio od svih prisutnih da kleknu na molitvu.
>
> Znao je da samo na koljenima može reći vjernicima ono što mu je na srcu. I doušnik je morao kleknuti da ne bi upao u oči. Propovijed na koljenima potrajala je preko pola sata. Onda su se molili vjernici i prijatelji (oni koji još nisu kršteni biblijskim krštenjem, uronjavanjem, kao odrasli). Molili su se dugo i opširno, poneki među njima čak i po dvaput; tako su njihova srca bila uzbuđena dolaskom doušnika. Ovaj se znojio, premještao s noge na nogu, i nikada se više nije pojavio."[214]

Isti odnos nepriznavanja bio je propisan i u Zakonu o ustrojstvu vojske i mornarice u kojem se spominju i svećenici u vojnim postrojbama.

A. *Za sve Ustavom usvojene konfesije*: (točke od 1-4) ... odnose se pravila za vojnike u vojsci, koji pripadaju ovim vjerama, konfesijama:

B. *Posebno za pojedine vjeroispovijesti u nadležnosti Ministarstva Vjera spada i to*:
a. za pravoslavne (točke od 1-8)
b. za katolike (točke od 1-7)
v. za muslimane (točke od 1- 4)
g. za evangelike obiju konfesija (Helvetske konfesije - luterani (1859.)
i Augsburške konfesije - kalvini (1899.), (točke od 1-3)
d. za Jevreje (točke isto kao kod evangelika)

[213] Usp. Šušljić, str. 348.349.
[214] Isto

Ovaj propis zorno prikazuje odnos vlasti prema "ostalim", nepriznatim vjerskim zajednicama. U vojsci KSHS bili su postavljeni svećenici priznatih vjera. Svećenici su, ovisno o svojoj službi u jedinicama i ovisno o aktivnim oficirima, imali i oficirske činove kapetana prve klase i majora[215], ali ne i pripadnici Adventističke crkve.

Država je propisala kako se djeca imaju vjerski ponašati, posebice kad su državni praznici. Obveza je svih učenika, bez izuzetka, otići u (priznatu) Crkvu, džamiju ili sinagogu. Izostanak se mora opravdati pismenom ispričnicom ili liječničkom potvrdom. Naputak zvuči kao da je napisan prema naputku priznatih religijskih zajednica.

Država je preko ministra vjera imenovala vjerske dužnosnike i poticala državljane na uredno pohađanje i vršenje vjerskih dužnosti.

Član 9: "Učenici treba da vrše uredno propisane verske dužnosti. ..."

U *Narodnim novinama* KSHS[216] objavljen je akt iz kojeg se vidi sprega države i Srpske pravoslavne crkve kao jedne od priznatih konfesija, vrlo bliska vlastima:

Mi,
Aleksandar I.
po milosti Božjoj i volji narodnoj,
kralj Srba, Hrvata i Slovenaca

Na prijedlog našeg ministarstva vera a po sporazumu sa Svetim Arhijerejskim Saborom Srpske Pravoslavne Crkve, postavljamo:
za episkopa Eparhije Vršačke:
Iliriona, Mitropolita Zvorničko-Tuzlanskog, po potrebi službe;

za episkopa Eparhije Bačke sa sjedištem u Novom Sadu

dr. Ireneja, episkopa Eparhije Timočke, po molbi.

Naš ministar vjera neka izvrši ovaj ukaz.

24. listopada 1921. godine u Beogradu

Aleksandar I. s.r.

Ministar vjera
dr. M. Jovanović, s.r.

4. Priznanje Adventističke crkve u Kraljevini Jugoslaviji 1930.

U Austro-Ugarskoj Monarhiji proširio se nazarenski pokret, ali njihov stav da ne uzimaju oružje u ruke i da ne daju prisegu državi, doveli su do reakcije državne vlasti i njihova progona. Dio adventista je usvojio takav stav 1920., ali upravo zato su svi adventisti, bez razlike, u praksi mogli biti progonjeni zbog toga. Ova skupina adventista je uvela u svoju

[215] *Narodne novine*, str. br.5. od 06.09.1923. Svećenicima su dodjeljivani oficirski činovi u vojsci KSHS. Zakon o ustrojstvu vojske i mornarice.
[216] *Narodne novine* KSHS od 25.01.1922., god. 4. broj 17.

praksu i nejedenje mesa (tzv. vegetari), što je postavljeno kao uvjet za primanje u njihovu zajednicu i za spasenje. Zato su pejorativno nazvani "vegetari".

Vodstvo Adventističke crkve se nije složilo s takvim raskolničkim stavom (čitaj: pritisak na slobodu savjesti) i oni su bili isključeni iz zajednice vjernika. No taj će njihov stav dugo biti uzrokom državnog progona za sve ostale adventiste.

Albin Močnik piše u časopisu *Der Advent Bote* da su adventiste stalno pozivali na ispitivanje u policiju, provjeravajući jesu li neprijatelji države. Poslije jednog od takvih saslušavanja, Močnika je posjetio visoki policijski dužnosnik. Rekao je da su saslušavali određeni broj vjernika i ustanovili da u cijeloj zemlji ne postoji nijedna druga organizacija koja ima tako moćan utjecaj na ljude i koja je u stanju u njima izazvati tako duboku promjenu kao ta adventistička vjerska zajednica. Ona povezuje najrazličitije ljude i karaktere i od njih čini nerazdvojne prijatelje. Rekao mu je:

> "Čujte naš savjet! Ne postoje nikakakvi izgledi da naš Parlament promijeni državne zakone u vašu korist. Protiv toga stoje jake tradicije. Međutim, imamo jedan zakon o društvima koji je vrlo dobar. Prijavite svoju crkvenu zajednicu kao društvo i dajte joj neko ime koje najbolje odgovara vašemu biću i cilju. Mi ćemo vam u tome biti od pomoći." [217]

Tako su adventisti preko noći 1928. godine u Srbiji postali *Društvo Preporod*. U Zagrebu za Hrvatsku (Slavoniju i Dalmaciju) i Novom Sadu za Vojvodinu *Samarićansko društvo*. Poslije toga su mogli iznajmljivati dvorane, propovijedati i istodobno djelovati na humanitarnom planu. No, širenje raskolničkog pokreta je utjecalo da ta radost i sloboda nisu dugo trajali. Vlasti nisu mogle razlikovati jednu skupinu od druge i sve su jednako progonili.

Močnik spominje da od 1908. na tim prostorima nikada nije naišao na slobodu savjesti. A onda se 1930. godine na tamnom horizontu beznađa pojavilo rumenilo nade. Adventistička Crkva je priznata!

> "... Gospodin ministar pravde izvolio je po molbi naše Zajednice (čitaj Crkve) donijeti rješenje kojim se dozvoljavaju naši sastanci.
>
> Zajedno s tim rješenjem poslan je raspis svakoj banovini radi znanja upotrebe, tako da se ovim rješenjem izvole upoznati i područne im političko-upravne vlasti radi znanja i daljeg upravljanja.
>
> Da bi se spriječilo da i pripadnici raskolničkog pokreta obavljaju svoj rad pod imenom Jugoslavenskih adventista, izdat će se svakom članu Zajednice legitimacija."[218]

Gore spomenuta naredba Ministarstva pravde, koja je izazvala toliko oduševljenje u redovima adventista nije jamčila Crkvi (humanitarnim društvima) potpunu slobodu okupljanja i djelovanja, ali je njome Crkva bila priznata kao odobrena vjerska zajednica, što

[217] Šušljić, str. 340.
[218] Isto, str. 345.

je u danim okolnostima ipak predstavljalo korak naprijed. Jer, tom naredbom su adventisti zapravo dobili odobrenje da se mogu slobodno okupljati i da zbog toga ne budu gonjeni a ne da su dobili priznanje za djelovanje svoje zajednice kao "priznate" Crkve.

Dotada progonjeni i na svakom mjestu sputavani u svim vjerskim aktivnostima, zatvarani i onemogućavani, adventisti sedmoga dana dobili su kakvu-takvu mogućnost okupljanja i održavanja bogoslužja. Naravno, bit će i problema, kao što je slučaj s ministrom, inače svećenikom, Korošecom. Mogu se okupljati, ali samo na molitvu a ne i da djeluju misionarski (misijski, da objavljuju usmenom i pisanom riječi ono što vjeruju a da zbog toga ne budu ometani)

5. Rad Adventističke crkve na prostoru Dalmacije 1918.-1941.

5.1. Rad Albina Močnika 1918-1941.

Iako se Albin Močnik nije vratio u Dalmaciju, njegov rad značajan je za prostor čitave nove države pa tako posredno i za Dalmaciju. Za razumijevanje razvoja Adventističke crkve potrebno je dati osnovne podatke o njegovim aktivnostima u korelaciji s organizacijom i aktivnostima adventista u ovom razdoblju.

Značajan je njegov rad 1921. godine na revitalizaciji Crkve nakon takozvanog 'reformnog pokreta', tj. pojave tzv. „vegetara“?

S obitelji odlazi 1921. u Beograd i radi na ponovnom pridobivanju vjernika koji su zbog raskola masovno napustili Crkvu. Radeći na širenju adventističke vjere on je 1925. napisao knjigu *Adventizam*, tiskanu na latinici i ćirilici (143 str.), u kojoj iznosi stavove Crkve o državi i vojsci. Nekoliko godina, do 1925. radio je kao propovjednik beogradske mjesne crkve.

Močnik je na Unijskom saboru 1925. godine izabran za prvog predsjednika novoosnovane Unije konferencija Adventističke crkve na području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Na Generalnoj konferenciji u San Franciscu dobiva za prevođenje knjigu Ellen G. White *Svjedočanstva*. Zatim je 1927. napisao Ustav Adventističke crkve, koji je bio izglasovan i prihvaćen na saboru u Novom Sadu, da bi 1928. u Beogradu utemeljio Društvo “Preporod” za Srbiju, u Zagrebu Društvo “Samarićanin” za Hrvatsku, a u Novom Sadu Društvo “A. Močnik i drugovi” za Vojvodinu. Pod tim su se imenima obavljala bogoslužja, humaniratne aktivnosti i javni rad u državi te kupovale i prodavale crkvene nekretnine.

Na dužnosti predsjednika Unije ostao je do 1930. godine kada na ovo mjesto dolazi pastor J. F. Huenergardt.

Godine 1931. Močnik nekoliko mjeseci boravi na adventističkom koledžu kraj Londona u pripremi za poučavanje u teološkoj školi u Zagrebu.

Albin Močnik imenovan je na mjesto profesora novoosnovane teološke škole na Pantovčaku u Zagrebu. Tu se istaknuo kao omiljeni profesor i priznati stručnjak za crkvenu povijest i ostale teološke predmete.

Godine 1935. Močnik se vratio u Beograd i preuzeo mjesto urednika adventističkih publikacija za tadašnju Kraljevinu Jugoslaviju. Na tom mjestu ostaje do 1940. godine. U isto vrijeme obavlja dužnost predsjednika za unutarnja pitanja uz predsjednika Unije Jovana Bauera.

Godine 1936. napisao je brošure *Zašto svetkujemo subotu?* i *Kada dolazi Božji sud?* te knjižicu *U predvečerje velikih događaja*. Nastavljajući s pisanjem on je 1937. napisao knjigu *Iz nizine u visinu* i udžbenik *Povijest novozavjetne Crkve*.

Budući da je bio oženjen, i da je imao petoro djece, nije bilo lako uskladiti stalna, duga putovanja, sa siromaštvom, nesigurnošću i progonima. Putujući Jadranskom obalom, osnivao je mjesne crkve. Zatim je ulazio u Crnu Goru[219], tamo krštavao i nastavljao put u Srbiju, Vojvodinu.[220] Godine 1940. kao prijelomne godine, iscrpljen zbog radnih opterećenja odlazi na liječenje u Sloveniju, a u rujnu se naseljava u Mariboru.

Pismo umirovljenog pastora Antona Lorencina 1969. godine, ranije predsjednika Jugoslavenske Unije crkvenih oblasti, pastoru Albinu Močniku pruža nam zanimljive i važne podatke o radu Močnika i adventista u ovom razdoblju.

Zanimljivo je da su gotovo svi kadrovi u Adventističkoj crkvi postali lideri kao vrlo mladi ljudi. Također je zanimljivo da su kolporteri i kolporterke bili uglavnom mladi ljudi, koji su bili oduševljeni onim što su otkrili o budućnosti u Bibliji a kasnije su se mnogi školovali i postali propovjednici. Takav je životni put bio i Antona Lorencina.

Iako je njegov životni plan tada bio školovati se za životni poziv za otpravnika vlakova, sve se promijenilo. On je napustio tu odgovornu i dobro plaćenu službu. Postao je literarni evanđelist (kolporter), biblijski učitelj i propovjednik Adventističke crkve te predsjednik Unije. Evo njegova pisma:

"Beograd 31.12.1969.

Dragi brate Močnik!
Danas je posljednji dan ove godine, pošto nastupa Nova godina, želim ti napisati ovo pismo. Danas sam razmišljao o ovoj godini koja je na izmaku. Prije godinu dana bio sam u bolnici. Morao sam hitno na

[219] Krštavao je najvjerojatnije u rijeci Morači kraj Danilovgrada.
[220] U arhivu autora ovoga rada ima materijala koji su vezani za rad Albina Močnika na području Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Slovenije i Crne Gore.

operaciju, jer mi je bilo puklo slijepo crijevo. Sada sam hvala Gospodu zdrav. Razmišljao sam i o prošlim godinama, pa sam razmišljao i o početku mojeg vjerovanja u adventu svijest.

Kada sam polazio u školu za otpravnika vlakova, stanovao sam kod Ike (Ilije), sina sestre Mesarović[221], i tu sam doznao da u istom dvorištu stanuje sestra Mesarović i uputili su me k njoj da mi ona govori o istini. Sestra Mesarović me pozvala da iduće subote dođem na bogoslužje kod sestre Zlatanović. Ja sam tamo otišao, jer sam nastavu imao poslije podne. Te subote nije mi se ništa (od programa na bogoslužju) sviđalo, niti sam mnogo razumio o lekciji, a pošto nije bilo nikakvih slika, mislio sam da više neću doći. Kad sam išao kući sa sestrom Mesarović primijetila je da nisam oduševljen, ali je bila vješta, pa me je oduševila da i sutra u nedjelju opet dođem. Nisam je htio povrijediti, da joj kažem da mi se ne sviđa, i mislio sam da ću i u nedjelju doći, i onda više nikada. Došao sam u nedjelju i vidio da je bila obješena zemljopisna karta sa dvije zemaljske kugle (globusa) i na njoj je bilo napisano da se propovijeda evanđelje po cijelome svijetu. Mislio sam: Kakvu vezu ima geografija s evanđeljem i to me je zanimalo.

Ti si držao propovijed i razumio sam je. Poslije propovijedi postavio sam ti mnogo pitanja i pozvao si me da dođem u ponedjeljak kod sestre Zlatanović i da dalje razgovaramo. Došao sam prije podne i u suterenu si mi održao prvi biblijski sat. Objasnio si mi drugo i sedmo poglavlje knjige proroka Daniela i povezao si to sa poviješću i to me je zanimalo, jer ranije nisam imao Sveto pismo, i nisam znao da se proročanstva slažu sa poviješću. Tog časa objasnio si mi iz Otkrivenja 13. poglavlja broj 666 i napisao si mi te brojke i što one znače. Odmah sam naručio Sveto pismo kod Janka Pleška i počeo ga revno čitati.

Taj moj početak vjerovanja bio je 1920. godine. Ja sam bio odlučio da ću iz poštovanja prema sestri Mesarović, a da je ne bih povrijedio, samo još u nedjelju doći, i da više neću poslije dolaziti (na predavanja). Ipak je Gospod kroz tebe, brate Močnik, utjecao na mene da zavolim istinu i radujem se što je povijest mog života išla drugim tokom. Ja sada imam 70 godina i radujem se što sam tada upoznao istinu i što će Krist skoro doći i premjestiti nas u vječno kraljevstvo.

Kad sam završio otpravničku školu dobio sam posao otpravnika vlakova u Somboru, poslije sam radio na stanici Bogojevo i na kraju na stanici u Novom Sadu. Ja sam tada mislio da mogu biti dugo prijatelj, kao što je bio i Gavro Šašić, ali Gospod me je vodio opet na drugi način. Razbolio sam se i morao sam u bolnici u Novom Sadu ostati tri mjeseca, zbog bolesti bubrega. Za to vrijeme dobio sam više knjiga od brata (Maxa) Ludewiga i čitajući knjige sestre Ellen G. White, odlučio sam, kad izađem iz bolnice da ću pristupiti krštenju i da ću prodavati (adventističke) knjige. Kršten sam u proljeće 1923. godine i brat Krdžalić me je odmah uveo u kolportažu.

Godine 1924. negdje u ožujku, ti si me odveo u Sarajevo da radim kao biblijski radnik i (kazao) da na jesen trebam ići u misionsku školu (u Friedensau). Tada se bogoslužje održavalo kod brata Megena. Sjećam se da si te subote bio (na zid) objesio jedan plakat sa naslovom „Bože daj nam Bosnu“. Ti si me predstavio vjernicima i tako sam u Sarajevu počeo (raditi) biblijski rad.

Godine 1926. vratio sam se iz Friedensaua (sa studija teologije), i pošto tada nije bilo novca za plaće, skoro svi propovjednici su morali u kolportažu, pa sam i ja išao u Vukovar prodavati knjige. U kolportaži sam stjecao korisna iskustva i imao sam više prihoda nego što su propovjednici imali plaću. Kad je opet bilo novca (za plaće propovjednicima), ja sam opet namješten kao biblijski radnik, i poslije sam radio u Novom Sadu, Beogradu i Zagrebu.

Godine 1928. premješten sam u Beograd da budem tajnik za sva tri odjeljenja[222], za cijelu Jugoslaviju, jer do tada (još) niste imali takvog tajnika za odjeljenja.

Eto, o tome sam danas razmišljao, pa sam se odlučio da ti malo pišem kako je Gospod vodio povijest moga života. Ali, kako sam već gore spomenuo, ti brat Močnik, bio si taj koji me je zainteresirao za adventnu vijest, i za to sam ti mnogo zahvalan.

Ti si mi pričao kako je Gospodnje djelo otpočelo na teritoriju naše Jugoslavije, ali nisam bilježio, pa bih želio biti siguran kako je to otpočelo, zato te molim da mi odgovoriš na pitanja koja ti šaljem u ovom pismu. Zahvaljujem ti unaprijed na tvome trudu.

---

[221] *Glasnik*, br 2. str. 15. 1958. Sofija Mesarović (1870. - 1958.) Krštena je biblijskim krštenjem - uronjavanjem, 1909. godine sa svojom sestrom Tonkom. Bila je jedna od najstarijih vjernica beogradske adventističke mjesne crkve.
[222] Odjeljenja za: misiju - propovijedanje evanđelja, subotnju školu i odjeljenje za djecu. (prim.autora)

Pošto sutra nastupa Nova godina 1970. želim brate Močnik, tebi, tvojoj supruzi i vašoj kćerki dobro zdravlje, duhovne radosti i osobna iskustva s Gospodom. Ostajem uz srdačan pozdrav,
Tvoj brat u Kristu, Anton Lorencin."[223]

5.2. Živorad Krdžalić i dolazak literarnih evanđelista – kolportera u Dalmaciju

Adventistička vijest je u svojim počecima u Dalmaciji uglavnom bila objavljivana preko putujućih literarnih evanđelista - kolportera. To znači da je pisana riječ, najviše u obliku traktata s kratkim sažetkom određenih tema ili knjižica koje su obrađivale proročanske teme, bila materijal pomoću kojega su objavljivali biblijske istine u koje su vjerovali. Kolporteri su odigrali najznačajniju ulogu u širenju adventističke vijesti u počecima i u prvoj polovici XX. stoljeća, koristeći pisani medij, koji se pokazao i u modernijim vremenima vrlo efikasnim u širenju evanđelja.

Svjedodžbe, koje su primali polaznici tečajeva, u Zagrebu su potpisali: L. Schillinger, Siegfrid Ludewig, Mirko Golubić, Dragiša Stojčević i Berty (Berta) Stojčević 1939. godine. Bila je to teološka priprema za literarne evanđeliste - kolportere, biblijske radnike i propovjednike, koja je u Zagrebu djelovala na Pantovčaku od 1931. godine.

Ovdje je prikazan kratak životopis Živorada - Živa Krdžalića, koji je cijeli svoj radni vijek posvetio kolportaži - literarnom evangeliziranju, bilo kao literarni evanđelist - kolporter, bilo kao vođa tog crkvenog odjela i na taj način posredno uticao i na evangelizaciju u Dalmaciji.[224] Kronološki, vrijeme njegovog rada prethodi sljedećim osobama i mjestima koja su obrađena u nastavku rada.

Živorad Krdžalić je rođen u Mokrinu 4. svibnja 1892. godine u Vojvodini koja je u to vrijeme u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Umro je 3. listopada 1978. godine u Beogradu, tada u SFR Jugoslaviji u 87. godini života.

Imao je dvije i pol godine kada je ostao bez majke, tako da je brigu o njemu kao i o njegovoj sestri Jelki i bratu Savi preuzeo njegov otac Aleksa.

Prvi dodir s adventistima sedmoga dana imao je 1903. godine u rodnom mjestu Mokrinu, u kući Sime Janjića gdje je stanovao sa svojim ocem, a u čijoj kući su se održavala bogoslužja, kojima je osobno nazočio.

Veliku promjenu doživio je u sebi 1910. godine prilikom posjeta njegovog rođenog starijeg brata, kojemu je ime bilo Savo a koji je već bio vjernik Adventističke crkve. Njegov brat mu je poklonio dva Sveta pisma. Jedno je bilo na srpskom jeziku a drugo na mađarskom, jer sve se to događalo na području tadašnje Austro-Ugarske Monarhije. Poslije toga je i sam

[223] Pismo u arhivu autora ovoga rada.
[224] Usp. Ovdje je prikazan dio njegove biografije (u pisanoj formi u arhivu autora) koju je napisala dr. Jelica Dobrović - Krdžalić njegova kći, koja zorno prikazuje njegov specifičan karakter i doprinos toj vrsti propovijedanja.

Živo Krdžalić počeo svetkovati subotu. Prvu subotu je proveo u prirodi, koja ga je podsjećala na Boga Spasitelja. Tu je on čitao Bibliju, onaj dio u kojem je pisalo o Božjem zakonu - o Deset Božjih zapovijedi i tada je privatio da je subota određena za dan odmora.

Iste 1910. godine život ga je odveo u Budimpeštu s pismom preporuke Roberta Schillingera, jednog od lidera Adventističke crkve u tom dijelu Monarhije. Tu preporuku je Živo Krdžalić predao Johnu F. Huinergardtu, tadašnjem predsjedniku Adventističke crkve za cijeli Balkan, koji ga je krstio 15. veljače 1911. godine. I od tada je Živo Krdžalić bio aktivno uključen u rad adventističkog pokreta.

Počeo je kao literarni evanđelist (kolporter). Prodavao je adventističku literaturu u Budimpešti. Tijekom tog svog rada, prodajući knjige od kuće do kuće, naišao je na jednu bolesnicu koja se zainteresirala za adventizam tako da ju je on doveo u vezu s rukovodećim ljudima Adventističke crkve, koji su je poučili osnovnim istinama Biblije, te je ona uskoro ozdravila i fizički i duhovno. Bio je to prvi snop misijskoga rada Žive Krdžalića.

U Budimpešti je 1912. godine održan glavni sabor Adventističke crkve, i tada je organizirana Podunavska unija. Živo Krdžalić se odmah uključio u sastanke literarnih evanđelista. Nažalost, uskoro je počeo Prvi svjetski rat 1914. do 1918. godine i on je također bio mobiliziran. Bio je učesnik rata i molio se Bogu da preživi. I tako se i dogodilo. Bio je duboko ubjeđen da ga je Bog sačuvao kako bi nastavio započetu misiju.

Godine 1918. je stvorena kraljevina SHS a Živo Krđalić je 1920. nastavio raditi kao literarni evanđelist. Najprije je radio u Mačvi (dio Srbije), gdje je osnovana prva Adventistička crkva s pastorom Albinom Močnikom na čelu. Od tada Živo Krdžalić više nije radio kao literarni evanđelist već kao vođa literarnih evanđelista. Odnosno, uvodio je literarne evanđeliste u posao.

U Šapcu je uveo u taj posao Antona Lorencina, koji će kasnije postati predsjednikom Unije na razini FNRJ. Bilo je to 1922. godine. Zatim je Živo Krdžalić prešao u Niš, gdje je uveo u posao Đorđa Kalezića, koji će kasnije raditi u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu i Mojsija Sudara. Literaturu su prodavali danju a u večernjim satima su održavane propovijedi. Niš je postao crkveno okružno središte.

Živo Krdžalić je uskoro postao vođa literarnih evanđelista za cijelu Jugoslaviju. Pošto je osnovana Jugoslavenska unija, nju su sačinjavale tri crkvene oblasti, sa sjedištima u Nišu, Zagrebu i Novom Sadu a nazivale su se: Južna, Zapadna i Sjeverna oblast. Rukovodeći kadar tih oblasti bili su: Radomir Dedić u Nišu, Pavao Brehelmaher u Zagrebu, koji će kasnije raditi u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu i Ante Kanački u Novom Sadu, koji će kasnije

također raditi u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu. Živorad Krdžalić je bio vođa literarnih evanđelista u Uniji, sa sjedištem u Beogradu.

5.3. Žene literarni evanđelisti - kolporterke

U kolportiranju jednako su uzimali učešća i muškarci i žene. Posebice na jadranskoj obali i otocima radili su adventistički kolporteri od samih početaka XX. stoljeća. U njemačkom časopisu *Der Advent Bote* iz 1925. godine pastor Albin Močnik je objavio:

"Djelo se proširilo na Crnu Goru i Makedoniju, u čemu su naši hrabri kolporteri imali najvažniji udio. Mrežu evanđelja je bračni par Einspieler razapeo na mnogim jadranskim otocima i to sa dobrim uspjehom."[225]

Prezime ovoga bračnog para je strano, vjerojatno njemačko. Močnik ga spominje usput, a rad se odvija na jadranskim otocima. Kako su stranci mogli djelovati, kakvom vrstom literatuere, na kojem jeziku su se sporazumijevali, u kojim su sve mjestima bili... Sve je ostalo nepoznanica. Ovo podupire tezu da su adventisti najviše djelovali pomoću literature.

Slijede poglavlja o aktivnostima dviju kolporterki koje su djelovale na gotovo čitavom prostoru Dalmacije pa su zato izdvojene i obrađene u zasebnim cjelinama, a nisu obrađene u okviru pojedinih gradova kao prostornih, urbanih i upravnih cjelina.

5.3.1. Ana Manestar

Od 1922. do 1925. i dalje, posebice su aktivne bile kolporterke, među kojima pronalazimo ime Ane Manestar[226], porijeklom iz Dramlja, nedaleko od Rijeke, koja je djelovala i u Dalmaciji.

Kao aktivna vjernica, Anica je u Zagrebu bila određena da bude kolporter po Primorju, što je dragovoljno prihvatila. Radila je u Dramlju, Sušaku, Rijeci, Crikvenici, Novom Vinodolskom i Senju gdje su je jednom prilikom na zahtjev tamošnjeg svećenika zatvorili. Zatim odlazi na otok Krk da radi na širenju vijesti evanđelja. U Omišlju upoznaje obitelj povratnika iz Amerike koji su upoznali istinu u toj dalekoj zemlji. U daljem radu na otoku Krku bila je opet uhapšena. Tom prilikom oduzeli su joj knjige i protjerali s Krka. Unatoč svemu što je doživljavala i dalje uporno i poletno radi i stiže čak do Šibenika i Splita."[227]

Prema dosadašnjoj spoznaji pastor Albin Močnik 07.07.1924. godine krštava biblijskim krštenjem uronjavanjem u Sarajevu (u rijeci) Paulu Šupnik (rođ. 21.07.1907.), koja je kasnije radila u Dalmaciji sa svojim suprugom, pastorom Jankom Pleškom.[228] Kod Kačjaka

---

[225] *Der Advent Bote*, od 01. kolovoza 1925. godine, str. 236.237..
[226] *Adventistički pregled* br. 6/2008. o Ani Manestar više. *Glasnik* br. 5/1991., str. 5.)
[227] *Glasnik* br. 5/1991., str. 10.
[228] Dokumentacija o Ani Manestar u posjedu autora.

(nedaleko od Crikvenice), Albin Močnik je 1925. godine krstio u moru sedam osoba koje je kroz proučavanja za taj čin pripremila Anica Manestar, kolporterka.

"I unatoč svemu što je preživljavala, Anica nije poklekla. Tako se 1925. godine njezinim propovijedanjem sedam osoba spremilo za krštenje. Između njih bili su Aničin otac, majka, ujak, ujna, sestre Kata i Jelka te rođak Tomica. To prvo[229] krštenje na Jadranu obavljeno je kod Kačjaka u jednoj uvali, a obred krštenja izvršio je pastor Močnik."[230]

5.3.2. Kata Trifunović

Godine 1927. iz Beograda dolazi Kata Trifunović[231] sa još nekim vjernicama u Crnu Goru i u Dalmaciju. Kolportirale su u Zelenici, Herceg Novom, u Dubrovniku, na otoku Korčuli, u Splitu.

Kata Trifunović[232] je kolporterka iz Beograda koja je djelovala kao kolporterka u Crnoj Gori i u Dalmaciji. Njezin životni put je krenuo nizbrdicom onda kada se je udala. Iako je bila pobožna i u mladosti htjela postati redovnicom, izgleda da u njezinu braku nije bilo mjesta za religiju. Taj nesretni bračni odnos ju je doveo do ruba očaja, čak do pomisli da izvrši samoubojstvo. Odlučila je još otići k svojoj prijateljici, popričati i onda izvršiti tu svoju crnu namjeru. No, sve je ipak, dobilo drukčiji epilog. Zahvaljujući jednom kolporteru.

Ovdje je dio pisma Albina Močnika o kolporterki Kati Trifunović.[233]

"... Još u mojoj ranoj mladosti imala sam silnu težnju za pravom pobožnošću i zato sam htjela postati kaluđerica.[234] Ali, bilo je sasvim drukčije. Morala sam napustiti roditeljski dom i otići u veći grad da služim. Onda sam zapala u bračni život bez sunca i nade, u jednu tako veliku nesreću, da sam odlučila samoubojstvom učiniti kraj svojim jadima. Iz tog razloga uputila sam se mojoj najintimnijoj prijateljici, da se s njom vidim još jednom.

A ova prijateljica, iako nije znala za moju crnu namjeru, upotrijebila je svu snagu da bi me malo dulje zadržala kod sebe, da bih mogla čuti jednog čovjeka koji zna tako divno govoriti iz Svetoga pisma - Biblije. I tako sam ja ostala, i taj čovjek je došao. Bio je to kolporter, koji je prodavao adventističku literaturu."[235]

Ovaj susret Kate Trifunović s adventističkim kolporterom je utjecao tako snažno na nju da se u njezinu životu dogodila dramatična promjena nabolje. Ona je odustala od svoje crne namjere. Odlučila je boriti se kroz život, odgajati djecu i koliko joj vrijeme dopusti, govoriti drugima kakvog je prijatelja našla u Bibliji. Krenula je od kuće do kuće, volonterski, širiti literaturu.

---

[229] Autor ovoga teksta nije znao za ranija krštenja koja je obavio Albin Močnik na Jadranu. Na tom dijelu Jadrana kod Crikvenice je vjerojatno to bilo prvo krštenje.
[230] Albin Močnik je 1925. godine obavio krštenje u moru kod Kačjaka (nedaleko južno od Rijeke, blizu Crikvenice). *Glasnik* br. 5/1991., str. 10. Krstio je sedam osoba.
[231] Dokumentacija u posjedu autora.
[232] Iskustvo Kate Trifunović pribilježio Albin Močnik. Pismo u posjedu autora.
[233] Izvornik u arhivu autora.
[234] U pravoslavaca kaluđerica je isto što i časna sestra u rimokatolika.
[235] Iz pisma Lydie Ostermann

"Slušala sam kako je tumačio Sveto pismo, i sve je tako utjecalo na moju dušu, da sam odbacila svoju namjeru i u iduću subotu sam pošla sa svojom prijateljicom u *subotnu školu*[236]. Iza te škole slušala sam propovijed Albina Močnika, čula završnu pjesmu o Isusovoj divnoj ljubavi i sažaljenju prema grešnicima i jadnicima, o Njegovom dolasku i blaženom vječnom životu. Osjećala sam kao da je sam Bog sišao, govorio mi i smilovao se na moju nevolju, zagrlio me i privukao na svoje srce. Bilo je to mjeseca ožujka 1923. godine.

Gospodin mi tada podari potpunu pobjedu i ja sam bila krštena u mjesecu studenome 1923. godine. Moji roditelji su na mene zbog toga bili jako ozlojeđeni i silno su me napadali, ali nisu me mogli slomiti. Do danas nijedna sila nije uspjela slomiti moju vjeru i razdvojiti me od Krista i Njegove Crkve.

Ali, još od prvih dana moga obraćenja imala sam želju da povedem na slušanje Božje riječi što više osoba. Tako, kad sam rodila dijete, vodila sam ga sa sobom sa jednoga kraja grada do drugoga, i tako sam prodavala po kućama naš divni časopis *Preporod* i pozivala ljude na naša bogoslužja. Kad sam rodila i drugo dijete, pošla bih na taj rad, noseći ga u naručju a drugo sam vodila za ruku, i tako sam nastavila rad od kuće do kuće."[237]

Suprug Kate Trifunović nije bio zainteresiran za duševno i duhovno stanje svoje supruge. Nije prepoznao promjene koje je ona doživjela. Tužio ju je Duhovnom sudu. Oduzeo joj je djecu i izbacio na ulicu. Sve ove okolnosti su utjecale da se ona odluči za "profesionalno" bavljenje kolportažom.

"Moju *duhovnu hranu*[238] držala sam kod jedne vjernice, jer moj suprug bi sve to poderao ili spalio. Konačno, on me je tužio *Duhovnom sudu* i ja budem osuđena da se moram u roku tri mjeseca odreći svoje krive vjere ili moram napustiti svoj dom, bez djece, bez ičega. Tako se i dogodilo te sam jednoga dana ostala na ulici, bez djece i bez sredstava za život.

Ovo je za mene, kao majku, bio strašan udarac. Ali, Isus nije odstupio od mene i tako, ipak, nisam bila sama. To sam naročito iskusila 1927. godine, kad je (kolporter i propovjednik Anton) Lorencin došao iz škole[239] pa me je poveo sobom u kolportažu, da me uvede u način rada i da nastavim taj rad umjesto njega. Tako se ispunila moja najveća želja, jer, od tada sam bez prestanka mogla raditi za svoga Gospodina i da mjesečno prodam naše literature za 6000 do 7000 dinara i dovesti mnoge duše na naše sastanke za proučavanje Biblije.[240]

Zanimljivo je da je Kata Trifunović, iz Beograda, a radeći kao kolporterka, dospjela i na Jadransku obalu. Ako se uzme u obzir tadašnja mogućnost putovanja, razvijenost infrastrukture, prevaljivanje većih udaljenosti, zadivljuje pokretljivost i snalažljivost kolportera. Zadivljuje i ambiciozno planiranje širenja literature tadašnjih malobrojnih vođa Adventističke crkve. Vidi se da su osim kontinentalnih mjesta imali u planu i Jadransku obalu. U Dubrovniku su kolporterke imale dramatično iskustvo.

"Poslije tri mjeseca rada poslata sam sa još jednom vjernicom u Dalmaciju, kako bismo tamo sijale sjeme Božje istine. U Dubrovniku smo radile s najboljim uspjehom, jer, posao je bio sličan radu zemljoradnika, koji iz dana u dan neprestano hoda po njivi i sije sjeme. Ali, uskoro je (lokalna) crkva organizirala hajku

---

[236] *Subotna škola* u Adventističkoj crkvi znači: proučavanje određene biblijske teme subotom na bogoslužju u skupinama (razredima) do deset vjernika ili onih koji to još nisu. Tako, u tim razrednim skupinama, koje vode biblijski učitelji - laici, po cijelom svijetu se proučava, diskutira svakoga tromjesečja tematska cjelina iz priručnika koji ima naslov *Pouke iz Biblije*, a koji priprema Generalna konferencija, najviše organizacijsko tijelo na svjetskoj razini. *Subotna škoka* naziva se zato što adventisti svetkuju subotu prema Božjem zakonu zapisano u 4. zapovijedi i to se obdržava subotom.

[237] Iz pisma Lydie Ostermann. Pismo u posjedu autora.

[238] U internom razgovoru, vjernici duhovnom hranom nazivaju Bibliju i knjige duhovnog sadržaja. (autor)

[239] Iz Friedensaua se vratio sa školovanja 1926. (autor)

[240] Iz pisma Lydie Ostermann, pismo u arhivu autora.

stanovništva protiv nas. Tako nas je jednoga dana u jednoj ulici s obje strane, opkolila masa svijeta, te nismo mogle nikamo. Na jednom balkonu pripremali su velike sudove s vrelom vodom. Njihov plan bio je da nas dotjeraju ispod tog balkona i tada na nas izruče vrelu vodu i tako nas onesposobe za dalji rad.
Kad smo vidjele što su nam priredili, podigle smo svoja srca Gospodinu (moleći se u sebi), koji je rekao: "Ja sam s vama u sve dane!" I, tada se pojavi neki mladi student, koji je od nas kupio knjigu *Put ka Kristu*.
On stane pred razbješnjelo mnoštvo i poče im govoriti kako nije pravo to što rade s nama. Jer, knjige koje širimo među njima su veoma dobre, jer vode k Spasitelju.

Tada im je ispričao skoro sav sadržaj te knjige i to na tako topao i ljubazan, ubjedljiv način da se narod smirio. I kada smo pošle između njih, pozdravljali su nas osobito ljubazno.
Da bi me ohrabrio za daljnji rad, te noći Gospodin mi je dao naročiti san. Usnih kako stojim na stijeni i govorim dolje okupljenom narodu o Isusu. Zatim sam opet usnula o Isusovom dolasku i vidjela sam mnoge iz onog naroda kojima sam propovijedala. Ispunjene novom snagom, drugo jutro smo nastavile rad. Kad smo tu završile s kolportiranjem prešle smo u grad Herceg Novi."[241]

Kata Trifunović spominje da je došla raditi s još jednom kolporterkom a da su im se u Herceg Novom pridružile još dvije kolporterke. To pokazuje da je kolportera bilo više i da su sustavno posjećivali gradove i sela na obali i otocima.

"U Herceg Novom su nam se u kolportiranju pridružile još dvije vjernice. Jednoga jutra htjele smo čamcem prijeći zaljev. Nasred zaljeva primijetili smo da se čamac puni vodom. Tek sada smo primijetili da čamac propušta. Čovjek koji nas je vozio dao nam je savjet da svoje pakete s knjigama bacimo u more. Ali, mi to nismo učinile. Uputile smo srdačnu molitvu Gospodinu.

Na toj strani na kojoj smo sjedile, voda je već dosegla do vrha čamca. No, Bog je učinio da čamac nije potonuo nego smo stigli do obale i iskrcale se, svaka sa svojim paketima.

U blizini smo vidjele neku kuću i na naš poziv dođe jedna gospođa, koja je govorila samo njemački. Kada je razumjela kakvu vrstu literature nudimo i da imamo nekoliko knjiga i na njemačkom jeziku, vrlo se je obradovala. Vozač nas je ostavio a mi smo sa ovom gospođom i njezinom obitelji proveli vrlo ugodne trenutke. Ona je kupila neke od knjiga na njemačkom jeziku i tada je kazala: 'Ovo je s vaše strane velika žrtva što ste došle ovamo i donijele nam ove divne istine.'"[242]

5.3.2.1. Kolportaža na otoku Braču

"Na otoku Braču, u blizini Splita, (lokalna) crkva je poslije našega rada podigla narod protiv nas i morale smo pobjeći u kamenjaće (kamene kućice-skloništa?) i tamo prenoćiti. Noć je bila vjetrovita i vrlo hladna, tako da smo posve prozeble. Ujutro, vrlo rano, primijetile smo dolje u pristaništu lađu, pa smo požurile preko kamenih ograda (suhozida, gromača), preskačući kamenje, stijenje, ali nismo mogle izbjeći prolaz kroz dio gradića. Odmah su nas opazili i uzbunili sve mještane, koji su pošli u hajku za nama.

Ali, uspjelo nam je uletjeti u lađu, koja je odmah potom krenula, tako da su gonitelji stigli prekasno. Strašno su psovali i prijetili nam šakama. Ali, mi smo odmakli od obale i nisu nam se mogli približiti. Ali, naši živci bili su tako napeti, kao da će popucati. Tako smo stigli u Split.

Jednom drugom lađom i istovremeno stigao jeu Split i pastor Albin Močnik sa suprugom Pavlom, koji su bili na putu za Crnu Goru a odande za Bosnu i Srbiju. Propovijed te subote[243] vrlo nas je ohrabrila i ulila nove snage. Doista je to za nas velika sreća što pripadamo vjernicima velikog adventa[244]!

[241] Isto
[242] Isto
[243] Albin Močnik je proveo tu subotu u Splitu i tada i propovijedao (najvjerojatnije 1927.).
[244] Dolazak Isusa Krista

5.3.2.2. Kolportaža u Sarajevu

"Preko zime sam radila u Sarajevu. Tamo sam imala sobicu iznad podruma, hladnu kao ledara, bez peći i bez ikakve mogućnosti da posušim svoje mokre cipele i odjeću. Niti sam imala topao krevet. I, tako sam prehladila sve svoje unutarnje organe. I pored teške operacije i drugog liječenja, nikada više nisam ozdravila.

5.3.2.3. Bolest i prekid s kolportažom

"Ovako bolesna, pokušala sam nastaviti rad u kolportaži, jer se nisam mogla razdvojiti od te vrste rada, ali organizam mi je sasvim otkazao, kao sat kad mu pukne opruga. Tako sam 1934. godine morala napustiti svoj najomiljeniji posao i potražiti neki lakši.

Zanimljiva je opaska kraljevskog savjetnika o kolporterima, koja najbolje oslikava kako je tada bila organizirana kolporterska služba:

Za vrijeme mog rada u Zemunu došla sam u kuću jednog kraljevskog savjetnika. Ovaj mi je rekao: 'Čudnovato, od ove literature nitko nigdje nije siguran. Gdjegod da si, nađu te.' ..."[245]

Rad Katice Trifunović i njen odnos spram pastora Albina Močnika ocrtava njeno pismo iz 1963. Radi konzistentnosti prikaza ovog razdoblja i rada Katice Trifunović podaci su stavljeni u ovaj dio rada. Ona 31. ožujka 1963. godine piše iz Kanade vjernici, sestri u Kristu Miri (koja je živjela na otoku Krku). Ta Mira je 1963. - 1964. njegovala u Slovenj Gradcu u Sloveniji, vjernicu Pavlu, suprugu Albina Močnika. Ona se osvrće na službu Albina Močnika i njegove supruge Pavle.

"Primili smo tvoje drago pismo i sve smo dobro razumjeli. Sretni smo što smo opet uspostavili vezu. Tako smo čuli tvoj dragi glas.

Hvala ti što si nam tako opširno pisala o sebi i svom životu, bolnom i punom borbe. Draga sestro Miro, znam i osjećam tvoju bol i teret, znam da ti je doista teško... Draga, jedina utjeha jest, kao što kažeš, samo to da će nam naš Utješitelj i Izbavitelj Isus skoro doći. Blažena naša nada i sva utjeha na ovoj zemlji, toj suznoj dolini.

I ti sada činiš veliku žrtvu što dvoriš tako teške bolesnike. Znam i razumijem te u svemu. Meni je jako žao sestre Močnik što je tako teško oboljela. Nju znam još kao mladu i svu njihovu djecu još kao male. Sestra Močnik je bila jako dobra, mirna i strpljiva među tolikom djecom, kao prava majka. Sa vjernicima je bila vrlo ljubazna, jednostavna u odijevanju. Imala je krasnu kosu, uvijek ju je lijepo, skromno uredila, kao prava kršćanka. Bila je primjer u svemu. Kao da sada gledam tu divnu ženu. Često nam je pjevala solo. Svi smo bili sretni u njezinom prisustvu, pri njezinoj pojavi.

Bilo nas je malo i nije bilo pjevačkog zbora. Bračni par Močnik bio nam je sve. Samo nebo nam ih je poklonilo da u Beogradu visoko podignu barjak Božje riječi i istine.

Vlasti su nas progonile. Na koliko mjesta smo se skupljali, nek' ti kažu. Bila je to borba i duhovna i fizička. "Vegetari"[246] su stalno išli i rušili. Pastor Močnik je dan i noć trčao i radio. Nije si dao sna, mira ni odmora, samo da bi sačuvao Gospodnje "stado" i povećao ga, kao što vidiš i danas. Kao takav

[245] Prvo pismo Katice Trifunović

[246] "Vegetari", fanatični ogranak koji se odvojio od Adventističke crkve 1920. koji, među ostalim, zastupa stav da se oni koji jedu bilo koju vrstu mesa neće spasiti. Pejorativno su nazvani "Vegetarima". I danas u R. Hrvatskoj postoje još u tragovima. Inače, u mnogim zemljama, gdje je to moguće, većina adventista se nastoji hraniti vegetarijanski ili ovo-lakto-vegetarijanski, ali to nije uvjet za članstvo ili spasenje. To je zdravstveno načelo koje svatko sam usvaja a u svrhu zdravijeg načina življenja.

bolesnik, stalno radi na buđenju i podizanju (vjerništva) da ne zaspemo (duhovno), jer je Ženik pred vratima." [247]

5.4. Počeci i razvoj adventističkog djelovanja u Zadru

5.4.1. Iz povijesti grada Zadra

Grad i županijsko sjedište Zadarske županije. Smješten na istočnoj obali Zadarskoga kanala na sjeverozapadnome dijelu Ravnih kotara u sjevernoj Dalmaciji. Stara jezgra grada smještena je na zaštićenom poluotoku s prirodnom lukom između Stare luke i zaljeva Jazine. Prema popisu stanovništva 1900. godine Zadar je imao 18 000 stanovnika. A 2001. godine Zadar je imao 69 556 stanovnika.

Zadar je počeo kao Liburnsko naselje u IV. stoljeću prije Krista. Oktavijan mu je 34. godine prije naše ere dao status rimske kolonije. Car Klaudije imenu *Jader* dodao je *Colonia Claudia augusta felix*. Uslijed naseljavanja rimskih građana, ponajviše veterana postupno se širi latinski jezik i rimska civilizacija.

Tijekom VII. stoljeća, kad Avari i Slaveni osvajaju i ruše gradove rimske provincije Dalmacije, *Jader* ostaje sačuvan jer se nalazio na otočiću.

"Tijekom ranoga srednjeg vijeka sjedište je biskupa Donata i bizantskog kneza Pavla. Nakon propasti Salone (614.) postao je glavni grad bizantskoga temata Dalmacije. Sjedište je carskog namjesnika (stratega, prokonzula, kapetana), a došao je u vezu s hrvatskom državom, u čiji je sklop ulazila čitava zadarska okolica. Od vremena kneza Branimira (879.-892.) plaćao je hrvatskom vladaru 110 zlatnika godišnje a 923. godine došao je pod upravnu vlast hrvatskoga kneza Tomislava, kome je car Roman, kao svom prokonzulu, predao Dalmaciju na upravu.

Jurisdikcija Zadarske biskupije proširila se na nekadašnji dio Ninske biskupije, pa su i tim putem veze Zadra s njegovim hrvatskim zaleđem postale intenzivnije.... Zadarska povijest je stalno opterećena ratovima između Mlečana s mora i kontinentalnih sila. [248]

Zadar se brzo razvijao tijekom XX. stoljeća a popis stanovništva 2001. pokazuje koliko se narodnosno stanovništvo izmiješalo.[249] Isto se dogodilo i s dolaskom vjerskih zajednica, iako većinsko stanovništvo pripada Rimokatoličkoj crkvi.[250]

---

[247] Dio pisma koje otkriva kako su vjernici doživljavali rad pastora Albina Močnika: "... Draga moja sestro, ja kao adventistica tolike godine poznajem braću propovjednike ali ti mogu reći da ni jednog ne znam, iako su i oni dobri, ali bratu Močniku nijedan nije ravan, i ne znam na cijeloj kugli zemaljskoj da bi se našao njemu ravan; koji je toliko žrtvovao za Boga i Njegovu istinu."

[248] *Usp. Isto 887. str.*

[249] *Isto*. Hrvati 92.77%, Srbi 3,28%, Albanci 0,56%, Slovenci 0,25%, Bošnjaci 0,17%, Crnogorci 0,14%, Makedonci 0,12%, Talijani 0,12%, Nijemci 0,08%, Mađari 0.07%, Slovaci 0,04%, Ukrajinci 0,02%, Česi 0,02%, Poljaci 0,02%, Rusi0,02%, Rusini 0,02%, Austrijanci 0,01%, Turci 0,01%, Ostali 0,22%, Nije se izjasnilo 1,63%, Regionalna pripadnost 0,01% Nepoznato 0,42%.

[250] *Isto,* 887. str. 1. Rimokatolička crkva 89,83% 2. Islamska zajednica 0,53% 3. Pravoslavne crkve 2,80% 4. Baptistička crkva 0,08% 5. Grkokatolička crkva 0,07% 7. Evangelička crkva 0,05% 8. Srpska pravoslavna crkva 0,04% 9. Adventistička crkva 0,01% 10.Jehovini svjedoci 0,01% 11.Ostali 0,18% 12.Agnostici 3,07% 13.Nisu vjernici 2,55% 14.Nepoznato 0,72%.

5.4.2. Literarna evanđelistica - kolporterka Antonietta Cobal u Zadru

Prema dosadašnjim spoznajama, prva osoba koja je počela propovijedati adventističku vijest o Drugom Kristovom dolasku u Zadru, bila je gospođa Antonietta Cobal iz Trsta u Italiji.[251] Nju su kao samohranu majku iz Italije poslali adventisti da propovijeda adventističku vijest u Zadru. Ona je početkom 1934. iznajmila stan u Zadru i počela kolportirati[252]. Suprug joj je bio umro dosta rano i ostala je sa sinom. Ona je radosno došla i oduševljeno svjedočila svoju vjeru. Oni koji je se sjećaju kažu da je to bila žena visoke kulture i duboke duhovnosti.[253]

Antonietta Cobal je kolportirala u Zadru tri-četiri godine. U svome iznajmljenom stanu održavala je kućnu crkvu, proučavala biblijske istine sa zainteresiranima, dok je jednoga dana nisu pozvali u policiju. Ona im je održala snažan govor o biblijskim proročanstvima. No, oni su kazali da ona ne može više ostati u Zadru, iako je Zadar tada bio pod Italijom a ona bila talijanska državljanka. Objasnili su da ona mora ići iz Zadra jer nema „dozvolu boravka“. Netko ju je bio prijavio. Policija je iskoristila taj „podatak“, uhitila je i sprovela do broda. Tako su je protjerali natrag u Trst.

5.4.2.1. Cecilija Pedišić

Antonietta Cobal je jednoga dana došla u postolarsku radionicu majstora Šime Pedišića. On je pokazao zanimanje za knjigu *Velika borba*.[254] Kupio je tu knjigu i odnio je kući.

Gospođa Antonietta je više puta navratila u tu radionicu i razgovarala s majstorom Pedišićem o proročanstvima i Drugom Kristovom dolasku. Jednom je za njezina posjeta toj postolarskoj radionici došla i supruga majstora Šime, Cecilija Pedišić. Kad je vidjela da majstor sa zanimanjem razgovara o tim biblijskim temama, počela se brinuti da njezin suprug neće na vrijeme popraviti preuzete cipele. Zato je predložila gospođi Antonietti da njih dvije odu u park prošetati i da ona isto želi saznati nešto više o tome. Tako se i gospođa Cecilija Pedišić zainteresirala za ono što je otkrila o Drugom Kristovom dolasku.

Ceciliju Pedišić, Zadranku, je na otoku Malom Lošinju krstio predsjednik talijanske Unije Adventističke crkve pastor Luigi Beer, koji je inače bio Nijemac. U njezinoj kući u Zadru je dugo bila kućna crkva. U nju su svraćali umorni kolporteri i nalazili odmor i

---

[251] Bruno Pedišić, intervju 08. studenoga 2008.
[252] Kolportaža – prodaja literature od vrata do vrata
[253] Bruno Pedišić, intervju 08. studenoga 2008.
[254] *Velika borba* je najpoznatija knjiga američke spisateljice Ellen G. White s područja tumačenja proročanstava i povijesti kršćanske crkve. Prevedena je na više od 80 jezika. U Hrvatskoj je doživjela nekoliko izdanja.

okrjepu. Budući da su u obitelji Pedišić svi govorili talijanski, to će kasnije prevagnuti da sin Bruno ode na studij teologije u Firencu u Italiju.

5.4.2.2. Bruno Pedišić

Prigodom svojega posjeta Zadru, pastor Luigi Beer je vidio u domu Pedišićevih njihovog sina Bruna, koji je učio za pismoslikara, a kasnije je pokazao da ima smisla za scenografiju i slikarstvo, što je i praktično potvrdio. Pozvao je Bruna na studij teologije u Firencu u Italiji. Bruno se odazvao pozivu i 1943. odlazi u Firencu. Tamo ga je krstio direktor škole, pastor Giusepe Cupertino.

Međutim, Drugi svjetski rat je poremetio njegove planove. Otac Bruna Pedišića bio je interniran u zbjeg Santa Maria di Bagno u južnoj Italiji. Firenca je bila bombardirana. Djelomice je pogođena i škola u kojoj su bili studenti. Otac Bruna poziva da mu se pridruži u kampu, da budu zajedno, bojeći se onoga što rat može donijeti.

Bruna otac prijavljuje šefu kampa kao crtača i da uređuje zidne novine. Tamo je bio neki Slovenac prezimenom Marinšek. On to prihvaća. Za boravka u kampu načinio je seriju crteža o zbjegu. Kad su se iz zbjega, po završetku rata vratili brodom u Split, u Hrvatsku, napravili su u Splitu izložbu o zbjegu u 26 slika, koje je nacrtao Bruno Pedišić. Marinšek Bruna poziva da ide s njim u Zagreb i da radi u Statističkom uredu za Hrvatsku da crta geografske karte. Bruno to radi jedno vrijeme. No, on je po duši i talentu slikar i ne može dugo raditi taj posao i vraća se u Zadar. Tamo je radio kao slikar, scenograf i praktični izvođač scene.

O Brunu Pedišiću će biti riječi nešto više i u poglavlju o Adventističkoj crkvi u Zadru nakon Drugog svjetskog rata.

5.5. Počeci i razvoj adventističkog djelovanja u Šibeniku

5.5.1. Iz povijesti grada Šibenika

Grad je i županijsko središte Šibensko-kninske županije. Smješten u istočnome dijelu Šibenskoga zaljeva, potopljenog donjeg toka rijeke Krke sjeverne Dalmacije, u mikroregiji Šibensko-rogozničkoga primorja Južnohrvatskoga primorja. Ima 37 060 stanovnika prema popisu iz 2001. godine.[255]

Naseljavanje Šibenika započinje u prapovijesti. Antičko središte tog prostora je municipij *Scardona* (kod današnjeg Skradina). Srednjovjekovni grad je smješten na obali

[255] *Isto,* 774. str.

istoimenoga zaljeva na potopljenome ušću rijeke Krke. U pisanim se dokumentima prvi put spominje 1066. godine. Petar Krešimir IV. je s pomoću hrvatskih gradova stvorio protutežu bizantskim gradovima Dalmacije.

Narodnosni sastav u Šibeniku prema popisu stanovništva iz 2001. pokazuje koliko se stanovništvo izmiješalo tijekom XX. stoljeća.[256] Pripadnost stanovnika Šibenika prema vjeroispovijedi[257] također se tijekom stoljeća izmijenilo, iako je stanovništvo većinski rimokatoličke vjere.

Obitelj Pedišić je prihvatila adventističku poruku u Zadru od Antoniette Cobal. No, zbog nekih političkih razloga (izgleda zbog pokazivanja simpatija prema političkoj opoziciji) otac Bruna Pedišića, Šime Pedišić, koji nije adventist, mora napustiti Zadar. Odlaze u Šibenik 1936. godine. Cecilija Pedišić tamo osniva kućnu crkvu. Kod njih su provodili vrijeme kolporteri koji su radili na tom području, gdje su dobili hranu, odmor i prenoćište. U ono vrijeme bio je običaj da vjernici adventisti ugoste putnike a posebno one koji su bili propovjednici ili kolporteri.

5.5.2. Štefanija Pedišić

Prema kazivanju Štefanije Pedišić inače Zagrepčanke, supruge Bruna Pedišića, vjernici iz Zadra su prenijeli adventističku poruku u Šibenik. Kad je obitelj Pedišić iz Zadra preselila u Šibenik, u njihovoj je kući po tri mjeseca bila baza za kolportere. Oni su prodavali literaturu duhovnog sadržaja od kuće do kuće. Evo nekih od prezimena kolportera koji su tada radili na šibenskom području: Ante Kanački, gospodin Zwip (Cvip), Zlatko Kavur... Bilo je to 1936. g.

Kasnije, poslije Drugog svjetskog rata, Bruno Pedišić je održavao biblijska poučavanja Tomici Juričev, koja je bila rodom iz Vodica. Ona je kupila stan u Šibeniku i kasnije je dugo u njezinom stanu bila kućna crkva. Zanimljivo je da je gospođa Tomica Juričev kao mlada djevojka odlučila postati časna sestra. Međutim, zbog nekog neugodnog događaja za posjeta njihove skupine Dubrovniku, ona se razočarala i izišla iz tog reda. Prihvatila je biblijsko krštenje i postala odana vjernica.

---

[256] Isto. 1. Hrvati 94,02% 2. Srbi 3,16% 3. Albanci 0,29% 4. Bošnjaci 0,17% 5. Slovenci 0,15% 6. Crnogorci 0,09% 7. Makedonci 0,08% 8. Mađari 0,07% 9. Slovaci 0,05% 10.Talijani 0,03% 11. Nijemci 0,02% 12. Poljaci 0,02% 13. Romi 0,02% 14. Rusi 0,02% 15. Austrijanci 0,01% 16 .Bugari 0,01% 17. Česi 0,01% 18. Rumunji 0,01% 19. Rusi 0,01% 20. Ukrajinci 0,001% 21. Židovi 0,01% 22. Ostali 0,13% 23. Nije se izjasnilo 1,27%

[257] Isto, 774. str. 1. Rimokatolička crkva 90,47% 2. Islamska zajednica 0,4 13. Jehovini svjedoci 0,19% 4. Baptistička crkva 0,06% 5. Grkokatolička crkva 0,02% 6. Židovska zajednica 0,02% 7. Evangelička crkva0,02% 8. Srpska pravoslavna crkva 0,01% 9. Grčka pravoslavna crkva 0,003% 10. Adventistička crkva 0,01% 11.Kristova pentekostna crkva 0,003% 12. Ostali 0,016% 13. Agnostici 2,42% 14. Nisu vjernici 2,78%.

Ona je prodala dio svoje zemlje i donirala sredstva s još drugim vjernicima za kupnju zgrade za Adventističku crkvu u Šibeniku.[258] Zgrada je kupljena za vrijeme pastora Franje Musije i do 2014. godine služi namijenjenoj svrsi, o čemu će kasnije biti više podataka.

Bruno Pedišić je proučavao biblijske istine i sa gospođom Vinkom Jurić. Ona je također prihvatila biblijsko krštenje. Zbog toga je jako patila od svojega supruga, koji nimalo nije bio sklon religiji.

U Šibeniku su u vojsci u mornarici bili propovjednici Milovan Bogomirović i Slavko Manestar, koji su kasnije službovali kao iskusni administratori u svojim crkvenim Oblastima.

5.6. Split, pastor Janko Pleško 1938. – 1940.[259]

Nedostatak školovanih pastora nadomještan je primanjem laika, koji su dobro poznavali biblijsku doktrinu i koji su polazili tečajeve za kolportere. Oni su tada posjećivali gradove i sela, kako na kopnu tako i na otocima. Zahvaljujući tom radu iza njih su postupno nicale skupine vjernika i mjesne crkve.

Osim literarnih evanđelista - kolportera, koji su obilježili ovo razdoblje i na čemu se najviše zasnivao početni rad, sada dolaze propovjednici koji osnivaju mjesne crkvene zajednice i nastavljaju rad tamo gdje su stali kolporteri. Oni ih (ta mjesta za molitvu gdje su mjesne crkve) zbog svjetovnih vjerskih propisa ne smiju zvati crkvama, te se javno najviše bave humanitarnim radom.

Dolaskom pastora Janka Pleška u Split 1938. godine praktički započinje sustavnije djelovanje Adventističke crkve u Dalmaciji. U to vrijeme već je pripremljen izvjestan broj pastora koji su radili u unutrašnjosti zemlje i od 1938. godine u Splitu je stalno na službi barem jedan pastor a kasnije će biti za stalno postavljan i službujući pastor u Zadru. Inače u to vrijeme pastori su prosječno boravili u jednom crkvenom okružju u mandatu tri do četiri godine, što se pokazalo nedostatnim. Kasnije će mandati biti produženi na četiri i na pet godina, pa i duže, zbog školovanja djece iz pastorskih obitelji, radi ušteda na čestim selidbama i radi sustavnijeg rada u određenom području.

Pastor Janko Pleško doselio se s obitelji iz Zagreba u Split. Za vrijeme njegova rada u Splitu su se održavali tečajevi za kolportere, koji su odmah praktično radili u samom Splitu i šire u Dalmaciji. Poznato je da su tu najprije bili kao kolporteri Zlatko Kavur, Ante Kanački, Dušan Šofranac i drugi. Gotovo svi su kasnije postali propovjednici u Adventističkoj crkvi i kasnije nositelji odgovornosti na višoj crkvenoj administrativnoj razini. Osim što su radili

[258] Cvijeta i Biserka Bastić, Vodice. Iz intervjua 2009.
[259] *Adventistički pregled* br. 1/2010. str. 24.25. o stotoj godišnjici crkve u Splitu.

najprije kao kolporteri i kao propovjednici, Zlatko Kavur je radio kao odgojitelj u Adventističkoj teološkoj školi u Rakovici. Ante Kanački je radio kao direktor izdavaštva za FNRJ- SFR Jugoslaviju, Dušan Šofranac je bio misionar u Africi i u Izraelu.

Pastor Hinko Pleško, sin pastora Janka Pleška koji je radio u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu, iznosi dio sjećanja svoje majke iz njezine bilježnice.

> "... Našao sam nekoliko stranica u bilježnici koje je napisala moja majka[260]. Nisam dosad znao da to postoji. Citiram onako kako je napisala dio koji se odnosi na Split. Imaj na umu da je moj otac išao u Split kao pionir, da tamo nije bilo vjernika.[261] (Prije toga bili smo u Zagrebu u novosagrađenoj zgradi na Prilazu 77.)
> Majka piše kako su lijepo radili: „Na jesen[262] smo prešli u Deželićevu 77 (u Zagrebu) na III. kat, gdje još nisu bila ugrađena vrata, ali sve je poslije sređeno. Divan je bio rad kroz to vrijeme, zbor i sviranje pod vodstvom brata (pastora Hinka) Retha. Ali 1938. godine došao je poziv da selimo za Split i u svibnju[263] smo preselili u ulicu Radmilovićevu[264]. Tu smo primili posjet Štefana i Helenček[265] na tri tjedna. Tu se rodio naš sin Miroslav 19. studenog 1938. i iznajmili smo prostor za crkvu.[266] Tri tjedna smo bili subotom sami, ali su se dvije prijateljice pridružile i otpočeo je evanđeoski rad. 1939. godine preselili smo u Klarinu[267] ulicu gdje su mnogi kolporteri stanovali kod nas i odakle su polazili na rad.
>
> Godine 1940. smo, poslije par mjeseci, uzeli manji stan a ujesen smo bili premješteni u Bjelovar, a iza nas je ostao raditi u Splitu pastor Zlatko Kavur. Ostala sam pet dana kod sestre Tereze[268] i u utorak otputovali za Bjelovar u privremeni stan. Nismo bili ni raspakirali stvari, neprimljeni iz vjerskih razloga. Ali nakon mjesec dana dobili smo stan u ulici Šenoinoj 15/I. Tada je počela briga i muka. Bez vode u stanu, visoki stropovi – što je značilo hladno. Zima je prošla a u četvrtom mjesecu počeo je rat 1941. godine.“[269]
>
> Ja osobno znam da je nakon našeg odlaska u crkvi ostala 21 osoba (računajući i djecu). Ne znam točno, ali najvjerojatnije se u rano proljeće 1940. krstila jedna sestra koja je imala dvije djevojčice starije od mene. Očito su to ona na fotografiji u sredini nas djece i ona u posljednjem redu s lijeva. Jedna od tih sestara supruga je brata Ise Lazića u Novom Sadu.[270] Sjećam se da je njihova mama nama djeci za Uskrs te godine dala „pince“[271] koje je sama ispekla (Tako nešto nismo ni prije ni poslije doživjeli. Zato mi je ostalo u sjećanju.)"

Ovaj citirani dio pisma pastora Hinka Pleška oslikava u kakvim teškim uvjetima su djelovali pastori. Veliki dio tereta su nosile supruge pastora. A kao kolateralne žrtve bila su djeca. Tako je Hinko Pleško, dok je njegov otac kao pastor iz vjerskih razloga bio u zatvoru (u Bjelovaru), bio kao osnovnoškolac suđen i bačen u zatvor, ali kao maloljetan poslan u dom za preodgajanje, jer je tobože osnivao rad s omladinom. A to je tadašnja ateistička vlast zabranjivala. A on je, zapravo, radio u crkvi s djecom i mladima, što je u adventista

---

[260] Bilježnica ima naslov *Biografija*.
[261] Ratne okolnosti su rastjerale one koji su prihvatili biblijsku subotu. (autor)
[262] Godine 1936. ili 1937. (O tome zna više moj brat Zvonimir).
[263] Iz Zagreba u Split 05.05.1938.
[264] Ulica Radmilovićeva 21 F
[265] Štefan i Helena, Jakov brat i njegova kći, koji su živjeli u Sjedinjenim Američkim Državama.
[266] Znam da je moj tata imao kutiju s priručnom tiskarom (pokretna gumena slova se slažu na „šinje“) i umnožavao listiće s adresom iznajmljenog prostora (negdje u području Dioklecijanove palače) s pozivom na nedjeljna predavanja.
[267] Klarina 9 (nedaleko Bačvica i Ovčica, jer smo se kupali na Ovčicama. U tom stanu jedna je soba bila namještena za (kućnu) crkvu. Prisustvovao sam ispitu koji su kolporteri polagali pred bratom (propovjednikom) koji je došao iz Zagreba; ostala mi je slika kolportera koji mora otvoriti Bibliju i pronaći odgovor na postavljena pitanja.
[268] To je Tereza Pleško, u Maksimirskoj 9 u Zagrebu.
[269] Umirovljeni pastor, u Zagrebu, 08.01.2008.
[270] Prigodom jednog mog posjeta Novom Sadu porazgovarali smo o tim danima. (prim. autora)
[271] Vrsta „kolača“ slična „kuglovu“, ili kao pogača, razrezana na tri dijela, još zovu sirnica, pospe se šećerom, daje se za Uskrs djeci u Dalmaciji.

uobičajena aktivnost za one koji za to imaju dara. A on je imao dara za sviranje, pjevanje i organiziranje vjerskog i društvenog života. I to su mu drugovi uzeli za zlo i na najgrublji način su ga udaljili sa slobode, i za jedno vrijeme onemogućili u tome i kao tinedžeru uništili mu dio života. Kasnije će pastor Hinko Pleško, koje li ironije za tadašnje progonitelje, postati direktor odjela za djecu i mladež na razini Jugoslavenske unije (SFRJ).

Poslije odlaska pastora Janka Pleška 1940. godine[272] iz Splita nakratko ostaje pastor Zlatko Kavur a onda doseljava pastor Savo Ćirić.

5.7. Nastanak i razvoj mjesne crkve u Zelenici

Zašto ovdje spomenuti Zeleniku? Prvi krštenici adventisti u Zelenici, u Crnoj Gori povezani su s razvojem adventističkog djela u Dalmaciji jer je isti misionar početkom XX. stoljeća, Albin Močnik djelovao gotovo na cijeloj Jadranskoj obali.

Prema pisanju Albina Močnika adventističko djelo je u Crnoj Gori počelo 1923. godine.[273] No, on sam je krstio prve Crnogorce Radovana Kalezića i Mirka Lumovića 1920. godine kod Danilovgrada u rijeci Morači ili Zeti. Otac Jovanke Kalezić - udate Milošević[274], koja danas živi u Zelenici, Radovan Kalezić, radio je 15 godina kao kolporter u Srbiji i Makedoniji. Budući da je Močnik opsluživao praktično cijelu Dalmaciju i crnogorsku obalu, onda je i tamo krštavao i osnivao mjesne crkve. Kao što će kasnije biti spomenuto, i drugi pastori su opsluživali crnogorsku obalu iz Splita. A bilo je godina kada su pastori iz Crne Gore opsluživali područje Dubrovnika i čak do Splita.

Tako je Zelenika, u Crnoj Gori, povezana s radom adventističkog djela u Dalmaciji. Najprije je pastor Albin Močnik opsluživao kao misionar istočnu Jadransku obalu, od Dalmacije do Crne Gore. Kasnije su pastori iz Dalmacije opsluživali pogranično, priobalno područje u Crnoj Gori. Primjerice, pastor iz Splita Stipe Manestar je obavio prvo krštenje u Zelenici 1941. u moru, u dijelu zvanom Lalovina. Kasnije su pastori, iz Zelenike ili Podgorice (Titograda), opsluživali područje Dubrovnika.

Špiro Marić[275] iz Zelenike svjedoči: "Pastor iz Splita je krstio u moru prve vjernike u Zelenici. Ja sam jedan od prvih 9 krštenih. Ana Ostermann je donijela adventističku vijest u Zeleniku 1937. godine."

---

[272] Pastor Janko Pleško i njegov životni put, mjesta gdje je službovao: Oženio se 1929. za Paulu. Ljubljana 1930; Javornik 1932; Zagreb 1934; Split 1938; Bjelovar 1940; Osijek 1950; Vinkovci 1952.

[273] Šušljić, M. (2004.) *Bićete mi svedoci*, Preporod, Beograd

[274] Intervjuirao 08.1.2011. u Zelenici Jovanku Kalezić - Milošević i Ljubicu Kalezić - rođ. Švonja suprugu Radovana Kalezića. Rođena 1917. godine (ima 94 godine 2011.). (autor)

[275] Intervju od 08. 02. 2011. Špiro Marić je ostao u vezi s nekima od članova obitelji Ostermann, koji su donijeli adventističku vijest u Zeleniku 1937. godine. Tu je pismo Lydie Ostermann upućeno Špiri Mariću, koja opisuje dio te povijesti.

Lidya Ostermann u svom pismu opisuje nastanak i razvoj Adventističke crkve u Zelenici. Njezina obitelj je aktivno inicijalno uzela u tome udjela. Evo dijela njezina pisma:

"Danas sam se odlučila opisati život naše majke u domu njenih roditelja. Naša baka i njen muž, sa njihovom jedinom kćerkom, živjeli su izvan Sarajeva. Imali su lijepo imanje, zemljište s voćem i kravama. Tu su imali lijepu kuću gdje su često častili svećenike. Njeni roditelji bili su katolici, a naročito otac. Bio je fanatičan. Tako su odgajali i svoju kćer Anu, našu majku. Mama je uvijek tražila i željela čuti o Kristu, o Njegovom životu i onoj ljubavi koju je imao prema narodu.

Preko puta njihove kuće živjela je obitelj Tomorug. Ta obitelj je svetkovala subotu a to se mami nije sviđalo. Bližio se Božić i mama si je htjela sašiti lijepu haljinu. Ali, nije našla model. Majka joj je kazala: "Idi do naše susjede. Ona ima mnogo tih knjiga pa možeš odabrati model koji ti se sviđa."

Nije odmah pristala otići do te gospođe jer nije trpjela tu obitelj. Oni su subotom pjevali i čitali (Bibliju) a moja mama je čistila (svoju) kuću da bi imala sve uredno za nedjelju. Napokon se odlučila posjetiti tu gospođu. Kad je otvorila vrata, ljubazno ju je primila. Donijela joj je mnogo brojeva žurnala, kako bi si mogla izabrati model (za haljinu) po želji. Kad je našla ono što joj se svidjelo, gospođa Tomorug je na sve te žurnale stavila Bibliju. Otvorila ju je i počela čitati neke od tekstova. Na to joj je moja mama odgovorila: "Ja sam katolkinja. Svake nedjelje idem u crkvu, pjevam u koru, volim Isusa." Na to joj gospođa Luisa odgovori: "Ako me ljubite, vršite moje zapovijedi.", i poče čitati Deset zapovijedi (iz Izlaska 20,1-17).

Sve je bilo dobro dok nisu došle do zapovijedi o suboti. Tada je moja mama kazala: "To je vaša Biblija. Ali u našoj katoličkoj tako ne stoji."

"Imate li vi Bibliju?", upitala ju je gospođa Luisa. Odgovor je bio potvrdan. Mama je zapisala retke koje su čitale i ode kući, zaboravivši na model za haljinu. Pronađe svoju Bibliju i počne čitati zapisane retke. Jako se začudila da sve stoji u njezinoj Bibliji kao i u Luisinoj. Izgledalo joj je kao da je Biblija kazala: "Napokon me tražiš da bi me čitala. Tu ćeš naći onaj mir koji tražiš!"

Pozvala je svoju majku: "Dođi brzo! Imam ti nešto pročitati!" Majka sva začuđena, pa je pita: "Što se dogodilo?"

"Mama, sjedni i pažljivo slušaj što ću ti čitati." Počela je čitati Deset zapovijedi pa i tu o suboti. Pogledale su se, pa kazale: "Zašto su nas tako prevarili?" Majka joj na to reče: "Dijete moje, o tome moramo ozbiljno razmisliti i da istražimo u knjigama od crkve."

Među tim knjigama bila je jedna naročita, koja je prevagnula da obje prime istinu. Tražeći model za haljinu, došle su do istine.

Majka i kći su pristupile biblijskom krštenju, ali su zato morale napustiti svoj dom, jer ih je otac progonio." [276]

[276] Izvornik pisma u arhivu autora. "... Naša majka Ana se udala za Adolfa Ostermanna. On ju je odveo k svojim roditeljima u Maglaj. A baka je otišla k jednoj svojoj poznanici i bila kod nje dok nije sredila svoj život. Kasnije je kupila kućicu u Zagrebu i tamo je živjela do svoje smrti. Za to vrijeme (dok se ona snalazila u životu) njezin muž je prepisao cijelo imanje na ime svoje nećakinje tako da njegova kći i supruga (koje su postale adventistice) ne dobiju ništa (od nasljeđa). Ali, život ima mnogo iznenađenja. Kad je prošlo (izvjesno) vrijeme, on je htio to imanje prepisati (opet) na svoje ime. No, nećakinja mu je kazala da on (od tog nasljedstva) ništa nema, da je to sve njeno. Tako se ispunila poslovica: "Tko drtugome jamu kopa, sam u nju pada. (Tko se tuđem zlu raduje, nek' se svome nada).
Naš otac je radio na željeznici i često su ga premještali. Tako smo 1937. godine preselili iz Travnika u Zeleniku. Dobili smo stan od željeznice. Naši susjedi su bili obitelj Marić, s kojima smo imali dobre prijateljske odnose. Naročito naša sestra Hančika (Johanna) sa Olgom, a Lida (Lydia) sa Milevom. Prošlo je nekoliko godina i tatu su poslali u mirovinu. Tada smo morali iseliti iz službenog stana. Našli smo jednu kuću koja je bila udaljena od (željezničke) stanice. A putovale smo vlakom do Herceg Novog u školu.
Tu smo imali za susjede obitelj Marić - strica i tetu od Olge i Mileve. Oni su imali nekoliko djece: Štefica, Špiru, Danicu... Štefica je bila moja draga sestra u Kristu. Njihova majka, gospođa Naste (Anastazija?), bila je puna ljubavi. Štefica je često dolazila k nama, i negdje za početak subote (sa zalaskom sunca u petak) bila bi već tu. Oni su dobro znali da mi svetkujemo subotu.

Iako je misionar Albin Močnik, radeći duž istočne Jadranske obale, još 1920. godine krstio prve adventiste u Crnoj Gori, sada, 1937. godine dolazi adventistička obitelj iz Bosne i propovijeda u Zelenici.

Za vrijeme službovanja pastora Stevana Danjija mlađeg, kupljen je u Zelenici objekt za potrebe okupljanja vjerništva, na obali mora, u zoni Lalovina. Uspjeli su održati samo jedno bogoslužje, u petak uvečer. U subotu ujutro je upala horda nasilnika i istjerala sve iz bogoslužbenog prostora, porazbijali su sva stakla na zgradi, razbili su natpis Crkve na zidu, uselili jednu obitelj i taj objekt je bio otet Adventističkoj crkvi sve do 1989. godine. Nije se moguće oteti dojmu da je taj nered bio organiziran.

Adventisti su morali kupiti građevinsko zemljište i graditi drugi sakralni objekt, u kojem su i danas. Tu transakciju je obavio tadašnji predsjednik Jugozapadne oblasti pastor Danilo Lolić.

Vjernici su od države zatražili povrat tog otetog objekta. Morali su ponovo platiti porez na promet, kao da ga ponovo kupuju. Danas je taj objekt, poslije 52 godine opet u vlasništvu Adventističke crkve i služi kao odmaralište, za primanje gostiju kad su sabori ili tečajevi za vjerništvo.

Vremena su bila teška. Godine 1941. počeo je rat, pale su prve bombe i narod je počeo bježati u selo. Tamo su mnogi imali svoje kuće. Moje sestre Beba i Hančika su se srele idući u selo sa Olgom i Šteficom i one su ih pozvale da pođu s njima. Oni su imali kuću u selu.
U to vrijeme, Naste je vidjela (našu) mamu, pa ju je upitala ima li ona kamo skloniti se.
Mama joj je odgovorila da nema.
Tako ju je pozvala da pođe(mo) s njima a ona će razgovarati sa svojima u obitelji. Svi su pristali da budemo s njima. Svatko je ponio ono najnužnije sa sobom i sredili smo sve tako da možemo spavati.
Kad smo bili u kući, mojoj mami su postavili pitanje: "Znamo da niste Židovi. I držite subotu a ne nedjelju. Zašto?" Mama im je na to odgovorila: "Ako dozvolite, sutra navečer ću vam o ovom pitanju govoriti i potvrditi Svetim pismom." Odmah su pristali na to.
Mama se pripremila i kad je navečer sve bilo spremno, počela je govoriti i čitati tekstove, koji su u mnogih pobudili zanimanje te su pažljivo slušali. Mama je dugo govorila pa su neki počeli spavati. Zato je kazala da ćemo sutra nastaviti. Tako su ta proučavanja potrajala sve dok se (ratna) situacija nije smirila i svaki od nas otišao u svoj dom.
Tu se nije ovo s proučavanjem zaustavilo, jer, mnogi su imali zanimanja da čuju dalje o istini, tako da smo se nastavili okupljati subotom u našoj kući. Prošlo je izvjesno vrijeme i (osam osoba) odlučilo je pristupiti biblijskom krštenju. Mama je odmah pisala braći (u upravu) da pošalju propovjednika. Poslali su ga ... (ne sjeća se tko je to bio).
Poslije toga imali smo mnoge poteškoće. Htjeli su nas zatvoriti. Već su imali pripravljen zatvor. A naročito nas. Kazali su da nitko neće ostati živ. U to vrijeme mnogo smo se molili Bogu da nam bude u pomoći. I postili smo.
Jedne noći mama se naglo probudila. Kao da ju je tko gurnuo i rekao: "Ne reci 'vani je lav' i ne reci 'ne mogu ništa učiniti'. Idi i traži putovnicu od Nijemaca i idi za Beč."
Mama je otišla za Dubrovnik k njemačkom konzulu. On ju je saslušao. Bog je potaknuo njegovo srce i on joj je dao putovnicu. I još više, dao joj je dozvolu da dobije hranu gdje god vojska prima hranu. Uz to nam je dozvolio da imamo mjesta u vagonu. Tako smo krenuli iz Zelenike ... 1944. Sa nama je do Sarajeva išao Janko i njegova supruga. Braća (u Kristu) su im u svemu pomogla. Mi smo produžili do Beča. Putovali smo (vozili se) mjesec dana. Gospod nam je bio milostiv i vodio nas svojom moćnom rukom te nam se ništa (strašno) nije dogodilo, usprkos velikih opasnosti duž cijeloga putovanja. Isto su bila zaštićena i braća u Kristu, koja su ostala u Zeleniki. Gospod ih je sačuvao pod sjenom svojih krila. ..."

5.7.1. Pastori koji su službovali u Zelenici

Ovdje je prikazan prvi pokušaj izrade popisa pastora koji su službovali u Zelenici, ili su je opsluživali iz Podgorice (Titograda) Splita ili drugih mjesta učinjen na temelju intervjua i arhivskih podataka. Radi konzistentosti i preglednosti dana su imena pastora ne samo do kraja ovog razdoblja (XX. st.), nego do današnjih dana, jer konačna i precizna rekonstrukcija još nije moguća a sačuvana je na taj način spoznaja živućih, koji su znali ove podatke

1. Močnik Albin, dolazio povremeno i u Crnu Goru, obavio krštenje prvog Crnogorca Kalezića Radovana 1920.
2. Stjepan Manestar, došao iz Splita 1941. krstiti 8 osoba a krstio 9 u Zelenici.
3. Dedić Radoš, 1951. došao i krstio 4 osobe.
4. Šofranac Dušan.
5. Kalezić Đorđe
6. Civrić Živojin, bio u zatvoru zbog vjere.
7. Stanojević Ilija.
8. Kačavenda Nedjeljko radio do 1974.
9. Crnogorac Dominik 1974.- 1977.
10. Živanović Živko.
11. Nikolić Rade.
12. Piroški Miodrag, iz Titograda, 1977.- 1983.
13. Marković Savo.
14. Bajić Ilija.
15. Danji Stevan.
16. Milosavljević Dušan došao iza Markovića.
17. Korać Aleksije (?).
18. Mirković Dragan, sada u Offenbachu (2010.)
19. Radosavljević Dušan.
20. Đorđević Petar.
21. Maletić Sergije.
22. Ranđelović Dobrivoje.
23. Benko Josip.
24. Desančić Nikola. 2010.

Budući da su adventisti u skupini nepriznatih vjera ili konfesija, a to znači i zabranjenih, morali su raditi prijavljeni pod imenom humanitarnog društva. Tako je u

Zagrebu osnovano Samarićansko (dobrotvorno) društvo a u Beogradu Preporod. U sklopu tih društava oni su jedino i mogli opstati te propovijedati i svjedočiti o svojoj vjeri.

IV. ADVENTISTIČKA CRKVA U RAZDOBLJU DRUGOG SVJETSKOG RATA (1941. - 1945.)

1. Povijesna pozadina

Godine 1941. Drugi svjetski rat traje već dvije godine. Hitlerova Njemačka dominira Europom, a jedine države koje se još bore protiv nje su V. Britanija i Grčka.

U Jugoslaviji raste nezadovoljstvo društvenih slojeva, jer gospodarska politika vlade Cvetković-Maček, nije učinila ništa na poboljšanju položaja širih slojeva naroda. Dominira njemački kapital. Štrajkove guše represijom. Osnutak Banovine Hrvatske nije riješio ostale međunacionalne odnose. Dio političkog vrha smatrao je da ulazak u pakt donosi sigurnost i jamči izlaz na Egejsko more (Solun). Generalštab, svjestan nespremnosti, pristaje na pristup. Ministarstvo vojske ipak kontaktira Grčku i V. Britaniju u vezi sa vojnom pomoći u slučaju napada sila Osovine, jer one u ožujku 1941. jedine ratuju protiv njih, ali bez konkretnog odgovora jer V. Britanija treba pomoć, a ne da je nudi.

Pod pritiskom osovinskih sila, svjesni vojne nemoći, iako za obranu troše ogromne stavke državnog proračuna, i bez pomoći saveznika, 25. ožujka 1941. jugoslavenska vlada u Beču pristupa Trojnom paktu pod ovim uvjetima: sile Osovine obvezuju se poštivati teritorijalni integritet i suverenitet Jugoslavije, neće zahtijevati prijevoz robe i postrojbi preko njenog teritorija ni vojnu pomoć. Uvjeti su odlični, no pitanje je da li bi se Hitler i Mussolini toga pridržavali.

Pristup je doveo do demonstracija u Beogradu i drugim gradovima protiv pakta u koje se uključila KPJ, protivno stajalištu SSSR-a koji je u kolovozu 1939. sklopio s Njemačkom Pakt o nenapadanju u trajanju od 10 godina i bio njen saveznik. Demonstracije su nastavljene i u većim gradovima i konačno je došlo do državnog udara skupine vojnih časnika na čelu s Dušanom Simovićem i generalom zrakoplovstva Mirkovićem, u svezi s britanskom obavještajnom službom 27. ožujka 1941. Namjesništvo na čelu s knezom Pavlom Karađorđevićem i vlada Cvetković – Maček dali su ostavku. Jedan od pučista, poručnik fregate Jakov Jovović pročitao je preko radiopostaje proglas oponašajući glas maloljetnog kralja Petra II. kojim on preuzima vlast u državi. Mandat za sastav nove vlade „kralj povjerava“ Simoviću. Državni udar predstavlja faktičnu reviziju Ustava 1931., prema kojem vladar postaje punoljetan s navršenih 18 godina, jer je Petar II. imao 17 godina.

Nakon udara Simović je obavijestio Reich da je puč unutarnja stvar i da vlada priznaje pristup Jugoslavije paktu, no Hitler je odlučio Jugoslaviju vojnički i državno uništiti. Simović je u vladu pozvao i dr. Mačeka kao potpredsjednika, što je ovaj prihvatio nakon što je dobio jamstvo da Simović priznaje postojanje Banovine Hrvatske.

To otvara nedoumice. Ako je udar motiviran antifašističkim razlozima, tj. pristupom paktu, zašto ga nova vlada priznaje? Ako je cilj udara unutrašnjepolitički, svrgavanje Namjesništva i Banovine Hrvatske, zašto je u vladu pozvan dr. Maček? Simović vjerojatno zove dr. Mačeka zbog straha da će prihvatiti njemački poziv na separaciju Hrvatske. Maček poziv vjerojatno prihvaća radi opstanka Banovine Hrvatske. Međutim slijed događaja išao je prebrzo pa ne možemo znati što bi se dogodilo da nije došlo do napada na Jugoslaviju.[277]

Zbivanja su izazvala Hitlerovu reakciju i napad na Jugoslaviju koji je izvršen 6. travnja 1941. U napada su sudjelovale Njemačka koja je podnijela glavni teret napada, Italija i Bugarska, a potom na jugoslavenski teritorij ulaze i mađarske postrojbe.

Vojna kapitulacija Kraljevine Jugoslavije uslijedila je 17. travnja 1941. Kralj i vlada su izbjegli u inozemstvo i izjavili da nastavljaju borbu protiv sila Trojnog pakta. No ove su praktično raskomadale teritorij Jugoslavije uz tvrdnju da se država raspala iznutra, voljom svojih naroda. Međunarodna zajednica kao pobjednik nakon završetka Drugog svjetskog rata zauzela je stajalište da je podjela teritorija i osnivanje novih državnih tvorevina na njemu bila protivna međunarodnom pravu.

Nezavisna Država Hrvatska (NDH) je osnovana 10. travnja 1941. godine na inicijativu nacionalsocijalističke Njemačke i fašističke Italije koji su udovoljili stoljetnim hrvatskim težnjama za samostalnošću, nakon raspada i kapitulacije Kraljevine Jugoslavije. Ipak, država je u praksi bila protektoratom Sila osovine (Njemačke i Italije), te nije dobila međunarodno priznanje osim od država Trojnog pakta i nekih država koje su bile njima sklone.

Sjeverni dio NDH bio je u tzv. njemačkoj zoni utjecaja dok su odnosi sa Italijom utvrđeni Rimskim ugovorima 18. svibnja 1941. Tim ugovorima veći dio Dalmacije anektirala je Italija. To je bio prostor od Starigrada do južno od Splita, sa svim većim otocima osim Paga, Brača i Hvara. NDH je imala izlaz na more do južno od Cavtata. Širi prostor Boke kotorske anektirala je Italija. To je bila anektirana tzv. Prva zona. Druga zona obuhvaćala je dio NDH pa i Dalmacije koji je bio demilitariziran i u kojem je Italija imala neposrednu kontrolu.[278]

Takvo stanje potrajalo je do vojne kapitulacije Italije 3. rujna 1943. kada je NDH uz njemačku pomoć pokušala ostvariti svoju upravu nad čitavom Dalmacijom, osim onih krajeva koji su bili dio Italije od 1920. (Zadar, Lastovo, Palagruža). To joj nije uspjelo uslijed

[277] Bartulović, Željko, *Povijest hrvatskog prava i države*, str. 103 i 107.
[278] *Isto*, str. 108-112.

ojačalog antifašističkog pokreta pod vodstvom komunista pa su dio teritorija u Dalmaciji zauzele njemačke postrojbe. NDH je prestala postojati 08. svibnja 1945. godine.[279]

2. Propisi NDH o položaju vjerskih zajednica i vjernika

Poglavnik dr. Ante Pavelić je već 5. svibnja 1941. donio *Zakonsku odredbu o prelazu iz jedne vjere u drugu*.[280] Na taj način se također potvrđuje diktatorski i totalitarni način organizacije države i NDH jer je akt donijet bez dogovora sa predstavnicima vjerskih zajednica.

Na prijedlog ministra bogoštovlja i nastave, propisujem i proglašujem

ZAKONSKU ODREDBU
o prelazu iz jedne vjere u drugu[281]

§ 1.
Do donošenja zakona o vjeroispovjednim odnosima ukidaju se svi dosadašnji zakonski propisi o načinu prelaza s jedne vjere na drugu. *Za valjanost prelaza potrebno je, da stranka, koja mijenja vjeru podnese pismenu prijavu upravnoj vlasti prve molbe* (kotarskoj oblasti, odnosno gradskom poglavarstvu) o svojoj odluci i da dobije potvrdu o toj svojoj prijavi, te da se ispune vjerski propisi one priznate vjeroispovijesti, na koju stranka prelazi.

§ 2.
Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. Tim danom prestaju vrijediti svi zakoni i naredbeni propisi, koji su s ovom zakonskom odredbom u protivuriječju.
Provedba ove zakonske odredbe povjerava se ministru bogoštovlja i nastave.

U Zagrebu dne 3. svibnja 1941.

Poglavnik
Dr. Ante Pavelić, v.r.

Broj: LV/87-Z.p. 1941.
Ministar za bogoštovlje i nastavu
Dr. Mile Budak, v.r.

Prijelaz iz jedne vjere u drugu je u to vrijeme bio veliki rizik, čak opasno i po život a sve zbog zamršenih vjersko-političkih odnosa u državi, ratnog stanja i jačanja položaja Rimokatoličke crkve koju je državna vlast nastojala koristiti za svoje ciljeve.

U narednom prilogu državni ministar daje upute o prelasku iz vjere u vjeru. Trebalo je imati hrabrosti zatražiti prijelaz na adventističku vjeru ili neku drugu nepriznatu vjeru, zatražiti sve potrebite potvrde i odobrenja, što je svakako značilo biti obilježen za cijeli život.

"Ministarstvo bogoštovlja i nastave
Broj 178 U. m. 1941.
UPUTA PRIGODOM PRELAZA S JEDNE VJERE NA DRUGU

Uslijed upita sa strane nekojih kotarskih oblasti i gradskih poglavarstava glede provedbe zakonske odredbe o prijelazu s jedne vjere na drugu od 3. svibnja 1941. Upućuju se sve upravne vlasti prve molbe

[279] Loc. cit.
[280] *Službeni list* NDH, Zagreb, 05. svibnja 1941.
[281] Tekst naglasio autor. Ovjde država daje takve zakonske odredbe kao da je pod pokroviteljstvom crkve.

i interesirane osobe, da u uredovanje rečenih upravnih vlasti spada samo izdanje potvrde dotičnoj stranci o njezinoj prijavi vjerozakonskoga prijelaza.

Kada će pako i pod kojim uvjetima ta stranka biti primljena u vjersku pripadnost druge **priznate vjeroispovijesti**, za koju je najavila svoj prijelaz, spada lih u brigu dotične stranke.

Stranka će u slučaju potrebe i pred svojim bivšim dušebrižnikom iskazati svoj istup iz crkve samo potvrdom upravne vlasti.

Za prijelaz maloljetnika između sedme i osamnaeste godine dostatna je samo izjava roditelja, a nije potrebna i posebna dozvola nadtutorstvene oblasti.

Zakonskom su odredbom dokinuti svi oni propisi i formalnosti, koje je do sada kod najavljenog prelaza svaki prelaznik morao izvršiti pred dušobrižnikom svoje dotadanje vjeroispovijesti.

Zagreb, 27. Svibnja 1941.
Ministar
Bogoštovlja i nastave:
Dr. Mile Budak, v.r.

Narodne novine
Službeni list NDH, 27. Svibnja 1941. Broj 37"

Budući da većinska Crkva i država nisu imale milosti prema tzv. nepriznatim crkvama i konfesijama, mnoge adventističke crkve - sakralni objekti, bili su konfiscirani. Neki prenamijenjeni u skladišta, kinodvorane ili predani na uporabu za zbrinjavanje izbjeglica u općem metežu Drugog svjetskog rata. Bilo je zaustavljeno tiskanje knjiga i traktata, kolporteri nisu imali materijala s kojim bi radili. Kolporteri i propovjednici, koji su bili vojni obveznici, uglavnom su bili otjerani u rat. Nisu imali poštedu od vlasti.

U Zagrebu je tijekom Drugog svjetskog rata bilo upada vlasti u crkvene urede. Tako je jednom zgodom tajnica Blanka Mihaljević nekoliko dana ranije prije upada, jer su pastori zbog ratnih okolnosti bili rastjerani, ostala u uredu sama. Preodjenula se u odjeću stare gospođe. Uzela je kolica, svu povjerljivu građu, blagajničke izvještaje i ostalo, natrpala u njih a na sve to naslagala ispiljena i iscijepana drva za loženje. Tako je sve to vozila ulicama Zagreba, prolazeći pored vojnika, policije, špijuna i odvezla te pohranila na povjerljivo mjesto, dok nije prošla opasnost.

Tako proizlazi da su mjesne crkve bile obezglavljene. No, propovjednici su prije napuštanja svojega djelokruga rada načinili „plan B“. Organizirali su vjerništvo u male skupine.

Zanimljivo je da je adventističkoj Crkvi bilo zabranjeno okupljanje više od pet osoba, zbog ratnih zakona zabrane okupljanja, zamračivanja i restrikcija. Zato je Crkva posavjetovala vjerništvo da se okupljaju u malim skupinama i da se ne kreću u prenapučenim dijelovima gradova. Po završetku rata, zanimljivo, kad se vjerništvo legalno moglo okupljati,

utvrđeno je da se vjerništvo udvostručilo. Isto se dogodilo u Splitu i drugim gradovima Dalmacije.

U *Službenom glasniku*[282] NDH objavljena je *Naredba Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja od 29. siječnja 1943. godine broj 4701-1943. o unutarnjem uređenju Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja*, što je dijelom svojevrsni zakon o vjerskim zajednicama, iako se tako zvanično ne naziva, jer nije donijet od strane Sabora.

U § 6. u spomenutoj Naredbi, priznate religije bile su: katoličanstvo, islam, hrvatsko pravoslavlje i evangelička (luteranska) vjeroispovijest.

U § 7. stoji da u djelokrug odsjeka za katoličku vjeroispovijest napose spadaju slijedeći poslovi: Vrhovno vodstvo i nadzor nad vjerskim poslovima javnopravnog značaja; ... davanje pravnih mišljenja u svim vjerskim pitanjima na zamolbu drugih ministarstava, svi ostali poslovi, koji zasijecaju u vjeroispovijedne odnose uopće. Ovaj Odsjek obavlja označene poslove i za sve ostale priznate vjeroispovijesti, osim islamske, hrvatsko-pravoslavne i evangeličke (luteranske).

U § 9. stoji da poslovima Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja upravlja ministar, koji daje sve potrebne upute za obavljanje kako pojedinačnih tako i svih poslova uopće.

Dakako, u sprezi s državom bila je to većinska Crkva, koja je obavljala poslove za sve "ostale", nepriznate vjeroispovijedi. To je vrijeme Drugog svjetskog rata, vrijeme kada država i većinska Crkva ne toleriraju niti jednu drugu konfesiju osim gore spomenutih, odobrenih vjera ili konfesija.

"Brak" između Crkve i države je više nego evidentan. Adventistički vjernici podnose veliku neimaštinu, strah i progon. Rat je i nikome od stanovnika nije lako. Adventistički se vjernici sastaju po kućama. Crkva živi teško, ali, kako će se kasnije ispostaviti, čak i raste.

Prema rimokatoličkom autoru, teologu i povjesničaru dr. Juraju Kolariću, što je zapisao u svojoj knjizi *Ekumenska trilogija*, stoji:

> (...) Političke, nacionalne i vjerske prilike nisu ni u jednoj državi Europe bile tako zamršene kao u NDH.[283]

---

[282] *Službeni glasnik* NDH br. 9/1943.

[283] Kolarić, J. *Ekumenska trilogija, (*2005.) Zagreb: Prometej, , str. 1029. Matković, H. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb: Naklada Pavičić, 1994.), str. 163. NDH - " (...) Ideologija ove države zasnivala se na nacionalno čistim hrvatskim područjima." Horak, J. "Church-State Relations in Yugoslavia," Journal of Church and State 28, Autumn 1986., 478. Na meti progona u NDH bile su tzv. male vjerske zajednice i sekte.

3. Pastor Savo Ćirić u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu 1940.-1946.[284]

Pastor Savo Ćirić je upoznao biblijsku poruku Adventističke crkve 1928. godine. Nakon što je primio biblijsko krštenje uronjavanjem, počeo je kolportirati – prodavati literaturu religijskog sadržaja.

Dok je radio u Osijeku, primio je poziv adventističke crkvene administracije da dođe u Zagreb na sastanak. Pozvan je u Zagreb na sastanak sa dužnosnicima Crkve iz uprave iz Beograda koji su tamo bili u posjetu u to vrijeme. Pored pastora Manestra i Krdžalića tamo je bio i pastor Ludewig, koji je bio predsjednik Oblasti. Pastor Ćirić se baš u to doba demobilizirao i namjeravao je napustiti kolportažu, pošto nije bio zadovoljan sa tadašnjim načinom rada.

Prema kazivanju kćeri prof. Zorice Ćirić - Szabo[285]

> "On je želio raditi kao misionar i prodavati knjige koje će dovesti ljude Kristu i spasenju a oni su samo prodavali časopise *Zivot i zdravlje* i predstavljali se kao studenti. Kad je on to rekao dužnosnicima Crkve na sastanku, pastor Ludewig ga je zagrlio i rekao "Ovakvoga čovjeka trebam! Ti ćeš brate ići u Split na mjesto Janka Pleška i bit ćeš plaćen kao biblijski radnik. Mi tamo imamo samo pet članova i želimo organizirati mjesnu crkvu."

Budući da se po odlasku pastora Janka Pleška iz Splita za Bjelovar već u to vrijeme osjetila politička nesigurnost, nadolazak rata, te su mnogi vjernici potražili sigurnije mjesto. Tako je od dvadesetak vjernika ostalo samo nekoliko.

Zapravo, u Splitu su u to doba u mjesnoj crkvi bila preostala dva muškarca i tri vjernice sa dvoje djece. Kad je pastor Ćirić doselio, unajmili su prostoriju za crkvu i počeli se sastajati svake subote i nedjeljom navečer.

Pastor Ćirić se je, radeći s knjigama (kolportaža, prodaja knjiga), upoznavao s ljudima i pozivao ih u crkvu, dok su vjernici pozivali svoje poznate. Imali su uspjeha u radu i svake nedjelje je na predavanjima bilo prisutno 10 - 15 prijatelja, zainteresiranih za proučavanje Biblije.

Pastor Ćirić nije imao nikakvog materijala za propovijedi nego ih je sam pripremao na temelju Biblije, koju je kroz zadnjih par godina bio dobro upoznao.

Nakon mjesec dana uprava mu je poslala pomoćnika, mladog i vjernog čovjeka. Trebalo ga je poučiti u radu kako bi bio od pomoći. Bio je to gospodin Erman Sejpka iz Sarajeva.

Pastor Ćirić se sjeća kako su u nekom udaljenom selu prodavali knjige o Isusovom drugom dolasku pa su one došle u ruke rimokatoličkom svećeniku, koji je naredio da ih

---

[284] Intervju: Nada Ćirić, supruga pastora Save Ćirića. Radovljica, Slovenija, 08.02.2010.
[285] Kći pastora Save Ćirića, prof. Zorica Ćirić-Szabo, o razdoblju njegova rada od 1940.-1946.

istjeraju iz sela i popale njihove knjige. Dok su bježali od ljudi koji su trčali za njima i nazivali ih hereticima, oni su im još uvijek govorili o spasenju.

Puno godina kasnije, dok je bio na godišnjem odmoru u Splitu, pastor Ćirić se upoznao s jednom gospođom iz tog istog sela. Na njegovo pitanje kako je upoznala biblijsku istinu ona mu je odgovorila da kad je ona bila djevojčica od 13 godina u njihovo su selo došla dva mladića misionara i na sav glas držali propovijed sa njihove verande. Ona nije znala kazati koje su religije oni bili ali kad mu je rekla godinu kad se to dogodilo, on je sa divljenjem shvatio da su ti mladići bili gospodin Sejpka i on.

Pastor Ćirić je putovao s knjigama, na relaciji od 10 - 100 km Split - Šibenik, sve pješice, jer nije bilo autocesta, nego brdo i kamen. Kad je rat počeo 1941. godine, te su Nijemci i Talijani ušli u Jugoslaviju travnja te godine, pastori i kolporteri ostali su bez knjiga i prihoda. Pastor Ćirić i njegov pomoćnik Sejpka su odlučili otići svaki svojoj kući. Ali kad su tražili propusnice, gospodin Sejpka je dobio propusnicu, a pastor Ćirić je nije dobio. Kad je on žalostan saopćio vjernicima što se dogodilo, rekli su mu da su se oni specijalno molili da on ne dobije propusnicu nego da ostane kod njih, jer ga crkva treba. On je shvatio da njegov posao tamo još nije bio završen.

Nada Ćirić, supruga pastora Ćirića o radu u Splitu i šire, piše:

> "Moj suprug je došao u Split 15. rujna 1940., zamijenivši pastora Janka Pleška... Nakon par mjeseci dobio je pomoćnika. Bio je to Erman Sejpka, koji je došao u pomoć iz Sarajeva. Kada je 1941. počeo rat, Sejpka je dobio propusnicu i vratio se u Sarajevo te je pastor Ćirić opet ostao sam, jer mu nisu dozvolili izlazak iz Dalmacije u Hrvatsku.

Uskoro se upoznao s obitelji Tanšek Jankom i Verom i njihovo troje djece. Oni su se nakon izvjesnog vremena odlučili za krštenje; sad ih je bilo 13 vjernika. Subotom su vježbali pjesme da bi dobro pjevali i na nedjeljnom bogoslužju.

U međuvremenu pastor Ćirić je sa dozvolom crkvene uprave našao trosobni stan na Bačvicama za obitelj Tanšek, s tim da crkva ima jednu prostoriju za bogoslužje. Split je u to doba bio pod talijanskom aneksijom, tako da je Adventistička crkva u Splitu potpala pod administrativnu upravu Adventističke crkve u Firenci. Pastor Luigi Beer je iz Firence poslao pismo pastoru Ćiriću o literaturi koju je namjeravao poslati za kolportiranje. Karabinjeri su vidjeli to pismo i postao im je sumnjiv. Bacili su ga u zatvor takozvani "Rok", gdje su ljudi služili od 5 -20 godina. Bio je prosinac 1941. godine. Svakodnevno su kamioni odvozili ljude na otok Lipare, u kazneni zatvor. Nakon 30 dana su ga pustili, ali ne prije nego što je imao priliku svjedočiti mnogim zatvorenicima.

U Splitu je bio jedan bračni par, prezimenom Pribačić. Oni su čitali knjigu *Na pragu novoga doba* i uvjerili se što je istina. U knjizi su vidjeli sliku koja prikazuje obred biblijskog

krštenja uronjavanjem i tako je muž krstio svoju suprugu u moru "u ime Oca, Sina i Svetoga Duha". On nije bio kršten u to vrijeme jer je još uvjek radio subotom a i nije bilo nikoga da ga krsti. Njega je pastor Ćirić krstio devet godina kasnije, 1946. pred sam svoj premještaj iz Splita u Banju Luku.

Jednoga dana 1941. godine pastor Ćirić je vidio četiri čovjeka gdje sjede i piju u nekom restoranu i ponudio im neki stari časopis što je imao pri ruci. Ljudi nisu ništa kupili ali je jedan čovjek htio govoriti s njim nasamo. Kad je taj čovjek ustao, Ćirić je primijetio da je jako zguren, da su mu ruke skoro doticale tlo. On se ispričao što nije ništa kupio od literature, jer ne privređuje, jer je neizlječiv bolesnik i sa stalnim jakim bolovima. Pitao je Ćirića je li on adventist. Kad ga je ovaj pitao što on zna o adventistima, rekao je da se on spremao da postane adventist, ali nije mogao zbog posla koji radi subotom i zbog protivljenja svoje žene. Nedugo nakon toga se razbolio i sada ovisi o svojoj ženi.

Prof. Zorica Ćirić - Szabo je o tom događaju svojega oca zabilježila:

> "Kad je pastor Ćirić doznao od vjernika da je taj čovjek dolazio prije dvije godine u crkvu, on ga je ponovo posjetio i rekao mu: 'Prijatelju dragi ti ne bi smio biti bolestan, jer, ti si otac i trebaš služiti Gospodinu. Želiš li biti zdrav?' Čovjek ga je čudno pogledao: 'Naravno da želim ali nema lijeka za to.' Na to ga je pastor Ćirić pitao zna li on onaj slučaj iz Biblije kad je Petar rekao pred 'Zlatnim vratima' jednom čovjeku koji nije mogao hodati: 'Srebra i zlata nemam, nego ti u ime Isusa Krista kažem ustani i hodi.' To ozdravljenje nije učinio Petar nego veliki Liječnik – Isus Krist. Taj veliki Liječnik može i želi i tebe iscijeliti.
>
> Čovjek je cijelo vrijeme plakao. Pastor Ćirić je rekao ovom čovjeku da se ovako od ovog petka moli: 'Gospodine pomozi mome nevjerju' i da će se cijela crkva moliti za njega. Pastor je imao snažnu vjeru da ovaj čovjek mora ozdraviti fizički i duhovno. Zbog ratnog stanja i čestih racija on nije mogao posjetiti tog čovjeka oko mjesec dana.
>
> Jednog subotnog jutra stojeći pred crkvom gde je očekivao posjet jedne osobe, pastor Ćirić je vidio tog čovjeka kako dolazi u crkvu. Hodao je dva kilometra i čak su ga fašisti ispitivali, jer tako pogrbljen je svraćao na sebe pozornost i izazvao sumnju. Taj je čovjek bio Ilija Miletić i uskoro je bio kršten i postao starješina mjesne crkve u Splitu. Za otprilike 8-10 mjeseci njegovo zdravlje se tako poboljšalo da se 80% ispravio i bez ikakvih bolova mogao je stabilno stajati na svojim nogama. Taj čovjek je, na prijedlog pastora Ćirića, otišao nakon godinu dana k svom liječniku i svjedočio mu kako ga je Bog izliječio."[286]

Budući da je bio bez primanja, 1942. godine bilo je jako teško što se tiče prehrane i pastor Ćirić je preživljavao, hraneći se kod vjernika. Svaki dan hranio ga je netko drugi.

Jednom zgodom ih je netko prijavio da su komunisti tako da je kamion pun vojnika upao u crkvu i sve pohvatao i bacio u zatvor. Nakon osam dana su ih pustili jer su se uvjerili da su to adventisti a ne komunisti.

Krajem 1942. godine, njegovim radom, kršteno je šest osoba. Pripremao je još 10 osoba za početak 1943. godine. Te godine su počela bombardiranja. I pored toga, vjernici su se svake subote sakupljali na bogoslužju.

[286] Iz pisma prof. Szabo. Pismo u posjedu autora.

Zanimljivo je da su adventistički vjernici u ratnom metežu svake subote odlazili u crkvu na bogoslužje. Bio je to veliki rizik. O tome prof. Zorica Szabo piše:

"Jedne subote oko osam sati prije podne počela su bombardiranja i tri bombe su pale pokraj stana obitelji Tanšek, gdje je bila i Adventisitička mjesna crkva. Četverokatnica je bila oštećena i svi prozori bili su porazbijani, osim prozora u crkvenoj prostoriji. Tamo su od snažnih detonacija iz svojega ležišta samo iskočila vrata, koja su oni odmah postavili nazad.

Svibnja 1943. godine vojska generala Badolja se predala Amerikancima i talijanska vlada predala četnicima ali u Splitu nije bilo četnika nego su partizani sišli sa brda i naoružali građane dobrovoljce. Talijane su stavili na Bačvice u kupalište a druge poslali na Poljud prema Solinu. Nijemci su nakon toga često bombardirali grad jer su htjeli preuzeti grad od partizana. Partizani su preselili Tanšekove u novogradnju u Tartoljinoj ulici. Nakon mjesec dana Nijemci su preuzeli vlast u gradu."[287]

Bombardiranje grada Splita u 130 navrata

"Vjernici se nisu skupljali dvije subote dok nisu našli novu prostoriju. Osam dana nakon što su se Tanšekovi preselili, teški američki avioni, njih oko 30, zvanih "tvrđava", bombardirali su grad. Pastor Ćirić je bio pozvan na ručak kod Tanšekovih tog dana ali je Bog pustio tvrdi san na njega da je zaspao i zakasnio dva i pol sata. Kad je čuo bombardiranje otišao je tamo i izvukao iz porušene zgrade gospođu Tanšek i mlađu kćerku. Nažalost starija kći je umrla (gospodin Tanšek i njihov sin bili su u gradu na drugom mjestu). Po onima koji su vodili računa o tome, zna se da je grad bio bombardiran 130 puta i da su se razne vojske promijenile četiri puta.

Tanšekovi su dobili novi dvosobni stan u istom dijelu grada i jednu sobu ustupili crkvi. To je bilo u neposrednoj blizini njemačkih položaja sa protuavionskom baterijom. U to doba je crkva sa mladeži imala oko 30 osoba i redovite članove subotne škole. Nedugo nakon toga posjetio ih je pastor Manestar is Zagreba i poslao im 30 novih stolica."[288]

Eksplozija za vrijeme bogoslužja

"Jedne subote bilo je opet bombardiranje i svi vjernici bili su u crkvi na molitvi. Neki stanari iz te zgrade sa drugog i trećeg kata došli su u crkvu dok se pastor Ćirić molio: "Gospode posvjedoći svima nama da smo tvoj narod i da nas ljubiš." Baš kad je rekao amen, bomba je pala 40-50 metara od njih. Prostor je bio pun prašine. Jedna gospođa je tada rekla: "Zaista ste vi Božji narod i vi ste pravi pastor (jer se molio sa svojom crkvom a nije pobjegao kao njihov svećenik)."[289]

Nakon kapitulacije Italije 1943. i kratkotrajne antifašističke vlasti, uspostavljena je vlast NDH. U srpnju 1944. godine NDH je tražila da se svi mladi muškarci moraju prijaviti vojnoj komandi. Pastor Ćirić (budući da je bio srpske nacionalnosti) uspio je dobiti liječnički nalog za operaciju očiju u Zagrebu. Tamo je bio i rukopoložen. Tamo je bio oko mjesec dana. Za to vrijeme su partizani preuzeli vlast u Splitu i pastor Ćirić je bio pozvan u partizane; bio je u Splitu u Obalskoj mornaričkoj bateriji na Marjanu.

Prof. Szabo je zapazila: "Božja providnost je bila tako silna da je dobio svaku subotu slobodnu, tako da je mogao biti sa mjesnom crkvom. U crkvu je uvijek išao kao civil. Svake nedjelje je održavao nedjeljno bogoslužje a svake srijede imao biblijska poučavanja s

[287] Isto
[288] Isto
[289] Isto

prijateljima zainteresiranima za biblijski nauk. Do srpnja 1945. godine pripremio je i krstio još osam osoba u moru pored vojne komande, tako da su mnogi vojnici to gledali."

Pastor Ćirić službovao je u Splitu do 1946. godine

> "Svršetkom rata i početkom siječnja 1946. pastor Ćirić je iz Zagreba doveo svoju suprugu Nadu (djevojačko prezime Kavur). Crkva je rasla i pastor Manestar im je poslao još 30 novih stolica za crkvu. Kolovoza 1946. Savo i Nada Ćirić dobili su premještaj za Banju Luku.
>
> Pastor Savo Ćirić je radio u Splitu i okolici (3 mjesne crkve) od 1940. - 1946. godine i za to vrijeme krstio 21 odraslu[290] osobu."[291]

Budući da je pastor Ćirić bio mlad, dakle kandidat za mobilizaciju u rat, da je bio srpske nacionalnosti, da su se stalno smjenjivale vojno-političke opcije u Splitu, svaka aktivnost takvog čovjeka bila je vrlo riskantna. No, on je svoj mandat odradio i napustio Dalmaciju živ i zdrav.

Nada Ćirić o radu svog supruga pastora Ćirića piše:

> „U Splitu je proživio teške ratne godine... Iako je grad s okolicom prelazio u ruke mnogih vojski: talijanskoj, ustaškoj, četničkoj i partizanskoj, a on je znao kazati: „Bog je bio sa mnom.“ Zabilježio je da je Split bio bombardiran 130 puta.
>
> Po završetku Drugog svjetskog rata ja dolazim u Split 07. siječnja 1946. godine, kad smo se i vjenčali. Iako su bile teške ratne godine, pune straha,[292]gladi, hapšenja i drugih nevolja, Bog je sačuvao njegov život, blagoslovio njegov rad i tako je pripremio i krstio 26 osoba. Neki od njih još su živi... Imali smo kućnu crkvu i stanovali smo u Žrnovničkoj ulici u stanu vjernika po prezimenu Tanšek[293], koji su kasnije preselili u Celje u Sloveniju."[294]

4. Albin Močnik 1941.-1945.

Iako pastor Albin Močnik nije više djelovao na području Dalmacije ipak je zbog njegova značaja za ukupnost Adventističke ckrve i njen rad u ovim nemirnim vremenima potrebno reći nekoliko riječi o njegovom životu i radu tijekom ovog razdoblja.

Albin Močnik se pred početak Drugog svjetskog rata vratio u Sloveniju zbog narušenog zdravlja, gdje kao umirovljenik počinje djelo koje je zamislio jš u Njemačkoju u Friedensauu 1908. godine.

Tijekom okupacije Slovenije radio je u teškim i opasnim prilikama. U nemirnim vremenima Drugog svjetskog rata 30. svibnja 1941. Gestapo plijeni svu njegovu literaturu, njega zatvaraju na mjesec dana, a članove obitelji u kućni pritvor u Mariboru.

---

[290] Adventisti, sukladno biblijskome nauku, krštavaju samo odrasle osobe.
[291] Intervjuirao autor 2011.
[292]Kolarić, J. Ekumenska trilogija (Zagreb: Prometej, 2005.), 1029; Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske* (Zagreb: Naklada Pavičić, 1994.), 163. NDH - " (...) Ideologija ove države zasnivala se na nacionalno čistim hrvatskim područjima." Na meti progona u NDH bile su tzv. male vjerske zajednice i sekte (Josip Horak, "Churchrc-State Relations in Yugoslavia," Jurnal of Church and State 28, Autumn 1986., 478)
[293] Obitelj Tanšek je kasnije u Sloveniji bila praćena od UDB-e, kao i pastor Albin Močnik i drugi vjernici.
[294] Intervjuirao autor 2011.

Literaturu na slovenskom jeziku pripremao je u podrumu svojeg stana u Mariboru. Tu je prevodio Pouke iz Biblije na slovenski jezik i pripremao propovijedi u obliku pisama, koje je slao vjernicima širom Slovenije i na taj način ih hrabrio i podupirao.

Ne prestajući s radom ni tada on 1942. dok se brine za crkve u Austriji, ide na sabor u Beč gdje dobiva posebnu duhovnu brošuru E. G. White V*rijeme i rad.*

Godine 1944. bježi pred Belom gardom i seli se u Pritence kraj Ptuja, gdje piše raspravu *Tko je skrivio svjetski rat.*

Nakon završetka rata nastavio je u Sloveniji životnu službu propovjednika Evanđelja, služeći vjerno narodu iz kojeg je potekao." [295]

5. Položaj Adventističke crkve tijekom Drugog svjetskog rata

Razdoblje Drugog svjetskog rata smatra se za adventiste, njihov razvoj i opstanak najtežim u XX. stoljeću. Naravno, rat je uvijek najgora opcija. Položaj adventista i ostalih nepriznatih religija bio je još teži uslijed privilegiranog položaja priznatih religija u državi, osobito većinske Rimokatiličke crkve. "Brak" između države i većinske Crkve ponovljen iz ranijih vjersko-političkih sustava, ali u nemirnom, nehumanom i „mračnom“ ratnom scenariju: ponovne razlike između priznatih i nepriznatih vjera, totalitarizma, nacionalizma, nacizma, fašizma, konfiskacije nekretnina, siromaštva, do krajnjih granica otežanih mogućnosti putovanja, nemogućnosti tiskanja literature, nedostatka prihoda, opće nesigurnosti i progona. Činilo se da je nastavak rada nemoguća misija.

Tako su vjernici, koji su htjeli slijediti biblijski nauk, imali dvojako opterećenje: najprije prevladati na vjerskom planu običaje, tradicije i ranija teološka učenja, a onda na svjetovnom planu slijede vrlo ponižavajuća i opasna ishođenja raznih dozvola od Crkve i države. To ishođenje dozvola značilo je dodatno ispitivanje, ponižavanje, nagovaranje, ubjeđivanje, zastrašivanje, prijetnje. Dakako, to je teško povezati s demokratičnošću i slobodom savjesti.

U ovom razdoblju, zbog restriktivnih propisa protiv nepriznatih vjera i konfesija, zbog rata i specifičnog položaja Dalmacije zbog okupacije od strane Njemačke i dijelom od Italije, zbog nepostojanja ni minimuma vjerskih sloboda (za nepriznate), Adventistička crkva prolazi sa svojim vjernicima, ali jednako kao i čitav narod, kroz vrlo teško razdoblje.

Bože Mimica opisuje vrlo složeno stanje u Dalmaciji u vrijeme Drugog svjetskog rata, što je adventistima otežalo gotovo svaku vrstu misionarskog djelovanja:

[295] Klačmer, N. *Adventistički pregled,* br. 1, 2003.

U nastojanju da što prije oslobodi svoje vojne snage angažirane u Blitzkriegu (munjevitom ratu) protiv Jugoslavije, zbog ranije planirana napada na Sovjetski Savez, Hitler je ubrzao osnivanje NDH. Radi pacifikacije rascjepkana jugoslavenskog područja, ponuđeno je Mačeku da zadrži i obnovi vlast na velikom dijelu teritorija Banovine Hrvatske. Pošto je to Maček odbio, proglašenje nastanka hrvatske države organizirao je specijalni izaslanik njemačkog ministra vanjskih poslova Edmund Vessernmayer, koji je još prije 6. travnja došao u Zagreb gdje je kao član Hitlerove delegacije razgovarao s prvacima HSS-a i s jednim od vođa ustaškog pokreta Slavkom Kvaternikom. Ne savjetujući se s Italijom, Reich je na brzinu preko svoje skupine ustaša proglasio NDH.[296]

Kada je osnovana NDH, zbog ratnog konteksta situacije, kao i u svakom ratu, nastala je otimačina u Dalmaciji: Italija je htjela ugrabiti što je više mogla, koncentrirajući se na Split i veće otoke te na Zadar i veće otoke u akvatoriju; ustaše su dobile ostale dijelove oko zauzetih područja Splita i Zadra i unutrašnjost Hrvatske i BiH.

U tako teškim uvjetima nijednoj Crkvi ili vjerskom pokretu nije bilo lako. Posebice se na velikoj kušnji našla većinska Rimokatoička crkva. Izgledalo je da nastupa možebitno zlatno doba za većinsku Crkvu i za hrvatsku državnu samostalnost. Ali, samo da nije bilo rata. Pokazalo se da je to bilo gorko iskustvo i za Crkvu.

Na dan 10. travnja, nakon ulaska Nijemaca u Zagreb, bivši austrougarski potpukovnik Slavko Kvaternik (1878-1947) pročitao je na Radio-Zagrebu proglas kojim je obznanio javnost da je voljom Njemačke i požrtvovnošću Ante Pavelića na čelu ustaškog pokreta uskrsnula Nezavisna Država Hrvatska…

Nijemci se nisu protivili jer im je bilo svejedno tko će preuzeti vlast pod uvjetom da osigura mir u ovom dijelu razbijene Jugoslavije. Na molbu Nijemaca i Kvaternika istoga dana je Maček poručio narodu "da se novoj vlasti pokorava… i da iskreno surađuje s novom narodnom vladom." Učinio je to svjesno da bi izbjegao pogibeljne podjele i sukobe sa zastrašujućim osovinskim silama.[297]

Prema D. Bilandžiću, čin proglašenja NDH izazvao je euforično oduševljenje dijela hrvatskoga naroda jer je izgledalo da nastupaju bolji dani.

Oko nove vlasti okupili su se ljudi iz različitih društvenih slojeva, spremni da grade svoju nacionalnu državu, uskrslu nakon osam stoljeća. Međutim, na plimi tog oduševljenja ustaše su od prvog dana forsirano uspostavljali društveni sustav po uzoru na režime nacističke[298] Njemačke i fašističke[299] Italije.

Bilandžić dalje piše da su sile osovine u NDH uključile Hrvatsku, Slavoniju, Srijem, dio Dalmacije i Bosnu i Hercegovinu, te dodaje:

Proklamiranje nacionalne države prihvatio je dio Hrvata optimistički, jer se vjerovalo da će Hrvatska brzo ostvariti golem kulturni i gospodarski napredak vezivanjem s Velikom Njemačkom u okviru "novoga europskog poretka". Međutim, brzo su nastupila razočaranja, a simpatije su zamirale zbog događaja koji su duboko povrijedili hrvatski nacionalni osjećaj. Prvi šok za Hrvate bili su *Rimski ugovori o razgraničenju između Italije i NDH* 18. svibnja 1941. Tim je dokumentom Ante Pavelić ustupio Italiji gotovo cijelu Dalmaciju, velike dijelove Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.[300]

---

[296] Mimica, B. *Dalmacija u 20. stoljeću*, str. 87.
[297] *Isto*
[298] Nacizam: isticanje jedne nacije kao više vrijedne od drugih (u Njemačkoj tzv. "plava krv", arijevska rasa, kao da su Nijemci nadljudska vrsta, rasa u odnosu na sve druge narode)
[299] Fašizam: vladavina reakcionarnih i imperijalističkih predstavnika krupnog kapitala, vlasnika tvornica oružja, velikih banaka i veleposjednika, kako se oblikovala prvotno u Italiji, a kasnije u Njemačkoj i u Japanu. Fašizam je izazvao 2. svjetski rat u kojem su njegovi nosioci počinili strahovita zvjerstva u velikom dijelu svijeta… Klaić B. *Veliki rječnik stranih riječi*, str. 389.
[300] Mimica, B. *Dalmacija u 20. stoljeću*, str. 88.

Diplomatsko priznanje NDH dobila je samo od nacifašističkih država, ponajprije od Njemačke i Italije. Pokušaji da se dobije priznanje i od Vatikana nisu uspjeli, koji i dalje održava diplomatske odnose s emigrantskom vladom. Državni režim NDH ustrojen je po uzoru na Veliki njemački Reich i Kraljevinu Italiju.[301]

> "Tridesetog travnja 1941. proglašeni su rasni zakoni u kojima je definirano arijevsko i nearijevsko podrijetlo. Po uzoru na nacističko zakonodavstvo, u nekim segmentima i zaoštrenije, poslužili su kasnije kao osnova za progon Židova… Već 14. travnja spaljena je sinagoga u Osijeku zatim u Zagrebu i u drugim mjestima… Na temelju tih zakona stradalo je oko 15.000 Roma s područja NDH. Isprva ustaške vlasti nisu imale precizan i službeno verificiran plan što treba učiniti s gotovo dva milijuna Srba, pa su ih ograničavali s posebnim propisima i odredbama. U praksi su nastojali trećinu protjerati u Srbiju, trećinu pobiti, a trećinu prisiliti da prelaze na katoličku vjeru po Budakovoj paroli "ili se pokloni ili se ukloni".[302]

U takvim uvjetima kao što su rat, grabež, ubijanje, preseljavanje, prisilno pokrštavanje, logori, konfiskacija dobara…, upletenih interesa drugih sa svih strana, kada je vjera kao takva (čitaj Crkva) instrumentalizirana od strane političkih elita na najnečovječniji način za postizanje svojih hegemonističkih ciljeva, rad u Dalmaciji za bilo koji vjerski pokret bio je gotovo nemoguć.

To razdoblje do kraja 1945. godine može se smatrati jednim od najtežih do tada za Adventističku crkvu u XX. stoljeću. Bilo je to doba 2. svjetskog rata, totalitarizma, diktature, nedemokratskih svjetovnih propisa pa tako i onih vjerskih. Nema podataka koliko je vjernika bilo u zatvorima ili logorima u zemlji ili u Njemačkoj, koliko ih je ubijeno, koliko je napustilo Dalmaciju.

Nije moguće ni približno utvrditi ove činjenice zbog ratnih okolnosti, zbog vjersko-političkih progona, zbog nemogućnosti vođenja statistike i crkvenih knjiga, jer je sve to bilo suviše opasno čuvati ili je uništeno i izgubljeno i ono što je bilo dotad sačuvano. Tako je za Adventističku crkvu izbrisan, nepovratno izgubljen jedan dio povijesti.

6. Montirani proces FNRJ u Zagrebu 1947. goine protiv dužnosnika Adventističke crkve.

Osvrt: Tihomir Kukolja, publicist

Oteto zaboravu [303]

Iz gotovo zaboravljene 1947. godine izvire gotovo zaboravu prepušten sudski proces sedmorici adventističkih pastora koji su u Zagrebu, u svibnju 1947. godine, u namještenom

[301] *Isto*, str. 90.
[302] *Isto*, str. 91.
[303] Tihomir Kukolja je radio u Zagrebu za vrijeme Domovinskog rata u Adventističkoj crkvi kao direktor odjela za komunikacije

sudskom procesu bili lažno optuženi da su za vrijeme “narodne revolucije surađivali s ustaškim neprijateljem” .

Riječ je o pastorima – Mirku Golubiću, Siegfriedu Vitomiru Ludewiku, Stjepanu Manestru, Pavlu Brechelmacheru, Milanu Šarčanskom, Đorđu Kaleziću i Hinku Rethu. Oni su od 1941. do 1945. godine rukovodili radom Adventističke crkve na području tadašnje Nezavisne Države Hrvatske (NDH), koja je uredbom tadašnjih vlasti i voljom utjecajnih dušebrižničkih krugova s Kaptola od 1942. godine pa do kraja rata morala djelovati *u ilegali*, odnosno samo pod okriljem humanitarnih djelatnosti. Tijekom toga razdoblja glavna dvorana njihovog središnjeg crkvenog objekta u Zagrebu, u Prilazu Gjure Deželića 77, bila je prenamijenjena u prihvatni centar za izbjeglice, dok su vjernici crkve razbijeni u male skupine bili prisiljeni tajno organizirati redovita bogoslužja po obiteljima.

Između 1991. i 1994. godine nekoliko sam puta razgovarao s dr. Mirkom Golubićem, jednim od osuđenih 1947. godine, o okolnostima koje su prethodile ovom suđenju. Prema njegovim riječima tijekom prve ratne godine adventisti nisu imali poteškoća od strane vlasti NDH. Naveo je kako je Adventistička crkva u to vrijeme na Pantovčaku u Zagrebu imala svoju školu i živahnu izdavačku djelatnost, koja je već tada tiskala glasilo “Život i zdravlje”.

Međutim, krajem 1942. godine, ustaške vlasti zabranjuju javno djelovanje adventista, te pokušavaju zaplijeniti njihovu nakladu, koju je cenzura tadašnjeg “Promidžbenog ureda” proglasila nepoćudnom. “Koncem 1942. država izdaje zabranu rada adventističke škole i Crkva više ne može djelovati kao vjerska zajednica”, objašnjava dr. Golubić koji je u to ratno vrijeme obnašao dužnost ravnatelja Adventističke škole na Pantovčaku u Zagrebu, i nakladničkog urednika Crkve.

“Tada su nam iz vjerskih krugova bliskih režimu često podmetali da smo komunisti, a kružila je također i nekakva okružnica koja je tvrdila da su adventisti štetni po NDH, te pozivala na najstroži postupak protiv adventista. Sve je ovo pridodalo nepovjerenju vlasti spram nas, i mi, da bismo zaštitili sigurnost naših vjernika odlučili smo posjetiti poglavnika dr. Antu Pavelića. Željeli smo mu prikazati našu crkvu kao nepolitičnu, humanu, i miroljubivu vjersku zajednicu koja nikoga ne ugrožava. Željeli smo suzbiti zlonamjerene glasine o nama”, objasnio je dr. Golubić.

Partizani ulaze u Zagreb 8. svibnja 1945. godine.
Foto: Pavao Kukolja

Ovu snimku je načinio otac Tihomira Kukolje, pastor Adventističke crkve Pavao Kukolja koji se tada zatekao u Zagrebu. Kadar je uhvaćen profesionalno, iako je snimao amater.

Međutim, nastupanjem komunističke vlasti u svibnju 1945. godine očito je ovaj izolirani posjet skupine predstavnika Adventističke crkve u Hrvatskoj postao smrtnim grijehom ove vjerske zajednice. U to vrijeme nova vlast FNRJ-a (Federativna Narodna Republika Jugoslavija) bila je po karakteru i ponašanju vrlo slična boljševičkoj vlasti Sovjetskog saveza. Tijekom poratnih godina i jedni i drugi nisu štedjeli truda niti im je nedostajalo kreativnosti u načinima progonjenja svojih "klasnih i ideoloških neprijatelja". A vjerske zajednice i njihovi vođe bili su česta i omiljena meta.

I tako je u proljeće 1947. godine "Okružni narodni sud grada Zagreba", nakon tri mjeseca saslušavanja, prijetnji, utamničenja te završne riječi zastupnika javnog tužioca Franje Štoka, osudio kao prvorazredne "neprijatelje naroda" i zagovornike "imperijalističkih interesa" dušebrižnike i vođe Adventističke crkve u tadašnjoj Hrvatskoj na višegodišnje vremenske kazne uz težak tjelesni rad.

Zagrebački dnevnici *Vjesnik* i *Hrvatski narod,* tiskani 2. svibnja 1947. godine pružaju ružnu sliku epiloga montiranog procesa održanog prema pravilima tadašnjeg ideološki nabijenog pravosudnog sustava, a čija je zadaća očito bila osuditi po svaku cijenu. Boljševičkom retorikom dnevnici prenose iz sudnice navode optužnice, tvrdeći da su se optuženi "rukovodioci adventističke sekte odmah nakon okupacije naše zemlje stavili u službu okupatora,… te su neposredno ili posredno učestvovali u donošenju zaključaka o načinu suradnje s ustaškim vlastima na vojničkom i političkom polju."

Optužnica je također teretila pastore da je "ova sekta bila agentura stranih imperijalista i da je vjera služila samo kao krinka reakcionarnom rukovodstvu ove sekte za njihov plaćenički protunarodni rad." "Ona je," nadalje navodi optužnica, "stupila u usku suradnju s okupatorima" prema "sugestiji i direktivi istaknutog hitlerovca Hansa Struwea[304], sekretara za misije Južno-evropske divizije", te "talijanskog fašiste Luigia Beera"[305], tadašnjeg tajnika Adventističke crkve u Italiji.

Krivica optuženih bila je u tome što su "vodili lažnu propagandu o skoroj promjeni državnog poretka u FNRJ i o ponovnom izbijanju rata". Nadalje, njihov se grijeh očitovao i u tome što su "nastojali odvratiti narodne mase od suradnje s organizacijama Narodne fronte, Narodne omladine i narodne vlasti, i od sudjelovanja u obnovi i izgradnji zemlje, da bi na taj način ometali i osujećivali plan industrijalizacije i elektrifikacije".

Teško inkriminirajuće riječi optužnice, očito osmišljene da javnost uvjeri u opravdanu neumoljivost "narodnog" suda, dovele su do sljedećih presuda: Stjepan Manestar bio je osuđen "na sedam godina lišenja slobode s prisilnim radom, pet godina gubitka političkih i građanskih prava i na konfiskaciju imovine". Siegfried Vitomir Ludewik i Mirko Golubić bili su osuđeni svaki na "pet godina lišenja slobode s prisilnim radom i na tri godine gubitka političkih i građanskih prava"; Pavao Brechelmacher "na dvije godine lišenja slobode s prisilnim radom i na dvije godine gubitka političkih i građanskih prava"; Milan Šarčanski i Hinko Reth svaki na "jednu godinu lišenja slobode s prisilnim radom i na jednu godinu

[304] Hans Struwe kao djelatnik Adventističke crkve proglašen je "hitlerovcem" samo zato što je radio u Njemačkoj
[305] Luigi Beer kao djelatnik Adventističke crkve proglašen je "fašistom" samo zato što je radio u Italiji

gubitka političkih i građanskih prava", i Đorđe Kalezić na "tri godine lišenja slobode s prisilnim radom i tri godine gubitka političkih i građanskih prava."

Kako ratne, tako su i poratne godine nakon Drugog svjetskog rata bile razdoblje velikih kušnji za Adventističku crkvu. Blanka Mihaljević, u to vrijeme glavna tajnica predsjedničkog ureda tadašnje adventističke *Zapadne crkvene oblasti* sa sjedištem u Zagrebu, još se uvijek dobro sjeća 21. siječnja 1947. godine, dana uhićenja sedmorice pastora. Na vrata crkvenog sjedišta u Prilazu Đure Deželića 77 u Zagrebu iznenada je nahrupila skupina pripadnika Ozne s naredbom: "U ime naroda uhapšeni ste!"

Režim koji je u svom utopijskom zanosu 1947. godine još uvijek vjerovao da će *montiranim* procesima vjerskim dužnosnicima podčiniti njihove zajednice svojim ateističkim i partijskim stremljenjima - kad se u redove novokrštenika po službenoj dužnosti redovito progurao i poneki djelatnik režima; kad su redovitim postale iznenadne uhidbene i premetačinske "posjete" crkvenim uredima i prostorijama; kad se uklanjanjem "nepodobnih" pastora i crkvenih vođa željelo nametnuti "podobno" čelništvo – takav je režim izmišljenim i grotesknim optužbama u zatvorske čelije i na prisilno višegodišnje sužnjevanje poslao dušebrižnike kojima su bilo kakve političke igre bile strane; jer niti su oni bili komunisti za vrijeme NDH-a, a niti fašisti za "narodne demokracije", već skrušeni kršćani predani življenju svoje vjere kako su najbolje znali, te opstanku svoje progonjene crkve od oba po nju pogibeljna režima.

Teško je vjerovati da će danas netko potražiti rehabilitacijski postupak sedmorice adventističkih pastora nedužno osuđenih nakon Drugog svjetskog rata? Odlaskom i posljednjih među osuđenima nestaje i mogućnost njihovog osobnog potraživanja bilo kakve zadovoljštine. Također teško je povjerovati da će Adventistička crkva u Hrvatskoj, vođena duhom praštanja i biblijskim naputkom da će "oni koji žele pobožno živjeti biti progonjeni", podizati prašinu oko nepravde počinjene prije skoro sedmadeset godina. Ipak, barem na ovaj način, dok sjećanja još uvijek postoje, valja nam stradanje sedmorice nedužno osuđenih pastora oteti zaboravu. Zlu ne trebalo, da se opet netko sličnoga ne sjeti, i to "u ime naroda".

Malbourne, Australia, 15. veljače 1999.
Tihomir Kukolja

Telegram, u kojem novinar Igor Alborghetti otkriva kako su za vrijeme ateističkog sustava u SFRJ tajni agenti UDBA-e špijunirali mnoge osobe a i institucije, kao i crkve. Evo dijela tog izvješća pod naslovom Novi suradnici. Alborghetti piše:

Novi suradnici

> Zanimljiv je podatak o ukupnom broju suradnika. Cijela služba na popisu u Hrvatskoj imala je ukupno 345 registriranih suradnika. Po pitanjima nacionalizma najviše, njih 159; **vjerskim zajednicama 83**, anarho-liberalizmu osam, birokratsko-dogmatskim strukturama 19, podrivanju ekonomskih temelja društva 13, tehnokratima sedam, iredentizmu šest, liberalizmu jedan… No, te je godine bilo više novih suradnika od onih s kojima je prekinuta suradnja. Mreža se povećala, kaže dokument, za 23 osobe. Tajna služba iste je godine stalno prisluškivala 76 objekata. U Zagrebu 31, u Karlovcu 14 i Splitu osam. Mjere TKTR-a (prisluškivanje telefona) provedene su nad 602 osobe. Njih 365 pod stalnom je mjerom kontrole telefona, a povremenom 237. [306]

[306] *Telegram,* od 19. 07. 2015. objavljeno na internetu. http://www.telegram.hr/politika-kriminal/pronasli-smo-neobjavljeni-dosje-udbe-a-u-njemu-je-misteriozna-operacija-trs-o-kojoj-svi-pricaju/. Pojam UDBA.

Prof. Mile Vidović, u svojoj knjizi *Povijest crkve u Hrvata* [307]piše da su za vrijeme Drugog svjetskog rata ubijena 252 rimokatolička svećenika a da su u poraću, u vrijeme tzv. čistki ubili još toliko. To znači da su ubili preko 500 rimokatoličkih svećenika. Dakle, u vrijeme ateističkog sustava nije bilo lako ni većinskoj Crkvi a ni Pravoslavnoj.

[307] Vidović, M. (2007.), *Povijest crkve u Hrvata,* str. 440. Crkva u svijetu i Ogranak MH.

V. ADVENTISTIČKA CRKVA U FNRJ (1945.-1963.) I SFRJ (1963. – 1991.)

1. Povijesna pozadina

Izgradnja nove države ili točnije preuređene Jugoslavije, jer je to za međunarodnu zajednicu bila ista država, samo s drukčijim unutrašnjim uređenjem, započela je prije dovršetka rata 1945.

1.1. Antifašistički pokret u Dalmaciji

Budući da se je tijekom rata rasplamsao i antifašistički pokret koji su vodili partizani, onda su u dalmatinskim područjima mnogi odlazili dobrovoljno na njihovu stranu, a mnogi su i nasilno unovačeni. Četnici su kao protuteža partizanima isto prijetili, pljačkali i otimali nasilno ljude i novačili ih na svoju stranu. Antifašistički pokret je protiv sebe u Dalmaciji imao njemačku i talijansku armadu, ustaše, domobrane i četnike.

> Ustanak u Dalmaciji počeo je i razvijao se u posebnim okolnostima. Talijanski su okupatori 5. travnja 1941. godine oprezno "osvajali" Dalmaciju, izmišljajući na radio-stanicama okršaje i podvige svoje vojske. U Split su ušli 6. travnja, bacili nekoliko bombi i na splitskoj obali teatralno inscenirali "osvajanje grada". Veći dio Dalmacije pripojen je Italiji, tada još ne kao njezin sastavni dio. Zbog toga Dalmatinci nisu služili talijansku vojsku, ali su se morali učlanjivati u razne fašističke organizacije. Na temelju sporazuma Mussolini-Pavelić Talijani su anektirali dalmatinsko područje od Zrmanje do istočne granice Splita, obuhvaćajući sve otoke osim Brača i Hvara, kao i dio Konavala. I u onom dijelu kojije pripadao NDH, talijanska vojska bila je stvarni zapovjednik.
>
> U Splitu, Sinju, Imotskom, Makarskoj i drugim gradovima smjestili su veće garnizone vojske, a u manjim mjestima gustu mrežu žandarmerijskih stanica. U pojedinim selima koja su primala NDH organizirana e ustaška milicija, a u cijeloj Dalmaciji bnije bilo značajnijih pojavaila je razgranata policijska i obavještajna služba. Da bi uspješno mogli ostvariti svoj plan odnarođivanja i izrabljivanja Talijani su se u početku okupacije služili taktikom popuštanja, izbjegavajući masovni teror. Na taj način pokušali su umuiriti buntovan narod i odvratiti ga od oružane borbe.
>
> Na području pod ustaškom upravom, situacija je bila znatno gora, osobito u Dalmatinskoj zagori, u kojoj je pored Hrvata živjelo i dosta Srba. Do Drugoga svjetskog rata nije bilo značajnijih pojava šovinizma i netrpeljivosti. Nakon dolaska ustaše zpočinju u ljetnim mjesecima progoniti i ubijati Srbe po kninskim selima, što je izazvalo snažan izbjeglički val u anektirani dio Dalmacije. Brojni Srbi i Židovi sklanjali su se pred ustašama čak i na otoke Brač i Hvar jer su se tamo osjećali sigurnije, iako su ti otoci pripadali NDH, ali sa slabijom kontrolom. U tako teškim uvjetima i zamršenim okolnostima KPH je pripremala ustanak u Hrvatskoj.[308]

Dakle, nasuprot kralja i vlade u izbjeglištvu u Londonu širio se antifašistički pokret u kojem je glavnu ulogu imala Komunistička partija Jugoslavije (KPJ). Ona uz organiziranje vojnog, oružanog otpora, jer su se tamo sigurnije osjećali organizira i mrežu tzv. narodnooslobodilačkih odbora (NOO). Ističe da je primarni cilj borba protiv okupatora i njihovih pomagača, a ne promjena oblika vladavine iz monarhije u republiku kao ni uređenja

[308] Mimica, B. Dalmacija u 20 stoljeću, str. 98.99.

– iz građanskog u socijalističko, ali ipak ostvaruje svoj presudan utjecaj u vojnim postrojbama i odborima.

U Bihaću je 26. i 27. studenoga 1942. osnovano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) kao političko predstavništvo antifašističkog pokreta. II. zasjedanje AVNOJ-a održano je u Jajcu 29.-30. studenoga 1943. te se AVNOJ tada proglasio organom vlasti i zabranio povratak kralju u zemlju dok o obliku vladavine ne odluči narod, a vladi u izbjeglištvu su oduzeta prava da zastupa narod. Druga značajna odluka bila je izgradnja nove države na federativnom načelu, a ne u unitarnom obliku. AVNOJ je prihvatio odluku ZAVNOH-a o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i anektiranih dijelova Hrvatske Hrvatskoj i Jugoslaviji, a to se izravno ticalo dijela Dalmacije.

Odluke AVNOJ-a imaju privremeni ustavni karakter. Nastao je dualizam vlasti, pored međunarodno priznatih kralja i vlade u Londonu, faktični, ali nepriznati organi su AVNOJ koji se sastoji od plenuma i Predsjedništva te Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) kao vlade.

Emigrantska vlada protivi se priznanju antifašističkog pokreta i novih organa te i dalje podržava četnički pokret Draže Mihailovića pri čemu se proklamira ustavna i trijalistička monarhija s prevlašću Srbije.

U Teheranu, na sastanku trojice savezničkih vođa, koncem 1943. priznat je antifašistički pokret kao vojni saveznik, ali ne i njegovi organi vlasti. Pod britanskim utjecajem dolazi do promjena u izbjegličkoj vladi na čelo koje dolazi raniji ban Banovine Hrvatske dr. Ivan Šubašić. Dolazi do sporazuma Tita kao predsjednika NKOJ-a i Šubašića. Kralj Petar II. je svoje ovlasti prenio na Namjesništvo, a NKOJ i vlada daju ostavku te je 7. ožujka 1945. formirana Privremena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ), ali već u njoj su prevlast imali komunisti.

Predsjedništvo ZAVNOH-a formiralo je Narodnu vladu Hrvatske 14. 04. 1945. u Splitu, a ZAVNOH se na svom IV. zasjedanju u Zagrebu preimenovao u Sabor Federalne jedinice Hrvatske.

Nakon izbora 11. studenoga 1945. pobijedila je lista Narodne fronte, a Ustavotvorna skupština je 29. studenoga 1945., proglasila Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju (FNRJ). Proglašena je republika, ukinuta monarhija i oduzeta prava dinastiji Karađorđević.

Ustav FNRJ je prihvaćen i proglašen na svečanoj sjednici obaju domova skupštine 31. siječnja 1946. Ustavotvorni sabor je 18. rujna 1947. donio Ustav Narodne republike Hrvatske.[309]

Tijekom svog postojanja, dok je Hrvatska bila u njenom sastavu tu državu obilježila su sljedeća događanja:

Dolazi do učvršćivanja komunista na vlasti i postupnog „čišćenja“ organa vlasti od onih antifašista koji su bili članovi predratnih, građanskih političkih stranaka (Hrvatska seljačka stranka, Demokratska i Samostalna demokratska stranka), ali nisu bili skloni komunizmu. U vanjskoj politici do Rezolucije Informbiroa 1948. država se oslanjala na SSSR.

Nakon toga država se našla u teškoj situaciji, usred jačanja Hladnog rata u Europi, a izvan vojnih i političkih blokova. Na unutrašnjem planu od 1950. dolazi do razvoja tzv. radničkog samoupravljanja kojim su radnici dobili pravo sudjelovanja u upravljanju poduzećima uz dominantan utjecaj središnjih državnih organa federacije. FNRJ dobiva određenu vanjsku pomoć od SAD u hrani i opremi pa i oružju, a nakon smrti Staljina, godine 1955. dolazi do poboljšanja odnosa sa SSSR-om.

Dana 7. travnja 1963. donešen je novi ustav prema kojem se država zove Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), a iste godine svoj je ustav donijela i od tada Socijalistička Republika Hrvatska (SRH). Nakon gospodarskih problema dolazi do gospodarske reforme 1965. godine i blagog utjecaja tržišne ekonomije. No takvi pokušaji zaustavljeni su 1968. i osobito 1971. kada u Hrvatskoj jača nacionalni pokret pod nazivom „Hrvatsko proljeće“. U tom razdoblju u vanjskoj politici Tito se zalaže za pokret nesvrstanih država koje nisu članice ni jednog vojno-političkog bloka, a time jača ugled SFRJ u tzv. zemljama „trećeg svijeta“, osobito u Aziji i Africi.

Ipak, pod utjecajem zbivanja iz 1971. godine, 1974. se donosi novi ustav SFRJ prema kojem dolazi do daljnjeg jačanja položaja republika i pokrajina koje stječu sve veći stupanj ovlaštenja u federaciji. Godine 1975. Zakonom o udruženom radu pokušava se ojačati radničko i društveno samoupravljanje.

Nakon Titove smrti 1980. umjesto Predsjednika Tita uvedeno je kolektivno Predsjedništvo SFRJ, sa po jednim predstavnikom iz svake republike i pokrajine i predsjednikom Predsjedništva SKJ. Dolazi do postupne liberalizacije, ali u okvirima jednopartijskog, socijalističkog sustava koji još uvijek poznaje brojne političke, društvene i kulturne represije i ograničenja.

[309] Usp. Bartulović, str. 115.-116.

Koncem 1980-ih godina dolazi do pokušaja razvoja tržišne ekonomije, ali jačaju i nacionalističke tendencije u Srbiji na čije čelo dolazi Slobodan Milošević. Godine 1990. održani su prvi višestranački izbori u Hrvatskoj i Sloveniji, a suprotstavljeni pogledi o preuređenju federacije doveli su do izlaska Hrvatske (i Slovenije) 8. listopada 1991. iz SFRJ, nakon čega je tijekom agresije JNA uslijedio krvav ratni sukob koji je potrajao do 1995. Međunarodno priznanje Republika Hrvatska dobila je od država i međunarodnih organizacija u prvoj polovici 1991.

2. Propisi FNRJ/SFRJ o vjerskim zajednicama

Prema Ustavu FNRJ iz 1946. godine, građanima je zajamčena sloboda savjesti i vjeroispovijedi. Crkva je odvojena od države. Vjerske zajednice, čije se učenje ne protivi Ustavu, slobodne su u svojim vjerskim poslovima i u vršenju vjerskih obreda. Slobodno je osnivati vjerske škole za spremanje svećenika ali su one pod nadzorom države. Zabranjena je zloporaba crkve i vjere u političke svrhe i postojanje političkih organizacija na vjerskoj osnovi. Država može materijalno pomagati vjerske zajednice.[310]

Punovažan je samo brak zaključen pred nadležnim državnim organima. Poslije zaključenja braka građani mogu izvršiti vjenčanje i po vjerskim propisima.[311]

Pobliže je ova ustavna sloboda bila regulirana *Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica FNRJ* iz 1953.[312] Ovaj zakon jamči slobodu savjesti i slobodu vjeroispovijesti. Ispovijedanje vjere je privatna stvar građana. Sve vjeroispovijesti uživaju jednaka prava i sve vjerske zajednice imaju isti pravni položaj.

Ustav SFRJ iz 1963. nije sadržavao posebne odredbe o pravu ispovijedanja vjere i vjerskim slobodama.

Ustav SFRJ iz 1974.[313] jamči da je ispovijedanje vjere slobodno i privatna je stvar čovjeka. Vjerske zajednice odvojene su od države i slobodne su u vršenju vjerskih poslova i vjerskih obreda. Vjerske zajednice mogu osnivati samo vjerske škole za spremanje svećenika. Protuustavna je zloupotreba vjere i vjerske djelatnosti u političke svrhe. Društvena zajednica može materijalno pomagati vjerske zajednice. Vjerske zajednice mogu, u granicama određenim zakonom, imati pravo svojine na nekretnine.

---

[310] Ustav FNRJ iz 1946. čl. 25.
[311] Isto, čl. 26.
[312] *Službeni list* FNRJ br. 22/ 1953. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, Opće odredbe u čl. 1. i 2.
[313] Ustav iz 1974., čl. 174.

Zajamčena je sloboda misli i opredjeljenja.[314] Građani su jednaki u pravima i dužnostima bez obzira na nacionalnost, rasu, spol, jezik, vjeroispovijest, obrazovanje ili društveni položaj. Svi su pred zakonom jednaki.[315]

Radi provedbe ustavnog zajamčenog prava na slobodu vjeroispovijesti donijet je *Zakon o crkvama i verskim zajednicama* SFRJ 1978. godine.[316] Ovako proklamirani demokratski stavovi u državi prema Crkvi i vjernicima bili su napisani prema visokim standardima tog vremena u XX. stoljeću. No, vrijeme će pokazati koliko se je zakonodavac držao tog zakona.

Prema pisanju Katrin Boeckh, u stručnom članku pod naslovom Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953., odnos FNRJ prema manjim vjerskim zajednicama bio je "mekši". Ona ističe činjenicu, iako su imale manje članova nego pravoslavne, katoličke i muslimanske zajednice, manje vjerske zajednice u Jugoslaviji - tradicionalne protestantske općine: baptisti, adventisti, starokatolici, metodisti, pentekostalci, Jehovini svjedoci, nazareni, Židovi i ostali - nisu bile izuzete od vjerskih progona, međutim bile su im manje izložene.[317]

S druge strane, ona nastavlja, manje su vjerske zajednice često doživljavale društveno izopćenje koje je moglo dovesti do socijalnog izoliranja njihovih pripadnika. Žrtve toga osobito su bile mlade slobodne vjere kao baptisti, menoniti i adventisti, prema kojima su se etablirane vjere držale kao prema sektama.[318]

To je vrijeme vladavine ateističkog sustava i bit će posebnim predmetom istraživanja u ovome radu. Mnogi adventisti imaju problema u vojsci, na radnim mjestima u tvornicama, obrtnici koji su imali svoje radionice, djeca u školi, studenti na sveučilištu, a sve stoga što žele imati slobodnu subotu iz vjerskih razloga.

Iako, u principu, Ustav ima pozitivan stav prema Crkvi i vjernicima, prema adventistima je u praksi drukčiji tretman. Mada u Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica u čl. 7. stoji da građani ne mogu biti ograničeni u pravima koja im pripadaju po zakonu zbog svojih vjerskih uvjerenja, zbog pripadnosti nekoj vjeroispovijesti ili nekoj vjerskoj zajednnici, ili zbog učestvovanja u vršenju vjerskih obreda i drugim očitovanjima vjerskih osjećaja,[319] ipak, zbog vjerskih razloga (prigovora savjesti), adventisti često moraju pregovarati s drugovima iz komiteta, gubiti posao, plaćati kazne, ići u zatvor i čak na Goli otok, trpjeti prezir, posebice izvan Zagreba.

---

[314] *Isto,* čl. 166.
[315] *Isto,* čl. 154.
[316] *Narodne novine* br. 14. 1978. Zakon o crkvama i verskim zajednicama (*Službeni list* SFRJ 11/1978 i 64/1989)
[317] Usp. Katrin Boeckh, u stručnom članku pod naslovom *Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953.*, god. 38., br.2,.403.-431. Zagreb 2006. UDK: 261.7(497.1) Izvor: Google, 10.06.2012. u 12:20. Naslov: Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953.: staljinizam i titoizam (hrcak.srce.hr/file/11731.)
[318] *Isto.*
[319]. *Službeni list* FNRJ br. 22/ 1953. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, Opće odredbe u čl. 7.

O pojedinim slučajevima kršenja ovih prava sadržanih u pozitivnim pravnim propisima bit će riječi u poglavljima koja slijede.

3. UDBA sustavno prati rad Adventističke crkve

Iz dokumenatacije koja je ovdje prezentirana, razvidno je da je UDBA[320] sustavno pratila rad crkava pa i Adventističke crkve u FNR Jugoslaviji.

Posebice je, primjerice, bio praćen pastor Albin Močnik. U svojim tajnim dokumentima su ga nazivali "A. Mirko".[321] U Prilogu ovoga rada nalaze se dokumenti iz arhiva UDB-e u Beogradu, koji to zorno potvrđuju.

Doušnici su pratili kretanje vjernika, posebice pastora, broj vjernika u mjesnoj crkvi, što su gdje govorili i davali su svoje procjene stanja. Zapisnici potvrđuju njihovu polupismenost i nepoznavanje materije koju prate. Miješaju, prema svome nahođenju i neznanju, učenje određenih vjerskih zajednica s drugima. Ne znaju ni potpuno i pravilno napisati ime crkve ili sljedbe koju prate.

Koriste pejorativne izraze u nazivlju u svojim tekstovima za vjernike, kao primjerice: "jehova", "subotari", "sekta" i teške kvalifikacije kao "neprijatelji naroda", "neprijatelji države", "državni neprijatelji", "kolaboracionisti" i sl. što je u ono vrijeme bilo vrlo opasno. Ali, vidi se da su ulazili u crkve i da su dolazili do vrlo detaljnih podataka. Brojali su koliko je ljudi na sastanku, znali su satnicu održavanja, imena govornika. Davali su svoju subjektivnu procjenu propovijedi. Procjenjivali su ima li u govoru nekih političkih implikacija. Obično su se izdavali za prijatelje, koji su naišli da vide što se događa ili kao da su zainteresirani za učenje te Crkve. Obično bi bili pozvani na ručak kod nekoga od vjernika i tako bi kroz razgovor dolazili do detaljnih informacija.

---

[320] UDBA-a, Unutrašnja Državna Bezbednost u FNRJ - SFRJ. UDBA je kratica za sr. Uprava državne bezbednosti (hr. Uprava državne sigurnosti). Bila je zloglasna tajna policija za vrijeme druge Jugoslavije, a nastala je 1946. preustrojem OZNE[1] i prestala je djelovati pod tim imenom raspadom SFRJ u 1990-ima. Pomoću brojnih doušnika služila je i kao sredstvo zastrašivanja i terora protiv disidenta te kritičara režima. Danas u Srbiji djeluje reorganizirana agencija pod imenom Bezbednosno informativna agencija (BIA, hrv. Sigurnosno informativna agencija). Nakon sloma komunizma velik dio Udbaša u Hrvatskoj pod operativnim nadzorom Josipa Manolića prešao je u novouspostavljene hrvatske tajne službe.[2] U Hrvatskoj je prema podacima za 2011. godinu prosjek mirovina "radnika na određenim poslovima" (UDBA) koji imaju povlaštene mirovine 3.736,47 kuna, a dobiva je 16.314 osoba.[3] Brojni bivši agenti Udbe primljeni su u neovisnoj Hrvatskoj u sigurnosne i obavještajne službe.

Dio javnosti u današnjoj Republici Hrvatskoj koristi riječ UDBA u jednom novom značenju; kao naziv za navodno utjecajni milje kojega su formirali pripadnici obavještajnog sustava bivšeg komunističkog režima. Za njih je UDBA "godinama pritajena neformalna mreža upućenih u tajne, s mnogim važnim vezama u zemlji i inozemstvu i financijski potpuno osigurana, koja zakulisno nadzire i usmjerava sve važne procese u državi."[4] (Izvor: Internet, Wikipedija, 13.12.2014. u 20.45)

[321] Albin Močnik je u očima UDBA-e bio njihov potencijalni suradnik u rušenju Adventističke crkve. Besmislica. Nazvali su ga A. "Mirko".

Bili su nazočni na velikim Saborima Adventističke crkve, slali su u svoju bazu sve podatke: od imena onih koji su govorili na Saboru, odakle su, koju funkciju vrše, kako kotiraju u narodu (čak?!) pa do broja nazočnih, dnevnog rasporeda i teme koja je bila razmatrana. U dokumentaciji UDBA-e je pronađen detaljan nacrt jednoga baptističkog pastora o rasporedu mjesnih crkava i o preciznom broju vjernika. Nađen je dokument o jednoj regiji i o svakoj Adventističkoj mjesnoj crkvi[322] i to s potpunim adresarom imena vjernika i mjestu stanovanja, ulice i broja svakoga od vjernika, zanimanja kojim su se bavili, podaci koje ima samo pastor.

3.1. Dio dokumentacije iz UDB-e o Adventističkoj crkvi

Ovdje je prijepis nekoliko uzoraka iz dokumentacije UDB-e, izvornika iz kojega je razvidno kako su agenti detaljno pratili adventističke pastore i vjerništvo.

Agenti su pratili svakog pastora i vjernika i slali informacije UDB-i. Među tom dokumentacujom, primjerice u Sloveniji, je i jedan vjernik iz Splita, koji je odselio u Sloveniju. I on je na popisu praćenih osoba. U prilogu su popisi sa adresama i čitavih obitelji mjesnih crkava, kako adventističkih tako i neadventističkih.

UDB-a je radila na tome da dovede do raskola u Adventističkoj crkvi u FNR Jugoslaviji. To je isto primjerice radila slična služba za ateističkog sustava 1950- ih u Mađarskoj (a vjerojatno i u drugim zemljama). U tome naumu su, nažalost, jednim dijelom u Mađarskoj i uspjeli.

Evo izvoda o Adventističkoj crkvi iz UDB-inih dokumenata jednoga od njezinih agenata, koji su, prema ovom dopisu, inače imali čin majora ili potpukovnika. Taj dokument, kao ilustracija, pokazuje kako je vođena pomna evidencija o djelovanju Adventističke crkve a i o drugima.

UDB-in evidencijski broj spisa: **II 0018051**

Adventisti

U Sloveniji se nalazi 70 adventista; od toga oko 14% por.(odičnih) članova. Prema našim vlastima zauzimaju stav da se treba pokoravati svakoj zemaljskoj vlasti, ali ipak bojkotiraju politički rad i služenje roka u JA (Jugoslavenskoj armiji).
Glavni centri sekte u Sloveniji su: Maribor, Jesenice i Celje. Najviše članova bilježimo iz redova malih zanatlija i malih seljaka. Adventisti se ne šire, ali desilo se više primjera prelaženja u jehovu, koja je adventizmu vrlo slična po sadržaju i značenju.

[322] Autor ima u posjedu više dokumenata UDB-e o Albinu Močniku sa numeriranim stranicama u gornjem desnom kutu na dokumentu, iz Državnog arhiva u Beogradu. Do njih je došla jedna novinarka, koja je živjkela i radila u Sloveniji, istražujući odnos tadašnje države prema tzv. malim vjerskim zajednicama. Od nje je te dokumente dobio pastor Janez Borse iz Slovenije i stavio ih na raspolaganje piscu ovih redaka.

Rukovodilac sekte za Sloveniju je Močnik Albin iz Maribora, koji je ujedno i vođa u Mariboru. Isti je vrlo fanatičan i neprijatelj nar.(odnih) vlasti. Veze održava sa adventistom Pleškom u Ptuju, koji prima od njega direktive za rad. U posljednje vrijeme Močnik je mnogo popustio u pogledu organizacije i tako do sada ne bilježimo nikakvih važnijih veza s njegovim nadređenima.

Na Jesenicama najaktivniji su adventisti Grli Jakob, Iliševič (?) Pero, koji vodi sastanke kod Šrono Pera. Ove sastanke je posjećivao početkom 1947. godine Kovaler, adventista iz Zagreba. Isti je adventista učio u propovijedima da treba pridobivati za sektu u prvom redu omladinu.

U ožujku 1947. god. održan je na Jesenicama sabor adventista, kojeg je posjetio i neki vođa sekte iz Zagreba.

U Celju je vođa i organizator Tanšek Jakob, koji održava veze sa adventistom Kovalerom iz Zagreba. Na saboru adventista u Provaljama (zbog starosti dokumenta nečitko) kod krojača Gostena Onika (nečitko) prisustvovali su pored delegata iz Slovenije i po jedan delegat iz NR Hrvatske i NR Srbije.

U UDB-inom dokumentu broj II 0018052 doušnik zna imena govornika na saboru, zna njegovo zanimanje i datum rođenja te mjesto i adresu stanovanja. Kroz razgovor je saznao da adventisti svoje djelovanje zasnivaju na Ustavu. U gotovo svakom dokumentu doušnici spominju pastora Albina Močnika. Jer on je bio misionar i budući da je putovao posvuda, stalno su ga pratili.

UDB-in evidencijski broj spisa: **II 0018052**

Predmet: Adventistička sekta

Upravi državne bezbjednosti za Jugoslaviju

U vezi s vašim brzojavom od 01.11.(19)46. šaljemo vam vijesti o stanju adventističke sekte iz bivše Jugoslavije (KJ).

Adventistička sekta u Sloveniji nije rasprostranjena. (U)koliko je raširena to su ostaci iz bivše Jugoslavije.

Imamo malobrojnu adventističku sektu u Mariboru, kojoj je jedini propovjednik Močnik iz Maribora, Slovenska ul. 39. Močnik vrši sve obrede sekte u Mariboru i u okolici. U Mariboru imaju svoje prostore na Tyrševoj c. 20 pri adventistu K. Labusu. Močnik je oženjen za kćerku adventističkog pastora Reth Slavka iz Zagreba, Deželićeva 70. Za stare Jugoslavije Močnik je otišao na studije u Njemačku, gdje je postao adventist, i po povratku u Maribor je počeo širiti sektu.

Podrobnije biografije o Močniku nemamo, te ćemo vam je poslati naknadno. Sada često putuje u Zagreb i Beograd, fanatičan je predstavnik sekte i protivnik je današnjeg društvenog uređenja.

Na sastancima uglavnom čitaju Sv.(eto) pismo. Praznuju subotu. Načelno ne poštuju nikakve vlasti, jer (one) proizlaze od đavla, iako (oni) naučavaju da se treba pokoravati vlastima. Oružje ne smiju upotrebljavati. Kao pristaše su zagriženi i fanatični; ne smiju se baviti politikom niti odlaziti na udarničke akcije, jer to ne donosi koristi „bogu“.

Za današnje uređenje smatraju da ih zatire, što si računaju za čast, misleći da si time zaslužuju nebo.

Isto tako životare ostaci sekte na Gorenjskom na Jesenicama. Bilo je registrirano nekoliko sastanaka na kojima je, kao propovjednik, nastupao Gili (nečitko) Jakob, trg. (ovački) pomoćnik, rođ. 27.03.1917. u Bjelinju. Stanuje na Jesenicama i Iliševič Pero, radnik, rođ. 16.04.1906. u Mokola – Brčko (nečitko), stanuje na Jesenicama. Po par članova je tu: na Javorniku, Koruški Deli i Gorju, koje posjećuje Iliševič Pero. Dosad, koliko znamo, članova sekte na Jesenicama i okolici je oko 35. U svom vjerničkom životu vodstvo je fanatično, nisu aktivni. Jedan dio adventista je pristupio baptistima jer su ovi aktivniji.

Na sastancima raspravljaju o Sv.(etom) pismu. Legalizaciju svojega vjerskog rada zasnivaju na Ustavu, člankom o vjerskoj slobodi. Zato što praznuju subotu poslali su vodstvu KID (nečitko) molbu da mogu praznovati subotu, ali im nije bilo udovoljeno. Načelno se drže istih načela kako je bilo navedeno za sektu u Mariboru.

Veze između adventista na Gorenjskom i Štajerskom nismo pripremili, jer tu nema drugih adventističkih grupa a ni u ostalim dijelovima Slovenije.

Konkretnih optužbi protiv adventista nemamo. Sekti ćemo obratiti više pozornosti i pokušati prikupiti materijal koji ih tereti i biografije vodstva.

U UDB-inom izvješću br. II 0018053 spominju se poteškoće u snabdijevanju literaturom u Adventističkoj crkvi. Budući da adventisti širom svijeta imaju isti materijal pod naslovom *Pouke iz Biblije*, koji se proučava svaka tri mjeseca ali druga teološka tematika, izvornik se šalje svim Unijama na engleskom jeziku na prijevod. Vjernici tu tematiku proučavaju svakoga dana po jedan odsjek kod kuće i u subotu u crkvi o tome diskutiraju u razredima, u subotnjoj školi (jer se održava subotom i zato se naziva subotnja, a metodika proučavanja je kao u školi, uz pitanja i odgvore i zato se naziva škola), u skupinama do deset osoba. Teme su različite. Primjerice: Biblija i proročanstva, Drugi Kristov dolazak, Brak i obitelj u Bibliji, Božji zakon, Vjera i djela u Bibliji, Istina o mrtvima, Stvaranje ili evolucija, Nova nada za ovaj svijet, Uzrok, nastanak i uništenje grijeha, Kako se hraniti zdravo i dobro a u skladu s biblijskim načelima o zdravlju, Služba bližnjima i slično.

Budući da se ovdje radi o 1946. godini, nove vlasti nisu željele ni čuti za veze Crkve s Amerikom ili Engleskom. Zato su adventisti na neke jezike te biblijske materijale morali prevoditi u inozemstvu i preveden materijal slati ili donositi u svoju zemlju, da se lako vidi (čitaj: cenzurira) o kakvoj se tematici radi. Doušnik je na saboru čuo govor i o toj problematici i o tome šalje izvješće u svoju bazu.

Budući da adventisti drže važnim odvojenost Crkve od države, ne miješaju se u politiku i samo zato su mogli opstati kroz mnoge režime, usprkos mnogim teškim ali lažnim objedama. Pastorima Adventističke crkve je strogo zabranjeno bilo kakvo politiziranje u propovijedima ili u privatnom životu. Politika nije u opisu njihovog vjerovanja niti radnog mjesta.

UDB-in evidencijski broj spisa: **II 0018053**

"U dodatku prilažemo informaciju A. Živka (nečitko) pri adventistima u Mariboru, koji je bio pozvan 26. i 27. 07. 1946. u Zagreb zajedno sa Močnikom na adventističku konferenciju (sabor?). Konferencija je održana u molitvenom domu u Deželićevoj ul. 70. U toj zgradi stanuju propovjednici Brehelmaher Pavle i Reth Slavko. Na konferenicji je bilo prisutno oko 360 osoba i proučavali su Sv.(eto) pismo od 8 do 10 i 11 do 13 sati. Poslije podne je bio sat za omladinu od 16 do 18 sati. Na konferenciji su bili ljudi svih slojeva.

Dne 27.7.(19)46. bio je A. Živko prisutan na razgovoru više razine propovjednika. Iz tog razgovora je razvidno da je adventističko udruženje u Jugoslaviji podijeljeno na Savsku, Dravsku, Vardarsku i Dunavsku skupinu (oblast).

Njihovo glavno sjedište je u Washingtonu (DC); za Evropu u Engleskoj; imaju teškoća s literaturom koju su dosad dobivali iz Engleske i sada opet očekuju nešto literature pisanu jugoslavenskim jezikom, koju im je poslao Slovenac adventist iz Engleske, što će dovesti neka lađa od UNRA-e. Kad će lađa stići nisu znali. Sada što tiskaju od literature, tiskaju u Varaždinu. U slučaju rata svaki adventist mora dobiti odgovarajuću službu, tako da ne mora u vojsku, javio je propovjednik Reth.

Jaka sekta u Sloveniji je jehova koja je poznata i raširena u cijeloj Sloveniji. Jaču aktivnost pokazuje baptistička sekta.

Smrt fašizmu – sloboda narodu

Šef odsjeka
ppukovnik, nečitak potpis
Peršić Bogomir, major (zamjenik) "

Ovaj tekst pokazuje da su UDB-ini špijuni odlazili na sva veća adventistička okupljanja. Sastanci su otvorenoga tipa i svatko može nazočiti propovijedima i izvješćima o radu. Špijuni su, glumeći prijatelje, prikupljali informacije i slali ih u svoju centralu na obradu. Ovo je samo ilustracija što se je događalo na području cijele Jugoslavije a prezentirani dokumenti slučajno se odnose na Sloveniju. No, zorno pokazuju kako su to radili i da imaju veze čak i sa Dalmacijom. Na njihovim popisima su vjernici iz Splita preseljeni u Sloveniju.

U ovdje spomenutom dokumentu doušnik dobija jasne upute za svoje djelovanje i praćenje određenih pastora. Jasno se govori o planu kojim se želi srušiti tadašnjeg aktualnog predsjednika Adventisitičke crkve za FNRJ Antona Lorencina. Prema tom izvješću, on poznaje, ili ima informacije o klimi u admistrativnim krugovima Adventističke crkve u cijeloj državi.

UDB-in evidencijski broj spisa: **088856**

Adventisti

U vezi sa vašim direktivama, da u pogledu praćenja adventista obratimo pažnju na veze i odnose slovenskih adventista prema adventističkoj sinodi u Beogradu uopće i posebno u vezi sa starješinom (Antonom) Lorencinom, utvrdili smo sljedeće:

Lorencin među slovenskim adventistima nema ugleda i utjecaja. Poznat je kao apsolutist i suradnik okupatora. Međutim, ima više ugleda kod oblasnih adventističkih vodstava u Zagrebu /starješina Radančević Miroslav/ i u Novom Sadu /starješina Slankamenac Nikola/.

Slovenski adventisti izjavljuju da baš zbog toga Lorencin neće sazvati adventističku skupštinu (sabor?), jer se plaši da bi bio pobijeđen na izborima. Vjerojatno bi na izborima najviše glasova dobio oblasni starješina u Zagrebu - Radančević .

Našeg suradnika A. "Mirka" /starješina adventista za Sloveniju/ instruirali smo za borbu protiv Lorencina, ali je u tom pogledu vrlo plašljiv. Izjavljuje da ne vjeruje u uspjeh (Antona Lorencija) ako ga ne podupru također zagrebački i slavonski delegati.

U tom pogledu molimo detaljne direktive. Uz pomoć A. "Mirka" ubuduće ćemo forsirati što pozitivniju liniju slovenskih adventista prema vlastima a i borbu protiv rimokatoličke crkve."[323]

U ovom dokumentu se otkriva, usput, da se uz plan na razbijanju vodstva Adventističke crkve radi i na planu da se udara protiv vjere općenito pa i protiv Rimokatoličke crkve.

3.2. Rezolucija Adventističke crkve 1946. – manipulacija UDB-e

Pastor Jovan Lorencin se u jednom intervjuu posebno osvrće na vrijeme poslije Drugog svjetskog rata i odnosa ateističkog sustava prema Adventističkoj crkvi. Budući da je njegov otac, pastor Anton Lorencin bio 27 godina predsjednik Adventističke crkve za FNRJ-SFRJ a i on sam bio je na toj dužnosti 10 godina, ima što kompetentno reći o odnosima Crkve i države za vrijeme ateističkog sustava u SFR Jugoslaviji.

Odnos Crkve i države u ateističkom sustavu:

"Stav komunista onog vremena bio je ne samo da izvrše vanjske pritiske i ograniče rad Crkve, nego je imao i dobro razrađen plan da Crkvu ruši iznutra. Tražili su ljude u raznim crkvama, pa i u Adventističkoj, koji su bili deklarirani kršćani, ali su u isto vrijeme željeli rukovodeće položaje u crkvi. Komunisti su tražili takve ljude koji bi trebali doći na rukovodeće funkcije u Crkvi a u isto vrijeme da usko surađuju s njima. Fasada bi bila kršćanska ali program Crkve bio bi pod kontrolom i direktivom države.

U jednom broju mjesnih crkava uspjeli su na taj način infiltrirati se u vodstvo tih crkava. To nije bio slučaj samo u Jugoslaviji, nego je to bila praksa u svim komunističkim zemljama.

S obzirom da je moj otac, pastor Anton Lorencin, bio predsjednik Jugoslavenske unije u to doba, iz prve ruke sam upoznat s tim pokušajima u Adventistickoj crkvi u Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata."[324]

Bili su to teški trenuci za Adventističku crkvu. Kad se pročulo da u crkvu dolaze ateistički špijuni, to je stvaralo nepovjerenje prema novopridošlim prijateljima. Nije se moglo znati tko je s kojim ciljem došao. Srećom, nije to bio slučaj u svakoj mjesnoj crkvi. Najviše u većim gradovima. No, ranije spomenuti slučaj Albina Močnika i praćenja koja su evidentirana i otkrivena u spisima UDB-e, i da se spominju praćena imena i iz Dalmacije u Sloveniji, pokazuju da su bili aktivni posvuda u državi u velikim gradovima ali i u manjim mjestima.

Državni pokušaj manipuliranja s vjerništvom i organizacijskim ustrojstvom u Adventističkoj crkvi:

"Starješina jedne velike mjesne Adventisticke crkve u to vreme, izvjestan Petar, bio je po zanimanju zidar, inače ugledna, sposobna i utjecajna osoba. S njim su stupili u kontakt državni službenici a to je

[323] UDB-ini evidencijski brojevi spisa: **II 0003966** , **II 0003967** , **II 000368** su u arhivu autora.
[324] Iz intervjua.

aranžirao Grujić Stojan, koji je bio građevinski poduzetnik i kod koga je taj Petar radio. Grujić Stojan je isto bio adventist. Od državnih službenika Petar je dobijao direktive za svoj rad u Crkvi. U toj mjesnoj crkvi našao je ugledne vjernike, njih šestoro, i pridobio ih je za sebe. Ta skupina se sastajala i razgovarala o radu Adventističke crkve. Poslije izvjesnog vremena donijeli su, kako su je nazvali, "Rezoluciju" od 15 točaka. Govorilo se u njoj o raznim temama, jer uvijek nešto može biti bolje, ali je točka 5 glasila: "Crkva je zakulisna organizacija strane sile."[325]

Ovaj pristup ateističkog sustava pokazuje da javno, formalno, uglavnom nisu napadali Crkvu i vjeru. Većina naroda bi se protiv toga bunila. Oni su htjeli dokazati da se Crkva bavi politikom i da je u službi stranih sila. A takav grijeh jedne Crkve je neoprostiv.

Točka broj 5 u Rezoluciji

"U prosincu 1946. godine mom ocu je prokrvario ćir na želucu i, pošto je izgubio mnogo krvi, morao je po nalogu liječnika mirno ležati u krevetu, s tim da ga nitko ne posjećuje. U to vrijeme tajnik Unije, Miroslav R., donio mu je rezoluciju od 15 točaka koju su potpisali starješina te mjesne crkve i još šestoro vjernika.

Poslije dva dana, starješina Petar, poslao je mom ocu ultimatum da Unijski odbor preda svoju dužnost potpisnicima rezolucije. Moj je otac pozvao sve propovjednike tada prisutne u Beogradu na konsultacije. Tada je saznao da je kopija rezolucije dostavljena UDB-i.[326]

Sljedeći dan došao je i starješina Petar S. kod mog oca i zadržao se kod njega do 1 sat poslije ponoći! Govorio mu je da će ga, kotač koji se kotrlja, samljeti i zato bi najbolje bilo da se dobrovoljno povuće sa svog položaja (predsjednika Jugoslavenske unije crkvenih oblasti). Odgovor mog oca bio je da je on već jednom nogom u grobu, a što se tiče mjesta predsjednika Unije, to je stvar Crkve da o tome odluči.

Moj otac pozvao je svih sedam potpisnika rezolucije da dođu u njegov ured i da o svemu porazgovaraju zajedno s poropovjednicima koji su tada bili u Beogradu. Svi su došli na taj sastanak. Pošto je moj otac morao još ležati, stavili su mu u ured mali ležaj tako da bi i on nazočio sjednici.

Odborsku sjednicu vodio je tadašnji tajnik Unije Miroslav R. Moj otac nije znao u to vrijeme da je i on surađivao sa UDB-om. Išli su redom po točkama i svatko je mogao kazati što je želio u vezi sa točkom koja je bila na dnevnom redu.

Došli su i do 5. točke da je "Crkva zakulisna organizacija strane sile". Na pitanje predsjedavajućeg: "Ima li tko što kazati o toj točki?" - nije bilo nikoga. "Dakle, prelazimo na sljedeću točku."

Tada se javio moj otac sa svog ležaja. Rekao je: "Vi kažete u vašoj Rezoluciji da je Crkva zakulisna organizacija strane sile. Ja ne želim biti predsjednik takve organizacije, i ja ću dati trenutnu ostavku na svoj položaj (ako je to tako), ali prvo mi morate dokazati da je to slučaj."
Odgovor je bio: "To drugi kažu."

---

[325] *Isto*

[326]Opća i nacionalna enciklopedija, ((2007.) str. 185. PRO LEXIS d.o.o. i VEČERNJI LIST d.d., Zagreb
UDB-a, Unutrašnja drzavna bezbjednost, ili kako se to narodski kaže, tajna policija. U prvo vrijeme ta služba je nosila naziv OZNA.
OZN ili OZNA (Odjeljenje za zaštitu naroda), zloglasna komunistička tajna policija ("siguronosno-obavještajna služba") Jugoslavije formirana pri "Povjereništvu za narodnu obranu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije". 13. svibnja 1944 prema zapovjedi Vrhovnog zapovjednika NOV-a i POJ-a utemeljena je OZNA - centralizirana sigurnosno obavještajna organizacija s jedinstvenom organizacijskom strukturom i metodama rada na teritoriju Jugoslavije. Pomoću svojih doušnika OZNA je sijala strah i teror u bivšoj državi.
Nakon donošenja Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), 31. siječnja 1946., reorganizirane su sigurnosno-obavještajne službe. U ožujku 1946. od Prvog i Drugog odsjeka OZNE formirane su pri Ministarstvu unutarnjih poslova Uprava državne bezbjednosti UDB-a (poznata kao UDBA), dok se od Trećeg odsjeka OZNE pri Ministarstvu narodne obrane formira Kontraobavještajna služba Jugoslavenske armije (KOS). Prema zapovjedi Vrhovnog zapovjednika od 14. rujna 1955. KOS se preformirao u službu sigurnosti Jugoslavenske Narodne Armije (JNA). Istovremeno su formirane i jedinice vojne policije.

Moj otac im odgovara da u toj Rezoluciji ne piše da to drugi ljudi kažu nego da Crkva to jest. Pitao ih je zašto su onda metnuli tu točku u Rezoluciju. Svi su šutjeli. Onda je moj otac pitao posebno svakog člana te skupine: "Jesi li ti predložio da se ta točka unese u Rezoluciju?" Odgovor svakoga bio je: "Nisam!" Moj otac je nastavio: "Nitko nije predložio, a kako je onda ta točka ušla u Rezoluciju i vi je potpisali?"

Većina je rekla da Rezoluciju nije ni čitala nego su je potpisali na povjerenje koje su imali u starješinu Petra S. Ta je točka bila potrebna državi da bi intervenirala, jer vjernici crkve to kažu. Moj otac je nastavio: "Kopija vaše Rezolucije nalazi se u UDB-i i oni će vas zvati da svjedočite protiv nas." Tada su se uozbiljili i shvatili da ih je starješina Petar S. uvukao u nešto čega nisu bili svjesni. Okrenuli su se prema njemu i rekli mu: "Pero, Pero, u što si nas uvalio!"[327]

Stanje koje je nastalo potpisivanjem tzv. Rezolucije nekolicine uglednih vjernika u velikoj mjesnoj crkvi u Beogradu, pokazuje da su događaji koji će uslijediti, biti ozbiljni i možebitno pogubni za Crkvu.

Sudbina Rezolucije

"Više je nego očito da je većina njih bila naivno nasjela manipulacijama. Što sada učiniti u ovoj situaciji? Odlučili su napisati Kontrarezoluciju. To su i učinili sljedeće večeri. Kontrarezoluciju su potpisali isti ljudi koji su potpisali i Rezoluciju. Sada je bilo pitanje tko će odnijeti tu Kontrarezoluciju u UDB-u. Javio se vjernik Petar S., koji je isto bio u toj skupini. On ju je i odnio. To je bila sudbina te Rezolucije.

Kada je mom ocu zdravstveno stanje bilo bolje, poslije dva mjeseca, sazvao je Skupštinu mjesne crkve Beograd. Iznio im je cio sadržaj Rezolucije, točku po točku. Rezolucija je bila napisana u ime naroda u Crkvi. U ono doba u komunizmu volja naroda bila je vrhunac samoupravljanja. Moj otac, koji je bio energičan i neustrašiv čovjek, pitao je taj narod: "Jeste li ih vi ovlastili da to pišu?" Čulo se gromoglasno: "Ne!" Što da se onda učini sa ljudima koji su govorili u ime naroda, a narod ih nije ovlastio? Skupština mjesne crkve, narod, odlučio je da im se oduzmu odgovorne dužnosti u crkvi, a da oni svi ostanu vjernici Crkve, ma da je bilo i onih koji su tražili njihovo izopćenje. Glas većine je usvojen. To je bio i kraj ove samozvane skupine, ali ne i kraj miješanja države u poslove Crkve i napora da se u nju infiltrira."[328]

Ova Rezolucija je pokazala kako su drugovi radili s mjesnim crkvama. Nastojali su objedama navući ugledne vjernike da sami ruše svoju crkvu. Možda su ti ljudi bili naivni, možda ucijenjeni, zaplašeni, željni pozicije i slave...? Ali, vrijeme je pokazalo da se Adventistička crkva ne bavi politikom, pogotovo ne rušilačkom.

Bivši starješina Petar se predomislio

"Tri mjeseca poslije Skupštine mjesne crkve, gde je raspravljano o Rezoluciji, došlo je do promjene stava kod bivšeg starješine Petra. Njega su često pozivali u UDB-u. Jednog dana su mu otvoreno rekli (u UDB-i) da je došlo vrijeme da tajnik Unije, Miroslav R., zauzme mjesto predsjednika Unije umjesto pastora Antona Lorencina. Ovo je otvorilo Petru oči. Shvatio je da je on samo pijun u toj igri a da je tajnik Unije bio u planu UDB-e da preuzme vodstvo. Petar nije znao da je i tajnik Unije (možebitno?!) surađivao s UDB-om u isto vrijeme kada i on. Kada je to saznao odbio je dalje surađivati s njima. Ali sada je on pao u nemilost kod UDB-e.

Poslije nekog vremena došao je mome ocu i ispričao mu o svojoj suradnji s UDB-om. I tada mu je rekao i ovo: "Kad ja nisam uspio srušiti ovu Crkvu – neće nitko!" Poslije izvjesnog vremena Petar S. je odselio u SAD gde je proveo ostatak svog života, izuzev samog kraja. Svim ovim događajima ja sam bio svjedok, a otac mi je osobno ispričao detalje koje nisam znao."[329]

[327] Iz intervjua
[328] Isto
[329] *Isto*

Osim na zadobijanju vjernika za svoje planove, špijuni su imali zadaću da u taj plan uvuku i pastore. Vjerojatno je da su ih ucjenjivali ili im nudili neke pogodnosti. A računali su i na ljudsku slabost kada je u pitanju primanje višeg položaja, ugleda i časti. Dakako, bira se najsposobnije. Jer oni to što je planirano mogu izvesti.

3.3. Izborni sabor Adventističke crkve 1948.

Pastor Milan Sudarević[330], godinama tajnik Adventističke crkve za propovjedničku službu pri Jugoslavenskoj uniji crkvenih oblasti u svojim sjećanjima opisivao je pritisak državnih organa 1948. godine

Kad je riječ o ateističkom sustavu – obliku komunizma, koji je vladao u Jugoslaviji od 1945. pa do njegovog konačnog pada 1991. godine, obično se misli da je pritisak i sustav kontrole bio samo u njemu. Prava istina je da svaki sustav ima neku vrst kontrole u želji da sazna što se događa u zemlji. Njegovi dojmovi života i rada Crkve za vrijeme ateističkog sustava u FNRJ – SFRJ od 1945.-1991. Sudarević ističe:

> "Prije Drugog svjetskog rata imali smo kontrolu od strane vlasti, jer je Pravoslavna crkva[331] bila državna crkva. I tada su neki naši vjernici odlazili u zatvor. Po dolasku komunizma na vlast nastala je euforija u glavama nekih... i počela je hajka na sve one koji su im bili sumnjivi.
>
> Adventističku crkvu su svrstali u red prozapadnih organizacija koju treba posebno pratiti, što i za koga radi. Rukovodili su se idejom da Boga nema. Prema tome Crkvu treba sprječavati na svaki način kako ne bi mogla širiti svoje vjerovanje, jer se ne uklapa u filozofiju režima. "[332]

Prvi otvoreni napadi na Adventističku crkvu bili su 1948. godine kada je trebalo održati Izborni sabor Kršćanske adventističke crkve na razini FNR Jugoslavije, u Beogradu. Vlasti su nastupile vrlo oštro. Agenti su stajali na samim vratima crkve – molitvenog doma, gdje je bilo i sjedište Glavne uprave. Legitimirali su svakog delegata koji je htio ući u crkvenu dvoranu i kazali bi mu da se vrati kući, jer, Sabora neće biti. Kakv je bio plan ateističkih vlasti?

> "Plan je ateista bio da objekat Adventističke crkve u Beogradu pretvore u Omladinski klub, jer to je dvorana s oko 800 mjesta s galerijom i pomoćnom dvoranom od oko 500 mjesta. Zauzvrat su nam htjeli dati jednu malu kuću u istoj ulici.
>
> Propovjednici – svećenici, već su bili dobili pismeni Dekret da se sele iz objekta. Uprava crkve je poslije ovako grubog nastupa političkih vlasti poduzela odgovarajuće mjere."[333]

Pastor Anton Lorencin, koji je tada bio predsjednik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti, zakazao je posjet kod organa vlasti, kod tada vrlo poznate osobe, Moše Pijade.

---

[330] Intervjuirao autor
[331] Misli na Srbiju.
[332] Intervju 16. 02. 2009.
[333] *Isto*

Istovremeno, tajnik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti, pastor Radoš Dedić, koji je bio zadužen za Odjel za vjersku slobodu, pošao je sa pastorom Dragišom Stojčevićem prof. k ministru unutarnjih poslova Narodne Republike Srbije.

> "Kad su se pastori Dedić i Stojčević pojavili u uredu ministra, na vratima se pojavio jedan visoki drug u kožnom, crnom mantilu i čizmama i uputio se izravno prema pastoru Stojčeviću, unesavši mu se u lice i s prezirom izgovorio: 'Jesi li ti taj Rolencin?' Uputio je i par grubih riječi. Pastor Stojčević je odgovorio: 'Nisam ja Rolencin a takav ni ne postoji u našoj Crkvi. Ja sam Dragiša Stojčević.'
>
> Tada je tajnik Crkve, pastor Radoš Dedić, skočio između njih i jakim glasom uputio riječi ovom grubom čovjeku: 'Tko si ti da tako nastupaš?' Ovaj neznanac je uputio kontra pitanje: 'A tko si ti?'
>
> Pastor Dedić je odgovorio: 'Ja sam se borio za dobro ove zemlje.' "[334]

Pastor Radoš Dedić je za vrijeme okupacije bio uhićen i sproveden kao svećenik na prisilni rad na pilani u Drvaru u BiH. A budući da je tamo jedno vrijeme Tito imao svoj ratni stožer, a tamo su s njim bili i njegovi najbliži suradnici, među kojima i Rodoljub Ćolaković i drugi, i izgleda da je pilana bila vrlo blizu njihove pećine, on ih je sve očito poznavao i njihove vojne nadimke, kako su se oslovljavali te ih je koristio u svom komuniciranju s vlastima.

U tom trenutku je zazvonio telefon i ovaj drug je otišao i podigao slušalicu. Zapravo, ovaj drug je bio ministar unutarnjih poslova Slobodan Penezić - Krcun.[335] Na drugoj strani žice bio je Moša Pijade, kod kojeg su u tom trenutku bili u posjetu pastori Anton Lorencin predsjednik Adventističke crkve za Jugoslaviju i još jedan od njegovih tajnika.

> "Moša Pijade je upitao ministra Penezića: 'Jesi li ti veći papa od pape? Odmah da si pustio te ljude koji su kod tebe.' Moša Pijade je bio taktičan i znao je za adventiste još prije Drugog svjetskog rata. Kako sam čuo, čitao je adventističku poznatu knjigu *Velika borba*.[336] Znao je da će se takav nerazuman postupak jednog ministra negativno odraziti na samu državu, koja je bila u povojima."[337]

---

[334] *Isto*

[335] Slobodan Penezić - Krcun (1918.-1964.), političar, ministar NR Srbije, član SIV-a, član Izvršnog vijeća SR Srbije, nar. Heroj. Leksikon JLZ, str. 742. Zagreb, 1974.

[336] Knjiga *Velika borba* je poznata knjiga Ellen G. White - najplodnijeg i najprevođenijeg autora u povijesti SAD-a, koja tumači na izuzetno popularan, jasan i argumentiran način proročanstva proroka Daniela, Isusa, apostola i Apokalipsu. Prevedena je na preko 80 jezika. U R. Hrvatskoj doživjela više izdanja. Samo godine 2011. distribuirana je u svijetu u preko sto milijuna primjeraka.

[337] "U isto vrijeme pastor Živorad Krdžalić bio je pozvan na saslušanje u policiju. Tom prilikom su ga maltretirali i mlatili. I to je pastor Anton Lorencin iznio drugu Moši Pijadi, koji je u to vrijeme bio vrlo utjecajna politička osoba u vladi.
Poslije ovih sramotnih događaja vlasti su promijenile taktiku i nisu tako grubo i javno nastupale protiv Adventističke crkve. I sam Tito je bio promijenio svoj kurs i politiku poslije okretanja leđa Staljinu i to je bio jedan od razloga da se mijenja i stav prema Crkvi.
I dalje smo imali problema s vlastima kad je riječ o našim radnicima u poduzećima i vojnicima i učenicima i studentima zbog nedolaska na posao, zanimanje ili u školu ili na fakultet subotom iz vjerskih razloga. Neki su plaćali kazne a neki išli u zatvor i čak na Goli otok."
Adventistička crkva djeluje u preko 200 zemalja svijeta i uživa visoki ugled. U mnogim državam adventisti su ministri i vrše vrlo ugledne i važne dužnosti u državnim administrativnim službama.
Bivši čelnik adventističke crkve odlikovan Norveškim kraljevskim ordenom
Oslo, Norveška - Norveški dvor je imenovao pastora Jana Paulsena (77), prijašnjeg predsjednika Kršćanske adventističke crkve, za odlikovanje prestižnim Norveškim kraljevskim ordenom na temelju njegovih "zasluga u radu na dobrobit čovječanstva", izjavio je glasnogovornik norveške krune.
"Ja sam potpuno iznenađen i vrlo počašćen ovim priznanjem Njegovog Veličanstva kralja Norveške", rekao je Jan Paulsen. "Ovo me priznanje naročito pokreće zbog toga što se odnosi na zasluge za dobro čovječanstva, a to je bit kršćanskog života," dodao je Paulsen.

Tako je ovaj siloviti napad komunističkog režima na Adventističku crkvu bio zaustavljen.

Tada su vlasti donijele naputak za postupanje prema adventistima u vezi sa nedolaskom na posao ili u školu subotom iz vjerskih razloga. Odobrili su da se prema adventistima postupa tolerantno i da im se izađe ususret da radnu subotu odrade nedjeljom a djeci u školi da odobre polaganje ispita u neki drugi dan.

Međutim, bilo je direktora u poduzećima i ravnatelja u školama koji su se pridržavali tog naputka a bilo je onih koji su i 30 godina poslije objavljivanja tog naputka još uvijek kažnjavali adventiste zbog izostanaka s posla subotom ili iz škole iz vjerskih razloga.

Tajnik Crkve za vjerska pitanja Radoš Dedić, uspio je ishoditi rješenje od vojnih vlasti da se adventistima u vojsci izađe ususret i da ih se ne goni na vojni sud zbog toga što ne rade subotom iz vjerskih razloga. Također je preko Inspekcije rada ishođeno rješenje da se radnicima adventistima izađe ususret i tolerira nedolazak na posao subotom iz vjerskih razloga.

Učenicima adventistima je sugerirano da nadoknade gradivo koje je zadato subotom i da se trude da budu primjerni učenici, što su oni i bili.

3.4. UDB-a i Unijski izborni sabor 1951.

Pastor Jovan Lorencin[338] bio je predsjednik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti Kršćanske adventističke crkve od 1984.-1994. godine. On u sjećanjima na svoga oca Antona

---

Kraljevski norveški orden je ustanovio kralj Olaf V. 1985. godine, a namijenjen je stranim državljanima i Norvežanima izvan domovine za naročite zasluge u promicanju norveških interesa.

Pastor Paulsen je bio predsjednik Kršćanske adventističke crkve za cijeli svijet od 1999. do 2010. Doktorirao je teologiju na Sveučilištu u Tübingenu u Njemačkoj. Dr. Paulsen je 1953. započeo svoju crkvenu službu u Norveškoj, nakon čega je služio kao nastavnik u Gani i Nigeriji. Od 1976. do 1980. je bio rektor adventističkog učilišta Newbold College u Velikoj Britaniji, koje je glavni centar za školovanje adventističkih teologa za Sjevernu Europu. Dvanaest godina dr. Paulsen je služio kao predsjednik Adventističke crkve za europsku i bliskoistočnu organizacijsku cjelinu, Transeuropsku diviziju, sa sjedištem u St. Albansu u Velikoj Britaniji. Tijekom svog radnog vijeka dr. Paulsen je pokazao veliku predanost promicanju visokog obrazovanja u Africi, navodi se u izvješću. On je također bio inicijator humanitarnog odgovora na pandemiju AIDS-a od strane Kršćanske adventistčke crkve.

Kršćanska adventistička crkva broji više od 17 milijuna krštenih vjernika u preko 208 zemalja svijeta. U Hrvatskoj se preko tri tisuće vjernika okuplja u 80 mjesnih crkava. Jan Paulsen je otac troje odrasle djece i sa suprugom živi u Washingtonu DC, Sjedinjene Američke Države. Internet, 03. 02. 2012. 23:45 www.adventisti.hr

U isto vrijeme pastor Živorad Krdžalić bio je pozvan na saslušanje u policiju. Tom prilikom su ga maltretirali i mlatili. I to je pastor Anton Lorencin iznio drugu Moši Pijadi, koji je u to vrijeme bio vrlo utjecajna politička osoba u vladi.

Poslije ovih sramotnih događaja vlasti su promijenile taktiku i nisu tako grubo i javno nastupale protiv Adventističke crkve. I sam Tito je bio promijenio svoj kurs i politiku poslije okretanja leđa Staljinu i to je bio jedan od razloga da se mijenja i stav prema Crkvi.

I dalje smo imali problema s vlastima kad je riječ o našim radnicima u poduzećima i vojnicima i učenicima i studentima zbog nedolaska na posao, zanimanje ili u školu ili na fakultet subotom iz vjerskih razloga. Neki su plaćali kazne a neki išli u zatvor i čak na Goli otok.

[338] Intervju: John Lorencin, 26.12. 2009., Bracknel, Berks, RG, England

Lorencina opisuje događaje iz 1951. i malverzacija UDB-e prigodom Unijinog izbornog sabora.

Pokušaj UDB-e da minira Unijski izborni sabor

"Godine 1951. održan je Unijski sabor, prvi put poslije Drugog svjetskog rata. Delegati za taj Sabor bili su uredno izabrani. Sljedeće što se dogodilo jasno ilustrira koliko je državi bilo stalo da Crkvu vode ljudi koji će raditi po njihovom nalogu. UDB-a je pozivala delegate u mjestu njihovog stanovanja i rekla im da ne smiju glasovati za pastora Antona Lorencina. Tko god nije poslušao naredbe UDB-e u to doba snosio je posljedice, naravno loše. Poslušnici će biti na neki način nagrađeni. Između ostalih pozvali su i pastora Antona Kanačkog i rekli mu svoju zabranu. U želji da sazna što smjeraju rekao im je: "Kad ste rekli A, recite i B. Ako ne Lorencina, onda koga?" Ime nisu spomenuli nego su samo kazali: "Mlađeg." Ovo mi je osobno ispričao pastor Anton Kanački. Očito da su imali nekog uvida u predizbornu klimu, a događaji na Saboru a i kasnije, to će potvrditi.

Unijskom saboru je predsjedavao W. Beach, tadašnji predsjednik Južno-europske divizije. Sabor je bio buran i dug. Tu su se iskristalizirale mnoge stvari.

Prvo, da su adventisti u velikoj većini neustrašivi ljudi i da ne podliježu ucjenama.

Drugo, da među adventistima, čak i među pastorima, ima pojedinih ljudi koji su spremni mnogo što učiniti samo da bi došli do rukovodećeg položaja u Crkvi. Moj otac je ipak bio izabran ponovo za predsjednika Unije, na koji je položaj ponovo biran nekoliko puta i ostao sve do 1967. godine, kada je umirovljen, jer mu je bilo 68 godina.

Pritisak na Crkvu se smanjio kada se ispostavilo da je UDB-a prisluškivala i telefone predsjednika Jugoslavije Josipa Broza Tita. Onda je ta služba srezana na novu mjeru i nije više imala vrhovnu vlast koju je do tada uživala. Crkva je od tada mogla raditi pod normalnijim okolnostima.

Budući da je Sabor najviše upravno tijelo u Adventističkoj crkvi, koji čine delegati iz svih mjesnih crkava, sada je udar išao na najviše upravno tijelo. Špijuni su pokušali zastrašiti delegate i nametnuti svoje planove. Obični vjernici, koji se ne bave politikom, koji su shvatili što se smjera s Crkvom, bili su iznenađeni. Ipak, zahvaljujući odlučnosti i vjernosti, nisu popustili pritiscima. Špijuni nisu uspjeli minirati Sabor.

4. Primjeri progona Adventističke crkve i njenih pripadnika

4.1. Osuđen pastor Dušan Šofranac u Sarajevu 1945.

Pastor Dušan Šofranac je za vrijeme Drugoga svjetskog rata bio u logoru. Iz njega je izišao 1945. godine. Evo njegove bilješke.

"... Po završetku mog školovanja na Pantovčaku (Zagreb), put me je vodio u Južnu Dalmaciju, gdje sam nastavio svoj stari literarni rad 1936. godine. ..."[339]

"Po povratku iz logora (1945.), na kraju Drugoga svjetskog rata, bio sam pozvan na rad kao pastor u Sarajevu. Odmah mi je pastor Stjepan Manestar (predsjednik Savske oblasti) dao za dužnost da u Ministarstvu unutrašnjih poslova (BiH) interveniram za vjernike koje (vlasti) lišavaju slobode u Derventi. Tadašnji major Džemal Bijedić me upita: "Jesu li to oni koji neće da se tuku?" Moj odgovor je bio: "Da, druže ministre, to je točno, no mi sve drugo obavljamo sa zadovoljstvom, gdje god je neka korisna društvena i nacionalna stvar. Kao pacifisti, držimo da je čak i kržljavi mir bolji od najpravednijeg rata."

[339] *Adventistički pregled* br. 2. str. 26. 1996.

> Godine 1946. pozvao sam svog dragog prijatelja i kolegu pastora Vilima Pleška da dođe i krsti osobe koje sam pripremio kroz proučavanja Biblije za krštenje. Čim je stigao (u Sarajevo) otišli smo u posjet k svojima i u podne bili na uglu naše ulice (u kojoj je Adventistička crkva). Na moju nesreću opazio sam jedna kola parkirana baš ispred našega ulaza. "Što da radimo?" - upitah zabrinuto, jer sam kola brzo prepoznao (milicijska). On mi je odgovorio: "Ja smjesta idem na kolodvor i za Zagreb, a ti idi u svoj rodni kraj (Zelenika, Crna Gora)."
>
> Tako je i bilo. Po povratku kući bio sam osuđen (bez dokaza, samo ateističke objede, kao adventistički pastor) na pet godina i četiri mjeseca teškoga zatvora (zatvor s prisilnim radom). Po isteku od tri i pol godine izdržavanja kazne bio sam pomilovan (i pušten na slobodu). ... Nakon te prve subote (poslije zatvora) provedene na slobodi i u mojoj dragoj mjesnoj crkvi, pohrlio sam u Split, gdje me je čekala i mjesna crkva (vjerništvo) i moja mala obitelj. ..."[340]

Prema ovom zapisu pastora Šofranca, inače Crnogorca, početne godine u novoj državi počele su loše za Adventističku crkvu. Ateistički sustav je vršio čistke. Budući da je Adventistička crkva nadnacionalna, nadpolitična, pacifistički opredijeljena, u njoj su ljudi različitih nacionalnosti. Tu se je moglo naći Hrvata, Srba, Crnogoraca, Slovenaca, Nijemaca, Talijana, Engleza, Amerikanaca, Francuza itd. Svi na jednom mjestu, u crkvi.

Bilo je tu rimokatolika, pravoslavaca, bivših ateista, protestanata itd. Svi na jednom mjestu. U crkvi. To je za nove vlasti bilo neshvatljivo. One su imale za cilj raščistiti s prošlošću. Trebat će proći desetljeća da vlasti shvate da su adventisti prijatelji države, a ne špijuni Amerike, kako su im znali govoriti, zbog toga što Adventistička crkva vodi svoje porijeklo preko protestantske Sjeverne Amerike.

4.2. Presude adventistima u Zagrebu 1947.

Ateistički politički sustav režira 1947. godine u Zagrebu suđenje adventističkim propovjednicima[341] i svećenicima drugih vjerskih zajednica. Zašto je održan montirani sudski proces protiv adventističkih pastora? Budući da je za vrijeme režima NDH Adventističkoj crkvi bilo oduzeto sve što se moglo oduzeti (nekretnine dobrotvornih društava - Samarićansko društvo, pod kojim je imenima bila registrirana, koje su služile za bogomolje, obespravljena Crkva izvan zakona), vodstvo Crkve je odlučilo posjetiti samog poglavnika dr. Antu Pavelića i zatražiti povrat svojih nekretnina i liberalizaciju stava prema nepriznatim vjerskim zajednicama pa i prema adventistima. Naravno, sve je to poglavnik glatko odbio.

Taj posjet su komunisti Adventističkoj crkvi uzeli za grijeh, nazvali ga "poklonstvenom deputacijom" i u FNRJ je taj događaj proglašen antidržavnim činom. Budući da se Adventisitička crkva zalaže za stalno i definitivno odvojenje Crkve od države, bez obzira na vrstu političkog sustava (teistički, ateistički ili agnostički), takva optužba ateističkog sustava o kolaboraciji Adventističke crkve s političkim sustavom NDH bila je i ostala besmislena.

---

[340] *Isto*
[341] Kolarić, J. *Ekumenska trilogija*, str. 1008.

"Budući da su komunističke vlasti u Novoj Jugoslaviji (pa tako) i Hrvatskoj gledali uhititi sve suradnike okupatora i Nezavisne Države Hrvatske, došli su u posjed novinskih članaka koji govore o službenom posjetu izaslanstva Adventističke crkve poglavniku dr. Anti Paveliću. Odmah po pronalasku tih "dokaza" odlučili su uhititi i osuditi sve propovjednike koji su bili u ovoj takozvanoj "poklonstvenoj deputaciji"[342] kod Pavelića. Tako su uhićeni i osuđeni nevini pastori. Optuženi su kao suradnici okupatora, pobornici imperijalizma i fašizma, te za odbijanje suradnje na obnovi poslijeratne Jugoslavije. "[343]

Budući da je ovaj proces bio montiran, nije dugo trajao te su svi pastori bili osuđeni "u ime naroda".

Među njima su bili:

Stjepan Manestar, (kao predsjednik Savske oblasti i predvodnik "deputacije") osuđen na sedam godina lišenja slobode i prisilni rad, pet godina gubitka političkih i građanskih prava i na konfiskaciju imovine. Radio je kasnije kao pastor u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu.

Siegfried Vitomir Ludevik, osuđen na pet godina lišenja slobode s prisilnim radom i tri godine gubitka političkih i građanskih prava.

Mirko Golubić, osuđen na pet godina lišenja slobode s prisilnim radom i tri godine gubitka političkih i građanskih prava.

Pavle Brehelmaher, na dvije godine lišenja slobode s prisilnim radom i dvije godine gubitka političkih i građanskih prava. Inače je radio kasnije kao pastor u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu.

Milan Šarčanski, na jednu godinu lišenja slobode s prisilnim radom i jednu godinu gubitka političkih i građanskih prava.

Hinko Reth, na jednu godinu lišenja slobode s prisilnim radom i jednu godinu gubitka političkih i građanskih prava.

Gjorgje Kalezić, na tri godine lišenja slobode[344] s prisilnim radom i tri godine gubitka političkih i građanskih prava.[345]

Zbog uhićenja adventističkih pastora a među njima i predsjenika Savske oblasti Stjepana Manestra, došlo je do smjene tadašnjeg predsjednika.

Predsjednik Stjepan Manestar je 1947. godine uhićen i osuđen na 8 godina zatvora kao neprijatelj države i kolaboracionist s Amerikom i na njegovo mjesto bio je izabran pastor Miroslav Radančević od 1947. do 1952. godine.

Budući da tada nije bilo mnogo pastora, uhićenje i zatvaranje sedmorice iskusnih pastora znatno je otežalo djelovanje Adventističke crkve. Budući da Adventistička crkva ne

---

[342] *Adventistički pregled* br. 5. str. 16.17. 2008.
[343] Đidara, I. *Nova nada*,, str. 85 - 95.
[344] *Večernji list*, od 02.05.1947. Zagreb
[345] *Vjesnik*, 02.05.1947. Zagreb

prakticira celibat među svećenstvom, njihove obitelji ostale su bez skrbi. Valjalo je zbrinuti njihovu djecu i supruge.

Budući da je to 1947. godina, posljedice rata su još jako vidljive, siromaštvo je posvuda a supruge pastora-svećenika nisu baš dobrodošle na nekom poslu, jer vjera i oni povezani s vjerom nisu naročito poželjni. Prednost imaju neki drugi. Preostali pastori su morali pokrivati jako velika područja a uvjeti za putovanje su loši, komunikacije gotovo nikakve.

U svojoj knjizi *Ekumenska trilogija* dr. Juraj Kolarić piše o tom suđenju.[346]

4.3. Pastori i vjernici kažnjavani zbog vjerskih razloga

Ovdje je neveliki popis osoba, pastora i vjernika, koji su bili kažnjeni ili kažnjavani visokim iznosima ili zatvorom, samo zato što su po svojoj savjesti ispovijedali svoju vjeru. To samo ilustrira s kakvim problemima su se susretale adventističke obitelji u ateističkom sustavu. To je bio jedan od razloga da mnogi napuste zemlju čim to bude moguće.

Radovanov Tatomir, pastor Adventističke crkve, SR. BiH. Viši sud za prekršaje, Sarajevo, Pr. Broj;7969/85. Kažnjen, jer mu sin ne pohađa školu (nastavu) subotom, novćanom kaznom u iznosu od 1.000 din. Žalba podnijeta u otvorenom roku.

Pleško Janko, pastor. Šenoina 15, Bjelovar. Rođen 06.11.1892. u Maloj Erpenji, kotar Pregrada. OS u Bjelovaru. Posl. br. 157/47 24.05.1947, kao propovjednik adventističke crkve u tako zv. velikoj zajednici radio u cilju pasiviziranja širokih narodnih masa i odvraćao vjernike od političke izgradnje. Kažnjen je zatvorom u trajanju od 36 mjeseci s prinudnim radom, po čl. 4 al. 3 Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države. Uhapšen 28.12.1946. i bio u istražnom zatvoru OZNA Bjelovar

Pleško Hinko, đak.[347] Šenoina 15, Bjelovar. Rođen 02.11.1931. u Ljubljani, Rep. Slovenija. OS u Bjelovaru, posl. br. 157/47, 24.05.1947. Kriv je što je osnovao ilegalnu omladinsku organizaciju[348] u koju je svjesno uvlačio omladinu sa ciljem da istu odvaja od naših omladinskih organizacija, te da bi tu omladinu pasivizirao, čime je počinio krivično djelo iz čl. 3 al. 8 Zk. o krivičnim djelima protiv naroda i države. Kažnjen je zatvorom u trajanju od 24 mjeseca. Kao maloljetnik upućuje se u odgojno popravni zavod. Uhapšen 28.12.1946. i bio u istražnom zatvoru OZNA Bjelovar.

Jugović Mijo, Bjelovar. Rođen 19.11.1900. OS u Bjelovaru, posl. br. 157/47 24.05.1947. Kriv je što je kao rukovodioc tzv. male zajednice u Bjelovaru vršio propagandu

[346] Kolarić, J. *Ekumenska trilogija,* str. 1008.
[347] Učenik je bio optužen, malodoban, kao da je punoljetan.
[348] Poslijepodnevno bogoslužje u crkvi, posebno posvećeno mladeži i djeci.

protiv učestvovanja članova u političkom životu, ekonomskoj obnovi a naročito protiv učestvovanja u vojsci. Kažnjen je zatvorom u trajanju od 72 mjeseca s prinudnim radom, po čl. 2 al. 1 u vezi čl. 3 t. 8 Zak. o kriv. djelu protiv naroda i države.

Faković Hasan, obućar, Bjelovar. Rođen 04.06.1917. Goražde. OS u Bjelovaru, posl. br. 157/47. 24.05.1947. što su kao pripadnici tako zv. male zajednice ispovijedali načela neučestvovanjem u političkom životu i ekonomskoj obnovi i izgradnji naše zemlje, neučestvovanjem u vojsci, ne htijući primiti oružje, te počinili djelo protiv tekovina oslobodilačkog rata. Kažnjen je s 12 mjeseci prisilnog rada bez lišenja slobode.

Horvat Petar, mlinarski pomoćnik. Hrgovljani. Rođen 28.05.1912., Kašina. OS u Bjelovaru, posl. br. 157/47. 24.05.1947. Kriv je što su kao pripadnici tako zv. male zajednice ispovijedali načela neučestvovanjem u političkom životu i ekonomskoj obnovi i izgradnji naše zemlje, neučestvovanjem u vojsci, ne htijući primiti oružje, te počinili djelo protiv tekovina osobodilačkog rata. Kažnjen je s 12 mjeseci prisilnog rada bez lišenja slobode.

Lještak Vaso, ratar, St. Skucani. Rođen 07.02.1910., St. Skucani. OS u Bjelovaru, posl. br. 157/47. 24.05.1947. Kriv je što su kao pripadnici tako zv. male zajednice ispovijedali načela neučestvovanjem u političkom životu i ekonomskoj obnovi i izgradnji naše zemlje, neučestvovanjem u vojsci, ne htijući primiti oružje, te počinili djelo protiv tekovina osobodilačkog rata. Kažnjen je s 12 mjeseci prisilnog rada bez lišenja slobode.

Jurišić Špiro, ratar, Starćevljani. Rođen 16.01.1901., Rogolje, kotar Pakrac. OS u Bjelovaru, posl. br. 157/47. R 24.05.1947. što su kao pripadnici tako zv. male zajednice ispovijedali načela neučestvovanjem u političkom životu i ekonomskoj obnovi i izgradnji naše zemlje, neučestvovanjem u vojsci, ne htijući primiti oružje, te počinili djelo protiv tekovina osobodilačkog rata. Kažnjen s 12 mjeseci prisilnog rada bez lišenja slobode.

Abramović Mihael, urar, Radićeva 17, Delnice. Rođen 12.09.1925. u Pirču. 15.05.1943. Divizijski vojni sud u Subotici. Sud.br. 247/47., 04.12.094. Neizvršavanje naređenja subotom i suprostavljanje predpostavljenima za vrijeme služenja vojnog roka. Kažnjen s 84 mjeseca zatvora s prinudnim radom.

Jurčić Grga, Počiteljska 20, Zagreb. Rođen 01.01.1920. Suđen 01.01.1944. Vojni sud u Nišu. Osuđen na 60 mjeseci zatvora što nije htio raditi subotom iz vjerskih razloga. Izdržao 42 mjeseca.

Ćirić Ljiljana, učenica, Petefi Šandora 20a, Subotica. Muzička škola u Subotici, 0165/2., 10.02.1986. Isključena iz škole što ne dolazi na nastavu subotom.

Kuburić Todor, zemljoradnik, Raškovac, Prijedor. Rođen 01.01.1916. U B. Petrovcu za prekršaje NOO-a Prijedor 1218/59., 04.12.1959. Kriv je što svojim sinovima Sretku i Slobodanu ne dozvoljava redovno pohađanje osnovne škole. po čl. 191 Zakona o Osnovnoj školi. Kažnjava se sa 10.000,00 din. Otac šestero djece.

Grbić Persa, Prijedor, za prekršaje NOO-a Prijedor 19-1294/56. Rođena 18.01.1957. Kriva je što svojem djetetu Ljubici ne dozvoljava redovno pohađanje osnovne škole. po čl. 191 Zakona o Osnovnoj školi. Kažnjava se sa 2.000,00 din. Majka petero djece.

Jurčić Lovro, propovjednik. Za prekršaje u Bjelovaru, 01.01.1948. zbog propovijedanja po kućama. Kažnjava se zatvorom od 5 dana. Otac petero djece.

Pleško Paula, supruga pastora, Šenoina 15, Bjelovar. Rođena 21.07.1907., Vrhnika 07.07.1924. Pod istragom, 28.12.1946. Pod istragom zajedno sa svojim suprugom Jankom i mldb. sinom Hinkom.

Kukolja Pavle, propovjednik, Vučjak 5, Slavonska Požega. Skupština općine Slavonska Požega, Sudac za prekršaje UP: 61-1965, 12.01.1965. Kriv je što svoje dijete Lidiju, rođ. 1955.g. kao školskog obveznika, neopravdano zadržava od pohađanja škole po čl. 137. Zakona o osnovnoj školi. Kažnjava se sa 4.000,00 din. Žalba je podnijeta ali i odbijena.

Vadjon Ignac, zemljoradnik, L. Sesvete 82, Ludbreg. Skupština općine Ludbreg. Sudac za prekršaje 362/67 10.06.1967. Kriv je što svoje dijete Darka, učenika I. razreda Osnovne škole, područne škole L. Karlovac. kao školskog obveznika, neopravdano zadržava od pohađanja škole po čl. 137. Zakona o osnovnoj školi kažnjen novčanom kaznom 2.000,00 din ili šest mjeseci zatvora.

4.4. Slučajevi kršenja vjerskih prava u JNA

Jedan od velikih problema za adventističke mladiće u JNA bio je kako svetkovati subotu. Drugi problem je bio što nisu mogli jesti hranu s "kazana" jer ne jedu svinjetinu niti hranu priređenu na svinjskoj masti. Budući da nije bilo ratno stanje, država je to pitanje mogla regulirati na prihvatljiv način, ali nije. Ili nije dovoljno efikasno. Rješavanje problema je bilo prepušteno oficirima ili Vojnom sudu.

Zbog toga što u JNA iz vjerskih razloga nisu radili subotom, neki su adventisti robijali i na Golom otoku. Nije to bio samo prisilni rad u kamenolomu, nego su to bila mučenja i torture, gaženja ljudskih prava, bez milosti, gotovo do smrti. Mnogi adventisti, koji su prošli kroz te strahote u JNA napustili su zemlju.

Ovdje je prezentirano nekoliko primjera onih koji su ostali u zemlji.

Na početku istaknimo da je postojao pravni akt načelnika Generalštaba JNA general-pukovnika Koče Popovića iz 1952. koji je jamčio pravo na zaštitu vjerskih shvaćanja pripadnika Adventističke crkve u JNA, sljedećeg sadržaja:

VOJNA POŠTA
Br. 1122-12
Pov. br. 50
16. januara 1952. godine
BEOGRAD

GL. ODBORU HRIŠĆANSKE ADVENTNE CRKVE

Beograd

Pošto se u Armiji nalazi izvestan manji broj vojnika na otsluženju vojnog roka koji po ovom verskom ubeđenju pripadaju hrišćanskoj adventnoj crkvi, koja kao sedmični praznik praznuje subotu, ubuduće postupiti po sledećem:

1. Vojnike (pitomce za ročne podoficire i rezervne oficire) i ročne podoficire hrišćanske adventne crkve ne određivati subotom na teže radove. Ukoliko dopuštaju potrebe trupe i ukoliko se ovakva lica nedeljom mogu zaposliti može im se subotom dati izlaz u garnizon.
Ako se subotom desi uzbuna u ma kom pogledu, ako se dese neke nepredviđenosti gde se jedinica mora angažovati - upotrebiti, na primer požar, poplava i dr. onda ne praviti nikakve razlike između adventista i ostalih vojnika.

2. Kod regrutovanja voditi računa da se adventisti koji ispunjavaju uslove mogu regrutovati za bolničare četa, bataljona i pukova borbenih jedinica.

3. Ovo naređenje se ne odnosi na vojnike verskih sekta koji odbijaju polaganje zakletve i nošenje oružja.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

NAČELNIK GENERALŠTABA JNA
general-pukovnik
Koča Popović, s.r.

Tačnost prepisa overava:
general-major
Petar Bajović, s.r.
Br. 686.
Beograd, 21.01.1952.

4.4.1. Milan Jakovac

Električar, u JNA osuđen na tri godine zatvora zbog toga što odbija raditi subotom iz vjerskih razloga.

Budući da je prije polaska u JNA radio na održavanju male električne centrale, dobro je savladao električarski zanat. U vojsci su ga oficiri prozvali specijalcem za struju. Tražili su da pristupi u partiju i odmah će dobiti stalno radno mjesto u vojsci i čin. Budući da je on to odbio, jer je vjernik, na njega se posebno okomio jedan oficir, koji ga je na prijevaru, bez suđenja, odveo u zatvor i tada optužio i teretio, te je ovaj osuđen na tri godine robijanja.

Kad je bio u zatvoru, njegova rođena braća interveniraju kod Tita, koji ih "nije imao vremena primiti". Zatim odlaze ka generalu armije Ivanu Gošnjaku. Ovaj obećava da će zatražiti obnavljanje sudskog procesa Milanu Jakovcu te da će osobno biti nazočan na suđenju. Izgleda da je ta informacija došla do vojnog suda i smanje mu kaznu sa tri na jednu godinu. A on je već bio u zatvoru deset mjeseci. Bez obnove procesa, puste ga nakon godine dana robijanja (pomilovan) i on bude pušten kući.

Međutim, ubrzo mora, već nakon sedam dana, na dosluženje vojnog roka. Dolazi u Dalmaciju. Jedno vrijeme bude u Šibeniku pa u Drnišu, čak odlazi i na Mali Lošinj. Svuda iznova problemi zbog svojega insistiranja da slobodno svetkuje subotu i u JNA. Oficiri, svi odreda, pokušavaju pritiskom, prijetnjama da ga preobrate i zadobiju da uđe u partiju. Svuda je radio kao specijalac za struju. Međutim, nije popustio. Konačno je svuda izborio slobodnu subotu i hranu[349] koju jedu adventisti.

Dio iz njegove knjige svjedoči kako su se odnosili u JNA prema adventistima.[350] Uvijek je osnovni problem bio kako svetkovati subotu.

> "Kasnije su nastale poteškoće, kad su doznali da sam adventist i da ne radim subotom. U mojoj jedinici bio je jedan mlađi vodnik, Mladen, iz Bačke, iz mjesta Čuruga (Vojvodina), koji je bio partijac i znao je mnogo o adventistima. Zaljubio se u jednu našu djevojku iz crkve koja nije marila za njega jer on nije bio adventist. On me je stalno optuživao kod oficira i dani su postali sve teži i borba zbog subote sve veća. ...
>
> U kancelariji su bila četiri oficira: komandir bataljona kapetan Aralica, komandir čete potporučnik Mileta i druga dva poručnika, koje nisam poznavao. Riječ je uzeo kapetan Aralica, pitajući me: "Znaš li zašto smo ovdje?" Odgovorio sam: "Ne znam?" Nas četvorica odlučili smo da sad idemo u kino, ali tvoj potporučnik odlučio je prvo oprati kancelariju a poslije u kino. Tako smo i tebe pozvali da prije završimo posao. Na primjer, ja ću oprati ovaj dio, (pokazao je prstom), tvoj potporučnik ovaj drugi dio a ova dva poručnika onaj treći dio, a ti ćeš onaj četvrti dio. Slažeš li se?" "Slažem se druže kapetane." Naredio je mlađem vodniku: "Donesi kantu s vodom i krpom za pranje."
>
> Vodnik je za nekoliko sekundi donio pribor a kapetan je u međuvremenu skinuo bluzu, zasukao rukave od košulje i gurnuo ruke u vodu, da iscjedi tu prljavu krpu. Toga trenutka moj potporučnik mu je nešto rekao na ruskom jeziku, sto ja nisam odmah razumio. Nastavili su razgovor na ruskom jeziku, ne misleći da ih dosta razumijem. Potporučnik je ponovio: "On to neće raditi." Sada kapetan odgovori: "Hoće, rekao je da hoće. Zar ga nisi razumio?" "Jesi li ga pitao **kada** hoće (raditi)?" Spustio je krpu u vodu i ponovo upitao: "Hoćeš li ti prati?" "Hoću druže kapetane." Promatrao me je od glave do pete i rekao: "Znaš što. Ti operi prvo moj dio a ja ću oprati tvoj. Razumiješ li me?" "Razumijem druže kapetane." "Počni odmah, da vidim!"
>
> Pogledao sam na sat. Falilo je pola sata do završetka subote (do zalaska Sunca). Upitao sam ga:
> "Smijem li nešto reći?"
> "Da, govori!"
> Rekao sam: "Vi idite u kino a ja ću to sve učiniti sam, dobrovoljno, bez ikakvoga problema."
> Zaškripao je zubima i nešto opsovao.
> "Ja ti naređujem: Odmah da si radio! Hoćeš ili nećeš?"
> "Ne mogu, druže kapetane."[351]

---

[349] Adventisti ne jedu svinjetinu niti proizvode u kojima ima svinjetine, sukladno zdravstvenom savjetu u Bibliji: Levitski zakoni 11. pogl.
[350] Knjiga pod naslovom: *Nisu me mogli slomiti - Čizmom na vjersku slobodu.* Zagreb, 2013. *Znaci vremena.*
[351] *Isto*

Oficiri u JNA su često mislili da im je "sveta" dužnost da slome nekog vjernika. Ovo što su radili adventistima ili muslimanima svakako nije bilo u opisu njihovog radnog mjesta. Oni jesu bili ateisti ali nisu, barem službeno, dobili mandat da budu mučitelji, ateistički inkvizitori.

Jakovac je za dlaku izbjegao vješanje. Tako bi se moglo objasniti da je on (iz neobjašnjivih razloga?!) sam izvršio vješanje (samoubojstvo), jer ne bi bilo neovisnih svjedoka. O svome iskustvu piše:

> "Okrenuo se mlađem vodniku i naredio: "Nosi tu vodu van!" Okrenuo se svojim oficirima, govoreći ruskim jezikom: "Idemo svi skupa do štale (konjušnice) i metnut ćemo mu štrik (konopac) oko vrata da ga objesimo, da vidimo što će kazati." Mislio je da ih ja neću razumjeti. Moj potporučnik je ustao protiv tog prijedloga, govoreći: "Mi to ne smijemo radit'."
> Kapetan je bio pun bijesa, škripao je zubima. Obukao je svoju bluzu, bez i jedne riječi pripasao svoj opasač sa pištljem. Pomislio sam: "Dobro, sprema se za kino, imat ću svoj mir." Nažalost, nije bilo tako.
>
> Okrenuo se prema meni i naredio: "Stani mirno!" Oči su mu bile crvene, pune gnjeva. Izvadio je iz džepa knjizicu "Garnizonsko pravilo." Rekao je broj stranice i paragraf kojega se ne sjećam, ali ovo sam dobro zapamtio, da svi vojnici Jugoslavenske Armije moraju izvršiti naređenja svojih pretpostavljenih a ukoliko odbiju izvršiti, pretpostavljeni ima pravo upotrijebiti oružje! "Razumiješ li?" "Razumijem druže kapetane." Ljutito mi je pružio Garnizonsko pravilo. "Uzmi i pročitaj, tako da svi budemo svjedoci da si pročitao i razumio. Čitaj na glas."[352]

Kapetan je bio uporan. Naučio je da se na vojnika može utjecati prijetnjom i silom. U ovom slučaju znao je da je prestupio sve granice Pravila službe (Garnizonsko pravilo). Ali, ponos mu nije dao da se zaustavi. Znao je da bi pištoljem mogao zaplašiti jednoga mladića. Izvadio je pištolj i prislonio ga Jakovcu na sljepoočnicu. "Hočeš li raditi (subotom) ili nečeš?!" - upitao ga je. Da je to snimala skrivena kamera, da je to pokazano na sudu, bi li to uvažio sud JNA?

> "Čitao sam sve, pa i ono što on nije pročitao do kraja,"da predpostavljeni može upotrijebiti oružje (u slučaju rata). U svom bijesu izvadio je pistolj iz futrole i stavio cijev pištolja na moju desnu sljepoočnicu a ruka mu je nervozno drhtala. Ponavljao je: "Hočeš li raditi ili nećeš?" Moj odgovor bio je isti: "Ne mogu." Izgovarao je razne psovke, govoreći: "Ubit ću te, pa makar završio na robiji." Taj prizor trajao je četiri do pet minuta. Konačno je spustio ruku, uhvatio za cijev pištolja i naredio mi: "Uzimi ga!" Uzeo sam, da bih vidio što misli. Rekao je: "Što čekaš? Pucaj u mene jer ne vrijedi da živim!"
>
> Odgovorio sam: "Ne mogu druže kapetane. Vi ste moj pretpostavljeni." "Vraga sam ja tvoj pretpostavljeni, kad nećeš da me slušaš." Rekao je: "Pucaj u zrak!" Odgovorio sam: "Naš narod je kupio ovu municiju za slučaj rata." Vratio sam mu pištolj. On me je još uvijek gledao sa suznim očima punim gnjeva i rekao: "Marš van. Bježi da te ne vidim!
>
> To s pištoljem, da sam ispalio metak u zrak, bio je trik, kako bi me kasnije mogao optužiti da sam ja htio njega ubiti, ali da sam promašio."[353]

Kako je bilo biti adventist, mladić i u JNA? Gotovo svake subote biti pod stresom. Stalno nad glavom prijetnje sudom, zatvorom, robijanjem, torturama. I to u zemlji u kojoj

---

[352] Jakovac, M. *Nisu me mogli slomiti - Čizmom na vjersku slobodu*, str. 16-18. Knjiga u pripremi za tisak.
[353] *Isto*

nije ratno stanje, u kojoj se govori da je sloboda najveći doseg demokracije. O ljudskim pravima i vjerskim slobodama se samo piše u Ustavu. JNA je država za sebe.

Jakovac je više puta u JNA prošao kroz sve te faze. I to će biti jedan od razloga zbog kojih će, iako nerado, prvom prilikom napustiti zemlju i uz naporan rad postati uspješan poslovan čovjek u Sjedinjenim Američkim Državama i kasnije u Kanadi.

Ovdje se prisječa kako su mu dvojica oficira privezala svojim opasačima cjepanicu na leđa i tako ga gurali, da bi "radio" u subotu.

> "... Za par minuta vratili su se nazad (nakon konsultacija), zapovjedili su da stanem "mirno" jednom od vojnika koji su iskrcavali drva rekao je da donese jednu cjepanicu. U međuvremenu zastavnik i vodnik skinuli su svoje opasače i sa njima privezali cjepanicu na moja leđa i naredili mi neka hodam u krug dok ostali vojnici vrše istovar vagona. Ja sam odgovorio da ne mogu izvršiti to naređenje. Rekli su: "Sad ćeš ti vidjeti!" Došli su mi obojica iza leđa i gurali su me u krug, govoreći: "Vidiš da možeš raditi!" Moj je odgovor bio: "To vi radite." Ostali vojnici su stali sa poslom da vide što se to događa.
>
> Nakon toga zastavnik i vodnik odlučili su da me guraju natrag u kasarnu (tako, s cjepanicom privezanom opasačima na mojim leđima). Prolazili smo ispred kancelarije dežurnog oficira, koji je zadužen za red i mir u kasarni. Dežurni oficir, poručnik po činu, primijetio je da nešto nije u redu. Istrčao je van da vidi što se to događa. Na njegovo pitanje: "Što se to događa?", zastavnik i vodnik odgovorili su: "Vojnik Jakovac Milan odbio je naređenje za istovar vagona."
>
> Dežurni oficir je meni postavio pitanje: "Je li to istina?" Odgovorio sam: " Istina je." Ponovno je postavio pitanje: "Zašto si to učinio?" Moj je odgovor bio: "Vjerujem u zapovjed svemogućega Boga koji je naredio da njegovi sljedbenici poštuju subotu i ne rade nikakvog posla toga dana." Potom mi je rekao neka skinem to (cjepanicu) sa sebe i idem na spavanje. Odgovorio sam: "Druže poručniče ja nisam to ni vezao na sebe a ne mogu ni odvezati." Poručnik se okrenuo zastavniku i vodniku i naredio im da skinu cjepanicu s mojih leđa. Zastavnik mu odgovori: "Druže poručniče, vi ste njemu (Jakovcu) naredili da skine."
>
> "Da, a sada naređujem vama da skinete." S negodovanjem su skinuli (cjepanicu) s mojih leđa.
> Stao sam "mirno", vojničkim pozdravom pozdravio sam svu trojicu i otišao na spavanje, jer je moja jedinica bila već na spavanju.[354]

Poslije tolikih stresova, zatvora i tortura, ipak ga u konačnici pokušavaju "slomiti" za sebe. Nude mu čin i posao u JNA, ako se odrekne svoje vjere. Jer, trebali su ga. Bio je za njih "specijalac" za struju. Pozvali su ga na jedan sastanak, na kojem su mu postavili ključno pitanje. Jakovac piše:

> "Sada je komandant preuzeo riječ, govoreći: "To je sve lijepo i istina prema izvještaju kojeg smo mi dobili. Sada nas zanima odgovor na jedno pitanje: kako da te nisu tvoji rukovodioci nagovorili da budeš član komunističke partije?" Odgovorio sam: "Pokušavali su više puta, ali mene politika uopće ne zanima. Samo iz jednog razloga: oni ne vjeruju u Boga, a ja vjerujem." Dobro su se nasmijali, govoreći: "Kakvog Boga?", postavljajući pitanje: "Jesi li ga ikad vidio?" Odgovorio sam: "Jesam. Vidim Ga svakog dana u prirodi, oko nas."...
>
> ... Proveli smo otprilike dva sata u toj diskusiji. Nakon toga kazali su mi: "I ako pretvoriš cijelu Jugoslaviju u zlato, a nećeš surađivati s nama, sve je uzalud. Armija dolazi na prvo mjesto, da može obraniti i saćuvati svoju zemlju."

[354] Jakovac, M. *Nisu me mogli slomiti - Čizmom na vjersku slobodu,* str. 18-21.

Obećavali su mi posao u armiji u vojno-tehničkoj radionici. Automatski bih dobio čin starijeg vodnika, pod uvjetom da budem član komunističke partije. Na to sam odgovorio: "Žao mi je, ali ja na to ne mogu pristati." I tako smo završili razgovor.

Nekoliko dana kasnije, oslonjen na zid kasarne, razmišljao sam što će doći sljedeće. Tako razmišljajući odjednom sam primijetio poručnika ispred sebe, kojeg nisam poznavao. Pozdravio sam ga, a on, kao da je čitao moje misli, rekao mi je: "Popusti, jer krava, iako ima rogove, nije vol.", i samo je nestao i nikad ga više nisam vidio. ..."[355]

Jakovac je stajao u svojoj vjeri kada je bilo teško i opasno. Sloboda savjesti je za vjernika najviši stupanj slobode i valja je odgovorno koristiti.

4.4.2. Ljubomir Ninković

Ljubomir Ninković, pred vojnim sudom u Zagrebu 1956. osuđen na robijanje na Golom otoku[356] jer nije izvršio naredbu da radi subotom iz vjerskih razloga i jer nije htio napustiti vjeru i postati član Partije, komunist.

Godine 1955. bio je pozvan na odsluženje vojnog roka u JNA. Budući da je bio automehaničar i instruktor vožnje, određen je na odsluženje vojnog roka u tada elitnoj "vazduhoplovnoj auto jedinici", na aerodromu u Lučkom kraj Zagreba. Budući da je tamo bilo momaka koji ništa nisu znali o vožnji automobila niti o motoru, a za njega su oficiri dobili informaciju da vlada tom materijom, zadužili su ga da održava teoretsku i praktičnu nastavu.

Prihvatio je tu zadaću. Imao je u skupini deset vojnika. U međuvremenu su oficiri saznali da je adventist i počeli su ga obrađivati da se ostavi vjere i da uđe u Partiju. Nudili su mu rang nastavnika za obučavanje vojnika, čin podoficira, nagovarali su ga ... Kazali su mu: "Ne može vjernik poučavati komuniste." Upitao ih je: "Vjerujete li vi u Boga?" Odgovorili su: "Ne!" A vjerujete li u Isusa Krista? "Da. To je bio prvi i pravi komunist."

"Ako je On bio prvi i pravi komunist, zašto ga ne biste i vi slijedili?" - upitao ih je. "Imate li vi protiv toga što ja Njega slijedim?" - upitao ih je. Odgovor je bio: "To je zaostalo i moraš odlučiti." I tu su se razišli.

Ninković se prisjeća tih dana:

"Naravno, što se mene ticalo, to nije dolazilo u obzir da se odreknem Isusa. Došao je dan polaganja. Jedan od majora bio je u komisiji. Svi kandidati iz moje skupine položili su ispit. Samo sam ja, kao njihov nastavnik i instruktor vožnje, srušen na ispitu.

Počele su prijetnje vojnim sudom! A to vojniku nagovještava da mu se crno piše. Tražili su priliku i razlog kako da me optuže.

---

[355] *Isto,* str. 28-31. Ovo je samo dio dramatičnih događaja koje je doživio adventistički vjernik, a koji su opisani u knjizi od preko stotinu stranica a na poticaj autora ovoga rada. Autor knjige danas živi u Kanadi.
[356] Đidara, I., *Nova nada,* str. 86.

Za subotu je određena smotra i tehnički pregled vozila. Bilo je tu i pet kamiona koji nisu bili oprani. Desetar određuje tko će prati kamione i jednoga odredi meni. Odbijam to učiniti i bivam poslan na raport komandiru. Objasnio sam zašto nisam izvršio naredbu:

1. Za svako vozilo postoji zadužen vojnik i moralo je biti oprano za smotru i tehnički pregled.
2. Ne radim subotom, ne zato što sam zabušant, nego zbog svoje vjere i priziva na slobodu savjesti.
Molim da uvažite razloge za moj stav.

Od kapetana, na licu mmjesta, dobivam sedam dana zatvora. Na aerodromu Lučko (kraj Zagreba) nema zatvora. Određuju novo stražarsko mjesto. Vojnici su negodovali zbog svega što se sa mnom događa. Vidjeli su kako pokušavaju sa mnom manipulirati.

Pošalju me u improvizirani zatvor i na spavanje u bunker koji je pokraj travnate piste. Bila je jesen i mogao sam na obližnjoj njivi nakidati dobar naramak kukuružnjaka i napraviti ležaj na tlu. Moji prijatelji morali su me "čuvati" kao pravog zatvorenika. Izvukli su mi i vezice iz cipela kako se ne bih objesio.

Čuo sam kako govore: "Kako to može biti da najboljeg vojnika bace u zatvor? Reći ćemo mi to na MPV-u (moralno političko vaspitanje - uobičajena svakodnevna nastava u JNA)." I stvarno, oni su taj problem iznijeli na MPV-u. Odlučeno je da ću po danu biti na nastavi a da ću po noći spavati u učionici na podu i nitko me ne mora čuvati, dok će ostali vojnici spavati u spavaonicama.

Dakle, najbolji vojnik će preko dana biti na nastavi, kao da se ništa nije dogodilo, a noću na spavanju u "zatvoru", bez stražara.

U međuvremenu su napisali optužnicu: "Ne pokorava se!" Olakšavajuća okolnost: Branit ću se sa slobode. To je značilo da ću u vojarni u Zagrebu, tada u Maksimirskoj ulici, čekati suđenje, ali ne u zatvoru, nego u sobi s ostalim vojnicima koji su tamo ali nisu u zatvoru."[357]

Adventistički vjernici svoju vjeru drže ozbiljno. Ali, ateistički sustav za vjeru nema afiniteta. Iako se ovdje radi o marljivom i potrebnom profilu vojnika, koji je koristan u JNA, nema milosti. Njegov stav prema vjeri je nepoželjan. I to će skupo platiti.

Dolazi suđenje i presuda. Dobio je dvije godine vojnog zatvora. Žali se Vojnom vrhovnom sudu u Beogradu. Kazna je potvrđena. Dvije godine. Najprije je u zatvoru u Zagrebu a onda biva premješten u Staru Gradišku. Bace ga na istovar trupaca na Savi. Vrlo težak i opasan posao... Stalno prijetnje, problemi sa svetkovanjem subote u zatvorskim uvjetima, slabo jede, sve je na svinjskoj masti... Odbija raditi subotom i dobiva dodatnu kaznu: zabrana posjeta i primanja paketa. To je dodatno otežalo izdržavanje kazne i narušilo mu zdravstveno stanje.

Poslije zime premješten je na Goli otok, nedaleko od otoka Raba. Taj je zatvor u početku bio predviđen da bude kaznionica za simpatizere Staljina (informbiroovce).

Kako je izgledalo robovanje na Golom otoku? Ninković opisuje jednu sekvencu s tzv. kaselom:

"U zatvoru su organizirali tzv. Osuđeničku samoupravu. Određena je hijerarhija među osuđenicima. Osuđenici jedni druge trebaju "preodgajati". Milom ili silom! "Nedisciplinirani" su morali nositi kamenje u tzv. kaseli - sanduku ili kolicima bez kotača. Na prednjoj strani kratke ručke i uže koje je bilo vezano za ručke i preko ramena oko vrata (kao šal) koje je rezalo po vratu ako bi ruke popustile. To je nosio onaj koji je morao ispaštati.

[357] Đidara, I. *Nova nada,* str. 169.

Ruke su bile vezane odostrag. Ispod lakata, po sredini leđa bila mi je provučena željezna šipka ili jači štap. Dvojica osuđenika, svaki s jedne strane, s višim zatvoreničkim statusom bi me vukla s tom šipkom ako ne bih htio hodati. Teret kasele pune kamenja bi me vukao prema dolje i rezao oko vrata i po ramenima. Nekada bi bilo uže na kojem bi oko vrata visjela kasela a nekada paljena žica. Na stražnjoj strani toga sanduka - kasele, bile su kratke ručke sa svake strane i na tim mjestima su bila dvojica osuđenika, svaki s jedne strane, ali po kažnjeničkoj hijerarhiji viši od mene. Oni su gurali ta "kolica" na kojima sam ja igrao ulogu kotača. U takvom položaju sam morao nositi teret. Ako ne bih htio hodati, sanduk s teretom pao bi na mene i slomio bi mi leđa. Tako je tu kaselu trebalo nositi dok ne padneš u nesvijest. Tako su kažnjenici s višim rangom nemilosrdno kažnjavali, preodgajali nižerangirane.

Na Golom otoku sam proveo više od godinu dana. To je svakako ostavilo traga i na psihu i na tijelo. Uz slabu hranu i torture, po pet dana nisam imao pražnjenje crijeva. Kada je tortura na Golom otoku završena opet su me pozvali u JNA gdje sam odslužio još godinu dana. Bio je to ispit slobode vjere i savjesti."[358]

4.4.3. Ivan Jaklić

Ivan Jaklić je ukratko opisao svoj životni put u JNA. Zbog odbijanja rada subotom iz vjerskih razloga dobio je presudu: Goli otok. [359]

U JNA je došao 1956. godine na odsluženje vojnog roka u Novi Sad. Nakon nekoliko dana, pred rimokatolički Božić, u subotu, jedan od ratnih podoficira po činu stariji vodnik, naredio je zbor svih vojnika i naredio da hrpu cigle, 32 000 komada, premjeste pedeset metara dalje. Javio se je svom desetaru i kazao da ne može raditi iz vjerskih razloga subotom. Pitao ga je što može raditi. Kazao mu je da može biti dežurni na požarstvu (neka vrsta straže). Odmah ga je poslao na požarstvo, da zamijeni onoga vojnika koji je bio na toj dužnosti. Vojska je toga dana prebacila svu ciglu.

Nakon četrnaest dana stigla je subota uoči pravoslavnog Božića. Opet zbor svih vojnika. Naredba je pala: Sve cigle vratiti na mjesto gdje su bile prije četrnaest dana. Vojska je tiho negodovala. Njegovog desetara nije bilo u blizini. Taj stariji vodnik je baš stajao ispred Jaklića. Naredio je nekolicini da idu po kolica za prijevoz cigle, među kojima je bio određen i Jaklić. On je ostao stajati u stroju. Budući da je stajao kraj njega, upitao ga je što čeka. Kazao mu je da ne može raditi subotom. On je od jednog vojnika uzeo ašovčić (sklopiva lopata kakvu nosi svaki pješak u vojsci za kopanje rovova) i udario ga po glavi, više po zatiljku i malo je zahvatio rame. Od siline udarca Jaklić je pao na tlo.

Jaklić se prisjeća tog vremena:

"Za nekoliko trenutaka su me podigli i u tom trenutku je dotrčao jedan vojnik i kazao tom starijem vodniku i meni da se odmah javimo pukovniku, komandantu garnizona. Pukovnik je u to vrijeme stajao na terasi i vidio sve što se dogodilo. Kad smo došli k njemu, upitao je oficira:

'Što se to dogodilo?'
'Odbio je naređenje.'

[358] Usp. Đidara, I. *Nova nada*, str. 167.
[359] *Isto*, str. 165-167.

'I, onda vi to rješavate lopatom!?'
Strgnuo mu je činove s oba ramena i naredio da se javi na raport i ide na sud. Poslao ga je van iz ureda. Onda je upitao mene:
'Što je bilo?'
Kazao sam: 'Ne mogu raditi subotom iz vjerskih razloga.'
'I ti se javi na raport, ideš na sud.'
U Novom Sadu su me osudili na osamnaest mjeseci vojnog zatvora."[360]

Radilo se o hiru jednoga podoficira da maltretira vojsku (eventualne vjernike) pred Božić (rimokatolički i pravoslavni). Poslali su ga na izdržavanje kazne u zatvor u Požarevac. Tamo su stvarno mučili ljude. To je i sam iskusio.

Po kazni, morao je biti u stavu čučanja ali mu je ispod koljena bila provučena željezna šipka, tako da se nije mogao osloniti na pete. Jer tada šipka izvrši pritisak na krvne žile i na mišiće i izaziva strašnu bol. A u polučučećem stavu se ne može dugo izdržati, čučeći na nožnim prstima. I tako dok žrtva ne padne u nesvijest.

Tortura tri kata pod zemljom:

"Bacili su me u ćeliju tri kata ispod zemlje. Stalni je mrak u kojem stalno u ćeliji gori jaka žarulja. Ne znaš kada je dan a kada je noć. A stražar je tu i stalno motri da ne zaklopiš oko, stalno traži da gledaš. I tako sam toj vrsti mučenja bio izložen jedanaest dana.

Prema dosad viđenom, poznato je da su neki oficiri u JNA primjenjivali prisilu, prijetnje, zatvor i mučenja kako bi slomili neke neistomišljenike. Ali je uistinu skandalozno kada zbog svoje nemoći primjenjuju i ubojstvo kao krajnji mogući ishod. Jaklić svjedoči:

"Bacili su me u jednu ćeliju u koju su pustili vodu do koljena u kojoj sam morao stajati. Hladno je a ne možeš se odmoriti. Ako padneš od umora, utopiš se. Vrata su bila zatvorena. Čuo sam kako jedan oficir razgovara sa stražarom. Pitao je ima li koga u toj ćeliji, u kojoj sam bio ja. Stražar je rekao da u njoj nikoga nema. Ali, oficir je bio uporan. Naredio je stražaru da otvori vrarta. Kada je stražar otvorio vrata, oficir me je ugledao u vodi. Upitao ga je tko je to naredio. Stražar je kazao da mu je tako naređeno.

Naredio je da izbace vodu iz te prostorije i da mi daju krevet. Kada je taj oficir, koji je očito bio u kontroli, otišao, stražar mi je dao nešto kao vojničku porciju kojom sam cijeli dan vadio tu vodu iz sobe. Kada se više nije moglo grabiti tom posudicom, tada sam malom krpom, veličine maramice, sakupljao vodu. Završio sam taj posao oko pet sati poslije podne. Donijeli su mi krevet - slamaricu. U njoj je umjesto slame bilo više pljeve nego slame. Onako umoran, morao sam stajati kraj "kreveta" i čekati povečerje - devet sati uvečer, da bih mogao leći.

Kad sam konačno legao, zaspao sam kao mrtav. Sanjao sam da se vozim u čamcu i da se čamac počeo puniti vodom. Budući da sam ležao na slamarici koja je bila na podu, u snu sam se počeo vrtjeti zbog uznemirujućeg sna i osjetio da sam umočio ruku u vodu. Brzo sam se prenuo iz sna i ustanovio da je na podu voda. Stražar je ispod vrata pustio crijevo s vodom i sve je plivalo. Htio je da se ugušim u snu, jer sam bio premoren od nespavanja i stajanja u vodi.[361]

Bilo je zatvorenika koje su ugurali u prostor veličine čovjeka u stojećem stavu, kaže Jaklić. Nema prostora ni lijevo ni desno, niti se može čučnuti. Samo stajati. Onda počinje kapati voda po glavi. Kap po kap i tako dok voda ne ubije zatvorenika. Te su kapi, što dulje

[360] *Isto*
[361] *Isto*

kaplju, kao malj. Nitko ne bi izdržao da mu na glavu iskapa litra vode. Na kazne su išli robijaši i dobivali po dva decilitra, ako bi mučitelji htjeli da kažnjenik preživi. Jaklić, srećom, nije bio podvrgnut toj muci.

I tako, preko više kaznionica, bio je poslan na Goli otok. A na Golom otoku čekala ga je kasela.

> "Poslije nekoliko mjeseci boravka u zatvoru u Požarevcu, "nabili" su nas u stočne vagone i poslali za Beograd a onda pretovar u stočne vagone i za Rijeku. Dan i noć, bez vode, bez hrane. U vagonima su bili ubojice, kriminalci, prebjezi preko granice uhvaćeni na djelu, politički i vjerski osuđenici.
>
> Kad smo stigli u Rijeku, pretovarili su nas u kamione i odvezli do luke pa poslali na otok Rab. S otoka Raba prevezli su nas na Goli otok. Osim na Goli otok, zatvorenike su odvozili i na otoke Prvić i Sveti Grgur, koji su tu u okruženju, nedaleko jedan od drugoga. Zatvorenici su radili u kamenolomima.
>
> Kad su me dovezli na Goli otok, prvo što su mi pokazali i kazali bilo je: "Gledaj kako kaselu vuče 'tvoj novovjerac'." Tamo je već bio jedan od 'mojih', kako su kazali i htjeli su me zaplašiti prizorom.
>
> Što je kasela? To je sanduk od dasaka. Na svakom kraju ima ručku. Nekada se tako nešto koristilo za nošenje i držanje maltera, ili za nošenje tereta pri gradnji. Ovdje je kasela imala posebnu namjenu. Napunili bi je kamenjem. Zatvorenik, koji je morao nositi prednji dio kasele, uhvatio bi prednje ručke , a ručke bi bile vezane žicom koja je išla njemu oko vrata. Ispod laktova, sleđa, provukli bi mu željeznu šipku u trenutku kad bi podigao kaselu i ruke presavio u laktovima. Znači, šipka je bila provučena ispod ruku s leđne strane. To je užasno otežavalo položaj ruku i izazivalo nesnosnu bol. Ako bi jadnik samo malo spustio kaselu, žica bi se usijecala u vratnu kožu i ramena. Dvojica kriminalaca bi onda gurala tog jadnika pomoću sleđa provučene šipke, koji je držao kaselu, da se mora kretati prema naprijed. Sa stražnje strane, svaki s jedne strane da im bude lakše, dvojica kriminalaca su držala kaselu i gurala prema naprijed. Tako, gurajući mučenika, tjerali su ga da trči, sve dok ne iznemogne i padne u nesvijest. To bi trajalo oko petnaest minuta. Tada bi se snage iscrpile.
>
> Ako bi patnik protestirao ili bio umoran, te ne bi htio trčati ili hodati, kasela puna kamenja pala bi mu na leđa i slomila kralježnicu. Tako su mene "uprezali" svake subote, jer nisam htio raditi subotom. To je tako trajalo, svake subote, četiri mjeseca.
>
> Jedne subote, dok su me mučitelji gonili uzbrdo - nizbrdo, upregnutog u kaselu, odnekud se pojavila neka delegacija s međunarodnim predstavnikom, koja je posjetila Goli otok, da vidi kako žive zatvorenici u komunizmu. Među njima bila je i jedna žena. Baš su iza nekog brda naišli na mene i vidjeli kako me gone. Sav krvav i preznoje, premoren... Žena je počela vikati: "Što mu to radite?! Tko je to dozvolio...?!" Vikala je kao da je dobila slom živaca. ... Bila je preneražena prizorom i saznanjem što se zbiva na Golom otoku.
>
> Od te subote više me nisu uprezali u kaselu. A nisam vidio ni druge da su bivali na taj način kažnjavani. Kaznu sam odslužio do kraja. "[362]

Ako se uzme u obzir da nije bilo ratno stanje, postavlja se pitanje: Zašto je novoj državi to bilo potrebno? Ništa nije bilo ugroženo. Nije se radilo o "zabušantu" niti o antidržavnom elementu. Zašto su gažena osnovna ljudska prava?

4.4.4. Krsto Gigić

Krsto Gigić, bravar, odmah po svršetku Drugog svjetskog rata 1945. godine, biva pozvan u Jugoslovensku Armiju u Kragujevcu. Tamo je bio centar za auto jedinice i trebao je

[362] Usp. Đidara, I. *Nova nada, str.* 166.

biti vozač. U vojsci, iz vjerskih razloga odbija raditi subotom i čitajući Bibliju samoinicijativno ne želi uzeti oružje, jer je pacifist. Šalju ga na Vojni sud. Osude ga 1946. na tri i pol godine robije i šalju na prisilni rad u Bosnu i Hercegovinu na izgradnju hidrocentrale Bajina Bašta na Drini.

Uvjeti rada su izuzetno teški i opasni. Velik dio pripremnih, zemljanih radova izvodi se primitivno, ručnim radom. Što zbog zastarjele tehnologije što zbog nemogućnosti koje je nametala konfiguracija terena. Tamo su služili svoju kaznu osuđeni vojnici i oficiri Jugoslovenske Armije koji su bili degradirani u vojsci. Gigić se prisjeća:

> "Jedan od njih se posebno okomio na mene. Odlučio me je slomiti i primorati da radim subotom. Kazao sam mu da sam tu zato što nisam iz vjerskih razloga mogao raditi subotom u jedinici a to ne mogu ni ovdje. Natjerao me je u svojoj kancelariji[363] da kleknem, uperio mi je pištolj u glavu i kazao: 'Ja ću te preodgojiti ili ćeš tu ostaviti kosti. Znaš li ti da ovdje i komarci crkavaju?' Bilo je to fizičko i psihičko maltretiranje.
>
> Znao me je samog, bez svjedoka, pištoljem tjerati uz veliku strminu. Tamo u dubini, na sto pedeset metara ispod nas teče hladna, zelena Drina. Htio me je dovesti na rub očaja i da skočim u smrt. No, ja sam ostao miran, moleći se Bogu. Teško je bilo podnositi svakodnevno psihičko i fizičko maltretiranje. Problem je bio i sa prehranom, jer mi adventisti ne jedemo svinjetinu. A na kruhu i vodi je teško raditi najteže fizičke poslove. Supruga mi je u paketu slala baškotirani kruh, jer je bila siromašna, bez prihoda.
>
> Ja sam svoj križ nosio i iznio ga do kraja u tom zatvoru. Ali, taj oficir, jednoga je dana, sam u svojoj kancelariji sebi ispalio metak u glavu. I tamo je ostavio svoje kosti, gdje i komarci crkavaju." [364]

Poslije odslužene kazne od tri i pol godine odlazi kući. Nakon kratkog vremena 1949. pozivaju ga u vojsku da odsluži vojni rok. Budući da se ne pokorava iz vjerskih razloga, opet ide na sud i dobije opet tri i pol godine robije s prisilnim radom. Robija u Požarevcu u zloglasnom zatvoru Zabela i na raznim drugim gradilištima. Nije popustio.

4.4.5. Miroslav Jelić[365]

Neki se i danas boje javno kazati datum, ime i prezime izvršitelja i opisati za javnost muke i poniženja koja su podnosili za izdržavanja kazne na Golom otoku. Miroslav Jelić je također kao adventist bio osuđen i izdržavao kaznu na Golom otoku. No, o tome još uvijek ne želi govoriti.

4.4.6. Kršenje vjerskih sloboda u JNA viđeno očima muslimana

Na sljedećoj adresi (bilješka 277) je insert iz knjige nečije biografije[366], gdje on opisuje iskustva vjernika koje je mučila UDB-a za vrijeme istražnog zatvora i u zatvoru na prisilnom radu. Čovjek nije adventist, ali na živopisan način opisuje iskustva, među ostalim i sa

[363] Neki izrazi, izvan jezika hrvatskoga korpusa ostavljeni su radi aktualizacije trenutka.
[364] Intervjuirao autor
[365] *Isto*, str. 164.
[366] Munir Gavrankapetanović, uhićen kao student, pripadnik organizacije "Mladi Muslimani".

adventistima, koji su bili zvjerski mučeni. Možda bi trebalo to iskustvo citirati na religijskim forumima. Od toga inserta teksta s priložene adrese,[367] ovdje je prezentiran samo mali dio, koji nosi naslov "Subotari". Svjedoči jedan od robijaša, inače musliman.

> "Na našem je gradilištu bilo uhapšenika koji su ispovijedali vjeru različitih kršćanskih sekti. Tu je bilo subotara,[368] pristalica sekte Jehovinih svjedoka i još nekih.
>
> Subotari su uglavnom bili vojnici koji su odbili rad subotom, da uzmu oružje u ruke i da jedu svinjetinu i ostalo što im je bilo zabranjeno po vjeri. Pretežno su bili iz Vojvodine i graničnih oblasti prema Rumunjskoj. Držali su se uvijek zajedno.
>
> Bili su neobičo pošteni i čestiti mladići, veliki vjernici. Subotom nisu htjeli raditi (iz vjerskih razloga). Sakrili bi se u baraku i čitali Bibliju od petka uvečer do subote uvečer[369].
>
> To nije moglo biti nezapaženo. Neki cinker ih prijavi i uprava zatvora ih kazni tako što su morali stati na sami rub ravnog krova zgrade koju smo sagradili. Tu su morali stajati po dvanaest sati a nekad i više od početka radnog vremena pa do kraja. Tu se vrlo lako mogla dobiti nesvjestica.
>
> Svaki pad sa zgrade bi značio smrt. Uprava ih je nagovarala da počnu raditi (subotom), ali oni su bili uporni. Nisu se nimalo pokolebali. Imao sam utisak da su postali još čvršći u svojoj vjeri. Ti su mladići bili vrijedni divljenja.
>
> Komandir milicije našeg gradilišta osobito se okomio na jednog subotara iz okoline Sarajeva. On je uporno odbijao raditi subotom, a hranu nikako nije uzimao. Hranio se samo kruhom i onim što je dobio u paketima koje je dobijao od kuće.
>
> Milicioneri su mu stavili na leđa vreću cementa od pedeset kilograma, vezali je i natjerali ga da je nosi. O vrat su mu objesili karton na kojem je pisalo: "Ja sam 'subotar' i subotom neću raditi." Tu vreću je morao nositi za cijelog radnog vremena. Davali su mu stanku samo preko podne, kad je bio odmor za sve robijaše. Ruke su mu vezali na leđa užetom. Iza njega je jahao jedan milicioner na konju i tjerao ga, podbadajući podužom toljagom i dovikivao mu: "Marš, naprijed!"
>
> Ovom mladiću je takvo stanje postalo neizdrživo. Uvečer bi klonuo kao mrtav. Sutra ga je opet čekao težak dan. Kad mu je sestra došla na razgovor, on joj se potužio i rekao da više ne može izdržati. Molio ju je da pita propovjednika smije li prekršiti zavjet subote.
>
> Ona mu je odlučno rekla: "Ako to učiniš, svi ćemo te se odreći i bit ćes proklet."
> Taj odlučni sestrin stav dao mu je novu snagu i on joj je obećao da se neće kolebati, makar umro pod vrećom. U međuvremenu sam otišao sa gradilišta.
> Ne znam što je bilo s njim. ...[370]

Tortura nad ovim mladim adventistom i nad drugima, događa se poslije onog rješenja Ministarstva iz 1952. godine koje je potpisao načelnik Generalštaba general Koča Popović, da se adventističkim mladićima u JNA izađe ususret i oslobodi ih od radova koje nije neophodno obavljati subotom (održavanje i spašavanje života ljudi i životinja).

---

[367] http://www.islam-bih.net/knjige/book_u_plamenu_kusnje/m_12.html . Knjiga: *U plamenu kušnje*, objavljena u BiH.

[368] Subotarima nazivaju adventiste zato što drže 4. zapovijed iz Božjeg zakona, u kojem je decidirano spomenuta subota kao tjedni dan odmora: "Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i svršuj sav svoj posao, a sedmi je dan subota. Tada nemoj raditi nijednoga posla...". To je, inače, pejorativno oslovljavanje adventista od onih koji se nisu potrudili saznati pravo ime te Crkve i njezinih pripadnika. (Autor)

[369] Adventisti svetkuju dan odmora - subotu, od zalaska sunca u petak do zalaska sunca u subotu, sukladno 4. zapovijedi iz Dekaloga. Biblija: Izlazak 20,1-17. (autor)

[370] Gavrankapetanović, M. Knjiga: *U plamenu kušnje*, str.138.

4.5. Rad subotom - sukob vjerskog i svjetovnog prava

Evo dopisa iz 1952. godine, koji je stigao kao odgovor kad su adventisti zatražili odobrenje da njihove radnje budu subotom zatvorene.

VLADA NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE
PRIVREDNI SAVJET[371]

Broj: 35565/52 OA/P
Zagreb, 23.XII.1952.
Predmet: Zanatske privatne radnje zanatlija
Adventističke vjeroispovjesti -
Mogućnost zatvaranja subotom

NARODNI ODBOR GRADA - KOTARA - GRADSKE OPĆINE

Privredni savjet Vlade FNRJ pod br. 4285 od 6. X. 1952. dostavio je u gornjem predmetu dopis slijedećeg sadržaja:

Glavni odbor Kršćanske adventističke crkve Jugoslavije molbom br. 506. od 10. septembra 1952. godine. Molio je da se privatnim zanatlijama adventističke vjeroispovjesti dozvoli da mogu držati radnje zatvorene subotom, s tim da ih sve druge dane, osim u dane državnih praznika, drže otvorene.

Rješavanja pitanja otvaranja i zatvaranja radnji u pojedinim mjestima spada u isključivu nadležnoat lokalnih organa državne vlasti, tj. u nadležnost narodnih odbora, općina i gradova. Obzirom da ne postoje zakonske smetnje, smatramo da bi narodni odbori mogli dozvoliti privatnim zanatlijama adventističke vjeroispovjesti da drže svoje radnje zatvorene subotom.

S.F. - S. N.[372]

PO OVLAŠĆENJU
MINISTRA VLADE FNRJ
PREDSEDNIKA SAVEZA ZA INDUSTRIJU
I GRAĐEVINARSTVO

ZAMJENIK MINISTRA
Ljubo Babić v.r.

Prednje se dostavlja na znanje s tim da je Savjet za privredu Vašeg NO-a ovlašten dozvoljavati pojedinim imaocima zanatskih radnja, pripadnicima adventističke vjeroispovjesti, zatvaranje radnje subotom i to primjenjujući gornje direktive Privrednog savjeta Vlade FNRJ prema ocjeni potreba na vlastitom području.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU

ZA PRIVREDNI SAVJET
v.d. pomoćnika
/Horvatić Ivica/
Horvatić Ivica v.r. M.P.

O tom obavijest:
Kršćanska adventistička crkva, Zagreb
Prilaz Jug. Armije 77

[371] Izvornik u arhivu autora.
[372] Smrt fašizmu - Sloboda narodu. Fraza kojom je tada završavao svaki službeni dokument.

4.5.1. Rad subotom – slučaj Darinke Premeru i Bruna Pedišića

Kao dokaz da su vjernici imali poteškoća postići slobodu ispovijedanja vjere i da istodobno rade u državnim poduzećima svjedoči i Darinka Premeru, koja je radila u Metereološkom opservatoriju u Splitu. Ovaj slučaj je pozitivno riješen. Ona, kao vjernica Kršćanske adventističke crkve, u to vrijeme traži slobodnu subotu iz vjerskih razloga. Njezino pitanje ostanka ili ne ostanka na poslu rješava određeni forum (Odbor za personalna pitanja).

Ovaj primjer pokazuje da su u državnim poduzećima, a sukladno Ustavu, odbori imali otvorene ruke u donošenju odluka. U nekim sličnim slučajevima bili su nemilosrdni i davali otkaze a u ovom slučaju su postupili po Ustavu, koji je sve građane držao jednakima pred zakonom, te su spomenutoj službenici odobrili da može odraditi subotu nedjeljom, jer narav posla to omogućuje (neprekidno praćenje meteoroloških uvjeta).

U rješenju nisu zaboravili istaknuti: „ iako je ovaj slučaj teško svrstati u okvire koji omogućavaju da se pripadnicima adventističke vjeroispovjesti omogući slobodan dan u subotu, ...“ premda su trebali djelatnika zbog naravi posla i nedjeljom (neprekidno praćenje meteoroloških mjerenja).

Zatim, uvode vođenje posebnog dnevnika, da bi se moglo nadzirati s kolikim kapacitetom radi. Prijetnja je: ako ne bude zadovoljila, dobit će otkaz. Kao da se nije već svakodnevno dokazala da uredno obavlja sve dnevne zadatke. Ta prijetnja je dodatni čimbenik stresa pod kojim je trebalo svakodnevno raditi.

Budući da se radi o 1958. godini, ovo rješenje rukovodstva Hidrometeorološkog zavoda je vrlo hrabro, kad su u pitanju odluke o radnicima – vjernicima.

Ovaj dokument[373] to zorno pokazuje:

"NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
HIDROMETEOROLOŠKI ZAVOD
Zagreb – Grič 3
Broj: 02-3082/2-1958.
Zagreb, 22.VIII. 1958.

Predmet: Slobodan dan u subotu
Za drugaricu Premeru Darinku

Meteorološkom opservatoriju „Marjan“
Split

U vezi Vašeg akta br. 187/58 i molbe drugarice Premeru Darinke od 16. VI. 1958. godine, obavještavamo Vas slijedeće: iako je ovaj slučaj teško svrstati u okvire koji omogućavaju da se pripadnicima

[373] Ovaj dokument je u posjedu autora.

adventističke vjeroispovjesti omogući slobodan dan u subotu[374], ovaj Zavod imajući u vidu opće intencije našeg Ustava po tom pitanju, određuje da drugarica Premeru Darinka radi u nedjelju umjesto u subotu.

Budući da nedjeljom nema tko da kontrolira rad drugarice Premeru Darinke, to je potrebno da joj šef opservatorija svakog petka daje rad za nedjelju, a drugarica Premeru Darinka, treba da svakog ponedjeljka ujutro podnosi šefu opservatorija izvještaj o radu. Pored toga drugarica Premeru Darinka treba da vodi posebni dnevnik rada za rad nedjeljom koga će svakog ponedjeljka ovjeriti šef opservatorija. Ovaj dnevnik se čuva na opservatoriju.

U koliko drugarica Premeru Darinka ne bi radila punim kapacitetom /što će se ustanoviti iz navedenog dnevnika/ onda će ovaj Zavod biti prisiljen da istoj dadne otkaz na daljnju službu u HMZ-NRH[375].

Vjerujemo da će drugarica Premeru Darinka uvidjeti da ovaj Zavod poduzima velike napore kako bi joj omogućio da ne radi subotom, te da će nedjeljom najozbiljnije prići izvršavanju poslova koji joj budu povjereni. Ovim se naš akt broj 02-3082/1958 stavlja van snage.

O tome obavijest
1. Premeru Darinka – Split
2. Pers. Evidencija – ovdje
3. Arhiva HMZ-NRH – ovdje

Direktor
Ing. Mile Šikić

Pečat
NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
ZAGREB
HIDROMETEOROLOŠKI ZAVOD"

Mora se priznati da su se lokalne vlasti toga naputka često pridržavale, za razliku od onoga o toleriranju adventističkoj djeci izostajanja s nastave subotom iz vjerskih razloga.

Kako su se adventisti morali boriti za slobodnu subotu na radnom mjestu zorno pokazuje i iskustvo ranije spomenutog Zadranina Bruna Pedišića. Opet se pokazalo u praksi da su se mogli održati oni koji su bili uporni, marljivi i često "nezamjenjivi" ili prijeko potrebni. Zato što je bio stručan u svome poslu, i samim time su ga trebali, redovito je dobio i slobodnu subotu.

Bruno Pedišić dlučuje otići iz Zadra u Zagreb da bi više razvio svoj talent i prijavljuje se u Hrvatsko narodno kazalište. Tamo ga primi neki arhitekt. Kad je vidio njegove preporuke, odmah ga je primio na posao.

Ali, tu je bio neki nadobudni mlađi drug, sekretar partije. Kad je čuo da je tu neki djelatnik koji traži slobodnu subotu, razljutio se. Naredio je kadroviku da odmah izvadi iz arhiva sve dokumente Bruna Pedišića. Pozvao ga je i rekao: „Nećemo dozvoliti da tu radi neki subotar.“ Bacio je na stol Radnu knjižicu i rekao: „Otpušteni ste.“

Bruno Pedišić se opet vraća u Zadar. Tu su ga u HNK prihvatili nevoljko, zbog toga što je tražio slobodnu subotu iz vjerskih razloga. Ali, opet, znali su da je majstor svoga zanata. Bio je samozatajan, marljiv i stručan u poslu. Radio je skice za scenografiju i izvodio praktično čitavu scenu i oslikavao interijere scene. Tako su u jednom čovjeku imali trojicu. Takvog se čovjeka isplati zaposliti. Ali nikada nije prisustvovao nijednoj premijeri, jer se sve

[374] Đidara, I. *Nova nada,* str. 167-171.
[375] Hidrometeorološki zavod – Narodna Republika Hrvatska

to odvijalo uvijek subotom. Za svojega radnog vijeka morao je ići kod dvadeset četiri direktora da traži slobodnu subotu iz vjerskih razloga. Nikada subotom nije radio. Danas je Bruno Pedišić prevalio devedesetu i još pomalo slika. Najdraže su mu scene more i masline."[376]

4.6. Vjerska prava i školstvo – nastava subotom

Rješenje o toleranciji prema adventističkim učenicima u školi koji izostaju iz vjerskih razloga s nastave.[377] Nakon pregovora adventističkih dužnosnika u Ministarstvu prosvete s odgovornim ministrom, uslijedilo je ovo rješenje:

"Narodna Republika Srbija
MINISTARSTVO PROSVETE
Br. 2198
17.02.1951.god.
Beograd
SRESKOM - GRADSKOM ODBORU
Savetu za prosvetu i kulturu

PREDMET: učenici adventističke veroispovesti
KM/8J Te. 25 - 756

Od saveta za nauku i kulturu Vlade FNRJ dobili smo pod br. 898 od 24. I. 1951. godine akt sledeće sadržine: "Glavni odbor Hrišćanske adventističke crkve u Jugoslaviji uputio nam je molbu da se deci adventista koji praznuju subotu ne pravi radi toga neprilike u školama. Dešava se, naime, da pojedine uprave škola odnosno mesni prosvetni organi isključuju takvu decu iz škole ili im snizuju ocenu iz vladanja.

Obaveštavamo vas da se deci adventista tolerira izostanak subotom iz škole, da je nepravilno prema njima poduzimati bilo kakve disciplinske mere i da im se izađe u susret u slučajevima kada se ispiti obavljaju subotom time da im se odredi neki drugi dan.

Molimo vas da o tome obavestite uprave škola odnosno organe koji rukovode školama."

O ovome vas izveštavamo kako biste znali šta da radite u slučaju učenika adventista na teritoriju vašeg narodnog odbora.

SMRT FAŠIZMU! - SLOBODA NARODU!

Pomoćnik

Ministra prosvete NR Srbije

R. Petrović s.r.

M.P.

Točnost prepisa overava

Za načelnika

Odeljenja za škole

N. Perišić s.r.

Napomena: svim povereništvima
za prosvetu i kulturu ONO, povereništvo
za prosvetu i kulturu GIONSAPV i Akmo;

[376] Intervju: Bruno Pedišić, 08. studenog 2008., Zadar.
[377] Izvornik u arhivu autora

svim savetima za prosvetu i kulturu ONO, ONO i INO."

I trideset godina poslije donošenja odluke o toleriranju izostanka djeci adventista s nastave subotom neke su škole u nekim gradovima još uvijek kažnjavale "prekršitelje" novčano i zatvorom. Ponajviše izvan Zagreba, u mnogim većim i manjim gradovima i selima.[378]

Pastor velimir Šuber je, kao tajnik Zapadne oblasti Kršćanske adventiističke crkve u R. Hrvatskoj, službeno kontaktirao s predstavnicima vlasti kada je trebalo rješavati sporove nastale zbog izostajanja adventističke djece s nastave iz vjerskih razloga. On ovdje iznosi konkretne probleme koji su bili aktualni u razdoblju 1960-ih godina kada je on vršio dužnost tajnika u Zapadnoj oblasti sa sjedištem u Zagrebu.

"Problemi koje su imali roditelji zbog izostajanja djece subotom u školi iz vjerskih razloga bili su puno blaži u Zagrebu nego u provinciji. U razgovorima s direktorima osnovnih škola i funkcionarima Ministrastva i pomoći koju smo dobivali od uprave Zapadne oblasti sa sjedištem u Zagrebu pa i iz Unije sa sjedištem u Beogradu, postignuti su dobri rezultati. Savezno Ministrastvo je dalo raspis po svim Republikama i školama da se djeci vjernicima Kršćanske adventističke crkve tolerira subotni izostanak s nastave iz vjerskih razloga.

Problemi su bili i ostali u srednjim i stručnim školama gdje su se uprave škola držale pravilnika da učenik koji izostane s nastave više od 30 (negdje 40) sati mora biti isključen iz škole. To je i razlog velike "crne intelektualne rupe"[379] koja je nastala medju vjernicima toga vremena. Mladež nije mogla nastaviti daljnje srednjoškolsko školovanje niti pohađanje visokoškolskih ustanova osim rijetkih iznimaka. Tu "veliku intelektualnu rupu" popunjavali su novokršteni vjernici koji su prihvatili Bibliju i biblijsku nauku kao svoj slobodni izbor."[380]

Ovdje je protiv adventističkih učenika izdvojeno jedno tipično Rješenje, od brojnih iz 1959. godine.

Kažnjavanjem onih koji nisu slali svoju djecu iz vjerskih razloga subotom u školu na nastavu trebalo je financijski iscrpiti kao "nepokorne" da bi popustili pritisku.

Ovdje je u Obrazloženju o krivnji karakteristična definicija suca za prekršaje u administrativno-kaznenom postupku kao ilustraciju odnosa tadašnjih školiskih (i političkih) vlasti prema adventističkim učenicima (i roditeljima) koji su iz vjerskih razloga izostajali s nastave subotom.

"Rješenje

Broj: 385/59 Dalj, dne 20. X. 1959.

Sudac za prekršaje narodnog Odbora općine Dalj, rješavajući u administrativno-kaznenom postupku protiv

Đurišić Bogdanka iz Dalja, Erdutska 1

radi prekršaja iz čl. 1 točka 1 Zakona o školama

a na osnovu čl. 129 Osnovnog zakona o prekršajima i čl. 12 Zakona o nadležnosti narodnih odbora općina i kotareva, nakon pravnog postupka donosi ovo

[378] Đidara, I. *Nova nada,* Osijek 2008.

[379] "Crna intelektualna rupa" – razdoblje kad adventistička mladež nije mogla nastaviti školovanje. U tom razdoblju nema u crkvi dovoljno visokoobrazovanih kadrova.

[380] Intervju 20.12.2010.

R J E Š E N J E
Đurišić Bogdanka iz Dalja, Erdutska 1

KRIV JE
Što svoje dijete Dragu učenika osmogodišnje škole u Dalju ne šalje na redovito pohađanje školske nastave u dane subotnje s tim da u dane subotnje školu ne pohađa od početka školske godine do danas pa je time počinio prekršaj predviđen u čl. 1 toč. 1 Zakona o školama zbog čega se

K A Ž N J A V A

novčanom kaznom u iznosu od 5.000 dinara
koju kaznu je dužan priloženom čekovnom uplatnicom platiti na pošti u korist fonda za socijalne ustanove NRH u roku od 3 dana po pravomoćnosti ovog rješenja. U koliko kaznu ne uplati u rečenom roku ista će se zamijeniti kaznom zatvora u trajanju od 10 dana, a nastupit će je u roku od 3 dana nakon isteka roka i to kod Sekretarijata za Unutrašnje poslove NOK-a Osijek.

O B R A Z L O Ž E N J E
Na osnovu prijave i zahtjeva o administrativno kaznenom gonjenju postavljenom od osmogodišnje škole u Dalju, okrivljen je za djelo prekršaja kojega je počinio na način kako je u dispozitivnom dijelu ovog rješenja opisano. Na saslušanju od 16. IX. 1959. godine, okrivljena navode prijave i djelo u cijelosti priznaje, navodi da to ne čini (ne šalje dijete u školu) iz vjerskog ubjeđenja jer je pripadnik adventističke vjere uz napomenu da to ni u buduće neće činiti pa ma kakve posljedice zbog toga podnosila. Odbrana okrivljene nije uvažena obzirom na zakonski propis bez obzira na vjersko ubjeđenje zbog čega se donosi rješenje kao u dispozitivu. Sudac je mišljenja da je kazna primjerena i da odgovara značaju i težini počinjenog djela.

Protiv ovog rješenja nezadovoljna stranka imade pravo žalbe Vijeću za prekršaje NOK-a Osijek u roku od 8 dana po primitku ovog rješenja. Žalba se bez takse predaje kod ovoga sudca.
Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Rješenje se dostavlja:
Đurišić Bogdanka
Osmogodišnja škola
SUP Osijek
Arhiva[381]

Sudac za prekršaje:
Pavičić Ivica

4.7. Vjerska prava i „naturalno davanje“ debelih svinja državi

Problemi adventističkih obitelji u poratnom ispunjavanju tako zvanih "obaveza". Poslije Drugog svjetskog rata FNRJ je uvela tako zvane "obaveze". Jedna od obaveza prema državi bila je ona u naturi - u debelim svinjama. Država je na taj način sa sela snabdijevala radništvo u gradovima i borce, koji su bili na državnoj brizi. Adventisti su imali teškoća s ispunjavanjem te obaveze zato što je nisu mogli izvršavati jer ne uzgajaju svinje niti troše svinjsko meso.

Danas to može zvučati kao crni humor, ali tada, kada je to propisano zakonom, značilo je opasnost za ekonomsku stabilnost obitelji. Jer, država će sebe obeštetiti na neki način. Ovrhom onoga što nađe u kući. Zatražili su od države da isporuku u debelim svinjama

[381] Đidara, I. *Nova nada*, str. 103. Autor je u vlasništvu preko trideset takvih Rješenja, koja su slučajno sačuvana.
[381] Intervju: Brisbane, Australija, 11. 2008.

zamijene isporučivanjem neke druge vrste mesa. Evo službenog odgovora 1949. godine iz ministarstva[382]:

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO ZA DRŽAVNE NABAVKE
Uprava za otkup stoke, peradi i jaja

Zagreb, dne 8. VI. 1949.

Broj: 2846/49.

Predmet: Preinačivanje obaveza

1. KOTARSKI NARODNI ODBOR - Uprava za otkup -

Virovitica

2. KOTARSKI NARODNI ODBOR - Uprava za otkup -

Vinkovci

Ovom Ministarstvu obratio se predstavnik adventske crkve radi preinačivanja obaveza u svinjama pripadnicima adventske crkve. U vezi toga, rešava se, da se svim proizvođačima pripadnicima adventske crkve, posjednicima do 14 kat. jutara zemlje dade razduženje u stoci bez svinja, te u koliko je bilo zaduženje u svinjama da se prebaci na ostalu stoku.

Proizvođačima koji posjeduju više od 14 kat. jutara ne može se obaveza preinačiti po ovom rešenju, već imaju izvršiti obavezu u debelim svinjama.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Upravnik:
Višak Petar s.r.
O tom obavijest
crkveno - oblasni odbor, Kršćanska advn. Crkva.

4.8. Kršenje vjerskih sloboda - Bilješka iz rada pastora Velimira Šuberta u Virovitici

Kako su vjersku slobodu provodili u praksi službeni organi države i kasnijih godina, a ne samo neposredno nakon Drugog svjetskog rata? Tijekom službovanja pastor Velimir Šubert u Virovitici 1960-ih godina svjedoči da su pojedini vjernici bili pozivani na razgovor u milicijsku postaju i ispitivani o crkvenoj organizaciji, pojedinim osobama u vodstvu mjesne crkve, kretanju propovjednika po crkvenom okružju.

Za vrijeme odsustvovanja od kuće i posjete vjernicima i drugim mjesnim crkvama došli su milicajci njegovoj supruzi s nalogom da je odvedu na razgovor. Prije toga su već posjetili susjednu obitelj adventističkih vjernika i zatražili da netko dođe i čuva malodobno dijete, njihovog sina. Razgovor je vodio službenik SUP-a a nazočila su još dvojica službenika.

Tijekom razgovora pokazali su veliko zanimanje za crkvenu organizaciju, odnos s Upravom u Zagrebu i financijama i visinom milodara koje vjernici daju crkvi.

[382] Izvornik u arhivu autora.

Napomenuli su joj da će joj suprug uskoro biti uhapšen i kao prijatelji savjetuju joj da raskine brak i vrati se svojim roditeljima tako da i ona nema neprilike zbog supruga.

Dvojica milicajaca s nalogom za pretres izvršila su premetačinu cijelog stana, bez ikakovih za njih zadovoljavajućih rezultata. Pri namjeri da premetačinu izvrše i u crkvenim prostrorijama, upozoreni su da oružje moraju ostaviti izvan bogoslužbenih prostora pa su odlučili odustati od te namjere.

Tijekom prve dvije godine njegova rada u Virovitičkom okružju (1961. -1963.) mnogobrojni roditelji su kažnjavani novčanim kaznama ali i kaznama zatvora, zbog nedolaženja njihove djece na nastavu subotom iz vjerskih razloga. Uz česte razgovore s mjerodavnima: sucem za prekršaje, predsjednikom Vijeća za prekršaje u Bjelovaru i dopisima Ministrastvu i predsjedniku prezidija SRH dr. Vladimiru Bakariću, zahvaljujući i promjeni klime prema religioznim građanima, ta hajka na adventiste je postupno u većini mjesta ublažena a negdje i obustavljena.[383]

5. Čelnici Adventističke crkve 1945.-1990.

5.1. Pastor Albin Močnik

Nakon rata je 1948. Albin Močnik napisao knjigu *Rim i adventizam* i *Naša suvremena pitanja*. Ukazom Mariborskog ureda za preseljavanje u prosincu preseljen iz Maribora u Limbuš.

7. ožujka 1949. posebno je objavio duhovno iskustvo i spis *Moje najveće iskustvo, posljedice i spoznaja*; rasprava *Što još ima doći* (109 točaka na 18 str.).

Ne posustajući s radom on je 1950. napisao spis *Što nam kaže Otkrivenje 13 i velika borba* (11 str.), *Nekada i danas* (10 str.) i

Otpad nakon 1914. godine (16 str.), zatim

1951. pretipkava i komentira knjigu A. Jonesa *Crkva adventista sedmoga dana u svjetlu Svetog pisma i povijesti* (88 str.), a

1957. spis na njemačkom *Tajna uspjeha pridobivanja duša* (10 str.).

U poznim je godinama 1958. u Beogradu o slavljeničkoj 50. godišnjici svojega evanđeoskog rada napisao spis *Vijest trojice anđela i 144.000 zapečaćenih* (16 str.) i *Vodič kroz povijest u kraljevstvo Božje* (11 str.).

Konačno se 1960. kao umirovljenik preselio u Slovenj Gradec. Na njemačkom je napisao knjigu *Joelov poziv na buđenje i obraćenje* (77 str.). U posljednjim godinama života

[383] Iz intervjua od 20.12.2010.

lektorira i pretipkava mnoge svoje zapise te ih šalje znancima u Jugoslaviji i inozemstvu.

1964. umrla je njegova supruga Pavla.

Godine 1965. oženio se Marijom Kajtna i s njome dobiva kćer Esteru 1967.

Umro je 5. kolovoza 1972. u Slovenj Gradcu te je 8. kolovoza pokopan na groblju Pobrežje u Mariboru.

Njegovu knjižnicu i spise čuva crkvena uprava. Evidentirano je više od 400 različitih propovijedi na slovenskom, hrvatskom, srpskom i njemačkom, osim već spomenutih djela.

Godine 2004. nakladnik ESDEA objavljuje Močnikovu knjigu *Bijeg oko svijeta,* 128 stranica, za koju je opsežnu Bilješku o piscu napisao propovjednik Mihael Virtič.

Rad pastora Albina Močnika pratila je policija. To dokazuju dokumenti iz Državnog arhiva u Beogradu. Albina Močnika su vodili u svojim dnevnicima pod pseudonimom kao A. "Mirka".[384]

5.2. Pastor Živorad Krdžalić

Živorad Živa Krdžalić je, nažalost, bio mobiliziran i u Drugom svjetskom ratu. I taj rat je preživio i srećom, nije bio zarobljen i vratio se je svome poslu.

Po završetku Drugog svjetskog rata u FNRJ je također bila zabranjena prodaja adventističke literature po kućama. Živo Krdžalić je ostao član Jugoslavenske unije koja je ponovno zaživjela sa ujedinjenjem i osnivanjem FNRJ i ostao je njezin član sve do svojeg simboličnog umirovljenja, tako da je neprekidno (osim prekida u vrijeme rata) radio u adventističkom vjerskom pokretu od 1912. do 1972. godine, odnosno do svoje osamdesete godine života. Od tada je iz zdravstvenih razloga, više bio vezan za kuću. Teško je hodao jer je bio obolio od parkinsonove bolesti. Završio je svoj životni put u 87. godini života.

Bio je vrlo načitan. Uz svu adventističku literaturu na srpskom jeziku koju je pročitao - koja mu je bila na raspolaganju zahvaljujući svom poslu, čitao je i na mađarskom jeziku, jer je rođen u Austro-Ugarskoj. Govorio je nekoliko jezika. Osim materinjeg srpskog, govorio je mađarski, njemački i djelomice rumunjski, jer je u Rumunjskoj živio njegov brat Savo. Budući da je rođen na tromeđi Jugoslavije, Mađarske i Rumunjske onda je i poznavanje tih jezika bilo nešto uobičajeno za tamošnju populaciju.

Čitao je i druge knjige koje su bile bliske adventističkoj literaturi. Smatrao je da kao vođa literarnih evanđelista, koji su u svakodnevnom govoru nazivani kolporterima, mora prvi pročitati svaku knjigu koja je išla u prodaju. Imao je privatnu knjižnicu u kojoj se nalazila

[384] Dio ove dokumentacije ljubazno je stavio na raspolaganje umirovljeni pastor Janez Borse, kroničar Kršćanske adventističke crkve u Sloveniji.

svaka od knjiga koja je tiskana u okviru adventističkog pokreta u Jugoslaviji a i svaka knjiga iz svjetske literature a koja je bila u bilo kakvoj vezi s adventističkom literaturom.

Bio je prirodno nadaren. Volio je glazbu. Svirao je violinu. Volio je znanost i uopće sve što je napredno i suvremeno, sve što koristi čovjeku za njegovo kulturno uzdizanje.

Volio je putovati i pored svoje zemlje upoznati i druge zemlje. Priroda njegovog posla mu je to omogućila, tako da nije postojalo skoro ni jedno veće mjesto u Jugoslaviji u kojem on nije bio. Po potrebi službe putovao je u inozemstvo.

Volio je i fotografirati. Svuda je nosio fotografski aparat, tako da se na njegovim fotografijama nalaze gotovo sva mjesta koja je posjetio. Na njima je zabilježen gotovo svaki događaj koji je imao veze s prirodom posla koji je obavljao. Volio je ljude i na njegovim fotografijama je zabilježen skoro svaki susret koji je bio u vezi s njegovim poslom. Sve je bilo ovjekovječeno na njegovim fotografijama.

Dospio je tako i u Gland, grad u Švicarskoj, gdje se nalazi adventistička zdravstvena ustanova, odnosno bolnica, čijoj je diviziji pripadala Jugoslavenska unija. Poželio je tada da jedna od njegovih kćeri jednoga dana ponese bijelu liječničku kutu. Tu svoju želju napisao je na razglednici na kojoj se nalazila slika bolnice i poslao je iz Glanda svojoj obitelji. Ta razglednica je sačuvana do današnjeg dana. Ta želja mu se ostvarila. Doživio je da jedna njegova kći stvarno postane liječnica i jedno vrijeme je radila za Adventističku teološku školu u Rakovici kraj Beograda.

Imao je običaj da se iz svakog mjesta koje posjeti, ako je moguće, javi svojim suradnicima i obitelji razglednicom. Sve te razglednice, poslane obitelji, sačuvane su. Nalaze se u albumu s razglednicama mjesta kamo je dospijevao zahvaljujući svom poslu, i tekstom na njima, kao i fotografije mjesta i ljudi, događaji i susreti s njima.[385]

5.3. Pastor Anton Lorencin

Pastor Anton Lorencin bio je predsjednik Adventističke crkve Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti od 1939. – 1967. godine sa sjedištem u Beogradu.

Razdoblje u kojem je djelovao pastor Anton Lorencin bilo je bremenito promjenama koje su nastupile za vrijeme triju režima: u dvama su bili netrpeljivi vjersko-politički zakoni a onda je došao ateistički režim. Dogodila su se dva svjetska rata. Siromaštvo, socijalna nesigurnost vjernika i svih koji su proglašeni ili bi mogli biti proglašeni protivnicima sustava bila je velika.

[385] Intervju dr. Jelica Dobrović - Krdžalić, kći Žive Krdžalića, 2010.

Bila je u pitanju gola egzistencija. Trebalo je graditi sakralne objekte – molitvene domove. Nema novca, nema izdavanja građevinskih dozvola za sakralne objekte ili "na kapaljku", uz beskrajno čekanje. U tom vremenu napravljen je ogroman iskorak u gradnji molitvenih domova, unatoč velikoj neimaštini i restrikcijama.

Poseban problem s kojim se susreo pastor Anton Lorencin bio je cilj ateističkog režima da dovede do raskola u Adventističkoj crkvi u Jugoslaviji. Nešto će iz tadašnjeg vremena u ovom dijelu rada spomenuti njegov sin, inače pastor i kasniji predsjednik te Unije, Jovan Lorencin.

5.4. Pastor Radoš Dedić

Pastor Radoš Dedić je djelovao na području FNRJ -SFRJ kao pastor a zatim kao tajnik Unije zadužen za vjersku slobodu. Budući da u drugoj Jugoslaviji nije bilo dozvoljeno komuniciranje Crkvi s inozemstvom, posebice s Amerikom, nije bilo moguće osnovati Udrugu za vjersku slobodu. To i iz razloga što se smatralo da tako nešto nije niti potrebno, jer u Jugoslaviji postoje vjerske slovbode, jer je vjera odvojena od države a i slobodno se može ispovijedati.

5.5. Pastor Jovan Slankamenac

Jovan Slankamenac bio je predsjednik Zapadne oblasti do 1967. sa sjedištem u Zagrebu, kada biva izabran za predsjednika Jugoslavenske unije crkvenih oblasti sa sjedištem u Beogradu.

Pastor Jovan Slankamenac bio je predsjednik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti sa sjedištem u Beogradu od 1967. do 1984. godine. Budući da u to vrijeme postoje problemi oko školovanja adventističkih učenika zbog izostajanja s nastave subotom iz vjerskih razloga, mnogi ne uspijevaju završiti ni srednju školu.

Stoga Slankamenac pokreće program koji pomaže da adventističke djevojke odlazile u Njemačku u Düsseldorf, Berlin i druge gradove u adventističke bolnice, kako bi završile srednju medicinsku školu. Tamo je prva barijera bila nepoznavanje njemačkog jezika. Prvu godinu su "gubile" na učenju jezika i usput radile u bolnici, a tek onda na nastavu. Tako su mnoge tamo završile školovanje i nastavile raditi u tamošnjim bolnicama a mnoge su se vratile i radile u domovini.

Također je pokrenuo program da adventističke djevojke mogu pohađati teološko obrazovanje u adventističkoj školi u Rakovici kod Beograda i zatim steći zvanje biblijske učiteljice. Djevojke su imale i praktične predmete, kao što je ekonomika domaćinstva,

kuhanje, pečenje domaćeg kruha od punog zrna, značaj prehrane i drugo, te su bile osposobljene za održavanje takvih tečajeva u mjesnim crkvama. U tome im je pomagala i predavala teoriju i praksu Slavica Loparić-Slankamenac. Tako su i one mogle raditi kao vjeroučiteljice u mjesnim crkvama i pružati pomoć u obiteljima.

Slankamenac pokreće osnivanje Srednje vjerske škole za adventističku djecu u Jugoslaviji u Maruševcu, kako bi mogla imati slobodnu subotu i završiti srednjoškolsko obrazovanje. Tako je dio djece iz cijele Jugoslavije dolazio na školovanje u Maruševec. Ni to nije bilo jednostavno.

Dolazili su mladi iz Slovenije, Makedonije, Srbije i njezinih pokrajina Vojvodine i Kosova - a to je značilo da je za mnoge učenike i jezik bio problem. Svi su oni podosta razumjeli hrvatski. Ali za učenje u srednjoj školi potrebno je veće znanje. Godišnje je u prosjeku bilo upisivano 200 do 240 učenika. Postojali su ovi smjerovi: gimnazija, medicinska srednja škola za medicinske sestre i medicinske tehničare, hortikultura, elektrotehnička i ekonomski smjer.

Osnovana je, dakle, Srednja vjerska škola u Maruševcu pokraj Varaždina, kraj Dvorca Maruševec. No, nije bila priznata od države. Učenici su morali sve predmete ponovo polagati pred komisijom sastavljenom od profesora priznatih državnih srednjih škola. To je bio dodatni napor i za učenike, a i dodatni trošak za roditelje, jer je sve to trebalo dodatno platiti.

Kasnije će ta škola postati Srednja škola s pravom javnosti. U njoj će se školovati i neadventistička djeca iz okruženja.

U vrijeme pastora Jovana Slankamenca država je nastojala, nenajavljenim upadima u Glavnu upravu Crkve, doći do evidencija koje su bile pohranjene kod blagajnika. Htjeli su saznati koji ljudi i koliko daju darova. Budući da je Crkva odvojena od države, to je bilo nasilje koje su vlasti primjenjivale, naravno nezakonito. I takav upad vlasti ilustrira kako je bilo problematično čuvati razne povjerljive dokumente, koji bi bili korisni za kasniju analizu i, dakako, za povijest. Također su htjeli oporezovati prihode Crkve.

Za njegova predsjedničkog mandata otvaraju se granice Jugoslavije i mnogi mladi ljudi odlaze raditi u Njemačku i druge europske zemlje, čak u Australiju i Ameriku. Budući da je veliki broj vjerništva otišao u inozemstvo, Slankamenac organizira i tamo mjesne crkve, šalje pastore, šalje im se literatura na jeziku (Crkva je u tzv. drugoj Jugoslavji tiskala literaturu na 6 jezika), održavaju se sabori, održavaju se tečajevi i evanđeoski programi - evangelizacije. Tako je kroz organizirani pastoral prva generacija onih koji su otišli u inozemstvo uspjela sačuvati vezu s maticom zemljom.

Druga generacija onih koji su tamo rođeni, doživljava postupnu jezičku i kulturološku asimilaciju kroz obrazovanje i rad ali još uvijek održava vezu s maticom zemljom. Adventistička crkva je na tome planu surađivala sa sesrtrinskim crkvama u inozemstvu, a sve s ciljem da se pomogne pridošlicama. Oni su podržavali svojim darovima i donacijama Crkvu u domovini, a također su slali svoje donacije tijekom Domovinskog rata. Ta suradnja se i dalje nastavlja.

Budući da je vladao francuskim, njemačkim i engleskim, simultano je prevodio propovijedi i seminare raznih govornika i knjige. Bio je erudita. Napisao je desetak knjiga iz područja teologije, egzegeze, pastoralne psihologije, braka i obitelji i drugo.

5.6. Pastor Jovan Lorencin

Pastor Jovan Lorencin[386] bio je predsjednik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti od 1984.-1994. godine. U to vrijeme u Jugoslavenskoj Uniji crkvene Oblasti bile su: Zapadna crkvena oblast - obuhvaćala je R. Sloveniju i R. Hrvatsku; Jugozapadna crkvena oblast - obuhvaćala je R. Bosnu i Hercegovinu; Sjeverna crkvena oblast - obuhvaćala je AP Vojvodinu; Južna crkvena oblast - obuhvaćala je R. Srbiju, u čijem sastavu je tada bila i AP Kosovo (kasnije će, 2010., AP Kosovo postati samostalna država), i R. Crna Gora.

Nove okolnosti i djelovanje Crkve

"Ja sam isto bio predsjednik Unije za vrijeme vladavine komunizma, od 1984. – 1994. godine, ali se taj komunizam uvelike razlikovao od onog staljinističkog. Ipak, Crkva je još uvijek imala ograničenja u vezi sa svojim radom.

Ono što je meni smetalo, primjerice, među ostalim, bilo je da Crkva ne može organizirati dobrotvorni rad za sve ljude kojima je pomoć potrebna. Biblija nas uči da činimo dobro svakome (Galaćanima 6,9.10.), a država kaže: ne smijete, jer time kupujete vjernike. Ako je "kupovanje" sljedbenika glavni motiv dobrotvornog rada ispada da samo država ima pravo "kupovati" sljedbenike na taj način. Međutim, neka Bog sačuva svoju Crkvu od ljudi koji su postali vjernici radi "ribe i kruha" a ne iz uvjerenja.

Zadaća Crkve nije da svojim dobrotvornim radom pridobija vjernike. Njena je zadaća da čini dobro svakome tko je u nevolji, bez obzira na njegovo vjersko, političko ili koje drugo opredjeljenje.

Kada smo shvatili da država nije više tako kategorična u vezi s tim, odlučili smo pokušati zvanično organizirati i registrirati dobrotvorni rad Adventisticke crkve u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji pod imenom ADRA (Adventistički dobrotvorni rad). To nam je i uspjelo.

Od svih crkvenih dobrotvornih organizacija u toj propaloj Jugoslaviji ADRA je prva koja je bila zvanično uknjižena kod tadašnjih vlasti. Bili smo radosni što imamo mogućnost i slobodu da činimo dobro svakome.

Razdruživanje bivše Jugoslavije dalo nam je i više nego pune ruke posla. Građani Sarajeva će, primjerice, naročito pamtiti ulogu ADRA-e u svojim najtežim danima.

Komunizam kao oblik vladavine je propao. Crkva je preživjela. Ona se uvijek suočava s novim izazovima. Dokle god se Crkva bavi propovijedanjem evanđelja i spasenja u Isusu Kristu, ona ispunjava razlog svog postojanja. Kada se drži uputstava Božje riječi, ona je sigurna. U Božjim rukama je i najsigurnija.[387]

[386] Intervju: John Lorencin, 26.12. 2009., Bracknel, Berks, RG, England
[387] Intervjuirao autor

Nove okolnosti su donijele predah. Lakše se vjerski diše. Sloboda je dragocjena i valja je čuvati. Ali ne po cijenu slobode savjesti.

5.7. Pastor Milan Šušljić

Pastor Milan Šušljić, bio je urednik crkvenog glasila *Glasnik* i tajnik *Odjela za subotnu školu* pri Jugoslavenskoj uniji crkvenih Oblasti.

Pastor Šušljić je 22 godine uređivao crkveno glasilo *Glasnik* i prevodio službene materijale za potrebe Unije. Valja naglasiti da za to vrijeme *Glasnik* nikada nije bio zabranjen od strane ateističkih vlasti. Uređivačka politika je uvijek imala jasan stav, koji su vlasti dobro razumjele.

Kada je riječ o knjigama, budući da je vladao njemačkim i engleskim, preveo je na desetine naslova potrebitih za duhovni rast vjerništva i simultano. Zahvaljujući njegovoj zaljubljenosti u fotografiju, zabilježio je i za povijest spasio mnoge događaje, sabore, krštenja, posvećenja molitvenih domova, koje je objavljivao u riječi i slici kao glavni urednik.

Objavio je knjigu *Bićete mi svedoci*, prilozi sa povijest Adventističke crkve u Jugoslaviji. To je prvi pokušaj da se sačuvaju za povijest bitni dokumenti Adventističke crkve u Jugoslaviji. Šušljić, kao dugogodišnji urednik i član Glavnog odbora Unije, bio je na vrelu podataka i on ih je na vrijeme spasio i zabilježio za dalja istraživanja.

5.8. Pastor Hinko Pleško

Za svojega djelovanja kao tajnik pri Uniji jugoslavenskih crkvenih oblasti za odjel Subotnje škole te za Odjel za djecu i mladež, pastor Hinko pleško je od 1967. - 1984. djelovao u uvjetima kada se Adventistička crkva u SFRJ tiho razvija i doživljava najveće omasovljenje vjerništva, kada je izgrađeno najviše vjerskih objekata i školovan je najveći broj kadrova.

Iako je to vrijeme kada mnogi vjernici na svim razinama u javnim ustanovama i poduzećima imaju poteškoća zbog izostajanja s nastave ili posla subotom te iz istih razloga stradavaju i u JNA, on je preko raznih seminara nastojao pripremati roditelje i mladež za izazove koji ih očekuju. Oduševljavao je osnovnoškolce da idu u srednju školu u Maruševec u Adventističku školu. Mnoge mlade je pozivao da donesu najbolju odluku - da svoj život predaju Isusu Kristu.

On je kao tinejdžer bio u Bjelovaru uhapšen i procesuiran jer mu se stavljalo na teret da je odvajao omladinu od socijalističke revolucije. Budući da se po zakonu u SFRJ Crkvi

odobravalo da djeluje samo unutar crkvenih zidova, on je organizirao Ljetnje biblijske tečajeve, sabore za mladež te izlete, što država nije priječila.

Budući da je vladao njemačkim i engleskim jezikom, prevodio je simultano te na desetine knjiga, Pouke iz Biblije i na stotine članaka i materijala. Pisao je u crkvenom službenom glasilu *Glasniku* serijal članaka o vjerskom odgoju djece i mladeži, o religiji u obitelji, o metodici rada s djecom u crkvi i drugo. Budući da je glazbeno nadaren, napisao je, preveo i obradio niz pjesama za djecu i mladež.

Napisao je desetak knjiga. Uglavnom su to teme kojima se je posvećivao i kojima se je bavio u svome radu.

5.9. Pastor Velimir Šubert

Djelovao je u Hrvatskoj oblasti kao pastor, blagajnik, direktor izdavačke djelatnosti, u Jugoslavenskoj uniji kao tajnik i blagajnik i tajnik Udruge za vjersku slobodu. Pokrenuo je u Jugoslaviji časopis *Savjest i sloboda*. Osnovao je u dogovoru s Hrvatskom konferencijom ADRA-u - humanitarnu organizaciju koju u svijetu vodi Adventistička crkva (Adventist Development and Relief Agency). Staviti godine. Pokrenuo je Dopisnu biblijsku školu.

5.10. Drago Obradović, prof.

Mr. sc. Drago Obradović, prof., studirao je teologiju u Beogradu. Zatim je otišao u Englesku i Sjedinjene Američke Države, gdje je studirao Biblijsku arheologiju i na toj temi stekao zvanje magistra znanosti. Predavao je više predmeta na Adventističkom teološkom fakultetu u Maruševcu. (Stari zavjet, Hebrejski jezik, Grčki jezik, Stare civilizacije, Homiletika...) Bio je direktor izdavačke djelatnosti Adventističke crkve za R. Hrvatsku, glavni i odgovorni urednik crkvenog službenog glasila *Adventistički pregled*.

On je vrlo brzo shvatio važnost propovijedanja evanđelja u javnim prostorima, čim je to bilo moguće. Održao je na stotine predavanja i nastupao na TV i radiju te u tiskanim medijima, čime je ostavio neizbrisiv trag, i sve to "uz redoviti rad". On se je tako isprofilirao na više područja, radeći kao profestor, arheolog, pisac, simultani prevoditelj s englekog, direktor izdavačke djelatnosti Adventističke crkve za Hrvatsku, evanđelist, uloživši doslovno cijeli životni vijek u službu u svojemu specifičnom zvanju, koje je toliko volio.

Osobno je investirao u skupu tehničku opremu, kako bi snimio i prikazao znamenitosti BliskogIstoka.

Održao je niz predavanja ***Biblija i arheologija*** u gotovo svim većim gradovima u Hrvatskoj, u Zapadnoj Europi, Sjedinjenim Američkim Državama, Australiji i Tasmaniji. Kao zaljubljenik u arheologiju, bio je više puta na iskapanjima na Bliskom Istoku. Vodio je mnoge skupine u zemlje Bliskog Istoka. Samo u Izraelu je bio tridesetak puta od 1982. godine.

Pasionirani je sakupljač Biblija na raznim jezicima. Zasada ih ima 400 na 60 jezika. Redovito održava izložbe Biblije na raznim predavanjima.

Osnovao je neprofitni Biblijsko arheološki institut. Napisao je knjige ***Arheologija potvrđuje Bibliju***, koja je prevedena dosad na 6 jezika te ***Arheologija i Biblija***.

(Staviti neke bitne datume i godine.)

Prof. Drago Obradović s najrjeđim primjercima Biblije.

Oduševljeni Bilijom i arheološkim predavanjima, neki počinju stvarati privatnu zbirku Biblija. Privatna zbirka Biblija u Osijeku, 2014. (Mirela Vukman)

5.11. Pastor Miroslav Đidara

Pastor Miroslav Đidara, rodom iz Osijeka, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje završio je u Osijeku, studij teologije je završio u Beogradu 1974. Zatim odlazi u Englesku 1987. gdje magistrira 1992. iz područja sistematske teologije. Doktorirao je 2005. na Andrews Universityju u Americi iz područja praktične teologije.

U svojoj je službi radio u nekoliko crkvenih okruga i to u Koprivnici, Sisku,Varaždinu i Zagrebu a od 1979.-1980. je radio kao odgajatelj na Visokom učilistu u Maruševcu.

Godine 1995. je izabran za tajnika za mladež u Hrvatskoj konferenciji, istovremeno je urednik časopisa za mladež *Odjek i* časopisa za promicanje duhovne kulture *Znaci vremena.* Također je urednik časopisa za promicanje prirodnih zdravstvenih načela *Život i zdravlje*. Bio je direktor izdavačke kuće Znaci vremena za R. Hrvatsku od 2003. do 2006. godine.

Dugogodišnji je izvanredni profesor na teološkom fakukltetu u Maruševcu. Od 2006.-2013. također radi kao izvanredni profesor i na Middle East Universityju iz predmeta Sistematske teologije u Beirutu u Libanonu.

Godine 2006. odlazi u misiju u Afriku, u Sudan u svojstvu predsjednika misijskog polja, kao prvi hrvatski misionar Adventističke crkve. Poslije Sudana 2011. odlazi na Bliski istok za predsjednika misije gdje se odgovoran za misiju Adventisticke crkve u Iraku, Siriji, Jordanu i Libanonu sa sjedištem u Bejrutu gdje ostaje do 2013. kad se vraća u Hrvatsku. Od godine 2014. je umirovljeni propovjednik ali i dalje aktivan kao izvanredni profesor emeritus na Teološkom fakultetu u Marusevcu te održava seminare diljem Hrvatske iz područja duhovnosti i praktičnog krsćanstva.

5.12. Umirovljenička Udruga Synergos

Prvi puta u povijesti Adventističke crkve u R. Hrvatskoj 1989. godine počinje se konkretno razmišljati o Udruzi u kojoj bi bili umirovljeni pastori. Cilj takvog organiziranja bio je da se ljudi koji su u razdoblju svoje aktivne službe radili kao pastori s ljudima pa i u raznim administrativnim službama (mnogi su bili voditelji crkvenih odjela, predsjednici konferencije, direktori ADRA-e ili izdavaštva, tajnici, blagajnici, prevoditelji, pisci…) i dalje, prema mogućnostima, bave radom u Crkvi u koju su uložili cijeli svoj radni vijek, da i umirovljeničke godine budu svrsishodne umjesto one "čekajući smrt". Tako je došlo i do osnutka umirovljeničke Udruge Synergos. A kako je taj razvojni put izgledao, prisjeća se pastor Zdenko H. Bladt:

> "Udrugu Synergos osnovali su u RH adventistički pastori umirovljenici, koji imaju želju biti aktivni u društvu i crkvi sukladno svojoj dobi i sposobnostima, i tako zajednički pridonositi smislenijem životu ljudi svake dobi, a posebno onih koji su u opasnosti da o sebi misle da ih više nitko ne treba.
> U jednom ne suviše formalnom smislu (ne kao crkveni odjel), skupina umirovljenih pastora prvi puta je organizirana kao zajednica umirovljenika inicijativom uprave Kršćanske adventističke crkve za HSK[1] u jesen 1989. godine u Delnicama s ciljem poticanja njihove samoinicijative u radu u Crkvi i izvan nje.
>
> Okupljeni umirovljenici sa suprugama izabiru svoga predsjednika i tajnika i počinju s radom. Tako organizirana skupina je s prekidima djelovala, uz skromnu financijsku pomoć Crkve, radeći na uzajamnoj komunikaciji i osmišljavanju veće i kvalitetnije aktivnosti umirovljenih pastora. Nakon toga još je na dva susreta, organizirana od strane uprave Crkve (također HSK), ta organizacija obnavljana i poticana na rad i veću aktivnost. Na tim je susretima dolazilo i do promjena i/ili reizbora na čelnim funkcijama skupine-udruge umirovljenika.
>
> Dana 28. siječnja 2007. u Zagrebu, nakon punih 19 godina od prvog sastanka, na inicijativu Jadranske unije konferencija Kršćanske adventističke crkve dolazi do četvrtog sastanka umirovljenih pastora i njihovih supruga i udovica. Tom prilikom Uprava vrlo ohrabrujuće i pohvalno ističe protekli rad svih pastora i njihovih supruga i izražava potrebu da umirovljenici, koliko im to zdravlje dopušta, podupru crkvene aktivnosti.
>
> Tijekom tog sastanka dolazi do inicijative, ali ovoga puta od strane samih umirovljenika, da se osnuje jedna umirovljenička skupina/udruga te u kratkim crtama bivaju istaknute neke njene temeljne vizure. Odmah dolazi i do izbora prvih odgovornih osoba buduće udruge: predsjednika, tajnika i blagajnika.

Kratko nakon tog sastanka sastavljen je prvi koncept rada i aktivnosti koji je poslije zajednički kontinuirano dorađivan. Konačno, nakon devet mjeseci, 1. studenoga 2007. godine dolazi do sazivanja Osnivačke skupštine Udruge umirovljenih propovjednika koja je također održana u Zagrebu."[2]

Osnutak Udruge umirovljenika tekao je ovako:

- Rujna 1989. godine u Delnicama – osnovana zajednica umirovljenih pastora. Inicijator i osnivač je HSK

- 28. siječnja 2007. godine u Zagrebu u prisutnosti JUK-a[388], HK-a[389] i SK-a[390] (u čijoj organizaciji je i sazvan sastanak umirovljenika), umirovljenici samoinicijativno traže osnutak zajednice umirovljenih pastora te odmah biraju predsjednika, tajnika i blagajnika koji će raditi na osmišljavanju i osnutku. Uprava se toj ideji nije izričito usprotivila.)

- 1.studenoga 2007. godine u Zagrebu – održana Osnivačka skupština udruge umirovljenika - samoinicijativno

- 20. prosinca 2007. godine u Zagrebu pred Gradskim uredom za opću upravu registriran je Synergos – Udruga adventističkih propovjednika u mirovini

Tko može biti član Udruge?

Vidljivo iz Statuta:

Članak 9.

U članstvo Udruge pristupa se slobodno i dragovoljno, a u skladu s opredjeljenjima, namjerama i ciljevima određenima ovim Statutom.

Članovi Udruge mogu biti redoviti i počasni.

Članak 10.

Redovitim članom može postati svaki umirovljeni adventistički propovjednik bez obzira na vrijeme provedeno u službi Crkve i mjesto rada, njegova supruga umirovljenica Crkve, obudovjeli supružnik i biblijske učiteljice koji imaju status umirovljenika Crkve i propovjedničkog poziva te koja želi aktivno sudjelovati ili raditi na djelatnostima kojima se ostvaruju ciljevi Udruge.

Članak 11.

Počasnim članom može postati svaki vjernik adventističke crkve koji se želi posebno uključiti u provođenje ciljeva Udruge.

---

[388] JUK - Jadranska Unija Konferencija
[389] HK - Hrvatska Konferencija
[390] SK - Slovenska Konferencija

Članak 12.

Članovima Udruge ne mogu postati ili prestaju biti one osobe za koje se utvrdi da su im stavovi, opredjeljenja ili djelovanje suprotni ciljevima Udruge.

Članak 13.

Članstvo u Udruzi prestaje:

a) na osnovi slobodno iznesene volje članova za istupanje iz Udruge,

b) odlukom o brisanju iz članstva Udruge,

c) isključenjem,

d) smrću.

Osnutak Udruge Synergos nije naišao na oduševljenje tadašnje Uprave JUK-a i HK-a. Naprotiv, Uprave su taj neovisni osnutak Udruge shvatile kao grubo kršenje poslovne discipline i etike. Svim pastorima koji su ušli u tu Udrugu Synergos stavljen je ultimatum: Ili ugasite Udrugu ili će svima biti oduzete licence[391] za rad i rukopoloženje[392]. Budući da oni to nisu povukli, Uprava Unije i H. konferencije je to shvatila kao "rušenje sustava" te je provela svoju odluku o oduzimanju licenci i rukopoloženja i to u roku od deset dana objavila po crkvenim okruzima u RH i RSlo., kao i obavijestila etničke crkve u inozemstvu u kojima se sastaju vjernici s područja RH.

Taj događaj je bolno odjeknuo u cijeloj Uniji. Kod izvjesnog broja vjernika je izazvao nevjericu u tako nešto ili sumnju u te ljude koji su četrdeset godina radili za dobro Crkve. Je li moguće da su se odjednom promijenili i da čak misle rušiti sustav Crkve? Tako je to trajalo od siječnja 2007. do ožujka 2014. godine.

Izborni Sabor Jadranske unije konferencija 2013. godine izglasovao je novo crkveno vodstvo. Oni administratori koji su izglasovali i sproveli ukidanje licenci umirovljenim pastorima (2007.) članovima Synergosa, smijenjeni su. Nova Uprava izabrana 2013. godine razgovara sa svim članovima Synergosa pojedinačno i u ožujku 2014. godine svima vraća radne licence i rukopoloženja. Svi su članovi Synergosa odahnuli ali je ostao gorak okus koji je ostavio traga na njihovu emocionalnom i fizičkom zdravlju.

---

[391] Licenca za rad: punomoć koju dobija svaki priznati, dakle rukopoloženi (zaređen) pastor na cijelom području JUK-a. U protivnom, bez te licence - punomoći, pastor je sveden na razinu običnog vjernika. Ne može predstavljati Crkvu i propovijedati u drugim crkvama osim svoje.

[392] Rukopoloženje opunomoćuje pastora da može krštavati, držati Euharistiju (Svetu Večeru), vjenčavati, predsjedavati crkvenim odborima, primati u članstvo i isključivati. Oduzimanjem rukopoloženja gubi ta prava.

6. Adventistički pastori u Splitu

Kako je vrijeme prolazilo, Adventistička crkva se postupno razvijala, a uprava je sve više ulagala u pripremanje novih kadrova. Najprije su to bili intenzivni tečajevi a kasnije i školovanje u zemlji i inozemstvu. Postupno je Crkva postigla gotovo optimalan broj pastora. Slijedi navođenje pastora u Splitu.

6.1. Pastor Pavle Brechelmacher u Splitu 1948.

Pastor Pavle Brechelmacher djeluje u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu. Bio je osuđen na tri godine zatvora na montiranom procesu u Zagrebu 1947. godine. Od 1952. do 1956. godine bio je predsjednik Zapadne crkvene oblasti sa sjedištem u Zagrebu. Poslije je radio u Jugozapadnoj crkvenoj oblasti kao presjednik, koja je predstavljala Bosnu i Hercegovinu, sa sjedištem u Sarajevu. On je inicirao osnutak te crkvene oblasti 1956. godine.[393]

6.2. Pastor Dušan Šofranac u Splitu 1950.

Pastor Dušan Šofranac, inače Crnogorac, radio je u Dalmaciji kao kolporter i kao propovjednik sa sjedištem u Splitu. Bio je u zatvoru zbog vjerskog djelovanja za vrijeme FNRJ. Više godina bio je misionar u Africi i Izraelu. Napisao je dvije knjige, opisujući svoj rad: *Na prolazu kroz prolazni svijet* i *Jedna neminovna obnova*.

6.3. Pastor Ivan Pavušin u Splitu 1951.

Pastor Ivan Pavušin je djelovao u Splitu i Dalmaciji u vrijeme poslije Drugog svjetskog rata, kada se osjeća ateistički pritisak vlasti na učenike adventistih vjernika posebice u osnovnim školama.

Supruga Jelka Pavušin se prisjeća vremena kad su doselili na službovanje u Split.

"Vjenčali smo se na posvećenju crkve u Osijeku, 11. studenog 1951. godine. Već nakon tri mjeseca dobili smo premještaj u novo polje rada, u mjesnu crkvu Split. Moj suprug je sam pokrečio stan i crkvu u Splitu, a ja sam mu pomagala u uređivanju. U tom gradu nam se 1952. rodio sin Vladimir."

> "Radili smo najprije u Osijeku, zatim u Splitu, Podravskoj Slatini, Zagrebu, Rijeci, Daruvaru, Vinkovcima, Varaždinu i Požegi. Okruzi su bili veliki, s puno mjesnih crkava.[394]

> "U Daruvar su u toplice dolazile mnoge žene. Jedne subote došla je jedna gospođa na kraj bogoslužja i htjela zapaliti svijeću. Očekivala je da joj u našoj crkvi budu uslišane molitve, jer je htjela imati dijete. Rekla sam joj da umjesto paljenja svijeće (ako želi) može dati dar Bogu i pozvala sam je u naš stan. Tu

[393] *Adventistički pregled*, br. 5. str. 20. 2008.
[394] *Adventistički pregled*, br. 1, str. 26. 27. 2010.

smo se zajedno molile i čitala sam joj iz Biblije o Ani i malom Samuelu. Otišla je sretna u svoj Šibenik. Kasnije sam od propovjednika Janka Poljaka doznala da se krstila i da je dobila sina."[395]

6.4. Pastor Stipe Manestar u Splitu 1954.

Pastor Stjepan Manestar je prije službovanja u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu, bio predsjednik Savske oblasti od 1943. do 1947. godine sa sjedištem u Zagrebu. Na montiranom procesu u Zagrebu 1947. bio je osuđen s adventističkim i drugim svećenicima, na osam godina zatvora s prisilnim radom.[396] Kao tadašnji predsjednik Adventističke crkve dobio je najvišu kaznu.

Djeluje u Dalmaciji u vrlo teškim okolnostima. Teško je putovati jer nema prometnica, nema javnog organiziranog prijevoza, a područje je veliko, siromaštvo, problemi u školi zbog izostajanja djece s nastave subotom iz vjerskih razloga.

Godine 1956. u Hrvatskoj za predsjednika Zapadne crkvene oblasti biva izabran Jovan Slankamenac, dotada tajnik crkvenih odjeljenja. Na toj dužnosti posjetio je Zadar 1956. godine sa pastorom Stjepanom Manestrom, koji je u to vrijeme odgovoran za Dalmaciju sa sjedištem u Splitu.

6.5. Pastor Đorđe Kalezić u Splitu 1957.

Đorđe Kalezić dolazi u Split s obitelji kao vrlo iskusan pastor. Osim redovitih pastoralnih poslova, dobar dio vremena ulaže u stvaranje i razvijanje odnosa s Rimokatoličkom crkvom. On na tom planu već ima iskustva iz ranijih crkvenih okruga.

Odigrao je značajnu ulogu u povijesti adventističke crkve u Osijeku i u Splitu, djelujući u vrijeme triju režima: za vrijeme Kraljevine Jugoslavije od 1937. do 1941. godine, za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945. godine i za vrijeme prvih godina ateističkg sustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije, te kasnije od 1957. godine i u Splitu.

Rimokatolička crkva je većinska u Dalmaciji. Uvelike ovisi o crkvenim dužnosnicima, hoće li i u kojoj mjeri, surađivati s drugim crkvama.

Pastor Đorđe Kalezić i biskup Splitsko-makarski dr. sc. Frane Franić su surađivali.

Budući da je pastor Đorđe Kalezić djelovao u Osijeku u vrlo složenim okolnostima i za vrijeme političkog sustava NDH[397], usred vrlo velikih opasnosti za sebe a i svoju obitelj, te za Crkvu u cjelini, zanimljivo je vidjeti njegov način djelovanja prema svećenstvu drugih

[395] U adventističkim crkvama se inače ne pale svijeće, osim za rasvjetu, kad nestane struje.
[396] *Adventistički pregled* br. 5. str. 18. 2008.
[397] Nezavisna Država Hrvatska od 1941. - 1945. Bio je 29 puta uhićen i četiri puta vođen na strijeljanje. (Usp. Đidara, I. *Nova nada*, str. 66.)

crkava. Da bi ga se još bolje upoznalo i bolje razumjelo, valja se upoznati s načinom njegova djelovanja kroz nekoliko pisama.

Kalezićeva korespondencija sa dr. Franjom Šeperom, kardinalom – dok je djelovao u Osijeku, Zagrebu i Vatikanu te biskupom dr. Franom Franićem dok je djelovao u Splitu, otkriva profil adventističkog pastora.

Neki svećenici su mu zagorčavali život. No, imao je i među svećenicima prijatelja.

Direktor jedne od tadašnjih gimnazija u Osijeku, svećenik, dr. Franjo Šeper, kasnije nadbiskup zagrebački i kardinal, a poslije prefekt Svete kongregacije za nauk vjere u Vatikanu, imao je korespondenciju s Kalezićem.

Dijete Đorđa Kalezića pohađalo je tu gimnaziju u kojoj je Šeper svojedobno bio direktor i često su kontaktirali. Ostali su u dobrim odnosima i kasnije su razmjenjivali korespondenciju.

Ova pisma ilustriraju odnose, koji su u to vrijeme pokrenuli pojedini svećenici. Ovo bi mogao biti početak zatopljavanja odnosa Rimokatoličke crkve prema drugim crkvama. Od Drugog Vatikanskog koncila 1962. godine to je jače potaknuto ekumenskim pokretom.

6.5.1. Pisma nadbiskupa i kardinala Franje Šepera pastoru Đorđu Kaleziću

Evo prijepisa sačuvane dopisnice dr. Šepera koju je uputio Đorđu Kaleziću 1965. godine iz Zagreba. Dr. Franjo Šeper, u povodu svojeg promaknuća za kardinala – javljanje iz Zagreba 1965. godine, kao odgovor na čestitku pastora Đorđa Kalezića.

"Od srca sam vam zahvalan za Vašu čestitku
i dobre želje koje ste mi izrazili povodom
odluke sv. Oca da me primi u zbor kardinala
sv. Rimske crkve. Moja je želja da to bude
na istinsko dobro svih onih koji su povjereni
mojoj duhovnoj brizi.

+ Franjo Šeper
nadbiskup zagrebački"

Drugo pismo nadbiskupa, kasnije kardinala, dr. Franje Šepera pastoru Đorđu Kaleziću opet je zahvalnica kard. Franje Šepera iz Rima pastoru Đorđu Kaleziću u Splitu.

"Franjo kard. Šeper
prefekt Kongregacije za nauk vjere
srdačno zahvaljuje na poslanim čestitkama
za Božić i Novu godinu i jednako uzvraća.
Roma, Božić 1968."

Ove kratke zahvalnice značajne su zbog toga jer je riječ izravnom kontaktiranju najvišeg predstavnika Katoličke crkve sa jednim od članova hijerarhije Adventističke crkve, upravo u Dalmaciji. Kolikogod se na prvi pogled činile nevažnim kao „puke“ čestitke, ipak slanje čak i ovakvih, naizgled banalnih dopisa ima veliku važnost jer su službeni kontakti većinske – Rimokatoličke crkve i manje crkvene zajednice sa kojom se tijekom ranijih vremena nisu ostvarivali kontakti pa makar imali prizvuk kurtoaznosti kao ove čestitke.

6.5.2. Pisma biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Biskup dr. Frane Franić, (umro u 95. godini života 2007. u Splitu) i Đorđe Kalezić, dok je bio pastor u Splitu, bili su prijatelji. Iz bogate građe iz njihove korespondencije i dubokih teoloških rasprava donosimo nekoliko sačuvanih pisama i čestitki. Ovo je važno radi razumijevanja pastora Đorđa Kalezića kao osobe i propovjednika ali i za razumijevanje stava adventista prema drugim vjerskim zajednicama a posebice prema Rimokatoličkoj crkvi i njenim vođama. Evo nekoliko pisama, koja oslikavaju njihove odnose :

6.5.2.1. Prvo pismo Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Biskup Frane Franić otvoreno u pismu govori o osobi pastora Đorđa Kalezića. Govori i o njegovoj zauzetosti za Crkvu i iskreno predstavljanje Isusa Krista. Ali, piše mu i kako se ne slaže da mu on "krade ovce" iz njegova tora. On i dalje misli da to ne treba kvariti njihove odnose.

"Zagreb, 18.II.1960. g.
Poštovani gospodine Pastore,
Primio sam Vaše cijenjeno pismo iz Zadra od 14. II. o.g., kojim ste me u kršćanskoj ljubavi pohodili u mojoj bolesničkoj sobici. Još mi je u dragom sjećanju Vaš lični posjet. Zahvaljujem Vam na jednom i drugom posjetu.

Vi znadete da mi je razgovor s Vama bio uvijek mio, i to radi 2 razloga:
1. Jer Vas poštujem kao čovjeka koji ima svoje uvjerenje za koje se je spreman
žrtvovati. Takove ljude kada u životu na njih naiđem, uvijek duboko poštujem, pa makar se od mene diametralno ideološki ili vjerski razilazili.

Tako je bio slučaj i s Vama, kada sam se slučajno s Vama susreo u našoj kancelariji prvi put a poslije se taj moj utisak - poštovanje prema Vašoj osobi samo povećavalo.
2. Od Vaših riječi uvijek me se najviše doimlju one o ljubavi Oca nebeskoga prema čovjeku (Providnost Božja) i ljubavi Kristovoj prema nama, koja ga je ljubav natjerala na križ. Kako Vi lijepo govorite i s kojim uvjerenjem o ljubavi Kristovoj prema nama i o tome kako ni danas nema drugoga spasa ni čovjeku ni čovječanstvu nego u Kristu i njegovoj nauci.

Eto to su dva razloga koji me duhovno približavaju k Vama i pojačavaju ovu ljubav, koju inače imamo prema svakom čovjeku, pravednomu i griješnome, učenome i neukome.

Ali, dragi gospodine Pastore, ja sam Vam odmah u početku rekao da mi nipošto nije indiferentno što Vi iz mojega tora grabite moje ovčice, koje kad počnu zalaziti k Vama potpuno napuštaju mene. Osim toga

sam Vam odmah rekao, da ću svim silama nastojati pobijati Vaše nauke o drugom dolasku Kristovu, o štovanju subote, o crkvi, o Presv. Euharistiji i ispovijedi,vjenčanju, o umrlosti duše, o nepostojanju čistilišta – pakla, i.t.d. i.t.d. Kada ja to ne bih činio onda bih se pokazao vrlo lošim rimokatoličkim biskupom i uopće bi se moglo sumnjati, da li držim što do svoje vjere.
Da li to treba da kvari naše u neku ruku prijateljske odnose?
Nipošto![398]

Svatko neka propovijeda svoje, samo da se ne vrijeđamo. Drukčije ne može biti, ako svaki od nas drži, da je njegova vjera prava. Tako na pr. mi govorimo i učimo, da je rimski papa namjesnik Kristov na zemlji i vrhovna glava jedino prave Kristove crkve na zemlji a pravoslavni govore i uče obratno. Pa ipak u splitskoj biskupiji žive pravoslavni (nešto više od 10.000) i katolici (oko 280.000) u vjekovnom prijateljstvu, koje se nije poremetilo niti u prošlom ratu (drugom svjetskom ratu – prim autora), koliko mi je poznato.

O dragi gospodine Đorđe! Da Vaša plemenita i Kristu odana duša uvidi, da se Krist nalazi već među nama, dušom i tijelom. Božanstvom i čovjećanstvom, u Presv. Euharistiji i da je Crkva mistično tijelo Kristovo kojoj je Krist Glava i da će sve do konca svijeta Krist u svojoj crkvi trpjeti i proljevati krv za griješnike i da Krist je za uvijek odbio kušnju đavla da uzme vlast na zemlji. Ne, kraljevstvo Kristovo nije od ovoga svijeta, nego je njegovo kraljevstvo na nebu. To se ja za Vas molim da uvidite kao što vjerujem da se Vi za mene molite u obratnom smislu, pa Vam se za to zahvaljujem, jer činite iz dubokog vjerskog osvjedočenja.

Na koncu dodajem da moja bolest kreće znatno nabolje. Bogu hvala!
Mnogo Vas poštuje i pozdravlja u Kristu, Bogu našemu [399]
Frane Franić"

U pismu je zamjetna ne samo forma nego i duh poštovanja prema pastoru, dakle Adventstičkoj crkvi, iako se naglašava različitost učenja i briga oko prelaska vjernika u okrilje Adventističke crkve. Ovakvo dopisivanje u kojem predstavnik većinske Rimokatoličke crkve piše predstavniku Adventističke crkve kao sebi ravnom, teško je moglo biti zamislivo u ranijim vremenim. Očito je došlo do malog, početnog uvažavanja.

6.5.2.2. Drugo pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Ovo pismo pokazuje da su oni više puta imali razgovore teološke naravi. Tako su puno razgovarali i o vjeri adventista u Drugi Kristov dolazak. On se u tom pismu referira na te razgovore. I čak tvrdi da je u posebnom smislu i on adventist.

"Split, 28. XII. 1961. g.
Dragi gospodine Pastore,
Želim Vam od srca sretne Božićne blagdane i Sretnu Novu godinu!
Bog bio s Vama!

Hvala na Vašim čestitkama. Hvala na lijepom pismu iz koga progovara Vaša duša i Vaša čvrsta vjera. Rekao sam Vam više puta da sam i ja adventista, ali u katoličkom smislu. I ja mislim da je čitava povijest Crkve i svega svijeta usmjerena prema drugom dolasku Kristovom na ovaj svijet i da ta povijest se može razumjeti jedino u svjetlu toga drugog dolaska Krista. Sve što se događa od rođenja Krista do danas i sve što će se događati, sve je to samo priprava na taj drugi veliki dolazak Kristov.

[398] Tekst naglasio I.Đ.
[399] Kopija izvornika u arhivu autora.

A ovi svjetski ljudi, sa megatonskim bombama u srcu misle da su oni preuzeli vlast nad Zemljom i nad sobom – a ne znaju da su oni samo oruđe kojim Bog sprema svečani dolazak svome Sinu na ovaj svijet. Sve prolazi, prolazi ovaj svijet, „prolazi oblik ovoga svijeta“ – ali slava Božja i Riječi Božje ostaju do vijeka.

Je l'te da je tako – Dragi gospodine Pastore. U tom se mi tako lijepo slažemo. Ali ja ne mogu vjerovati da će Gospodin na ovoj oskrnavljenoj Zemlji osnovati svoje kraljevstvo. Ne On će osnovati svoje „tisućgodišnje kraljevstvo“ na lijepom nebu. Ova je zemlja kao ona kabina na kojoj su putovali oni kosmonauti i ništa više.

Ja Vam želim da budete sretni u svojoj obitelji sa svojom dragom djecom.
Ja sam ovih dana slavio 25 godina svoga svećeništva. Usuđujem se priložiti Vam jednu sličicu, da se za mene pomolite Ocu Nebeskom. I ja se Vas sjećam u molitvi.[400]
Ovdašnjeg gospodina Pastora ne vidim nikada.
Mnogo Vas pozdravljam[401]

Frane Franić
Biskup splitski"

U ovom pismu nastavlja se kontaktiranje u duhu međusobnog uvažavanja, isticanje sličnosti i različitosti učenja. Vjerojatno u ranijim vremenima predstavnik bilo koje nekoć priznate crkve ne bi uopće raspravljao o teološkim pitanjima sa članom manjinske vjerske zajednice pa ovo predstavlja lijep primjer u kojem se daje kritika tadašnjih svjetovnih režima.

6.5.2.3. Treće pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Javljanje biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću u povodu svojih 25 godina misništva 25.XII.1961. g. u pismu od 28.XII.1961. godine. Slika Isusa koji kuca na vrata s tekstom na latinskom:

Ego sum, noli timere. - Ja sam, ne boj se.

Ovo je prigodno javljanje kakvo se čini samo za prijatelje.

6.5.2.4. Četvrto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

U ovom pismu su duboko zaorali u teološke teme. Posebno je bila važna tema o tjednom danu odmora. Subota li nedjelja? Za adventiste nema dileme: Subota je dan odmora perema Božjem zakonu. Za biskupa bi bilo dobro da se svetkuje oba dana: subotu zbog biblijskih argumenata a nedjelju zbog crkvenih.

"Split, 30.VIII. 1962.

Dragi moj Gospodine Pastore,
Primio sam Vaše pismo od 19. VIII. o. g. Ja se nalazim po našim župama, rasijanim po dalmatinskim brdima još od početka srpnja. Završavam u nedjelju 2. IX. Sinoć sam ovamo stigao, sutra opet idem dalje. Svaki dan se kupam u znoju, pod teškim crkvenim "odeždama". Tako mora biti.

[400] Tekst naglasio I.Đ.
[401] Kopije izvornika iz njihove korespondencije u knjizi *Nova nada*, autor Ivan Đidara.

Svako mi je Vaše pismo drago, jer u njemu vidim iskreno prijateljsko osjećanje a osobito Vašu zaista iskrenu želju, tako dragu, da bih i ja, ako je moguće, postao adventista... Pa ja sam to i postao, kako sam već prigodom posljednjeg vašeg drugog posjeta, izjavio, jer sam stvarno uvijek to i bio, jer sam i ja katolički adventista.

Možda smo mi katolici bili malo zanemarili vjeru u budući dolazak Krista na ovu zemlju, možda ta vjera nije bila u nama dovoljno aktivna, dovoljno životna. Ja se nastojim u tome ispraviti pa prigodom svakog moga posjeta našim župama uvijek održim poseban govor na groblju, u posebnim vidovima, o drugom dolasku našega Gospodina Isusa na ovaj svijet. Moj mi svijet kaže, da su mi ti govori na grobljima najsrdačniji i najljepši. Nadam se, da će i II. Vatikanski sabor u tome smjeru nešto reći. Ja sam u tom saboru samo mala jedinka. Želio bih Vas vidjeti među promatračima, u samoj dvorani Sabora, ali ja u toj stvari nemam riječi. Vjerujem da su i adventisti pozvani kao promatrači pa o Vašoj vrhovnoj upravi ovisi tko će od Vas biti tamo poslan.

Kako bi to lijepo bilo, kada bi se dodalo da se svetkuju 2 dana u sedmici. Subota (kao dan Božjeg odmora) i nedjelja (kao dan Kristovog odmora prigodom uskrsnuća). Ja mislim, da se u tom **nećemo sukobiti.**[402] Uostalom naš papa je tako dobar čovjek i posvuda imade do iskrajnosti pomirljiv način govora. No ipak, jer je Crkva ljudsko društvo, ona mora imati vidljivu organizaciju, (da)paće i nepogrešivo rukovodstvo, a uz to i vidljive sakramente, u centru kojih je, kako znadete da mi katolici skupa s pravoslavnima učimo, Presve.(ta) Euharistija t.j. Isus među nama, koji nas nije nikada ni ostavio (Evo ja sam s Vama sve do svršetka svijeta), ali će doći k nama ne skriven pod oblikom ljudskim ni pod prilikom kruha, nego u svom velikom sjaju.

Kako će to biti veliki dan. Samo da nas ne savlada zlo, nego da u milosti Njegovoj dočekamo Njegov slavni dolazak. Ja se tome nadam i nastojim sve podnositi "strpljivo i vjerno" (Otkr. 13, 10b) očekujući tu konačnu pobjedu Kristovu.
Mnogo Vam dobra želi, moli se za Vas (zahvaljujem ujedno na Vašim molitvama) odani Vam u Kristu[403]

Frane Franić"

U ovom pismu raspravlja se vrlo zanimljivo o teološkom pitanju svetkovanja i subote kao dana Božjega i nedjelje kao dana Kristova uskrsnuća. Spominje se i vrlo važan II. vatikanski koncil (1962.) i mogućnost novina u Rimokatoličkoj crkvi. Opet je vidljiv poseban odnos biskupa prema pastoru u kojem možemo vidjeti međusobno povjerenje i uvažavanje.

6.5.2.5. Peto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Čestitka: Iz Trenta, Frane Franić Đorđu Kaleziću

"Trento, 14. 12. 1963. g.
Dragi moj Pastore,
S proslave 400. godišnjice Tridentinskog koncila[404] rado Vas se sjećam i želim sretne Božićne blagdane i sretnu Novu godinu, puno blagoslova Božjega.
Pozdravlja Vas odani u Kristu
Frane Franić
biskup splitski"

Gornji tekst je napisan na poleđini fotografije, i opet je dio ne kurtoazne, obične prepiske, već više prijateljskog kontakta dvojice prijatelja koji iako članovi dviju različitih

[402] Tekst naglasio autor
[403] Kopija izvornika u knjizi *Nova nada*.
[404] Tekst naglasio autor

vjerskih organizacija (crkava), osjećaju bliskost i ne propuštaju priliku da taj odnos pokažu malim, ljudskim gestama.

6.5.2.6. Šesto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Ovo pismo potvrđuje da je pitanje tjednog svetkovanja dana od odmora njihova stalna tema. No, biskup je svjestan tradicije svoje Crkve i zna da bi to teško išlo - promjena. Je li to uopće moguće učiniti u njegovoj Crkvi?

"Uskrs. Split, 1964.

Dragi moj Pastore
Želim Vam sretan uskrs i rado Vas se uvijek sjećam. Vaše pismo me je ugodno iznenadilo kao i ona dopisnica iz Švicarske. Ja sam znao cijeniti Vaše duhovne odlike, posebno Vašu živu vjeru i ljubav prema Isusu Kristu, premda ste mi znali oteti koju ovčicu iz mojega tora pa sam Vam se ja radi toga revno protivio u praksi, što nas ipak nije smetalo u ljubaznom ekumenskom razgovoru, čemu je dokaz i ovo naše prijateljsko dopisivanje.

Svako ljudsko djelo je nesavršeno. To isto mislim i za Koncil u Rimu. Cijeli svijet se za njega zanima. Papinstvo i crkva su u središtu svjetskoga zanimanja. Sve što ste mi govorili, pa i za mene lično, to se je ispunilo. Ali ono posljednje ono o "danu odmora" –Sabath- to se sigurno neće ispuniti, jer mi katolici to ne bismo bili kadri učiniti. Ja se nadam naprotiv, da ćemo i u subotu moći ispuniti nedjeljnu dužnost...[405]
Milost Božja bila s Vama i mnogo Vas pozdravlja [406]

Frane Franić"

Ovo pismo je prepuno mudrih riječi rimokatoličkog intelektualca koji uz shvaćanje o različitosti (teološkog) učenja ipak poštuje te razlike i Adventističku crkvu, koji u svom pisanju čak tvrdi da je svako ljudsko djelo nesavršeno, ne ustručavajući se reći da je takav i II. vatikanski koncil.

6.5.2.7. Sedmo pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Ako se zna da je u Rimokatoličkoj crkvi nedjeljna misa nezamjenjiva, naprosto je čudo da je jedan biskup čak konsultirao Rim da vidi može li načiniti i na tom planu izuzetak. I dobio je odobrenje.

Ovo je vjerojatno jedinstven slučaj takve vrste: da jedan rimokatolički biskup zbog diskusije s jednim adventističkim pastorom o tjednom danu odmora, traži dozvolu za mogućnost premještanja nedjeljne mise i na drugi dan u tjednu - u ovom slučaju na nedjelju! I dobio je dopuštenje! I on to smatra dobrim početkom!

"Čestitka - Frane Franić Đorđu Kaleziću

[405] Isto
[406] Kopija izvornika nalazi se u knjizi *Nova nada*.

Split, 24. VI. 1964. g.
Dragi moj Veliki Pastore,
Skoro bih rekao da sam ganut pažnjom koju mi posvećujete svojim sjećanjem.
Mogu vam javiti veselu vijest. Dobio sam od sv. Stolice odobrenje da, prema potrebi, mogu u svojoj biskupiji dozvoliti da se nedjeljna misa može služiti i u subotu od 12 s. pa dalje, na mjesto u nedjelju. Mislim da je to dobar početak...[407]

Želim Vam svako dobro od Krista i Njegovog Svetog Utješitelja.
Uzvraćam Vam rado molitvu.
Pozdravlja Vas Vaš odani

Frane Franić"

6.5.2.8. Prvo pismo pastora Đorđa Kalezića biskupu Frani Franiću

U ovom pismu pastor Đorđe Kalezić pravi kratku rekapitulaciju njihovih razgovora i dopisivanja. Posebno se referira na ispunjenje proročanstava i na tjedni dan odmora zapisan u Bibliji - subotu.

"Sarajevo, 01.07.1964. g.

Dragi i mnogo poštovani doktore Franiću
Bog nebeski neka Vam da mudrost kao Danielu proroku,
i razumijevanje Svetoga pisma kao učenicima za Emaus.
Daniel 2, 47; Luka 24, 45.

Nadam se da ste dobro i zdravo, što se i kod nas, hvala Bogu nalazi. Hvala Vam mnogo na sjećanju, pisanju i fotografiji.

Mogu Vam javiti da sam na našem saboru u Sarajevu, održanom od 16. – 20. VI. ove godine ponovo izabran za starijeg pastora[408] za B i H, C. Goru kao i za Dalmaciju do Dubrovnika.

Milo mi je što mi pišete da je odobreno biskupima da mogu održavati mise već u subotu, što smatrate dobrim početkom.[409] Ja bih se sa Vama složio i pozdravio tu odluku, kad bi se narodu objasnio značaj dana Gospodnjega – Subota kao sedmi dan Gospodnji, kojega je Bog još prije pada u grijeh uspostavio i posvetio.

Ilija prorok je rekao narodu i kralju, kad ih je vodio na odluku:
„Ako je Gospodin Bog idite za njim, a ako je Baal (božanstvo sunca, odatle potječe obožavanje dana neznabožaca Dies Solis) idite za njim.“

Nije moguće dva gospodara služiti niti se slaže vidjelo s tamom. (2. Korinćanima 6, 14-18) Upravo zato Bog upućuje posljednju vijest ljudskom rodu da donese jasnu odluku. I Isus je govorio da se pred Njegov drugi dolazak molimo da naše bježanje ne bude u zimu ni u subotu. (Matej 24, 20)
Subota će se praznovati i na obnovljenoj zemlji u vječnosti kao sjećanje na Boga Stvoritelja i Spasitelja. (Izaija 66, 22.23.; Luka 23, 54-56)

Nešto slično (kao za vrijeme proroka Ilije) dogodilo se u početku 4. stoljeća kad je Konstantin 321. godine izdao dekret da se pored dana Gospodnjega svetkuje i prvi dan u tjednu, dan sunca Dies Solis. Bog ne odobrava da se dodaje ili oduzima od Njegovog Zakona. (Matej 5, 17-19; Otkrivenje 22, 18-21; Galaćanima 1, 8.9.)

---

[407] Ovo premještanje nedjeljne mise i na subotu od 12 sati nadalje, rezultat je njihovih diskusija o danu bogoslužja (subota ili nedjelja). Tako nešto još nije zabilježeno: da zbog diskusija dvojice svećenika i to rimokatolika i adventiste, Vatikan izda takvu vrstu dozvole ! – prim. autora.
[408] Za predsjednika Jugozapadne oblasti – prim. autora.
[409] To je rezultat njihovih diskusija o danu odmora na osnovi Biblije. – prim. autora.

Bog ne prima nikakvo obožavanje po naukama i zapovijedima ljudskim. (Matej 15, 9) Čak ni najveća djela i čudesa učinjena u ime Kristovo Bog ne priznaje ako se i najmanje odstupa od nauka Isusa Krista i Zakona. (Matej 7, 21-29) Krist se nije branio pomoću čudesa nego Riječju Božjom „Pisano je!“ (Matej 4,1-11)

Rado se sjećam onoga što ste mi pisali u povodu Vašeg ozdravljenja, da ćete, čim se oporavite, iz zahvalnosti prema Bogu, proučavati Sveto pismo od početka do kraja, da što bolje razumijete poruku o drugom Kristovom doasku i Božjem Zakonu. Vjerujem da ste taj zavjet održali i da ste daleko odmakli u tom pravcu. (5. Mojsijeva 23, 21-23)

Volio bih da Vas podsjetim gospodine biskupe na ono što ste mi jednom prilikom, nedavno pisali, da sve ono što je Sveto pismo unaprijed pretkazalo da se dosad ispunilo. Čak ste mi kazali da se i u Vašem ličnom životu sve ispunilo što sam Vam rekao. Na osnovu toga što se dosad zbilo, vjerujem da možete imati povjerenja da će se i ostalo što se još ima zbiti, ispuniti.

Naročito sam Vam napomenuo o stvaranju nedjeljnog zakona u USA koji će se suprotiti danu Gospodnjem Suboti, da je to posljednji znak pred dolazak Kristov i kada će forsirati Božji narod da poštuje ljudsku ustanovu nasuprot Božjem Zakonu. Kao što je Titusova vojska 70. godine po Kristu opkolila Jeruzalem, i to je bio znak opustošenja, tako će i sada nedjeljni zakon biti posljednji znak pred dolazak Kristov. To se već ispunjava. O tome mnogo čujemo i čitamo. Znači, mi stojimo pred velikim i svečanim događajima slavnoga dolaska Isusa Krista. Mi se danas trebamo moliti kao nekada apostoli, prema Mateju 24,20.

Bog danas dovršava svoje veličanstveno Djelo na Zemlji. Uskoro će se pojaviti Kralj nad kraljevima i Gospodar nad gospodarima. Svi koji su čuli ovu vijest dužni su je javiti svojim bližnjima. (Otkrivenje 22,17) Sada su Bogu potrebni vjesnici, posvećene sluge Svevišnjega, koji će taj poziv shvatiti i u svom domenu obznanjivati. Ne smijemo biti od onih ravnodušnih slugu, koji za vrijeme opasnosti ne daju jasan zvuk svojoj trubi.

Dragi gospodine biskupe, Gospodin Bog nebeski Vas je podigao do najvećeg i najodgovornijeg mjesta. Bog od Vas zahtijeva, da prema saznanju koje Vam je dao iz svete Božje Riječi, tako i postupite.
Kome je mnogo dano od njega se i mnogo traži. Svako zatajivanje može dovesti u pitanje naše lično spasenje. (Matej 10, 27-39)

Imao bih želju da sa Vama lično razgovaram a naročito u ovim danima kad se donose odluke od velikog značaja u Crkvi i u svijetu.[410] Mogli bismo se sastati u Dubrovniku ili gdje Vi nađete zashodno.
Bog nebeski neka Vam da silu Sv, Duha kao apostolu Pavlu, da možete časno odigrati ulogu u ovome svijetu koji brzo prolazi.

Srdačno Vas pozdravljam i molim za Vaše dobro u duhu prema Efežanima 3, 14-21.

Vaš odani
Đorđe Kalezić"

6.5.2.9. Drugo pismo pastora Đorđa Kalezića biskupu Frani Franiću

U ovom pismu se opet pastor Kalezić referira na njihove ranije razgovore i insistira na važnoj temi o Drugom Kristovom dolasku i važnosti svetkovanja subote.

"Sarajevo, 15. VII. 1964.
Cijenjeni i dragi moj biskupe Franiću,
Slava koja je obasjala apostola Pavla neka i Vas obasja!
Djela 9,3.

[410] Misli na odluke Drugog vatikaskog sabora – prim. autora.

Kako sam sretan kad od Vas dobijem pisma i kad vidim da me razumijete.
Posebno mi je drago što ste u društvu svih biskupa u Zagrebu i mene spomenuli, objašnjavajući ono o čemu smo razgovarali. Pišete da biste voljeli da i ja budem u Vašoj sredini, što bi i moja želja bila, da u ovo najsvečanije razdoblje ljudske povijesti porazgovaramo o Božjem programu budućih događaja.
Pred sobom imam Vaše pretposljednje pismo u kojem kažete da se je sve ono što sam Vam govorio iz Svetoga pisma doslovno ispunilo, pa čak i u Vašem privatnom životu. I doista se sve ispunilo.

Prvo, rad na ujedinjenju Crkava.
Drugo, prva vlast katoličke crkve[411]
Treće, predsjednik USA je katolik.[412]

A u Vašem ličnom životu da ćete ozdraviti da biste Boga još više proslavili i da ćete vidjeti toliko željeni Rim. Sve se ovo ispunilo. Recite sami. To se sve ispunilo prema Svetom pismu koje unaprijed govori o svim događajima a posebno za ovo doba.

Vi ste, moj dragi biskupe, Bogu preda mnom obećali da ćete predano proučavati o drugom dolasku Gospodina Isusa Krista i pitanje svetkovanja subote, ako se sve ovo ispuni na osnovu proročanstava iz Svetoga pisma. Vjerujem da na osnovu tog obećanja i molitve, Bog Vas je ozdravio i učinio velikim u Vašoj sredini, ali i ništa manje odgovornim pred Svevišnjim Bogom. (5. Mojsijeva 23,21)

Dugo dragi Bog čeka na nas dvojicu da taj zavjet ispunimo i bojim se da ne prođemo kroz kušnje kao što se dogodilo jednom proroku (Jona 2. poglavlje), ako to ne budemo brzo izvršili. Bog Vam je povjerio toliko blago, veliko saznanje, a ako budete ovaj zavjet ispunili Bog će Vam povjeriti svoje još veće i veličanstvenije istine.

Voljan sam, ako treba i ako želite, a što bi mi bila velika čast, da dođem na sastanak Vas i Vaših kolega i da na osnovu Svetoga pisma zajednički razgledamo najvažnija pitanja i probleme koji su sudbonosni za cijeli svijet i koja će se odigrati munjevitom brzinom.
Na samom smo pragu svečanih i velikih događaja.[413]

Javite mi da se sastanemo kad god hoćete u Zagrebu ili Splitu. Svakako bih volio da to bude prije Vašega odlaska u Rim na III. zasjedanje Koncila, koji može biti sudbonosan za cijelo čovječanstvo. Možda bih trebao odigrati ulogu tog malog čovjeka iz knjige Propovjednika 9, 14-16. Za naš sastanak volio bih znati bar deset dana unaprijed.

Sve više sam ubjeđen da naše prijateljstvo doseže do ove kršćanske visine o kojoj piše apostol Pavao u Filipljanima 1, 8-11.

Srdačno Vas pozdravlja Vaš odani
Đorđe Kalezić
P.S.
Molim Vas odgovorite mi jeste li primili ovo pismo."

6.5.2.10. Osmo pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

U ovom pismu se govori o konkretiziranju plana da se i u subotu od 12 sati nadalje može održavati i nedjeljna misa - tj. "udovoljiti nedjeljnoj dužnosti".

"Split, 19. VII. 1967.

Dragi i vrlo cijenjeni moj Pastore,
Primio sam Vaše pismo od 13. VII. o.g. Hvala Vam lijepa na bratskom zanimanju za moju malu i neznatnu osobu i za Vaše lijepe riječi iz sv. Pisma; riječi pune vjere i vjerskog oduševljenja. Uvijek mi Vas je bilo drago slušati i čitati Vaša pisma baš zato što toliko upotrebljavate sv. Pismo. Mi također

[411] Vodeća u kršćanskom svijetu – prim. autora.
[412] Misli na Johna F. Kennedyja – prim. autora.
[413] Tekst naglasio autor

danas želimo se ugledati na Vas i više se približiti duhu i slovu Biblije. U tom ste nam Vi, po mom mišljenju, uzor te i mi na svoj način, svi moramo postati adventisti, t.j. ljudi koji stalno i budno očekuju drugi dolazak Kristov.

No mi, osim Biblije, mnogo rabimo, da se približimo ljudima i da im bolje poslužimo, i filozofiju, osobito modernu, pa i lijepu književnost, umjetnost i t.d. Znam da se to Vama ne sviđa, ali eto mi tako nastavljamo i poslije Vatikanskog II. sabora. Svakako se sada, kako sam Vam i prije govorio, može udovoljiti nedjeljnoj[414] dužnosti i u subotu poslije podne.[415]

Pretpostavljam da ste u Beogradu dobili novu, odgovorniju dužnost pa čestitam i molim se za Vas dok Vas ujedno srdačno pozdravljam.

Vaš sam u Kristu odani[416]
Frane Franić"

6.5.2.11. Deveto pismo biskupa Frane Franića pastoru Đorđu Kaleziću

Frane Franić Đorđu Kaleziću (nema datuma)

"Dragi moj gospodine Predsjedniče (Biskupe)!
Najprije čestitam što ste u svojoj vjerskoj zajednici dobili toliko povjerenje, tako važnu službu i toliko – za sve – čast. Uvijek sam o Vama imao visoko mišljenje iako sam se plašio, moram iskreno priznati, vaših sposobnosti radi mojih vjernika...

Zatim Vam čestitam sretno uskrsnuće Kristovo i želim da Vam bude na spasenje duše, da mir i milost Kristova sve više obiluju u Vama.
Rado bih se sreo s Vama.

Pozdravlja Vas i moli se za Vas[417]
Frane Franić"

6.5.2.12. Posjet pastora Đorđa Kalezića Vinišću

Vinišće kod Marine, kraj Trogira. Naselje u općini Marini Splitsko-dalmatinske županije. Smješteno u istoimenoj uvali u Drveničkome kanalu u srednjoj Dalmaciji, u mikroregiji Trogirsko-splitskoga primorja Južnohrvatskoga primorja, 6 km južno od naselja Marine. Imalo je 847 stanovnika prema popisu stanovništva 2001. godine.[418]

Kršćanska adventistička crkva tamo postoji od 1957. godine

Prema kazivanju umirovljenog pastora Ante Pažanina i njegove supruge Lucije, koji sada žive u svom Vinišću, Đorđe Kalezić, pastor splitski, posjetio je i mjesto uz more, pet-šest km udaljeno od mjesta Marine, petnaestak km udaljeno od Trogira, oko 1957. godine –

[414] Misa, spomenuto u ranijem pismu, premještanje sa nedjelje i na subotu, kao rezultat njihovih teoloških rasprava. Franić je na inicijativu Kalezića tražio to odobrenje i dobio ga iz Rima! To je vjerojatno jedinstven slučaj interveniranja biskupa. – prim. autora
[415] Tekst naglasio autor
[416] Kopija izvornika nalazi se u knjizi *Nova nada*. I.Đ
[417] Kopija izvornika nalazi se u knjizi *Nova nada*. I.Đ.
[418] Popis mjesta u RH, popis stanovništva 2001. str. 847.

mjesto Vinišće. Krenuo je u kolportažu. Prodaja knjiga kroz posjećivanje domova. Imao je adresu koju mu je poslao netko iz Rijeke. Zamoljen je da posjeti tu obitelj. No, prije te adrese, posjetio je obitelj Pažanina Mije i Juste – Matije.

Gospodin Mijo je, inače, bio vrlo marljiv i zaposlen jer je bio starješina i zvonar triju rimokatoličkih mjesnih crkvi. Bio je to otac adventističkog pastora Ante Pažanina, koji se školovao i svoj radni vijek pastora proveo u inozemnim bivšim jugoslavenskim mjesnim crkvama u Austriji i Njemačkoj.

Prilikom tog posjeta, taj gospodin Mijo Pažanin nije bio kod kuće. Bila je kod kuće gospođa Justa – Matija Pažanin, inače vrlo aktivna i praktična rimokatolička vjernica. Hodočastila je. Rodila je 12 djece. Dvoje je umrlo od epidemije. Odgojila je desetero.

Pastor Đorđe Kalezić je počeo u tom svom prvom posjetu govoriti o Isusu Kristu i Njegovu drugom dolasku. Na kraju tog izlaganja uputio je Bogu molitvu za taj dom.

Gospođa mama je na kraju tog razgovora kazala: „Ovo je prava istina“. Na tom sastanku bila je prisutna i mlada žena, po imenu Lucija – djevojačkog prezimena Kostović, također iz Vinišća. Ona je kroz razgovor shvatila da je subota biblijski dan od odmora, koji se spominje u 4. zapovijedi Božjeg zakona. U srcu je odlučila da od tog trenutka prihvati biblijski tjedni dan odmora – subotu.

Lucijini roditelji su kod kuće imali staru, crnu, debelu knjigu, koja je imala tanak i čvrst papir. Kad bi polazili u polje okopavati masline i smokve i raditi u udaljenim vrtovima, kidali su iz nje listove i pakirali slane srdele za marendu. Bila je to Biblija. Ali, nitko je nije čitao u njezinu domu. Tako su oni u toj kući evanđelje „trošili“ za pakiranje srdela.

Poslije tog sastanka na kojem je Lucija čula što sve piše u Bibliji, pošla je kući i potražila tu knjigu. Potražila je Izlazak 20. poglavlje. Srećom, ono još nije bilo došlo na red za pakiranje srdela. Pažljivo je pročitala 10 Božjih zapovijedi. U to doba ona je tek bila udata za Antu Pažanina, sina Juste – Matije Pažanin. Tako su preko Antine mame saznali za istinu i drugi u Vinišću pa i njezin sin. Lucija i Ante Pažanin su, vrlo mladi, otišli u Njemačku. On je tamo studirao teologiju i postao adventistički pastor.

Gospođu Justu – Matiju Pažanin, rođenu 21.09.1899. g. biblijskim istinama je podučavao pastor Đorđe Kalezić sa suprugom Georginom a krstio ju je pastor Janko Poljak u Splitu, 29.09.1962. godine. Krštenicu je potpisao pastor Bogoljub Radovanović.

Tako je iz prve kuće, u kojoj su prihvatili biblijsku istinu o 2. Kristovu dolasku u Vinišću, ponikao i jedan vrlo oduševljeni propovjednik – Ante Pažanin, i jedna vrlo energična propovjednička supruga – Lucija - Luca. Oni su se, poslije 40 godina oduševljenog

i posvećenog rada u dijaspori, vratili u svoje rodno Vinišće. Još uvijek oduševljeno podržavaju svoju mjesnu crkvu.

Istina, selo Vinišće, uz obalu mora, postalo je veće i privlačnije za turiste. Oni se trude da evanđelje učine isto tako privlačnim za suvremenog čovjeka. Pomažu i šire, u splitskom okrugu, propovijedajući i održavajući evangelizacije. Sestra Luca više ne koristi stranice Biblije za pakiranje srdela nego njima pokušava upoznati svoje susjede sa divnom nadom, koju je ona iskreno prihvatila.

U slobodno vrijeme Pažaninovi vole obrađivati vrt i njegovati i brati masline. Imaju kćer Lauru, koja je udata za pastora Dragu Brozovića i rade u adventističkim mjesnim crkvama u Njemačkoj.

6.6. Pastor Ante Kanački u Splitu 1960. – sjećanja supruge

Ljubica Kanački, supruga pastora Ante Kanačkog, osvrće se na njihovo djelovanje u Dalmaciji kao obitelji.

Zanimljivo je zapaziti kako jedna propovjednička supruga prati rad svojega supruga. Ona razumije značaj kolporterske službe, rad s dječjim odjeljenjem, rad s mladeži, rad s prijateljima i važnost molitve.

To su područja u kojima su mnoge supruge uzimale učešća. Već prema darovima koje su imale.

> "U našem propovjedničkom pozivu i radu u raznim mjesnim crkvama, 1960. godine dobili smo premještaj za Splitsko crkveno okružje. Bilo je to peto mjesto po redu u našoj službi. Do našeg dolaska u Split u tom okrugu je radio propovjednik Đorđe Kalezić.
>
> Mom suprugu Anti Kanačkom, grad Split i okolina, bili su poznati od ranije, jer on je tamo radio kao kolporter još 1938. godine.
>
> U ono naše vrijeme u dječjem odjeljenju bilo je oko dvadesetoro djece različita uzrasta. Sestre koje su radile kao dječje učiteljice, radile su s mnogo ljubavi, ulažući poseban trud, kako bi dječja subotna škola bila privlačna, zanimljiva i korisna. Djeca su bila dobra i vrlo aktivna. Svoje znanje pokazivala su u crkvi svake trinajste subote na dobro pripremljenim programima.
>
> Bogoslužje za mlade subotom poslije podne bilo je vrlo živo i zanimljivo. Poznato je da su Dalmatinci vrsni pjevači. Tako je svako bogoslužje, uz proučavanje Biblije, bilo popraćeno i bogatim glazbenim programom i pjevačkim sastavima. To su voljeli mladi vjernici kao i posjetitelji. Na takvim bogoslužjima crkva bi obično bila puna.
>
> Nedjeljom smo održavali bogoslužje u večernjim satima, što nas je oduševljavalo, jer je uvijek bilo prijatelja koji su redovito dolazili, kako su oni to zgodno znali reći, na „večernju misu“.
>
> Jedna gospođa je došla sa željom da se svećenik moli za njezinog muža kojem se izgubio svaki trag. Moj suprug je otišao u taj dom u kojem su bila zabrinuta djeca, baka i majka. Zajedno s njima je uputio molitvu Bogu, jer su oni vjerovali u molitvu svećenika. Nedugo iza toga ta gospođa je došla u crkvu i javila da se je njezin muž vratio kući. Bila je sretna i zahvalna što je Bog uslišio molitvu.

6.6.1. „Sin će tvoj ozdraviti – Samo vjeruj!“

"Sjećam se jedne obitelji koja je stanovala izvan Splita. Otac je došao u crkvu i rekao da vjeruje ako se svećenik pomoli da će njegov sin ozdraviti. I doista, to se i dogodilo. Gospodin je uslišio molitvu na osnovu njihove vjere i njihov sin je ozdravio.

Iznenađujuće za nas bilo je i to što su nam neke osobe dolazile s knjigom *Na pragu novoga doba*.[419] Pitali su nas: „Je li moguće da je to knjiga od Adventističke crkve?“ Mi smo znali da su naši kolporteri prodavali tu knjigu prije više od dvadeset godina od tog događaja. Sijali su po Dalmaciji sjeme istine, koje su sadržavale naše knjige.

6.6.2. Usnula san – S Biblijom u ruci

Za jednoga pastora i njegovu suprugu to su najljepši trenuci kad se vidi da rad donosi rezultate.

"Prilikom jedne evangelizacije na bogoslužje je došla jedna gospođa. Kazala je da je usnula san i da joj je rečeno da treba doći u Adventističku crkvu. Ona nije znala da se održava niz propovijedi na evangelizaciji ali je ipak poslušala ono što joj je bilo rečeno u snu i došla je.

Moj suprug je propovijedao te večeri i zapazio je tu ženu kako s velikom pozornošću prati svaku riječ. Naredne večeri ta gospođa je opet došla. Moj suprug je zamolio jednu našu vjernicu da sjedne pored nje i pomogne joj tražiti biblijske tekstove jer smo tada imali program „S Biblijom u ruci“. Ta gospođa je radosno prihvatila istinu. Bila je krštena biblijskim krštenjem i ostala je vjerna do smrti.

6.6.3. Kozjim stazama

I u najtežim okolnostima, i najsiromašnijima valjalo je pokazati sućut i ljubav. Baš kako je to i Isus radio.

"Iznad Splita, u brdima, u mjestu Krušmar Kovilja živjela je jedna vjernica po imenu Cvita. Bila je skromna ali je vjerno dolazila u crkvu subotom. Jednom prigodom je manja skupina vjernika posjetila njezin dom. Put nije bio ni malo ugodan. Od Splita se dio puta proputovalo uskotračnom željeznicom, a zatim je ta vesela skupina nastavila podužim hodom po kamenjaru, kozjom stazom do njezine kuće. U to vrijeme ta je sestra imala ognjište nasred sobe.

Bojim se reći, ali čini mi se da je to bilo sve što je imala. Divila sam se našim sestrama koje su pokazivale svoju ljubav i pažnju toj našoj sestri, jer nikada nisu dozvolile da ona bude gladna ili usamljena. Iako je put bio težak i dug, naše sestre su je često posjećivale i pomagale.

6.6.4. Stroga medicinska sestra

U svjedočenju njihove obitelji sudjelovala su i djeca.

"Druge godine našeg boravka u Splitu razbolio se naš stariji sin Zlatko. Po nalogu liječnika, u naš je dom svakog dana dolazila medicinska sestra da mu da injekciju penicilina. Kad je došla jednog dana u naš dom, obratila se meni povišenim tonom i kazala: „Gospođo, kako ste vi to odgojili svojega sina? Znate li vi što je on kazao mome mužu, koji me je čekao dolje u vašem dvorištu?“

Tog trena bilo mi je neugodno i pomislila sam na najgore, kako to već djeca znaju iznenaditi roditelje. Sakupila sam snagu i upitala je: „Molim vas, recite mi, što je on to, tako mali, mogao učiniti vašem mužu?“ Ona je odgovorila: „Dok je moj muž mene čekao, vaš sin mu je prišao i rekao: 'Barba, zašto pušite? Zar ne znate kad Isus dođe da ćete izgorjeti?'“

Jako mi je bila čudna ta njihova reakcija. Jer naš sin Damir je bio mališa, nepune četiri godine. Na svoj dječji, iskreni način rekao je ono što je naučio i čuo. Inače mi ne pušimo jer pušenje je štetno. Vjerujem da je taj razgovor na njih ostavio dubok i trajan dojam.

---

[419] Tu knjigu su prodavali adventistički kolporteri, ali ne zna se tko i kada! Knjiga govori o biblijskim proročanstvima i budućnosti.

6.6.5. Od Zadra do Dubrovnika

Ovdje gospođa Kanački ističe značaj rada kolportera u samim počecima djelovanja misionara u Dalmaciji. Kako su oni putovali? Koliko ih je bilo? Koliko su mjesta obišli? To se, izgleda, nikada neće otkriti. No, bilo je rezultata.

"Među službenim spisima mojega supruga našla sam izvješće rada za Splitsko crkveno okružje. To izvješće on je predao propovjedniku Bogoljubu Radovanoviću 11. VII. 1962. godine, koji je doselio i radio poslije nas. Tu je navedeno 26 mjesta duž Jadranske obale, od Zadra do Dubrovnika i dio Like. Većinom su to bili pojedinci i male skupine. Rad u crkvenom okružju bio je povezan s otocima, koje je trebalo posjećivati jer je bilo ozbiljno zainteresiranih za istinu.

U to doba trebalo je uložiti puno truda u radu jer nije bilo telefona a ni osobnog vozila. Svjetlost istine doprla je u sva ta mjesta marljivim i požrtvovnim radom kolportera i drugih posvećenih osoba. Oni su svjedočili spasonosnu istinu.

Naše vrijeme provedeno u Splitu i okolici bilo je u pravo vrijeme na pravom mjestu. Kad se osvrnem na prošlost, sada već u svojim poznim godinama, mogu s radošću zahvaliti Bogu što smo kao obitelj imali priliku služiti toj crkvi i požnjeti mnoge blagoslove. I danas, kad bih bila mlada, znam da bih ponovno izabrala poziv rada u Djelu Božjem.

Pastor Ante Kanački je doživio duboku starost od 94 godine.

6.6.6. Kakav je bio pastor Ante Kanački?

Svakoga dana preko 50 km pješice! I tako skoro 100 dana!

"... U to vrijeme (1932.) Karlo Kastel je kao propovjednik bio zadužen za ove banatske krajeve (Jarkovac, Banatsko Novo Selo...) a u isto vrijeme kolporteri i česti gosti mjesne crkve u Jarkovcu bili su Ante Kanački i Jakob Wittner.

„Radeći u Jarkovcu i okolini, često sam se morao vraćati kući u Vršac“, priča Ante Kanački. „I tako svakoga dana ustajao sam u dva sata poslije ponoći i pješice išao od Vršca do Jarkovca. To je preko 50 km. Išao sam uz kanal. I tako tri mjeseca, dok prijatelji nisu donijeli odluku za krštenje. Tada je poslije završenih proučavanja Biblije kršteno 7-8 osoba iz Jarkovca, i jedna osoba, po imenu Danica, iz Tomaševca.

Iz Jarkovca sam odlazio u Tomaševac a poslije u Orlovat. U Orlovatu sam saznao da jedna naša vjernica iz Jarkovca ima tamo rođenu sestru. Tražio sam je i našao, tada prijateljicu Božje riječi a kasnije i sestru u vjeri. Bila je to sestra Predin. I tu (Orlovat) je kasnije nastala jedna lijepa mjesna crkva.“ – priča Kanački.

Koliko su se nekada propovjednici žrtvovali da bi pomogli ljudima da spoznaju i prihvate biblijske istine!"

6.7. Pastor Bogoljub Radovanović u Splitu 1962.

Problemi prilikom ishođenja građevinskih dozvola za gradnju sakralnih objekata bili su veliki. Izgradnja sakralnih objekata u vrijeme ateističkog režima bila je prava mora. Tako sve to traje do kasnih šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, kad socijalistička revolucija polako posustaje. Ali, ponegdje se ti problemi nastavljaju i kasnije, kao primjerice u Zadru, Splitu[420], o čemu će biti više riječi kasnije.

[420] Dokumentacija u arhivu autora..

Ipak, nastupa razdoblje kada se vjerski lakše diše. Adventisti lakše održavaju crkvene sabore po mjesnim crkvama, održavaju evanđeoske programe – evangelizacije, seminare o rastu crkve. Osnivaju se ustanove s područja izdavaštva, školstva, zdravstva... Mnoga poduzeća i škole ne rade subotom a to pomaže da mnogi adventisti mogu zadržati ili zasnovati radni odnos. Crkva raste solidno u odnosu na ratna vremena i prve godine ateističkog režima.

6.8. Pastor Jovan Posavec u Splitu 1964.

Pastor Jovan Posavec djeluje kratko vrijeme u Splitu i kao mlad i lako pokeretan, ubrzo seli u drugo područje rada.

6.9. Pastor Petar Đorđević u Splitu 1965.

Pastor Petar Đorđević djeluje vrlo kratko u Splitu, i ubrzo seli u Sremsku Mitrovicu.

6.10. Pastor Ivan Halužan u Splitu 1966.[421]

Ivan Halužan, kao mlad pastor dolazi u Split u proljeće 1966. godine i radi sve do ljeta 1969. Okrug Split je tada obuhvaćao veliki teritorij. Od Ploča na jugu, Zadra na sjeveru, Otoka Visa na zapadu i sve do planine Dinare i Velebita na istoku. Njegov prethodnik, inače kolega od vremena studija, koji je napuštao okrug Split, Petar Đorđević, upoznao ga je sa vjerništvom i prijateljima u Splitu.

Za njega je bilo obeshrabrujuće stanje koje je zatekao u Splitu. I mjesne crkve i crkvene zgrade. Došao je iz glavnog grada u drugi po veličini u zemlji, ali posve drukčiji. Doživio je kulturološki šok. Došao je iz brojčano velike mjesne crkve, među najvećima u R. Hrvatskoj i velike crkvene zgrade iz crkve Zagreb 2 u Zagrebu.

No, kao mlad i talentiran, glazbeno nadaten, pastor Halužan osniva orkestar, crkveni zbor i ženski sastav, koji stalno kroz tjedan učestvuju na bogoslužjima. Budući da su adventisti naslijedili tradiciju kolportiranja od svojih osnivača, gotovo svaki vjernik je na svoj način bio i kolporter. Nedjeljom su odvajali vrijeme za kolportiranje. Takav aktivan rad u crkvi i izvan nje rezultirao je krštenjima, koja su najčešće obavljana u moru pod Marjanom.

Jednom godišnje održavan je sabor vjerništva iz cijele Dalmacije. To je doprinosilo međusobnom upoznavanju i ohrabrivanju vjerništva.

---

[421] Ivan Halužan, umirovljeni pastor, u Zagrebu, intervju od 11/2008.

"Svake godine smo održavali okružni sabor u Splitu. Tada je većina vjerništva iz Dalmacije bila okupljena na saboru. Kao gosti sabora bili su predstavnici uprave Zapadne crkvene oblasti iz Zagreba. Najčešće su to bili pastori Janko Poljak kao predsjednik i Rajko Šušljić kao tajnik Oblasti. U posjete su nam dolazili kao tajnici odjeljenja pastori Velimir Šubert i Vojislav Petrović. Za neke evangelizacije nam je u pomoć dolazio pastor Hinko Pleško.

Često su nas posjećivali mladi rimokatolički teolozi a čak i neki svećenici. Sa njima smo provodili duge sate u zajedničkom prijateljskom razgovoru. To je doprinosilo boljim međusobnim odnosima između adventista i rimokatolika.

Bilo je i tužnih rastanaka. Morali smo se u tom razdoblju rastati od nekih naših dobrih vjernika koji su otišli na počinak s nadom u uskrsnuće i s pozdravom do susreta kod Kristovog drugog dolaska. [422]

Za vrijeme rada pastora Halužana u Dalmaciji, rekonstruiran je i stari crkveni objekat u Splitu. S dozvolom je dograđen jedan dio prema pružnom usjeku: sanitarni čvor, dječje odjeljenje i garderoba, a za katni dio na dozidanom dijelu je naknadno dogovoreno odobrenje s Gradom. Stalno prolaženje vlakova je stvaralo neopisivu buku. Nešto slično kao kad poliječe avion. Za taj cijeli dograđeni dio, koji će kasnije biti srušen zbog proširenja usjeka za prugu, Crkva će od Grada dobiti jedan stan u novogradnji.

Za mandata pastora Halužana u Splitu, radio je i na izgradnji molitvenog doma u Vinišću, nedaleko od Trogira. Posao je bio mukotrpan je je sav građevni materijal valjalo dopremiti brodom iz Spita a onda po nepristupačnom terenu, na magarcu transportirati do građevinske lokacije. Uz suradnju i svesrdnu potporu vjerništva napravljen je lijep molitveni dom.

Budući da nije bilo dovoljno pastora u to vrijeme, djelokrug splitskog pastora je praktički pokrivao cijelu Dalmaciju. Valjalo je posjećivati vjerništvo u kućnim crkvama u Zadru, Kninu, Visu, Šolti, Erveniku, Šibeniku, Sinju, Vodicama, Primoštenu i drugim mjestima. A putovanje je bilo vrlo sporo i otežano. Često je valjalo pješačiti satima. Vjernika je bilo u mnogim mjestima. Sve su to posjetili ranije kolporteri. Tako pastor Halužan spominje:

"U Erveniku, selu ispod Velebita, imali smo bračni par Maricu i Miju Jurišić. Brat Mijo je bio veliki misionar. Da bismo zajedno posjetili njegove prijatelje morali smo pješačiti do 30 kilometara."[423]

Odnosi s vlastima u to vrijeme u Dalmaciji, prema iskustvu pastora Halužana, bili su dobri.

"Od strane tadašnje vlasti mi nismo imali nikakvih problema u Dalmaciji. Kontakti su redovno održavani s komisijom za vjerska pitanja. Ukoliko su naši mladići, vojnici koji su služili vojni rok u Dalmaciji, imali problema učinili smo sve da im pomognemo. Uglavnom sve je rješavano na zadovoljavajući način."[424]

---

[422] Iz intervjua pastora Ivana Halužana.
[423] Iz intervjua
[424] *Isto*

Odnosi s većinskom Crkvom u Dalmaciji, kako ih je doživio pastor Halužan:

"Manje probleme su nam pravili poneki župnici Rimokatoličke crkve u nekim selima Dalmacije. Kroz njihovu župu smo išli s našom literaturom (kolportirali smo) te su se zbog toga osjećali ugroženima. Oduzimali su svojim vjernicima literaturu i Biblije koje su nabavili od naših kolportera dragovoljaca. Zatim su sa svojih propovjedaonica govorili protiv adventista. To je ostavljalo negativnih, a ponekad nešto i pozitivnih tragova.

U samome Splitu su crkveni vođe Rimokatoličke crkve uglavnom pozitivno govorili o adventistima i pozivali svoje vjerništvo da se ugledaju u svojoj vjeri i životu na život i vjeru adventista. Postojala je stalna komunikacija u Splitu između Adventističke i Rimokatoličke crkve. Kada su imali neka posebna predavanja dolazili su k meni i pozivali me na ta predavanja, a oni su dolazili na neka naša evanđeoska predavanja."

6.11. Pastor Franjo Musija u Splitu 1969.

U Split je pastor Franjo Musija doselio 1969. godine iz Pule. Pošto je bilo građevinskih problema s crkvenom zgradom, a on je bio i građevinski tehničar, i budući se razumio u te poslove, krenulo se sa sanacijom crkvenog objekta. Budući da se crkveni objekat nalazi kraj podzemne pruge, zbog neprekidnih vibracija strop se u crkvenoj dvorani spustio za 13 cm a zidovi su popucali...

Polje rada za pastora Musiju u Splitu bilo je od Zadra do Dubrovnika te od Knina do otoka Visa. Za to vrijeme bilo je mnogo polaznika Dopisne biblijske škole, koja je bila vrlo popularna i mnogima su dostavljene diplome po završenom dopisnom tečaju. Bilo je osoba koje su željele biti krštene biblijskim krštenjem – uronjavanjem i sva krštenja obavljana su u Splitu.

Govori supruga pastora Marica Krznar-Musija:

"Na otoku Visu, između grada Visa i Komiže stanovala je poznata adventistička obitelj Pribačić. A u gradu Visu adventistička obitelj Šakiri Agneze imala je godinama slastičarnicu.

Na otoku Čiovu živjelo je više adventističkih obitelji. Sjećam se obitelji Skoko Marije i Ivana. Na otoku Braču smo imali više obitelji. Sjećam se Darka Gele i Mery Tvrdeić. Na otoku Hvaru smo imali više obitelji. Sjećam se Novak Dragice, Sokreški Stanka, Gizele i Vojina Jovinov, obitelji Zeman, Tonija i Marike Farkaš i drugi. Na poluotoku Pelješcu imamo vjernicu Jakulicu Rajku u Trpnju. U Opuzenu imamo vjernicu Slavicu Popović. U Makarskoj imamo Mravičić Tonija i njegovu majku Olgu. Na Lastovu Nada i Jozo Lešić, zatim na otoku Šolti ...[425]

Ovo izvješće potvrđuje činjenicu da su u toliko mjesta, koja su vrlo razbacana na kopnu i moru, dolazili adventistički kolporteri i da se taj rad nastavljao i kasnije, kada je registrirana Dopisna biblijska škola.

[425] Intervju 1/2011. (autor)

6.12. Pastor Tomo Ivanešić u Splitu 1972.

Pastor Ivanešić je kratko vrijeme djelovao u Splitu. Kao pripravnik, po potrebi službe lakše se mogao preseliti nego li pastor s više djece, koji mora voditi računa o početku školske godine i o njihovu pohađanju nastave.

6.13. Pastor Viktor Karlić u Splitu 1973.

Pastor Viktor Karlić je sa suprugom Ružicom radio u Dalmaciji, sa sjedištem u Splitu a bio je nadglednik mladom pastoru Ivanu Đidari sa sjedištem u Zadru od 1974. - 1978. godine. Dok su pastori prije njega pješačili po kamenjarima na desetine kilometara a onda je u unutrašnjosti u ravničarske krajeve, stigao bicikl, pa onda za neke sretnike i moped, pastor Karlić je oduševljeno radio u Dalmaciji, vozeći se dnevno na mopedu na udaljenosti i preko 150 kilometara, često po vjetru i kiši. Moped je i u ono vrijeme za pastore bio rijetkost. Pri kupnji motora su mu financijski pomogli roditelji njegove supruge Ružice.

6.14. Pastor Lovro Jurčić u Splitu 1977.

Pastor Lovro Jurčić je za svojega mandata opsluživao područje od Splita do Dubrovnika od 1977. - 1981. On je imao šestoro djece i stalno je plaćao kazne i čak bio u zatvoru zbog izostajanja djece s nastave subotom. Već nije financijski mogao izdržati taj pritisak, a to i je bio cilj ateističkog sustava. Bio je u zatvoru zbog tih razloga. Čak je htio ići osobno do Tita ali mu predskjednik tadašnje crkvene oblasti Janko Poljak nije dozvolio. Da ne bude još većih problema, kako su procijenili. Onda je odselio u Vinkovce.

6.15. Pastor Ranko Stefanović u Splitu 1981.

Pastor Ranko Stefanović u Splitu radi od 1981. - 1986.

Okrug za koji je bio zaduzen uključivao je cijelu južnu Dalmaciju, od Primoštena do granice sa Crnom Gorom, uključujući otoke. Ono što je njemu ostalo posebno u sjećanju je rušenje dijela crkvenog objekta i odnosi s vlastima. On se prisjeća tog vremena:

> "Jedan od ključnih događaja vezanih za crkvu u Splitu je bio kada je Općina Splita donijela odluku da odsiječe (sruši) jedan dio naše crkvene zgrade radi proširenja usjeka za željezničku prugu, koji je trebao proći uz našu samu zgradu. Dio zgrade koji je trebalo odsječi i sruši bila je, zapravo, nadogradja na postojeću zgradu urađena nekih petnaestak godina ranije. Da bi dobio dozvolu, propovjednik koji je uradio nadogradnju, potpisao je izjavu da će Općina moći da to sruši u slučaju potrebe, bez ikakve nadoknade. Međutim, nakon dugog pregovaranja, oni su nam ipak kao naknadu dali trosobni stan na četrnaestom katu u ulici Sutjeska na vrhu grada. To je bilo veliko Božje čudo. Koliko sam razumio, taj stan je poslije prodan i novac je iskrorišten za gradnju nove crkvene zgrade koja postoji danas.
>
> Komunistička vlada se prema nama odnosila korektno. Kada god nam je trebala neka pomoć, izlazili su nam ususret. Na primjer, iako je restrikcija prometa u Zagrebackoj ulici uz našu crkvu bila jako stroga i ograničena, općina nam je pokazala razumijevanje i izdala mi specijalnu dozvoju za moj automobil.

Mene kao pastora su tretirali sa velikim poštovanjem. Bilo kakav problem da bi se pojavio, rješavao se uz razgovore praćen sa uzajamnim razumijevanjem. Svake godine, organizirali su veliki prijem za vjereske vođe grada Splita i Dalmacije, na kojima sam s drugima redovno prisustvovao."[426]

Problemi će nastati poslije rušenja dijela crkvenog objekta, kada bude trebalo dati nadoknadu crkvi i izdati dozvole za gradnju novoga objekta. O tome će nešto više kazati kasnije pastor Ivan Pirija.

6.16. Pastor Ivan Pirija u Splitu 1987. godine

Za vrijeme službovanja pastora Ivana Pirije u Splitu odrađen je veliki posao oko ishođenja dokumentacije za gradnju novog crkvenog objekta. Stari objekat je bio jako narušen zbog djelomičnog rušenja, naružen i sav popucao zbog vibracija koje su se prenosile zbog miniranja pri proširenju trase za obližnju podzemnu željezničku prugu i neprekidnih prolazaka vlakova.

Pastor Pirija opisuje kakve je sve korake morao poduzeti da bi pripremio dokumentaciju za izgradnju novog crkvenog objekta.

"1986. zatvoren je taj usjek - koridor kojim se (željeznička) pruga spuštala do kolodvora. Pošto ga je trebalo proširiti, a tlo je zapravo kamen, proširivanje je vršeno eksplozivom. Tako je rušenje zahvatilo i dio našega objekta, ostavivši ga unakaženog, desakraliziranog.

Odobrenje za izgradnju novog crkvenog objekta smo bezuspješno čekali. Jedan od izgovora bio je da Općina nema provedbeni plan. Na moje pitanje: "Kada će ga biti?", dobio sam odgovor: "Ni za 50 godina." Ovakvo stanje je trajalo dvije - tri godine. Tada sam otišao u Sarajevo mom dobrom prijatelju, sada pok. prof. arh. Živoradu Jankoviću i iznio sve u vezi s problemom."[427]

Valja napomenuti da je prof. Živorad Janković za urbanističke vlasti a i dalje, u gradu (Splitu) bio veliki autoritet.

On je, primjerice, projektirao poslovni centar Gripe u Splitu, ZETRA-u u Sarajevu, SPENS kompleks u Novom Sadu a i druge objekte. Te činjenice su bile jak argument u prilog njegovom autoritetu.

Prof. Janković je o svom trošku došao u Split. Snimio je situaciju cijelog kvarta Manuš, u kojem je i lokacija Adventističke crkve. Izradio je provedbeni plan, za koji su kazali da im treba narednih 50 godina. Dao ga je Gradu Splitu besplatno.

Što je priječilo izdavanje dokumentacije i odobrenje za izgradnju novog crkvenog objekta? Pirija svjedoči:

"Među najgorim "kočničarima" bio je šef Odsjeka za urbanistički plan Edo Katačić. U borbi koja je trajala pet godina i više, uspio sam doznati njegovu izjavu, koja je glasila: "Dok sam ja predsjednik Urbanističkog (odsjeka), adventisti u Splitu neće graditi crkvu."[428]

---

[426] Pismo u posjedu autora.
[427] *Isto*
[428] *Isto*

Uvijek je bilo onih koji su mislili da, mimo redovitog protokola u državnoj službi mogu sprovoditi osobnu volju i afinitet. No, došlo je i do promjena. Na jednom sastanku u Gradu Splitu:

> "Došao je gradonačelnik i neposredno se obratio meni, davši mi riječ. Tada sam iskoristio svoju priliku. Bio sam se naoružao fotografijama desakraliziranog crkvenog objekta, rekavši novom gradonačelniku da su za to najodgovornija dva čovjeka ovdje nazočna a to su Marin Kuzmić i Edvard Katačić. Ukazavši na jednoga i drugoga. Izvadio sam kopiju iz novina "*Politike*" i pokazao podvučenu rečenicu, rekavši da je to neistina. Također sam ukazao na šefa odsjeka Urbanističkog plana Edvarda Katačića, citirajući njegovu izjavu da dok je on šef (tog odjela), adventisti neće graditi crkvu u Splitu.
>
> Kada je gradonačelnik vidio moju odlučnost i argumente, fotografije razorenog crkvenog objekta, kopiju članka objavljenog u "*Politici*" i čuo izjavu koju je izrekao šef ureda Urbanističkog plana Splita, planuo je od bijesa. Naredio je Edvardu Katačiću da odmah pred mojim očima donese svu dokumentaciju vezanu za Adventističku crkvu.
>
> Ovaj je zanijemio. Donio je iz svojega ureda (dokumentaciju), ne mogavši ništa reći u svoju obranu. Tada je gradonačelnik odmah izdao naredbu da se u najkraćem vremenu izvrše sve (administrativne) pripreme kako bi se crkva mogla sagraditi."[429]

Bilo je još sastanaka, borbe, pregovora, jer su se do konačnog izdavanja dozvole za izgradnju objekta Adventističke crkve promijenila tri gradonačelnika. Htjeli su još oduzeti dio preostalog crkvenog dvorišta i napraviti javno šetalište, kao javno dobro, tako da više ne bi bilo dvorišta nego otvoren objekt sa svih strana. Pastor Pirija se tome oštro usprotivio.

> Rekli su mi: pošto je GUP-om i PUP-om predviđeno da se u toj pješačkoj zoni grade objekti od društvenog interesa (sadržaja) i da će u našem objketu biti jedan od njih (sadržaja). Tada sam ja uzeo riječ, otvorio Bibliju i čitao četvrtu Božju zapovijed s naglaskom: "ni stranac koji boravi unutar vrata tvojih." Svi su zašutjeli. Nije se čuo ni jedan glas. Dok je još vladala tišina, nastavio sam dalje. Rekao sam tako glasno: "Dosta je bilo pljačke i otimačine! Ni jednog centimetra više ne damo!" Skup se razišao neobavljena posla.
>
> Gradonačelnici su se za tih godinu dana mijenjali tri puta. Morao sam ponovno dignuti na noge Izvršno vijeće, rekavši novom gradonačelniku da je Grad izvršio nasilje nad objektom Kršćanske adventističke crkve. On se izderao na mene, rekavši mi da ne vičem. Tada sam izvadio fotografije koje tebi šaljem, rekavši još glasnije: "Stoka kod razumnih domaćina ima bolji smještaj nego što ga je Grad Split dao svetom sadržaju - crkvi!"
>
> Nakon ovog skupa, a to je bilo pred sam Domovinski rat, ubrzano su vršene pripreme. Sve je bilo gotovo od njihove strane. Došao je rat. Ja sam 1992. bio premješten za Vinkovce. Promjene su došle i kod nas. Brat Abramović Mihael je otišao u mirovinu. Šuper me je zamijenio u Splitu. Znam samo to da je jedna vjernica iz Njemačke dala veliku inicijalnu donaciju da bi se izgradila nova crkvena zgrada u Splitu."[430]

Kada je vršena rekonstrukcija adventističkog crkvenog objekta u Vinišću događali su se slični problemi kao i u Splitu. Pastor Pirija je imao iskustva na tom planu. Uspješno je okončan i taj spor i objekat je izgrađen.

> "Tu je trajala borba. Neki detalji su se ponavljali kao i u Splitu. Ponovo, nakon svih odbijanja, učinio sam isto što i u Splitu. Cijelo Izvršno vijeće bilo je na nogama. Crkva u Vinišću se sakupljala u maloj prostoriji, na samom uglu dvorišta sadašnjeg prostora. Postojali su temelji na kojima je negda bila

[429] *Isto*
[430] *Isto*

konoba. Ja sam iskoristio tu mogućnost i ishodio dozvolu za nadogradnju. Ustvari, sve osim temelja je novo. [431]
Toliko o problemima gradnje i opstanka naših molitvenih domova na ovom prostoru. "[432]

7. Adventistički pastori u Zadru

Prije nego što je Zadar postao okružno središte Adventističke crkve, pastori su opsluživali zadarsko područje iz Splita. Bilo je malo pastora, komunikacije loše, područje veliko. Kako se povećavao broj pastora i Zadar je dobio stalnoga od 1972. godine. Zadarskom okružju je pripao Šibenik i Knin a ponekad i Gospić.

7.1. Pastor Franjo Musija u Zadru 1972.

Pastor Franjo Musija je prvi pastor Adventističke crkve sa sjedištem u Zadru. U Zadru je 1972. godine unajmljen trosobni stan u ulici Put Dikla 52. U njega je uselio pastor Franjo Musija s obitelji. Jedna soba bila je odvojena za kućnu crkvu - za okupljanje vjernika. Opslužuje područje Zadra, Šibenika i Knina

Marica Krznar - Musija, supruga pastora Franje Musije opisuje kako su kao obitelj radili na zadarskom i šibenskom području.

"Iz Splita smo preselili u Zadar 1972. godine. Tamo nismo imali crkveni objekt te smo iznajmili jedan stan u prigradskom naselju Diklo, blizu vjernice Zore Ajdonik. Zatim smo pronašli jedan stan u ulici Put Dikla 52 u Zadru, kod barbe Šime Grubišića, kamo smo se preselili i tamo jednu sobu odvojili za bogoslužja.

Radili smo jedan dio svojega radnoga vijeka u Dalmaciji u Splitu od 1969. - 1972. a potom u Zadru od 1972. -1974. U to vrijeme bračni par Runić Stanka i Kosta (došli su iz BiH) širili su Bibliju i na području Zadra i Šibenika i uručili preko 750 Biblija."[433]

Zanimljivo je da je ateistički sustav 1969. godine odobrio izdavačkoj kući *Stvarnost* , inače na rubu stečaja u ono vrijeme, da tiska knjigu religijskog sadržaja. Tiskali su Bibliju. To je bio veliki pothvat izdavaštva i veliki blagoslov za građanstvo.

"U to vrijeme je iz tiska izišla Biblija u izdanju izdavačke kuće Stvarnost u Zagrebu. Bio je to događaj!
Iz Bosne i Hercegovine su nam u posjet došli adventisti Runić Kosta i Stanka sa malim sinom Pavlom. Mi smo tada imali sinove Damira i Ivana a Zlatko je rođen poslije odlaska iz Zadra. Oni su bili u dječjoj subotnjoj školi prvi mali polaznici.

Kosta Runić je bio nositelj ordena za zasluge iz Drugog svjetskog rata i po činu kapetan. Budući da je postao vjernik, odlučio je pomoći u rasprostranjivanju Biblije. Iako je to vrijeme kada je komunizam još vrlo snažan sa svojim utjecajem i na školstvo i na društvene odnose, on se nije bojao otvoreno govoriti da vjeruje u Boga i da širi Bibliju kao jednu od najpotrebnijih knjiga za širenje kulture, tolerancije i duhovnosti. Išao je od kuće do kuće i nudio narudžbenice za kupnju Biblije. Radio je mjesecima volonterski. Koliko se sjećam, naručeno je i uručeno preko 750 Biblija na području Zadra i Šibenika.

[431] Ivan Pirija je službovao u Splitu od 1987. do 1992. godine.
[432] Pismo u posjedu autora.
[433] Intervju 2011. Marica Krznar - Musija, supruga pastora Franje Musije, Zagreb.

Dopodne bi Kosta i Franjo išli i uručivali naručene Biblije a ja bih sa sestrom Stankom kuhala i čuvala djecu.
Poslije podne bismo Stanka i ja išle povremeno u posjete a muževi bi ostali kod kuće i čuvali djecu te pripremali naručene Biblije za uručivanje narednih dana. Iako je taj ritam života i rada bio naporan, nije nam bilo teško jer smo radili s oduševljenjem. Bog nam je davao snagu i zdravlje i na tome smo Mu bili zahvalni.

Prvi kršteni vjernici bili su: Ivan i Grgica Oroslan, Ivan-Nino Marušić i neki stariji kojima se više ne sjećam imena. Uručene su mnoge diplome Dopisne biblijske škole. [434]

7.2. Pastor Ivan Đidara u Zadru 1974.

Godine 1974. u Zadar doseljava pastor Ivan Đidara s obitelji i radi do 1978. Crkveno okružje obuhvaća područje Zadra, Šibenika i Knina. Stanuje u jednom iznajmljenom stanu kod gospodina Šime Grubišića na adresi Put Dikla 52. Bio je to trosobni stan Jedna soba bila je odvojena za okupljanje vjernika. No, bila je potreba da Crkva ima svoj objekat i primjerene uvjete za okupljanje vjerništva. Za njegova mandata u Zadru je 08. ožujka 1977. godine kupljena zgrada u Saljskoj 17 u kojoj je i danas stan za pastora i molitveni dom, sa vrtom, parkom, garažom, nešto voćaka i loza i prostorom za okupljanje vjerništva.

Pastor Ivan Đidara je tragao za povoljnim objektom, koji bi odgovarao i za potrebe Crkve i za stan pastora. Obišao je četrdeset i dva objekta, pregledao ih, pitao za cijenu, kao da ima punu torbu novca. A nije imao ništa. Trebalo je prostora za narod, park, vrt, po mogućnosti za garažu, a to u užem dijelu grada nije bilo lako naći a još manje po povoljnoj cijeni.

A onda je nedaleko od središta grada našao u istom danu, na jednom raskrižju tri objekta koji se prodaju. Jedan vlasnik je rekao da se odlučio ipak ostati u Zadru, kad dosad nije prodao (nezavršeni objekt) i da neće prodati.

Drugi vlasnik je imao veliki objekt koji je odgovarao potrebama Crkve ali je dvorište bilo vrlo malo, bez vrta, parka i parkinga. Objekat je bio pod krovom ali nedovršen.

Treći objekt je bio završen, ali bez krova. No, imao je oko 600 kvadrata okućnice, što je idealno za park, vrt i garažu. Povoljno je bilo i to što je vlasnik pristao da se objekt može isplatiti u dva obroka. Kada je to javljeno predpostavljenima u upravi u Zagrebu, kazali su da sve to odgovara, jedino nema sredstava za kupnju tog objekta.

U to vrijeme jedan vjernik, adventist, u poodmakloj životnoj dobi dolazi u Zadar iz Njemačke, iako ima stan u Zagrebu, i traži stan, da bi uložio sredstva zarađena u Njemačkoj,

[434] *Isto.*

ali mu je sve što je našao bilo neodgovarajuće. Otišao je u Biograd i tamo dao predujam za jednu ogromnu zgradu.

Kada je to čuo tadašnji predsjednik Zapadne crkvene oblasti, pastor Janko Poljak, odmah je stupio u kontakt s tim vjernikom i nastojao ga oduševiti da raskine taj ugovor u Biogradu na moru i posudi ta sredstva Crkvi za kupnju objekta u Zadru. Jer ne bi se smjelo propustiti tu priliku. On se s tim složio. Kada su otišli k čovjeku u Biogradu i objasnili mu situaciju, i on se složio i vratio sredstva koja je primio za predujam (što nije morao). Nešto novca mu je taj vjernik ostavio, da ga počasti. Posudio je sredstva Crkvi za kupnju objekta i useljenje je izvršeno u polovicu objekta (prizemlje) 1976. godine

Kada je pastor Ivan Đidara otišao u općinu prijaviti crkveni objekt i održavanje bogoslužja na novoj adresi, tamo su kazali da moraju pitati Mjesnu zajednicu treba li im još jedna crkva, jer tamo u toj gradskoj četvrti "crkve niču kao gljive". Već imaju četiri. U vrijeme ateističkog sustava, kad je trebalo "otezati", sve se "pitalo" mjesnu zajednicu.

Odlazio je pastor Đidara više puta k tajniku za osnose s vjerskim zajednicama gospodinu Marku Kumanu da pomogne pri prijavi mjesta za bogoslužja. On je inače bio vrlo uglađen i komunikativan čovjek i često je diskutirao s pastorom Đidarom u općinskom uredu o vjerskim pitanjima i vjerovanju adventista. Međutim, fascikla s dokumentacijom Adventističke crkve je stajala na dnu jedne ladice kod jednog druga i to više mjeseci. Na pastorovo insistiranje da će potražiti pomoć iz Zagreba, ipak su pristali pomoći, iako se Mjesna zajednica nije "složila" da se na njezinu teritoriju otvori još jedna (peta) crkva. Kada je nakon godinu dana isplaćen i drugi dio novca za objekat 1977., moglo se useliti i u drugi dio (na kat) i upisati objekat kao crkveno vlasništvo. Ali ... Nije ni dalje išlo sve glatko. Pastor Đidara se prisjeća:

> "Kada sam s dotadašnjim vlasnikom objekta otišao platiti porez 08. ožujka 1977., na Ugovoru od tri stranice i puno brojeva čestica i dotadašnjih više vlasnika, nije bilo dovoljno mjesta za onaj veliki pečat (koji je višenamjenski i samo se zaokruži ono na što se dokument odnosi).
>
> Službenik je tražio da odem k odvjetniku koji nam je radio dokumentaciju i da to sve prepiše tako da bude pola stranice slobodnog prostora za onaj veliki pečat. A za to bi trebalo potrošiti još dva do tri sata s prepisivanjem i putovanjem i toga dana ne bismo mogli obaviti taj posao.
>
> Budući da sam znao u čemu je problem, zamolio sam ga da pisaćim stroje prepiše s onog velikog pečata onaj red koji se odnosi na naš Ugovor (kupoprodaja) i stavi okrugli pečat, koji je mali i za njega ima dovoljno mjesta.
>
> Službenik je prihvatio prijdlog. Samo je rekao da dođemo poslije "marende". Došli smo u zakazano vrijeme i obavili formalnosti, platili porez i ja sam istoga dana stigao uknjižiti Adventističku crkvu kao vlasnika kupljenog objekta."

Poslije je vlasnik koji je prodao objekt ispričao nastavak priče, koji tada nitko nije mogao ni predpostaviti. Službenik koji je učinio uslugu, prepisao onaj red i stavio pečat na Ugovor, kao dokaz da je plaćen porez, sutradan je dobio poruku da, kad dođe predstavnik Adventističke crkve, da na Ugovoru ne potvrdi da je plaćen porez nego neka ga stavi na "čekanje". No, kad je poruka stigla do njega, on je rekao: "Mi smo to sve obavili još jučer."

Ateistički sustav je gotovo uvijek, "zatezao" rješenja za potrebe Crkve. Uvijek je trebalo dosta vremena da se, konačno, nešto riješi.

Zadarska priča iz ovoga područja je tipičan primjer. Nije puno lakše bilo ni većinskoj Crkvi. No, ipak se nisu morali toliko načekati za svaki objekat kao tzv. male vjerske zajednice, jer su imali iza sebe brojno vjerništvo, koje je htjelo ići u crkvu, koje se nije ni stidjelo ni bojalo i koje je vršilo "psihološki pritisak" na vlasti. Državi je bilo stalo do mira s većinskom Crkvom.

Kada je trebalo prenijeti telefonski broj na ime Adventističke crkve u Zadru, pošta je oduzela telefonski broj. Opet su uslijedili prigovori, žalba ali pošta je bila neumoljiva. Tad im je rečeno da će se Crkva žaliti u ministarstvu u Zagrebu, jer obejkt je kupljen s telefonskim priključkom. A u ono vrijeme 1977. u Zadru nije bilo lako (a ni u drugim gradovima) dobiti telefonski priključak.

Zatražena je zaštita kod tajnika za odnose s vjerskim zajednicama. Ništa nije pomoglo. Pošta je bila neumoljiva. Samo su, ipak, pristali da ne oduzmu broj. U ono vrijeme je i takva "usluga" pošte bila velika stvar. Crkva je morala platiti priključak. Na pitanje pastora Đidare: "Znači li to da bi ovaj telefonski broj bio pet puta prodan ako bi, primjerice, ta zgrada u jednoj godini bila prodana pet puta?" Odgovor je bio: "Da."

Jedino u čemu je pošta pristala izaći ususret je to što je omogućila da priključak bude plaćen na otplatu, u dvanaest obroka. Telefonski priključak je tada značilo imati veliku prednost i koštao je malo bogatstvo. Uglavnom su ga imali oficiri, liječnici, direktori, sekretari i drugi dužnosnici u partiji i još neki sretnici.[435]

7.3. Pastor Đorđe Čuport u Zadru 1978.

Pastor Đorđe Čuport dolazi u Zadar poslije pastora Ivana Đidare. U to vrijeme ateistički sustav pomalo popušta i više nisu (posvuda) tako rigorozni u osnovnim školama prema djeci adventista koja izostaju subotom s nastave iz vjerskih razloga. Opsluživao je područje Zadra, Šibenika i Knina.

[435] Iz arhiva autora.

7.4. Pastor Vladimir Kovačević u Zadru 1983.

Pastor Vladimir Kovačević je opsluživao područje Zadra, Šibenika i Knina. Njegova supruga Višnja se prisjeća vremena provedenoga u Zadru.

> "U Zadru smo radili od 1983. - 1988. godine
> Za propovjedničku obitelj premještaj u Dalmaciju, odnosno u Zadar, bio je veliki blagoslov i izazov. Lijepa zgrada, sa lijepim stanom, bila je kao neka nagrada. Na zgradi smo uredili fasadu. I sa divnim cvijećem i voćem svih vrsta, osjećali smo se kao da živimo u vili, sa svim blagodatima neba. ...
> Vjernika u crkvi nije bilo mnogo a djelokrug rada se protezao od Zadra do Šibenika, Oklaja, Knina i Benkovca. Jedno vrijeme opsluživali smo i Gospić. Za našega boravka bilo je dosta živo i veselo.
> Bibli su tu starosjedioci Bruno i Štefica Pedišić, godišta mojih roditelja, tako da su mi bili kao rođeni roditelji. Medicinska sestra Palmira Kalc, bila je stup crkve, kao i danas u poodmakoj dobi. Bili su tu Nino i Zora Marušić, Zora Ajdonik iz Dikla, obitelj Bukša, koja je imala četvero djece i naših dvoje i evo dječje subotnje škole.
>
> Ubrzo se doselio jedan netom oženjeni bračni par, Janja i Zlatko i njihov sin, bio je blagoslov za Zadar. Mladi bračni par Irena i Drago Slišković dobio je dvije djevojčice: Timeu i Maju. Crkva se polako punila i rasla. Iz Banje Luke se doselio bračni par Zvonko i Dubravka sa tri sina i bakom. Crkva je bila puna i pomalo tijesna. Ali svi smo bili složna obitelj.
>
> Imali smo dječju subotnju školu i programe. Iz Varaždina nam se doselila obitelj Sonje Chytil. Njezin suprug Zvonko je u glazbenoj školi predavao flautu i redovito je pohađao crkvu iako nije bio kršteni vjernik Adventističke crkve.[436]

Budući da je Zadar turistički grad, mnogi vjernici Adventističke crkve iz unutrašnjosti a i iz inozemstva, dolazili su na ljetovanje u Zadar i njegovo okruženje. Mnogi su na otocima kupili objekte a neki se i za trajno nastanili. Tako su i turisti doprinijeli širenju adventističke vijesti u Dalmaciji.

> "Ljeti, kad bi došla subota, bio bi za nas poseban blagoslov. Dolazili su nam gosti iz svih krajeva svijeta. Crkva nam je subotom bila tijesna i selili smo se na dvorište, gdje smo imali crkvu na otvorenom. Nitko nije subotom odlazio na more na kupanje, nego su svi bili u crkvi (iako ih je mnogo bilo na godišnjem odmoru). Bili su to posebni trenuci zajedništva. Na otoku Viru bilo je dosta adventista koji su imali tamo svoje vikendice i to iz svih krajeva bivše države i svi su oni dolazili subotom u Zadar na bogoslužje.
>
> Poslijepodnevna bogoslužja bila su tematska sa programom, kojeg su sa nama stvarali i gosti. Ponekad bismo subotom poslije podne organizirali posebna bogoslužja kod vjernice Marije Dedić, na otoku Viru. Njezina kći Veselinka - Seka Bečejac organizirala bi posebno zanimljiva bogoslužja u kojima su svi uzimali učešća sa dosta pjesama, tako da su i susjedi okolnih kuća slušali i neki od njih se priključili i čudili kako smo složni, puni pjesme, radosti i oduševljenja. Bila su to nekadašnja lijepa vremena.
>
> Preko jeseni i zime organizirali smo evanđeoske programe, kako u Zadru tako i u Šibeniku. Zaključili smo da je to vrlo tvrd teren, jer je narod jako podložan tradiciji katoličke crkve. No, i pored toga, imali smo odluka za krštenje. Posebice se sjećamo krštenja u Šibeniku, gdje je kršteno više osoba koje nisu porijeklom iz Dalmacije. Neki su bili kršteni u Zadru a neki u Gospiću. Na otoku Pašmanu imali smo jedno krštenje u moru. Tamo je bio prijatelj Mato Tarokić, kojeg smo posjećivali i koji je bio donio odluku da pristupi krštenju a želio je da krštenje bude obavljeno u moru. Na krštenju je bio nazočan lijep broj vjernika. Taj vjernik je često slao maslinovo ulje i suhe smokve u našu školu u Maruševcu, kao potporu.
>
> U Zadru nam je svih pet godina rada bilo lijepo. More je pridonijelo da naš boravak bude još ugodnijim. Zadar ima najljepši zalazak sunca na svijetu, kako reče filmski režiser Alfred Hitchcock."[437]

[436] Pismo u arhivu autora.

7.5. Pastor Dobrivoje Ranđelović (ordinira iz Gospića) u Zadru 1988.

Pastor Dobrivoje Ranđelović je djelovao u Zadru iz Gospića. U vrijeme postojanja poslijeratne Jugoslavije adventistički pastori su po potrebi službe mogli biti premještani po cijelom području države. Tako su, primjerice, u Beogradu službovala u glavnoj beogradskoj crkvi dva pastora iz R. Hrvatske, jedan je bio u glavnoj upravi i dvojica u izdavaštvu. Budući da se zaratilo 1991., oni su se vratili u Hrvatsku. Tako se je i pastor Dobrivoje Ranđelović odselio u Srbiju.

8. Rad u Šibeniku, Vodicama i Kninu

Budući da su Šibenik, Vodice i Knin bili pod jurisdikcijom pastora iz Zadra ovdje je prikazan razvoj adventističkog djela i u Šibeniku.

Vjernica Nada Paunić[438] opisuje svoja sjećanja razvoja adventističkog djela u koji je tada bio pod ingerencijom pastora u Šibeniku.

Iako je adventističko djelo u Šibeniku započelo preko obitelji Pedišić, koja je doselila iz Zadra 1936. godine, gospođa nada Paunić iznosi svoja sjećanja iz Šibenika za vrijeme kada su njezin suprug Miloš i ona doselili iz Vojvodine u Dalmaciju. [439]

> "Bilo je to u proljeće 1964.- 65. godine. Sjećam se dosta toga pa ću to i zapisati. U to vrijeme sestra Tomica Juričev bila je sama kao adventistica u Šibeniku. K njoj smo dolazili subotom i održavali kućno bogoslužje. To je trajalo između 1960. do 1970. U tom razdoblju obratila se sestra Vinka Jurić.
>
> Onda smo se Miloš i ja na jedno vrijeme vratili u Vojvodinu. Vratili smo se u Šibenik 1971. Sadašnja zgrada za potrebe okupljanja vjerništva kupljena je 1973./74. godine u vrijeme pastora Franje Musije. Vjernica Juričev Tomica je prodala dio svoje zemlje i dala za kupnju te zgrade u kojoj je danas Adventistička crkva u Šibeniku."

Za vrijeme pastora Ivana Đidare (1974. - 1978.), koji je pastoralno opsluživao Šibenik iz Zadra, napravljena je rekonstrukcija donjeg dijela objekta u Šibeniku. Mjesto okupljanja je dotad bilo na prvom katu. Tada je premješteno u prizemlje, jer je prostor veći. Održavana je evangelizacija i bogoslužja u prizemlju a izložba knjiga duhovnog sadržaja bila je organizirana na prvom katu.

Zanimljivo je da je 1974. godine pristupila krštenju gospođa Anđelina Huljev, rođena sestra Tomice Juričev. Anđelina je tada imala 92 godine.

---

[437] Supruga pastora Vladimira Kovačevića. Intervju 12/2010.
[438] Intervju: Nada Paunić, Šibenik, 31.01.2011.
[439] Pismo u posjedu autora.

Godine 1974. u zimu, u Šibenik je došao kolportirati bračni par Stanka i Kosta Runić iz Banje Luke. Prodavali su knjige duhovnog sadržaja i Biblije. Stanovali su u crkvenom stanu i radili oko mjesec dana. U to vrijeme se u Šibeniku obratila i jedna vjernica po imenu Stanka Grandeš. U Vodicama se obratila gospođa Kata Milošević.

Iz Vojvodine (Kikinda, Banat) se doseljava bračni par Smilja i Kosta Popaživanov. Smilja je rođena sestra od Jovanke Baljkas iz Šibenika.

U Šibenik doseljavaju Verica i Petar Balabanić (Iz Ćuprije). Bilo je to za vrijeme službovanja pastora Đorđa Čuporta. U to vrijeme su učinile zavjet krštenjem Biserka - Biba Bastić, inače pjesnikinja i njezina majka Cvijeta Bastić. U Vodice je doselila obitelj Krznar iz Dalja. Iz te obitelji je Marica Krznar, supruga pastora Franje Musije.

Za rad u Vodicama pronađeni su sljedeći podaci.

Za vrijeme pastora Vladimira Kovačevića krštene su Jovanka Baljkas, Plana (prezimena se ne sjećam) i Anđelka iz Vojvodine. Tu su se doselile, radile i prihvatile istinu.

Od 1992. u Splitu je pastor Damir Šuper. Opsluživao je područje Šibenika i krstio tri osobe: Slavicu, Vujadina (Žeželj?) i Sabrinu, mladu djevojku koja je poslije radila u našoj školi u Maruševcu.
Od 1960-ih do 1990-ih , koliko se sjećam, kršteno je 15 osoba. Sjećam se da smo imali krštenje u Gospiću 1988. godine kad su bile krštene tri osobe iz Šibenika. Bio je to Zoran Paunić i još dvije osobe kojima se ne sjećam imena."[440]

"U Šibeniku i Vodicama bilo je vjernika ali nismo imali crkveni objekt u kojem bi se vjernici okupljali na molitvu i službu riječi. Onda su putovali čak u Split, gdje je postojala Adventistička mjesna crkva.
Tada je vjernica Tomica Juričev iz Šibenika prodala mojim roditeljima Krznar Blažu - Stjepanu i Katici svoje građevinsko zemljište u Vodicama. S tim novcem je kupljena zgrada za crkvene potrebe u Šibeniku u ulici Bihaćkoj 6, danas Biskupa Fosca. To je bio vrlo skroman prostor ali u samom srcu grada. Kasnije je taj prostor za vrijeme pastora Ivana Đidare 1974.-1978. preuređen i služi još i danas u sakralne svrhe.
...

U Vodicama je stanovala vjernica Kata Milošević, kojoj je bila potrebna pomoć, jer je živjela sama. Ona je također darovala svoju kuću, da se poslije njezine smrti dade prilog za gradnju molitvenih domova.

Budući da je u ono vrijeme procedura bila komplicirana da crkva naslijedi kuću, ona je to formalno darovala na ime mog supruga Franje Musije. Po njezinoj smrti taj objekt je u dogovoru s crkvenom administracijom prodan i sredstva uplaćena u fond za gradnju molitvenih domova u Republici Hrvatskoj.

Mi smo 1974. preselili po potrebi službe iz Zadra u Podravsku Slatinu. U Zadar je poslije nas na službu doselio pastor Ivan Đidara sa suprugom Ljiljanom i kćerkom Lidijom."[441]

U Kninu je Adventistička crkva zvanično osnovana 1997. godine. Međutim, prema crkvenim knjigama, pojedinci su tu živjeli već od 1960- ih. Primjerice Marija Renić. U Oklaju Ikica Mandica i Manda Jurenović. U Drnišu obitelj Marin Joze. Kasnije i u okolici Benkovca.

---

[440] *Isto.*
[441] *Isto.*

9. Rad u Dubrovniku

Grad je i županijsko središte u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Smješten podno Srđa u južnoj Dalmaciji, u mikroregiji Pelješkožupskoga primorja Južnohrvatskoga primorja, 572 km južno od grada Zagreba. Imao je 43770 stanovnika prema popisu stanovništva iz 2001. godine.[442]

Dubrovnik spada u najmlađe adventističke mjesne crkve, iako je dosta davno bilo djelovanja adventističkih kolportera i pastora na tom području.

Albin Močnik je tu radio već 1909. i 1910. a oko 1920. godine krstio je neke osobe u okolici Danilovgrada u Crnoj Gori. A onda je ulazio sjeverno prema Srbiji. Prema pisanju u svojoj knjizi *Na prolazu kroz prolazni svijet*,[443] pastor Dušan Šofranac je u Dubrovniku radio vjerojatno i prije 1936. godine. On je započinjao svoj rad literarnim evangelizmom - kolportažom.

Rade Nikolić, umirovljeni pastor u Zeleniki, piše o adventističkom djelovanju u Dubrovniku:

> U Sarajevo sam došao 1975. godine kao pastor sarajevskog crkvenog okružja koji je tada obuhvaćao i Dubrovnik te sam ga u tom svojstvu posjećivao od 1975. - 1977. godine.
>
> Tamo je u ono vrijeme živjela vjernica Mara Kuljiš. Preko Dopisne biblijske škole sam upoznao dvije osobe odnoseći im diplome o završenom tečaju. Kasnije sam ih redovito posjećivao i proučavao s njima (istine Biblije) te su se na kraju i krstile biblijskim krštenjem.
>
> Jedna od njih bila je Zora Simatović a ime druge vjernice se ne mogu sada sjetiti, jer to je bilo prije 30 i više godina.
>
> Odmah nakon tih krštenja ja sam na Izbornom saboru bio izabran na službu u Oblast a Unija je te godine izvršila reorganizaciju tako da je Dubrovnik pripao administrativno Zapadnoj oblasti (sa sjedištem u Zagrebu). Više nisam imao kontakt s njima. No, mislim da to nije problem. To se može provjeriti u Crkvenoj knjizi. Ako je to (administrativno) sređeno, možda je to čak u knjizi kod tebe. Pastor iz Splita je i tada brinuo o njima kao ti sada.
>
> Toliko o povijesti a sada nekoliko riječi o radu u Dubrovniku.
>
> Kao što sam ti napomenuo, tamo su radili vjernici Stanka Runić i njezin suprug Kosta Runić. Prodali su dosta literature i dosta njih su upisali u tečaj Dopisne biblijske škole. Čini mi se da su najviše radili na Lapadu, jer sam tamo dostavio najviše diploma DBŠ. Mislim da je vjernica Runić Stanka još živa i da bi od nje mogao saznati još daleko više pojedinsoti.
>
> Želim ti uspjeh u završetku tog projekta a do našeg ponovnog susreta primi puno pozdrava.
>
> Tvoj brat u Kristu
> R. Nikolić"[444]

---

[442] Usp. Isto, 189. str.
[443] Šofranac, D. *Na prolazu kroz prolazni svijet*, osobno izdanje.
[444] Pismo iz Herceg Novog, od 21.01.2011.

Za vrijeme pastora Nedjeljka Kačavende, vjernici su iz Zelenike dolazili na područje Dubrovnika kolportirati s adventističkom literaturom. O tome svjedoči Veselka Marić,[445] danas u Zeleniki.

10. Prema novom dobu - veliko krštenje u Maruševcu 1990.

Ovo je bilo razdoblje vladavine ateističkog sustava. U principu, religija je nepoželjna.

Dok su raniji sustavi države bili u tijesnoj vezi s većinskim Crkvama, ideologija vladajućih je svaku crkvu (čitaj religiju) stavila na stup srama.

Istina, većinskim Crkvama (Rimokatoličkoj i Pravoslavnoj) je uzeto, konfiscirano puno. No, država je morala imati više "sluha" za većinske Crkve. Ipak, sve Crkve su mogle djelovati samo unutar crkvenih zidova i na groblju, kod ukopa vjernika. Adventistička crkva je iz Drugog svjetskog rata i vjersko-političkog pakla u državi, začudo, izašla brojno udvostručena.

FNRJ je dozvolila adventistima da se registriraju kao Crkva. No, trebalo je dugo vremena da drugovi shvate da adventisti nisu nikakva tajna politička opcija, iako dolaze iz protestantske Amerike. Budući da su većina drugova u vlasti porijeklom kršćani, a i domaće stanovništvo, bilo je uputno da adventisti u svoj službeni naziv u FNR Jugoslaviji stave pridjev Kršćanska (adventistička crkva) jer su je jedino tako mogli povezati s kršćanstvom.

U tom političkom sustavu adventisti su imali velikih problema zbog ispovijedanja svoje vjere, jer ne rade subotom iz vjerskih razloga. Ne idu u školu subotom. Ne rade u vojsci subotom, ne jedu svinjetinu i zato ne mogu jesti s "kazana".

Adventisti subotom jedino rade ono što je bitno za održavanje života: briga za bolesne, djecu, stare i nemoćne, intervencije u slučaju opasnosti od rata, elementarnih nepogoda (potres, poplava, radijacija), briga za životinje, briga za uobičajeno održanje života.

Tako su kod ateista nailazili na podozrenje i nerazumijevanje. Mnogi su mladi adventisti - vojnici u mirnodopskom razdoblju odležali u zatvoru, čak na Golom otoku, zbog svoje vjere. Mnogi su izgubili zdravlje. Mnogi su, nerado, napustili zemlju jer nisu mogli ovdje ispovijedati svoju vjeru u miru i po svojoj savjesti. Mnogi mladi adventisti nisu mogli završiti školovanje jer su bili izbačeni iz srednje škole zbog izostanaka s nastave subotom iz vjerskih razloga a u osnovnoj školi su bili ponižavani i rušeni ili dobijali slabije ocjene a roditelji zbog toga plaćali kazne, pa i išli u zatvor.

[445] Veselinka Marić je osobno radila na području Dubrovnika kao kolporterka sa još nekima u vrijeme pastora Nedjeljka Kačavende.

Kad se zemlja oporavila od rata, kad je vlast mislila da je pokorila crkve u svakom obliku izvan zidina bogomolja, kad se je riješila živih neprijatelja, dala se na ideološko "usavršavanje" stanovništva. No, zanimljivo je da ovo i druga istraživanja, pokazuju da je Adventistička crkva najbrže rasla u XX. stoljeću u razdoblju od 1950-ih do 1970-ih godina i to i u Dalmaciji i u cijeloj današnjoj R. Hrvatskoj.

Jedan od razloga je poznat. Adventisti su u razdoblju prije Drugog svjetskog rata organizirali pripremu propovjednika u Hrvatskoj i u Fridensauu u Njemačkoj. Isto su to nastavili i poslije Drugog svjetskog rata. Tako je oformljena čitava plejada sposobnih i odanih Djelu mladih propovjednika.

No, ostaje još za istražiti zašto je Adventistička crkva najbrže rasla i postigla najveće omasovljenje u razdoblju kada je bilo najnepopularnije vjerovati i kada su sankcije bile stroge i kada je ateistički sustav bio najjači ekonomski, politički i sigurnosno? U tom razdoblju je organizirano najviše adventističkih mjesnih crkava i izgrađeno najviše molitvenih domova. Pripremljen je školovanjem najveći broj pastoralnog kadra

No, kada je stega ateističkog sustava počela popuštati, kad su otvorene granice, barem četvrtina mladih i perspektivnih ljudi iz Adventističke crkve je napustila zemlju, "trbuhom za kruhom" i školovanjem u inozemstvu, za prostorom gdje slobodno mogu raditi i ispovijedati svoju vjeru po savjesti. Mnogi su se tamo u tuđini snašli i ostvarili dobre poslovne rezultate i slali svojima pomoć u domovini. Iako je zvanično država dala svoje naputke, primjerice o toleriranju adventističkoj djeci izostajanje s nastave subotom, o toleriranju adventističkiim mladićima u JNA slobodnu subotu, u praksi se mnogi odgovorni na terenu uglavnom toga vrlo često nisu pridržavali.

Poslije pada ateističkog sustava 1989. u SFR Jugoslaviji, odmah su se osjetile pozitivne promjene prema vjeri i vjernicima i prem Crkvi općenito.

U mjestu Maruševcu, nedaleko Varaždina, u kojem adventisti imaju Srednju školu i Teološki fakultet, organizirano je najveće krštenje mladeži i krštenje na otvorenom uopće u tadašnjoj Jugoslaviji.

Do tada su bile zabranjene vjerske aktivnosti izvan sakralnih objekata. Tadašnji tajnik Adventističke crkve Jugoslavenske unije crkvenih oblasti za Odjel mladeži i djece pastor Ivan Đidara objavio je datum krštenja u Maruševcu 26. svibnja 1990. u fontani ispred staroga Dvorca Maruševec, što je bilo objavljeno kao svjetski dan krštenja u sklopu Adventističke crkve na svjetskoj razini pod motom "Ugledat ćemo Ga" a u sklopu petogodišnjeg plana Generalne konferencije Kršćanske adventisitčke crkve "Žetva 90". Krštena su 134 mladića i djevojake (Mediji su objavili "oko stotinu", iako su u intervjuu

dobili sve precizne podatke. Objavili su da je na skupu bilo 2000 ljudi a sve procjene se kreću oko 3000 - 3500 a možda i više - 20 autobusa, preko 500 automobila).[446]

Tadašnji mediji su o tom, za Adventističku crkvu velikom događaju, zabilježili:

> "Oko stotinu mladića i djevojaka iz cijele Jugoslavije simbolički je počelo nov život po vjerskim regulama. Pred Dvorcem Maruševec kraj Varaždina okupilo se 2000 ljudi da bi prisustvovali adventističkom krštenju.
>
> Adventisti, koje još zovu i subotarima, za razliku od ostalih kršćana, sakrament krštenja ne obavljaju po rođenju. Smatraju da prilazak vjeri treba biti rezultat odluke zrela čovjeka. Adventizam je u naše krajeve stigao početkom (20.) stoljeća. Tada su se krštenja, po uzoru na Isusovo, obavljala na rijekama.
>
> Nakon zabrane javnih krštenja, u adventističke se crkve vraćaju bazeni - krstionice. Maruševečko krštenje je nakon dugog vremena prvo na otvorenom, a zasad najveće u SFR Jugoslaviji. Maruševec, jedan od najljepših dvoraca Hrvatske, adventisti su 1969. spasili od propasti. Uzeli su ga u zakup i preuredili te u njemu otvorili Srednju vjersku školu i Teološki fakultet.[447]

Dolazilo je doba vjerskih i političkih sloboda, ali nastupila su i krvava događanja tijekom osamostaljenja Hrvatske u vremenu od 1991. do 1995. godine. Adventistička crkva je u tom razdoblju, sukladno svojim mogućnostima, dala maksimalan doprinos javnom dobru, surađujući sa svim Crkvama i humanitarnim društvima.

U državi je bio proklamiran program Duhovna obnova i u njemu su uzele učešća gotovo sve crkve i vjerske organizcije. Adventistička crkva je na tom planu dala svoj doprinos na cijelom području države. Posebno je u Dalmaciji taj program bio organiziran u Splitu, Dubrovniku, Zadru i Kninu.

Humanitarna angažiranost Adventističke crkve u Dalmaciji naročito je bila aktivna iz središta u Splitu. Posebno u vrijeme i poslije Domovinskog rata.

VI. ADVENTISTIČKA CRKVA U REPUBLICI HRVATSKOJ (1991. - 2015.)

1. Povijesna pozadina

Republika Hrvatska europska je država, zemljopisno smještena na prijelazu iz Srednje u Jugoistočnu Europu. Hrvatska graniči na sjeveru sa Slovenijom i Mađarskom, na istoku sa Srbijom, na jugu i istoku s Bosnom i Hercegovinom i Crnom Gorom. S Italijom ima morsku granicu. Tijekom hrvatske povijesti najznačajniji kulturološki utjecaji dolazili su iz srednjoeuropskog i sredozemnog kulturnog kruga.

Prema popisu iz 2001. godine Hrvatska ima 4.437.460 stanovnika. Hrvati čine 89,6% stanovništva, a najznačajnija nacionalna manjina su Srbi koji čine 4,5% stanovništva, dok svaka od ostalih nacionalnih manjina čini manje od 0,5% stanovništva. Kopnena površina

[446] Intervju dao Ivan Đidara
[447] *Odjek* br. 4, str. 10. 1990.; *Glasnik* br. 3 str. 22-24. 1990.; TV Dnevnik, Zagreb, 26. 05. 1990. u 19,30

iznosi 56.542 km², a površina teritorijalnog mora 31.067 km² što Hrvatsku svrstava među srednjevelike europske zemlje. Glavni grad je Zagreb koji je gospodarsko, kulturno i političko središte zemlje.

Prema političkom ustroju Hrvatska je parlamentarna demokracija. Članica je Ujedinjenih naroda od 22. svibnja 1992. Hrvatska je članica Vijeća Europe, Svjetske trgovinske organizacije, Srednjoeuropskog ugovora o slobodnoj trgovini, Organizacije Sjevernoatlanskog ugovora. Od 2004. kandidat je za ulazak u Europsku uniju, a proces pristupa zemlje Uniji priveden je koncu krajem 2011. Zvanično je u punopravno članstvo EU primljena 01. srpnja 2013. godine

Proglašena samostalnost od SFRJ 25. lipnja 1991. Svetac zaštitnik hrvatskoga naroda je sveti Josip.[448]

2. Pravni propisi o vjerskim zajednicama u Republici Hrvatskoj

Hrvatski Ustav jamči slobodu savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere i drugog uvjerenja[449]; jednakost svih vjerskih zajednica[450] pred zakonom i odvojene su od države. One, u skladu sa zakonom, mogu javno obavljati vjerske obrede, osnivati škole, učilišta, druge zavode, socijalne i dobrotvorne ustanove te njima upravljati a u svojoj djelatnosti uživaju zaštitu i pomoć države.

Ustav zastupa najviše standarde sloboda, kada propisuje da čak ni u slučaju neposredne opsnosti za opstanak države ne može se ograničiti primjena njegovih odredbi o pravu na život, zabrani mučenja, surovog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, o pravnoj određenosti kažnjivih djela i kazni, te o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijedi.[451]

Značajne ustupke čini Ustav RH (Zakon o vojnoj obvezi) prema vjernicima koji imaju vojnu obvezu, uvažavajući pravo na prigovor savjesti. Čak se daje mogućnost civilnog služenja vojnog roka (U bolnicama, domovima za stare i nemoćne, u humanitarnim organizacijama i ustanovama za rehabilitaciju djece i za slabe i nemoćne, u državnim institucijama i slično).

Za razliku od ateističkog sustava, koji je odbacivao prigovor savjesti, bilo kakvo prakticiranje vjere u JNA, zbog čega su mnogi adventistički mladići strogo bivali kažnjavani zatvorom i slanjem čak na Goli otok, u zakonu o vojnoj obvezi stoji:

---

[448] Opća i nacionalna enciklopedija, str. 17.
[449] Ustav Republike Hrvatske, u dijelu Temeljne slobode i prava čovjeka i građanina u točki 2 Osobne i političke slobode i prava u članku 40.
[450] *Isto*, čl. 41.
[451] *Isto*, čl. 17.

3 Prigovor savjesti

Članak 81

Dopušten je prigovor savjesti onima koji poradi svojih vjerskih ili moralnih nazora nisu pripravni sudjelovati u obavljanju vojničkih dužnosti u oružanim snagama (u daljem tekstu: obveznici civilne službe). Te su osobe obvezne ispunjavati druge dužnosti određene ovim zakonom.

Obveznik civilne službe za vrijeme službe, u pravilu ima iste obveze kao i vojni obveznik, osim što ne nosi oružje i ne primjenjuje nikakvu silu protiv drugih ljudi.

Poslove koje vrše obveznici civilne službe odredit će Vlada Republike Hrvatske.[452]

Kasnije će RH uvesti samo dobrovoljno služenje vojnog roka, jer je postala članica NATO-a i EU i ima samo limitirani broj profesionalnih dobrovoljnih vojnika te je taj problem za vjernike koji ne žele služiti aktivnu vojnu službu, riješen.

Prema *Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica*[453] u Temeljnim odredbama čl. 1. propisano je da svaka vjerska zajednica mora biti registrirana, uvedena u Evidenciju. U III. dijelu toga Zakona pod naslovom Evidencija vjerskih zajednica, u čl. 21. stoji da svaka nova vjerska zajednica, prije nego što zatraži upis u Evidenciju vjerskih zajednica, mora najprije biti najmanje pet godina registrirana kao udruga. Zatim, mora dokazati da ima najmanje 500 vjernika.

Iz ovoga je razvidno da je Zakon vjerskim zajednicama dao široke mogućnosti za djelovanje. Dao je više no bilo koji zakon ranije. No, ipak se vidi da postoji tendencija da se, koliko je to "demokratski" moguće, guši "bujanje" ili nastajanje novih vjerskih zajednica. Zato je za početak, za registraciju u Evidenciji određena kvota od najmanje 500 vjernika.

U novoj državi nastale su i nove okolnosti za djelovanje Crkve. Poslije ateističkog režima i rata, Crkva ima posve nove uvjete za svoje djelovanje, o kojima je mogla samo sanjati. Naročito većinska Crkva ima koristi od novog političkog sustava. Vraćaju se konfiscirana dobra, obeštećuju se dobra koja se ne mogu vratiti.

Mnogi gradovi i sela dobijaju svojega vjerskog zaštitnika ili zaštitnicu. Mnogi gradovi i sela poistovjećuju dan grada s danom proslavljanja dana vjerskog zaštitnika. U mnogim gradovima crkvene svećanosti na dan grada i sveca - zaštitnika održavaju svoje vjerske proslave u središtu grada ili sela, ili na rivi, dobrim dijelom o trošku iz proračuna sela ili grada. Takav pristup dobrim dijelom negira ustavnu odredbu o odvojenosti Crkve od države.

---

[452] *Narodne novine*, br. 49, od 20. rujna 1991. godine, str. 1284.

[453] *Narodne novine*, br. 83/02. Prije donošenja ovoga Zakona RH je djelovala prema naslijeđenom Zakonu o vjerskim zajednicama iz prethodnog političkog sustava.

Većinska crkva ima pristup svim medijima. Male vjerske zajednice imaju pristup medijima "na kapaljku". Posebice je to restriktivno u velikim središtima na TV, radiju i tisku. U manjim mjestima situacija je nešto povoljnija. No, ako se plati, u principu svatko pa i Crkva može zakupiti javni prostor na trgu, u kino dvorani, na sveučilištu, u hotelu za održavanje vjerskih, zdravstvenih, humanitarnih, socijalnih i drugih sadržaja.

3. Osnivanje i razvoj Jadranske unije konferencija

Adventistička crkva je poslije raspada SFR Jugoslavije doživjela administrativno prestrojavanje i rorganizaciju. Osnivanje nove Unije bilo je nužno. Osnovana je Jadranska unija konferencija sa pripadajućim državama članicama: Hrvatskom, Slovenijom i Albanijom.

Budući da se 1991. godine SFR Jugoslavija raspala, i da više nije bilo moguće administrativno, iz sigurnosno političkih i ratnih razloga, održavati Jugoslavensku uniju crkvenih oblasti Adventističke crkve, 1992. godine osnovana je Hrvatsko-slovenska konferencija (dotad pod nazivom Zapadna crkvena oblast sa sjedištem u Zagrebu), a 1998. godine, u suglasnosti s Trans-europskom divizijom, a što je potvrđeno na Generalnoj konferenciji, osnovana je Jadranska unija konferencija, kojoj pripadaju R. Hrvatska, R. Slovenija i Albanija.

Prof. dr. sc. Dragutin Matak, izabran je na mandat od pet godina 1998. za prvog predsjednika Jadranske unije konferencija, sa sjedištem u Zagrebu.

O tom turbulentnom razdoblju piše pastor Zdenko Hlišć-Bladt[454], koji je u vrijeme tih velikih promjena 1991. bio na vodećoj dužnosti u administrativnoj strukturi Adventističke crkve u R. Hrvatskoj:

3.1. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1985.-1989.

Početkom rujna 1985., a nakon pet godina rada u Daruvarskom okrugu, odlukom Unijskog odbora Adventističke crkve u Jugoslaviji, pastor Zdenko H. Bladt odlazi kao stipendist YU Unije na daljnji studij teologije u adventističko učilište Collonges u Francusku, gdje završava posljednje dvije godine teološkog studija potrebne za diplomu DEST (Diplôme d'étude supérieur en théologie). Inače govori francuski, engleski i njemački.

Tijekom boravka u Francuskoj, na zasjedanju Sabora Zapadne oblasti u svibnju 1986. izabran je za tajnika i blagajnika te Oblasti s odgodom stupanja na dužnost od godinu dana, tj. do završetka akademske godine. U kolovozu 1987. vraća se i preuzima blagajničku

[454] Zdenko Hlišć-Bladt, u intervjuu 31. siječnja 2012.

dužnost sa sjedištem u Zagrebu, od pastora Mirka Milovanovića, koji odlazi u mirovinu. Pored blagajničke i tajničke dužnosti obavlja i dužnost tajnika za pristavsku službu i održava tečajeve za blagajnike mjesnih crkava u okruzima Zapadne oblasti. Dužnost tajnika i blagajnika obavlja do 1989. godine.

U to vrijeme na dužnosti predsjednika Zapadne oblasti sa sjedištem u Zagrebu bio je pastor Mihael Abramović. O njemu je njegov rođeni brat Mirko Abramović zabilježio:

> Mihael Abramović je rođen 1925. godine u Gorskom kotaru. Živio je i pohađao osnovnu i građansku skolu u Delnicama. Završio je urarski zanat kod svoga oca. Bio je prvo dijete od njih četvero. U drugom svjetskom ratu,1943.godine, kada je kapitulirala Italija, naši krajevi su bili oslobođeni od okupacije Italijana; došli su partizani i mobilizirali sve mladiće pa i Miška (tako smo ga zvali). Sada, sa 18 godina starosti započinje njegov trnoviti put.
>
> Prolazeći kroz teškoće i opasnosti u partizanima, slabo odjeven i bos, zarobljavaju ga ustaše i stavljaju u zatvor. Ovdje u zatvoru spasio mu je život jedan od stražara te ga nisu mučili i izmrcvarili. Nekako pred kraj rata dospijeva u Zagreb među domobrane. Kada se je povlačila vojska iz Zagreba prema Austriji, krenuo je i on s njima. Došli su do Blajburga i u toj gužvi vidio je da neče biti dobro. Izvukao se iz te gomile i krenuo sam natrag prema Hrvatskoj. Hodao je po bespuću, krijući se, da ne bude uhvaćen. Došao je u Zagreb u sabirni logor i kroz neko vrijeme bio je pušten kući.
>
> 1947. godine bio je pozvan u JNA da odsluži određeni vojni rok. Sa njim iz Delnica ide zajedno i Mihelčić Božidar u Zrenjanin. Nakon mjesec dana bili su zatvoreni u vojni zatvor zbog neposlušnosti, zapravo zbog prigovora savjesti iz vjerskih razloga. Zapravo, i Miško i Božidar bili su adventisti te su došli u sukob s vojnim zakonom zbog svetkovanja subote. Na vojnom sudu osuđeni su. Miško, kao vođa, na sedam godina prisilnog rada, a Božidar na pet godina.
>
> Kaznu zatvora izdržavali su na raznim mjestima. Miško u Mitrovici, Šidu, Jelas polju i Staroj Gradiški. Opet su bili problemi u vezi sa svetkovanjem subote, jer je bio na prisilnom radu. Nije popustio. Nakon tri i pol godine izdržavanja kazne vratio se kući. Mihelčić Božidar svoju je kaznu izdržavao u rudniku Trepči i u Beogradu. Nakon četiri i pol godine došao je kući.
>
> Poslije logora Mihael Abramović mora još odslužiti šest mjeseci vojne obveze u JNA u radnoj jedinici. I to je prošlo. Tako je 1952. godine u jesen krenuo u Adventističku teološku školu u Rakovici kraj Beograda.[455]

Mihael Abramović je po završetku studija teologije radio kao pastor u mjesnoj crkvi Zagreb1, bio je odgajatelj i predavač biblijskih predmeta u Adventističkoj teološkoj školi u Rakovici kraj Beograda. Radio je kao vođa odjela za djecu i mladež Jugoslavenske unije crkvenih oblasti sa sjedištem u Beogradu, te kao blagajnik iste Unije. Poslije je izabran za predsjednika Zapadne crkvene oblasti sa sjedištem u Zagrebu od 1977. - 1989. godine. Od stranih jezika govorio je engleski i talijanski i bio vrstan simultani prevodilac.[456]

---

[455] O njemu piše u intervjuu njegov rođeni brat Mirko Abramović, iz Delnica 2012.
[456] *Odjek*, br. 18. 1992. str. 11.

U svom radu naročito je podržavao osnivanje novih mjesnih crkava, izgradnju molitvenih objekata i evangelizacije. U to vrijeme evangelizacije su održavane samo u crkvenim objektima.

Njegovim zalaganjem je otvoreno odmaralište - centar za mladež u Delnicama. u tu svrhu kupljen je objekat i preuređen za potrebe mjesne crkve u Delnicama a drugi dio prizemlja i potkrovlje za potrebe mladeži. Tamo su održavani seminari za mladež i za pastoralni kadar. Za vrijeme njegova djelovanja veliki naglasak je stavljen na rad s djecom i mladeži. Intenzivno se organiziraju Ljetni biblijski tečajevi u Maruševcu u Adventističkom učilištu, kako za djecu tako za mladež i za odrasle. Bio je omiljen kao kolega i predsjednik. Sa suprugom Ivankom po umirovljenju odlaze živjeti u Delnice.

3.2. Djelovanje Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1989.-1992.

Na dužnosti tajnika i blagajnika Zapadne crkvene oblasti ZHBladt bio je od 1987. do kraja svibnja 1989. kada je održano zasjedanje Izbornog sabora Zapadne oblasti, na kojem je izabran za predsjednika, a pastor M. Abramović odlazi u mirovinu. Pored dužnosti predsjednika Zapadne oblasti Hlišć-Bladt bio je izabran i za odgovornog urednika nakladničke kuće *Znaci vremena*, tajnika za pristavsku službu, tajnika za propovjedničku službu i tajnik odjela za bračna pitanja. U tom razdoblju održava tečajeve za pristavsku službu za vjerništvo.

Od tada počinje njegova stalna komunikacija s crkvama u Sloveniji i Hrvatskoj, s pastorima u Oblasti i nadležnom Unijom u Beogradu, kojoj je predsjednikom bio pastor Jovan Lorencin.

O tom vremenu, koje će biti presudno za budućnost Adventističke crkve u R. Hrvatskoj, pa tako i u Dalmaciji, a i za Republiku Hrvatsku, on piše:

> Suradnja je s YU Unijom u početku uglavnom dobro tekla i nikakvih posebnih teškoća u radu nije bilo. Bilo je to ujedno i vrijeme kad su se na prostorima tadašnje Jugoslavije počele zbivati političke promjene. U Hrvatskoj biva izabrana nekomunistička vlast (kao i u nekim drugim republikama) i neki problemi na političkom planu nastaju a da mi kao Crkva toga nismo bili dovoljno svjesni. A i to što smo vidjeli, različito smo interpretirali, uglavnom ovisno o tome gdje smo na području tadašnje Unije crkvenih oblasti živjeli i radili. To se, naravno odražavalo i na prijedloge koje smo imali za rad na prostorima Hrvatske i Slovenije, a koji nisu uvijek dovoljno shvaćani ni podržavani.
>
> 1989. je bila godina kad je odlukom Unije u Beogradu u Hrvatskoj organizirana ADRA (adventistička humanitarna organizacija, koju je organizirao pastor Velimir Šubert). Najprije je nazvana samo ADRA-Zagreb, a kasnije kad je postalo očito da Jugoslavija neće opstati, tada pod imenom ADRA-Hrvatska. To isto učinjeno je u Sloveniji gdje je organizirana ADRA-Slovenija.[457]

[457] Iz intervjua sa Z. H. Bladtom

Od kolovoza 1990. situacija postaje vrlo osjetljiva zbog onemogućenih komunikacija na ličkom području Hrvatske. Tako se gotovo presjeca kopnena komunikacija s Dalmacijom. To će uvelike otežavati djelovanje Adventističke crkve u dalmatinskoj regiji. O nastajanju problema oko komunikacije s cjelovitom dotadašnjom YU Unijom zbog najave rata, on dalje piše:

> U prvoj svojoj polovini, godina 1991. postaje dramatično osjetljiva. S druge strane, demokratski procesi omogućili su Adventističkoj crkvi da pokrene i propovijedanje evanđelja na lokalnim radiostanicama (Radio Zaprešić je bio prvi), što je u preostalom dijelu SFR Jugoslavije tada bilo nemoguće ostvariti. Počeli smo propovijedati u javnim necrkvenim prostorima, što u doba komunističke vlasti nije bilo moguće ni zamisliti.
>
> Nacionalno senzibilizirano stanovništvo uvjetuje da se počinje s propovijedanjem u mjesnim crkvama isključivo na slovenskom jeziku. Svatko tko je govorio hrvatski govorio je s prijevodom na slovenski jezik. Osim toga postajalo je sve očitije da se Hrvatskoj približava rat što uprava Unije u Beogradu u to vrijeme jednostavno nije prepoznala. Jer, mediji su u metropoli Jugoslavije prezentirali informacije o stanju "na terenu" drukčije nego oni u Zagrebu.
>
> Druga polovica 1991. godine postaje ozbiljnim razdobljem za Adventističku crkvu u Hrvatskoj i u kolovozu na sastanku propovjednika Zapadne blasti[458] dajem upute kako postupati u slučaju rata koji je očito već počeo. Budući da Unija to nije smatrala ratom i nije vidjela ozbiljnijih problema za rad Crkve, niti je, prema mom mišljenju, na objektivan način informirala o tome TED[459], početkom rujna 1991. u Zagreb pozivam Jana Paulsena, predsjednika TED-a, na hitni dolazak radi konsultacija o budućnosti administrativnog ustrojstva Adventističke crkve na području R. Hrvatske i R. Slovenije.

Očito je da je TED vrlo ozbiljno shavtio poziv da žurno posjeti Zagreb, iako je u to vrijeme ljudima politička situacija nejasna, kako u Jugoslaviji tako i u svijetu. A nešto konkretno se je moralo učiniti da bi Crkva mogla funkcionirati u novonastalim okolnostima.

> Za tjedan dana dolazi pastor Martin Anthony, tajnik TED-a, kao njegov izaslanik i uvjerava se u stvarnost rata. Ubrzo dolazi do prekida svake komunikacije između Hrvatske i Srbije (PTT, vlak, cesta, avion). Prisiljen sam s predsjednikom Unije komunicirati preko ureda TED-a. Direktne kontakte s upravom Unije ostvarujemo povremenim sastancima u Mađarskoj.
>
> Budući da ni *Glasnik*, kao službeno glasilo Adventisrtičke crkve u cijeloj Jugoslaviji, nije ažurno informirao o Crkvi u Hrvatskoj, koja je morala djelovati u ratnim okolnostima[460], a od 1990. godine Zapadna oblast pokreće *Odjek*, časopis za mladež, u kojem pored ostalog izvještava o zbivanjima u crkvama Zapadne oblasti u ratnom razdoblju. Tako je *Odjek* postao za to vrijeme nekom vrsti službenog glasila Zapadne oblasti, koji je izlazio i izlazi u Zagrebu.
>
> Budući da je usprkos eskalaciji rata u Hrvatskoj Unija željela i dalje upravljati Crkvom u Hrvatskoj i voditi zasjedanjem Izbornog sabora Zapadne crkvene oblasti, koji je planiran za svibanj 1992. godine, odlukom uprave Zapadne crkvene oblasti, pozivam predsjednika TED-a[461] Jana Paulsena da se Zapadna crkvena oblast stavi pod izravnu nadležnost TED-a[462], što je tijekom lipnja 1992. godine i izglasano u sjedištu TED-a u St. Albansu u Engleskoj.

---

[458] Sastanak je održan bez Unije koja je to smatrala nepotrebnim dramatiziranjem.
[459] TED- Trans European Division, administrativna podjela Adventističke crkve na svjetskoj razini, za dio Europe, kojoj je pripadala i Jugoslavenska unija crkvenih oblasti.
[460] Kad je nakon šest mjeseci nešto i napisala bilo je to bezlično i neobjektivno, a za javnost u Hrvatskoj i jugoslavenski obojeno.
[461] U normalnim okolnostima s divizijom komunicira isključivo Unija a nikad Oblast (tj. Konferencija).
[462] Neuobičajen zahtjev, jer Divizija ima pripojene samo Unije, a Unije upravljaju Konferencijama (Crkvenim blastima).

> Planirani Sabor za svibanj 1992. je odgođen. Ipak, TED odlučuje da se Zapadna oblast preimenuje u Hrvatsko-slovensku konferenciju (HSK)[463] KAC[464] i izdvoji iz sastava Jugoslavenske unije (tada već preimenovane u Jugo-istočno evropsku uniju KAC). To je imalo za učinak potpunu nadležnost HSK nad Crkvom u Hrvatskoj i Sloveniji, njenom organizacijom i njenim institucijama (uključujući Seminar u Maruševcu, ADRA-u, knjižaru Znaci vremena sa svim izdanjima na slovenskom i hrvatskom, studio Glas nade i Dopisnu biblijsku školu na oba jezika), nad financijama, nekretninama, djelatnicima i programima.[465]

3.3. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1992.-1995.

Na zasjedanju Izbornog sabora Hrvatsko-slovenske konferencije (HSK) krajem kolovoza 1992. ZHBladt biva ponovno izabran za predsjednika. Tom prilikom zastupnici sabora prihvatili su sve odluke TED-a koje su se ticale reorganizacije crkve na ovim prostorima i nadležnosti koje bi od tada trebala uprava HSK imati. Odlukom izvršnog odbora HSK, nakon sabora vrši i dužnost tajnika za propovjedničku službu i odjela za bračna pitanja.

Ovo razdoblje, kao i zadnja godina prethodnog trogodišnjeg razdoblja, bilo je i najteže razdoblje za Crkvu u Hrvatskoj i Sloveniji. Zbog pogoršane situacije u zemlji, inflacije, rata i osamostaljenja dviju republika, Hrvatske i Slovenije, u samostalne države, puštanja u promet novih nacionalnih valuta, prihod Crkve sveden je na oko 35% od predratnog.

Postalo je i upitno što će biti sa Seminarom u Maruševcu koji je preimenovan u Adventističko učilište u Maruševcu. Ipak, 1992. godine uprava HSK donosi odluku o nastavku rada Učilišta u Maruševcu, kojemu za predsjednika dolazi pastor Franjo Wagenhofer. Na ATF-u[466] ZHBladt počinje predavati predmete *Propovjednička služba* i *Uvod u propovjedničko zvanje*.

Što se je još značajnoga događalo u tom razdoblju u Adventističkoj crkvi u RH, Z. H. Bladt piše:

> Tijekom 1992. rat u Bosni i Hercegovini je počinjao i već su učestali apeli za pomoć. ADRA Hrvatska pod vodstvom direktora Ivana Đidare uspijeva slati pomoć Sarajevu i u jednom relativno kratkom ali i najkritičnijem razdoblju, postaje jedina humanitarna organizacija koja donosi pomoć u taj grad.
>
> To krizno razdoblje je i vrijeme kada je HSK odgovorila na poziv TED-a i poduzela humanitarnu i pastoralnu skrb nad adventističkim mjesnim crkvama u Sarajevu, Mostaru, Zenici i Tuzli i tamo slala humanitarnu pomoć a i svoje propovjednike: Mirka Milovanovića, Damira Šupera i Ivana Brechelmachera. Ivan Brechelmacher postaje pastorom crkve u Sarajevu, a uskoro i predsjednikom Crkve u BIH za područje gdje žive Hrvati i muslimani (tzv. Federaciji BiH).[467]

---

[463] Takav naziv sugerira u telefonskom razgovoru predsjednik Paulsen prvi put u travnju te godine na naš prigovor da pridjev *zapadna* više nije prikladan.
[464] KAC - skraćeno: Kršćanska adventistička crkva
[465] Iz intervjua ZHBladta.
[466] Adventističko učilište - Adventistički teološki fakultet
[467] Z. H. Bladt, iz intervjua.

Od 15. do 18. ožujka 1994. godine u Splitu je u međuvremenu ostvarena korisna humanitarna pomoć, zahvaljujući prijatelju i inicijatoru te pomoći dr. Nicolausu Satelmajeru iz Sjedinjenih Američkih Država. ADRA Canade je tada donirala za djecu u 26 osnovnih i 5 srednjih splitskih škola 1500 pari tenisica, koje su podijeljene u prostorima ADRA-e u Splitu.[468]

Dok se Crkva trudi da se u RH ostvari nova funkcionalna administrativna struktura, adventistička mladež se samoinicijativno organizira i odlazi u Split. Od 07. - 14. kolovoza 1994. godine petnaestero mladih iz Pule, Rijeke, Zadra, Pazina, Varaždina i Koprivnice pridružuje se mladima u Splitu, gdje pokreću kolportažu. Zabilježili su da su prodali 112. knjiga i da su podijelili na stotine traktata s kratkom, ohrabrujućom porukom i časopisa za ohrabrivanje obitelji. Nudili su zainteresiranima proučavanje Biblije dopisnim putem uz pomoć *Dopisne biblijske škole*. Posebno su bile tražene knjige *Sreća od zida do zida* i *Koraci prema Kristu*. U tom njihovu radu posebno im je izašla u susret obitelj Španjić iz Kaštela, koja im je ukazala gostoprimstvo. Pastor u splitskom okrugu, Damir Šuper, dao im je podršku a mladi su se dogovorili da naredne godine odu sa sličnim planom i u Zadar.[469]

Dalje, ZHBladt nastavlhja oslikavati tadašnje prijelazno razdoblje u Crkvi. Iako je ratno razdoblje, nužno je bilo investirati u neke objekte u Učilištu u Maruševcu a također i na izdavačkom planu:

> Tijekom ovog mandatnog razdoblja, na stambenoj zgradi A u Maruševcu podiže se drugi kat i postavlja standardni krov, popravljaju se ravni krovovi velikih internata, Adventistički teološki fakultet počinje izdavati teološki časopis *Pogledi*, HSK 25. svibnja 1995. pokreće na internetu svoju web stranicu[470] (sada www.adventisti.hr), 1993. počinje s izlaženjem službeno glasilo HSK *Pregled* na slovenskom i hrvatskom jeziku, ATF biva verificiran od strane Komisije za akreditacije Generalne konferencije, čime je stavljen u rang koledža za izdavanje diplome BA iz teologije (fakultet). U suradnji sa AWR-om[471] otvara se studio *Glas nade* u Ljubljani, a adaptira i proširuje studio *Glas nade* u Zagrebu.
>
> Bilanca od 12 poginulih vjernika od 1991. do kraja rata 1995. je izgleda konačna. Blizu polovice adventističkih molitvenih domova u Hrvatskoj je oštećeno ili srušeno (između 30-40), a do početka ovog razdoblja skoro svi s lakšim oštećenjima su popravljeni. To predstavlja težak financijski teret za HSK. U odnosu na potrebe, iz inozemstva dolazi jedva oko 10% sredstava[472]. Sve ostalo HSK snosi sama.[473]

---

[468] *Isto*, str. 31. br. 3. 1994.
[469] *Adventistički pregled*, br. 5, str. 32. 1994.
[470] U tom trenutku svoju web stranicu su imale još samo dvije vjerske organizacije u Hrvatskoj, a u TED-u je naša Konferencija bila četvrta.
[471] AWR- Adventist World Radio, Adventistički svjetski radio.
[472] Razlog tomu je informiranje Unije iz Beograda po kojemu je HSK preuzela unijske nekretnine u RH, zbog čega nije u krizi kao Crkva u ostatku Jugoslavije.
[473] Iz intervjua ZHBladta

S obzirom da je Adventistička crkva internacionalna, da ima administrativnu strukturu koja se sastoji od predstavnika cijeloga svijeta i da svaka procedura zahtijeva i vrijeme, a u RH je to trebalo odraditi žurno, da ne bi došlo do kolapsa administrativnog sustava Crkve zbog rata, intenzivno se radi na odrađivanju svih formalnosti da se organizira samostalna Unija. O tome ZHBladt piše:

> Organizacijski, uprava HSK intenzivno priprema sve što je potrebno za formiranje Unije, čime bi HSK dobila svoj definitivni status. Nakon intenzivne suradnje sa TED-om i pod vodstvom predsjednika TED-a Jana Paulsena, u upravi HSK smo pripremili skoro sve dokumente i organizacijsku shemu buduće Unije. U tu svrhu, putovanjima, analizama, skicama, razgovorima i savjetovanjima, a što absorbira ogroman dio vremena.
>
> Već tijekom 1994. u uzajamnim kontaktima pastor Paulsen i ja diskutiramo o imenu buduće crkvene organizacije - Jadranska unija (mjesnih) crkava[474]. Ipak, gotovo pred samim ciljem, prvih mjeseci 1995. godine, Generalna konferencija odbija naš zahtjev za organizacijom unije crkava i odgađa promjenu statusa HSK za oko tri godine, ali i tada isključivo za Uniju konferencija.[475]
>
> Premda pred kraj ovog trogodišnjeg razdoblja dolazi do znatnijeg rasta u financijama (na oko 80% predratnih), to još uvijek predstavlja glavnu prepreku za promicanje HSK u Uniju[476]. Razočaranje je tim veće što je upravo sa siječnjom te godine počela egzistirati novopriznata Danska unija crkava koja se izdvojila iz Nordijske unije[477] (a mi smo morali još čekati). Ali, trebalo je ići dalje...[478]

3.4. Djelovanje pastora Zdenka H. Bladta u razdoblju od 1995.-1998.

Iako zbog administrativnih procedura i uvjeta nije odmah moglo doći do osnivanja nove Unije na ovim prostorima, ipak će otpočeti novo razdoblje administrativne neovisnosti o prethodnoj Uniji, jer je zbog ratnih uvjeta bilo nemoguće dalje zajedno djelovati. O tome ZHBladt piše:

> Iz upravo rečenih razloga, u svibnju 1995. se održava Izborni Sabor HSK a ne nove Unije za koju je već sve bilo spremno i, kako je upravo rečeno, za koju je nedostajala samo suglasnost Generalne konferencije KAC. Na tom sam saboru ponovno izabran za predsjednika HSK. Opet preuzimam dužnost tajnika odjela propovjedničke službe i odjela za brak te u tom svojstvu u sljedeće tri godine skoro u cijeloj HSK održavam bračne seminare. Iste seminare održavam u našim ex-jugoslavenskim crkvama u Njemačkoj, Austriji, SAD-u i Australiji.
>
> Kako dolazi do organizacijskih promjena u Učilištu u Maruševcu, postajem i njegovim predsjednikom za školsku godinu 1995/96. Pored toga na ATF-u i dalje predajem predmete *Propovjednička služba* i *Uvod u propovjedničko zvanje*.
>
> Ovo razdoblje postaje mirnije, financijski stabilnije i sve bolje, upravo u skladu sa situacijom u zemlji. Dolazi do oslobađanja okupiranih hrvatskih teritorija pa time i komunikacija s mjesnim crkvama postaje lakšom i normalnijom. Obnova crkava mogla se otpočeti i u tim krajevima iako su sredstva nedostatna. Neke crkve kao što su Jasenovac, Vukovar, Đeletovci, Osijek... ipak moraju čekati bolja vremena.

---

[474] U razgovorima taj naziv prvi spominje predsjednik Paulsen iako je istovremeno takva ideja već bila prisutna u upravi HSK.
[475] U administrativnom ustrojstvu Adventističke crkve moguće je osnovati Uniju mjesnih crkava i Uniju konferencija.
[476] Najveći je problem bio u tomu što HSK nije imala novčane rezerve od barem polugodišnjeg bruto prihoda. Nije bilo dovoljno ni objašnjenje da je bio rat, da smo popravljali crkve, da smo cijelo vrijeme financijski bili samostalni.
[477] Nordijska se unija s početkom 1995. razdvojila na novoorganiziranu Norvešku uniju konferencija i Dansku uniju crkava.
[478] ZHBladt, iz intervjua.

Ipak, Adventistički teološki fakultet seli u novouređene prostore, postavlja se nova peć za centralno grijanje i dovodi plin u Učilište.

Godina 1996. bila je godinom prvog evangeliziranja putem satelitskog prijenosa. Intenzivnijom pripremom i naročitom žrtvom vjernika ostvareno je 40-tak prijenosa/projekcija u Sloveniji i Hrvatskoj. Cijela HSK je živjela samo za to. Nekako poslije toga, Dopisna biblijska škola počinje raditi i sa trećim tečajem.

Za ilustraciju brojčanog kretanja rasta Crkve u razdoblju od 1984. do sabora u svibnju 1998. godine na području Hrvatsko-slovenske konferencije (a ranije Zapadne oblasti) bez BiH, može poslužiti grafikon na sljedećoj stranici (valja zapaziti da su prikazani vrhovi stupaca iznad 3200).

Kako je HSK postajala sve samostalnija i već od početka 1995. ispunjavanjem svojih obveza se izjednačila sa ostalim unijama TED-a, proces pripreme za unijski status se nastavio. Novi predsjednik TED-a, Bertil Wiklander nastavlja taj proces još intenzivnije. Tako nakon nekoliko komisija TED-a i GK koje su posjetile HSK i prijedloga Generalnoj konferenciji za promjenom statusa HSK, početkom svibnja 1998. na zasjedanju u Hoddesdonu (Velika Britanija) svi članovi Izvršnog odbora TED-a glasaju za to da HSK postane Jadranskom unijom konferencija (Adriatic Union of Conferences). U tom smislu TED sugerira Generalnoj konferenciji da usvoji tu odluku[479]. Financijski, ovo razdoblje završava najpozitivnije. U svibnju 1998. novi predsjednik Dragutin Matak preuzima upravu nad HSK koja je već imala novčanu rezervu od blizu 25% ukupnog godišnjeg bruto prihoda HSK. Do potrebnog minimuma pola puta je prijeđeno.[480]

Zanimljivo je da je Adventistička crkva od velikih promjena u svijetu 1989. godine, dakle, od pada ateističkog sustava u SSSR-u, pada Berlinskog zida, pada tzv. Željezne zavjese (pad ateističkih sustava u istočnoeuropskim zemljama i zatim raspada Jugoslavije), brojčano stalno rasla narednih desetak godina. To pokazuje naredna shema:

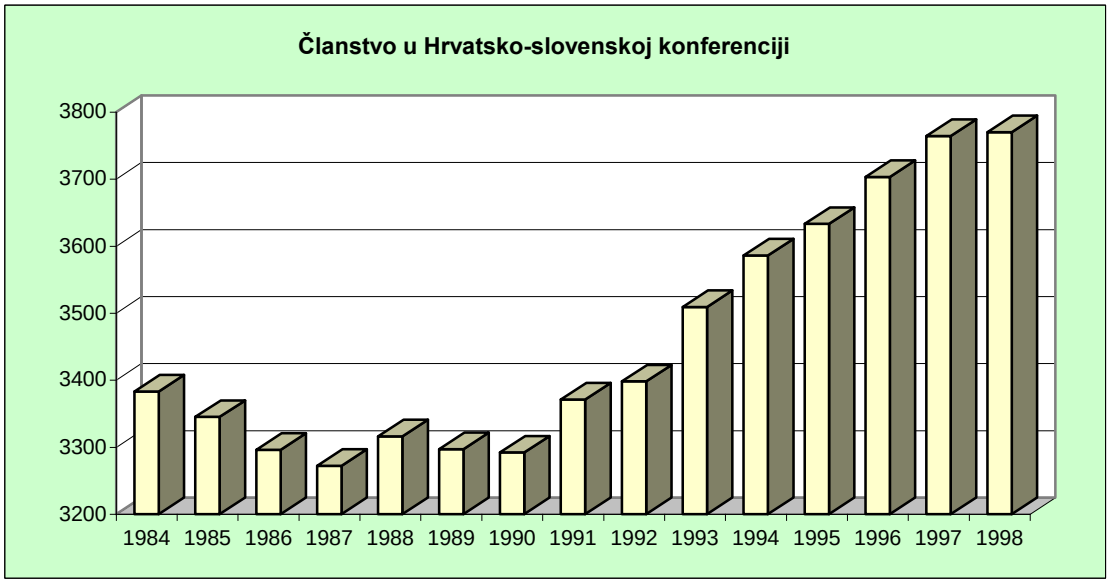

Shema: Članstvo Adventističke crkve u Hrvatsko - slovenskoj konferenciji od 1984. - 1998. godine.

[479] Poslije Izbornog sabora HSK u svibnju 1998, to je u lipnju odbor GK preliminarno izglasao, a zvanično u rujnu/listopadu iste godine na Jesenskom zasjedanju GK. Prema tom zaključku buduću Uniju sačinjavaju Hrvatska konferencija, Slovenska konferencija i Albanska misija iako o ovoj posljednjoj do sabora HSK u svibnju nije bilo riječi niti je to smatrano uvjetom za organiziranje Unije. U rujnu te godine, nakon konzultacija s administratorima TED-a dalo se zaključiti da je to ipak bilo tako. Tako u prosincu 1998. godine na Izvanrednom saboru u Maruševcu Jadranska unija konferencija biva konačno organizirana.

[480] Iz intervjua Z. H. Bladta.

4. Osnivanje Udruge za vjersku slobodu u RH

Udruga za vjersku slobodu[481] osnovana je u Sjedinjenim Američkim Državama 1889. Osnivači su adventisti. [482] Već 1893. godine to postaje međunarodna udruga. Danas ta Udruga djeluje na svjetskoj razini[483] ima znatan utjecaj na zaštitu prava vjernika i nevjerujućih te djeluje kao savjetodavno tijelo u Ujedinjenim Narodima. U Udruzi su danas predstavnici svih vjera i konfesija. Trenutno (2011.) je glavni tajnik udruge dr. John Graz, inače adventist.

Godine 1968. izborom na mjesto tajnika i blagajnika Zapadne oblasti Kršćanske adventističke crkve, Velimir Šubert preuzima i crkveni Odjel za vjersku slobodu, jer Udruge za vjersku slobodu tada nije bilo, što je podrazumijevalo održavanje dobrih odnosa s Komisijom za odnose s vjerskim zajednicama kao i drugim državnim i lokalnim predstavnicima vlasti i drugim vjerskim zajednicama.

U R. Hrvatskoj je u Zagrebu osnovan ogranak Udruge za vjersku slobodu 1994. godine. Udruga se zalaže za poštivanje ljudskih prava na slobodu i vjeroispovijest, bez obzira na nacionalnost, vjeru, jezik, rasu ili koju drugu pripadnost. Svatko ima slobodu izabrati hoće li vjerovati ili ne i da zbog tog svog izbora ne bude kažnjen, šikaniran, obespravljen, ponižavan ili na bilo koji način progonjen od bilo kojeg autoriteta vlasti, državne (političke) i vjerske (većinske).

Sloboda i vjerska sloboda čini okosnicu jednog civiliziranog, demokratskog društvenoga uređenja. Adventisti se zalažu za pravo na vjersku slobodu svake osobe, da vjeruje ili ne vjeruje. Stupanj vjerskih sloboda je bio glavni čimbenik koji je omogućavao ili ograničavao adventiste u širenju adventističkog stila života i vjerovanja.

Danas IRLA ima internacionalni karakter, glavno sjedište je u Washingtonu, D.C. u Sjedinjenim Američkim Državam, a u Europi ima sjedišta u Engleskoj u Londonu (St. Albans) i u Švicarskoj u Bernu.

U rješavanju problema koji su nastajali u vrijeme vladavine SFRJ, velika pomoć bila je i dolazak Generalnog tajnika IRLA-e[484] dr. Jeana Nussbauma te kasnije i dr. Pjera Lanaressa a kasnije dr. Berta B. Bicha i dr. Johna Graza 2012.

Odjel za Vjersku slobodu ima svoje značajno mjesto u Kršćanskoj adventističkoj crkvi.

---

[481] Glasilo Udruge za vjesku slobodu u Republici Hrvatskoj: *Vjerska sloboda*, 2010. Zagreb, str. 6. (*Religious Liberty*, Magazine of Croatian Religious Liberty Association)
[482] *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*, str. 241. Prometej i Udruga za vjersku slobodu, Zagreb 2008.
[483] IRLA - *International Religious Liberty Association*
[484] International Religious Liberty Association - Međunarodna udruga za vjersku slobodu.

U Republici Hrvatskoj je 14. veljače 1994. osnovan ogranak IRLA-e u Zagrebu. Kratak povijesni presjek dao je prof. Josip Takač, na konvenciji Udruge 28. siječnja 2012.

Josip Takač[485], prof. bio je 1994. godine tajnik za komunikacije Kršćanske adventističke crkve u Hrvatsko-slovenskoj konferenciji. Tada je on vodio Osnivačku skupštinu na kojoj je osnovana Udruga za vjersku slobodu u R. Hrvatskoj u hotelu Esplanade u Zagrebu. Na Skupštini Udruge za vjersku slobodu 26.12.2012. uručeno mu je priznanje za doprinos razvoju vjerskih sloboda u R.Hrvatskoj.

U svom obraćanju nazočnima na Skupštini je istaknuo:

> "Dobro se sjećam prvih dana Udruge za vjersku slobodu u RH, dobro se sjećam okupljanja onih koji su činili tu Osnivačku skupštinu 14. veljače 1994. godine u Hotelu Esplanade u Zagrebu. Sjećam se i napora da okupimo što veći broj ljudi različitih konfesija i intelektualaca svih ideoloških uvjerenja, među kojima su nas mnogi sa čuđenjem pitali: Zašto osnivate jednu takvu udrugu u ovo vrijeme, zar vi nemate slobode? A mi smo uvijek iznova naglašavali kako Udrugu za vjersku slobodu osnivamo baš zato što imamo slobode...
> Nismo osnivali Udrugu da bismo bili jači u molbi za veću vjersku slobodu. Rekoh – mi smo je već imali i znali smo da za nju nikoga ne trebamo moliti, znali smo da nam ona pripada baš kao što nam pripada zrak, voda ili sunce...
>
> Bilo je to vrijeme kada smo glavnog urednika religijskog programa HTV-a morali opominjati da nije u njegovoj ovlasti tzv. malim vjerskim zajednicama oduzimati ona prava i slobode koje im je zajamčio hrvatski Ustav i da nije njegovo pravo dijeliti vjerske zajednice na povijesne i nepovijesne...
>
> Bilo je to vrijeme kada smo pojedine načelnike i gradonačelnike morali podsjećati da su oni načelnici i gradonačelnici svih svojih građana, bez obzira u koju crkvu idu, ako uopće u neku idu; podsjećati ih da su oni načelnici i gradonačelnici, a ne župnici i svećenici svoje lokalne samouprave..."[486]

Istaknuo je i suradnju ili barem namjeru za njome, između vjerskih zajednica na tlu R. Hrvatske u vrijeme Domovinskog rata.

> "Jedan dio mojih poslova u to vrijeme bio je humanitarni rad vezan za prognanike i izbjeglice. A o tome, kako su izgledale neke crkve u okupiranom području – osobno sam se uvjerio. Ovo je prvi puta da u javnosti kažem ono što i veoma mali broj mojih prijatelja uopće zna: Dva puta sam u to vrijeme tajno posjetio okupirano područje i u razmaku od nekoliko mjeseci u najstrožoj konspiraciji – tamo proveo dva produžena vikenda. Osobno sam se uvjerio u sve strahote kroz koje su vjernici u tim krajevima prošli. Bili su uglavnom bez prava, bez svećenstva i često – bez bogomolja...
>
> Poznati su mi mnogi lijepi događaji iz toga ružnoga vremena, no jednom sam tada osobno svjedočio: Nikada neću zaboraviti kako sam u jednom velikom selu stajao na zgarištu katoličke crkve. U tom selu postojala je još samo jedna bogomolja, adventistička, doduše i ona išarana mecima i ispunjena prestrašenim vjernicima koji su odmah i bez oklijevanja svoju bogomolju ponudili svojim suseljanima i braći kršćanima čija je crkva bila potpuno porušena... "[487]

Potreba za Udrugom je i dalje aktualna. Manje-više posvuda u svijetu ima gaženja ljudskih prava i osporavanja vjerskih sloboda. Nažalost, ni u nas taj sindrom još nije posve nepoznat. Takač je istaknuo:

---

[485] Govor: Josip Takač, Skupština Udruge za vjersku slobodu u RH, Hotel Four Points, Zagreb, 28. siječnja 2012. Dokument u posjedu autora.
[486] Iz govora J. Takača. Dokument u posjedu autora.
[487] *Isto*

"Nažalost, još i dan danas živimo u društvu u kojem je – uobičajeno čuti o tome kako netko postupa nemoralno, ali ipak – po zakonu... U vrijeme osnivanja Udruge, poneseni idealima demokratskih promjena, maštali smo o trenutku kada ćemo zauvijek staviti znakove jednakosti između zakonitosti i pravednosti, s jedne strane, te etičnosti i moralnosti, s druge strane. Kako u Crkvi, tako i u politici... Želeći dosegnuti taj cilj Udruga za vjersku slobodu u RH ne mora se bojati kako će joj ponestati posla...

Jer vjerska sloboda jest veoma širok pojam. Ona obuhvaća i prava nevjernika da ne vjeruju, ili pak prava vjernika da „mijenjaju vjeru ili uvjerenje, kao i slobodu da izražavaju svoju vjeru i javno i privatno", kako je to zapisano u 18. članku Opće deklaracije o ljudskim pravima.

Uloga države, društva i vlasti nije da daje ili štiti vjersku slobodu nego da štiti svoje građane od ugroze vjerske slobode, te da se prema Crkvi drži u odnosu prijateljstva, ali i jasne distance, jer obje imaju isuviše važne zadaće koje nitko osim njih ne može obaviti u njihovom djelokrugu rada..."[488]

Svoje izlaganje Takač je zaključio citatom iz Glasa Koncila:

"...Utvrđeno je načelo rastave vjerskih zajednica od države, drugim riječima autonomija Crkve u odnosu na državu i autonomija države u odnosu na Crkvu, ...najbolje odgovara onome što je Učitelj mislio kada je rekao da treba dati "caru carevo a Bogu Božje". Zato, križarskih ratova više neće biti. Ni protiv krivovjeraca, ni protiv inovjeraca, ni protiv bezvjeraca.[489]
"Nema mira među narodima bez mira među vjerama."[490]

5. Javna glasila Adventističke crkve - Odjek i Adventistički pregled

Budući da je crkveno glasilo *Glasnik* Adventističke crkve za Jugoslaviju presta o izlaziti od kraja 1991. godine, kao crkveno glasilo u Republici Hrvatskoj od 1992. do 1993. bit će *Odjek*, koji je inače pokrenut 1990. kao časopis za mladež Adventističke crkve u R. Hrvatskoj. U tom razdoblju *Odjek* će biti pun izvješća o djelovanju Adventističke crkve u ratnim okolnostima, o radu humanitarne organizacije ADRA-e, o pomoći koju će slati adventističke crkve iz inozemstva. Primjerice iz: Njemačke, Austrije, Engleske, Čehoslovačke, Italije, Australije, Japana, Sjedinjenih Američkih Država, Švicarske, Francuske, Švedske, Norveške itd. U Dalmacoji je Split središnje mjesto ADRA-e za pomaganje pučanstvu a i najznačajnije tranzitno mjesto za pomoć BiH a posebno okupiranom Sarajevu, osim preko Novske i Okučana te preko Banje Luke i dalje.

Službeno glasilo Adventističke crkve od 1993. godine u R. Hrvatskoj je *Adventistički pregled*.

---

[488] *Isto*
[489] *Glas Koncila*, 14. studenog 1993. Citirao u svom govoru Josip Takač, na Skupštini Udruge za vjersku slobodu u RH, Hotel Four Points, Zagreb, 28. siječnja 2012. Dokument u arhivu autora.
[490] Izjavio prof. dr. sc. Hans Kung. "Kein Friede zwischen den Nationen ohne Friede zwischen den Religionen!" "No peace between the nations without peace between the religions!"

6. Djelovanje Adventističke crkve u ratnim okolnostima od 1991. do 1995.

Agresiju na RH, sa svim karakteristikama osvajačkog rata u R. Hrvatskoj vodila je Srbija i Crna Gora sa svim naslijeđenim vojnim potencijalom JNA za ratovanje na kopnu, moru i u zraku. Rat je pogodio sve žitelje pa je negativno utjecao i na vjerništvo Adventističke crkve. Mnogi mladi ljudi su napustili zemlju. Mnoge mjesne crkve su ostale bez mladih i perspektivnih vođa. Posebice se to odrazilo na Dalmaciju. Mnogi su napustili otoke i gradove u priobalju i područja zahvaćena ratom. Mnogi su ostali i u samim ratnim područjima i pomagali su prema svojim mogućnostima.

Ratni uvjeti su pokrenuli i val izbjeglica iz područja zahvaćenih ratom u sigurnija područja. Tu su izbjeglice iz Bosne i Hercegovine. Sve je to bio velik teret i za državu i za Crkvu. U to vrijeme, osim materijalne pomoći, Adventistička crkva organizira prigodne serijale pod nazivom Duhovna obnova i zdravstvene programe kao: Programi za savladavanje stresa, Programi samopomoći u kriznim situacijama, Petodnevni plan odvikavanja od pušenja i druge. U tim programima pomagali su liječnici, pastori iz R. Hrvatske te gosti iz inozemstva.

Pastor Peter Roenfeldt je u Splitu održao niz predavanja na engleskom jeziku. Tako su mnogi,osim slušanja predavanja iz biblijske perspektive, prakticirali engleski jezik.

Dr. sc. Nikolaus Satelmajer pastor je održao niz predavanja u Splitu na englskom jeziku a istovremeno je radio i na organiziranju i dobavljanju hmanitarne pomoći u Dalmaciju.

Prof. mr.sc. Drago Obradović je održavao serijale u više navrata o Biblijskoj arheologiji u Dubrovniku i Splitu.

Pastor David Currie je održavao niz predavanja od 1990. u više hrvatskih gradova (Rijeka, Zagreb) pa i u Dalmaciji u Splitu i Dubrovniku.

Nakon završetka rata, godine 1995. i 1996. iz Sjedinjenih Američkih Država emitirane su prve satelitske evangelizacije, koje su simultano prevođene na hrvatski jezik i koje su pokrivale cijeli svijet. Novcem iz proračuna Crkve i donacijski namijenjenim sredstvima kupljena je skupa tehnička oprema, instalirana u skoro svim većim mjestima i crkvenim okruzima, tehnički osposobljeni volonteri i pastori, da bi se taj skupi projekt mogao ostvariti i u R. Hrvatskoj. Taj projekt je jedan od najznačajnijih koji je podržala Adventistička crkva u RH, koji je pokrivao sve dijelove Dalmacije.[491]

Poslije tih velikih satelitskih evangelizacija osnovano je nekoliko novih adventističkih mjesnih crkava. Tako su mnogi dobili potpuniju informaciju o onome što adventisti vjeruju.

[491] *Adventistički pregled*, br. 5. str. 32-36. 2008.

Posebice je uključenje u satelitski prijenos evangelizacija Adventističke crkve bilo korisno za stanovništvo u Dalmciji te na otocima i u manjim mjestima, u kojima adventisiti nemaju svoje mjesne crkve ili pojedince. Jer Dalmacija je stalno bivala izolirana, daleko od hrvatske metropole i takav program je bio dobrodošao. A u novije vrijeme tu funkciju sve više podržava i internet, kao suvremeni medij.

6.1. Humanitarna udruga ADRA

U djelovanju Adventističke crkve značajno mjesto zauzima i njezina humanitarna organizacija ADRA.

Kako je osnovana ADRA u RH?

ADRA Hrvatska pripada internacionalnom sestrinskom sustavu ADRA (*Aventist Development and Relief Agency*), koja djeluje humanitarno u preko 150 zemalja.

Pastor Velimir Šubert je bio osnivač i prvi direktor ADRA-e u RH. (1989. - 1991.)

U dogovoru s Hrvatskom konferencijom Adventističke crkve osnivatelj i prvi direktor ADRA-e (osnovana 18.11.1989. godine), bio je umirovljeni pastor Velimir Šubert. Bila je to prva regularno registrirana humanitarna udruga u Republici Hrvatskoj. Iza ADRA-e zvanično su registrirane i druge srodne udruge. Važno je bilo početi. ADRA je prihvaćena s oduševljenjem. Velimir Šubert je na čelu ADRA-e, kao njezin prvi direktor, bio od 1989. do 1991. godine.

6.2. Aktivnosti ADRA-e u ratnim uvjetima

Pokazalo se da je bilo dobro što su adventisti imali organiziranu ADRA-u, jer je zbog rata bilo potrebno brzo i organizirano djelovati. U to vrijeme, od 1991. do 1992. godine, direktor ADRA-e bio je pastor Ivan Halužan. Ponio je najteži dio posla u vrijeme rata s još nekoliko suradnika (pastori: Velimir Petak, Nikola Dežić, Tihomir Kukolja, Dominik Crnogorac i dr.). Trebalo je primiti i raspodijeliti stotine tona pomoći, smjestiti i brinuti o velikom mnoštvu prognanika i izbjeglica, organizirati transport, skrbiti za obnovu objekata, zbrinjavanje stoke po selima i poljima.

Dalmacija je jedno vrijeme bila odsječena od ostalog dijela države (miniranje Masleničkog mosta i bombardiranje i raketiranje obalnih gradova) i bilo je problematično uspostaviti komunkaciju. No, i to je bilo riješeno. Konvoji ADRA-e su vozili i preko pontonskog mosta kod Maslenice, riskirajući sigurnost. ADRA je slala hranu, potrepštine i lijekove i u tim vremenima, probijajući se do Zadra, Šibenika, Splita i Dubrovnika pa i do Sarajeva.

O djelovanju ADRA-e pastor Halužan piše:

"ADRA – Adventist Developmend and Relief Agency – ADRA International. (U RH Adventistički dobrotvorni rad) Pod geslom: Od ljudi – s ljudima – za ljude!

U Zapadnoj crkvenoj oblasti na službi tajnika za misiju i subotnu školu dočekao sam početak Domovinskog rata. Humanitarnu organizaciju ADRA-u je ranije u Oroslavju osnovao i vodio pastor Velimir Šubert. Već u proljeće 1991. osjećao se miris rata. Pastor Šubert je predložio da ja preuzmem vođenje ADRA-e jer se pokazalo potrebitim da centrala ADRA-e bude u Zagrebu. Po odluci Izvršnog odbora oblasti, pored mojih zaduženja prihvatio sam i tu obvezu. Nisam tada bio svjestan kakav me posao čeka i s kakvim ću se sve problemima i opasnostima sresti. Tu dužnost sam obavljao samo godinu dana. Više ne bih ni mogao, jer vođenje ADRA-e u vrijeme rata dovelo me je pred psihički i fizički kolaps.

Rat je počinjao i trebalo se je dobro organizirati i imati dobre suradnike. Moji prvi suradnici bili su pastori Damir Posavac, Nikola Dežić i Janko Mojzeš. Nikola Dežić je čovjek koji ima dar za organizaciju i komunikaciju. Tako, sve što je bilo potrebno nastojao je organizirati i riješiti. Išao je sa mnom u ministarstva, u Glavni stožer hrvatske vojske i ostala mjesta kod organa vlasti. Pronašao je skladište na Zapadnom kolodvoru, skladište na Velesajmu i kamione za prijevoz.

Brzo su se pojavili prvi prognanici i izbjeglice. Njih je trebalo smjestiti, obući i nahraniti. Oni su obično dolazili samo sa najlon vrećicom u ruci. Nismo uopće pitali a ni gledali tko je koje nacionalnosti ili vjeroispovijedi. Pomoć smo pružali svima potrebitima. Samo u našem stanu u Maksimirskoj ulici u Zagrebu je našlo privremeni smještaj i prošlo oko 30 prognanika. Tu je veliki trud uložila moja supruga Mirjana.

Pomoć nam je počela pristizati od naših vjernika iz inozemstva. Prvi je priskočio u pomoć pastor Mato Halužan iz Munchena u Njemačkoj. Zahvaljujući toj prvoj pomoći u hrani i novcu, mogli smo pomoći prvim prognanicima. Kasnije su se uključili i drugi adventistički pastori iz inozemstva. Posebno se angažirao u organizaciji i slanju pomoći poduzetnik iz Australije Ivica Jelačić. Zatim je došla pomoć preko ADRA-e Njemačke. Primanje i podjelu te pomoći su oni nadgledali i poslali su svog čovjeka koji je na licu mjesta primao i dijelio pomoć. Naši ljudi su svojim kamionima na određena mjesta prevozili tu pomoć. Molbe za pomoć su stizale sa svih strana. Nikoga nismo odbili, nego smo prema svojim mogućnostima pomagali i to od Zagreba do Dubrovnika, Osijeka i Vukovara.

U svim okružnim crkvenim središtima organizirali smo odjeljenja ADRA-e. Negdje je to bilo i po mjesnim adventističkim crkvama. Svi suradnici ADRA-e su dobili potvrde da dobrovoljno rade u ADRA-i i da tako pružaju pomoć stradalima u Hrvatskoj. Pošto adventisti zauzimaju neborački stav, to je mnogima pomoglo da se uključe u civilnu službu u obranu Hrvatske. Posebno je to pomoglo našim vjernicima druge nacionalnosti.

Organizirao sam radne jedinice. U radnoj jedinici su uglavnom radili prognanici iz Slavonije. Najbrojniji su bili iz Lipika i Osijeka. Njima sam dao potvrde da su suradnici ADRA-e i da rade na obnovi Hrvatske. Tako su i radili. Te potvrde su bile ovjerene i od strane Ureda vlade republike Hrvatske, koju je vodio dr Adalbert Rebić. Potvrde su služile kao dokaz da isti nisu bili na drugoj strani.

Nastojao sam sačuvati i zaštititi vozila naših vjernika i propovjednika te sam za svako vozilo izdao potvrdu da je u službi ADRA-e, jer su stvarno i radili i bili su zaštićeni.

Kako se vatra rata širila potrebe su bivale sve veće.
Stalno su nam u posjetu dolazili ljudi iz inozemstva, koji su željeli vidjeti i snimiti što više događaja s bojišnice. Nisam ih mogao odbiti jer su isti bili organizatori sakupljanja i slanja pomoći u Hrvatsku. Svako njihovo fotografiranje i razgledavanje na terenu je izazivalo sumnju kod onih koji su bili na straži. To me je uvlačilo u velike opasnosti i rizike.

Ovdje je ukratko opisana aktivnost ADRA-e posjetima ratom zahvaćenim područjima.

6.2.1. Vukovar

"Početkom ljeta 1991. posjetio sam Beli Manastir, Vinkovce, Mirkovce, Vukovar, Borovo naselje, Borovo Selo i Dalj. Počevši od Vinkovaca prolazio sam kroz mnoge kontrolne straže. Nikome nije bilo jasno zašto idem i izlažem se opasnosti. Moj cilj bio je posjetiti naše vjerništvo i naše mjesne crkve. Bog je bio moja zaštita.

"Zadnji kamion s hranom koji je ušao u Vukovar bio je poslan od strane ADRA-e. Dogovorio sam se sa pastorom Nikolom Dežićem da organizira prijevoz i ode u Vukovar. On je našao kamion i vozača. Od Ministarstva unutarnjih poslova dobio je potrebne potvrde za prolaz do Vukovara. Kamion je napunio hranom u odjeljenju ADRA-e u Oraslavju, koje je vodio pastor Velimir Šubert. Kada je stigao u Vukovar stanovnici Vukovara su kazali da su im anđeli donijeli hranu.

6.2.2. Lipik i Bilogora

"Više puta sam vodio strane delegacije do Lipika, Pakraca pa kroz Bilogoru. U Lipiku mi je metak iz snajpera prošao pored uha. Nekada smo imali pratnju policije, a nekada bez pratnje. Kada nismo imali pratnju nailazili smo na veće ili manje teškoće. Često su nas zadržavali, provjeravali i opet puštali da nastavimo put. Kada danas o svemu tome razmišljam mislim da nisam bio dovoljno mudar i svjestan opasnosti kojoj sam se izlagao.

6.2.3. Drama na poligonu C u Osijeku[492]

"Bio je petak ujutro kada smo brat Ivica Jelačić i ja krenuli u obilazak područja pogođenih ratom. Dobili smo potvrdu od Ministarstva policije s potpisom pomoćnika ministra, da možemo posjetiti Lipik, Pakrac, Bilogoru, Voćin i Osijek i da možemo na tim područjima snimati. Najavio sam dolazak za subotu pastoru Dragutinu Marinu i mojoj sestri Agnezi Filipović, gdje ćemo konačiti kada dođemo.
Stigli smo u dom moje sestre pred početak subote. U subotu ujutro smo došli u crkvu. Bogoslužje je održavano u prostoru za mlade. Te subote prije podne sam tamo propovijedao.

Poslije ručka je došao brat Drago Bartolec u dom moje sestre po nas jer se bio ponudio da nas vozi kroz Osijek i njegova predgrađa, kako bismo napravili potrebne snimke. Snimali smo srušeni dravski most, oštećene zgrade po gradu i to posebno u istočnom dijelu. Brat Drago Bartolec nam je predložio da pođemo na poligon C i tamo snimimo ukopane tenkove. Objasnio nam je da on često tamo prolazi do jedne vjernice i da je dovozi u crkvu. Naglasio je da se tamo slobodno prolazi.

Krenuli smo prema poligonu C. Tu blizu poligona bila je grupa od četiri ili pet vojnika pored kojih smo prošli. Oni nas uopće nisu zaustavljali niti pitali kamo idemo. Došavši na poligon C nismo vidjeli ni jednog vojnika nego hangare i ukopane tenkove. Brat Ivica Jelačić je počeo kamerom snimati, a Drago Bartolec je polako vozio. Ja sam sjedio na zadnjem sjedištu automobila. Kad smo došli do kraja poligona okrenuli smo se i vozili natrag a Jelačić je nastavio snimati.

Prije nego što smo izašli s poligona vidjeli smo veliki kamion koji se postavlja ispred nas da ne bismo automobilom prošli. Tada se pojavilo desetak vojnika sa oružjem. Mi smo stali i izašli iz automobila. Pregledali su nas, misleći da nosimo oružje.

Pokušao sam objasniti vojnom zapovjedniku tko smo i što smo i da imamo dozvolu za snimanje, ali on je bio veoma grub, rekavši: "Vi ste petokolonaši, a ja ovdje krvarim i mene ne interesira vaša dozvola niti tko je to potpisao. Ovdje ćete čekati vojnu policiju i tada ćete ići u zatvor."

Tada nas je jedan vojnik otpratio u hangar da tamo sačekamo vojnu policiju. Taj vojnik je pričao kako su ovom zapovjedniku, koji je iz okolice Garešnice, roditelji pobijeni i da je on zato bijesan i grub.

Nakon kraćeg vremena došla su dva vojnika i počeli su sa nama razgovarati. Ja sam ponovo rekao tko smo i što smo, a oni pošto su nas saslušali, kazali su da će po nas doći civilna policija. Pitao sam ih kada će doći vojna policija, a oni su odgovorili da su oni vojna policija, iako nisu imali nikakve policijske oznake.

[492] Pogledati i usporediti dva viđenja istog događaja: Đidara, I. (2008.) Osijek, *Nova nada*, str.145.

Nedugo poslije toga došla su dva civilna policajca u uniformama i nakon kraćeg razgovora pozvali su nas da pođemo s njima. Jedan policajac je pošao sa Jelačićem i Bartolcem po njegov automobil, koji je ostao tamo gdje smo bili zaustavljeni, a ja sam se ponudio drugom policajcu da pođem s njim u policijskom automobilu. Dok smo se tako vozili prema policijskoj postaji koja je u blizini željezničke postaje, taj policajac mi je rekao da me on odnekud poznaje. Pitao me je jesam li živio u Belom Manastiru. Ja sam rekao da sam šest godina stanovao u ulici Borisa Kidriča 9. On mi je rekao da je svaki dan prolazio pored naše crkve i da me je tamo prolazeći zapazio.

Kada smo došli u policijsku postaju on je otišao kod šefa i sve mu objasnio i predao mu Jelačićevu kameru. Šef je nazvao Ministarstvo policije u Zagrebu i provjerio našu dozvolu. Tada je pozvao mene i rekao da će nam uzeti kazetu iz kamere. Molio sam ga da nam ostavi kazetu, jer su nam potrebni snimci iz Lipika, Pakraca i ostalih srušenih zgrada radi sakupljanja i dobivanja materijalne pomoći iz Australije, a neka se izbrišu smo tenkovi koji su snimljeni. On je rekao da on to ne zna izbrisati i neka to ja uradim, a ja sam rekao da ni ja ne znam nego da pozovemo Jelačića. Šef se s tim prijedlogom složio. Pozvao sam Jelačića koji je u hodniku sa Bortolcem sjedio i on je obrisao 90% tenkova a nešto je i ostalo. Šef policije nije više ništa provjeravao nego je vratio kameru i poželio nam sretan put.

6.2.4. Gospić

"Vjernici iz Gospića, zajedno sa svojim propovjednikom, napustili su Gospić, bojeći se za vlastiti život. Momčilo Čiplić bio je zaustavljen u Crikvenici i tada mu je oduzeto vozilo od strane nekih gardista. Tada je, zajedno sa svojom suprugom Veselinkom te s bračnim parom iz Gospića Grgicom i Ivanom Oroslanom, u policijskom automobilu otpremljen u zatočeništvo u Karlobag. Iz Karlobaga su me nazvali s pitanjem što da rade. Rekao sam im da iskoriste prvu priliku i napuste Karlobag. To su oni shvatili kao odgovor na svoju molitvu. Brzo je stigao po njih brat iz Delnica Miroslav Mihelčić i oni su s njim u njegovom automobilu pobjegli iz zatočeništva.

Tada sam pozvao pastora Nikolu Dežića i zatražio da idemo zajedno u glavni stožer Hrvatske vojske na Tuškancu u Zagrebu te zatražimo da vrate vozilo koje je bilo oteto. Bili smo primljeni kod glavnih ljudi u stožeru i dobili smo obećanje da će oni taj problem riješiti. Nakon dosta vremena vozilo je sa nekim manjim oštećenjima vraćeno. Ta posjeta je otvorila put za poznanstvo te sam mogao kad god se ukazala potreba za njihovom dozvolom i potporom, dolaziti u njihov Glavni stožer i oni su mi izlazili u susret. Često su tih dana borbeni avioni prelijetali Zagreb i ja sam zajedno s tim ljudima odlazio u sklonište.

Odlučio sam da povezemo pomoć u Gospić i da povedem sa sobom njihovog propovjednika. Cilj mi je bio da u Gospiću ljudi vide da njihov propovjednik nije na drugoj strani. Javili smo unaprijed u glavni stožer u Gospiću da dolazimo s kamionom pomoći. Povezao sam propovjednika i s mojim renaultom 4 krenuo preko Gorskog kotara, Jadranskom magistralom do Karlobaga i zatim preko Velebita za Gospić. Prošli smo nekoliko kontrolnih straža i vidjeli borbene avione kako lete preko nas. Pred Gospićem nas je sačekao zapovjednik obrane Gospića i u njegovoj pratnji smo nastavili put.

Nismo mogli odmah ući u Gospić jer granate su padale a grad je gorio. Na moju zamolbu da uđemo u Gospić, zapovjednik je rekao da sjednemo u njegov automobil i tada smo došli do naše crkvene zgrade, koja je bila pogođena i oštećena. Prošli smo kroz središte Gospića. Na mnogim mjestima se još vidjela vatra koja je uništavala kuće. Sjećam se da je zapovjednik rekao kako se ne boji za sebe, jer zna da će prije ili kasnije poginuti, nego se boji za nas. Poveo nas je u selo Smiljan, gdje se nalazio Glavni stožer. Tu su bili zapovjednici obrane Gospića i povjerenik za Gospić gospodin Jurković. Predao sam mu pomoć što smo dovezli i on je zahvalio te mi je dao još i potvrdu za vozilo Momčila Čiplića, jer vozilo su uzeli ljudi koji su ratovali u Gospiću. Zatim smo se vratili u Zagreb.

U RH je ADRA, među ostalim, izgradila preko 6000 krovova na razrušenim objektima u Lici, sprovodeći više godina poznati projekt "Lika u fokusu" - kao svoj doprinos obnovi zemlje poslije Domovinskog rata.

6.2.5. Sarajevo

"Telefonom me iz Engleske nazvao predsjednik Unije pastor Jovan Lorencin i zamolio da nešto učinim za Sarajevo. Ljudi su gladni i potrebna im je hitna pomoć. U međuvremenu ADRA Hrvatske je dobila

kamion od ADRA-e Njemačke i taj kamion je vozio suradnik ADRA-e Željko Manestar iz Zagreba. Pitao sam Željka pod kojim uvjetima bi išao u Sarajevo. Ako ne može u Sarajevo onda bar da dođe s kamionom do Kiseljaka prije Sarajeva. Tamo će ga određene osobe dočekati.

On je, bez mnogo razmišljanja, donio odluku da će ići. Tu odluku nije rekao svojoj supruzi ni svojim malim sinovima. Niti ja im nisam rekao ništa o tom planu. Napunili smo kamion koliko god je mogao voziti kvalitetne hrane i Željko je sa još jednim suradnikom iz Nove Gradiške krenuo preko Gorskog Kotara, Jadranskom magistralom do Splita.

Sve do Splita smo bili u telefonskoj vezi a poslije Splita više nikakvog glasa ni veze nije bilo. Tri dana i tri noći bio sam u agoniji i strahu za Željka i njegovog suradnika. Što ću reći njegovoj djeci i ženi ako na tom opasnom putu pođe nešto po zlu. Tek treću noć oko 1 sat zazvonio je telefon i s druge strane iz Splita se javlja Željko. Vraća se iz Sarajeva. Bog je bio sa njime na putu. Otvorio mu je vrata te je ušao u Sarajevo, predao pomoć i sretno se sada vraća. Iako je bila noć za mene je svanuo dana. Ti dani su mi do sada bili najgori u životu.

Na temelju rezultata istraživanja što su ga u Sarajevu nedavno proveli Nezavisna agencija za ispitivanje javnog mišljenja ALFA, časopis DANI i Fabrika duhana Sarajevo, Humanitarna organizacija ADRA - Adventistički dobrotvorni rad dolazi na drugo mjesto kao 'humanitarna organizacija koja je najviše pomogla Sarajlijama u ovom ratu.'

Anketirani u najvećem broju slučajeva smatraju da je

> UNHCR (Međunarodna organizacija s planiranim budžetom. Prim. autora) bila od najveće pomoći i 33% glasalo je za nju. Na drugom mjestu se nalazi
> ADRA sa 16% glasova Sarajlija (adventistička dobrotvorna udruga) a slijede
> Caritas sa 11% (rimokatolička dobrotvorna udruga) i
> Merhamet sa 7% glasova (muslimanska dobrotvorna udruga).
> Dječja ambasada je dobila 4%,
> Crveni križ 3% a
> Dobrotvor 2% (pravoslavna dobrotvorna udruga) i
> La Benevolencija 2%.
> Liječnici bez granica su osvojili 1% glasova", priopćava časopis *Dani* od 10. rujna 1995. godine." (aps)[493]

Naravno, bez obzira na broj "bodova" (%) svi koji su dali svoj doprinos okupiranom Sarajevu i izvan njega, učinili su mnogo, čak ako su nahranili samo jedno gladno dijete, donijeli lijek samo jednom bolesniku, donijeli pismo nade, učinili su to, prema Evanđelju, samom Isusu.

6.2.6. U sabornici na Markovu trgu u Zagrebu

"Pozvan sam bio na posebnu sjednicu u malu dvoranu Hrvatskog Sabora. Tu su bili predstavnici vlade, kao i zastupnici za socijalnu skrb iz svih krajeva Hrvatske. Imao sam prednost da pred svima 12 minuta govorim o našoj crkvi i radu ADRA-e. Neki od nazočnih su poslije ustajali i javno se zahvaljivali na pomoći koju su dobili od ADRA-e. Bilo je to javno priznanje i zahvalnost ADRA-i koja im je u prvim i najtežim trenucima pružila pomoć.

[493] Prenosi *Bilten ADRA*, br. 10. svibanj 1995. Zagreb, i sarajevske novine *Dani*.

6.2.7. Zatvorska kapela u Požegi[494]

"U proljeće 1991. pod pokroviteljstvom ADRA-e otvorili smo kapelicu u zatvoru u Požegi. Dogovorio sam s upraviteljem zatvora te smo prvo uredili jednu sobu za kapelu. Na dan otvorenja okupili su se djelatnici zatvora, policija, i bilo je dovedeno oko 20 mladih zatvorenika na otvaranje. Adventistička pjevačka skupina iz Gospića je pjevala nekoliko pjesama i ja sam održao posebnu propovijed i na kraju se molio. Bilo je to nezaboravno vrijeme za sve nazočne.

6.2.8. Pastoral

"Briga za crkve
Pošto sam bio i tajnik u Zapadnoj oblasti, posjećivao sam naše crkve na ratom pogođenom području, kao i crkve na ostalim kriznim područjima. Da spomenem samo neke crkve: u Vinkovcima, Mirkovcima, Borovu Selu, Vukovaru, Osijeku, Slatini, Daruvaru, Novoj Gradiški, Grubišnom Polju i druge. To me je potpuno iscrpilo i u ljeto 1992. vođenje ADRA-e sam predao pastoru Ivanu Đidari. Ja sam otišao za okružnog pastora u Viroviticu.

Kada sam mojoj supruzi Mirjani pričao samo nešto od onoga što sam radio i doživljavao u to ratno vrijeme, vidio sam kako ju za mene ispunjava veliki strah. Nije ni čudo što je to sve ostavilo tragove na našem zdravlju. Ipak sam sretan što sam mogao tisućama prognanih i nesretnih pružiti bar malu pomoć.[495]

U razdoblju od 1992. do 1995. direktor ADRA-e je pastor Ivan Đidara. Pomoć za R. Hrvatsku jenjava. No, otvara se novo ratno žarište u Bosni i Hercegovini. U R. Hrvatskoj kreće se oko 750 000 izbjeglica i prognanika. Oni trebaju smještaj, hranu, zdravstvenu skrb, dokumentaciju, neki i posao, djeca i studenti školovanje... ADRA je prva počela s prijevozom i dopremanjem obiteljskih paketa za nastradale stanovnike Sarajeva a kasnije i u druge dijelove BiH-a, u koje se moglo stići.

Osjeća se kako izvori pomoći polako presušuju i kod nas i u svijetu, a drama još ne pokazuje ni obrise rješenja. ADRA djeluje i dalje.

Večernji list je tada donio važnu vijest o djelovanju ADRA-e:

Pomoć od 5,2 milijuna dolara

Transeuropski odjel Organizacije za razvoj i humanitarnu pomoć ADRA International sa sjedištem u St. Albansu u Velikoj Britaniji zatražio je od Europske zajednice 5,2 milijuna USA-dolara za kupnju 200.000 paketa hrane i 100.000 paketa higijenskih potrepština namijenjenih prognanicima i izbjeglicama u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, izvijestio je direktor Transeuropskog odjela John Arthur na jučerašnjoj konferenciji za novinstvo.

Prema njegovim riječima dobivena je potrebna suglasnost za tu akciju od Visokoga povjerenstva Ujedinjenih naroda za izbjeglice, Vladina Ureda za prognanike i izbjeglice te Hrvatskoga Crvenoga križa, što je, kako je rekao, i bila svrha njegova četverodnevnoga boravka u Hrvatskoj.

Novoimenovani direktor Humanitarne organizacije ADRA-e - Adventistički dobrotvorni rad u Republici Hrvatskoj Ivan Đidara objasnio je da će makar dio te pomoći stići do konca ovoga mjeseca, a ostatak u idućih četiri do sedam tjedana. Naglasio je da će hrana i higijenske potrepštine biti nabavljene uglavnom u Hrvatskoj i da će na pakiranju raditi radnici iz Hrvatske, što će, kazao je, biti i pomoć hrvatskom

[494] Počelo je u Osijeku. Pogledati: Đidara, I. *Nova nada*, str. 111 - 113.
[495] Pismo u arhivu autora

gospodarstvu. "Podjelu paketa obavit će ADRA iz Hrvatske na 25 do 30 mjesta u Hrvatskoj, a dio pomoći bit će upućen u Bosnu i Hercegovinu", kazao je g. Đidara, naglasivši da je podjela pomoći usklađena s drugim humanitarnim organizacijama.

Koordinator ADRA-e u Velikoj Britaniji Michael Walker izvijestio je kako je ovih dana u Hrvatsku iz Velike Britanije stiglo šezdesetak tona pomoći, dodavši da se idućih dana očekuju nove pošiljke. (HINA)[496]

Sve je više osoba koje dolaze u ADRA-u i traže pomoć u hrani, smještaju, lijekovima, pribavljanju dokumentacije, posredovanju za odlazak u treće zemlje, ishođenju jamstva... A suradnika i sredstava je vrlo malo: pastor Janko Mojzeš kao tajnik i skladištar, Alenka Pleško kao tajnica i Ljiljana Đidara kao pomoćna tajnica, uz sve svoje obveze kao redovite tajnice u drugim crkvenim odjelima. Bile su to tajnice prvoga reda, svaka s "četiri ruke". Kao i svi koji su bili vezani uz poslove uzrokovane ratom, i u ADRA-i se radilo jako puno i u Crkvi. Iako je bilo malo sredstava i ljudstva, ali svi su dali svoj maksimum, i preko mogućnosti.

6.2.9. Vozači u konvojima ADRA-e

U konvojima za pomoć R. Hrvatskoj a i postradalima u BiH vozili su, ne mareći za svoj život ADRA-ini suradnici na prvoj crti. Svi su djelovalu u po život opasnim uvjetima.

Ovi ljudi su bili volonteri ADRA-e:

Stjepan Holetić iz Rakovog Potoka kod Zagreba, neoženjen, ima oko 22 godine.

Zoran Gavranović iz Zagreba, ima oko 28 godina, oženjen, otac dvoje djece.

Gavro Topić iz Beča, Austrija, ima oko 45 godina, oženjen, otac dvoje djece.

Željko Manestar iz Zagreba, ima oko 45 godina, oženjen, otac dvoje djece, 12 puta bio u misiji za Sarajevo, ranjen u nogu.

Damir Šuper iz Splita, oženjen, ima oko 45 godina, otac četvoro djece, četrdesetih godina, pastor Adventističke crkve u crkvenom okružju Split, zadužen i za područje Bosne i Hercegovine, jer su nam to susjedi, a pomoć je velikah, a ADRA je mogla ući i u zatvoreno Sarajevo. Uložio je izuzetan napor na humanitarnom planu. Kao vozač kamiona ADRA-e bio je više od deset puta u ratom zahvaćenom Sarajevu, a također i u Zenici, Tuzli, Mostaru. Kamion mu je više puta bio pogođen protuavionskom strojnicom. Pravo je čudo da nije bio pogođen metkom. Više puta su s njim u tom radu sudjelovali njegova supruga Gabriela i sin Ivan.

Miloš Gigić, oženjen, otac troje djece, četrdesetih godina, po struci strojobravar iz Cerne pokraj Županje. Za sve vrijeme trajanja Domovinskog rata dobrovoljno je vozio humanitarnu pomoć svojim kamionom kad god je to bilo potrebno. Također je više od

[496] *Večernji list*, od 07. listopada 1992. Zagreb

godinu dana vozio kola hitne pomoći, prevozeći ranjenike. Bio je suradnik na kojega se u svako doba moglo računati.

Tihomir Lipohar, iz Lipika, ima oko 35 godina, oženjen, otac dvoje djece, po struci fotograf. Sve mu je izgorjelo: i kuća i lokal koji je bio uz kredit baš završio pred rat. Trenutno boravi u Njemačkoj kao prognanik. Iako je i sam u potrebi, on kao naš suradnik stalno traži pomoć i šalje je u domovinu preko ADRA-e Njemačke, zajedno sa svojim bratom Dragutinom koji radi kao pastor Adventističke crkve u Njemačkoj.

Tihomir Lipohar se naročito potrudio oko poznatog projekta u Sisku - oko zbrinjavanja dviju obitelji s više djece - a radio je i u Bosni i Hercegovini, posebno kao predsatvnik ADRA-e u Mostaru.

Ivan Brechelmacher, iz Siska, četrdesetih godina,oženjen, otac dvoje djece, pastor Adventističke crkve u Sisku, dragovoljno se javio da u pastoralnom i dobrotvornom smislu pomogne Sarajlijama i drugima na dostupnim područjima BiH.

Dosad je već proveo na tom opasnom području više od šest mjeseci. Na mnogim ga je putovanjima pratila supruga Milena, a nerijetko i njegove kćeri Elizabeta i Irena, pripremajući čak koncerte s duhovnom porukom u Sarajevu i Zenici. Trenutno djeluje kao direktor ADRA-e u BiH.

Kada nosi poštu, lijekove, provlači se po blatu i niskom, zagušljivom, mračnom tunelu ispod aerodroma kraj Sarajeva, dugom skoro 200 metara. To je bio jedan od "ulaza" i "izlaza" Sarajeva za pješake. A tamo u Sarajevu ni vode ni struje. Više puta je prolazio doslovno kroz kišu metaka. Jednom zgodom je vozio putnički automobil kroz opasnu zonu. Morao je voziti bez upaljenih svjetala a mrkla noć. Njegova supruga je stavila bijelu najlon vrečicu na glavu i išla pred njim korak po korak, tražeći cestu a on je metar po metar milio za njom.

Naime, svaki odlazak, boravak i povratak iz Sarajeva pravo je kockanje sa životom. No, on neumorno, zaboravljajući na sebe, služi napaćenom pučanstvu BiH.

Mirko Milovanović, umirovljeni pastor Adventističke crkve, iz Rijeke, otac dvoje djece, sedamdesetih godina. Dragovoljno je posjetio Sarajevo u vrlo teškom trenutku 1993. godine, planirajući ostati mjesec dana. No, ostao je sedam mjeseci, djelujući kao pastor, služeći Sarajlijama na poznatoj adresi u Tepebašinoj 7, glavnom sjedištu ADRA-e za BiH. Aktivan usprkos svojim godinama. Građani Sarajeva ga neće još dugo zaboraviti. Bio je i ostao na visini svoga zadatka.

Staniša Margarić, otac jednog djeteta, tridesetih godina, pastor Adventističke crkve za područje Lipika i Pakraca. Jedan od najuglednijih stanovnika Lipika. Djelovao je hrabro i

požrtvovno u najtežkim ratnim okolnostima. U Lipiku je obnovljen prvi razoreni sakralni objekt u Republici Hrvatskoj - Adventistička crkva.

Neumorno je dovozio pomoć iz inozemstva, osobito iz Njemačke i Austrije. Djelovao je u vrlo teškim okolnostima.

Ivan Očko, prognanik iz Sarajeva a suradnik ADRA-e u Zagrebu, udovac, profesionalni vozač. Vozio humanitarnu pomoć po R. Hrvatskoj i u Sarajevo.

Momčilo Čiplić, oženjen, otac dvoje djece, četrdesetih godina, ugledan poduzetnik i obrtnik - klesar iz Otočca. Za sve vrijeme Domovinskog rata svojim je kamionom stalno dovozio pomoć u RH, posebice iz Njemačke. U tome je naročito pomagao njegov brat Drago, kojega je rat zatekao dok je s djetetom bio na liječenju u Njemačkoj. Bio je to suradnik na kojega se u svako doba moglo računati.

Vozili su i drugi vozači za ADRA-u. Jedan ADRA-in vozač iz Čehoslovačke je bio ranjen u nogu i vozač Željko Manestar iz Zagreba je također bio ranjen u nogu. Nasreću, nijedan od vozača nije poginuo. A oni su "vozili glavu u torbi". Svi odreda bili su volonteri. Nisu morali ići.

6.2.10. Željko Manestar – sjećanja volontera ADRA-e

Željko Manestar[497], ADRA-in volonter, vozač. Putovanja u Sarajevo, kamion na cesti, glava u torbi. Kako je to bilo?

Humanitarna udruga ADRA je djelovala iz Zagreba preko svojih podružnica u Republici Hrvatskoj, u R. Sloveniji i u BiH. ADRA je u Splitu opskrbljivala područje Dalmacije i pomoć postradalima u BiH, posebice opkoljenom Sarajevu. Jedan od vozača bio je Željko Manestar. On ovdje opisuje jedno putovanje.

> Relacija: Zagreb – Sarajevo. Studeni 1992.
> Prohladan dan. Studeni je tek počeo. Božić i Nova godina još su daleko ali na pojedinim mjestima već vrše pripreme za nadolazeće blagdane. A blagdani kao blagdani. Kako za koga. Na pojedinim mjestima već vrše pripreme.
>
> Ljudima u Sarajevu svi dani su jednaki. I svetak i petak. Nema struje, nema vode, nema plina – živiš da preživiš.
> U mom stanu neprekidno zvoni telefon a pitanja se nižu i ponavljaju:
> „Jeste li mi donijeli pismo?
> Kada idete u Sarajevo?
> A tko ide za Tuzlu?
> Možete li mi povesti paket, znate – o našima nismo čuli ništa od početka rata.“
> Molbe, pitanja. Pitanja, molbe. A često pitanja ostaju bez odgovora. Molbi toliko mnogo a učiniti možeš tako malo. Malo više nego ništa... A ljudima je i to mnogo.

[497] Intervju, autor, 2008.

Danas, sutra, prekosutra... kad ćeš na put? Ne možeš predvidjeti. A onda telefonski poziv, kratke upute i ... spremaš torbu... Odlazim do kamiona. Kratak pogled na „plavca“ (Tako smo zvali staru IFU) i zaključujem da je na kamionu za sada sve OK.

Zapadni kolodvor (U Zagrebu), ADRA-ino skladište. A, tu je živahno. Sve se užurbano sprema. „Skladištar“ Janko ne zna gdje mu je glava. Papirologija mora štimati. Sve što se vozi brzo je utovareno, učvršćeno i osigurano. Pa to je skoro tisuću kilometara vožnje.
Kratak pozdrav sa svima i ... idemo. Sretno! Čuje se dok krećem.

Putna ruta: Zagreb, Karlovac, Senj (Jer je Maslenički most miniran), Split, Imotski... Kilometri promiću, IFA juri... Posušje – zadnji dodir s „civilizacijom“ s ovu stranu.

Telefon – kako je to dobro čudo tehnike. Javiš se doma ili u upravu: „Dovde sam stigao. A dalje??? 'Dovde nam Gospodin pomože!' – riječi su koje mi često dolaze na um. Svaka etapa puta je posebna priča za sebe. Javljam se i djeci. Pitanja se nižu: „Tata, gdje si? Kada ćeš se vratiti? Je li sve u redu?“ A za javljanje, „širok ti je izbor“: Radioamater, hidrocentrala Jablanica, telefon. Uvijek ima neki način – samo ako „upali“.
Još jednom 'Sretno' pa Rakitno. Brda su pred nama. Pustoš. Put jedva širok koliko i kamion. Pa kroz sva bespuća stižemo u Jablanac pa Tarčin, Kiseljak, Fojnica. U Fojnici su se već zabrinuli što me nema. Pa opet serija pitanja: „Je'l šta ima?' 'Što si nam donio?' 'Pa i mi smo gladni a ne samo oni u Sarajevu.'
Krevet kod Jove za mene je uvijek spreman i na raspolaganju. Prolazi još jedna noć.

Za ulazak u Sarajevo sve je dogovoreno. Sada imam i novinarsku akreditaciju, za lakši prolaz. Krećem: Kiseljak, Kobiljača, Ilidža, čuvena Kasindolska ulica pa pogled na Dobrinju. Jeza, jeza. Oko mene samo ruševine. A vidi se, bile su to krasne kuće, na ponos i vlasnika i izvođača. A sada... samo bager i da sve to sravni sa zemljom. Pa, iz početka. Aerodromska cesta vodi nas prema Stupu i stupskoj petlji. Uz cestu bunkeri, zemunice, bradate spodobe se niti ne skrivaju. Teturaju, izviruju, keze zube i samo se smješkaju.

Od zadnji puta UNPROFOR[498] je postavio novu kontrolnu točku na pola puta. ...

6.2.11. Smrt Aleksandre Tomašević u Sarajevu

Nažalost, djevojka, studentica četvrte godine Aleksandra Tomašević,[499] volonterka, "poštarica" (raznosila je poštu koja je u Sarajevo stizala ADRA-inim konvojima), poginula je po danu na zadatku, od snajperskog metka. Dan 27. 7. 1993. godine poseban je dan za ADRA-u u cjelini, a posebno za Adventistički dobrotvorni rad u Sarajevu.

Među stotinu trideset i dva poštara-volontera ADRA-e bila je i Sanda, djevojka koja je voljela život, koja je voljela ljude. Sanda je cijelim srcem prihvatila geslo ADRA-e: Od ljdi — s ljudima — za ljude. U tom geslu našla je sebe i smisao svog postojanja u teškim danima ratnog vihora koji je pustošio njezin voljeni grad.

Dan ranije preuzela je pristiglu poštu iz Zagreba sa zadaćom da željno očekivana pisma odnese adresantima na svom dostavnom području. Poslala je i poruku jednoj ženi na prvoj crti bojišnice da je stiglo pismo i za nju.

Rano ujutro spremila se za odlazak od kuće. Majka ju je zadržavala da ostane, da zajedno provedu vrijeme u čitanju Biblije. “Baka me čeka, sigurno nije sklopila oka

[498] UNPROFOR - United Nations Protection Forces na području R. Hrvatske i Bosne i Hercegovine za vrijeme Domovinskog rata.
[499] Brechelmacher, I. (2000.) *ADRA- Sarajevo, Mostar, Zenica, Tuzla, Fojnica, Kiseljak*. Zagreb, ESDEA iz *ADRA press*, (1993.) Zagreb

očekujući pismo i vijesti o milima. Kada se vratim, čitat ćemo zajedno!” — bile su riječi rastanka.

Sanda je otišla. Ljubav prema čovjeku bila je sila koja nije dopuštala odlaganje. Ponijela je pismo... ali nije ga uručila... Pismo je uručio netko drugi...

S prekrasnog Trebevića, na kome je provela veliki dio svoje mladosti, oko snajperista uočilo je Sandu. Čovjek s puškom u ruci povukao je obarač i život Sande Tomašević se ugasio.

Poštari ADRA-e izgubili su jednog od najrevnijih pismonoša. ADRA je izgubila dobru suradnicu, volonterku i plemenitu osobu. Pastor Ivan Brechelmacher je javio tu tužnu vijest a *ADRA Press* bilten objavio:

> "Sarajevo se godinama borilo da preživi. Veliku pomoć u tome pružila je ADRA. Više od dva milijuna pisama, stotine tisuća obiteljskih paketa, brojne tone hrane, odjeće i obuće dovozili su konvoji ADRA-e, koji su dugo vremena bili jedina veza Sarajeva sa svijetom. Bilo je i žrtava i gubitaka. ADRA je postala i ostala pojam. Jer su sve zaraćene strane svjedočile jedno: ADRA nije ni hrvatska, ni muslimanska ni srpska — ADRA je Božja. To je bila putovnica za prolaz preko mnogih granica.
> Sarajevo danas više nije zadovoljno samo preživljavanjem — Sarajevo želi živjeti. Sarajlije s velikom nadom i povjerenjem očekuju od ADRA-e da im u tome pomogne. Ali, ADRA može dati samo ono što primi. Nemojmo ih iznevjeriti, pomognimo ADRA-i kako bi mogla pomoći najpotrebnijima!
>
> *Velimir Šubert*
> ADRA Press, Zagreb"[500]

6.3. Humanitarna udruga CRO Australia

Udruga *Croatia Relief Organisation - Australia (CRO)* je osnovana na inicijativu iseljenika iz Hrvatske u Australiji radi slanja humanitarne pomoći Republici Hrvatskoj tijekom i poslije Domovinskog rata. Kako, kada i zašto je došlo do osnutka ove udruge?

Kratko vrijeme nakon agresije na R. Hrvatsku, prilikom posjeta napadnutoj Domovini, Ivan Jelačić stekao je osobno osvjedočenje o strahotama koje se dešavaju diljem Lijepe naše kao i o nevolji u kojoj su se našle stotine tisuća prognanika - i potencijalnih beskućnika i o njihovim velikim potrebama.

Susretao je veliki broj prognanika i izbjeglica, starih i nemoćnih, bolesnih muškaraca i žena, bezbroj djece, neki od njih na otvorenim poljanama, drugi pod šatorima i u barakama, kod rodbine i kod dobrih ljudi koji su otvorili ne samo svoje domove nego i srca da im olakšaju strahovit teret s kojim su napustili svoje domove.

Tu su bili ljudi koji su ostali bez igdje ičega. Ostavili su sve i došli s plastičnim vrećicama u kojima je bilo njihovo cjelokupno bogatstvo. Bili su to "novi susjedi", kako su ih

[500] Isto

nazivali u Osijeku i Zagrebu, u Hrvatskom Zagorju kao i po Hrvatskom primorju, po otocima i širom tada slobodnog dijela R. Hrvatske.

Ivan Jelačić organizator i predsjednik udruge CRO Australia piše:[501]

"Posebna mi je čast i velika prednost, kao predsjedniku udruge Croatia Relief Organisation sa sjedištem u Sydneyu u Australiji, kratko opisati kako je došlo do osnutka te udruge. ...

Bio sam u tim prilikama s predstavnicima humanitarne organizacije ADRA Hrvatska na prvim crtama bojišnice. Vidio sam rezultate tog strahovitog rata. Donio sam o tome izvješća u Australiju kao i mnogi drugi koji su posjetili Domovinu i pokrenuli smo djelovanje naše udruge, hrvatske udruge Croatia Relief Organisation.

Humanitarna udruga CRO - Croatia Relief Organisation utemeljena je 14. lipnja 1992. godine kao nedržavna (nevladina) i nadstranačka dobrotvorna udruga, s ciljem da podstiče humanitarnu svijest među ljudima dobre volje među ljudima koji žive u Australiji, kako bi se ostvarila redovita i učinkovita potpora ratom postradaloj Republici Hrvatskoj.

Osim u Sydneyu udruga se proširila sa podružnicama u Brisbaneu (utemeljena 12. srpnja 1992.) i Melbourneu (utemeljena 19. srpnja 1992.) te je u samom početku bilo učlanjeno preko 100 osoba. Gold Class članovi su obećali svakog mjeseca darovati 100 AU$, Silver Class 50 AU$ i Bronze Class 25 AU$ mjesečno za 12 mjeseci.

CRO Australia je organizirao ljude u Australiji i svakoga mjeseca su slali pomoć u kontejnerima. Najviše hranu. A u hrani je bio zastupljen i čuveni australijksi doručak Weetbix, pripravak od žitarica, koji je proizvela adventistička kuća Sanitarium. Pomoć je bila poslana u pravo vrijeme.

Za vrijeme službovanja pastora Damira Šupera u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu, organiziran je, među ostalim, misijski rad u Splitu i Dubrovniku, u suglasnosti s Konferencijom u Zagrebu, prema programu ADRA - Duhovna obnova.

Dolazili su studenti - kolporteri, predavači s područja arheologije, zdravstva, evanđelisti, umirovljeni i aktivni pastori, dovožena je i dijeljena humanitarna pomoć u sklopu adventističke humanitarne organizacije ADRA Hrvatska.

Od predavača su gostovali: Mr. sc. Drago Obradović prof., arheolog, održao je niz predavanja pod naslovom Arheologija potvrđuje Bibliju. Doc. dr. sc. Nevenka Blažić - Ćop, održala je niz predavanja pod naslovom: Kako prestati pušiti? Dr. Nikolaus Satelmajer, pastor, održao je niz predavanja iz biblijske eshatologije.

ADRA je dovozila materijalnu pomoć ali je ponudila i duhovnu obnovu.

Rat je ostavio pustoš. Materijalnu i duhovnu. ADRA je nastojala ublažiti posljedice. I pojedincima i ustanovama. Mnogi su poslali i zahvalnice.

U sklopu programa ADRA - Duhovna obnova, poklonjeno je nekoliko tisuća knjige Ellen G. White, najplodnije i najprevođenije američke autorice, *Koraci prema Kristu* koja je

[501] Intervju od 28.01.2009.: Ivan Jelačić, adventist iz Zagreba, iseljenik u Australiji.

u nas doživjela 36 izdanja, te knjiga prof. mr. sc. Drage Obradovića arheologa, *Arheologija potvrđuje Bibliju*.

Zanimljivo je da je stigao i ovakav zahtjev - zamolba s otoka Visa[502]: "Molimo Vas, pošaljite nam Biblija za hotelske goste." Bilo je to pismo tadašnjeg direktora. Poslano je 60 Biblija. Stiglo je i pismo zahvale.

7. Izgradnja Adventističke crkve u Splitu

7.1. Izgradnja novog sakralnog objekta u Splitu 1996.-1998.

Za posjeta mjesnoj crkvi u Splitu, u prosincu 1992. godine, predsjednika Konferencije i tajnika za komunikacije Josipa Takača, bilo je razgovora i o izgradnji novog crkvenog objekta. Predsjednik je na postavljeno pitanje: "Kad će se ovdje nešto učiniti?", oprezno odgovorio da je "izgradnja nove crkvene zgrade u Splitu jedna od naših najnužnijih potreba". U međuvremenu se pojavio i jedan od prvih donatora - jedna adventistica iz Njemačke.

Poslije dugih pregovora, oštećenja i rušenja dijela sakralnog objekta Adventističke crkve u Splitu, konačno je izgrađen nov objekt.

Budući da je izgradnja novog objekta na tako "trusnom" području, 5-6 metara od ukopane željezničke pruge, zahtjevan i skup posao, valjalo je namaknuti sredstva.

U Njemačkoj je radio pastor Ante Pažanin, opslužujući mjesne crkve hrvatskog i njemačkog govornog područja. Budući da je iz Dalmacije, iz Vinišća nedaleko Trogira, bila mu je na srcu i Adventistička crkva u Splitu.

U Njemačkoj je govorio o potrebi izgradnje novog crkvenog objekta u Splitu. Jedna vjernica je pozorno slušala o toj potrebi. Kada je pastor Pažanin vidio njezino zanimanje za Split i adventističku crkvu u njemu, ponudio je da je odveze na lice mjesta. Tako su posjetili Split. Kada je ta vjernica iz Njemačke, imenom Angela Benz iz Waiblingena nedaleko od Stuttgarta, vidjela jadno stanje postojećeg objekta, odlučila je prodati svoj stan i darovati inicijalnih 200 000 DM. Ona je prodala svoj veliki stan, dala donaciju za Split i poslije toga kupila garsonjeru i u njoj skromno živi i danas. Splitski vjernici su joj neizmjerno zahvalni na tom daru.

Budući da je Grad Split Adventističkoj crkvi u Splitu, nakon dugih pregovora, odbijanja i zatezanja ipak dao kao obeštenjenje jedan stan u gradu Splitu, Crkva ga je prodala i ta sredstva također uložila u izgradnju novog crkvenog objekta. Zatim je i Hrvatska konferencija financijski pomogla. Glavne pripreme tehničke i administrativne naravi, poslije

[502] Zamolbu uputio direktor hotela

pastora Ivana Pirije izveo je pastor Damir Šuper. Započinje gradnja 1996. godine. Izgrađen je lijep sakralni objekt, koji je posvećen 1998. godine. Posvećenju su nazočili: predsjednik Hrvatske konferencije ZHBladt, tajnik Hrvatske konferencije Karlo Lenart, tajnik HK za misiju Ivan Halužan , i drugi uzvanici,.

7.1.1. Govor Ilije Kurbaše

Ilija Kurbaša je po zvanju inžinjer i u crkvi služi kao laik, rukopoloženi starješina i prvi suradnik pastora. On je istakao, prema spoznaji koju su to data imali, početke Adventističke crkve u Splitu. Držalo se je da je to 1936. godina. Pastori su iznajmljivali privatne stambene objekte u kojima su stanovali i jedan dio odvojili za okupljanje vjerništva na bogoslužja.

Konačno, kupljen je jedan objekat u samom središtu grada, stotinjak metara udaljen od Dioklecijnove palače. No, željeznička pruga prolazi tik do tog objekta. Još je ukopavanje pruge i proširenje na dva kolosijeka utjecalo da se je odrezalo jednu trećinu od objekta Adventističke crkve. Od silnih vibracija prilikom miniranja kod proširenja procjepa a kasnije i od stalnih prolazaka vlakova, objekat je sav popucao i morao je biti srušen, jer je postao opasan za boravak u njemu.

Pastor Ante Pažanin, koji je radio u dijaspori, u Njemačkoj, dovodi jednu vjernicu u Split. Bila je to gospođa Angela Beuz iz Wainblingena. Kad je ona vidjela to derutno i opasno stanje crkvenog objekta, prodala je veliki stan u Njemačkoj i donirala 200 000 DM kao inicijalna sredstva da se izgradi novi objekat. Isto je od tog prodanog stana donirala 200 000 DM mjesnoj crkvi u Njemačkoj, a sam je otišla stanovati u jednoj skromnoj garsonjeri. Crkva je prodala i stan koji je dobila kao kompenzaciju za trećinu srušenog objekta. I to je investirano u novi objekt. Tako je počelo 1998. s izgradnjom novog objekta.

Govor starješine mjesne crkve ing. Ilije Kurbaše prigodom posvećenja novog sakralnog objekta u Splitu 1998. godine:

> Draga u Bogu braćo i sestre,
> Točan početak formiranja prve skupine vjernika Adventističke crkve u našem gradu Splitu nije nam poznat.
>
> Najraniji podaci koje imamo sežu do 1936.[503] godine a navode kolportere Crkve, koji tada upoznaju neke obitelji s radosnom vijesti o Bogu i Njegovom predivnom planu spasenja za ljudski rod preko Bogočovjeka Isusa Krista. Najpoznatija nam je od njih obitelj Pribačić.
>
> Na spoznaju o formiranju jezgre, vjerojatno prvih adventista, konferencija Crkve šalje propovjednika Janka Pleška s obitelji da organizira i vodi rad te nove kršćanske mjesne zajednice.

[503] Autori ovih podataka nisu znali za činjenice otkrivene u ovom radu o početnom djelovanju Albina Močnika 1909. / 1910. u Dalmaciji. (I.Đ.)

Prvo mjesto bogoslužja bilo je na Bačvicama a zatim blizu željezničkog kupališta, a kako je došao Drugi svjetski rat, Crkva je nekoliko puta promijenila lokaciju za okupljanje vjerništva.

Vijest o Božjoj ljubavi prema čovjeku palom u grijeh na način kako to razumije Adventistička crkva, privukla je pozornost mnogih Splićana a i stanovnika okolnih mjesta: Drniša, Oklaja, Knina i drugih te se Crkva udesetorostručila u razdoblju od 1938. do 1940. godine.

Teškoće najstrašnijeg rata u povijesti vjernici Crkve su dijelili s mještanima na način kako je to radila i prva Kristova Crkva u prvom stoljeću, dijeleći ono malo materijalnih dobara s onima koji nisu imali ništa. Zbog takvog svog stava a i čestih prisilnih promjena mjesta za održavanje bogoslužja bili su poznati i priznati u očima stanovnika tada relativno malog grada Splita.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata Crkva se trajnije nastanjuje u unajmljenom prostoru u Šubićevoj ulici a 1958. godine dobiva vlastitu zgradu, upravo na mjestu gdje se sada nalazimo, u Zagrebačkoj ulici br. 7.

Zbog važnosti grada Splita, a i zbog trajno žive Crkve u konferencijama Adventističke crkve, od samog njezina osnutka pa do danas, ovdje je uvijek službovao barem jedan svećenik - propovjednik.

Početkom osamdesetih godina XX. stoljeća, uređenjem, to jest natkrivanjem željezničke pruge, koja prolazi uz samu našu crkvenu zgradu, koja gubi svoju trećinu korisne površine a za uzvrat dobiva zamjenski stan za propovjednika, oko 1 km udaljen od crkvene zgrade. ...

Budući da nije bilo lako u bivšem socijalističkom društvenom uređenju dobiti suglasnost za bilo kakvu aktivnost Crkve, realizacija te ideje se protegla do sredine devedesetih godina XX. stoljeća. ... 1996. godine biva ishođena građevinska dozvola za rušenje postojeće i gradnju nove zgrade.

S radom na tom planu otpočelo se i većim dijelom završilo 1998. godine. Iako je prostor bogoslužja i djelovanja Crkve bio oko petnestak godina u neprimjerenim okolnostima, to nije moglo omesti vjernike da čuvaju vjeru u Gospodina Isusa, više svega što se čuva. Posljedica takove vjere je i ljubav prema bližnjima, što se posebno ogleda za vrijeme Domovinskog rata u humanitarnom radu preko svoje podružnice ADRA-e, čiji je Split bio središte za ovo područje. ...[504]

Glavni i odgovorni urednik Adventističkog pregleda - službenog glasila Adventističke crkve u RH, mr. Drago Obradović posjetio je Split i u novoizgrađenom objektu u prostorima ADRA-e održao niz predavanja od 04. - 11. listopada 1999. godine pod naslovom "Čudesna arheološka otkrića u biblijskim zemljama".[505]

7.2. Otvorenje knjižare Adventus i čitaonice u Splitu

Prof. dr. sc. Dragutin Matak, na dužnosti direktora izdavaštva Adventističke crkve u R. Hrvatskoj, u dogovoru s Hrvatskom konferencijom, pokreće izdavačku kuću Adventus. Prva adventistička knjižara *Adventusa* u Splitu je otvorena 1998. pod nazivom *Libar*.

Posebice je čitateljstvu ponuđen najveći izbor Biblije na hrvatskom i na stranim jezicima, kršćanska literatura te uredske potrepštine i školski pribor. Tu su se mogle naći i knjige drugih protestantskih i katoličkih izdavača.

Posuđivane su knjige na čitanje i otvorena dnevna čitaonica.

---

[504] Dokument u posjedu autora.
[505] *Adventistički pregled* br. 6, str. 29. 1999.

7.3. Popis propovjednika koji su službovali u Splitu

Prema rezultatima dosadašnjih istraživanja ovo je popis provovjednika/pastora koji su službovali u Splitu:

1. Močnik Albin 1909. – 1910.
2. Pleško Janko 1938. – 1940.
3. Kavur Zlatko 1940.
4. Ćirić Savo 1940. – 1946.
5. Brechelmacher Pavle 1948.
6. Šofranac Dušan 1950.
7. Pavušin Ivan 1952.
8. Manestar Stipe 1954.
9. Kalezić Đorđe 1957.
10. Kanački Ante 1960.
11. Radovanović Bogoljub 1962.
12. Posavec Jovica 1964.
13. Đorđević Petar 1965.
14. Halužan Ivan 1966. - 1969.
15. Musija Franjo 1969. - 1972.
16. Ivanešić Tomo 1972.
17. Karlić Viktor 1973.
18. Jurčić Lovro 1977.
19. Stefanović Ranko 1981.
20. Pirija Ivan 1987.
21. Šuper Damir 1992.
22. Marušić Mladen 1999.
23. Medić Miroslav 1999.-2007.
24. Đidara Ivan 2007. - 2011.
25. Mojzeš Kristijan 2011. - .

8. Iz rada Adventističke crkve u Zadru (pastor Dominik Crnogorac 1992.-1993.)

Pastor Dominik Crnogorac dolazi u Zadar usred ratnih zbivanja, tijekom rujna 1992. godine. U to vrijeme granatiranje Zadra bilo je svakodnevno. Bez struje, bez vode, odvojen od obitelji, poteškoće s nabavom hrane.

Jedna granata pala je blizu Adventističke crkve te godine oko 11,30 sati. Od siline detonacije poispadala su stakla sa crkvenih prozora, jer je kamenje letjelo na sve strane.

Budući da je rat potrajao, bilo je potrebno organizirati primanje i slanje humanitarne pomoći. U to se od samoga početka ratnih zbivanja uključila humanitarna organizacija ADRA – Hrvatska.

Kako je u tom ratu bilo Sarajevo u okruženju, ADRA je mogla ulaziti i izlaziti, ponekad jedina od humanitarnih organizacija. U Zadru su mnogi u Saljsku ulicu br. 17 donosili poštu i pakete za svoje rođake u Sarajevu. To je ADRA zaprimala a onda organizirala prijevoz do Splita. Iz Splita je dalje bio organiziran prijevoz za Sarajevo. Kad bi pošta stigla ADRA-inim kamionima iz Sarajeva tada bi uslijedila distribucija u Zadru.

U Mostar je pastor Dominik Crnogorac premješten 1993. godine, radeći na primanju i distribuciji humanitarne pomoći sa Tihomirom Lipoharom, koji je tada radio kao predstavnik ADRA-e Njemačke.

Iako je bilo ratno stanje, za vrijeme njegova boravka u Zadru, dvije osobe su odlučile prihvatiti biblijsku vijest o drugom Kristovom dolasku, svjedoči pastor Crnogorac.

Za vrijeme Domovinskog rata pastor Dominik Crnogorac opisuje doživljene gotovo tragikomične situacije, što samo pokazuje koliko su bili naivni i nespremni za rat. Nalazio se privremeno na dužnosti pastora Adventističke crkve u Zadru.

U jednom razdoblju je odlučio otići u unutrašnjost zemlje i dovesti svoju suprugu i dvoje djece u Zadar. To samo pokazuje, kad danas analizira tadašnju situaciju, kako smo naivno shvaćali rat. Kad su stigli automobilom do Maslenice, most je tamo bio srušen. U određenim razdobljima moglo se prijeći pontonskim mostom preko mora. Ili voziti okolo Karinskog zaljeva (ili Novigradskog mora), ako se moglo proći. Zaustavila ih je hrvatska vojska. Pastor Crnogorac se prisjeća nekih detalja s tog putovanja u vrijeme Domovinskog rata.

„Kamo idete?“
„U Zadar.“ – odgovaram
„Znate li da se ne može dalje? Nije sigurno.“ – kaže vojnik koji dežura na kontrolnoj točki.
„Ali ja moram ići u Zadar“, - insistiram. A u automobilu mi je supruga i dvoje male djece.
„A tko ste vi? – pita vojnik.
„Ja sam svećenik. Moram biti tamo.“
„Dobro. Onda se tri puta prekrstite i idete na vlastitu odgovornost.“ – reče i podigne rampu.
Otišli smo, i, hvala Bogu, sretno smo stigli.

Djeca i rat

"Jednoga naizgled mirnoga dana, naša mala djeca su se igrala na dvorištu. Jedan se popeo na trešnju. Odjednom je zapucalo. Granate su počele letjeti. Supruga je pozvala djecu: „Brzo dođite u kuću.“ Jednoga je vidjela u dvorištu. Nije trčao. Upitala ga je zašto stoji, zašto ne bježi? On je odgovorio: „Čekam brata da siđe s trešnje.“ Kad sam ih poslije upitao: Što ste radili na trešnji, jedan je odgovorio: „Gledao sam kako lete granate iznad nas.“

9. Iz rada Adventističke crkve u Dubrovniku

9.1. Nastup gospel ansambla Agape iz Zagreba 1991.

Gospel ansambl *Agape* iz Zagreba surađivao je s ADRA-om i održao humanitarni koncert u Dubrovniku. Gospel ansambl *Agape*, Zagreb, djeluje uglavnom humanitarno. Tako je gostovao i u Dubrovniku 1991.

Godine 1991. 10. svibnja, pastor Damir Posavac, tajnik Hrvatske konferencije, u suradnji sa pastorom Damirom Šuperom, zaduženim za to područje, organizirao je posjet glazbene skupine *Agape* Dubrovniku. Nastupili su u franjevačkom samostanu a u svrhu pomoći jednom domu koji skrbi za djecu.

Glazbena skupina *Agape* (Zagreb), osnovana je 1983. godine i otad neprestano djeluje, dakako, uz određene izmjene i dopune pjevača. Osobitost je sastava promicanje duhovne glazbe. Studenti i mladi stručnjaci različitih zvanja udružili su svoje glazbene sklonosti i nadarenost u izvođenju ove rjeđe zastupljene glazbene vrste. Iako su članovi ove skupine dobrog glazbenog obrazovanja (nekolicina ih ima akademsku glazbenu naobrazbu), njihov rad u sastavu amaterskog je karaketra.

Glazbenici iz *Agapea* dosad su održali više od 300 koncerata i stotine pojedinačnih nastupa s mnogo zadovoljnih slušatelja i pohvalnih novinskih osvrta. Nastupali su u mnogim koncertnim dvoranama i sličnim prostorima diljem Domovine, uglavnom u humanitarne svrhe, čime su ublažene nesreće mnogih ljudi, osobito djece. U više navrata gostovali su u raznim gradovima Njemačke, Italije, Austrije, Mađarske, Poljske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Kanade i Sjedinjenih Američkih Država.

Repertoar skupine vrlo je bogat, a u njemu su zastupljeni gotovo svi izrazi duhovne glazbe: klasični i suvremeni gospel, crnačke duhovne pjesme, folk, country gospel, božićne pjesme, a također i skladbe naših suvremenika. Pjesme koje izvode pune su životnog i duhovnog iskustva, iskrenosti, oduševljenja i duhovnog zanosa skladateljâ različitih podneblja. Dosad su snimili šest CD albuma i jedan DVD.

Pjevači u sastavu *Agape* izvanredni su i po tome što vjeruju i prihvaćaju ono što pjevaju. Gospel je engleska riječ za Evanđelje, a ujedno i naziv osobite glazbene vrste.

Izvođenjem ovakve glazbe mladež glazbene skupine Agape želi svoje oduševljenje, radost i spoznaju o Bogu ljubavi podijeliti s drugima.

Agape je riječ grčkoga podrijetla upotrijebljena u izvornom tekstu Biblije, a označava Božju ljubav prema čovjeku. Ta ljubav nadahnjuje i mladež u sastavu *Agape,* koji svojim pjesmama žele s Vama uživati u pomisli na svijet ljubavi agape, i na svijet ljubavi među ljudima — što za svakoga od nas može postati stvarnost.[506]

Časopis za mladež *Odjek* je, u to vrijeme o adventističkom radu u Dubrovniku, zabilježio:

> Koncertom vokalne grupe Agape počeo se sprovoditi plan rada (u novije vrijeme) u Dubrovniku. Grad, koji odiše slavnom prošlošću i privlačnim izgledom, i koji plijeni pažnju sve većeg broja turista iz cijeloga svijeta, ima oko 50 000 stanovnika.
>
> - Od 11. svibnja 1991. godine na lokalnoj radio stanici jednom tjedno (svake subote u 9.05 sati) emitiraju se emisije "Misli iz Biblije" u trajanju od 15 minuta.
>
> - Svaki mjesec lokalni list "Dubrovački vjesnik" objavljuje reklamu za tečajeve Dopisne biblijske škole, a grupa mladih kolportera na štandu DBŠ (Dopisna biblijska škola) nudi građanima Dubrovnika i turistima traktate, knjige i časopise.
>
> Taj oblik misijke (prosvjetne) aktivnosti početak je rada, koji u svom nastavku predviđa seminare, tribine DBŠ, i evangelizaciju. Vaša suradnja i molitve mogu ovaj slavni rad učiniti još uspješnijim.[507]

U *Adventističkom pregledu* autor jubilarnog broja o stotoj obljetnici djelovanja Adventističke crkve na tlu RH je zabilježio nove okolnosti za djelovanje Crkve, u čijem kontekstu se najavljuje i intenzivniji rad u Dalmaciji, pobliže, u Dubrovniku:

> Diljem Hrvatske održavaju se brojne evangelizacije i seminari. Evanđelje se propovijeda tamo gdje postoje mjesne adventističke crkve, ali i tamo gdje ih nema. Jedan od misijskih projekata bio je pokušaj osnivanja nove mjesne crkve na krajnjem jugu Hrvatske, u Dubrovniku, i svi misionarski napori bili su vezani uz ovaj projekt. Mnogi vjernici uložili su dio svojeg vremena da bi se u ovom gradu propovijedalo evanđelje. ...[508]

Očito je da je daleki Dubrovnik trpio izolaciju crkvene administracije zbog visokih troškova za putovanja i boravak u gradu elitnog turizma i stalno nedovoljnog broja kadrova. Tako će to, izgleda, stalno biti dok ne bude određen misijski budžet za to područje.

9.2. Literarni evanđelisti - kolporteri u Dubrovniku iz Zelenike

Djelovanje u Dubrovniku literarnim evangeliziranjem – kolportažom.

Za vrijeme pastora Nedjeljka Kačavende i drugih pastora, 1970-ih, kada je Dubrovačko područje bilo administrativno opsluživano iz Crne Gore, vjernici su iz Zelenike dolazili na

[506] Usp. *Bilten* ADRA, str. 20. 1995. Zagreb
[507] *Odjek*, br. 9, str.11, 1991.
[508] *Adventistički pregled,* br. 5. str. 32.33. Zagreb, 2008.

područje Dubrovnika kolportirati s adventističkom literaturom. O tome svjedoči Veselka Marić,[509] danas u Zeleniki.

9.3. Literarni evanđelisti - kolporteri u Dubrovniku 1991. godine

Pastor Đojo Sekulić je odvojio jedno vrijeme za rad s literaturom u Dubrovniku. Bio je organiziran rad na dva tjedna. A onda je uslijedila smjena kolportera.

Klačmer Franjo i Ljubica su sa svojom djecom, četvorogodišnjom Marinom i desetogodišnjim Nevenom, na preporuku Konferencije otišli u Dubrovnik i tamo kolportirali od 1. do 15. kolovoza 1991. godine. Tadašnji tajnik za misijsko djelovanje Adventističke crkve u R. Hrvatskoj pastor Ivan Halužan, ih je pozvao da jedno vrijeme posvete literarnom evangeliziranju u Dubrovniku.

Tadašnji tajnik u konferenciji, pastor Damir Posavac, je iznajmio garsonjeru a stanodavka je bila gospođa Nada Žea.

> Svakoga dana smo ujutro odlazili u grušku luku gdje smo imali štand s literaturom. Poslije podne smo posjećivali domove, nudeći Dopisnu biblijsku školu. U večernjim satima smo na Stradunu nudili časopise duhovnog sadržaja i razgovarali s ljudima.
>
> Prije nas je u Dubrovniku svjedočio pastor Đojo Sekuli. Onda smo došli mi kao obitelj. To su mi bili najljepši vjernički dani u životu. Sreli smo divne ljude i razgovarali smo o vječnim stvarima.
>
> Šteta što se tada zaratilo. Bio je plan da kao mlada obitelj trajno se nastanimo u Dubrovniku. Jedva smo stigli otići iz Dubrovnika kad je nastupila blokada grada. Mi smo to tek kasnije saznali, kad smo odmakli od Dubrovnika. Istog dana nas je zamijenio pastor Velimir Petak sa suprugom Jadrankom i djecom petogodišnjom Kornelijom-Kristinom, šestipolgodišnjim Kornelijem i osmogodišnji Kristijanom. Oni su jedva uspjeli napustiti grad jer je blokada već bila stupila na snagu. [510]

Pastor Velimir Petak sa suprugom Jadrankom je planirao kolportirati u Dubrovniku i vrijeme dijelom iskoristiti za godišnji odmor te je poveo svoju obitelj, i svi su zajedno radili.

> Ušli smo isti dan u garsonjeru u Dubrivniku 1991. u kojoj su stanovali Klačmerovi, koji su tamo kolportirali prije nas. Posjećivali smo ljude koji su pohađali Dopisnu biblijsku školu ili uručivali diplome DBŠ, djeca su pjevala u posjetu domovima, radili smo na štandu. Bilo je vrlo zainteresiranih ljudi.
>
> Dijelili smo letke za edukaciju za ostavljanje pušenja. Planirali smo ostati u Dubrovniku dva tjedna. A ostali smo oko 4-5 tjedana zbog blokade grada. Konačno smo izašli ali se nismo mogli vratiti kući u Beli Manastir u Baranju, zbog okupacije područja. Sve što smo imali je ostalo i propalo.[511]

Poslije nešto više od godine dana kako su kolporteri počeli raditi u novije vrijeme u Dubrovniku (1991.), uredništvo *Odjeka* piše u vidu malog podsjetnika 1992. godine da se

---

[509] Veselinka Marić je osobno radila na području Dubrovnika kao kolporterka sa još nekima u vrijeme pastora Nedjeljka Kačavende. Iz intervjua.
[510] Intervju s Ljubicom Klačmer 31.01.2012.
[511] Intervju s Jadrankom Petak, 31.1.2012.

očekuje nastavak djelovanja kolportera i drugih zainteresiranih na tom "tako dalekom" jugu RH.

Program za evangeliziranje Dubrovnika, grada u kojem gotovo nema adventista započeo je prije 15 mjeseci (1991.) koncertom sastava *Agape*, a nastavljen iznajmljivanjem garsonjere, i nizom kolportaža mladih. Akcije ADRA-e - slanje paketa pomoći *Domu za djecu bez roditelja* u tom gradu - zadnje su aktivnosti koje smo poduzeli.
Htjeli bismo dalje! Kako?

Kao Crkva, tražimo mlade bračne parove ili pojedince, koji bi se uključili u nastavak rada - preseljenjem ili privremenim boravkom u Dubrovniku.

Mogućnosti su velike: dobrotvorni rad, pomaganje u izgradnji, radio, propovijedanje u javnim dvoranama, koncerti, kolportaža itd.

Je li ovo izazov za tebe?
Da, ti možeš dati izvanredan doprinos otvaranju i radu novog (i starog) misijskog polja u našoj Konferenciji. U ovu akciju uključit će se ne samo *Odjek*, nego i sve crkvene službe naše Konferencije. I, svakako, tisuće braće i sestara svojim molitvama i darovima za ovaj prevažan rad. Svaki oblik pomoći je dragocjen.

Izazvani i zainteresirani za bilo koji oblik misijskog rada - neka se jave Upravi Konferencije! [512]

Literarni evanđelisti rade u Dubrovniku i 1993. godine [513]:

Mr. sc. Porobija Željko, tada student - kolportirao s knjigom: *Gdje je Bog kad pobožni stradaju?* Posjećivao je zainteresirane za Bibliju i proučavao s njima. O tom radu on piše:

Odlazak u Dubrovnik

Dok smo studirali teologiju imali smo obaveznu ljetnu praksu, što je uglavnom značilo pomaganje pastorima u crkvenim okruzima. Međutim, Antuna Prunića i mene tadašnja Hrvatsko-slovenska konferencija je u ljeto 1993. poslala na rad u Dubrovnik. Tada je trebalo nekih četrnaest sati vožnje autobusom da bi se stiglo do juga Hrvatske, cestama izvan dometa neprijateljskih topova.

U Dubrovniku je Crkva još otprije zakupila jedan mali apartman na samom vrhu Boninova (blizu istoimenog groblja), kod ljubazne i simpatične gospođe Rehak. Zgrada je bila uočljiva praktički iz svih dijelova grada. Crkva nas je opskrbila i s paketima hrane i s nešto novca za najosnovnije potrebe. Uz to su nam dali stotine primjeraka knjige Richarda Ricea, *Gdje je Bog kad pobožni stradaju?*- koju smo trebali prodavati od vrata do vrata.

U Dubrovniku su se posvuda osjećale svježe ratne rane, bila su vidljiva oštećenja na stambenim zgradama, po Stradunu, i još više na ljudskim dušama. Praktički svi s kojima smo razgovarali pričali su o bolnim ratnim uspomenama, o bombardiranjima, mjesecima u podrumu, o poginulim bližnjima. Rat se drastično odrazio i na ekonomsku situaciju – ljudi u Dubrovniku su zarađivali manje od inače lošeg državnog prosjeka, a cijene namirnica su bile barem dvaput više nego u ostalim dijelovima zemlje. Ostalo mi je u sjećanju da su npr. jaja bila triput skuplja nego kod nas u Maruševcu, pa sam u više navrata svom kolegi Antunu znao reći da bismo kudikamo više zaradili prodajom jaja nego prodajom knjiga.

Prodaja knjiga

Kad smo već kod knjiga, zapazio sam u dubrovačkim izlozima dosta njih koje su bile čak i jeftinije od dnevnog tiska (tada su novine koštale, ako me pamćenje ne vara, 1500 hrvatskih dinara). A mi smo našu knjigu prodavali po cijeni od šest tisuća dinara (i to je bio popust).

No, uspjeli smo u ta dva vrela dubrovačka mjeseca prodati nekih pedesetak primjeraka. Obišli smo praktički sve zgrade u cijelom gradu i nailazili na različite reakcije. Većina Dubrovčana je mislila da smo Jehovini svjedoci – tamo je inače tada bilo na desetke vrlo aktivnih „jehovaca“. U praksi je to značilo da bi nam stanari zalupili vrata pred nosom, prije no što bismo i stigli reći da prodajemo knjige.

[512] *Odjek* br. 20, str. 5, 1992.
[513] Intervju sa Stanom Andrić, Dubrovnik, 2009.

Stoga nam je često prva rečenica bila: „Mi nismo Jehovini svjedoci“. Tada bi nas ljudi makar saslušali, katkad popričali s nama, a znali bi nas i primiti u stan i počastiti nas sokom (neke domaćice su pravile stvarno vrhunske sokove). Jednom nas je neki čovjek strogo upitao: „A iz koje ste vi stranke?“, na što je Antun, kao iz topa, odgovorio: „Iz adventističke stranke prava!“ Čovjek je samo rekao da je to dobra stranka i kupio je našu knjigu.

Živo se sjećam jedne domaćice koja nas je htjela odmah otjerati s vrata, ali je neki njezin gost rekao: „Pusti te ljude unutra“. I onda nas je upitao: „Možete li mi u jednoj minuti reći što vi točno vjerujete?“. Ja sam tada u vrlo kratkim crtama iznio naše vjerovanje, na što se on okrenuo ovoj domaćici i digavši prst u zrak rekao: „Ovo je istina!“. Ostali smo u dugom i ugodnom razgovoru, pijuckajući neki vrlo ukusan sok od ruže.

Jednom smo se čak i okoristili time što su nas miješali s Jehovinim svjedocima. Zakucali smo na vrata jednoga stana, otvorio nam je vrata mlađi čovjek, i vidjevši nas rekao: „Evo, moja mama vas čeka!“. Mi smo šutke ušli i ne shvaćajući tko tu koga čeka. Dočekala nas je prilično slabašna žena koja nam je odmah počela govoriti o svojoj nedavnoj operaciji i o svojim vjerovanjima. Ubrzo smo shvatili da je ona prijateljica Jehovinih svjedoka, koja misli da smo i mi iz iste zajednice. Mi smo počeli lagano „otvarati karte“, što je nju zbunjivalo. Antun je primijetio da se njezin sin indiskretno vrzma oko nas i našao je pravo pitanje za njega: „Jesu li ove slike po zidovima Vaše?“. „Jesu“, uzvratio je čovjek i mi smo odmah počeli dosta ugodan razgovor o slikama. Njega je onda zanimalo tko smo zapravo mi, pa smo mu dosta govorili o onome što vjerujemo. Njemu se to dosta svidjelo, vidjeli smo ga i kasnije na njegovoj izložbi slika (u Dubrovniku inače ima dosta slikara).

Pamtim dobro i to kada nam je jednom otvorio vrata neki muškarac šezdesetih godina. Mi smo mu rekli da prodajemo knjige, da smo spremni čak dati na čitanje i da može platiti kasnije (to je bio naš marketing). On nas je šutke i strogo gledao, otvorio je knjigu i odjednom mu se licem razvuklo u blagi osmijeh: „Kupujem ovu knjigu, ali novac ću imati tek u ponedjeljak“. Mi smo opet kod njega svratili u ponedjeljak, a on je rekao da se zove Pavo i da je bio adventist dok je živio u Vinkovcima. U razgovorima je prilično jasno pokazivao žaljenje što je otišao iz Crkve.

Biblijski rad

U Dubrovniku je tada živjela samo jedna adventistica, kojoj sam zaboravio ime, a koja je bila stara i jedva pokretna. Kod nje smo znali otići subotom ujutro i imati bogoslužje. Ona nas nije mogla povezati ni s jednom osobom, pa smo sami morali tražiti prijatelje.

Jednom prilikom nas je zamolila da uzmemo njezine knjige i odnesemo ih kao donaciju Maruševcu (gdje se nalazi Adventistzičko učilište i knjižnica). Te su knjige bile zapravo stare Biblijske pouke (još iz pedesetih i šezdesetih godina), jedino vrijedno što smo našli bila je jedna talijanska Biblija iz 1893. godine. Onu gomilu pouka i sličnih knjižica nismo ni mogli odnijeti u Marušević, čak i da smo htjeli, pa smo odlučili otići i odložiti ih u obližnji kontejner za papir. Taman kad smo počeli ubacivati ove knjižice, pojavila se jedna žena i upitala nas što to radimo. „Bacamo knjige“, rekosmo joj nevoljko. „Bacate knjige!? Pa, nemojte, dajte ih meni!“, zavapila je. Mi rekosmo da su to vjerske knjige, stare, a ona je na to uzvratila da nju zanimaju sve knjige. Onda smo ih njoj odnijeli kući. I ona, njezin muž i kćer su bili slikari, neformalni i srdačni ljudi, koji su radosno prihvatili našu „donaciju“ u knjigama, te proveli dugu večer razgovarajući s nama o vjeri i svemu ostalome.

Jedno od najzanimljivijih poznanstava dogodilo se po ljetnoj žezi, dok smo čekali gradski autobus. Prišla nam je jedna starica i pitala je li možda već prošao autobus za Pile (postaja pred samim vratima starog grada). Antun je ženu zauzvrat zapitao: „A što to znači *Pile*?“, na što je starica rekla da to dolazi od grčkog *pilai,* stupovi. „O, vi znate grčki“, rekoh ja začuđeno. A ona reče: „Znam ja i grčki i latinski, bila sam nekada liječnica, išla po cijelom svijetu … a sada ne mogu poslati svojoj rodbini paket pomoći u Sarajevo“. I gotovo je počela plakati.

Ja joj tada rekoh: „Gospođo, da smo se jučer sreli, mi bismo vam već danas poslali paket u Sarajevo. Ali opet će ići konvoj za jedno dva tjedna!“ Zapravo je naš kolega, pastor Damir Šuper, koji je kao pastor u Splitu bio zadužen i za Dubrovnik, već duže vrijeme bio organizirao slanje paketa pomoći Sarajevu preko ADRA-e. Žena se jako obradovala, rekla nam gdje stanuje, a mi se neizmjerno obradovali kad smo shvatili da ona živi svega pedesetak metara dalje od nas.

Sutradan smo je već posjetili i druženje s njom nam se zauvijek urezalo u pamćenje. Ime joj je bilo Nada Carić. Radila je kao liječnica u tadašnjoj jugoslavenskoj misiji u Africi. Tamo joj je umro jedini sin. Posvojila je jednog malog Afrikanca, kojega su onda ubili u nekom građanskom ratu. Imala je vrlo bogat a i tragičan život, ali je i sa svojih osamdesetak godina bila neslomljivog duha. U više navrata smo se sreli, poslali i njezin paket u Sarajevo po pastoru Šuperu. Prije no što se vratila na Hvar, gdje joj je bilo prebivalište (tamo i postoji mjestašce Carići), jako nam se zahvalila na svemu. „Puno sam naučila o Bogu od vas“, rekla je na rastanku.

Upoznali smo u Dubrovniku i neku neovisnu kršćansku zajednicu. Ljudi su nas uputili k njima, rekavši nam da se u tamo nekom hotelu okupljaju, kako rekoše, subotari (zanimljivo je da smo u Durbovniku u više navrata čuli za subotare, iako nas tamo (prema našoj dotadašnjoj spoznaji, osim nekoliko pojedinaca) praktički nije ni bilo). Jedan dio tih vjernika nas je vrlo brzo prihvatio kao dobre prijatelje i počeli smo s njima proučavati Bibliju. Najviše mi je u sjećanju ostala jedna samohrana mlađa žena, Stana, kojoj se svidjelo to što smo pričali, ali se nekako snebivala da sad opet „promijeni vjeru“.

U ta dva mjeseca, Bog je Antuna i mene doveo u stalni kontakt s jedno petnaestak ljudi. Oni su znali da smo adventisti i s njima smo ozbiljno proučavali Bibliju. Bez obzira na sve teškoće i predrasude, u Dubrovniku sigurno ima ljudi koji bi htjeli znati pravu istinu. To smo mi osobno i vidjeli.

Epilog

Nakon dva mjeseca rada, Antun i ja smo se vratili natrag na studij teologije. S prijateljima iz Dubrovnika smo održavali kontakte koliko god je to bilo moguće u tim vremenima prije Interneta i sličnog. Nisu svi ni imali telefone. Sljedeće sam godine opet uspio nakratko tamo otići, dok smo u Splitu pomagali na evangelizaciji pastora Nikolausa Satelmajera. Da smo mogli ostati duže u Dubrovniku, uvjeren sam da bi bilo puno više plodova. Neke prijatelje više nikada nismo ni vidjeli ni čuli. Saznali smo da je onaj bivši adventist Pavo nedugo potom umro.

Devet godina nakon našeg dubrovačkog ljeta pratio sam profesora dr. Georgea Knighta, gosta iz SAD-a, na putu u Split. U splitskoj je mjesnoj crkvi to onda bila posebna subota. Ne samo zbog dolaska posebnog gosta, nego i zbog radosnog događaja krštenja jedne subote. Krštena je Stana Andrić, upravo ona koja se ranije snebivala da opet „promijeni vjeru“. Svaki trud kad-tad rodi plodovima. Kada i kako – o tome odlučuje Bog, a ne ljudi.[514]

Prunić Antun,[515] student – kolportirao s knjigom: *Gdje je Bog kad pobožni stradaju?*

Ovdje iznosi kratki osvrt na svoj rad u Dubrovniku:

U Dubrovniku smo kolportirali i misionirali tijekom 1993. 1994. i 1995. godine. Sva tri ljeta smo sustavno obrađivali cijeli Dubrovnik i prigradsko naselje Mokošicu „od kuće do kuće“. Sudionici tih misijskih djelovanja bili su: Željko Porobija 1993., Zlatko Musija 1994., Ante Prunić 1993. 1994., te Niko P. Kraljević i Mladen Antičević.

Povremeno su nas posjećivali mlađi vjernici iz Splita, Ilija Kurbaša i Tihomir Gudelj.
Prve godine smo nudili samo knjigu *Gdje je Bog kad pobožni stradaju?,* autora Richarda Ricea i narudžbenice *Dopisne biblijske škole*.

Naredne dvije godine proširili smo fond knjigama novijih izdanja kuće *Znaci vremena*. U prosjeku bismo dnevno prodali jednu do dvije knjige. Ponekad i više. Kako smo upoznavali ljude tako smo ih zdušno posjećivali i svjedočili im.

Stalnim komuniciranjem, prije i poslije podne, krug poznatih se širio, tako da smo svakoga dana, uz kolportiranje posjećivali po nekoliko osoba ili obitelji u njihovim domovima.

> Upoznali smo umirovljenu liječnicu, koja je radila za Svjetsku zdravstvenu organizaciju (WHO)[516] u Africi i na drugim mjestima u svojstvu pedijatra. Kupila je više naših knjiga. Često smo se družili.

> Upoznali smo šeficu jednog odjela robne kuće koja je kupila dvadesetak knjiga *Gdje je Bog kad pobožni stradaju?* i uvrstila ih u ponudu na odjelu knjiga te robne kuće uz knjige drugih izdavača.
> Upoznali smo jednu samostalnu krojačicu, gostoljubivu, marljivu i vjernu poput Tabite i Lidije iz Biblije. Poznavala je Bibliju i iskreno se molila te smo je smatrali sestrom u vjeri a to je kasnije i postala, učinivši zavjet biblijskim krštenjem.

> Upoznali smo jednog akademskog slikara i njegove roditelje, s kojima smo otvoreno razgovarali o duhovnim i svjetovnim temama.

> Upoznali smo slikarsku obitelj, kojoj smo ostavili na čitanje različitih brojeva iz serijala *Pouke iz Biblije*. Rado su nas primili u svoj dom i često smo se družili.

> Upoznali smo tajnicu jednog pomorskog fakulteta, koja je kupila nekoliko ponuđenih knjiga, među kojima su bile i *Koraci prema Kristu* i *Čežnja vjekova* poznate autorice Ellen. G. White.[517]

---

[514] Iz intervjua s tadašnjim kolporterom mr.sc. Željkom Porobijom.
[515] Antun Prunić je osobno kolportirao u Dubrovniku s još nekim svojim kolegama, tada svi odreda studenti teologije.
[516] World Health Organization
[517] Ellen G. White je najplodnija spisateljica SAD-a i najprevođeniji autor u povijesti SAD-a.

> Upoznali smo inžinjera nautičkog strojarstva i njegovu majku, koji su nam više puta otvarali svoja vrata i prihvaćali duhovne teme u svom domu i srcu.

> Upoznali smo jednog umirovljenika – bivšeg direktora jedne putničke agencije i često s njim komunicirali u njegovu domu i izvan doma, uz ostvarenje iskrenog prijateljstva.

> Upoznali smo umirovljenicu – suprugu jednog pomorskog kapetana te s njom često kontaktirali u njihovu domu i kod njezine rodbine. S njom smo proučavali Bibliju i stekli veliko povjerenje do te mjere da je bila spremna povjeriti ključ svojega stana, koji je sadržavao stotine suvenira i umjetničkih slika sa svih kontinenata. Vjerovala je Bogu i imala je povjerenja prema adventistima sedmoga dana.

Upoznali smo još puno iskrenih osoba svih dobi i različitih zanimanja s različitim problemima, tragedijama, ostvarenjima i radostima. Među njima je bio student medicine, dva studenta rimokatoličke teologije, srednjoškolci, rokeri, poreznici, ugostitelji i dvije različite osobe koje imaju rodbinu među adventistima.

Jedne godine smo preplavili stari grad narudžbenicama Dopisne biblijske škole, dijeleći ih u ruke šetačima, posjetiteljima restorana i na otvorenim mjestima za sjedenje diljem ulica, uličica i trgova.
Cilj nam je bio upoznati ljude s porukom o Božjem kraljevstvu i Njegovim načelima. Rimljanima 12,11.[518]

Kolportaža se nastavlja i tijekom 1994. godine.

Godine 1994. dolazi niz volontera koji kolportiraju u Dubrovniku: Musija Zlatko, Antičević Mladen, Aldenat Jasna iz Slavonskog Broda - poslala ju je Adventistička crkva Zagreb 1. Zatim Sušić Ratko i Katarina, Golemac Dado i Ivana i drugi.

Dr. Satelmajer Nikolaus iz SAD-a je posjetio Dubrovnik i održavao predavanja s pastorom Damirom Šuperom, tada iz Splita.

Gosti su stanovali u garsonjeri u Mihanovićevoj ulici kod g-đe Rehak u Dubrovniku i u Mokošici u ulici Od izvora 76. Također su stanovali kod gospođe Stane Andrić, u ulici Između dolaca 12.

Tijekom 1996. sljedeći literarni evanđelisti su radili u Dubrovniku[519]:

Bučko Radosav i Rahela koji su kolportirali i držali štand s knjigama u Dubrovniku te posjećivali zainteresirane obitelji i s njima proučavali Biblijske istine.

9.4. Predstavnici ADRA-e u Dubrovniku 1996. i 1998.

Velimir Šubert, Direkror ADRA-e i Damir Šuper, pastor Splitskog crkvenog okruga, posjetili Dubrovnik.

ADRA je u vrijeme djelovanja pastora Damira Šupera u Dalmaciji posebno pomagala pučanstvu Dubrovnika, koje je znatno stradalo u Domovinskom ratu. Prema svojemu programu pomoći i obnove, ADRA je razvijala i materijalnu i duhovnu potporu postradalima. Tako je i u Dubrovniku pastor Damir Šuper organizirao humanitrani koncert glazbene

[518] Ante Prunić, Čakovec, 15.10.2010.
[519] Intervju: Stana Andrić, Dubrovnik, 2008.

skupine Agape iz Zagreba, niz različitih predavanja u okviru Duhovne obnove, degustaciju zdrave hrane i prikladnu pomoć u hrani, lijekovima i odjeći najugroženijim skupinama, kao što su dječji domovi, domovi za stare i nemoćne, centri za prognane i izbjegle te bolnica i drugi.

Mediji su jednom, prigodom posjeta ADRA-inih čelnika Dubrovniku, pastora Velimira Šuberta i pastora Damira Šupera pod naslovom Doprinos materijalnoj i duhovnoj obnovi, objavili:

> Donacije humanitarne organizacije ADRA sa sjedištem u Washingtonu D.C. SAD, koja djeluje u preko stotinu zemalja, pristižu na dubrovačko područje još od 1992. Želja je ADRA-inih članova pridonijeti kulturnom oživljavanju Dubrovnika."[520]

Prof. Drago Obradović održao je u Dubrovniku niz predavanja pod nazivom: Arheologija potvrđuje Bibliju.[521] Uz početak ciklusa predavanja o arheološkim otkrićima u biblijskim zemljama mediji u Dubrovniku su 1996. godine objavili:

> "U Međunarodnome središtu hrvatskih sveučilišta do petka 22. ožujka ugledni arheolog Drago Obradović predaje o biblijskim (arheološkim) otkrićima u cilju duhovne potpore pučanstvu dubrovačkoga kraja."[522]

Zanimljivo je da je na kraju serijala održanog u Dubrovniku jedan nazočni slušatelj, inače profesor, zatražio riječ i rekao: "Poštovani profesore Obradović, dozvolite mi da Vam se u ime svih slušatelja zahvalim što ste nas u proteklih pet večeri doveli do Biblije. Sada bi bilo dobro da nas u narednih pet večeri uvedete u Bibliju i upoznate s njezinim značenjem za pojedinca, društvenu zajednicu i kulturu uopće."

Glazbena skupina Agape iz Zagreba posjetila je Dubrovnik 16. ožujka 1996. godine na poziv pastora Damira Šupera te održala humanitarni koncert u kazalištu Marin Držić.

Janko Poljak, umirovljeni pastor iz Zagreba, posjećivao je zainteresirane za proučavanje Biblije u Dubrovniku.

Prim. dr. sc. Nevenka Blažić - Čop održala je zdravstveni tečaj za odvikavanje od pušenja pod nazivom: Petodnevni plan odvikavanja od pušenja. Zanimljivo je da je Adventistička crkva poklonila dosad zainteresiranima milijun traktata *Kako prestati pušiti?*. Autori iz Zagreba, prim. dr. sc. Nevenka Blažić-Čop i prim. dr. sc. Veljko Đorđević izdali: *I vi možete prestati pušiti*. Knjižica tiskana u 16 izdanja.

---

[520] *Slobodna Dalmacija*, 19. ožujka 1996.

[521] Drago Obradović je napisao istoimenu knjigu, kao i naziv serijala, *Arheologija potvrđuje Bibliju*. Inače je predavao na Adventističkom teološkom fakultetu u Maruševcu kraj Varaždina, gdje je predavao Biblijsku arheologiju, hebrejski, Povijest civilizacija i druge predmete. Sada je profesor emeritus i ugledni je gost na mnogim inozemnim i tuzemnim učilištima.

[522] *Slobodna Dalmacija*, 20. ožujka 1996. godine.

Dado i Ivana Golemac[523]radili su u Dubrovniku od 20.11.1996. do 31.12.2000. godine. Pozvao ga je Janko Poljak, umirovljeni pastor, svojedobno predsjednik Zapadne crkvene oblasti, da s obitelji ode i radi kao misionar u Dubrovniku.

Dado je glazbeno nadaren, vesele naravi, dobroćudan, voli ljude. Ista ja takva i njegova supruga Ivana. Imaju dvije kćeri: Saru i Danijelu. Dado se zaposlio u *Čistoći*. Čistio je ulice. Međutim, u slobodno vrijeme svirao je na skalinama, na Stradunu. Stekao je mnoge prijatelje. Upoznao se s poznatim kantautorom Ibricom Jusićem, s mnogim uglednim profesorima, u knjižnici, s novinarima radio Libertasa, učestvovali su u prigodnim emisijama, u školi... S njim su svirali i Ivan Miletić iz Bjelovara i Igor Cvek iz Zagreba. Dijelili su zainteresiranima Bibliju Novoga zavjeta, časopise duhovnoga sadržaja i prospekte *Dopisne biblijske škole*.

Često su odlazili u dom stare vjernice Zore Simatović, koja je tamo decenijama svjedočila o adventnoj nadi.

U iznajmljenom stanu je Dado sa suprugom vikendom ugošćavao po 10-15 a nekada i dvadesetak prijatelja. Pjevali su duhovne pjesme, molili se i proučavali Bibliju. Najčešće su se u tjednu okupljali u male skupine u večernjim satima, poslije poslovnih obveza, i proučavali aktualne biblijske teme.

Uslijedili su posjeti Dubrovniku i godine 1998.[524]

Mnogi pastori i dobrovoljni suradnici posjetili su Dubrovnik i određeno vrijeme proveli na tom području, dajući svoj pridonos u propovijedanju te na zdravstvenom i humanitarnom planu. Evo nekih imena koja su zabilježena u kronici:

Pastor Miroslav Đidara u svojstvu tajnika Konferencije za misiju, promicanje evanđelja, posjetio je Dubrovnik.

Jakovac Stjepan, pastor iz Australije, inače svjetski putnik i poznati evanđelist, koji se služi tehnikom izlaganja tema *u riječi i slici*, posjetio Dubrovnik sa Zlatkom Musijom te izrazio spremnost održati evanđeoski niz predavanja u Dubrovniku.

Osobe koje su dodatno dale podršku osnutku Adventističke crkve svojim povremenim dolaskom u Dubrovnik a koje su u to vrijeme obnašale administrativne dužnosti u Hrvatsko-slovenskoj konferenciji su: pastor Lenart Karlo i Đurđica, pastor Kuburić Srećko i Jasminka, pastor Marušić Mladen i Ljubica, pastor Posavac Damir, pastor Marin Dragutin, pastor Matak Dragutin sa sinovima Pavlom i Andrijom.

---

[523]*Intervju* od 28.12.2008.
[524] *Isto*

Krstić Vidica[525], radila je u Dubrovniku kao vjeroučiteljica. Posjećivala je domove zainteresiranih i iznosila osnovne istine Biblije - vjeronauk za odrasle. Simatović Zora (djevojačko prezime Lezibat) bila je dugo godina vjernica u Dubrovniku. Njezin suprug bio je bankar, inače s otoka Korčule. Ona je bila krštena u Osijeku, kamo je išla u posjet k sestri i zetu Wisner. Umrla 20. rujna 2001. u Dubrovniku.

Zanimljiv članak je objavljen u *Adventističkom pregledu* krajem 1999. godine o planskom razvoju adventističkog djela na jugu Hrvatske, a posebice u Dubrovniku:

> Hrvatska konferencija pokrenula je jedan od osobito vrijednih misijskih planova za 21. stoljeće. Najjužniji drevni hrvatski grad, poznat diljem svijeta, a nedovoljno pokriven navještanjem evanđelja, bit će središte propovijedanja Radosne vijesti već u prvim mjesecima 2001. godine.
>
> Projekt, koji je podržala i Transeuropska divizija Adventističke crkve sa sjedištem u Londonu, obuhvatit će niz zdravstvenih predavanja, audiovizualne programe poput arheologije i proročanstava, koncerte duhovne glazbe i seminare za brak i obitelj.
>
> Evangelizacijski program održao bi se kao završni dio cjelokupnog programa "Dubrovnik 2000." , a biblijski rad bio bi povjeren pastoru koji bi rado proveo neko vrijeme u Dubrovniku.
>
> Osobita podrška ovom projektu bili bi mladi poslovni ljudi, koji bi sa svojim djelatnostima pristigli u ovaj lijepi grad i tako tvorili jezgru misijskog rada.[526]

Zanimljivo je da se taj projekt nije ostvario još narednih deset godina. Tek će na Izbornom saboru Adventističke crkve 2011. biti izglasovan zaključak da se Dalmaciju i Liku proglasi misijskim poljima. A tek 2013. će se početi poduzimati sustavni koraci u Dalmaciji. Naime, zastupnici su razmatrali misijsku zapuštenost Dalmacije i Like i donijeli su zaključak da se nešto sustavno poduzme. Sačinjen je prijedlog i usvojen, da se u Splitu osnuje misijska škola za mlade. Poziv mladima da odvoje jednu godinu koju će provesti na radu u misiji u Dalmaciji.

Osnovni problem koji se vidi u vezi s radom Adventističke crkve u Dalmaciji je:

- Nepostojanje konkretnog dugoročnog plana,
- nepostojanje budžeta i
- nepostojanje kadrova.

Sve što je poduzimano bilo je sporadično ili kratkotrajno. Jedino je od 1938. u Splitu kontinuirano delegiran pastor. A od 1972. i u Zadru. No, s obzirom na ogromnu udaljenost mjesta i otoke, to je uvijek bilo nedostatno.

Sukladno svom programu koji se prepoznaje u crkvenim službama - odjelima, Adventistička crkva ima posebnu službu za prosvjetni rad - ili misiju. Ta misija se velikim

---

[525] Krstić Vidica, inače laborantica i vjeroučiteljica, udana Ostojić, sada živi u mjestu Ovči, kraj Beograda u Srbiji. U to vrijeme je radila u R. Hrvatskoj kao vjeroučiteljica, pa i u Dubrovniku.
[526] *Adventistički pregled*, br. 6. str. 28. 1999.

dijelom oslanja na laikat, jer se preko njega pokazuje smisao misije izvan crkvene zajednice. Pišući knjigu koja daje kratku povijest o vjerskim zajednicama[527] u RH, dvojac: profesorica dr. A. Marinović-Bobinac[528] i profesorica dr. D. Marinović-Jerolimov izdvajaju ove službe u Adventističkoj crkvi:

Djelatnosti su podijeljene prema odjelima (na razini mjesne crkve i na višim organizacijskim razinama):

- odjel za djecu i mladež
- odjel za obitelj
- odjel subotnje škole
- odjel misijskog djelovanja
- odjel službe upravljanja
- odjel za odgoj i obrazovanje
- odjel za zdravstvo i umjerenost
- odjel za javnost i vjersku slobodu
- odjel za nakladništvo
- odjel za propovjedničku službu te
- odjel za komunikacije

> Na svjetskoj razini adventisti sedmog dana predstavljaju mozaik rasa, jezika i etničkih skupina.[529]... Ciljana misija: Evangelizacijska i misijska djelatnost vrlo je razvijena. Obuhvaća javna predavanja, Dopisnu biblijsku školu, radio i tv-emisije, zdravstvene programe i karitativnu djelatnost. Smatra se da je životni primjer nezamjenjiv u širenju vjere.[530]

10. Rad Adventističke crkve u Kninu

U Kninu je Adventistička crkva zvanično osnovana 1997. godine. Međutim, prema crkvenim knjigama, pojedinci su tu živjeli već od 1960- ih.

Budući da su za vrijeme Domovinskog rata mnogi Hrvati iz BiH doselili u Knin, a inače je postojala velika humanitarna potreba, ADRA je pomagala u hrani, dijeleći pomoć svima koji su bili u potrebi, dok je bilo izvora pomoći.

---

[527] Knjiga daje kratak presjek nastanka i vjerovanja za 40 vjerskih zajednica u RH.
[528] Inače savjetnica za visoko školstvo predsjednika države Ive Josipovića. On je čitao tu knjigu i tako je ona došla u najuži krug pri izboru na tu dužnost.
[529] Marinović-Bobinac, A. & Marinović-Jerolimov, D. (2008.) *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*, str. 235. Zagreb: Prometej & Udruga za vjersku slobodu u RH
[530] *Isto*, str. 241.242.

Mora se istaknuti da su razne strukture u gradu bile susretljive: od poduzeća koja su besplatno dala na raspolaganje skladišni prostor za humanitarnu pomoć ADRA-i do Pošte, Elektre, Vodovoda i drugih.

ADRA je sprovodila i program za starija domaćinstva u okruženju Knina. Preko četrdeset domova je dobilo po kozu koja se je uskoro trebala ojariti. Tako su imali mlijeka. A koza puno ne traži. Ugovor je bio da dogodine vrate ADRA-i jedno žensko jare. ADRA je tu jarad sakupila, podigla i dogodine opet dijelila dalje po kozu siromašnim domaćinstvima u regiji. Mnogi su to cijenili i držali su se ugovora. No, neki su uzeli kozu, zaklali je i pojeli. Djelatniku ADRA-e su kazali, kad je bilo vrijeme da vrate žensko jare, da je koza uginula.

Održavana su javna predavanja u gradu. Bilo je stranih predavača i domaćih. Od domaćih su predavanja u javnom prostoru održavali: prof. mr. Drago Obradović, pastor Damir Posavac, mr. Srećko Kuburić, pastor Ivan Đidara i drugi. Programi su se odvijali pod zajedničkim naslovom Duhovna obnova.

11. Školstvo u sustavu Adventističke crkve

Odgojno djelo kod adventista uopće počinje ranih 1870-ih godina osnivanjem škola. Danas adventističke škole pohađa 1 673 580 učenika i studenata u 7 804 osnovnih, srednjih škola i sveučilišta, u 145 zemalja. Od toga je osnovnih škola 5 899, srednjih škola 1 748 te 47 škola za osposobljavanje laika i drugih djelatnika putem tečajeva.

Dva časopisa održavaju komuniciranje među profesionalnim nastavnim kadrom: *Dialogue* (u 110 zemalja na 4 jezika: engleski, francuski, portugalski i španjolski) i *Journal of Adventist Education.* Najpoznatije adventističko učilište je Andrews u SAD-u. Nosi ime Johna Nevinsa Andrewsa, prvoga adventističkoga misionara, koji je poslan u Europu u Basel u Švicarskoj.

Pastor Jovan Slankamenac bio je predsjednik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti od 1967. – 1984. Dolazi na dužnost predsjednika Unije crkvenih Oblasti kad ateistička revolucija postupno posustaje. Pokreće osnutak Srednje vjerske škole u Maruševcu pored Varaždina 1970. Budući da je u Rakovici kraj Beograda širenjem naselja, prošla cesta sredinom školskog imanja, Adventistička teološka škola je morala biti preseljena u Maruševec, gdje je već postojala infrastruktura (1974.). Ona danas djeluje s pravom javnosti i priznata je škola u R. Hrvatskoj. Pohađaju je adventistička i neadventistička djeca.

Osnivanje je trebalo pomoći adventističkim učenicima da mogu završiti srednju školu kako bi se mogli upisati na fakultet. Neki zbog izbacivanja iz srednje škole, jer nisu išli subotom na nastavu iz vjerskih razloga, nisu mogli nastavljati školovanje.

Pastor Slankamenac je pokrenuo i osnivanje Adventističkog teološkog fakulteta u Maruševcu 1974.

Kroz sustav adventističkih škola u Maruševcu kraj Varaždina, prošlo je preko 1600 učenika i studenata od osnutka 1970. do 2010. godine.

Dopisna biblijska škola je osnovana 1969. godine. Prema statistikama dopisnu školu je u XX. stoljeću, od njezina osnutka, pohađalo u raznim tečajevima, 500 000 polaznika. Kasnije će 2007. biti uvedena i Elektronička biblijska škola.

Kada je nastupila nova vlast u RH dogodio se značajan iskorak nabolje u odnosima Adventističke crkve i Vlade RH. Školovanje je bitno za svaku društvenu i vjersku skupinu u društvu. U Adventističkoj crkvi školstvo zauzima vrlo značajno mjesto u njezinoj misiji. Na tom planu je Vlada izdala dokument koji se smatra demokratskim i povjesnim.

Budući da su adventistička djeca zbog prigovora savjesti izostajala s nastave subotom iz vjerskih razloga, čelnici Crkve su zatražili od Vlade RH da tolerira takav njihov izostanak. Vlada RH, njezino Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, dalo je vrlo korektan odgovor. Odobrilo je da se tolerira izostanak učenika Adventiističke crkve subotom i mogućnost polaganja ispita u neki drugi dan, osim subotom (što se dogovara sa svakim fakultetom posebno).

Takav potez Vlade RH primljen je s odobravanjem među adventističkim učenicima. Tako su i oni mogli nastaviti školovanje na fakultetima, što u ateističkom sustavu gotovo nije bilo moguće, jer su bivali isključeni iz srednjih škola nakon određenog broja "neopravdanih" izostanaka s nastave i zbog "lošeg" vladanja.

Ateistički sustav je srednjoškolsko obrazovanje držao neobaveznim i zato su učenici bivali isključeni iz škole kada su nakupili određeni broj neopravdanih sati. Zbog toga su mnoga adventistička djeca bila prikraćena kada je riječ o daljnjem školovanju a mnogi su otišli u inozemstvo (koji su mogli financijski to podnijeti i koji su bili uporni) i tamo nastavili školovanje ali tamo i ostali. Mnogi od njih su rasijani po svijetu, postigli najviše diplome u školovanju i rade kao direktori škola, misionari, profesori, neki čak rade i u NASA-i. Gotovo tridesetak od njih je postiglo doktorsku titulu, ali izvan domovine. Svi koji su dosad doktorirali a rade u R. Hrvatskoj doktorirali su u inozemstvu i vratili se. Dakle, za stotinu i više godina, još nijedan nije doktorirao u RH. Nadaju se da će se i takav trend promijeniti.

Zanimljivo je zapaziti da Rimokatolička crkva ima najjači školski sustav na svijetu. Odmah na drugom mjestu je Adventistička crkva. To samo pokazuje da su te dvije Crkve prepoznale važnost školstva, uložile su i ulažu ogromna sredstva u tu granu svojega djelovanja. (Dakako, ulažu i drugi, ali u ovim spomenutim slučajevima je to izrazito zastupljeno u praksi.) A dobro školovani i obrazovani vjernici postaju pokretačke snage u svakom društvu

Vrlo značajan dokument Vlade RH za adventističke školarce[531]

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO PROSVJETE, KULTURE I ŠPORTA
Zagreb, Trg burze 6
Telefon 041/411-122*Fax 041/410-492

Kl. oznaka: 602-01/92-01-41
Ur. brojr: 532-02-4/3-92--05

Zagreb, 4. ožujka 1992.

SKUPŠTINA OPĆINE
Tijelo ovlašteno za školstvo
- S V I M A -

Ovom Ministarstvu obratila se pismom Zapadna oblast Kršćanske adventističke crkve, Zagreb, Prilaz Gjure Deželića 77, s molbom da se učenicima ove Crkve opravdaju izostanci s nastave subotom.

U svezi s ovim zahtjevom obavljen je razgovor u Ministarstvu prosvjete, kulture i športa s predstavnicima navedene Crkve. Tom prilikom je konstatirano da učenici pripadnici Adventističke crkve ne izostaju s nastave subotom zbog nemarnog odnosa prema školi i svojim školskim obvezama, nego što je pripadnicima ove Crkve subota neradni dan, pa su razumljivi razlozi njihova izostanka s nastave tog dana.

U školama je izravni rad u nastavi organiziran kao petodnevni radni tjedan, osim u slučajevima kad se zbog posebnih prilika radi i subotom, pa se smatra da izostanci učenika pripadnika Adventističke crkve s nastave neće školama činiti veće teškoće u organiziranju i izvođenju nastave.

Ako se u školi zbog opravdanih razloga izvodi nastava i subotom potrebno je, ukoliko je moguće, načiniti raspored sati tako da se subotom ne izvodi nastava sa samo jednim ili dva sata nastave tjedno. To je potrebno zbog toga što u protivnom učenici pripadnici Adventističke crkve tijekom cijele školske godine ne bi mogli sudjelovati na nastavi iz predmeta koji se izvode samo subotom.

Škola je dužna omogućiti učeniku polaganje predmetnog ispita iz predmeta iz kojega nije mogao biti ocijenjen zbog toga što se nastava toga predmeta izvodila samo subotom, a učenik je nije mogao polaziti iz vjerskih razloga. Trošak u svezi s polaganjem ovoga ispita snosi učenik.

Molimo vas da s naprijed navedenim upoznate sve ravnatelje osnovnih i srednjih škola na vašem području djelovanja.

POMOĆNIK MINISTRA
Prof. dr. Stjepko Težak

[531] *Odjek*, br. 21. str. 17. Zagreb, 1992.

Dostaviti:
Zavod za školstvo, ovdje
Prosvjetne inspekcije, ovdje

12. Javni mediji Adventističke crkve

12.1. Izdavaštvo

Adventistička crkva propovijeda na 901 jeziku, od toga literatura se tiska na 372 jezika. Izdavačkih kuća i ogranaka ima 63. Literarnih evanđelista (kolportera) ima 6 975. Ima 13 medijskih centara (radio i televizija).

Najstariji časopis *Znaci vremena* odigrao je značajnu ulogu u samim počecima širenja adventističke vijesti u Dalmaciji. Najviše su ga širili vjernici tamo gdje su živjeli a kolporteri su ga odnosili u mjesta gdje nije bilo adventističkih vjernika. Na hrvatskom jeziku počeo je izlaziti 1910. godine.

Zbog Drugog svjetskog rata jednio je vrijeme bio prestao izlaziti. Prvi broj je izišao poslije Drugog svjetskog rata 1969. godine u Zagrebu kao *Znaci vremena* - časopis za promicanje duhovne kulture u obitelji na hrvatskom jeziku. Za vrijeme SFRJ više godina je naklada iznosila 20 000 primjeraka svaka tri mjeseca. Zbog Domovinskog rata 1991. opet je izlaženje bilo jedno vrijeme u prekidu. Počeo je izlazit 2000. i od tada izlazi tromjesečno.

Drugo glasilo Adventističke crkve je *Glasnik* koji redovito izlazi dvomjesečno od 1956. i izlazit će do 1991., kada u R. Hrvatskoj prestaje izlaziti zbog rata. Umjesto njega će izlaziti od 1993. *Adventistički pregled*.

Pastor Jovan Slankamenac bio je predsjednik Jugoslavenske Unije crkvenih Oblasti od 1967. – 1984. Slankamenac sa suradnicima pokreće niz inicijativa u izdavaštvu Crkve, među kojima je glavnu ulogu odigrao pastor Velimir Šubert. Po naravi radoholik, taktičan, nemirnog sanjarskog duha koji stalno gleda tri milje unaprijed, koji stalno hrabro dolazi s novim idejama, kojega zbog obzirnosti prema ateističkom sustavu predsjednik Unije stalno "koči", jer ne zna u što bi se nešto od novih ideja i planova moglo izroditi, zaljubljenik u izdavaštvo, daje svoj izvanredan doprinos ovom važnom mediju.[532]

Poslije razgovora s predsjednikom Komisije za odnose s vjerskim zajednicama g. Zlatkom Fridom i uz pristanak poglavarstva Grada Zagreba, 1969. godine, osnovan je Centar za istraživanje Biblije, dokumentaciju i informacije *Znaci vremena*, prvi i jedini tada legalno registrirani duhovni centar takve vrste. Taj posao registracije obavio je pastor Velimir Šubert, tada tajnik Zapadne oblasti sa sjedištem u Zagrebu.

[532] Đidara, I. *Nova nada*, str. 117-120.

Direktor izdavačke kuće *Znaci vremena* bio je dugo godina, kao osnivač, pastor Velimir Šubert za vrijeme SFRJ. No, od osnutka R. Hrvatske prvi direktor izdavačke kuće bio je pastor Ivan Đidara (1992. - 1993.), zatim pastor Karlo Lenart (1993. - 1995.), pastor Drago Obradović (1995. - 2003.) te kasnije pastor Miroslav Đidara (2003. - 2006.), pastor Josip Perišić (2006. - 2011.) te ekonomist Mario Šijan (2011. -).

Kasnije će, 2002. godine biti osnovana i izdavačka kuća *Adventus*. Tadašnja Hrvatska konferencija adventističke crkve za RH bit će osnivač. Adventus je otvorio knjižaru Libar u Splitu, u kojoj su se prodavale sve vrste Biblije, na mnogim jezicima te duhovna literatura adventističkih i drugih izdavača te stručna teološka literatura. Prvi direktor *Adventusa* bio je pastor Drago Obradović (2002.) te pastor Drago Matak (2002. - 2006.).

Pored ovih najvažnijih časopisa i izdavačkih kuća spomenimo i sljedeće:

Život i zdravlje - časopis za promicanje prirodnih zdravstvenih načela. Smisao časopisa je životni stil, način prehrane i održavanje u dobroj kondiciji osobe u njenoj cjelovitosti (tzv. holistički pristup) za što se zalaže Adventistička crkva.

U tu je svhu 1971. godine organiziran Centar za proučavanje i promicanje prirodnih zdravstvenih načela *Život i zdravlje* koji je izdavao istoimeni časopis 1972. - 1991. Časopis *Život i zdravlje* izlazio je prije Drugog svjetskog rata, ali je zbog rata prestao izlaziti, a isto se dogodilo i 1991.

Press bilten ZVONO (Znaci vremena objavljuju novosti) započeo je izlaziti 1973. godine na hrvatskom, srpskom i engleskom jeziku. Bilten su primale sve općine u SFRJ, župni uredi, veleposlanstva i mediji. Cilj je bio da postoji stalna komunikacija s relevantnim predstavnicima domaće i inozemne javnosti.

Časopis za promicanje vjerske slobode - *Vjerska sloboda* počeo je izlaziti 1978.[533] i objavio materijale s Prvog svjetskog kongresa za vjersku slobodu, održanog u Amsterdamu 1977. g. Za člana IRLA-e (*International Religious Liberty Association*) je 1970. uz dotadašnje članove Glavnog odbora Unije crkvenih oblasti za Jugoslaviju Jovana Slankamenca, predsjednika Unije i Radoša Dedića tajnika Unije za vjersku slobodu, izabran je i predstavnik iz Zagreba Velimir Šubert.

12.2. Adventistički radio i TV programi

Godine 1971. osnovan je AWR (*Adventist World Radio*) - Adventistički svjetski radio. Godine 1972. pokrenute su radio emisije i na hrvatskom jeziku. U ono vrijeme bio je to

[533] Službeno glasilo IRLA-e.

izvanredan iskorak da se propovijeda Evanđelje preko medija koji je bio strogo kontroliran od komunističkih vlasti. Zato emitiranje kreće iz inozemstva.

Prve radio emisije snimane su u Hrvatskoj a emitirane su iz Portugala i s Malte, za južni dio Europe. Bio je to pokušaj da se Evanđelje približi stanovništvu u komunističkim zemljama pa i Hrvatskoj.

Prvi radiospikeri na hrvatskom jeziku bili su pastori Ivan Đidara i Ivan Brechelmacher.

Posljednjih godina postoji mogućnost praćenja dvadesetčetverosatnih adventističkih TV emisija na engleskom i još nekim europskim jezicima kao što su njemački, francuski, ruski, poljski itd. Iz Sjedinjenih Američkih Država emitiranje vrši 3ABN, a iz Engleske *Hope Chanel*.

Budući da sve više mladih razumije engleski, to je prilika da upoznaju poruke Biblije i preko ovog medija. Takvi programi omogućuju praćenje i onima koji su na moru, otočanima, koji ne mogu biti u većim gradovima u kojima se odvijaju evanđeoski programi. Oni mogu pratiti predavanja preko radija i TV programa, što je važno i za Dalmaciju.

U najnovije vrijeme u RH postoji internetska televizija pod naslovom *TV-hope.hr* koja ima probno emitiranje a koju su osnovali adventistički volonteri entuzijaste, uloživši svoja sredstva u studio, opremu i stvaranje programa (od gostiju volontera). Oni proizvode ili snimaju materijale iz područja zdravlja, prehrane, rekreacije, teologije, psihologije, sociologije i sl. te distribuiraju zainteresiranima.

13. Ugovor Adventističke crkve s Vladom RH

U Zagrebu je 4. srpnja 2003. godine sklopljen važan Ugovor između Republike Hrvatske i Evanđeoske (Pentekostne) crkve u RH, Kršćanske adventističke crkve u RH i Saveza baptističkih crkava u RH.[534] Sklapanje tog i takvog ugovora je dokaz o visokim demokratskim standardima koje zastupa Vlada RH.

Značajan dio toga Ugovora za Adventističku crkvu predstavlja članak 22, koji glasi:

> Vlada Republike Hrvatske, na temelju članka 9. stavka 1. Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica ("Narodne novine broj 83/02, u daljnjem tekstu: Zakon)
>
> i
>
> Evanđeoska (Pentekostna) crkva u Republici Hrvatskoj, Kršćanska adventistička crkva u Republici Hrvatskoj i Savez baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj (u daljnjem tekstu: Crkve), sklapaju neovisno, samostalno i svaka za sebe

[534] Kolarić, Juraj; *Ekumenska trilogija*, str. 1288-1297, Prometej, Zagreb, 2005.

UGOVOR
O PITANJIMA OD ZAJEDNIČKOG INTERESA
(u daljnjem tekstu: ugovorne strane)

* pozivajući se na odredbe Ustava Republike Hrvatske, te međunarodne konvencije i standarde,

* prepoznajući društveno korisno djelovanje pojedinih Crkava u vjerskom, kulturnom i obrazovnom području,

* želeći urediti odnosena području odgoja, obrazovanja i kulture, te dušobrižničku skrb hza vjernike u kaznionicama, zatvorima i odgojnim zavodima, bolničkim zdravstvenim ustanovama i ustanovama za socijalnj skrb, kao i za vjernike pripadnike Oružanih snaga i Policije,

* u namjeri stvaranja i održavanja boljih uvjeta vjerskog djelovanja,

* u nastojanju osiguranja materijalnih uvjeta za vjersko djelovanje,

* u cilju uzajamne suradnjue za dobrobit svih građana bez obzira na vjersko uvjerenje, sporazumjele su se kako slijedi:

...

Članak 22

Za Kršćansku adventističku crkvu biblijski dan odmora u tjednu je subota, u skladu s kojim se vjerniku ove crkve priznaje pravo na izostanak s posla, s fakulteta i iz škole, te oslobađanje radnih obveza u vojsci, policiji i kazneno-odgojnim ustanovama, i to od zalaska sunca u petak do zalaska sunca u subotu. Na zahtjev, koji podnosi vjernik, određuje mu se individualni raspored. Vjernik zaposlenik radne sate nadoknađuje radnim danom, nedjeljom ili blagdanom bez prava na posebnu naknadu.

Ovaj članak neće se primjenjivati u slučaju neodložnih potreba, prirodnih nepogoda, te ratnih i humanitarnih kriza.

...

Zagreb, 04. srpnja 2003.

dr. Peter Kuzmič
Predsjednik Evanđeoske (Pentekostne) crkve
crkve u Republici Hrvatskoj
ZA EVANĐEOSKU (PENTEKOSTNU) CRKVU
CRKVU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ivica Račan
Predesjednik Vlade
Republike Hrvatske
ZA VLADU
REPUBLIKE HRVATSKE

Miroslav Lorencin
Predsjednik Hrvatske konferencije
Kršćanske Adventističke crkve
ZA KRŠĆANSKU ADVENTISTIČKU
CRKVU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Toma Magda
Predsjednik Saveza baptističkih crkava
u Republici Hrvatskoj
ZA SAVEZ BAPTISTIČKIH CRKAVA
U REPUBLICI HRVATSKOJ

14. Pogled u budućnost

Kraj XX. stoljeća donosi velike promjene i na političkom i na vjerskom planu te je razdoblje u kojem je zvanično Crkva odvojena od države, iako je to u stvarnom životu, tako se barem čini, vrlo teško učiniti u potpunosti. No, takve slobode i mogućnosti organiziranja i djelovanja za sve vjerske opcije nisu postojale u XX. stoljeću prije nastanka R. Hrvatske.

Zanimljivo je da je Adventistička crkva prva u svijetu organizirala Udrugu za vjersku slobodu krajem XIX. stoljeća, a koja je ubrzo u XX. stoljeću postala internacionalna. U R. Hrvatskoj je osnovana 1994. godine u Zagrebu. Adventisti se zauzimaju za pravo na slobodu vjere i savjesti, za slobodu da netko vjeruje ili ne vjeruje i da zbog toga ne smije biti diskriminiran ni u jednom pravu. Zauzimaju se za kvalitetan suživot svih koji se pridržavaju pozitivnih zakona u društvu i priznaju samo natjecanje u kvaliteti vjerske ponude, a ne u diktatu sile, diktaturi politike, većine, dogmatici tradicije i ideologije.

Adventistička crkva u R. Hrvatskoj sada može mirno djelovati sukladno pozitivnim državnim zakonima. Istina je da je pristup medijima za tzv. male vjerske zajednice doziran "na kapaljku". Kroz razdoblje od dvadeset godina postojanja R. Hrvatske, u kojoj je zvanično, Ustavom, država odvojena od crkve, u kojoj su sve vjerske zajednice jednake u pravima i dužnostima, Adventistička crkva je dobila prigodu da se njezino bogosluže prenosi preko TV programa uživo - i to poslije dvadeset godina, svega jednom!

No, isti je slučaj i s drugim, tzv. malim vjerskim zajednicama. Ako se proporcionalno broju vjernika daje i minutaža tim malim vjerskim zajednicama da nastupe na TV uživo, da se prenosi njihovo bogoslužje, i besplatno, vjerojatno bi mali ipak došli na red više nego jednom u dvadeset godina. Kako napreduje demokratičnost u društvu za očekivati je da će se i to popraviti.

Izgleda da je izabrano pogrešno stoljeće za osnutak Adventističke crkve u R. Hrvatskoj: Dva svjetska rata i Domovinski rat, vjersko-politički i ateistički sustavi, nepostojanje ili gaženje proklamiranih vjerskih prava čovjeka, vjerski progoni, novčane i zatvorske kazne zbog vjere čak i u miru, otežavali su taj rad.

Kraj XX. stoljeća donio je i nove izazove. Sada se Adventistička crkva bori sa sekularizmom, materijalizmom, postmodernizmom, ignoriranjem, ekonomskom krizom i opet nedostatkom kadrova, jer je došlo do drastične smjene generacija. No ona nastavlja svoju misiju služenja zajednici u kojoj djeluje i u očekivanju adventa - dolaska Isusa Krista. To je, kažu adventisti, ta nova nada koja je potrebna ovome svijetu.

U položaju i radu Adventističke crkve vrlo je važan odnos i suradnja prema većim i brojnijim religijskim zajednicama, tj. crkvama, a u R. Hrvatsko od posebne je važnosti odnos s Rimokatoličkom crkvom.

Ranije je spomenuta međusobna prepiska biskupa Frane Franića i pastora Đorđa Kalezića, a ima takvih ili sličnih događaja u novije vrijeme još i sve više, koji predstavljaju moguć put razumijevanja i međusobnog poštovanja religijskih zajednica na načelima međusobnog uvažavanja. Navedena izlaganja teologa pa i samoga pape Ivana Pavla II. govore u prilog takvom razmišljanju i mogu predstavljati prolegomenu za budući suživot i rad.

Samuele Bacchiocchi, Rimljanin, adventistički profesor crkvene povijesti na Andrews Universityju u Michiganu u Sjedinjenim Američkim Državama, doktorirao je 1977. godine u Rimu na Gregoriani. Doktorska disertacija je nosila naslov: *From Sabbath to Sunday – A Historical Investigation of the Rise of Sunday Observance in Early Christianity.*[535]

Jedan od njegovih profesora povijesti u Vatikanu bio je prof. dr. sc. Vicenzo Monachino, pročelnik Katedre za povijest, Pontifikalnog sveučilišta Gregoriana, urednik *Miscellanea Historiae Pontificiae,* uz ljubaznu suradnju, na kraju mu je napisao kritiku za napisanu disertaciju, koja je objavljena kao knjiga i koja je samo u jednoj godini doživjela četiri izdanja. Izišla je i na hrvatskom jeziku 1998. godine.[536]

> "Ovo djelo samo sebe preporučuje svojim bogatim sadržajem, strogom znanstvenom metodom i širokim vidokrugom unutar kojeg je začeto i nastalo. Ono upućuje na piščevu jedinstvenu sposobnost da obuhvati različita polja istraživanja, da bi uključio sva njihova gledišta i elemente vezane uz temu koju istražuje.
>
> Strogo znanstveno usmjerenje ovog djela ne sprečava pisca da otkrije svoju duboku vjersku i ekumensku brigu. Svjestan da povijest spasenja ne poznaje rascjepe već kontinuitet, on u ponovnom otkrivanju vjerskih vrijednosti biblijske subote nalazi pomoć u obnavljanju drevnog svetog karaktera Gospodnjeg dana."

Ova knjiga je jedna od dobrih podloga za dobar dijalog između Rimokatoličke i Adventističke crkve. U ovom radu su spomenuti neki teološki prijepori koji su poznati i ovdje se iznose samo kao povijesne činjenice a ne kao teološka apologija. Jer, kao što je poznato, povijest crkve se ne može pisati a da se ne spomenu razlozi različitostima u

[535] Izdala *The Pontifical Gregorian University Press*, Roma, 1977.
[536] U izdanju *Znaci vremena*, Zagreb 1998.

teološkim stavovima, koji su uvjetovali i uvjetuju različitosti. Suradnja je, dakle, moguća i postoji u određenim granicama. To uvelike ovisi i o "ljudima na terenu", ako su spremni na dijalog.

Bacchiocchi je prvi nerimokatolik koji je studirao na Gregoriani u Vatikanu, gdje stječe doktorsko zvanje iz povijesti crkve. Primio je zlatnu medalju od pape Pavla VI.[537] jer je obranio tezu na akademskoj razini izvrsnosti *summa cum laude*.

Značajan je to događaj na teološkom i izdavačkom planu i trebao bi pomoći većem razumijevanju između rimokatolika i adventista. Tko, primjerice, od rimokatolika pročita ovu knjigu taj više neće adventiste nazivati novovjercima zbog toga što svetkuju kao tjedni dan odmora subotu.

Poznati hrvatski rimokatolički teolog i povjesničar dr. sc. Juraj Kolarić ukratko je sažeo pogled na Adventističku crkvu i njeno učenje kada piše:

> "Adventisti sedmog dana ili vjernici Kršćanske adventističke crkve (*Seventh-day Adventist Church*) konzervativna su vjerska zajednica evangeličkih (protestantskih) kršćana koji svoju vjeru temelje na Bibliji, ističući Kristovu žrtvu pomirnicu, Njegovu posredničku službu, subotu kao biblijski dan odmora i Kristov drugi dolazak. U samom nazivu kršćana sadržan je "adventus" ili *dolazak* i "sedmi dan" koji se odnosi na biblijsku subotu koja je od samoga stvaranja izraz Božje volje i Zakona. Sedmi je dan "Dan Gospodnji", božanski *šabat,* odmor od svih umora. Adventisti su još zapaženi po isticanju očuvanja zdravlja kao dijela vjerske dužnosti i po svojim misijskim djelatnostima u svijetu."[538]

U nastavku teksta dr. sc. Juraj Kolarić sažima cjelokupno vjerovanje Adventističke crkve u jednu poruku:

> "Adventisti sedmog dana podržavaju svako djelovanje koje uzdiže Krista i visoko cijene sve muškarce i žene u drugim zajednicama koji upućuju ljude na Krista. Vjeruju da se istinska religija temelji na osobnom uvjerenju i savjesti i zato svatko ima pravo da bude poučen i da donosi svoje odluke. Ako se među kršćanskim zajednicama ne može izbjeći nadmetanje, neka se onda kršćani nadmeću kao Židovi u Solunu i Bereji - kvalitetom duhovne ponude. Židovi u Bereji su 'bili plemenitiji od solunskih: primili su Riječ sa svom spremnošću i danomice istraživali Pisma, da li je to tako.'"[539]

Kolarić korektno ističe ono što je najbitnije u nauku koji zastupa dventizam. To je poruka nade.

> "Adventizam sa svojom porukom nade pokušava današnjeg čovjeka izvući iz beznađa i pesimizma u koje je upao. Jedan od najistaknutijih suvremenih marksističkih filozofa, Ernst Bloch, napisao je djelo *Princip nada*. U njemu se osjeća ljudsko propinjanje za boljim životom, koji će biti ispunjen snovima, čežnjama i strastima. Ti ljudski porivi očituju se u želji suvremenog čovjeka da doživljava pustolovine, da se zanosi svijetom bajki i da se prepušta najrafiniranijim užicima. Iako Bloch propovijeda mesijansko kraljevstvo bez Boga, ipak priznaje da na pitanje o smislu ljudskog života i njegova sadržaja najkonkretniji odgovor daje jedino vjera. Veliki teolog Teilhard de Chardin izrazio je misao da će svijet pripasti onome tko bude ponudio najveću nadu."[540]

Kroz povijest, svijet je stalno čeznuo za dobrom nadom. I na moru (Rt dobre nade) i na kopnu. Isti autor nastavlja:

---

[537] *Glasnik* 1997.
[538] Kolarić, J. *Ekumenska trilogija,* str. 503.504.
[539] *Biblija*: Djela 17,11 (KS)
[540] Kolarić, J. *Ekumenska trilogija,* str. 504.

Do sada je čovjek svoj religijski svijet promatrao u vertikali: Bog i ja, a zanemarivao je horizontalu: Bog i svijet. Čovjek srednjeg vijeka stavljao je Boga u središte. Moderan čovjek gleda Boga kao horizont. Čitav razvoj svijeta teži naime prema točki Omega - kako kaže Teilhard de Chardin (1881.-1995.) - gdje je Bog, Početak i Svršetak. 'Bog je naprijed', izjavljuje protestantski teolog nade Jurgen Moltman.

Živimo u svijetu užasne krize nade. Futurolozi, ljudi koji se bave istraživanjem budućnosti, bili su do nedavno optimisti. Danas su pesimisti. Kao da čitav svijet strepi pred samouništenjem! Iznad naših glava lete zrakoplovi s atomskim i hidrogenskim bombama i uznemiruju nas zagonetni Zemljini sateliti. Ne pliva li čovječanstvo prema svojoj posljednjoj obali, kako to navješćuju adventisti? U svakom slučaju adventisti pokušavaju ovo osiromašeno čovječanstvo obogatiti jednom novom nadom. Možda se i u tome krije jedan od razloga njihova sve većeg uspjeha."[541]

"Adventizam nas podsjeća na prvokršćansko oduševljenje kojim su ljudi iščekivali dolazak Gospodnji i koje im je davalo snage da nadvladavaju patnje i progonstva. ...

... (Rimo)katolici bi od njih trebali naučiti kako se ljubi vlastita vjera, kako je treba vatreno širiti i braniti i koliko se za nju valja žrtvovati."[542]

Vjerska sloboda uvjetuje suživot, napredovanje ili nazadovanje u odnosima u društvu. Zato je ovdje, na kraju, značajna izjava njemačkog pastora Martina Neimmollera:

"Kad su odvodili komuniste, nisam digao glas, jer nisam komunist. Kad su odvodili Židove, nisam digao glas, jer nisam Židov. Kad su odvodili (rimo)katolike, nisam digao glas, jer nisam (rimo)katolik. A kad su došli po mene, više nije bilo nikoga da digne glas za mene."

Netko je rekao da su protestanti protestanti sve dotle dok protestiraju. Zašto prestaju protestirati? Ili zato što više nema razloga za protestiranje ili više ne vrše svoju funkciju.

Adventistička crkva je za stvarno jedinstvo, za stvarnu slobodu odlučivanja, za stvarnu vjersku slobodu, za stvarnu odgovornost izbora i dobru, novu nadu!

Kritički osvrt

Uprave Adventističke crkve kroz XX. stoljeće, iako u Dalmaciji djeluje preko stotinu godina, napravile su nekoliko propusta u svome djelovanju:

Nekoliko je razloga i osnovnih problema koji se vide u vezi s radom i razvojem Adventističke crkve u Dalmaciji u XX. stoljeću.

Iz dosad prezentiranog, proizlazi:

1. - nedostatak dovoljnog broja kadrova

[541] Kolarić, J. *Ekumenska trilogija*, str. 538.539.
[542] *Isto*, str. 539.

Iako Uprava Adventističke crkve od početka XX. stoljeća stalno šalje kolportere a od 1938. redovito delegira barem jednog pastora za Split i to sve do kraja XX. stoljeća, to se je pokazalo nedostatnim, s obzirom na tako veliko područje, koje obuhvaća četiri županije.[543] To područje potrebuje barem četiri pastora. Problem je nedostatak kadrova.

2. - nepostojanje konkretnog dugoročnog plana za Dalmaciju

Dalmacija nikada nije bila proglašena područjem od posebnog prioriteta za Adventističku crkvu. To će se, na insistiranje zastupnika na Izbornom saboru, dogoditi tek 2013. godine. Koje li ironije, nakon stotinu godina od početka rada adventista na tim prostorima - prozvat će ga "misijskim poljem". A obično se "misijskim poljem" naziva područje u koje se tek ulazi ili se ušlo.

3. - nepostojanje budžeta za godišnje ili dugoročno razdoblje djelovanja u Dalmaciji

Nikada nije bio određen godišnji ili dugoročni budžet za Dalmaciju (osim održavanja postojećeg stanja). Sve su aktivnosti na misijskom planu, osim redovito postavljanje pastora, bile sporadične, kratkoročne ili su ih pokretali laici.

4. - nepovoljne vjersko-političke okolnosti, koje su uvjetovale nepostojanje vjerskih sloboda ili su ih sustavno gušile.

Zbog zapuštanja Dalmacije (daleko je od Zagreba, siromaštvo, slabe prometne veze, izoliranost, nedostatak kadrova) u službenom crkvenom glasilu teško je naći ukupno 10 članaka (vijesti, osvrta, događanja, istraživačkih priloga) o djelovanju i razvoju Adventističke crkve u Dalmaciji u proteklih stotinu godina. A za vrijeme istraživanja i pisanja ovoga rada[544] objavljeno ih je preko 20. To znači da su i pastori u tom istraživanom razdoblju zapustili informiranje crkvene javnosti o razvoju Adventističke crkve u Dalmaciji.

Drugi čimbenici koji su možebitno uzrokom teškog probijanja Adventističke crkve u Dalmaciji, osim "internih", ovom prigodom nisu uzeti u ovom kritičkom osvrtu u razmatranje a imali su ili su mogli imati utjecaja (a svakako da ih je bilo) na sporo ili brzo širenje tog pokreta u Dalmaciji. Primjerice:

- stav većinske Crkve,
- nepostojanje vjerskih sloboda u političkim sustavima za tzv. "male" vjerske zajednice,
- država i Crkva u "braku",
- ignoriranje Crkve od strane javnih medija…

---

[543] Zadarska, Šibensko-kninska, Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska

[544] Autor ovoga rada je ponešto popravio sliku izvješćivanja i pisanja vijesti i istraživačkih priloga u službenom glasilu *Adventistički pregled* o djelovanju Adventističke crkve u Dalmaciji, objavivši dvadesetak članaka s tog područja.

Doprinos znanosti

Budući da je ovo, koliko je poznato, prvi rad takve vrste, i svakako je doprinos hrvatskoj znanosti i kulturi, napose vjerskoj i općoj povijesti kršćanske Crkve a posebice povijesti Adventističke crkve. Ovim radom u posljednjem je trenutku spašena od zaborava pojava i razvoj jednog vjerskog pokreta u R. Hrvatskoj.

Iako se često ne gleda sa simpatijom na pojavu tzv. malih vjerskih pokreta, ipak, njihova pojava i opstojnost svjedoče o postojanju u povijsti u određenim državama visokog stupnja vjerskih sloboda ili barem kakvih-takvih vjerskih sloboda, poštivanju prigovora savjesti i o demokratičnosti društvene zajednice. Oni se mogu održati jedino ako se "natječu u kvaliteti ponude", ako se u društvu pokažu kao oni koji djeluju pozitivno i za boljitak pojedinca i zajednice.

Posebice je drukčija "klima" percepcije tzv. malih ili duhovnih pokreta od 2000. godine nadalje, kad je papa Ivan Pavao II. za vrijeme oprosne godine objavio u Vatikanu: "Opraštamo i molimo oprost." (protestantima, ženama, Židovima, znastvenicima… svima kojima je nanesena nepravda od strane Crkve).

Dokaz o postojanju i opstojnosti takvog vjerskog pokreta svjedoči da i u Dalmaciji postoji pozitivna klima, posebice od nastanka Republike Hrvatske kao samostalne države. Zanimljivo je zapaziti da od vremena kad Dalmacija postaje turistička hit destinacija na svjetskoj razini, turizam ruši mnoge barijere, kad se tamo susreću ljudi iz cijeloga svijeta, koji predstavljaju na desetine različitih religijskih usmjerenja i nailaze na dobrodošlicu i kulturni tretman, osjeća se i povoljnija međureligijska klima.

U Splitu je nedavno osvanuo i jambo plakat s krupnim natpisom: "Split - grad dobrih ljudi!" Osjeća se i međureligijska tolerancija. Dakako da je to trebalo zabilježiti. A polazeći od vremena Dioklecijana, zabilježene su i neke drukčije tendencije.

Adventistička crkva u Europi a i u svijetu je zainteresirana za takvu vrstu istraživanja. Godine 2013. je navršeno 150 godina[545] kako je Adventistička crkva uzela to ime i zvanično obilježila svoje postojanje u svijetu kao organizirana Crkva.

Predsjednik Adventističke crkve na svjetskoj razini Ted C. Wilson je tom prigodom posjetio R. Hrvatsku i u Zagrebu održao zapaženo predavanje. U kurtoazni posjet ga je (13. ožujka 2013.) primio predsjednik države dr. Ivo Josipović. Wilson je izrazio zahvalnost i zadovoljstvo što su vjerske slobode u RH na zavidnoj razini.

[545] Godine 1863. adventisti su uzeli ime za svoju crkvu Seventh-day Adventist Church (Crkva adventista sedmog dana - (čekalaca) koji svetkuju biblijski sedmi dan u tjednu).

Ovaj rad dijelom oslikava i slobode znanstvenog istraživanja, što nije uvijek bilo moguće i popularno.

U R. Hrvatskoj je 2008. zvanično obilježeno 100 godina postojanja Adventističke crkve na ovim prostorima. Tako se polako popunjava ovaj mozaik koji još uvijek ima dosta bijelih područja.

VII. ZAKLJUČAK

Francuski rimokatolički filozof i teolog Jean Vernette, u svojoj knjizi *Sekte* u izdanju izdavačke kuće Verbum iz Splita 2005. je o adventistima napisao: "Adventisti sedmog dana. Oni inzistiraju na očekivanju ponovnog Kristova dolaska (na engleskom: *advent* - dolazak) i na opsluživanju subote kao dana posvećena Gospodinu. Njihovi su začetnici jedan farmer iz države New York, William Miller (1782.-1849.), i nakon njega žena zapaženih kvaliteta Ellen G. White, (poznata kao) „duh proroštva“, (1872.-1915.). Njihov je nauk u glavnini onaj iz reformiranih crkava koje doslovno shvaćaju Bibliju. Oni pridaju veliku važnost moralnim krepostima, djelima zdravstvene reforme... Rimokatolička crkva priznaje njihovo krštenje jer vjeruju u Sv. Trojstvo i krštavaju u ime Oca i Sina i Svetoga Duha. Adventisti nisu sekta. Ta Crkva nije sekta.“ Vernette, J. *Sekte*, str. 58 .59. Split: Verbum

Kršćanska adventistička crkva je vjerski pokret, koji svoje postojanje temelji na biblijskim proročanstvima: Daniel 8,14 - nauk o nebeskom Svetištu, Otkrivenje 14,16-18 - nauk o trostrukoj evanđeoskoj vijesti i cjelovitom držanju Božjeg zakona prema Izlazak 20,1-17, posebice obnavljanje svetkovanja kroz povijest zaboravljene subote te Ivan 14,1-3; Otkrivenje 22, 10 - očekivanje drugog Kristovog dolaska. Zato i nosi u svome imenu *adventistička* crkva - advent - dolazak. Tu je uključena i zdravstvena reforma, koja adventiste svrstava u najdugovječniju populaciju.

Adventisti su prihvatili zdravstvenu reformu, koja je dio njihova vjerovanja i koja se temelji na biblijskim načelima zdravlja i teologije. Najnovija znanstvena istraživanja navode da adventisti žive barem deset godina duže od ostale populacije, što se pripisuje vjeri i zdravstvenim načelima kojih se dragovoljno pridržavaju. Adventisti sedmoga dana jedu integralne žitarice, koštunice (orasi, bademi, lješnjaci itd.) i mahunarke. Ne jedu svinjetinu, a većinom su ovo-lakto vegetarijanci. Zanimljivo je da je adventist dr. John Cellog izmislio kukuruzne pahuljice (*Kellog's corn flakes*). Adventisti su nepušači, ne troše kofein, ne troše alkohol, ne troše drogu. Ovakva zdravstvena reforma, široko je prihvaćena i potvrđena u praksi na svjetskoj razini. Posebna pozornost se poklanja preventivi i cjelovitoj ljudskoj osobi - holistički pristup.

Te značajke koje proistječu iz Biblije adventiste čine drukčijima od ostalih kršćana.

U administrativnoj strukturi Adventističke crkve svijet je administrativno podijeljen na: Generalnu konferenciju (Glavno upravno tijelo na svjetskoj razini) koju sačinjavaju divizije. Hrvatska je u sastavu Transeuropske divizije, u sastavu Jadranske unije konferencija; ima 104 unijske konferencije i misije; ima 575 lokalnih konferencija i misija; ima 68 225 mjesnih

crkava, 63 800 malih skupina koje se tjedno okupljaju na proučavanja Biblije, vjernika (odraslih kršćenih) preko 18 000 000; rukopoloženih (aktivnih) pastora ima 16 949; svih aktivnih djelatnika ima 213 267. Ima 3500 misionara na svim kontinentima. Djeluju u 206 država. Iz Hrvatske konferencije ima djelatnika po gotovo cijelom svijetu, od Sjedinjenih Američkih Država do Afrike, Australije i otočnih država. Oni su profesori na visokoškolskim ustanovama, misionari, humanitarci i administratori i vrlo su cijenjeni u obavljanju svojih dužnosti.

Adventistička crkva u početku dvadesetog stoljeća započinje svoju misiju u južnom dijelu Europe. Adventisti su danas prepoznati kao Crkva koja djeluje u dvjestotinjak zemalja svijeta i kao najbrže rastuća Crkva protestantske orijentacije.

U XX. stoljeću Dalmacija je prošla kroz razdoblje od čak sedam političkih sustava, izmijenjalo se sedam država: Početkom XX. stoljeća djeluje na svome izdisaju Austro-Ugarska Monarhija (1900.-1918.) u kojem razdoblju je i Prvi svjetski rat. Priznate crkve i država su u "braku". Teški su to uvjeti za nepriznate vjere i konfesije.

Split je među prvim gradovima na području današnje R. Hrvatke u kojoj je propovijedana adventistička vijest o drugom Kristovom dolasku. Prema dosadašnjim istraživanjima, prvi je u današnjim granicama RH adventističku vijest dobio Osijek 1907., zatim Zagreb 1908., a Split 1909. ili 1910. godine.

Razdoblje od 1900. - 1918. karakteristično je po strogim vjersko-političkim zakonima. Postoje priznate i nepriznate vjere. Adventisti nisu priznata vjera. Uvjeti za rad misionara bili su vrlo teški.

Adventisti započinju svoj rad u Dalmaciji početkom XX. stoljeća. Dalmacija je tada pod Austro-Ugarskom Monarhijom. Najvjerojatnije na samom kraju 1909., a svakako 1910. dolazi prvi misionar pastor Albin Močnik u Split. Ubrzo poziva svojega kolegu iz Njemačke Franza H. Schuberta i održavaju javna predavanja u iznajmljenom prostoru u gradu. Uglavnom se posjećuje obitelji u domovima, iako je to zakonom zabranjeno, prodaje (zabranjena) literatura. To razdoblje djelovanja prvih misionara u Dalmaciji karakterizira rad pojedinaca te rad kolportera.

Zbog restriktivnih zakona, relativno skupog fotografiranja, teškoća čuvanja povjerljivih administrativnih dokumenata, dijelom ratnog stanja, nema mnogo sačuvanog materijala iz tog vremena.

Nažalost, dolazi do Prvog svjetskog rata. To će razdoblje gotovo uništiti sve što je napravljeno u samim počecima. Muškarci će biti povučeni u rat, stanovništvo je u bježanju,

nema mogućnosti za tisak i distribuciju literature, otežano putovanje, zabranjena su okupljanja, nema plaće.

Zbog ratnih zbivanja, tj. Prvog svjetskog rata i strogih vjersko-političkih zakona, vjerske slobode samo za "priznate" vjere, a nepostojanja punih vjerskih sloboda, djelo propovijedanja adventističke vijesti je teško napredovalo u Dalmaciji. Uslijed stalnih kontrola, uhođenja, odbijanja i progona stare crkvene knjige su uništavane ili izgubljene.

Političke i društvene okolnosti bile su vrlo složene početkom dvadesetog stoljeća. Posebice je teško stanje kada je riječ o vjerskim slobodama. Država i većinska, priznata Crkva na tim prostorima su često u sprezi, a to je bilo loše za sve koji su "drukčiji".

Austro-ugarsku državu naslijedila je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.-1929.), koja će promijeniti ime u Kraljevinu Jugoslaviju (1929.-1941.).

Nakon Prvog svjetskog rata Dalmacija najvećim dijelom ulazi u sastav nove države Kraljevine SHS/Jugoslavije. Jedan dio vjernika je u onom dijelu Dalmacije koji je od 1920. Rapallskim ugovorom postao dio Kraljevine Italije – Zadar i neki otoci.

I u novoj državi, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca razlikuju se priznate i nepriznate crkve tj. vjere, pokreti i sljedbe. Za nepriznate važe restriktivni uvjeti djelovanja. Glavne značajke tog razdoblja su vjerska netolerancija koju službeno provodi država, otpor većinske crkve, siromaštvo, teški uvjeti za putovanje zbog neizgrađene infrastrukture i nedostatak kadrova. U tom razdoblju se udaraju početni temelji Adventističkoj crkvi u Dalmaciji. To je razdoblje kad Adventistička crkva, gledano misijski, više investira u Dalmaciju.

Kad su se prilike malo smirile poslije Prvog svjetskog rata, opet na područje Dalmacije dolaze adventistički literarni evanđelisti - kolporteri i Albin Močnik. Žene su u kolportaži zastupljene po brojnosti kao i muškarci. Kao i u ostalim dijelovima Austro-Ugarske Monarhije. Adventisti koriste mogućnost osnivanja dobrotvornih društava i u sklopu njih djeluju humanitarno i vjerski.

Počinju dolaziti osim literarnih evanđelista - kolportera, na čemu se najviše i zasnivao početni rad, propovjednici, koji osnivaju mjesne humanitarne zajednice, ali ih ne smiju nazivati crkvama, zbog državno-vjerskih zakona.

Adventisti nisu bili priznati sve do djelomičnog priznanja 1930. Teški su uvjeti rada za nepriznate vjere i konfesije.

U Splitu je sustavno 1938. godine započeo propovijedati pastor Janko Pleško, doselivši iz Zagreba s obitelji. Poslije njega 1940. godine nakratko ostaje pastor Zlatko Kavur a onda doseljava pastor Savo Ćirić. Uvjeti su teški: siromaštvo, nepostojanje infrastrukture,

pješaćenje primjerice iz Splita za Šibenik. Ovo razdoblje je karakteristično po vjerskoj netoleranciji. Adventisti ipak osnivaju male kućne crkve diljem Dalmacije.

Treće razdoblje je doba Drugog svjetskog rata i vlasti Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.).

Izuzetno su teški uvjeti za vjerski različite u doba Drugog svjetskog rata što situaciju čini još strašnijom. Razdoblje Drugog svjetskog rata smatra se za adventiste, njihov razvoj i opstanak najtežim u XX. stoljeću. Rat je najgore događanje u povijesti čovječanstva, vrijeme kada stradavaju pojedinci, vjernici, različite skupine u društvu, kultura, religije.

U NDH se ponavlja odnos prema adventističkoj zajednici iz ranijih državno-političkih sustava, postoje priznate i nepriznate vjere, ojačali su negativni utjecaji: nacionalizam, nacizam, fašizam, konfiskacija imovine, siromaštvo, nemogućnost putovanja, nemogućnost tiskanja literature, opća nesigurnost i progon. Izgledalo je da bi nastavak rada bila nemoguća misija.

Tako su vjernici, koji su htjeli slijediti biblijski nauk, imali dvojako opterećenje: najprije prevladati običaje, tradicije i teološke razlike a onda i ta vrlo ponižavajuća i opasna procedura ishođenja raznih dozvola od priznatih crkvi i države ako netko želi napustiti svoju priznatu crkvu i prijeći u drugu. To ishođenje dozvola značilo je dodatno ispitivanje, kontrolu privatnosti, ponižavanje, nagovaranje, ubjeđivanje, zastrašivanje, prijetnje. Dakako, to je teško povezati s demokratičnošću i slobodom savjesti.

U ovom razdoblju, zbog restriktivnih zakona protiv nepriznatih vjera i konfesija, zbog rata i specifičnog položaja Dalmacije zbog okupacije od strane Italije, a kasnije dijelom i Njemačke, zbog nepostojanja vjerskih sloboda (za nepriznate), Adventistička crkva prolazi s narodom kroz vrlo teško, možda i najteže razdoblje. No, ipak je opstala.

Četvrto razdoblje nastupilo je nakon završetka Drugog svjetskog rata kada nastaje Federativna Narodna Republika Jugoslavija – FNRJ (1945.-1963.) To je doba ateističkog sustava. Vrlo strogi zakoni za vrijeme ateističkog sustava, posebice u prvoj i drugoj dekadi poslije Drugog svjetskog rata, također su ometali širenje adventističke vijesti, no djelo propovijedanja svejedno napreduje i uz tako teške uvjete za crkve. FNRJ mijenja ime u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija – SFRJ (1963.-1991.), ali to je za crkve samo nastavak ateističkog sustava.

Dotadašnji sustavi u državama XX. stoljeća u Dalmaciji bili su redom vjersko-politički. Poslije Drugog svjetskog rata nastaje drastična promjena. Nastupa ateistički sustav. Prema Ustavu FNRJ sve Crkve i vjerske zajednice su pred Zakonom jednakopravne. Naravno, samo na papiru.

Istina, većinskim Crkvama (Rimokatoličkoj i Pravoslavnoj, islamskoj) je konfiscirano puno imovine. Ipak, sve Crkve su mogle djelovati samo unutar crkvenih zidova i na groblju, kod ukopa vjernika. Adventistička crkva je iz Drugog svjetskog rata i vjersko-političkog pakla u državi, začudo, izašla brojno udvostručena.

FNRJ je dozvolila adventistima da se registriraju kao Crkva. No, trebalo je dugo vremena da „drugovi“ shvate da adventisti nisu nikakva tajna politička opcija, iako dolaze iz protestantske Amerike. Budući da su većina drugova u vlasti porijeklom kršćani, a i domaće stanovništvo, bilo je uputno da adventisti u svoj službeni naziv u FNR Jugoslaviji stave pridjev Kršćanska adventistička crkva, jer su je jedino tako mogli povezati s kršćanstvom.

Postupno nastupaju snošljiviji uvjeti za crkve, ali ipak teški za mnoge adventiste, posebice za vjernike u vojsci, obrtnike te učenike i studente. U tom političkom sustavu adventisti su imali velikih problema zbog ispovijedanja svoje vjere, jer ne rade subotom iz vjerskih razloga. Ne idu u školu subotom. Ne rade u vojsci subotom, ne jedu svinjetinu i ne mogu u JNA jesti "s kazana".

Tako su kod ateista nailazili na podozrenje i nerazumijevanje. Mnogi su mladi adventisti - vojnici u mirnodopskom razdoblju odležali u zatvoru, čak na Golom otoku, zbog svoje vjere (prigovora savjesti). Mnogi su izgubili zdravlje. Mnogi su, nerado, napustili zemlju jer nisu mogli ovdje ispovijedati svoju vjeru u miru i po svojoj savjesti. Mnogi mladi adventisti nisu mogli završiti školovanje jer su bili izbačeni iz srednje škole zbog izostanaka s nastave subotom iz vjerskih razloga a u osnovnoj školi su bili ponižavani i rušeni ili dobijali slabije ocjene a roditelji zbog toga plaćali kazne, pa i išli u zatvor.

Kad se je zemlja oporavila od rata, kad je vlast mislila da je pokorila Crkvu, kad se riješila živih neprijatelja, dala se na ideološko "usavršavanje". Zanimljivo je da je ovo i druga istraživanja, pokazalo da je Adventistička crkva najbrže rasla u XX. stoljeću u razdoblju od 1950-ih do 1970-ih godina i to i u Dalmaciji i u cijeloj današnjoj R. Hrvatskoj.

Jedan od razloga je poznat: Adventisti su u razdoblju prije Drugog svjetskog rata organizirali pripremu propovjednika u Hrvatskoj i u Fridensauu u Njemačkoj. Isto su to nastavili i poslije Drugog svjetskog rata. Tako je oformljena čitava plejada sposobnih i odanih Djelu mladih propovjednika.

No, ostaje još za istražiti zašto je Adventistička crkva najbrže rasla i postigla najveće omasovljenje u razdoblju kada je bilo najnepopularnije vjerovati i kada su sankcije bile stroge i kada je ateistički sustav bio najjači ekonomski, politički i sigurnosno? U tom razdoblju je organizirano najviše adventističkih mjesnih crkava i izgrađeno najviše molitvenih domova. Pripremljen je školovanjem najveći broj pastoralnog kadra.

No, kada je stega ateističkog sustava počela popuštati, kad su otvorene granice, barem četvrtina mladih i perspektivnih ljudi iz Adventističke crkve je napustila zemlju, "trbuhom za kruhom" i školovanjem u inozemstvu, za prostorom gdje slobodno mogu raditi i ispovijedati svoju vjeru po savjesti. Mnogi su se tamo u tuđini snašli i ostvarili dobre poslovne rezultate i slali svojima pomoć u domovini. Iako je zvanično država dala svoje naputke, primjerice o toleriranju adventističkoj djeci izostajanje s nastave subotom, o toleriranju adventističkim mladićima u JNA slobodnu subotu, u praksi se mnogi odgovorni na terenu uglavnom toga vrlo često nisu pridržavali.

Peto razdoblje nastupilo je na koncu XX. stoljeća kada se osamostaljuje Republika Hrvatska (1991.), nažalost uz rat 1991.-1995.

Zvanično, Crkva je odvojena od države. U praksi, manje crkve teže ostvaruju tu jednakost. Primjerice, većinska crkva bez većih administrativnih problema dobiva dozvole za održavanje mise npr na splitskoj Rivi ili Gradskom trgu, redovito je zastupljena na TV programima i na radiju, a ima i svoju radijsku frekvenciju.

I manje vjerske zajednice mogu, načelno održavati evangelizacije u javnim prostorima, ako su ih voljne platiti. Međutim, mediji su još uvijek gotovo nedostupni, uz izuzetak kratkih radijskih emisija, tek kada ta crkva ili vjerska zajednica dođe na red i uz pokoji prilog na TV. Mediji su uglavnom gluhi na uključivanje u program tzv. malih vjerskih zajednica. Na "kapaljku" se o nekima od njih ponešto čuje.

Ipak, valja istaknuti da su uvjeti za rad malih vjerskih zajednica i konfesija znatno bolji u odnosu na ranije političke sustave. Ranije su male vjerske zajednice bile zabranjene ili progonjene od države i većinske crkve. Danas to, nije slučaj, tek se može govoriti o određenom ignoriranju od strane vlasti. Neki mediji su također, postupno, sve otvoreniji, posebice tiskani i radijski.

Adventistička crkva organizirala je humanitarni rad u okvirima posebne udruge: ADRA - *Adventist Development and Relief Agency* (Adventistički razvojni i dobrotvorni rad). Adventisti pomažu svima koji su u potrebi, bez obzira na vjersku, rasnu, političku ili nacionalnu pripadnost. Za vrijeme Domovinskog rata (1991. - 1995.) ADRA Hrvatska je dala svoj velik doprinos pomažući stanovništvu ne samo u Dalmaciji, već i u cijeloj R. Hrvatskoj, kao i u susjednoj Bosni i Hercegovini.

U R. Hrvatskoj Adventistička crkva osnovala je Adventističko visoko teološko učilište i Srednju vjersku školu, kasnije Srednju školu s pravom javnosti u Maruševcu pokraj Varaždina. Kroz to učilište je u proteklih 45 godina prošlo preko 1600 učenika i studenata.

Adventistička crkva razvija svoju izdavačku djelatnost putem izdavačke kuće *Znaci vremena,* zatim Centra za istraživanje Biblije, dokumentaciju i informiranje, osnovanog 1969. u Zagrebu.

Adventistička crkva u R. Hrvatskoj ima svoje službeno glasilo: *Adventistički pregled*, časopis za mladež *Odjek*, časopis za širenje religijske kulture *Znaci vremena***.**

Adventistička crkva osnovala je svoju Dopisnu biblijsku školu, Dopisnu zdravstvenu školu, održava razne seminare za rast crkve i izdaje razne priručnike za obrazovanje vjernika i pastora, tiska literaturu i ostale bogoslužbene materijale za educiranje vjerništva u službi propovijedanja evanđelja. Te promjene su uvelike pomogle da se djelo adventističkog propovijedanja evanđelja razvija brže i u Dalmaciji.

Mora se naglasiti da je broj propovjednika nedostatan. Primjerice, u Osijeku je Adventistička crkva započela s propovijedanjem prije stotinjak godina te su kroz to vrijeme tamo službovala 52 propovjednika. U Splitu je za sto godina (od 1909. do 2009.) službovalo samo 23 propovjednika, iako je Split po broju stanovnika drugi grad u Republici Hrvatskoj.

Moguće je da je jedan od razloga takvoga stava prema Dalmaciji bila i udaljenost od Zagreba kao središta, kao i dugotrajna prometna izoliranost, gledano iz adventističke i evanđeoske perspektive. Ali, rađa se nada da će se taj negativan trend uskoro popraviti, usprkos malobrojnom pastorskom kadru, koji je na velikoj smjeni generacija i u posljednjih deset godina on se prepolovio.

Dalmacija je prvorazredna turistička destinacija. Sada ima autocestu koja je povezuje sa Zagrebom a uskoro će, postoji nada, biti autocesta do Dubrovnika. Ima zračnih luka u Zadru, Splitu i Dubrovniku. Mnogi adventisti dolaze na Jadran kao turisti i djeluju evanđeoski na svoje domaćine, jer ih žele oduševiti da čitaju i istražuju Bibliju.

Na žalost, takvo je stanje i s kadrovima ostalih crkvi. Među mladim ljudima očito je pomanjkanje želje i intresa za ulazak u crkvu i širenje Evanđeoske poruke.

Zbog ateističkog netolerantnog stava prema crkvi, godinama je u Splitu crkveni objekat zjapio kao ruglo, odrezana trećina objekta zbog ukopavanja obližnje pruge, i nije dugo bilo volje da se korektno sanira šteta.

U posljednjih desetak godina dvadesetog stoljeća dosta toga se u odnosima Crkve i države promijenilo i popravilo. Moguće je iznajmiti javnu dvoranu u kazalištu, sveučilištu, kinu i sličnim javnim mjestima te održati niz predavanja religijske orijentacije. No, ipak su tzv. male vjerske zajednice dobrim dijelom još neprepoznatljive u društvu.

Pokazalo se da je bitno da se i Adventistička crkva orijentira na služenje društvenoj zajednici u kojoj živi, što u ranijim sustavima, posebice u ateističkom, nije bilo moguće, jer

su većinska Crkva i manje vjerske zajednice, mogle djelovati samo unutar crkvenih zidina. Služenje i aktivan suživot u zajednici u svakodnevnim problemima od mjesnih odbora, općina, gradova, županija i središnjih državnih vlasti je najbolji način da se pokaže „kvaliteta ponude“.

Današnje je razdoblje u kojem su zvanično crkve odvojene od države. Takve slobode i mogućnosti organiziranja i djelovanja za sve vjerske opcije ipak nisu postojale u XX. stoljeću prije nastanka R. Hrvatske.

Na prvi pogled se čini da je izabrano pogrešno stoljeće za osnutak Adventističke crkve u Dalmaciji: Dva svjetska rata i Domovinski rat, vjersko-politički sustavi, nepostojanje ili gaženje proklamiranih vjerskih prava čovjeka, vjerski progoni, novčane i zatvorske kazne zbog vjere, čak (!) i u miru.

No, zanimljivo je da je Adventistička crkva prva u svijetu organizirala Udrugu za vjersku slobodu krajem XIX. stoljeća, a koja je u XX. stoljeću postala internacionalna. Služi svima, bez obzira na vjersku pripadnost ili nepripadnost vjeri, bori se za slobodu izbora, slobodu savjesti, vjersku slobodu. Adventisti se zauzimaju za pravo na slobodu vjere i savjesti, za slobodu da netko vjeruje ili ne vjeruje i da zbog toga ne smije biti diskriminiran ni u jednom pravu. Zauzimaju se za kvalietan suživot svih koji se pridržavaju pozitivnih zakona u društvu i priznaju samo natjecanje u "kvaliteti ponude", a ne diktatu sile, nametanju jednoumlja, prisili većine, dogmi, tradicije i ideologije.

Adventistička crkva u Dalmaciji sada može djelovati sukladno pozitivnim državnim zakonima. Istina je da je pristup medijima za tzv. male vjerske zajednice doziran "na kapaljku". Kroz razdoblje od dvadeset godina postojanja R. Hrvatske, u kojoj je zvanično, Ustavom, država odvojena od vjere, u kojoj su sve vjerske zajednice jednake u pravima i dužnostima, Adventistička crkva je dobila prigodu da se njezino bogosluže prenosi preko TV programa uživo svega jednom, da, poslije dvadeset godina!

Isti je slučaj i s drugim, tzv. malim vjerskim zajednicama. Ako se proporcionalno broju vjernika daje i minutaža ostalima, tzv. malim vjerskim zajednicama da nastupe na TV uživo, da se prenosi njihovo bogoslužje, i besplatno, vjerojatno bi i tzv. mali ipak došli na red više nego jednom u dvadeset godina. Kako napreduje demokratičnost u društvu za očekivati je da će se i to popraviti.

Kraj XX. stoljeća donio je i nove izazove. Sada se Adventistička crkva (čitaj vjerništvo) bori sa sekularizacijom, materijalizmom, postmodernizmom, ignoriranjem, tradicijom, ekonomskom krizom i opet nedostatkom kadrova jer je došlo do drastične smjene generacija. (Nasreću, jedan važan element više nije sporan a to je vjerska sloboda, prigovor savjesti.) No

ona nastavlja svoju misiju - služenja zajednici u kojoj djeluje, objavljujući novu nadu, u očekivanju adventa - dolaska Isusa Krista.

Adventistička crkva u Dalmaciji u XX. stoljeću predstavlja manji dio vjerničke populacije u odnosu na većinsku Rimokatoličku crkvu. No, to nikako ne znači da adventisti nemaju što ponuditi. U tom smislu osobito je važno izgrađivanje međusobnih odnosa s Rimokatoličkom crkvom kao i ostalim crkvama i vjerskim zajednicama. Ti odnosi trebaju se izgrađivati na načelima međusobnog uvažavanja, uzajamnog razgovora o teološkim pitanjima, uopće o načinima djelovanja primjerenim načinu života i novim spoznajama koje donosi društvo XXI. stoljeća.

Rimokatolička crkva promovira svoj novi odnos prema "drukčijima" i svojim člankom u *Glasu Koncila* kada kaže da je "utvrđeno načelo rastave vjerskih zajednica od države, drugim riječima autonomija Crkve u odnosu na državu i autonomija države u odnosu na Crkvu, ... najbolje odgovara onome što je Učitelj mislio kada je rekao da treba dati 'caru carevo a Bogu Božje'. Zato, križarskih ratova više neće biti. Ni protiv krivovjeraca, ni protiv inovjeraca, ni protiv bezvjeraca." To je sjajna poruka.

Tomu u prilog ide i misao koju je izrekao dr. Hans Kung, teolog: "Nema mira među narodima, bez mira među vjerama."

Put pokazuju, u ovom radu prikazani, otvoreni, vjerski, ali i istodobno i ljudski kontakti splitskog biskupa Frane Franića i pastora Đorđa Kalezića u spomenutim pismima tijekom 1960-ih godina XX. stoljeća, u vremenu održavanja II. Vatikanskog koncila.

Istaknuti rimokatolički teolog dr. Juraj Kolarić sažima cjelokupno vjerovanje Adventističke crkve u jednu poruku, kada kaže da "adventisti sedmog dana podržavaju svako djelovanje koje uzdiže Krista i visoko cijene sve muškarce i žene u drugim zajednicama koji upućuju ljude na Krista. Vjeruju da se istinska religija temelji na osobnom uvjerenju i savjesti i zato svatko ima pravo da bude poučen i da donosi svoje odluke.

Ako se među kršćanskim zajednicama ne može izbjeći nadmetanje, neka se onda kršćani nadmeću kao Židovi u Solunu i Bereji - kvalitetom duhovne ponude. Židovi u Bereji su 'bili plemenitiji od solunskih: primili su Riječ sa svom spremnošću i danomice istraživali Pisma.'" *Biblija*: Djela 17,11 (KS)

"Adventizam sa svojom porukom nade pokušava današnjeg čovjeka izvući iz beznađa i pesimizma u koje je upao…Veliki teolog Teilhard de Chardin izrazio je misao da će svijet pripasti onome tko bude ponudio najveću nadu.

Živimo u svijetu užasne krize nade. Futurolozi, ljudi koji se bave istraživanjem budućnosti, bili su do nedavno optimisti. Danas su pesimisti. Kao da čitav svijet strepi pred

samouništenjem! Iznad naših glava lete zrakoplovi s atomskim i hidrogenskim bombama i uznemiruju nas zagonetni Zemljini sateliti.

Ne pliva li čovječanstvo prema svojoj posljednjoj obali, kako to navješćuju adventisti? U svakom slučaju adventisti pokušavaju ovo osiromašeno čovječanstvo obogatiti jednom novom nadom. Možda se i u tome krije jedan od razloga njihova sve većeg uspjeha…

…Adventizam nas podsjeća na prvokršćansko oduševljenje kojim su ljudi iščekivali dolazak Gospodnji i koje im je davalo snage da nadvladavaju patnje i progonstva. ...

... Katolici bi od njih trebali naučiti kako se ljubi vlastita vjera, kako je treba vatreno širiti i braniti i koliko se za nju valja žrtvovati."

Hrvatska je tako u XX. stoljeću prihvatila one koji su "kršćani na drugi način".

VIII. LITERATURA

a) knjige:

Antoljak, S. (1994.) *Pregled hrvatske povijesti*, Split: Orbis/Laus

Bacchiocchi S. (1977.) *From Sabbath to Sunday*, Roma, Vatican: The Pontifical Gregorian University Press.

Bartulović, Ž. (2011.) *Povijest hrvatskog prava i države*, Rijeka

Bjelajac, B. (2001.) *Protestant and Evangelicals in Serbia until 1945*., Beograd:

Bilandžić, D. (1999.) *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing.

Boeckh, K., (2006.) u stručnom članku pod naslovom *Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953*. Zagreb. Izvor: Google, 10.06.2012. u 12:20. Naslov: Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953.: staljinizam i titoizam (hrcak.srce.hr/file/11731.)

Boisset, J. (1985.) *Kratka povijest protestantizma*, Zagreb: KS.

Brechelmacher, I. (2000.) *ADRA- Sarajevo, Mostar, Zenica, Tuzla, Fojnica, Kiseljak*. Zagreb, ESDEA

Budak, N. Strecha, M. Krušelj, Ž. *Habsburzi i Hrvati*

Chapel, S. *The Rules for Living*

Crljić, N. (2001.) *Adventisti - sekta, denominacija ili, kult?* Oroslavje: ESDEA.

Dedijer, V. 1972. *Obrazovna i kulturna kretanja* (1918.-1941.), Istorija Jugoslavije (zbornik), Beograd

Đidara, I. (2008.) *Nova nada, - Povijest Kršćanske adventističke crkve – mjesne crkve u Osijeku.* Kršćanska adventistička crkva, Osijek. Tipomat Zagreb

Ferenc, B. (1985.) *Keresztyen felekezetek II*, Budapest: Budapesti Reformatus Theologiai Akademia

Gavrankapetanović, M. (2011.) *U plamenu kušnje*, objavljena preko interneta i u BiH.

Gibbons, J. (1917.) *The Faith of Our Fathers*, James Murphy Company, New York

Golubić, M. *Povijest kršćanske crkve*, 4. preuređeno izdanje, Zagreb: Genesis.

Gross, M. (1985.) *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb: Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Grubišić, I. (2003.) *Čovjek nadasve 7*, osobno izdanje, Split

Historija naroda Jugoslavije, sv. II. (1959.) Zagreb: Školska knjiga.

Horak, J. (1986.) "*Church-State Relations in Yugoslavia*", Zagreb: Journal of Church and State 28, Autumn

_____, (1989.) *Baptisti, povijest i načela vjerovanja*, Zagreb: Duhovna stvarnost

Jakovac, M. (2013.) *Nisu me mogli slomiti - Čizmom protiv vjerske slobode*, Zagreb: Znaci vremena.

Jedin, H. (1987.) *Velika povijest Crkve*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Štamparski zavod "Ognjen Prica"

Kečkemet, D. (1971.) *Židovi u povijesti Splita*, Split: Slobodna Dalmacija.

Keenan, S. (1896.) *The Controversial Catechism*, Burns & Oates, London

Knežević, R. (2001.) *Pregled povijesti baptizma na hrvatskom prostoru*, Savez Baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj, Baptistički institut
Knight, R. G. (1999.) *Upoznajmo Ellen G. White*, Zagreb: Znaci vremena
_____, (2002.) K*ratka povijest Kršćanske adventističke crkve*, Zagreb: Znaci vremena
Kolarić, J. (1985.) *Povijest kršćanstva u Hrvata*, Zagreb: Veritas
Kolarić, J. (2005.) *Ekumenska trilogija*, Zagreb: Prometej

Macan, T. (1995.) *Hrvatska povijest*, Zagreb: MH.
_____, (1992.) *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb: Školska knjiga.
Marinović - Bobinac, A. i Marinović - Jerolimov, D. (2008.) *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*, Zagreb: Udruga za vjersku slobodu u RH i Prometej
Marjanović, S. (2001.) *Istorija Srpske crkve*, Beograd: Ars Libri; Banja Luka: Besjeda
Matković, H. (1994.) *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb: Naklada Pavičić
Milić, J. (2006.) *Kalvinizam u Hrvata*, Osijek: Grafika
Milin, L. (1982.) *Crkva i sekte*, Beograd, Kraljevo: Eparhija Žička
Mimica, B. (2004.) *Dalmacija u 20. stoljeću*, Rijeka:Vita graf & Mozaik knjiga
Mirić, M. ur. (1990.) *Povijest svijeta* . Zagreb: Naprijed
Močnik, A. (1956.) *Kako se Bog triput objavio Južnim Slavenima?* Neobjavljena knjiga, nastala godine 1956. i kola u rukopisima.
Močnik, A. (1925.) *Adventizam*, Osijek, Novi Sad, Beograd: Odbor Zajednice Jugoslovenskih Adventista S. D.
Močnik, A. (2004.) *Bijeg oko svijeta*, Oroslavje: ESDEA.
Murray, G. Oxford University: *History of Christianity in the Light of Modern Knowledge*
Mužić, I. (2003.) *Katolička crkva i Stepinac*, Split, Marjan tisak
Neander, A. *General History of Christian Religion and Church*

Omerbašić, Š. (1995.) *Islam i muslimani u Hrvatskoj*, Zagreb: Mešihat islamske zajednice u RH.
Orlandis, J. (2004.) *Povijest kršćanstva*, Split: Verbum

Petrović, D. (1970.) *Istorija Sremske eparhije, Sremski Karlovci*: Eparhija sremska
Poliakov, L. The History of Anti-Semitism

Sava, Episkop šumadijski, (1996.) *Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka*, Beograd: Evro, Podgorica: Unireks, Kragujevac: Kalenić
Smrekar, M. (1905.) *Priručnik za političku upravnu službu*, knjiga V, Zagreb
Szabo, A. (1998.) "*Židovi i proces modernizacije građanskog društva u Hrvatskoj između 1873. i 1914. godine*" u zborniku: *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*, Zagreb: Židovska općina

Šanjek, F. (2000.) Croatica Christiana Periodica, Zagreb (Wikipedija) 15.01.2012.
Šišić, F. (1975.) *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
Šofranac, D. (1984.) *Na prolazu kroz prolazni svijet*, osobno izdanje autora, Beograd: Preporod
Što adventisti vjeruju? (2001.) Više autora. Zagreb: Znaci vremena
Šušljić, M. (2004.) *Bićete mi svedoci*, Beograd: Preporod
Švob, M. (2004.) *Židovi u Hrvatskoj*, Zagreb: Židovske zajednice

Taylor, A.J.P. (1990.) *Habsburška Monarhija* 1809-1918. Zagreb: Znanje
Toynbee, M.C. (1944. i 1987.) *Ilustracija kovanice* iz Jocelyn Roman Medallions

Vernette, J. (2010.) *Sekte*, Split: Verbum
Vidović, M. (2007.) *Povijest crkve u Hrvata,* Crkva u svijetu i Ogranak MH Metković

White, E. G. (1981.) *Odgoj*, Beograd: Preporod.
_____ (2011.) *Velika borba*, Zagreb: Znaci vremena.
_____ (2011.) *Um, karakter i osobnost*, Zagreb, Pula: ASI

b) Enciklopedije, leksikoni, rječnici i priručnici:

Adventistički crkveni priručnik. Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj. Izvornik: *Seventh-day Adventist Church Manual*. Zagreb: Tiskano u uredu izdavača, 1992.
Anić, Vl. i Goldstein, I. (1999.) *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Novi Liber
Augsburg Confession of Faith
Biblija, KS, Zagreb, 1969.
Encyclopaedia Britanica, XI. izdanje, kartica "Nedjelja"
Enciklopedija - Opća i nacionalna u 20 knjiga. (2005.) PROLEKSIS d.o.o. i VEČERNJI LIST d.d., zagreb
Enciklopedija islama, (2002.) Sarajevo: Libris d.o.o.
Enciklopedija novih religija, (2005.) Zagreb: Naklada Ljevak
Jambrek, S. *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj*, Bogoslovni institut, Zagreb, 2003.
Jewish Encyclopedia, 1907.
Klaić, B. (1958.) *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Zora
Leksikon JLZ, Zagreb 1974.
Leksikon naselja Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb 2004.
Leksikon temeljnih religijskih pojmova: židovstvo, kršćanstvo, islam, Prometej, Zagreb, 2005.
Leksikon naselja Hrvatske, (2006.) Zagreb: Mozaik knjiga
Leksikon temeljnih religijskih pojmova, židovstvo, kršćanstvo, islam, (2005.) Zagreb: Prometej
Opći religijski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2003.
Priručnik za starješine. Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj. Izvornik: *Seventh-day Adventist Elder's Handbook*, Odjel za propovjedničku službu pri Generalnoj konferenciji Adventista sedmog dana. Zagreb: Tiskara Jarža d.o.o. 1998.
Priručnik za propovjednike. Adventistička crkva u Republici Hrvatskoj. Izvornik: *Seventh-day Adventist Minister's Manual*, Odjel za propovjedničku službu pri Generalnoj konferenciji. Zagreb: Tiskano u vlastitoj nakladi, 1995.
Religije svijeta, Enciklopedijski priručnik, Zagreb: Kršćanska sadašnjost i Grafički zavod Hrvatske, 1987.
Seventh-Day Adventist Bible Commentary, vol. 1-10, (1976.) Washington, D.C. USA: Review and Herald Publishing Association.
Suvremena katolička enciklopedija, (1998.) Split: Laus
The Convert's Cathechism of Catholic Doctrine, (1910.) 2nd edition

c) Časopisi, članci, propisi:

Adventistički pregled, br. 5. 2010. Zagreb

Bilten ADRA, br. 10. Zagreb, 1995.

Catholic Mirror, 9. 9. 1893. Gibbons, J. kardinal,"*The Christian Sabbath*"
Christianity Today, 5. 11. 1976.
Crkva i društvo, više autora, urednik Jonathan Gallagher, Znaci vremena, Zagreb 2012.

Der Advent Bote, Njemačka

Glas Koncila, (2000.) br. 12. Zagreb
Glasnik Kršćanske adventističke crkve, br. 5. 1991. DANEKS Beograd, PROSVETA Beograd

Hrvatska znanstvena bibliografija. Usp. *Croatica Christiana Periodica* (0350-7823) XXIV (2000), 46; 221-242.

International Religious Liberty Association - Međunarodna udruga za vjersku slobodu. Časopis.

Narodne novine, (2002.) br. 83. Zagreb
National Geography, (2005.) izdanje na hrvatskom, Zagreb

Odjek, (1990.) Zagreb

Pokrajinski list zakona i naredaba Austro-Ugarske Monarhije, Zagreb, Split, 1902.

Slobodna Dalmacija, 19. ožujka 1996. Split
Službeni glasnik NDH br. 9/1943.
Službeni list FNRJ br. 22/ 1953.
Službeni list SFRJ 11/1978 i 64/1989.
Službene novine KSHS od 28.03.1925.

Večernji list, od 02.05.1947. Zagreb
Večernji list, od 07.10. 1992. Zagreb
Vjerska sloboda, Glasilo Udruge za vjersku slobodu u RH, Zagreb, 2010.
Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953. : staljinizam i titoizam. Stručni članak. Boeckh, K. (2006.) Zagreb. Izvor: Google, 10.06.2012. u 12:20. (hrcak.srce.hr/file/11731.) UDK: 261.7(497.1)
Vjesnik, 02.5.1947. Zagreb

Zions Waechter, od 16. studenog 1908. Hamburg, Njemačka, 1908.

d) Arhivi:

Arhiv ADRA-e Split
Arhiv autora
Arhiv Adventističke crkve - mjesne crkve u osnivanju u Dubrovniku
Arhiv Adventističke crkve - mjesne crkve u Kninu
Arhiv Adventističke crkve - mjesne crkve u Splitu

Arhiv Adventističke crkve - mjesne crkve u Šibeniku
Arhiv Adventističke crkve - mjesne crkve u Vinišću
Arhiv Adventističke crkve - mjesne crkve u Zadru
Arhiv Adventističke crkve - Jadranske unije konferencija u Zagrebu
HR-DAST - Državni arhiv u Splitu (0014) ISPOSTAVA BANSKE VLASTI BANOVINE HRVATSKE (Pokrajinska vlada za Dalmaciju i Split 1919-1921, Splitska oblast 1922-1929, Kraljevska Banska uprava Primorske Banovine Split 1929-1939, Ispostava banske vlasti Banovine Hrvatske u Splitu 1939-1941) – Split (1919-1941); 1921/1941: knj. 68, svež. 417; 39,4. SI. I. Općenito; XI. Statistika; XIV. Razno.
HR-DAST (0151) ARHIV MAPA ZA DALMACIJU (Archivio provinciale delle mappe); Zadar (1819-1918); Split (1920-1981); 1819-1981: knj. 114, kut. 210, ladica planova 666, svež. 4.780; 1.112,8. SI.
Fond A.3.1. Hrvatske zemlje u okviru Kraljevine Jugoslavije (1918-1941)
A.3.1.2.-A.3.1.3. Pokrajinska, županijska, oblasna i okružna uprava (1918-1941)
Arhiv DAVŽ - Državni arhiv u Varaždinu

e) Elektronički mediji:

www.adventisti.hr

www.adventisti.info

www.adventist.org

http://www.islam-bih.net/knjige/book_u_plamenu_kusnje/m_12.html
Google, 10.06.2012. u 12:20. Naslov: Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944. - 1953.: staljinizam i titoizam (hrcak.srce.hr/file/11731.)
Telegram, od 19. 07. 2015. objavljeno na internetu. http://www.telegram.hr/politika-kriminal/pronasli-smo-neobjavljeni-dosje-udbe-a-u-njemu-je-misteriozna-operacija-trs-o-kojoj-svi-pricaju/

f) Intervjui:

1. Abramović Mirko, Delnice, 20.03.2012.
2. Andrić Stana, Dubrovnik, 20.05.2009.
3. Artić Vesna, Split, 02.11.2008.
4. Artić-Glotz Daša, 05.09.2012.
5. Bistrović Branko, Zagreb, 27.01.2011.
6. Bistrović Anton, Varaždin, 16.01.2011.
7. Bladt Zdenko, Zagreb, 13.01.2013.
8. Bolkovič Štefan, Rucmanci, Slovenija, 20.01.2011.
9. Bolkovič Marija, Rucmanci, Slovenija, 20.01.2011.
10. Borse Janez, Slovenj Gradec, Slovenija, 20.07.2010.
11. Balabanić Verica, Šibenik 20.06.2007.
12. Baljkas Jovanka, Šibenik, 20.06.2007.
13. Bastić Cvijeta, Vodice, Šibenik, 20.06.2009.
14. Bastić Biserka, Vodice, Šibenik, 20.06.2009.
15. Bergam Slavica, Šibenik, 20.06.2010.
16. Coklin Žarko, Zadar, 02.02.2011.
17. Coklin Milka, Zadar, 02.02.2011.
18. Ćirić Ivanka, Split, 16.04.2009.
19. Ćirić – Szabo Zlatica, SAD, 2010.
20. Ćorković Vinko, Knin, 02.07.2007.

21. Dobrović - Krdžalić Jelica, Beograd 2010.
22. Dragičević Maksim, Lipik, Vodice, Šibenik, 05.02.2011.
23. Dragičević Nevenka, Lipik, Vodice, Šibenik, 05.02.2011.
24. Đidara Miroslav, Zagreb. Khartum, Sudan. 2007., Beirut, Libanon 2011.
25. Đidara Nadica, Zagreb. Khartum, Sudan. 2007., Beirut, Libanon 2011.
26. Đidara Ljiljana, Zadar, Split, 05.09.2007.
27. Đidara Vladimir, Maruševec, 01.07.2013.
28. Garvanović-Porobija Đurđica, 30.06.2011.
29. Glotz Kruno, Split, 05.09.2012.
30. Glotz - Artić Daša, Split, 05.09.2012.
31. Golemac Dado, Zagreb, 28.12.2008.
32. Golemac Ivana, Zagreb, 28.12.2008.
33. Golubić Draženko, Varaždin, 18.01.2013.
34. Golubić Jelka, Varaždin, 31.01.2011.
35. Grbić Milica, Rijeka, 10.10.2014.
36. Gudelj Tihomir, Split, 01.05.2008.
37. Halužan Ivan, Zagreb, 05.12.2010.
38. Ikica Mandica, Oklaj, Knin, 1974.
39. Ivanešić Tomo, Zagreb, 2010.
40. Ignjatijev Zdenka, Vis, Daruvar (Daruvarski Brestovac), 2011.
41. Ignjatijev Petar, Vis, Daruvar (Daruvarski Brestovac), 2011.
42. Jakovac Milan, Vancouver, Kanada, 2011.
43. Jakulica Rajka, Trpanj, poluotok Pelješac, 2007.
44. Jelačić Ivan, Sydney, Australija, 2010.
45. Jelačić Katica, Sydney, Australija, 2010.
46. Jurenović Mandica, Oklaj, Knin, 2009.
47. Jurić Vinka, Šibenik, 1974.
48. Jurčić Lovro, Slatina, Split, 2007.
49. Juričev Tomica, Šibenik, 1974.
50. Kalc Palmira, Zadar, 2009.
51. Kalc Jadranka, Zadar, 2009.
52. Kalezić - Milošević Jovanka, 08.01.2011. Zelenika, Crna Gora
53. Kalezić - rođ. Švonja Ljubica, 08.01.2011. Zelenika, Crna Gora
54. Kanački Ljubica, Brisbane, Australija, 2008.
55. Klačmer Neven, Zagreb, 31.01.2012.
56. Klačmer Ljubica, Zagreb, 31.01.2012.
57. Krivo - Krznar Biserka, Split, 28.11.2007.
58. Krznar Katica, Vodice, 1974.
59. Koprivnić Dalibor, Split, 26.12.2010.
60. Korovljević Ilija, Zelenika, Crna Gora, 08.01.2011.
61. Korovljević Elza, Zelenika, Crna Gora, 2011.
62. Kurbaša Ilija, Split, 2009.
63. Kurbaša Draženka, Split, 2010.
64. Lacković Ankica, Knin, 2011.
65. Lazić Anđelka, Novi Sad, Vojvodina, Srbija, 12.10.2007.
66. Lepki, Zoran, Zadar, 2011.
67. Levatić Barbara,Varaždin, 16.01.2013.
68. Lorencin John, Binfield, Engleska, 2009.
69. Lorencin Miroslav, Rijeka, 30.03.2012.
70. Manestar Željko, Zagreb, 2009.

71. Marčeta Mato, Maruševec, 30.06.2011.
72. Marčeta Vera, Maruševec, 30.06.2011.
73. Maričić Zdenka, Šibenik, 2007.
74. Marić Špiro, Zelenika, Crna Gora, 08.11.2011.
75. Marić Veselinka, Zelenika, Crna Gora, 08.11.2011.
76. Marin Josip, Drniš, Pula, 2011.
77. Marušić - Peršinović Ljubica, Maruševec, 2011.
78. Marušić Mladen, Zagreb, 2009.
79. Marušić Ivan, Zadar, 2011.
80. Marušić Zora, Zadar, 2009.
81. Mavračić Božidarka, Rijeka, 09.10.2014.
82. Matak Dragutin, Maruševec, 2011.
83. Medić Miroslav, Split, 2007.
84. Mijatović Živko, Varaždin, 16.01.2011.
85. Mijatović Štefica, Varaždin, 31.01.2011.
86. Milošević Branko, Zelenika, Crna Gora, 2011.
87. Milošević Kata, Vodice, 1974.
88. Mojzeš Branko, Slatina, 21.02.2011.
89. Musija Franjo, Zadar, Zelina, 2010.
90. Musija- Krznar Marica, Zadar, Zagreb, 2011.
91. Musija Zlatko, Zadar, Zagreb, 01.05.2012.
92. Najdanović Branko, Zelenika, Crna Gora, 2011.
93. Najdanović Jelena, Zelenika, Crna Gora, 2011.
94. Nikolić Rade, 08.01.2011. Zelenika, Crna Gora
95. Nikolić Mira, 08.01.2011. Zelenika, Crna Gora
96. Ninčević Marija, Split, 2010.
97. Ninčević Zlatko, Split, Zagreb, 2007.
98. Ostermann Lydia, Italija 2010.
99. Obradović Drago, Maruševec, Split, 2012.
100. Obradović Robert, Vancouver, Canada, 2012.
101. Paunić Nada, Šibenik, 2011.
102. Paunić Miloš, Florida, SAD, Šibenik, 2009.
103. Pažanin Senka, Split, 2010.
104. Pažanin Ante, Vinišće, 2010.
105. Pažanin Lucija, Vinišće, 2010.
106. Pedišić Bruno, Zadar, 04.01.2007.
107. Pedišić Štefanija, Zadar, 04.01.2007.
108. Petak Jadranka, Maruševec, 31.1.2012.
109. Peterlin Ljubica (rođ. Bistrović), Varaždin, 18.01.2011.
110. Pirija Ivan, Šumetlica, 2010.
111. Plantak Anđelka, Varaždin, 31.01.2011.
112. Pleško Hinko, Zagreb, 08.01.2008.
113. Pleško Agica (Agata), Ptuj,1978.
114. Popaživanov Kosta, Vodice, 1979.
115. Prunić Antun, Zagreb, 15.10.2010.
116. Popović Slavica, Opuzen, 23.05.2009.
117. Porobija Željko, Maruševec, 03.12.2012.
118. Pirjavec Bosiljka, Split, 03.11.2010.
119. Poljak Janko, Zagreb, 1974.
120. Radovniković Radojka, Split, 2009.

121. Radman Anica, Split, 30.07.2010.
122. Rašković Dragana, Knin, 2009.
123. Rašković, Đuro, Knin, 20.02.2009.
124. Rašković Jovana, Knin, 20.03.2011.
125. Rašković Todora, Knin, 22.05.2009.
126. Renić Marija, Knin, 1974.
127. Runje Matija, Dubrovnik, 30.03.2010.
128. Sivić Tonka, Split, 20.10.2009.
129. Slišković Drago, Zadar, 21.11.2011.
130. Slišković Irena, Zadar, 21.11.2011.
131. Stefanović Ranko, Andrews University, Michigan, SAD, 2011.
132. Šantić Ida, Split, 20.12.2010.
133. Šakiri Agneza, Vis, Virovitica, 2009.
134. Šakiri Melita, Vis, Zagreb, 2009.
135. Šmaguc Josip, Varaždin, 18.01.2013.
136. Šmaguc Dragica, Varaždin, 16.01.2013.
137. Šofranac Dušan, Zelenika, Crna Gora, 1984.
138. Španjić Marie, Split, 2007.
139. Španjić Ivan, Split, 2007.
140. Šubert Velimir, Zagreb, 1997.
141. Šubert Mariana, Zagreb, 1997.
142. Šuper Damir, Osijek, 17.10.2008.
143. Šuper Gabriela, Osijek, 17.10.2008.
144. Tičić Ana, Split, 01.11.2007.
145. Tičić Vedran, Split, 01.11.2007.
146. Tomašević Pero, Dubrovnik, 2009.
147. Tomašević Stanka, Dubrovnik, 2009.
148. Tomić-Ferić Dragica, Split, 2009.
149. Virtič Mihael, Murska Sobota, Slovenija, 20.02.2011.
150. Virtič Gertruda, Murska Sobota, Slovenija, 20.02.2011.
151. Vrančić Smilja, Čerević, Vojvodina, Srbija, 26.01.2011.

IX. SAŽETAK

Ovaj rad istražuje nastanak i razvoj Adventističke crkve u Hrvatskoj u XX. stoljeću s posebnim osvrtom na Dalmaciju. Prema dosadašnjoj spoznaji, to je neistraženo područje hrvatske povijesti te je po naravi ovaj rad pionirski. Početkom XX. stoljeća adventisti iz Njemačke šalju misionara Albina Močnika, koji se specijalizirao u Friedensauu u Njemačkoj na studiju teologije, da radi s Južnim Slavenima na području Austro-Ugarske Monarhije. Godine 1908. počeo je raditi u Zagrebu, pa u Beogradu 1909., odakle je krajem godine zbog vjerskih aktivnosti protjeran, zatim najvjerojatnije na samom kraju iste godine a svakako 1910. odlazi u Dalmaciju, sa sjedištem u Splitu.

Budući da u to vrijeme, pa sve do kraja Drugog svjetskog rata, na tom području vladaju vjersko - politički režimi u kojima su zapravo država i većinske Crkve u drugačijem odnosu kao priznate u opreci spram nepriznatih crkvi ili vjerskih sljedbi. Adventisti su izvan zakona kao nepriznati - iako su kršćani, protestantske orijentacije i svoju vjeru temelje na Bibliji. Oni su u tom razdoblju trpljeni, tolerirani što je potrajalo do 1930. godine kada ih je država spomenula u pravnom aktu ministarstva dajući im mogućnost održavanja molitvenih sastanaka i ništa više.

Zato se organiziraju humanitarna društva kako bi se moglo legalno djelovati – kao primjerice *Dobrotvorno društvo Samarićanin*. O vjerskoj slobodi i toleranciji prema "nepriznatima" nema govora. Stalno su na udaru zakona. Budući da u to vrijeme adventisti djeluju prvenstveno pomoću literature preko literarnih evanđelista - kolportera, stalno su progonjeni, jer režim ne dozvoljava tzv. "torbarenje", iako kao humanitarno društvo iznajmljuju dvorane i održavaju serije predavanja ali i takav rad se priječi. Djelovati kao "nepriznat", stalno biti pod udarom zakona, znači nemoguću misiju. A sve su to odreda mladi ljudi, entuzijaste, koji trpe nestašicu, nepravde, nesigurnost, netoleranciju većinske Crkve i države, progon, izgon, batine, zatvor, ratne okolnosti. I ta adventistička misija ipak opstaje, čak i raste.

Poslije Drugog svjetskog rata nastaje ateistički sustav, koji Ustavom, formalno, izjednačava sve vjerske zajednice. Međutim, u praksi nije tako. Adventisti, primjerice, nisu za vladavine ateističkog sustava izgradili ni jedan objekat sakralnog izgleda.

Veliki su problemi u osnovnom školstvu, na poslu i u vojsci zbog izostajanja s nastave ili s posla subotom iz vjerskih razloga. Mnoga adventistička djeca su zbog toga vjerskog uvjerenja diskriminirana, rušena, dobijala su slabije ocjene iz predmeta i iz vladanja. Zbog

nemogućnosti nastavka srednjoškolskog obrazovanja mladih adventista u Adventističkoj crkvi to razdoblje nazivaju "intelektualnom crnom rupom".

Iz tog razdoblja imaju malo ili ništa od visoko obrazovanih kadrova. Na poslu su radnici u tvrtkama dobijali otkaz. U vojsci su mnogi adventisti suđeni i čak zatvarani na Golom otoku.

Adventistički pastori su također suđeni na montiranom procesu u Zagrebu 1947. na vrlo visoke kazne s prisilnim radom, a sve zbog posjeta poglavniku dr. Anti Paveliću za vlade NDH, gdje su tražili da se ublaži stav vlasti NDH prema adventistima - zapravo prema njihovim dobrotvornim društvima, kojima je sve konfiscirano i stavljeni su izvan zakona. Naravno, od tog posjeta nije bilo poboljšanja a zbog njega došle su negativne posljedice i u drugom režimu.

Kroz sva razdoblja XX. stoljeća adventisti su se stalno morali boriti za vjersku slobodu. Za vrijeme režima FNRJ - SFRJ nije u svim mjestima bilo jednako loše a ni jednako dobro. Kad su otvorene granice krajem 1960- ih, mnogi mladi adventisti su napustili SFRJ i odselili u treće zemlje da bi se mogli školovati a malo stariji radi gole egzistencije.

Kroz ta razdoblja Adventistička i Rimokatolička crkva imaju uglavnom slabe odnose ili *status quo*. U nekim razdobljima, a to su uglavnom odnosi koje su lokalno uspjeli stvoriti osobno svećenici obiju strana, odnosi su bili čak jako dobri. No, od Drugog vatikanskog koncila 1962. godine vrlo polagano se odnosi "zatopljavaju", jer Rimokatolička crkva podupire ekumenski pokret a papa Ivan Pavao II. o Jubilejskoj 2000. godini daje milenijsku izjavu za crkvene reakcije u prošlosti: "opraštamo i molimo oprost".

Analiza vjersko-političkih i ateističkog sustava u XX. stoljeću i njihov utjecaj na Adventističku crkvu dovodi do zanimljivog rezultata: iako za Adventističku crkvu nijedno razdoblje nije bilo lako, zbog primoranosti da djeluje u uvjetima "izvan zakona", kao "nepriznata", bez postojanja vjerskih sloboda za sve, ipak je najteže bilo za vrijeme Drugog svjetskog rata pod režimom NDH i režimom FNRJ-SFRJ. Drugi zanimljivi zaključak je da je Adventistička crkva iz Drugog svjetskog rata izašla brojčano udvostručena - iako izložena neviđenom progonu i nepriznata, a doživjela najjači zamah u razdoblju vladavine ateističkog režima FNRJ/SFRJ od 1950-ih do 1970-ih godina!

To je razdoblje kada je ateistički sustav politički najjači. U tom razdoblju u Adventističkoj crkvi dogodilo se nekoliko bitnih činjenica:

- najveće omasovljenje vjerništva,
- školovano je najviše svećeničkog kadra,

- izgrađeno je najviše crkvenih objekata ali bez sakralnog izgleda (iako mnogi "preko vikenda" - jer je važio zakon da se ne smije rušiti bespravno izgrađen objekat ako je pod krovom, a ako je i odobrena gradnja crkve, morao je izgledati kao "kuća" a ne sakralnog izgleda).

Osnovano je više institucija Adventističke crkve:

- Teološki fakultet,

- Srednja vjerska škola koja kasnije dobija status "s pravom javnosti",

- izdavačka kuća *Znaci vremena* - tisak vjerske literature doživljava svoj procvat, ali je u tom razdoblju zemlju napustio najveći broj vjernika, mladih i srednje životne dobi, te su u Australiji, Sjevernoj Americi i Europi nastale ogromne sada već ex-yugoslavenske mjesne crkve, koje su brojale na stotine vjernika, i to iz cijele tadašnje Jugoslavije.

Za odgovor na ovo pitanje valjalo bi pokrenuti posebnu studiju i istražiti samo tu tematiku. Jer, kako to da su se ljudi odlučivali za (adventističku) opciju koja je čak u nekim vremenima bila opasna po egzistenciju (gubitak ili nedobijanje posla zbog svetkovanja subote, lažne optužbe da su kolaboracionisti s kapitalistima SAD-a i protiv domovine, gubitak prava na više školovanje kao vjernik, u vojsci zatvor i čak Goli otok) u odnosu na državnu ponudu "obećane zemlje" ako se prihvati ponuđena obećavajuća "moderna, perspektivna i znanstvena" politička opcija "većine" ili političke vladajuće strukture, elite?

Nakon pada ateističkog sustava SFRJ 1991. nastaje novo razdoblje. Iako se iz Ustava vidi da novi politički sustav proklamira odvojenost Crkve od države, što adventisiti zdušno zastupaju, vidi se da većinska Crkva ima snažan utjecaj u novoj državi. Mora se ipak primijetiti da su za djelovanje svake registrirane Crkve u RH nastupile mogućnosti kakve se ranije ne pamte u XX. stoljeću. No, opet se dogodio rat (1991. - 1995.). To stanje u državi otežalo je život svima.

Adventisti se uključuju u saniranje posljedica za vrijeme i poslije Domovinskog rata. Opet gube mlađi sloj svojega vjerništva, koje napušta zemlju u potrazi za sigurnošću i boljom egzistencijom.

Adventisti su u Zagrebu 1994. godine osnovali Udrugu za vjersku slobodu u RH, koja je ogranak Međunarodne udruge za vjersku slobodu (IRLA - Intenational religious liberti association), koju su također oni osnovali a koja ima savjetodavnu ulogu pri Ujedinjenim narodima.

Može se slobodno tiskati literatura, lakše se dobije dozvola za gradnju sakralnog objekta, može se osnovati vjerska škola, fakultet, iznajmiti javni prostor za evangelizacije...

Javni mediji i dalje ignoriraju male vjerske zajednice, posebice TV, i daju im udio u medijskom prostoru samo "na kapaljku". Poslije dvadeset godina od osnutka nove hrvatske države adventisti su dobili jednu priliku da se njihovo bogoslužje prenosi uživo na nacionalnoj TV! U manjim mjestima je u nekim županijama nešto bolja slika kad je riječ o radiju kao mediju i o lokalnom tisku.

Najveći problemi u XX. stoljeću za Adventističku crkvu, osim ratova, nisu bili čak ni siromaštvo, nepostojanje infrastrukture, nedovoljan broj kadrova, nepostojanje institucija potpore koliko nepostojanje vjerskih sloboda ili gušenje istih!

Iako je R. Hrvatska mlada demokracija, ipak je ponudila dosad najveće mogućnosti za vjerske slobode. Adventistička crkva to cijeni i u Dalmaciji djeluje i vidi da njezina naizgled "nemoguća nisija", kako je izgledalo kad je započela i prolazila kroz turbulentno XX. stoljeće još nije završena. Nastavlja i dalje djelovati na dobro u svojoj sredini, nudeći novu nadu, prema svojemu poslanju.

Ključne riječi: adventisti, vjerski pokret, R. H., Dalmacija, 20. stoljeće, vjerska sloboda

X. SUMMARY

This dissertation explores the origin and development of the Adventist Church in Republic of Croatia with special wiev on Dalmatia, in the 20th century. No research in this area of Croatian history had been done prior to this undertaking.

Early in the 20th century, the Adventist Church in Germany sent Albin Močnik, a theology graduate of Friedensau Seminary, to work among South Slavs in the Austro-Hungarian Empire. He began his work in Zagreb in 1908, and then in Belgrade in 1909. His religious activities in Belgrade led to his expulsion from the country. He then moved to Split, Dalmatia, most probably at the very end of 1909 or early 1910.

At the time, and until the end of World War II, the area was ruled by governments that were influenced by a recognized major religion. Adventists, like other small Protestant denominations, were neither recognized nor protected by the law. Adventists worked under the name of humanitarian Samaritan Society.

Religious liberty and tolerance as far as the "unrecognized" churches were concerned was nonexistent, and their believers were constantly in trouble with the law. During this period Adventists' work consisted mainly of door-to-door book selling by the colporteurs. They were persecuted by the government officials for the government did not tolerate such an activity.

As a humanitarian society, Adventists rented halls in which they held lectures, but even here they encountered problems. Working as an "unrecognized" religion was an impossible mission, for the country's law was against them. As a result, these enthusiastic young men were exposed to injustice, uncertainty, persecution, beatings and imprisonment by both the main Church and the authorities. But despite these difficulties, the Adventist mission survived and even grew.

After World War II an atheist system of government recognized all churches in its 1946 constitution. In practice, however, things were different. Adventists, for instance, did not construct a single church building whose exterior architecture resembled that of a Protestant church. And since Adventists keep the Sabbath, they encountered problems in elementary and secondary schools, university, at work, and in the army.

Children were discriminated against in schools and received lower grades on their exams. They could not continue their secondary education; this period became known as an

“intellectual black hole”. Very few obtained higher education at the time. Workers were often laid off, and in the army Adventists who refused to work on Saturday were often sent to prison, including to the infamous Goli otok prison (island in Adriatic sea).

In 1947, in Zagreb, Adventist pastors received long prison sentences and were sent to different jails. The court, apparently, ignored the facts. They were accused of collaboration with the NDH government. The truth is that the pastors paid a visit to Ante Pavelić, the NDH leader, to ask that the state authorities not mistreat Adventists and their humanitarian society, whose property had been confiscated and the society outlawed. Needless to say, nothing was accomplished by the visit, and in consequence the pastors ended up in prison (in FNR Jugoslavia atheistic sistem).

Throughout the 20th century Adventist had to fight for religious freedom. In the post-World War II Yugoslavia the situation was not the same everywhere. It varied from one part of the country to another. When it became possible to travel in the late 1960s, many young Adventists left Yugoslavia and settled in other countries.

During these periods the relations between the Adventists and the Roman Catholic Church were rather weak. There were exceptions in certain areas where at the initiative of local clergy from both denominations the relations were very good. But from the Second Vatican Council of 1962, the relations slowly worsened as the Roman Catholic Church began to support the ecumenical movement of Pope John Paul II.

The analysis of the religio-political and the atheist system in the 20th century and their influence on the Adventist Church leads to an interesting finding. Although none of these periods was an easy one for the Adventist Church, which had to work under difficult conditions as “unrecognized”, the most difficult time was that under the NDH regime, and that of post World War II Yugoslavia.

Another interesting finding is that the Adventist Church membership almost doubled during the war, despite the fact that it was exposed to an unprecedented persecution, and that the church was not recognized. The membership also experienced its strongest growth between 1950 and 1970.

This is the period during which the atheist system was politically the strongest. But despite this, the Adventist Church saw its largest membership gains, the largest number of church buildings was acquired, and the biggest number of pastors trained. Also, a Faculty of Theology and a secondary school were established, as well as the Signs of the Times publishing house.

Why did people decide in favour of the Adventist option, which, at certain times, threatened their very existence (losing a job and not being able to find another one because of the Sabbath, false accusations of collaborating with the U.S.A., unable to pursue higher education, and being imprisoned in the army, . . .), instead of accepting the state's offer of a "promised land" provided by the ruling elite? In order to answer this question further research on this specific topic needs to be undertaken.

After the fall of Yugoslavia in 1991 a new period began. While the constitution promulgated by the new political system proclaimed the separation of church and state, what Adventists wholeheartedly support, the fact that the Roman Catholic Church was exerting a strong influence on the new state became evident.

It should, however, be noticed that the possibilities for the work of every registered church in the Republic of Croatia had never been better in the 20th century. But, another war (1991-1995) was fought. This made it difficult for everyone in the country. Adventists joined in the rebuilding during and after the war. The Adventist Church lost its younger believers, who left the country in search of a better life.

In 1994 a branch of the International Religious Liberty Association was organized by Adventists in Croatia. Religious literature can be published, it is easier to obtain a church building permit, establish a church school, seminary, rent space for religious revival meetings, and so on.

The public media, especially television, continue to ignore small denominations and hardly give them any time. Twenty years after the founding of the new Croatian state, Adventists have been given only one opportunity to have their church program aired on state television. In smaller towns and in certain counties, the situation is somewhat better when it comes to radio and local newspapers.

The biggest problems for the Adventist Church in the 20th century, apart from the wars, were not poverty, lack of infrastructure, insufficient number of preachers, and the lack of supporting institutions. It was the absence of religious freedom, and its suppression.

Even though the Republic of Croatia is a young democracy, so far it has offered the biggest possibility for religious freedom.

The Adventist Church appreciates this and realizes that its work in Republic of Croatia, which at times appeared to be "mission impossible" when it began, and throughout the turbulent 20th century, is not finished yet. It continues to work for the good in this area, offering new hope, according to its mission.

Key words: adventists, religious movement, Slavonia, Croatia, Dalmatia, 20th century; religious liberty

.